

UNIVERSITATIS GRANATAE
No. 1
15

3. a 8

15

Biblioteca Univ. Granatae
GRANATA
SALA
TABLA

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

et collegio della Comp^a de' studij de granada

IN

ECCLESIASTICVM COMMENTARIVS

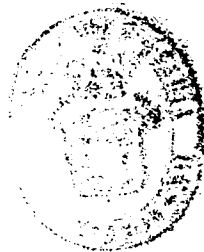
PIVS ET DOCTVS,

Authore

R- 5911

PAVLO DE PALACIO GRANATENSI, D. HENRICI LVSITANIÆ Regis, & S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Concionatore : & D. Catharinæ Lusitanorum Reginae Elcemofynario : & S. Literarum in Inclyta Conimbricensium Academia Enarratore.

Cum INDICE rerum insigniorum, & Capitulorum.
Nunc primùm in Germania emendatiùs editus.

COLONIÆ

Apud Geruinum Calenium, & heredes Iohannis
Quentelij. ANNO M. D. XCIII.
Cum gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiestatis.

De aggenio del M. de Ostrin

ILLVSTRISSIMO,
ATQVE REVEREN-
DISSIMO DOMINO D:
GEORGIO AB ALMEIDA,
Archiepiscopo Vlyssiponensi, &
summo per Lusitaniam de fide
Censori, Paulus Palaci-
us Salazarius
S.

VM aduersa me
valetudine vrgen-
te, & cogente, dis-
cederē ex Lusita-
norum inclyt a Co-
nimbricensi Aca-
demia, quam Reuerendissima Domi-
natio tua, summa cum laude, per mul-
ta tempora gubernauit: & in qua ego
non sine ea, sacras literas, per sex an-
nos enarraui: nactus tātum otij, quan-
tum alie curae indulgebant, studijs Di-
uinae Scripturae me totum propensissi-
mè tradidi, & mancipauī. Circumspe-

EPISTOLA

xi igitur, quis liber è Sacris esset, qui enarratoribus careret. Visusq̄ mihi est liber Iesu, filij Sirach (quem Ecclesiasticū sancta vocat Ecclesia, paucis explicatoribus gaudere. Certè paucissimi ad meas manus deuenerunt. Statim in animū induxi, vt eum librū Commentarijs illustrarem. Progressus iam multum eram in eius libri commentatione, cum commodum allatus est mihi Reuerendiss. Cornelij Iansenij super eum Commentarius. Quem cum legere cœpissim, despōdi actutū animum: & meorum laborum, quos exantlauerā, tædere cœpit. Sed progredior legendo, & cum interiūs penetro, cœpi dicere, Suum cuiq̄ pulchrum. Et sua cuiq̄ placent, & mea mihi. Et, Abundet quisq̄ in suo sensū. Inueni etenim, me multa quidē (absit precor inuidia verbo) magis Theologicè: plurima magis apertè: omnia ferè multò aliter, atque ille, ex-
pli-

DEDICATORIA.

plicauisse. Resumptis ergo viribus, magno animo, magna diligentia, magnoq̄ labore Cōmentarios meos absolui. Quos tibi Illustriss. Præsul dicare, & nūcupare constitui. Id à me exigente tuo favore & amore: quo me semper es prosequutus. Et cui, obsecro, librum hunc Theologicū digniūs consecrārē, quàm R. D. tuæ, cui de rebus Theologicis, summa in hoc Regno commissā censura est? Et à quo tandem liber hic, aut autoritatē maiorem, aut protectionem securiorem sperare poterit, quàm à R. D. tua? Vt igitur alios libros meos hoc honore affecisti, vt eos tua insigni bibliotheca dignareris: ita & hunc, tibi dicatum, eodem honore te affecturum, certò confido.

VALE.

APPROBATIO.

EGO FRATER BARTHOLOMAEVS FERREIRA, De mandato Illustrissimi & Reuerendissimi Domini GEORGII DE ALMEIDA Inquisitoris Generalis, & Archiepiscopi Vlyssiponenfis, dignissimi, perattentè legi Commentationes has in Ecclesiasticum, Pauli de Palacio Sacræ Theologiæ professoris, quas omnes præclaras cenfeo, nec exiguam doctis ac pijs hominibus vtilitatem allaturas: sunt enim eruditæ, piæ, & religiosæ. Quæ nulla in re, vt arbitror, Catholicæ fidei aduersantur, nec ab ea dissonant. Quam ob rem dignæ sunt, quæ prælo mandentur. 4. Octobris. 1579.

F. Bartholomæus Ferreira.

IN.

INDEX RERVM INSIGNIO: RVM, QUAE IN HOC LIBRO CONTINENTVR.

A		Arij hæresis victa. 401
A ronis crimē. 121. laus, vestes. 695. potestas. 701		Astrologi. 20
Aarōis Sacerdotes quomodo plebi benedicbāt. 571		Astutia non est Sapientia. 363
Abraham. 687		Auaritia. 123. 211. 212. 232. 266. 269. 391. 454
Adam nouit incarnationem Christi, & nomen Iesu. 311		Audaces. 191. 351
Adam summus Philosophus, Theologus. 309. 746		Auertens se à peccato nō sperendus. 186
Adam creatio. de quo nimis multa. 306. & seq.		Auguria. 541
Adulator annuens oculis, malorum causa. 463		Aureola doctorum. 283
Adulterium. 392. & seq.		Aurum basiliscus est. 123. vitā minuit. 124. de auro multa. 502. 503
Æternitas Dei vnicum nunc. 329. 657		Auxilium gratiæ. 382
Agricoltura. 169		B
Alchimiſtæ. 247		B alsami vineę translæt ex Gaddi in Ægyptum. 408
Amicitia sanctè seruanda. 136. 137. & multa de ea. 140. 141. 143. 144		Beatitudo in Dei visione. 152
Amicitia p quę dissoluitur. 378		Beatitudo quā speramus, qualis. 331
Amicus corripendus. 340		Beatus post mortem. 238
Amico cui fidendum. 142. 143		Beatus, quis sit. 262. 264. 265. vbi multa.
Angeli cælorum motores. 303		Beatus, vir bonæ vxoris, & amicus amici veri. 433. 434
Anima in rebus dubijs consulenda. 526. 581. 582. 587		Beatus diues, quis. 504
Anima quomodo pretiosior rebus alijs. 116		Belial. 771
Annus cognoscitur ab Albategni. 21		Bellator inops. 452
Annus mūdi quotus erat, cum Author scripsit. 20		Bilinguis. 135. 471
Anni quomodo numerantur ab Astrologis. 21		Blasphemia. 388
Architriclinus. 517		Bona & mala vera. 433
		Bonorum genera decem. 433. 434. 435
		Bona temporalia sunt mendacium: spiritualia sunt veritas. 457
		Bona tēporalia ante mortem nulli relinquenda. 535. 536

C

Cæli tres. 299. 303
 Cælorum motores. 303
 Caro & sanguis. 321
 Caro odièda & veneràda. 468
 Caro peccatorū radix & senti-
 na. 321
 Castitatis cura carnem exe-
 dit. 500
 Caupones. 452
 Charitas est veritas. 512
 Charitas glutè est. 53. hoc glu-
 ten vnde fiat. 53
 Charitas non quærit sua. 122
 Charitas quomodo crescat. 54
 Christus pater noster. ideò the-
 saurizat nobis. 122
 Christus sit cõsiliarius noster.
 142.
 Christus verè amic⁹. 144. Qua-
 lis nobis est. 146
 Christus modicum in cruce
 laboravit. 150
 Christus nobis reconciliat⁹. 378
 Christus frequens in ore Pau-
 li. 386
 Christus dat quicquid habet.
 409
 Christus nihil habet impurū.
 412
 Christus Terebithus, vitis. 413
 Christus quomodo fructificat
 suauem odorem. 413
 Christus, cibus, potus, oīa. 417
 Christus, pmissus Dauidi, mul-
 ta de hoc. 420
 Christus descendit ad inferos.
 429. inde eduxit animas quæ
 erant in Purgatorio. eod.
 Christus nobiscū vsq; ad con-
 summationem seculi. 429

Christus oēs inquit ad se. 430
 Christus piorum indumētum.
 457. est iustitia. habitat in
 nobis. eod.
 Christus gloriatur de conuer-
 sione hominum. 491
 Christus vt viuat in nobis pro-
 curandum. 491
 Christus fecit insulas maris.
 & de eo multa. 673
 Christus benedictio omnium
 gentium. 689
 Christi in suam Ecclesiam be-
 neficia. 427
 Christi laudes eximie. 547. 548
 Christi sanguine solum, pec-
 catum curari potest. 359
 Christi septupla pœna. 160
 Christo magni constitit reue-
 lare veritatem. 118
 Christianus populus successit
 Iudæo. 569
 Christiana Sapietia cõprehen-
 di naturaliter nõ potest. 424.
 multa de ea. 429. 430
 Christianitas non est animo
 delecto. 165. 203. 487.
 Cleopatra. 408
 Cogitatus, auctori est intelle-
 ctus. 382
 Cogitat de Deo semper, qui a-
 mar. 87
 Concubina vitanda. 176
 Cõcupiscetie mortificatio. 334
 Coniugium. 574
 Consiliarij principum. 464
 Consilium quærendum. 524.
 543. 578
 Conuiuium. 516
 Conuiua. 202
 Conuiuia antiqua. 516

Conten-

Contentio vitanda. 470
 Cor durum. 90
 Cor ingrediens duas vias. 91
 Cor nequam. 92
 Cor quomodo cognoscef. 377
 Cor sapiens quale. 94
 Cor est voluntas. 382
 Cordis vestigium est facies.
 261
 Cordis moderatio. vide Insti-
 tutio cordis. effectus. 584
 Cornelius Ianfenius. epistola
 dedicatoria.
 Correctio fratris. 340. 360. 523
 Creatio mūdi per sex dies. 323
 Creatura quæuis contrarium
 habet. 660
 Creaturæ Deo obediūt. 622. 660
 Culpa nulla sine pœna. 164
 Curiositas in scientijs. 85. 86.
 mala ex curiositate prodeun-
 tia. 89

D

Dauis laudes. 716. & inde.
 Deus quomodo in corde
 sedet. 50
 Deus aquila est. 52
 Deus quomodo sustinēdus. 53
 Deus coniungitur homini. 53.
 quomodo crescere dicitur. 54
 quomodo purgat hominē. 55
 Deus adiutor in opportunita-
 tibus. 55. velut obligatur suc-
 currere confidenti. 58
 Deus triplex genus hominum
 nunquam despicit. 58
 Deus omnia in Iudicio inspi-
 ciet. 62. Nunc videtur nõ vi-
 dere, nec audire. 62
 Deus quomodo timendus, fu-
 sc. 63

Deus exactissimè vult seruari
 ius cuique suum. 70
 Deus cum pijs ambulat in ten-
 tatione. 109
 Deus quomodo se homini cre-
 dit. 111
 Deus nos totos vult, non par-
 tem. 153
 Deus hostis impij. 170
 Deus respiciendo dicit. 228
 Deus diligendus semper. 256
 Deus dat bona & mala. 229
 Deus peccati causa non est. 230
 Deus auis, & arbor. 278. 276
 Deus est omne. 675
 Deus malos reprobans non est
 iniustus. 290
 Deus omnia videt. 290. 299.
 300. 313. 395
 Deus nunquam peccare per-
 mittit. 291
 Deus nulli peccare precipit. 291
 Deus incomprehensibilis. 327
 Deus fatuos vix sustinet. 375
 Deus pater, & dominator. 381
 Deus omnia videt. 657
 Dei benedictio. 618
 Dei beneficium maximū, pœ-
 nitentia. 315
 Dei domus, aula, cellarium.
 277. 278
 Dei donum bonus amicus. 147
 Dei laudes eximie. 547. 655
 Dei misericordia. 296. 322. 324
 Dei nomē nouū, Exoratio. 295
 Dei oculi infinites Sole luci-
 diores. 393
 Dei opera perfectissima. 324
 Dei summa patientia. 126
 Dei thesauri. 668
 Deo bella mouēt homines. 125

Deo omnia seruiunt. 660. 667
 Deum donorum suorum non
 pernitent. 231
 Diabolus. 248. 368. 620
 Dilectio Dei est sapientia. 16.
 32. semper fuit cum Deo. 18.
 Sapientia Diuina assimilatur.
 19
 Dilectio de qua loquitur Au-
 thor. 32
 Disciplina quid. 25
 Diues bonus quæ miracula faciat.
 505
 Diues cauendus. 184. 251. 252.
 254. 257. 259.
 Diues parcus. 266. 267. 268. 270
 Diuites decepti. 352
 Diuitia. 226. 232. bonæ sunt.
 260. bene reconduntur. 267.
 sunt cauendæ. 502
 Diuitia sunt fors & pars ini-
 quitatis. 269. sunt tentatio.
 505
 Diuitiarum cura. 501
 Doctrina quid. 117
 Dona faciunt miracula. 357
 Doris, & Diorix. 426
 Duplex corde. 47-59

E

Ecclēsia Deum per suū Fi-
 lium rogat. 763
 Ecclesiasticus quis fuerit. 10
 Ecclesiasticus quo tēpore scri-
 psit. 62
 Ecclesiasticus vltimus scriptor
 legis veteris. 535
 Ecclesiasticus nouit hunc li-
 brum ab omnibus fidelibus
 legendum. 535
 Ecclesiasticus laudat Deum su-
 um liberatorem. 759

Ecclesiasticus Filiū Dei agno-
 scit & laudat. 762. 763
 Ecclesiasticus quomodo Sapi-
 entiam acquisiuit. 765. 766
 Ecclesiasticus ex versione vul-
 gata canonicus est. 14
 Ecclesiastici liber semper fuit
 magnæ autoritatis. 1. Non
 erat receptus tempore Iudæo-
 rum in canonem. 3. Nunc
 receptus ab antiquo. 4. olim
 tribuebatur Salomoni. 5. Sed
 reuera à Iesu filio Sirach edi-
 tus est. 7. eius titulus olim
 erat Misle, id est, Parabolę. 9
 Ecclesiastici enarratores. 15
 Ecclesiastici oratio in Iudæo-
 rum calamitate. 563. 565
 Ecclesiastici sub signatio. 758
 Ecclesiasticū, eius nepos Grecę
 vertit. 11. Eius versio Latina
 Hieronymi non est. 14
 Eleemosyna filij pro matre. 80
 Eleemosynæ laus. 94. 95. Non
 est differenda. 96. 97
 Eleemosyna qualis esse debe-
 at. 165. 166. 329
 Eleemosyna quibus danda. fu-
 se. 241. 242. 243. quomodo
 proficit peccatori. 243
 Eleemosynę laudes. 313. 314. 488
 Eleemosynæ diuitum. 506
 Elias. 727. Septem eius mira-
 cula. 728. 729. 730. Veniet an-
 te diem iudicij. 731
 Elisæus. & 16 eius miracula.
 732.
 Enoch translatus in paradi-
 sum. 685. 744
 Ephod. 697
 Eucharistia. 417
 Ezc-

Ezechias. 734
 Ezechiel. 741

F

Fama aliena sit inuiolata.
 134
 Fatui describuntur. 364. 365. 366
 Fatui mutantur vt luna. 459.
 Fatui nihil timent. 376
 Fatui vitandi. 374. 375
 Fatuorum gratia, verba, do-
 na, negocia. 351. 352
 Fidei ubere præcipit Dominus.
 484. 485
 Filius Dei agnitus ab antiquis.
 de quo multa. 763
 Filio Dei appropriatum est Sa-
 pientia, Notitia, Verbum, In-
 tellectio. 17
 Filium Dei antiqui cognosce-
 bant. 763
 Filium Dei omnes electi ama-
 uerunt omni tēpore. 405. 407
 per Filium Ecclesia Patrem ro-
 gat. 763
 Filij Dei sunt ipsa obedientia,
 & dilectio. 68
 Filij pro peccatis parentum su-
 orum orent. 71
 Filij suos parentes honorantes,
 à suis filijs honorabuntur. 73.
 & benedicentur à Deo. 76.
 etiam in morte. 77
 Filij qui suos parentes hono-
 rant, diutius viuunt. 74
 Filij seruiant parētibus vt do-
 minis. 75. 76
 Filij & filia peruersi. 371
 Filia, vt educadæ. 447. & cu-
 stodiendæ. 652. 653
 Filios sui parentes obligare
 possunt. 69

Firmitas animi vt compara-
 tur. 131
 Flumina paradisi, quæ, & vbi.
 423.
 Fornicatio vitanda. 391
 Frutex peccati, libertas arbi-
 trij. 92
 Funiculus triplex, quo anima
 Deo ligatur. 61

G

Geon flumen paradisi. 423
 Gratia & virtutes non gi-
 gnuntur, sed creantur. 109
 Gratia paradisi est. 632
 Gratia mysteria excedunt natu-
 ram, sed sunt proportionata
 fidei. 86
 Gratiarū actio pro beneficijs.
 349

H

Hominis miseria. 320. 321.
 327. 624. 625. 626.
 Homini necessaria. 618. 619
 Homines semper per labimur. 282
 Homicida est, qui pauperem
 mercede defraudat. 551
 Honor quid. 73
 Honor hominū timor Dei. 218
 Honor mundi fallax. 224
 Honorandi parentes. 73
 Hospitari in domo aliena. 488
 Humilitas quædā cauenda. 252
 Humilis eris, si te examinaue-
 ris. 455
 Humiles Deum honorant. 84
 Hypocrita. 47. impingit in si-
 dem. 48

I

Ieremiae laudes. 749
 Iesus filius Sirach, quis: vi-
 de Ecclesiasticus.

I N D E X.

Iesus Christus.	672. 673	tes.	238
Iesus nomen fuit Adæ reuelatum.	310	Institutio dandi elemosynā.	241. 242. 505
Ignorantia in voluntate.	383	Institutio erga inimicum.	246
Ignorat omnis malus.	383.	Institutio incundæ familiaritatis.	250
In, dictio quid significet.	27. 28	Institutio aulicorum.	253. 254. 255. 341. 342. 389
Indicia corporis per quæ animus cognoscitur.	344	Institutio hoīs erga se.	270 271
Infamia nō leuiter credēda.	337	Institutio condēns testamentum.	272. 273
Infirmas corporis res misera.	494. 495. 498	Institutio dominorū erga seruos.	346. 359. 537. 538
Iniuriarum remissio.	466. vbi de hac re multa.	Institutio oris cōtra iuramenta.	385
Intellectus prudētiae, quid? 22. vocatur cogitatus.	381. 382	Institutio educādi filias.	447. filios. 489. 490. 491. 492. 493
Infernus.	273	Institutio mensæ.	507. 508. 509 510
Infernus vbi & qualis.	299	Institutio conuiuij.	516 517. 518
Inferni pœnæ.	362. 365	Institutio consiliariorū. id est, eorum qui consilia dant.	523
Iniquorū oblationes.	549. 550	Institutio infirmorum.	592. 593. 594
Institutio iudicum.	82. 100. 107. 346.	Ioannes PP.	237
Institutio eruditorū.	85. 86. 87. 88	Ioseph laudatur.	744
Institutio cordis.	90	Iosifæ Regis laudes.	737
Institutio linguæ.	114. 130. 167. 226. 381. 388. 389. 390	Iosue laudatur.	707. & inde.
Institutio erga diuitias.	123. 226. 227	Ira Dei quomodo appropinquet, & quomodo q̄scat in impijs.	127. subito venit. 128
Institutio hominis erga amicos.	171. 198. vxorem, seruos. 172. 173. pecora, filios. 174. 175	Iris cæli.	667
Institutio erga mortuos, & infirmos.	182. 183. 187. 595	Isaias.	237
Institutio erga peccatores, iracundos, potentes.	189. 190	Iudæi laudantur.	678. 679
Institutio piorum erga scēminas.	193. 194. 196. 197	Iudæi quid sacerdotibus dabant.	177. 178
Institutio principū, fusa.	205. 206. 207	Iudæos amauit Deus.	311. 312
Institutio pauperū.	221. 222. 223	Iudex nemo esse quærat.	161
Institutio recipiendi hospites.		Iudex qualis esse debeat.	162. 163. 164. 346

I N D E X.

Ies.	83	Lingua tertia malorum cau-	
Iudices dona cæcant.	356	sa.	472
Iudicium particulare in die obitus vniuscuiusque.	237. 238. 275. 300	Lingua. vide Institut. linguæ.	
Iudicij dies cogitandus.	330. 332.	Lingua peccata.	472. 473
Iuramenti irreuerentia.	461	Lingua Deus castigat.	474
Iuramenta vitanda.	385. 386.	Lingua moderari, difficile.	380 381
tres iurandi modi.	387	Linguos.	204. 347
Iustificatiois ordo, & progressus.	110. 111. 317	Lis cum diuite.	185
Iustitia virgo est, non violanda.	346	Loquendum quomodo.	225. 226. 388
		Luna.	664
		Luxuria cauenda.	653. 654
			M
		Maledici.	204
		Marc.	672
		Medicus & medicinæ.	583. 589. 590
		Mendacium.	167. 168. 354. 355
		Mendaces.	284
		Meretrices fugiendæ.	336. 654
		Misericordia, cur dicitur specialiter esse cum Deo.	67.
		Misericordia Dei quomodo magna.	127. & quomodo illi sidendum. eod. &
		Misericordia, magnū opus.	297
		Misericordia Dei magna erga pœnitentes.	320
		Misericordia Dei erga homines.	328
		Misericordia Dei iaduensis.	563
		Misericordiae laudes.	67
		Mortis tempus.	129. 133
		post Mortē non est mentum.	273. nec confessio.
		de Mortē.	319
		Mortui quomodo lugendi.	373
		Mortuorū sepultura.	182. orandum pro eis.
		Moyſi laudes.	691
			Mulic-

I N D E X.

Sapiens quis.	544	Sapientia flagellat habētes.	372
Sapiens est sicut Sol.	459	Sapientia Deus est.	401. 402.
Sapientia capitur tribus modis. pro Verbo Dei, pro dilectione, pro insigni eruditione.	16	Sapientia in altis habitat, vt Deus.	402
Sapientia non est appropriatum Patri: nec Diuinitati: sed Filio.	17	Sapientia aspera est excordi.	191. non est manifesta. 152
Sapientia, id est, sapida scientia.	33	Sapientia assimilata pulcherrimis arboribus.	409. & aromaticibus. 410
Sapientia est primum & maximum, quod à Deo processit.	18	Sapientia fons & mater omnis boni.	414. 415
Sapientia semper cum Deo fuit.	18	Sapientia inuitat omnes ad se.	415
Sapientia quomodo dicatur creata.	21. 29	Sapientia ab initio mundi patribus nota.	416
Sapientia tota possessio Dei.	22	Sapientia quid fecit incarnata.	421. 422
Sapientia, quomodo fons Sapientia.	23	Sapientia quomodo acquiratur.	766. 767. quid dat eam acquirenti. 769. Rationes cogentes vt eam acquiramus. 771 de Sapientia multa. 774
Sapientia fons ex oculo. ibid.		Sapientia à Patre processio.	400. 425
Sapientia aliquando visa est in specie visibili.	34	Sapientia astutia & multiplicatio.	25
Sapientia dat scientiam & intellectum.	40	Sapientia causa pericula aduanda.	545
Sapientia thesauros habet.	44	Sapientia domus & receptacula, item fructus.	37
Sapientia quomodo acquiratur.	45. 147. 157. 158. 599. 605	Sapientia donum.	279. 280. est panis. 281. est potus, & omnia. 417
Sapientia est ipsa sanctitas.	106	Sapientia effectus in anima.	112. 113
Sapientia non admittit peccatum secum.	113	Sapientia encomium. & quod Deus sit. & quam profit eam habere.	102. 103. 106. 107
Sapientia habet compedes & vincula.	153	Sapientia fructus.	149
Sapientia exultat habentes.	223	Sapientia oratio laudatoria pulcherrima.	396. & inde, quan-
Sapientia non est in peccatoribus propter eorum culpam.	286		
Sapientia non est abscondenda.	357		
Sapientia quibus negatur.	363. 660		

I N D E X.

quando eam habuit.	397	finis peccati.	170. vide 210.
Sapientia radix.	41	contra Superbiam.	465
Sapientia radix incōprehensibilis.	24	Superbi stulti sunt.	284. 285
Sapientia requies Iudæa, templum, &c.	406	Superuacua non sunt nimis persecutanda.	88
Sapientiam mensurari & numerari à Patre, quid.	28	Sufurro.	135. 369. 471
Sapientiam effudit Deus in opera sua, maxime in homines pios.	29	T emplum Dei.	318
Scientia quid.	117. 131	Teutationis finis.	112
Secreta non reuelanda.	145. 339. 461	ad Teutationem preparatio-	
Sem.	745	nes.	50. 51.
Senes decet prudentia.	432	Tentatis adest Deus.	109
Senes non spernendi.	187. 188	Terram nebula tegebat, in mundi.	401
Sensus, quid sit?	117	Thus.	412
Sensus iustitia.	363	Timens Deum. 57. benedicetur.	545
Sepulchris apponebatur olim sepulchra.	496	Timens Dominum implet te lege Dei. 64. est Nazaraus.	65
Serui quomodo tractandi.	122. 537.	Timentis Deum conditiones	fusissimè. 63. 64
Sichimita non sunt gens.	757	Timor Domini perpetuus Sapientia comes. 50. est gloria & gloriatio. 51. delectat cor.	31
Simonis Pontificis laudes. & eius opera.	746. 748	Timor Domini initium Sapientia. 54. & Sanctitatis in diuiduus comes. 35. comes sceminarum.	cod.
Sion duplex.	138	Timor Domini quid. 26. 49. 56	
Sol.	655. 662	Timor Domini plenitudo, & corona Sapientia, id est, principium, medium, & finis. 37. 38. & radix.	41
Somniorum vanitas. de quo multa.	539	Timor Domini numerat & mensurat Sapientiam. 39. Est donum Dei.	139
Sors sanctorum & templi.	318	Timor Domini expellit peccatum. 42. sine eo iustitia est.	
Spiritus sanctus est aqua.	280. 138. 159. 360		
Spiritus sancti appropriatum est amor, charitas, spiritus amoris.	17		
Stellæ.	666		
Subannator.	529		
Superbia Deo resistit.	84		
Superbia, initium, medium,			

I N D E X.

se non potest.	43	Verbum dulce.	140. 329
Timor Domini indiuiduus a-		Verba sunt cordis indicia.	456
moris comes.	64	Veritas quomodo confitenda.	
Timor Domini honor homi-			116. 119
num.	218	Veritati nō contradicendum.	
Timor Dei est omnis Sapien-			118
tia.	341	Via duplex. 60. vnde cau-	
Timor Domini super multa		dum.	61
alia bona.	435	Viatores sumus, cauendum à	
Timor Domini initium dile-		duabus vijs. 61. à via Dei non	
ctionis.	435	desectendum.	57
Timori Domini bene erit in		Vinum multum vitandū.	335-
extremis. s. in morte, iudicio,			336
Purgatorio. 32. item in fene-		de Vino uimis multa.	513. 514.
sta. ibi. &	36		515
Tribulationum vtilitas.	455	Vita Christiana.	500
Tristitia vitanda.	497. 498	Vita sibi sufficiens.	631. 632
Turbæ vitandæ.	334	Vita præfens, non est tempus	
Tygris flumen.	423	consolationis, sed pugnæ.	36
	V	Vxor deligenda, qualis.	372. 373
V			Z
Verbum non est mutum,		Zorobabel.	742
loquetur pacem.	51		

F I N I S.

Pagina 508, lin. 27 lege ingurgites 641, 6 morte premit.

I N D E X

I N D E X C A P I T V M,
Q V I D I N S I N G V L I S E O -
R V M P A R T I B V S
T R A C T E T V R.

C A P V T I.

- I. P A R S. De Sapiencia. Pag. 16
II. De laudibus Timoris Domini. 30
III. Modus acquirendi Sapienciam. 45

II.

- I. De primo Præcepto prioris Tabulæ. 49
II. Parænesis ad pios, ne à iustitiâ desectant. 57
III. Quomodo timendus est Deus. 62

III.

- I. Instituit filios erga parentes: Quod est primum Præceptum
Tabulæ posterioris. 68
II. Instituit maiores. 82
III. Generatim omnes instruit. 85
IIII. Cor instituit. 90
V. De Eleemosyna, quæ pars ad Cap. sequens spectat. 94

IIII.

- I. Perstat in laudibus Eleemosyna. 96
II. Sapiencia encomium. 102
III. Linguam instituit. 114

V.

- I. Instituit nos erga diuitias. 123
II. Moderatur linguam. 130

I N D E X

VI.

- I. De colenda amicitia. 136
- II. De acquisitione Sapientia. 147

VII.

- I. De cauendo peccato. 159
- II. De non ambiendo magistratu. 160
- III. De oris moderatone. 166
- IIII. Instituit hominem erga se, amicos, uxorem, seruos, peccora, filios, filias, Patrem, Sacerdotes, & Deum. 169

VIII.

- I. De Litibus & rixis. 184
- II. Est institutio erga peccatores, senes, mortuos. 186
- III. Miscellanea est. 189

IX.

- I. Instituit virum pium erga faminas. 193
- II. Varia docet. 198

X.

- I. Est de Principibus, & Magistratibus. 205
- II. Varia tradit. 220

XI.

- I. Varia tradit. Primum de Sapientia. 223
- II. De acquirendis opibus. 226
- III. De hospite recipiendo. 239

XII.

- I. De beneficio praestando. 241
- II. De inimico vitando. 246

XIII.

De in eunda familiaritate. 250

XIIII.

Quis sit dicendus beatus. 262

XV.

C A P I T V M.

XV.

- I. Sapientia quid praestet. 279
- II. Qui sint Sapientia extorres. 283
- III. Quod defectus Sapientia non sit reijciendus in Deū. 286

XVI.

- I. Pulchra contra peccatores admonitio. 292
- II. Est proemium sequentium Capitum. 301
- III. De mirabilibus operibus Dei. 302

XVII.

- I. De hominis creatione, & institutione. 305
- II. Prouocat mortales ad conuersionem. 316

XVIII.

- I. Laus magnalium Dei: maxime misericordia eius. 322
- II. Suadet vt habeamus memoriam dñei iudicij. 330

XIX.

- I. De Vino, & meretricibus. 335
- II. Moderatio linguae. 337

XX.

- I. Prosequitur tria Cap. praecedente proposita. 345
- II. De fatuis & imprudentibus. 348
- III. Varia tradit. 353

XXI.

- I. De vitando peccato. 358
- II. Miscellanea est. 359
- III. De fatuis. 365

XXII.

Varia tradit. 370

XXIII.

- I. Lingua & affectuum moderationem rogat à Deo. 381

I N D E X

II. *Contra auaritiā, fornicationem, adulterium.* 390

XXIII.

Sapientia pronuntiat encomium, & laudes suas. 396

XXV.

I. *De verè bonis & malis.* 430

II. *De mala muliere.* 436

XXVI:

De bona, & mala muliere. 442

XXVII.

Tradit varia: primum de mercatura. 453

XXVIII.

I. *De remissione iniuriæ.* 466

II. *De bilingui.* 471

XXIX.

I. *De mutuo dando.* 477

II. *De fideiubendo.* 483

XXX.

I. *De Filiorum educatione.* 489

II. *De corporis valetudine.* 493

XXXI.

I. *De solitudine opum vitanda.* 500

II. *Est institutio mensa.* 507

XXXII.

I. *Docet, quid in mensa faciet rector, senex, iuuenis.* 516

II. *De amplectenda lege Dei.* 522

III. *Filium admonet.* 524

XXXIII.

I. *Continuatio est predictorum.* 527

II. *De predestinatione, & reprobatione.* 529

III. *Ad-*

C A P I T V M.

III. *Admonet de facultatibus & seruis.* 535

XXXIII.

I. *De somniorum vanitate.* 539

II. *De oblationibus iniquorum.* 549

XXXV.

I. *Suadet seruare legem Dei, & recedere à peccato.* 553

II. *De Oblationibus.* 555

III. *Quas oblationes abijciat, quas suscipiat Deus.* 558

XXXVI:

I. *Authoris Oratio in Iudeorum calamitate.* 563

II. *De vxore deligenda.* 572

XXXVII.

I. *De Amicis fideis.* 576

II. *De consilio sumendo.* 578

III. *De Sapiente.* 585

IIII. *Redit ad præcedentia.* 586

XXXVIII.

I. *De honorandis Medicis.* 588

II. *Infirmum instituit.* 592

III. *Instituit nos erga mortuos.* 596

IIII. *De Sapientia.* 599

XXXIX.

I. *Quomodo Sapientia acquiratur.* 605

II. *Consolatur pios in tribulatione.* 613

XL.

I. *Videtur predictorum continuatio.* 624

II. *Docet quæ sint magis eligenda.* 633

III. *De fugienda inopia.* 636

XLI.

I. *Do*

- I. De morte. 638
 II. Est inuectiua contra impios. 641
 III. De his propter qua sit erubescendum. 643
 XLII.
 I. De his propter qua non est erubescendum. 649
 II. De filia custodienda. 652
 III. De laudibus Dei. 654

XLIII.

Laudat Deum ex operibus suis. 661

XLIIII.

Laudat in genere maiores. 678

XLV.

Laudantur Moses, & Aaron. 691

XLVI.

Laudatur Iosue, Caleb, Iudices, Samuel. 707

XLVII.

Laudatur Nathan, Dauid, Salomon. 716

XLVIII.

Laudantur quatuor viri Iudaei: Elias, Elisaus, Ezechias, Isaias. 726

XLIX.

Laudatur Iosias, Ieremias, Ezechiel, duodecim Prophetae, Zorobabel, &c.

L.

Laudatur Simon summus Sacerdos. 746

LI.

- I. Authoris vita in laudem Dei. 759
 II. Docet Author se accepisse Sapientiam à Deo. 764
 III. Inuitat tandem ad Sapientiam. 770

PAVLI

PAVLI DE
 PALACIO
 IN ECCLESIASTICVM
 PRAEFATIO.

ANTEA quàm huius libri expositioni manus ad-moueo, multa praefari cogor, ex quibus sua libro asseretur authoritas, multumq; lucis accedet. Id sit igitur omnium primum, Librum hunc, in vniuersa antiquitate, magni fuisse nominis, & authoritatis. Audi, quid de eo maiores nostri senserint. In canone vltimo, Sancti Apostoli dicunt: Inquiritur à vobis, vt adolescentes vestri addiscant etiam sapientiam eruditi Sirach. Hanc sapientiam, nos inferiùs ostendemus, esse Ecclesiasticum hunc. Clemens epist. ad Iacobum, cum dixisset Deum per prophetam loquutù, subdit: Et iterum, Impone homo ostium linguæ tuæ, &c. quæ verba accepit ex Ecclesiastico, cap. 28. d. Et in eandem epistolam ferè ad finem, bonam partem cap. 2. Ecclesiastici transtulit. Anacletus epist. 2. cum citaf-

Apostoli.

Clemens.

Anacletus.

A set

set locum illum, Qui fodit foueam, incidet in eam (qui habetur Eccli 27.) dicit, hæc dixisse Salomonem : adducit item quædam in eadem epist. ex Eccli c.24. dicens, verba esse prophætæ. Euaristus epist.1. dicit : Filio Dei in propheta loquente, Qui me genuit, requieuit in tabernaculo meo : qui locus habetur Eccli 24. Alexander I. epist.3. citat locum illum Eccli 25. Sacrificium salutare est attendere mandatis : citat verò, ac si Salomonis esset. Calixtus Papa epist. 1. citat locum ex Ecclesiastico. c.16. dicens : Dicente Scriptura sancta, Post concupiscentias tuas ne eas : vides, vt Ecclesiasticum vocat sanctam Scripturam ? Pontianus frequenter epi.1. citat Ecclesiasticum : at epi.2. totum caput Ecclesiastici 28.& magnam partem c.5. & 6.in eam epistolam coniecit. Fabianus cum sæpius citasset Ecclesiasticum, in epi.1. & 2. at in epistolam suam tertiam multa transtulit ex eius c.27. Lucius mutuatus est ex Ecclesiastico bonâ partem c.10. & totum c.11.Mutuatus est & Stephanus totum c.13.Ecclesiastici, in sua epi.1. Vt etiam Eutychianus grandem partem c.5.& 6. Adducunt demum testimonia ex hoc Ecclesiastico, Dionysius c.7.eccle.Hierar.& c.8. de Diuinis no. Ignatius epi.ad Heronem. Hiero.epi. ad Minerium & Alex. epi.ad Rusticum, ad Saluinam, ad Celantiam. ¶ Neminem arbitror tã præfracto ingenio esse, cui testimonia hæcenus adducta fidem non faciant magnæ authoritatis, & nominis Eccle-

Euaristus.

Alexander.

Calixtus.

Pontianus.

Fabianus.

Lucius.

Stephanus.

Dionysius.

Ignatius.

Hieronimus.

lesiastici nostri : ex tempore etiã num nascentis Ecclesiæ. At verò doctus lector dubitabit, an tanta fuerit semper Ecclesiastici authoritas, vt sacer & canonicus habitus fuerit ? Sunt enim libri multi grandis authoritatis, qui canonici tamen non sunt. Huic interrogationi vt ego respondeam, id secundo statuo :

Fatendum est omnino, Ecclesiasticũ tempore Iudæorum, & in primis temporibus Ecclesiæ, non fuisse in canonem sacrorum librorum receptum. Erat ille quidẽ sacer, id tamen tunc necdum certũ, exploratumque erat. Planẽ Iosephus ille magnus Iudæorum scriptor, non numerauit eum inter libros canonicos : vt habet cõtra Apionem Grammaticum : & citatur ab Eusebio lib. 3. Ecclesiasticæ histo. c.10. Nam Iudæi eos tantũ Authores in album sacræ Scripturæ admiserunt, qui vsque ad secundi templi ædificationem scripserunt : post quam multo etiã tempore scripsit Ecclesiasticus : vt infra docebo. Iam verò nec Apostoli adscripserunt librum hunc sacro canoni : sed cùm libros canonicos in suo vltimo decreto numerassent, illud tandem addunt : Inquiritur à vobis, vt extrinsecus adolentes vestri addiscant etiam sapientiam eruditi Sirach. Nec adnumerauit magnus ille Sardiũ episcopus Melito, qui cùm in Orientem peregrinaretur, vt sacros libros propiũ cognosceret, tandem scribens ad Onesimum, non menuit huius libri inter

Iosephus.

Eusebius.

Apostoli.

Melito.

Eusebius. sacros. hæc habemus ex Eusebio lib. 4. c. 24.
Origenes. Iam nec connumeravit Origenes, in commentarijs ad psal. 1. numerans libros canonicos. habetur hoc ex Eusebio lib. 6. c. 18.
Eusebius.
Epiphanius. Item reiecit hunc librum à canone Epiphanius lib. 1. contra hære. hæresi 8. & lib. de pōderibus, dicens hunc, & Sapientię librū, in numerum receptorum librorum nō referri. Reiecit & Hieronymus tum in prologo Galeato : tum in prologo super Prouerbia Salo. dicens: Libros Sapientiæ & Ecclesiastici legat Ecclesia ad ædificationem plebis: non ad autoritatem ecclesiasticorum dogmatū confirmandam. Sigillum his omnibus apponamus ex Concilio Laodicen. cano. 59. vbi cum recenset libros sacros, nullam de Sapientia Salomonis, nec de Ecclesiastico Patres fecere mentionem. Abundē probatum est, olim librum hunc canonicam autoritatem apertam nondum inuenisse. Nihilominus id tertio asseramus:

Et nunc, & à multis retro tēporibus Ecclesia sancta Ecclesiasticum recepit in catalogum librorum sanctorum. In primis recepit Concilium Tridētinum tempore nostro. Recepit prius Cōcilium Florentinum in instructione, quam Armenis tradidit. Recepit Gelasius in Concilio 70. Episcoporū. Et ante annos multos, s. anno Domini 407. recepit Innocentius primus, vt habetur epist. ad Exuperium Tholoff. c. vltimo. vbi Ecclesiasticum inter libros Salomonis recipit. Recepit etiam Cōcilium Carthag. tertium.

Concilium
Trident.
Concilium
Florent.
Gelasius.
Innocentius.
Concilium
Carthag.

tertium cano. 47. vbi dicit eum librū, cum alijs, à Patribus accepimus legendos. Quod Concilium licet prouinciale, consecratum est tamen à Concilio generali. s. à 6. Synodo, in Trullo. Tandem audiamus quid D. Augustinus tradat lib. 2. de doctr. Christ. c. 8. **Augustinus.** ibi ait: Illi duo libri, vnus qui Sapientia, alius qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur. Nam Iesus filius Sirach eos scripsisse constantissimè perhibetur. qui tamen quoniam in autoritatem recipi fuerunt, inter propheticos numerandi sunt. Ex dictis colligas hæreticum esse, qui negarit librum hunc esse sacrum. Sed D. Augustinus in hoc dubium nos coniecit, cuius tandem autoris sit liber hic, Salomonis ne, an Iesu, filij Sirach, an nepotis eius? Res est omnino dubia: sed quarto notandum erit,

Magnam antiquitatis partem hunc librum Salomoni tribuisse. Planè Anacletus **Anacletus.** tribuit Salomoni, epist. 2. vbi ait: Et Salomon loquitur, dicēs, Qui fodit foueam, incidet in eam: qui locus habetur Eccli 28. Alexander I. epist. 3. dicit: Et Salomon ait, **Alexander.** Sacrificium salutare est, attendere mandatis, &c. locus est Eccli 35. Sixtus I. epist. 1. re- **Sixtus.** prehensens hæreticos, dicit, quod in Salomone Scriptura loquitur, dicens, Sicut in conspectu eorum magnificatus es in nobis. id habetur Eccli 36. Fabianus Papa epist. 2. **Fabianus.** ita habet: Fili (ait Salomon) in mansuetudine serua animam tuam, &c. attulit lo-

Cyprianus. cum ex Eccli 10. Cyprianus martyr, epist. 3. ad Corneliū habet hæc verba : Et per Salomonem Spiritus sanctus loquitur, Peruersus, inquit, in ore suo portat perditionem. Is locus habetur Eccli 28. In Concilio Carthag. 1. ait Quietus episcopus : Nam scriptum est apud Salomonem, Qui baptizatur à mortuo, & iterū tangit mortuum, &c. Id legitur Eccli 34. Sixtus II. epist. 1. ita dicit : Quod est Pater, id est Filius, Salomone dicente, Ego ex ore Altissimi prodij. Illustris est locus ex Eccli 24. Felix I. epist. 3. inquit : Et in Salomone, Sapientiam præcedentem omnia, quis inuestigauit ? hæc habemus Eccli 1. Marcellinus epist. 1. ita scribit : Et vt Filius cum Patre, indiscretè habitasse credatur, Salomonis testimonio comprobatur, Ego Sapientia, inquit, habitauit in altissimis. Scribitur hoc Eccli 24. Et aliquanto infra : Item in Salomone, Peccauit, quid accidit mihi triste ? reperitur hoc Eccli 5. Quid verò ego moror afferens hæc testimonia, cum Innocentius I. epist. ad Exuperium c. vlt. recensens catalogū librorum sacrorum dicat, Quinque libri Salomonis ? Ergo Ecclesiasticum vendicauit Salomoni. Idem omnino asserit Concilium Carthag. 3. confirmatum à 6. Synodo, vbi in catalogum sanctorum voluminum quinque libros Salomonis inuexit. Habet lector vnanimem horum Patrum (plures enim quid opus erat adducere ?) consensum, asserentem hunc librum Salomoni. At verò sit nobis

nobis assertio quinta:

Dubio procul Ecclesiasticus liber à Iesu filio Sirach, non à Salomone : neque à nepote Iesu scriptus & editus est. Hanc rem factis euidenter euincit, eiusdem libri author, qui cap. 50. ita de se dicit : Doctrinam sapientiæ & disciplinæ scripsit in codice isto Iesus filius Sirach Ierofolymita, qui renouauit sapientiam de corde suo. Quid apertius ? Ergo sicut Paulus 2. ad Thess. vlt. dicit, Salutatio, mea manu Pauli. vt omnes nossent epistolam esse Pauli : ita Author libri suum nomen adiecit, vt omnes nossent, librum illius esse. Testatur hoc ipsum, ipse Iesu nepos, huius libri interpres. Is in prologo dicit : Auis meus Iesus, postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, & aliorum librorū, qui nobis à parentibus traditi sunt : voluit & ipse scribere aliquid &c. Probat tertio inuictō argumento, Apostolorum autoritas, qui in suorum canonum vltimo iubent, adolentes Christianos addiscere sapientiam eruditi Sirach. D. Augustinus lib. 2. de doctr. Christi. c. 8. dicit ita : Illi duo libri, vnus, qui Sapientia, alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur : nam Iesus filius Sirach, eos scripsisse, cōstantissimè perhibetur. Habet Lector, tempore Augustini, constanter asseueratum, Iesum filium Sirach, Ecclesiastici Authorem extitisse. D. Epiphanius lib. 1. to. 1. hæresi 8. sine scrupulo Ecclesiasticum

Hieronymus.

dicit esse Sirach. apertius hoc idem lib. de ponderibus. Idem asserit & Hieronymus in prologo ad libros Regum, & in præfatione ad Proverbia Salomonis, dicens: Fertur & Panarethos Iesu filij Sirach liber, &c. Video opus non esse testimonio plurium Authorum, in re alioqui non tanti momenti. ¶ Sed librum hunc non esse Salomonis, evidenti ratione conuincit, quod liber meminerit ipsius Salomonis, Roboam, Ezechia, Iosia: tum & prophetarum, qui omnes fuisse Salomone posteriores. meminit etiam Simonis filij Onia: qui vt minimum fuit septingentis annis post Salomonem. ¶ Patet iam ex prædictis, falsum esse, quod quedam præfatio Græca Ecclesiastico præfixa testatur, nepotem ipsius Iesu, eum librum edidisse. vult enim auum Iesum tumultuariè collegisse Ecclesiasticum. is vita decedens, reliquit eum librum filio Sirach: qui eundem reliquit filio Iesu, nepoti prioris Iesu, qui nepos in ordinem eum redegit, & edidit. Minimè hæc vera sunt. Sed huius libri author erat Iesus filius Sirach, vt habetur cap. 50. huius libri: cuius nepos librū duntaxat ex Hebræo vertit in Græcum, vt ipse in prologo primo expressè testatur. ¶ Doctissimus nunc quisque insurget, dicens: Quomodo sancti Patres nostri librū hunc tribuebant Salomoni, si reuera, erat Iesu filij Sirach? Respondet Augustinus lib. 17. de ciuit. Dei. c. 20. vocatum fuisse librum Salomonis, ob stili similitudinem: quod visus est

est

est dixisse de doct. Christ. lib. 2. cap. 8. Respondit Iohannes Driedo, vocatum Salomonis, quia eius sententias Iesus filius Sirach, in Ecclesiasticum coniecit. Respondet Gregorius in prologo super Iob, nihil referre scire, cuius sit liber, modò sciamus esse Dei. Si scimus literas esse regis, quid refert scire, quo calamo eas scripserit? Cui hæc responsa minimè placuerint, quarat meliora, aut dicat Iesum filium Sirach vocatum alio nomine Salomonem: aut (quod vero similis est) quod Iesus hic titulum Salomonis suo libro præfixerit, vt quem Salomonis nomine faciebat: vt Plato, qui nomine Socratis, Dialogos scripsit: & Cicero, qui nomine Catonis & Lælij quosdam libros intitulauit. Tandem credibile est, librarijs huius libri nomen imposuisse. Author quippe Hieronymus est, titulum Ecclesiastici apud Hebræos esse Misle, i. parabolas, seu proueria: quo titulo etiam insignantur Proueria Salomonis. Cùm igitur librarij incidissent in hunc titulum, putarunt esse Salomonis: & eum nomine illo venditabant. Iam sextò dicamus non nihil de hoc Iesu, Authore scilicet libri.

Fuit hic Author, cuius Ierosolymitanus: quod de se ipse testatur, in fine c. 50. Scripsit (ait) in codice isto Iesus, filius Sirach, Ierosolymita. ¶ Vixit temporibus Ptolemæi Soteris seu Lagi, & vt videtur, attigit tempora Ptolemæi Philadelphi, qui Soteri successit. Id probatur, quia horum tēpore fuit

A 5 Simon

Simon Oniæ filius, cuius vt coæui & contemporalis noster Author meminit cap. 50. ita enim de eo scribit, vt quem vidisset hostias offerentem, pontificalibus indutum &c. Roboratur nostra assertio, quia Philadelpho successit Ptolemæus Euerges, cuius tempore nostri authoris nepos fatetur se in Aegyptum venisse. ¶ Videtur vir fuisse princeps: siquidem cap. vlt. dicit: Exaltasti Domine de terra habitationem meam. cuius planus sensus est, quòd Deus exaltauerat illum. ait item infra: Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. ¶ Videtur peregrinatus in varias regiones, nam docès in cap. 39. qua ratione fiat homo sapiens, inter cetera dicit: In terram alienigenarum gentium pertransiet. cùm igitur ipse in cap. vltimo sapientem se fateatur, abiit ergo in terras multarum gentium. ¶ Variè fuit Author afflicatus, etiam vsque ad mortem: sed ex varijs suis calamitatibus à Deo se testatur ereptum, vt fusè ipse tradit, huius libri cap. vltimo. ¶ Coniectura verò est, eum in Aegyptum venisse, & ibi librum suum scripsisse. nam eius nepos asserit, hunc librum se in Aegypto inuenisse. videlicet, vbi eum auus scripsit. Quo conuincitur, huic nepoti minimè patrem, aut auum, hunc librum reliquisse. Si enim reliquisset, quomodo veniens in Aegyptum eum librum inuenit? Lege prologum vulgatum nostri Ecclesiastici, vbi habet: Perueni in Aegyptum, & cùm multum temporis ibi fuif-

fuissem, inueni libros &c. Firmatur porro nostra coniectura, quòd in Aegyptum Author venerit, ex eo quod dici solet, hunc fuisse ex 72. Interpretibus, quos Eleazarus misit ad Ptolemæum Philadelphum, vt Biblia verterent. mansit igitur forsàn ille in Aegypto. Vide Abulensem super prologo Galeato. ¶ Demum finem vitæ habuit felicem. ait enim cap. vlt. Modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. quæ verba dicit, postquam varias miseras suas recessuisset. Hæc de authore. Addam septimum verbum de eius interprete, quisnam ille fuerit.

Interpres huius libri fuit nepos authoris eius: quod ipse fatetur in prologo dicens: Auus meus Iesus, postquam se amplius dedit, &c. ¶ Nescimus quod fuerit interpretis nomen: explosimus enim eam sententiam, quæ in prologo Græco habetur, videlicet, hunc vocatum Iesum, cuius pater fuerit Sirach, auus Iesus. ¶ Vertit porro librum hunc ex Hebræo, eodem dicente: Deficiunt verba Hebraica, quando fuerint translata in aliam linguam. Lege eius vulgatum prologum. & Hieronymus ait se vidisse exemplar Hebræum. vt habetur in prologo Prouerbiorum. ¶ Vertit verò in linguam Græcam, vt testatur Epiphanius, in libro de ponderibus, dicens: Iesus, qui sapientiam illam scripsit Hebraicè: ita vt nepos ipsius, eam interpretatus Græcè scripserit. Idem Lyranus habet in principio Ecclesiastici.

fiastici. habet & quidam Brito eodem loco. Licet Abulensis super prologo Galeato, diuersum sentire videatur. Sequitur ordine suo, octauum assertum de hac, quam diximus Græca versione.

Græca versio, quam beneficio Cardinalis Simenij, omnium seculorum memoria dignissimi, Compluti editâ habemus, non per omnia responder nostræ versioni Latinæ. Id euidenter verum inueniet, qui alteram alteri contulerit. Videbit planè, multa ei deesse, multa superesse, multa variare. Imò, quod certum est, alibi reperiuntur versiones aliæ Græcæ, non per omnia consonæ Complutenfi Græcæ versioni. Lege versionem Latinam, quam Tigurini interpretes nobis tradiderunt, & in margine inuenies varietates multas Græcarum versionum. ¶ Cùm igitur versiones Græcæ tantopere varient, eam credo fidiorem, quam Complutum nobis dedit. Adornauit enim Cardinalis ille gloriosus suam editionem summis expensis: correxit per summos ingenio & eruditione viros: non pepercit summis laboribus, quo optimâ editionem orbi communicaret. Succedit iam nunc verbum nonum de versione Latina.

Latina versio iam erat tempore nascentis Ecclesiæ. volo dicere: Hæc versio vulgata, quam vulgata Biblia continent, iam erat tempore primorum Põtificum Ecclesiæ. Inueniet hanc veritatem, qui eos legerit, in hanc rem intétus. Clemens I. epist. 1.

citat

citat Ecclesiasticum, c. 1. & 2. & ad verbum citat nostram versionem. licet ei interserat quædam de suo, proposito suo conuenientia. Locum illum Eccli 24. Gyrum cæli circuiui sola, & Qui me genuit, requieuit in tabernaculo meo. citat Euaristus epist. 1. Alexander I. epist. 3. citat (vt habet litera nostra) illud, Sacrificiũ salutare est attendere mandatus. Eccli 35. Sixtus I. epist. 1. citat versionem vulgatam Eccli 36. vbi dicitur, Sicut in conspectu eorum magnificatus est in nobis & c. licet sit mendum, nam pro, est, debet legi, es. Calixtus I. epist. 1. citat nostrâ (vt nos habemus) versionem, Eccli 18. vbi dicitur, Post concupiscétias tuas non eas. & c. Pontianus I. epist. 2. citat ferè dimidium cap. 27. & totum cap. 38. & bonam partem cap. 5. & 6. vt nos habemus. Fabianus citat ex cap. 3. Ecclesiasticum, iuxta versionem vulgarem. citat etiam in eadem epist. ex Eccli 10. 11. 2. ex quibus capitibus multa in eâ epistolam coniecit. Idem multa transtulit in epistolam suam tertiam, ex cap. 27. ab eo loco, vbi dicitur, Dilige proximum & c. transtulit etiam multa ex c. 28. vbi dicitur, Qui vindicari vult, & c. Totum cap. 13. ex nostra versione transtulit Stephanus I. in suâ epist. 1. Dionysius I. sumpsit ex cap. 4. nostræ versionis ab eo verbo, Fili conserua tempus, ad finè cap. idq; in epist. 1. excrispsit. Eutychnus retulit in epist. suam primam, ex illo verbo Eccli 5. Ne tardes conuerti. vsque ad finem cap. & rursus ferè totum cap. 6. Te-

det

Eusebius.

det iam tot autores asciscere. fit Eusebius vltimus, qui epist. 2. accepit ex nostra versione finem cap. 18. totū cap. 19. & ferè totum 20. Idem epist. 3. citauit ferè totum cap. 14. totum 15. & ferè totum 16. ¶ Vnde colligas lector, quàm magnificè senserint Patres illi, de Ecclesiastico, & de nostra versione. ¶ Habes secundò, Diuum Hieronymū non vertisse Ecclesiasticum. Siquidè fuit multò dictis Patribus omnibus posterior. neque ita se Hieronymus ille abijciebat, vt tam abiectè eum nobis librū traderet conuersum. vix enim Latinè loquutus est, qui Ecclesiasticū nobis conuertit. Qualis qualis fit conuersio, fit de ea decimū assertum:

Ecclesiasticus conuersus, vt nos eum habemus, liber canonicus est, & sacer. Dictum suprà est, Ecclesiasticum librum esse sacrū: nunc addimus, sacrum esse, vt nos versum habemus. tum, quia tota antiquitas ea versione vsa est: tum quia Concilium Tridentinum sess. 4. eam versionem approbavit. Verba eius sunt: (si quis desideret) Si quis libros ipsos integros, cū suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt, & in veteri, vulgata, Latina editiōe habentur, pro sacris & canonicis non susceperit, anathema sit. ¶ Qua ego ratione, nostram vulgatam editionē, vt iacet, enarrare contendi: non verò vt Tigurinus edidit: nec vt Græca habet editio. Licet vehementer nifus sim ita nostram explicare, vt Græca simul explicata maneret. Fateor in editio-

ne Complutensi aliquammulta esse calographorū errata, quæ ex codicibus emendatioribus, & ex Græca lectione sunt restituenda. Impero ego nunc mihi, vt vndecimò de huius libri commentarijs verbulum faciam.

Fuisse plures enarratores Authoris nostri, vel ex Nicolao Lyrano facilè videbitur patère. Is enim in enarratione cap. 50. dicit: Dicūt aliqui expositores, &c. At profectò ad manus meas non venerunt, nisi Glosa interlinearis, Ordinaria, Rabanus, & Lyranus: neque alium vel de nomine noui. Porro ex Glosa interlineari accepit Rabanus commentaria sua. licet sensa nuda Glosæ Rabanus testimonijs sacris exornarit. Ex Rabano Glosa ordinaria excerpfit. Itaque Glosa interlinearis, Ordinaria, Rabanus, tres sunt: sed hi tres vnū sunt. ¶ Nescio verò qua force factum sit, vt hi tres conspirarint ad detorquendos omnes ferè Ecclesiastici locos, contra hæreticos, prospiciebant forsan temporibus nostris. Sunt etiam nonnūquam multi in afferendis allegorijs. literam adeò difficilem, non adeò expendunt. Religiosior multo est Lyranus erga eam: licet nonnunquam nimius fit in tropologijs. Cui hæc satisfaciunt, non est quod alia requirat. Supereft, vt de me, licet grauatè, vltimum verbum subiijciam.

Videor mihi multa huius Authoris mysteria aperuisse: plurimis locis obscurissimis lucem intulisse: adeò vt opiner non in

eo superfluum me operam posuisse. Quod si assequutus sum, gratias ago Christo Domino, Sapientiae verae, luci infinitae, cuius donum est, quicquid bonum est: Sin minus, certè in magnis voluisse, magnū est. Quicquid verò illud sit, Sanctae Ecclesiae & melioribus iudicijs subditum esse volo.

ECCLESIASTICI CAPVT I.

De Sapientia.

I **M**NIS Sapientia à Domino Deo est. Varijs modis Sapientia in sacris literis accipitur. Maxime verò nostro huic Authori, Sapientia tribus capitulis modis. Primū pro Sapientia Dei, quam Deus genuit: quā nos Christiani, Filium Dei, & Verbum Dei, nuncupamus. Licet hæc nomina etiam apud Mercurium Trismegistum inueniamus. Porro ita ab Ecclesiastico sumi, ipse nos textus docebit. Secundò capitur pro dilectione Dei, ipso textu in hoc cap. dicente: Dilectio Dei honorabilis sapientia. de qua cap. 43. Piè, inquit, agentibus dedit sapientiā. Tertio, pro eruditione, & doctrina grandi. de qua cap. 39. totum instituitur. de qua item in Ecclesiaste ferè toto, mentio est. de qua intelligi debent loci dicentes, quòd Besele-

Vide Pimandriū Dialog. 1.4. & alias.

Ecclesi 43.

Ecclesi 39.

el, & Hiram erant pleni sapientia, Exodi 31. 35. & 3. Reg. 7. Dicit nunc Ecclesiasticus, Sapientia omnibus modis accepta à Domino Deo est, ab eoq; procedit. ¶ Doctus Theologus surget statim, hoc quod diximus impugnans. Nam sapientia quæ Deus sapiens est (quæ Theologis vocatur sapientia essentialis, communis omnibus personis diuinis, vt est ipsa diuinitas communis) illa non est à Domino Deo. vt enim diuinitas, seu essentia diuina, à nullo est: ita nec essentialis sapientia. ¶ Tum Pater æternus (vt nostro modo intelligendi loquamur) antè quàm intelligatur gignere Filium, intelligitur sapiens. ea verò eius sapientia à nullo est. vt enim Pater à nullo est, ita neque eius sapientia propria. Certè vterque nodus non facile dissoluitur. sed responsio est: Nec diuinitati, nec Patri sapientia appropriatur: sed Filio. Diuinitatis proprium est, essentia personis communis. Patris appropriatum est potentia. Soli Filio in diuinis sapientia appropriata est, ideo doctissime Ecclesiasticus, de sola sapientia, quæ Filius est, meminit. Declarantur hæc aliquanto intimius. Licet Spiritus sanctus plenissimè habeat eas perfectiones, quas diuinitas habet: at eius primaria ratio, in nostro modo intelligendi, est amor, seu charitas, seu spiritus, s. amoris. Ita, licet Pater verissimè sit sapiens, eius tamen primaria ratio, est potentia generandi, seu paternitas. Ita similiter primaria diuinitatis ratio, in nostro modo

conciipiendi, est diuinitas : seu, id quo nihil maius cogitari potest. At primaria Filij Dei ratio est Sapiencia, Verbū, Conceptus mentalis, Notitia, Intellectio. quia s. Filius est Verbum, per cognitionem Patris productum. Cū igitur formaliter, præcipue, & primariò sapiencia approprietur Filio, non verò ita dicatur conuenire alicui alij in diuinitis, ideo de his nihil Ecclesiasticus meminit. ¶ Dices, cū omnia alia, à Deo sint etiam, cur speciatim de sapiencia dicitur, quòd à Deo fit? Certè, quia primū, & maximum quod à Deo processit, Sapiencia processit. Primum quod Pater effudit (si hoc verbū non reprobetur) est Verbū suum. ideo meritò de Sapiencia, id est Verbo, specialiter loquitur Author. volens s. Sapiencia primæ laude ex eius principio laudare. ¶ Superest non leuis scrupulus, cur dilectionem Dei, sub nomine sapiencia concludit? Responsio erat alterius loci: at in præsentia, breuissimè dicam, Author sumpsit dilectionem, pro vita sancta, spirituali, quam vitæ nouitatem Paulus, vitam æternā Christus nuncupauit. At hæc est vita æterna, ut cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum. Si vita æterna primariò est cognitio, primariò planè est sapiencia.

2 Et cum illo fuit semper, & est ante eum. Locus apertus est, si de Sapiencia, quæ filius Dei est, intelligatur. Ita enim & Iohannes, in principio erat Verbum, & Verbū erat apud Deum. Hoc erat in principio apud Deum.

Hæc

Hæc enim veritas catholica non Christianis modò: sed Iudæis, maximè Dei spiritu afflatis, nota erat. Et hic Author apertis verbis Filium Dei confessus est, cū ait, in cap. vlt. Inuocaui Dominum, Patrem Domini mei, ut non derelinquat me. ¶ Tu obijcies: Verum sit Sapienciam, quæ est Filius Dei, fuisse cum Deo ante omnia secula, quomodo dilectio Dei, atque eruditio, quæ sunt accidentia creata, fuerunt cum Deo, semper? Primum quidem fuerunt eminenter in Deo, & cum Deo, id est, multo meliori modo erant illa in Deo quàm in se. Multo enim sublimiùs dilectio & eruditio sunt in mente Dei, quàm in esse creato. Adde ex Theologia, nõ D. Thomæ modò, sed ex Dionysio, Hieronymo, Hilario, licet res creatæ non sint cum Deo in tempore: sunt tamen simul cum eo, in æternitate. siquidem momentum æternitatis ambit tempora cuncta. Lege Hieronymum in illud Matth. 25. Hieronymus. Venite benedicti, percipite regnum &c. & Augusti, in illud psal. 49. Pulchritudo agri mecū est. Hilarium, id apertè dicentem 12. Augustinus. Hilarius. de Trinit. fol. 75. Gallicanæ editionis. Lege item Tertullianum contra Praxeam fol. Tertullianus, 145. eiusdem impressionis. Imò & Author noster hoc tradit apertè Eccli 39. vbi id dicemus. ¶ Dices, si hoc modo euadimus, cur potiùs de Sapiencia hæc dixit Ecclesiasticus, quàm de rebus alijs creatis à Deo? Certè, quia sapiencia, quæ est dilectio, & quæ est eruditio, vehementer sapiencia diuinæ re-

spondent: eiusque habent magnam similitudinem: si non in alijs, certè in hoc, quòd earum primaria ratio & conceptus, est sapientia, vt est sapientiæ Diuinæ. Et hæc est secunda Sapientiæ laus.

3 *Arenam maris: pluuia guttas: dies seculi, quis dinumerauit? Altitudinem cæli: latitudinem terræ: profundum abyssi, quis dimensus est? Sapientiam Dei præcedentem omnia, quis inuestigauit?* Hæc est tertia Sapientiæ laus, scilicet quòd sit infinita: ac ideo soli Deo inuestigabilis. Id probat priori argumèto. quia si arena maris, guttæ pluuia, & dies seculi nequeunt comprehendi: res si quas oculis versamus: quomodo comprehendemus Sapientiam, tam longè distitam ab oculis nostris? probat item, quia si Sapientia præcedit cuncta creata: igitur non est illa creata. Creator, igitur est, igitur comprehendi non potest. ¶ Primum id annotandum est, licet dies seculi numerentur à nobis: siquidem annus quo hæc scribimus, est annus seculi 5530. porrò hi dies sunt iam præteriti: ac ideo numerari queunt. at nemo numerauit dies seculi præteritos & futuros. Nemo enim de die iudicij, deq; eius hora nouit, nisi Pater. Forsan per æuum intellexit aternitatem. cuius dies sunt soli Deo noti. at planius est de seculo intelligere: quia nunc dixit Author sapientiam fuisse ante æuum. ¶ Notandum secundò, licet Astrologi promittant se nosse altitudinem cæli, latitudinem terræ, marisq; profundum: certum id faci-

cetes

entes astrolabicus gradibus: vt est videre apud Sacrobustū, eius enarratorem Ciruelum, Gemmam, & nouissimū Orontium: id tamen illi, vt verè nouerint: punctim, & exactè nosse non possunt. Si enim quantus sit annus adhuc certò nescitur: nisi quòd Albategni dicitur rem propitijs attigisse: vt est apud Iohannem Mariam in additionibus ad Iohannem Lucidum: quomodo cæli altitudinem, aut terræ latitudinē, agnoscant? punctim dico, & sine defectu. ¶ Notandum tertiò, hoc loco Ecclesiasticum velut raptum Sapientia Diuinæ pulchritudine, de ea sola fecisse mentionem. nulli enim alij poterit conuenire, quòd omnia præcedat. Et equidem, nisi violentia textui inferatur, minimè scio, quomodo potuit Arrius ei respondere. Si enim præcedit omnia, planè præcedit cuncta creata. Non est igitur ipsa creata. Hactenus tertia Sapientiæ laus, ab eius aternitate.

Prior omnium creata est Sapientia, & intellectus prudentia ab aeo. Hæc est quarta Sapientiæ laus. ¶ At dicit Arrius, En faretur Ecclesiasticus, Sapientiam creatam esse: quomodo tu audes asserere eam esse creatorem? Ego precatum nimis cupio lectorem, vt sit huius rei censor æquus. Author sumpsit locum hunc ex Prouer. c. 8. vbi dicit Sapientia, Dominus possedit me initio viarū suarum. vbi Græcus interpres pro verbo possedit, vsus est verbo *ἐκτίσσε*. quo verbo vitur nunc Ecclesiasticus Græcè translatus.

B 3 forsan

Quoto muni
di anno hæc
Author scribit.

Matth. 24.

Sacroboſtus.
Orontius.
Gemma.

Albategni.
Iohannes Maſ-
ſaria.
Iohannes Lm-
cidus.

4

Prouerb. 8.

70. *Interpres* forsan quia 70. *Interpres* (quorum vnus dicitur ipse fuisse) pro possedit, vtebantur verbo *ἔκτης*. cū tamen Hebræū verbum sit *אֶפֶס* quod aperte significat possidere. igitur quam significationem habet originarium verbum qanah, eam habet Græcū *ἔκτης* : & Latinum, creauit. Ergo sicut qanah significat non creare, in suo rigore, sed possidere : ita creata, non debet lumi pro facta, sed pro possessa. Est igitur quarta Sapientia laus, ipsam esse totam possessionem Dei. Digna illa quidem tanto possessore : dignus ille tanta possessione. Simul laus est, quod Deus ab æterno eam possessionem habuit. Neque vnquam inops fuit, qui eam habebat hereditatem. Solent enim Principes suis possessionibus esse felices. At erat Deus eā sapiētiā felix. Quod vero subdit Author, *Intellectus prudentia ab auo*. Hunc habet sensum : Platonici (quos sequutus est Augustinus) dicebant rationem nostram, cū contemplatur summa, vocari rationem, & sapientiam : dum verò curam habet de infimis, vocari prudentiam. Iam colligimus nos ex hoc Authoris textu, Sapientiam Diuinam non solum suam diuinitatem aspiciere : sed ad nostram miseriam suos oculos demittere, curamq; nostri gerere : vt qua non sit Sapientia solum, sed sit etiam prudentia. Ex sequentibus tamen, intellectus prudentiæ videtur sumi, pro acumine prudentiæ. Infrà enim hoc cap. dicitur : *Scientiam & intellectum prudentiæ Sapientia*

Platonici.
Augustinus.

Intellectus.

com

compartietur. Id est, Sapientia dat scientiam, & acumen prudentiæ. Ergo sensus est, Sapientia, ipsa est acumen prudentiæ. videlicet, quæ infinitas prudentiæ est.

Fons Sapientia verbum Dei in excelsis : & ingressus illius mandata aterna. Dubia res est, quomodo Verbum Dei sit fons Sapientia. Pater planè est fons Sapientia, & Verbi : Verbum non ita. Rabanus euadit nodum, dicens, Fontem Sapientia Euangelicæ fuisse Verbum Dei in carne suscepta. Et, cū ingressum est Verbum in orbem, ei dedit æterna mandata. Nam mandata Euangelij æternū durabūt. Lyranus euadit dicens, sensum esse : Fons totius Sapientia creatæ est Verbum Dei. Quod ingrediens in montem Sinai, dedit Iudæis mandata Decalogi. Addamus nos verbulum. Sensus primus esse potest : Verbum Dei est fons, puteus, pelagus, mare Sapientia. Vt enim D. Augustinus Sermone de Samaritana dicit, Omnis puteus fons est. Ergo Verbum Dei, quod mare Sapientia est, fons itidem Sapientia erit. Ad hunc porrò puteū patet ingressus per mandata diuina. Si vis ex hoc puteo aquam salientem in vitam æternam haurire, serua mandata. Secundò D. Gregor. Nazianzenus in Theologia dicit, distinguat hæc tria, fluuius, fons, oculus fontis. Fluuius manat ex fonte : fons efficitur ex oculo. Ex oculo bullit aqua, quæ facit fontem : è fonte prodit aqua, quæ inde efficit riuū. Egregie igitur Verbum vocatur fons, ex oculo, id est,

rudentia.

Rabanus.

Lyranus.

D. August.

Iohan. 7.

Gregorius
Nazianz.

ex principio Patris emanans. Et verè ex oculo, quia oculus Patris, apertus ad cognoscendam Diuinitatem, principium est emanationis Filij. Tertio, negari non potest quin Deus Pater sit fons Sapientiaè actiua. i. fons, qui producit sapietiam, Pater est. At nostro modo concipiendi & intelligendi, Verbum est fons Sapientiaè formaliter. Siquidem iudicio nostro, tunc vocatur vir sapiens, cum sapientiam produxit: ergo ita Pater vocabitur, iuxta nostram intelligentiam, sapiens plenè, cum suum Verbum produxit. i. cum sapientiaè fontem effudit. Et hæc est quinta Sapientiaè laus, quod sit notitia, & Verbum mentis Diuina: quo Pater se & omnia cognoscendo, se, & omnia dixit. Eructauit enim Pater Verbum bonum, &c. ¶ Conquereris, quod non intelligas hanc Verbi Diuini generationem, audi quæ sequuntur.

- 6 *Radix Sapientiaè cui reuelata est?* s. origo Sapientiaè, & modus, quo genita est, nemini est nota. Intellige, viribus naturaè. Nam ex gratia reuelatione, licet nulli sit penitus cognita, ex parte tamen est nota fidelibus. Planè si Sapientia est incomprehensibilis, eius radix talis erit. Tu nota, Pater, vt est Deus, à creatura mundi, per ea quæ videmus conspicitur: at verò Deus, vt est radix Filium proferens, non cognoscitur viribus naturaè. Et hæc est sexta Sapientiaè laus, quod eius principium sit incomprehensibile. Pulchrum verò est quod sequitur.

Astutias

Astutias illius quis cognouit? Vbi notandum, verbum Græcum, quod Latinus reddidit astutias, deriuatur à verbo Græco panurgos. Id verò nomen significat versatum in omni re, à pan, & ergos. Ergo sensus huius loci est: Quis nouit, quàm sit Sapientia in omni re, & in omni opera versata? Ita planè Sapientia Diuina est pelagus sciens omnes res: quia ex omnium rerum cognitione dimanat. Scit igitur omnia, versata est in omnibus: nihil non penitus penetrat. *Disciplina Sapientiaè cui reuelata est?* In hoc libro vocatur Disciplina, ea institutio vitaè, quæ *Disciplina* Spiritus sanctus instituit suos, vt spiritua-liter, non secundum carnem viuant. Iuxta *Rom. 8.* illud: Beatus, quem tu erudieris Domine, *Psal. 93.* & de lege tua docueris eum. Et illud, Spiritus sanctus docebit vos omnia, & suggeret omnia, quæ ego præcipio vobis. Et item, *Vnctio* docebit vos de omnibus. Iam quis, *1. Iohan. 2.* nisi Spiritu reuelate doctus, intelligat, quibus rationibus Sapientia, & Spiritus Dei animam moueant, instigent, & inspirent ad mala cauenda: bona cogitanda, amanda, exequenda? Igitur viribus naturaè, nulli manifesta est disciplina Sapientiaè. Huic alludit quod sequitur. *Multiplicationem ingressus eius quis intellexit?* id est, quis norit, quàm multipliciter, & quàm variè Sapientia in animam hominis ingrediatur. Nam in quosdam ingreditur per se, ipsam pelliciens, & vocans: vt in Paulum, in quosdam *Act. 9.* per angelica ministeria: vt in Eliam, in *3. Reg. 19.*

B 5

quof-

Psal. 44.

Roma. 1.

Actor. 8.

quosdam, per hominum vocem: vt in Eunu-
chum Candacis. in quosdam per hostes:
vt in Iudæos. Vnius Augustini vocatio fit
exemplum ad intelligendum varias vias,
per quas Dei Sapiencia in animas ingredi-
atur.

7 *Vnus est Altissimus Creator omnium omnipotens,
& Rex potens, & metuendus nimis, sedens super
thronum illius, & dominans Deus. Ipse creauit il-
lam in Spiritu sancto: & vidit, & dimmerauit, &
mensus est.* Hæc est laus Sapiencia septima,
sexta, & tertia supradictis annexa. Dictum
est enim Sapienciam, simul & eius originem
esse omni creaturæ incomprehensibilem:
nunc dicitur, quod solus Deus eam com-
prehenderit: vt qui eam produxerit in Spi-
ritu sancto, eam etiam numerarit, & men-
sus fuerit. ¶ Notabis primùm, Deum esse
nimis metuendum: vt quem adorent Do-
minationes, tremant Potestates. Illi s. ange-
li, ad eum potentes, vt ex potentia vocentur
Potestates, illi inquam, coram Deo tremunt.
Et seniores in Apocalypsi, qui ex familia-
ritate videbantur minùs deterrendi, illi
procidunt coram facie sua. Tantus est Di-
uinæ maiestatis splendor. ¶ Notabis secun-
dò, illud, Sedens super thronum illius, non
esse referendum ad Sapienciam, sed ad De-
um: non enim est sensus, Deus sedet super
throno Sapiencia: sed super throno suo. vt
videnti literam Græcam patebit. Porro si
intelligere vis, qualis sit thronus, super quo
Domi-

Apoc. 5.

Ezech. 1.

Dominus sedeat, legas cap. 1. Ezechielis, vbi
graphicè, licet obscurè, depingit angelo-
rum (qui Throni vocatur) numerum, qui
sedem Dei conficiat. Quod est à me alicubi
explicatum. ¶ Notabis tertio verbum, cre-
auit eam in Spiritu sancto, vbi pro creauit,
interpres Græcus dixit *ἐποίησε*. id est, posse-
dit. vt supra dictum est annot. 4. Igitur sen-
sus est, quod Pater comparauit, acquisiuit,
possedit Filium in Spiritu sancto. Quo lo-
co id aduertendum est, Hebræis dictio, in,
significat aliquando instrumentum faci-
endi: Vt, præualuit in funda, & lapide. Et, *1. Reg. 17.*
qui fecit cælos in intellectu. Et, docebat eos *Psal. 135.*
in doctrina sua, &c. Aliquando significat
idem, quod, cum: vt, Apostoli, qui ante me *Rom. 16.*
fuerunt in Christo. Roma. 16. valet enim ac
si dixisset, qui ante me fuerunt cum Chri-
sto. Et dicimus, est Deus in illo, id est, cum
illo. Ergo erit sensus huius loci: Possedit
Deus Sapienciam, cum Spiritu sancto, id est,
simul vtrunque possedit. vt intelligatur si-
mul fuisse ab æterno Spiritum sanctum, cum
Filio & Patre. Secundo Theologis confessum
est, Patrem esse in Filio, & Filium in Patre.
vt Christus ait Iohan. 14. Vocant id Theo- *Iohan. 14.*
logi circumincessionem. quia enim vna est
Patris Filijque natura, ideo alter in altero di-
citur esse. Idem igitur nunc notatur. Ait
enim: Pater possidet Filium, qui est in Spi-
ritu sancto. s. cum quo est illi vna natura. Vt
enim Pater est in Filio: ita Filius est in Spi-
ritu sancto. Quod si nimis vrgeas dictio-
nem,

nem, in, dicam tertio, innuisse Authorem hoc loco mysterium. s. Pater producturus Filium, cognouit se, Filium, & Spiritum sanctum. ex qua cognitione plenissima Filium, seu Sapientiam produxit. Ergo Sapientiam genuit, & acquisiuit in Spiritu sancto. s. ex cognitione qua cognouit Spiritum sanctum. Nam ut melioris notae Theologi dicunt, Filius gignitur non modo ex personarum Diuinarum agnitione : sed etiam ex notitia omnium creaturarum. ¶ Notandum quartò quod ait, Vidit. s. Deus Pater Sapientiam. Quasi diceret, aspexit, circumspexit, introspexit eam : captus s. nimio eius decore. Et si nostra felicitas est, ut cognoscamus Filium, num phas erit dicere felicitatem Patris esse, suum videre Filium? illum talè conspicere mundum? &c. ¶ Notandum quintò, duplicem esse quantitatem. s. discretam, quæ vocatur numerus : continuam, quæ vocatur moles. Cùm igitur ait Ecclesiasticus, Pater dinumerauit, docuit Sapientiam esse numerum : non corporalem, sed qui eminenter rerum infinitum contineat numerum. Cùm verò dicit, Pater dimensus est Sapientiam, docuit Sapientiam habere molem (absit verbo inuidia) infinitam. s. essentiam. Ergo his verbis innuit Ecclesiasticus Deum Patrem tetendisse oculos suos, & sua infinitate comprehendisse infinitas res, quas Sapientia continet : & infinitam essentiam, quam habet. Iuxta illud, Laudate eum secundum multitudi-

D. Thomas
& alij.

Iohan. 17.

Psal. 76.

itudinem magnitudinis eius.

Et effudit eam super omnia opera sua. Certè 8
vè artifex effundit artem suam, in opus, quod ab arte producit. Facit enim pictor, & statuarius imaginem similem illi, quam intus in mente conceperat. Non planè eandem quam ille habet à se separat, & operi præstat : sed similem. Ita Pater effundit Sapientiam in omnes creaturas. Non eandem suam : sed suæ similem. O dignissima res ! Omnes creaturæ sunt similes Sapientiæ Diuinæ. Vt Sapientia intra se habeat imagines, & ideas viuas rerum omnium, quæ sunt extra productæ. Imò verò Sapientia quæ vna est, in ea vnitate habet omnia exemplaria rerum omnium. Ergo cælum hoc simile est quadatenus Sapientiæ, Sol, Luna, &c. Ergo, quod factum est, in ipso vita erat. id est, quicquid factum est, iam erat in Sapientia prius : nisi quòd res facta in se, vita est morti commissa : in Sapientia tamen, vita erat sine mortis committu. ¶ Speciatim tamen Effudit eam super omnem carnem. Nam animalia quæ carnem habent, aut quod est simile carni, habent cognitionem, seu notitiam, quæ non nihil est Sapientiæ. Ac ideo speciatim sunt similia Sapientiæ. Primaria enim animalium ratio, est sentièdi. In quo sunt similia Sapientiæ primogenitæ. ¶ Multo verò specialius Deus Sapientiam Effudit & concessit diligentibus se. Cùm enim diligentes Deum sint filij Dei per gratiã, quod est, Sapientia per naturam : necessariò specia-

Iohan. 1.

liter

liter datur Sapientia diligentibus. Vt quia Sapientia, eo Filius est, quia Sapientia genita est: ita & pij sint filij, quia quodammodo sunt Verbum Dei, & quodammodo Sapientia Dei. Paulus dicit: Eratis tenebræ, nunc lux. At lux Sapientia est. Meritò igitur infra c. 3. dicitur: Filij Sapientia, ecclesia iustorum. id est, iusti & pij sunt filij Sapientie. Si igitur filius est similis Patri, num non consequens est, vt filij Sapientia sint quodammodo Sapientia? ¶ Non est æquum in silentio sepelire, quod dicit: Effudit Sapientiam super opera & carnem, secundum datum, seu beneplacitum suum. O igitur agricolæ ne credite, opes vestras penitus pendere ex sudoribus vestris. Deus dat rebus esse, & viuere secundum donationem suam. Ideo dat aliquando multum, aliquando minus. Spiritus enim dat prout vult.

Ephes. 5.

Eccli 3.

I. Cor. 12.

SECUNDA PARS.

De laudibus Timoris Domini.

9 **T**IMOR Domini gloria & gloriatio. Placet quod huius libri enarratores dicunt, hoc loco, de timore agi, quia timor initium est Sapientia. At intellige etiam tu, agi de timore, quia est perpetuus Sapientia comites. Est igitur laus timoris prima, ex duodecim sequentibus, quod timor est gloria. Planè regnum est gloria Regi: opes, opulento. Nonne igitur magis erit gloria timor, qui causa est regni caelestis? Qui timorem Dei habet (qualem dicemus) is rex fu-

tur u

turus est in cælo: & iam incipit esse rex in terra. Num non igitur is timor est gloria? Primogenitus regis, propterea iure gloriam habet: habet enim ius ad regnum. At profectò qui timorem hunc habet, maius habet ius ad cælum, quàm primogenitus ad regnum. Hic enim ex hominibus ius habet: ille ex Deo. Tum timor est *gloriatio*. Verbum hoc Græcis idem significat, quod gloria. Est verò gloria celebris alicuius opinio. Iam igitur si grandis eruditio facit nominis celebritatem, & hominis famam, num non id magis facit timor? illa enim facit famam inter homines: hic inter angelos. Illa in terra: hic verò in cælo. Tertio Timor est *letitia*. Quia, vt nihil hominis animi magis debet contristare (intelligentibus loquor) quàm peccatū: ita nihil magis exhilarare, quàm carere peccato. At timor Dei expellit, nō admittit peccatum. Quarto est timor *Corona exultationis*. Corona datur triumpho: datur & regi. At timor Dei triumphat de tentationibus: tum facit, vt homo sit intra se rex: futurus rex in vita futura. Ego scio, quàm sit nobilissimum, regem aliquem esse in se: non captiuum, aut seruum: Et hæc prima laus timoris.

Eccli 1.

Timor Domini delectabit cor. scilicet, quia per timorem euasit peccatum: quod, vt dictum est, est veræ tristitia causa. Et quia lætitia terrena, semper est euanida & temporaria, ideo non delectat in lōgitudine dierum. Id quod timor Domini facit. Nam,

Timeo

Timenti Dominū bene erit in extremis. scilicet, in Morte, in Iudicio priuato, in Purgatorio, & in Iudicio postremo. *ō quantum est, bene, & feliciter nobis aleam cadere, in illis extremis!* Iam verò cum omnium extremum viris pijs fit cælum, *ō quam ingens est felicitas, bene esse nobis in cælo!* *In die defunctiois suæ benedicetur.* Locus hic innuit, sensum prædentis textus esse hunc: Pij continget bona felixq; senectus. Facit enim timor Dei quem viri habuimus, vt senes senectæ incommoda animosè feramus. Sed de textu. Quale Iudicium extremum erit publicè, tale priuatum contingit occultè. Igitur si in generali Iudicio, pij sunt benedicendi: audituri enim sunt, Venite benedicti Patris mei: possidete regnum: etiam in priuato Iudicio mortis, auditurus est pius. Veni benedixiste Patris, &c. De hac benedictione est hęc loco sermo. Quanta porro erit benedictio illa, quis poterit nosse, nisi qui eam felix audit? Hęc secunda laus, & tertia.

II *Dilectio Dei, honorabilis Sapientia.* Hęc clausula de dilectione Dei, non est apud Græcos: & videtur interiecta. Aut certè Author eam interiecit, videns dilectioni indiuiduum esse timorem. Porro loquitur de dilectione creata: non verò de increata. Non enim Sapientia Dei solet eius dilectio vocari. Neque appropriatum Sapientiæ est, dilectio: sed Spiritus sancti. Tum sermo est de dilectione, quam Paulus vocat charitatem non fictam.

Math. 25.

2. Cor. 6.

fictam. Ea f. quæ omne propellit peccatum, quæ dilectio est ex toto, & super omnia. Hęc Author vocat Sapientiam. Cur verò ita vocarit, nō est dicere leue. Diximus tamen de hac re suprā annot. 1. & 8. Addam nunc verbum. Christus ait: Hęc est vita æterna, vt cognoscant te. Non accepit Christus eo loco, cognitionem, pro notitia, quæ est actus solius intellectus: sed pro notitia, ex dilectione procedente. Quam Paulus vocat Fidem per dilectionem operantem. Igitur notitia ex dilectione manans, & per dilectionem operans, ea est vita æterna. Hęc igitur est simul Sapientia, & dilectio. Et est veneranda Sapientia: quam D. Gregorius sapientiam nominat. Et hęc est, quæ eam habentes filios Dei, Deosq; quodammodo facit. Vt sicut Sapientiã increata est Filius Dei, per naturam: ita pij sapientiam hanc habentes, sint filij per gratiam. Eum, qui hanc sapientiã habet, vocat Paulus nouam creaturam, hominem nouum, hominem interiorem, &c. Sequitur. *Quibus apparuerit in visu, diligunt eam in visione, & in agnitione magnalium suorum.* Sensus est: Quibus Deus apparuerit, in aliqua specie videndus, hi diligunt Sapientiam, & dilectionē: semper cum viderint, aut nouerint Sapientiæ magnalia. Forsan nō penetras. Exemplum reddet rem apertiorē. Abraham, Iacob, Dauid viderunt Deum in aliqua specie visibili. Hi igitur simul ac videbant, & audiebant magnalia Dei, statim accendebantur in amo-

Math 22.

Iohan. 17.

Galat. 5.

Gregorius.

Galat. 6.

Ephes. 2. 4.

2. Cor. 4.

Psal. 8.

Psal. 91.
Concilium
Smyrna.
Hilarius.

rem & dilectionem Sapientia, quam sciebāt esse illorum magnalium operatricem. Videt David cælos, statim ait : Domine Dominus noster, quā admirabile est nomen tuum ! Videt hanc machinam mūdi, statim ait : Delectasti me Domine in factura tua. ¶ Tu interim aduerte, ex Concilio Smyrnæ, & ex Hilario, & alijs Sanctis alibi à me citatis, Frequentissimum fuisse in testamento veteri, Dei filium, eiusq; Sapientiam hominibus pijs in specie visibili apparere. Ex quibus apparitionibus sciebant, docebanturq; magnalia, quæ temporibus illis contingebant, à Sapientia beatissima procedere. Ergo pij illi qui Filium Dei, & Sapientiam in specie aliqua viderant, videntes eius magnalia, eam nimis diligebant. Sed redeat Author ad timorem.

12

Initium Sapientia timor Domini. Placuit doctoribus nostris, hoc loco mentionem esse de timore seruili, qui pœnam à Deo timēs, cessat à culpa. Hic timor licet non sit Sapientia comes, est tamen eius initiū. Quia est, velut acus ingerens Sapientia filium. At nimis credibile est Ecclesiasticum, suum non variasse sermonem : sed quodd, vt cœperat, timorem filialem (qui ex reuerētia Dei abhorret ad culpa) laudare, ita nūc prosequatur. Tunc sensus est: Initium, caput, fundamentum, summa Sapientia, est timor ille. Nam Hebræis initium est ressit. Quod caput, & summam significat. Et planè reuerentia erga Deum, cuius causa culpam hor-

remus

remus, ea est fundamentum & initium vitæ Christianæ. Ea enim causatur ex notitia & dilectione Diuina. Eo enim reueremur Deum, quia agnoscimus & diligimus eius maiestatem : quam offendere pertimescimus. Sit ergo nobis firmum, hūc timorem, atque reuerentiam à nostro Authore laudari. & hæc est quarta Timoris laus.

In vulua cum fidelibus concreatus est. Quinta laus Timoris est, quodd fit sanctitatis indiuiduis comes. Ait igitur, Timor concreatur in vulua cum fidelibus, id est, simul ac fidelis creatur, creatur & timor. In eodem vtero gignuntur : ab eodem pariuntur : gemini sunt fratres. Optas rem intimius penetrare. Audi Concilium Trident. sess. 6. ubi ita docemur : Si Deus velit, ex peccatore iustum generare, in eius animam (velut in vuluam) semen verbi Diuini proijcit. Anima verò, semine suscepto, credit, vera s. esse quæ audit. Tum maximè, pœnam mereri peccatorem : Deum non esse dignum, quem ita offendant. Timet statim anima, Deumq; veretur : proponens culpam deinde cauere. Fit tunc homo iustus, simul tamen fit in eo timor. Ergo fidelis seu iustus cum timore creatur. *Et cum fidelibus fœminis graditur.* Sensus est: Sanctæ fœminæ non gradiuntur sine timore. Quem enim magis deceat ambulare cum timore, quā fœminā? Quanto enim est illa ad peccandum fragilior, & ad perstandum infirmior, tanto magis necesse est, timeat. *Et cum fidelibus agnoscitur.* Er-

Concilium
Trident.

gō timor Dei, cū fidelibus nascitur in vulua: graditur in bonis operibus: agnoscitur in eorum vita. Agnoscitur timor in Abraham, cū offert sacrificio filiū: in Ioseph, cū repellit adulteram: in Mose, cū fugit Aegyptum: in Dauide, cū bis parcit Sauli.

Genes. 22.

Genes. 39.

Heb. 11.

1. Reg. 24.

et 26.

14

Timor Domini scientia religiositas. id est, si vis nosse, quid sit timor Dei, est quedam scientia religiosa. Hoc est, Est quedam religio, reuerentiaq; erga Deum, ex Dei notitia nata. Inuenies Theologissimum hominē, non perinde sanctum: est planē in eo scientia: at non religiosa. Inuenies Mahumetanum, Iudæum, Gentilem plus nimis religiosum exterius. At non habet scientiam. In neutro timor Dei est. Sed in illo est, vbi est, cum vera notitia, deuota religio. Hinc iam rationem habes cur hic timor dicatur summa Sapientia: cur lætificet: cur sit in nouissimo felix: cur denique ei quadrent laudes, quas ei tribuit Author. Inter quas hæc est sexta.

15

Timenti Deum bene erit in extremis: & in diebus consolationis benedicetur. Huius vitæ tempus non est consolationis: sed tentationis. Non est quietis: sed pugna. In æternitate est nobis proposita consolatio. Ea planē, quæ vera consolatio est. In æternitate igitur benedicetur timens Deum. Vita hominis militia est super terram. Probantur hic homines, vt aurum in fornace. Offerendi sunt Deo, velut holocaustū. Non igitur hic

Iob 7.

Eccli. 2.

tuat

sunt dies consolationis. Imò verò Christus dum viueret, horam passionis vocabat horam suam. Erit igitur, & nostra. Hæc igitur fit septima Timoris laus, Timor benedicetur in æternitate.

Iohan. 11.

Plenitudo Sapientia timere Deum. Prius dixit, timorem esse initium, & caput Sapientia: nunc dicit esse plenitudinē eius. De ea Sapientia loquitur, quæ est creata: quam dixit esse Dei dilectionē. At dilectio sine timore, plena non est, vacua est. Quæris quomodo Sapientia à timore impleatur? Respondet textus, à fructibus eius. Fructus verò Sapientia sunt ijdem ipsi, quos Paulus fructus Spiritus vocat, ad Galat. 5. Est enim Spiritus agens præcipuum. Caritas seu dilectio, seu Sapientia creata, est agens ministrum, & secundum. Quæ ratione ijdem effectus, qui tribuuntur Spiritui sancto, sunt tribuendi Sapientia: nō planē minore ratione, quam Paulus eos tribuat Fidei, ad Hebr. 11. Sed vt existimo, quæ Paulo est Fides per dilectionem operans, est Ecclesiastico Sapientia fructus producens. *Omnem domum illius implebit à generationibus: & receptacula à thesauris illius.* Domus Sapientia est corpus, non subditum peccatis: sed maximè est anima iusti, quæ est sedes Sapientia. Receptacula huius domus sunt, intellectus, memoria, voluntas: & reliquæ potentia. Hanc igitur domum, & eius cameras timor Domini implet thesauris Sapientia, id est, fructibus eius: seu bonis, sanctisq; operibus eius. Tu

16

Galat. 5.

Heb. 11.

Galat. 5.

Sapient. 1.

Sapient. 7.

verò etiam memineris, receptacula iustorum esse æterna tabernacula. Dicente Christo, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt vos recipiant in æterna tabernacula. At timor Dei facit, vt Sapientiã impleat hæc receptacula, sanctis operationibus. Qui enim cæleste tabernaculum meretur, illud suis meritis implet. Hæc octaua Timoris laus.

17 *Corona Sapientia timor Domini.* Si Sapiencia vult de hostibus triumphare, & de victoria coronam reportare, timeat. Si vult in regno animæ regnare, & regni coronam habere, timeat. Si vult in cælo regnum, & tanti regni redimiri coronã, timeat. Tu lector vide. Timor est initium Sapientia: est plenitudo Sapientia: est corona Sapientia: Vt sit Sapientia principium, medium, & finis. Vt nunquam viro fideli non sit timendus Deus. ô pulchrè dictum à sancto Iob, Vt tementes super me fluctus, Deum semper verebar. Quid enim proderit Sapientia, si timore depulso, in peccatum labatur? Vide quid Salomoni Sapientia contulerit, postquam in idololatriam lapsus est. *Replens pacem & salutis fructum.* Apertius habet litera Græca dicens, germinans pacem, Et nostra fuisset aperta, si dixisset, replens pace, & fructu salutis. Atqui, vt iacet, obscura est. Sed nihilominus sensus erit: Timor Domini pacem implet. Nam pax sine timore, plena non est. Ac item fructus salutis vacui sunt sine timore. Est pax diuiti in substantijs suis: at

Luc. 16.

Vt supra dictum est.

Iob 31.

Ecclesi 41.

is: at nõ est illa sine timore plena. Das elemosynam pauperi: das corpus ignibus, vt ardeat: sine timore, fructus hi vani, & vana. *1. Cor. 3.* cui sunt. Si peccasti lethaliter, à te abiecasti timorem, sine quo vana sunt opera tua. *Vidit & dinumerauit eam.* His verbis caret litera Græca. Sed sensus est: Timor videt Sapientiam, & eam dinumerat. Quia timor est qui euoluit sinus animæ, ne quid in ea lateat culpæ. Timor examinatur, expedit, perlustat animam totam, ne quid lateat vitij. Timor cogitat vias Sapientia, & conuertit animam in testimonia Dei. Nam timor fecit Paulum, vt conferret Euangelium cum Apostolis, ne in vacuum curreret. Deus dinumerat capillos capitis, vt eis premia det. *Matth. 6.* (si ita loqui licet) timor etiam numerat, ne tanto præmio priuentur. Demum corona, velut videt totum caput quod cingit, & illud metitur. Ita etiam timor cingit veram Sapientiam. Quia quanta illa fuerit, tantus erit & timor. Quod est notandum. Hæc nona Timoris laus.

Vtraque sunt dona Dei. Decima laus timoris est, donum Dei est, vt & Sapientia. Itaque non viribus naturæ, nec industria nostra, sine Dei dono comparatur. Tantus est Deus, vt amari & timeri non possit, vt debet, sine eius donatione. Theologus bene scit, Deum posse amari, ac proinde timeri, amore, & timore naturali. At Deus, hoc & timore, & amore minimè contectus (vt qui maiora mereatur) requirit amorem, & timorem

18

morem tanto principe dignum. Quem dare vniuersis vult, & optat. *Scientiam & intellectum prudentiam Sapientia compartietur.* Quia dixerat Sapientiam esse donum Dei, subdit Sapientiam, cum homini data fuerit, largiri ipsi homini scientiam, & intellectum prudentiam. Scientia sumitur pro cognitione rerum naturalium. & annot. 4. supra dixi, intellectum prudentiam esse acumen, & lumen prudentiam in rebus gerendis. Sensus igitur litera nostrae est: Sapientia dat, eam habenti, cognitionem rerum naturalium, & lumen gerendarum. Non intelligas, virum sanctum scire Philosophiam, & Mathematicas artes. Sed quod viri sancti gaudeant quadam cognitione rerum naturalium, ardenti, flammea. Cum vident caelos, Solem, astra, mare, florentia prata, graues fructibus arbores, diuites tritico areas, &c. in harum rerum cognitione subtiles habet considerationes, acumen habent ingenij: vt mirentur, illi qui Philosophi vocantur, tantum in idiotis ingenium. Iam in rebus gerendis mirabiles illi sunt. Vt enim formicę & apes, & similia animantia diriguntur, in opere suo, ab intelligentia non errante: ita hi docibiles Dei, quos sanctio docet de omnibus, aguntur à Spiritu. Nonne igitur dices, eos prudentiam acumen habere? Tu intellige, dum illi humiliter spiritui Diuino subduntur. Nam superbia est huius rei pestis. *& gloriam tenentium se exultat.* id est, Sapientia illustrat eos, qui eam tenent, faci-

Scientia.

Iohan. 6.
1. Iohan. 2.
Rom. 8.

citi;

city illos gloriosos, & celebres. Vide quam sit gloriosus Franciscus. Num dedit illi gloriam genus? num opes? num eruditio? minimè. Dedit ei gloriam Sapientia, quam ei Deus dedit abundè. Quid dicam de Antonio, Hilarione, Macario, &c?

Radix Sapientia timere Deum. Dixerat supra, timorem esse initium, mediū, & finem Sapientiam, addit nunc eundem esse originem, radicem, & causam eius. Vt si Sapientia cares, & Sapientiam optes, Sapientiam à timore requiras. Lege Concilium Trident. sess. 6. c. 6. Ergo, vt agricola, qui arborē vult grandem habere, radicem vnicè colit, eam pascendo, ablaqueando, stercorando, rigando: & ex radicis beneficio totius arboris felicitas oritur: ita qui Sapientiam vult augere, timorem, Sapientie radicē, excolat. *Et rami eius longæui.* id est, timor facit ramos Sapientiam longæuos. Rami Sapientiam sunt virtutes infusæ. Per quas Sapientia suos fructus profert: vt arbor per ramos mala sua producit. Theologicum enim est, charitas per alias virtutes suos elicit actus. Si propter Deū toleras labores, hæc tolerantia est fructus charitatis, per ramum patientiam. Dicit igitur Author, si vis virtutes diu possidere, time. Adā, quia non timuit, citò charitatis ramos amisit. *In thesauris Sapientia intellectus, & scientia religiofitas.* Res est Sapientia diues. Thesauros habet. Habet enim omnes virtutes, quæ sunt eius thesauri. Vt enim vita naturalis habet grandem multi-

Concilium
Trident.

Genes. 3.

tudinem potentiarum, & cognoscentium, & appetentium : ita & maiore ratione habet vita supernaturalis. Inter opes huius vite, est scientia. vt annot. 18. dicebamus. Est rursum, scientiæ religiositas. id est, ipsemet timor. vt annot. 14. dixi. Dicit Theologus, quomodo Sapientia habet timorem sub se, si timor est eius origo ? Certè quia virtutes mutuo se iuuant. Charitas iuuat, & accendit fidem : Fides illustrat, & inflamat charitatem : Spes prouocat charitatem : charitas incitat spem. &c. Ita Sapientiam extimulat, & seruat timor : timorem illuminat & auget Sapientia. Hæc decima Timoris laus.

20 *Timor Domini expellit peccatum.* Ita planè expellit omne peccatum illa erga Deum reuerentia : vt ad Deum, vt ad dominum, vt ad patrem, vt ad amicum, vt ad virum, vt ad iudicem, vt ad dignissimum omni reuerentia. Dixit Dauid : Viuit Dominus, propitius sit mihi Dominus, vt non mittâ manum meam in christum Domini. Quanto minùs mitti debet in Christum Dominum? Dixit Ioseph : Ecce dominus meus ignorat, quid habeat in domo sua : quomodo possum hoc malum facere ? Quanto minùs ad ulterio violanda est anima, quæ sponsa Dei est ? En qua ratione timor Dei peccata depellat. ô valentissimas vires timoris ! infernus, mûdus, caro nos ad peccata propellunt : Timor potest hæc hostiû phalangè repellere. Num non hæc magna timoris laus ?

Nam

Nam qui sine timore est, non poterit iustificari. 21
 Dupliciter dicimur iustificari : Aut quia ex iniustis efficimur iusti : Aut quia ex iustis progredimur, vt reddamur iustiores. Prior iustificatio, sine timore esse non potest. vt docuit Concilium Trident. sess. 6. Præcedit enim pœnarum timor iustitiæ infusionem. Posterior iustificatio, nequit item esse sine timore : siquidem (vt dictum est) timor est initium, plenitudo, & corona iustitiæ. Quomodo enim iustitia erga Deum, sine reuerentia erga eum erit ? *Iracundia enim animositatis illius, subuersio eius est.* Ante hæc verba Græci codices habent, Vir iracundus non poterit iustificari. Cui verbo, verba textus rectissimè quadrant. Nihilominus pulchrû habent verba proposita sensum. Qui tentatur, & nimis afficitur peccato : vidēs legem Dei sibi obfistentem, secum, & contra legem Dei irascitur : & erga peccatû affectio eum facit animosum ad peccandum. Ergo iracundiâ animosa eius qui peccat, eius subuersio est. Planè quidem reuerentia & timor Dei animum ad peccandum eneruat. At carentia timoris animum ad peccadum largitur. Non ergo, qui sine timore est, iustus erit. In contrarium porrò *Vsque in tempus sustinebit patiens : & postea redditio iucunditatis.* id est, Vir iustus tentatus, & afflictus, patiendo sustinebit, vsquequò pertransseat afflictio. Tûc erit redditio hilaritatis. Vt enim nostri succedit dies, hyemi ver, tempestati

tran-

Abac. 2.

tranquillitas : ita tentationi iucūditas. Igitur tu qui tentaris, si moram fecerit Dominus, expecta illum : Veniens veniet, nō tardabit. Ecce qui incredulus est, (siue iracundus animosē) non erit recta anima eius in se. Abacuc 2. *Bonus sensus, vsque in tēpus, abscondet verba illius.* id est, Vir iustus, qui bono sensu est, cūm tentatur, abscondet in pectore verba (quæ illi secretō Sapiētia inspirat) nē vincatur à tentatione. Abscondet in quā,

Psal. 56.

vsque in tēpus quo transeat iniquitas. Tum etiam, Bonus iusti sensus abscondit in pace verba Sapientia, quæ illi profint in tempore belli. Porrō Sapientia verba sunt, Vt iustus steterit in iustitia : & paret animam ad tentationem. *Et labia multorum enarrabunt sensum illius.* Certē qui nouerunt iustū conseruasse in corde eloquia Dei, ne peccaret illi, laudant bonum eius sensum. Vt laudamus sensum Loth, qui inter peccatores iustus erat.

Eccli. 2.

Laudamus Dauidem, qui eo sensu præditus fuerit, vt non admoueret manum contra Saulem. *In thesauris Sapientia significatio disciplina.* Quoniam Author vsus fuerat verbis obscuris, & parabolicis, velut excusat se dicēs, has parabolas, & ænigmata, quæ sunt significationes significantes, quomodo vita fit instituenda, contineri in thesauris Sapientia.

Psal. 118.

Quem esse germanum literæ sensum, Græca docent : ita enim habent, In thesauris Sapientia, parabolæ scientia. Igitur Sapientia est opulentissima. Quæ non solum in suis thesauris habet scientiam, &

Genes. 18.

intel-

1. Reg. 24.

lectum, & religiosam scientiam : sed habet etiam verba ænigmatica, in quibus ingenia multorum exercentur. Propterea Sapiens Salomon ænigmata docuit, & parabolas. Propterea Author hic ex Sapientia has parabolas scripsit. Erat enim hic illorum temporum vsus, vt nimis se in parabolis exercerent. Ideo Regina Saba venit 3. Reg. 10. tentare Salomonem in ænigmatibus. 3. Reg. 10. Hæc vltima Diuini timoris laus.

TERTIA PARS.

Modus acquirendi Sapientiam.

FLI, *concupiscens Sapientiam, conserua iustitiam.* Dictum mihi est initio cap. huius, Sapientiam tripliciter accipi : scilicet pro Sapientia increata, pro dilectione, pro eruditione. Modus acquirendi hanc tertiam, docetur fusè infrà c. 39. modus acquirendi secundam, & simul cum ea primam, hoc loco docetur. Si vis, inquit, Sapientiam, conserua iustitiam. i. Si Sapientia laudibus accēsus, eam cupis habere, acquire iustitiam, eamq; vt thesaurum serua. Et tunc ne crede te Sapientiam tuis viribus peperisse : sed Dominus dabit eam tibi. Intellige Diuinam dilectionem esse donū, quod Deus dat, nō quod è neruis tuis dependeat. Hęc igitur est Christiana doctrina. Tu intende vires, quantum potes. Labora seruādo iustitiam. Quod vbi feceris, dicito : Seruus inutilis sum. Expecto, vt Dominus dono, & gratis det, quod opto. Vt sit hic rerum ordo. Deus primum suo

22

Eccli. 39.

Luc. 17.

suo auxilio mouet, atque iuuat nos, à nobis ita adiutis requiritur, vt conseruemus iustitiam. Conseruantibus iustitiam datur Sapientia.

23 *Sapientia enim & disciplina, timor Domini.*

Illa dictio, enim, cogit nos ad intelligendum verba hæc esse causam præcedentium. Quòd si sunt causâ, cogimur ita ea intelligere: Sapientiam dat Dominus seruantibus iustitiam: quia tam Sapientia, quàm disciplina, quàm timor, sunt dona Domini. Domini sunt, non virium nostrarum. Nec sola hæc sunt dona Domini: sed etiam *Fides, & mansuetudo, quæ sunt beneplacitum Dei* Fides est donum Dei (vt habet Paulus ad Ephes. 2.) quæ est totius vitæ sanctæ nouus ingressus. Et mansuetudo etiam donum Dei est. quæ est postremum donum hominum. Dicente psalmo 89. Superuenit mansuetudo, s. senectæ, & corripiemur. Et item, In senecta vberi, & bene patiētes erunt. Igitur initium, & finis, & media vitæ sanctæ dona Dei sunt: suntq; *euodoxia*, & beneplacitum eius, quæ dat cui, & quādo ei placet. Ideo subdit, *& thesauros illius adimplebit.* id est, Deus est, qui dat dona illa: & qui thesauros hominis, Sapientiam concupiscentis, adimplebit. Vide supra annot. 16.

24 *Contumax non sis, & incredibilis timori Dei.*

Dixit suprâ, Subuersio hominis est eius iracundia, & animositas: quam infrâ vocat apostasiam: eandem nunc vocat contumaciam. quæ est repugnātia animi, non se credentis,

dentis, nec tradentis Deo, nec timori eius. Animus rursum durus, resistens, inobediens vocatur incredibilis, non credēs Deo, & ei suo malo contumax.

Neque accesseris ad eum duplici corde. Simplex animus opponitur duplici. Porro vir simplex vbique laudatur in literis sanctis. Lege Iob 1. Pro simplici, Hebræi dicūt perfectum: vt simplicem esse, sit perfectum esse. Igitur duplex vocatur Rabano, qui vult gaudere cum seculo: & regnare cum Christo. Qui Dei est per fidem: mundi per amorem. Deo dedit intellectum: mundo affectum. Hi sunt, quos Elias dicit claudicare in duas partes, colentes simul Deū, & Baal. Hi sunt Samaritani, seruantes legem Dei, & seruientes idolis suis. At esse Samaritanum, erat tunc iniuria summa. Hi sunt hypocritæ: ostentantes se esse Christianos exterius, cum longè ab ea vita absint interiūs. Ideo sequitur. *Ne fueris hypocrita in cōspectu hominū.* Græci dicunt: Ne fueris hypocrita, in ore hominum. Planè si aliud habes intus, quàm ostendas foris, vocaberis hypocrita ab hominibus. At quis non videt, te hypocritam vocandum, si cum Christianum te verbis fatearis, factis te Christianum non esse videmus. Planè si liberè loqui liceat, magnam Christianorum partem vocabimus hypocriticam: vt quam scimus aliud dicere verbis, aliud factis confiteri. Si igitur vis Sapientiam à Deo, contende hypocritam coram hominibus cauere: imò, id omnino opere præ-

Ephes. 2.

Psal. 89.

Psal. 91.

25

Rabano

3. Reg. 18.

4. Reg. 19.

præ-

Matth. 21.

præsta, quod verbo profiteris. Idem ferè est quod subdit. *Ne scandalizæris in labijs tuis.* Christus dixit se esse lapidem, in què multi impingunt, & cadunt. Christianus enim, qui Christum quem colit, offendit, in eum impingit, & cadit. Similiter igitur, qui fidem quam eius labia continentur, quicq; legem, quam eius labia fonant, violat, is impingit in fidem, & legem. Ergo offendit, & scandalizatur in lege, & in fide, quam eius labia, non animus loquitur. Caue igitur tu ne offendas, & impingas in labijs tuis.

26

Attende in illis. id est, attende nimis fidei labiorum tuorum: legicq; labiorum tuorum. *Ne fortè cadas,* supple, eas violans. Si enim fidem hanc, legemq; violaueris, *adduces anima tua* (id est, tibi) *dedecus* in die Iudicij, tam generalis, quàm particularis. Si quæris, quomodo tibi paras dedecus in die Iudicij? Certè quia *Tunc Deus reuelabit omnia absconsa tua.* Tunc enim libri aperientur, & intelligent omnes te, alium fuisse exterius, alium interiùs. Tunc patebunt omnia scelera tua in conspectu totius mundi. *Et in medio illius synagoga,* & conuentus vniuersalis *Deus elidete.* Projiciens in voraginem, tunc enim terra aperietur: & inde in infernum, vbi elisus ardebis æternùm. Cur ita? Cur tanta misero pœna? *Quia accessisti ad Deum malignè: corde pleno dolo & fallacia.* Debueras accedere ad Deum simplici animo: at duplicem animum adduxisti. Debueras accedere

verè,

verè, & syncerè: accessisti hypocriticè, fallendo hominum oculos, qui credebant te esse Christianum intus, & extra. Ideo pœnam pateris sempiternam. Veritas Deus verè coli vult, non falsò.

CAPVT II.

De primo Præcepto prioris Tabulæ.

LI. accedens ad seruitutem Dei. I

id est, Si ex Dei inspiratione, conuersus à mundi vanitate, & à peccatorum sordibus, vis Deo seruire, eiusq; voluntati placere, plurima tibi seruanda sunt. Primum, *Sta in iustitia.* id est, firmus diuina serua mandata: vniuersa fuge peccata. Odit *Psal. 5.* enim Deus omnes, qui operantur iniquitatem. *Psal. 5.* Odit omnes obseruantes vanitatem. *Psal. 30.* Est aut è hic mundus vanitas: imò vanitas vanitatum, seu vanissima *Eccles. 1.* vanitas. *Eccles. 1.* Si ergo Christus diligit iustitiam (vt *Psal. 44.* dicitur) tu qui ad eum colendum accedis, dilige iustitiam: in ca sta, & perseuera. Quomodo enim in vna sede morabitur summa iustitia, cum iuiustitia? ¶ *Secundò, Sta in timore.* id est, sta in reuerentia. Deum omni reuerentia dignissimum, reuerere, & reuerentissimo, ac timenti animo adora. Petrus iustus erat, cum dicebat, Si oportuerit me mori tecum, non te negabo. At carebat ea animi submissione, quam timorem vocat Ecclesiasticus, ideo

Iohan. 13.

D

tam

tam fœdè præcipitatus est. Vide annot. 20. capitis præcedentis. ¶ Tertio, *Præpara animam tuam ad tentationem.* Præpara, per orationem. iuxta illud: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem.* Præpara, per fugam occasionum. Nam qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Præpara, per firmitatem animi, contra peccata. Dicente Dauide, *Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuę.* Si incipis esse pius, Deus tentabit te. Vt tentauit Abraham, Iob, & Iudæos. Tentat enim Deus, vt se credat animæ sanctæ. Quod dicemus infra c. 4. Tentat diabolus. Tentat caro. Tentat mūdus. Tentant denique omnia, quæ facta sunt, in musculam pedibus insipientium. vt Sap. 14. dicitur. Nam quia, qui Deo incipit feruire, celsior fit diabolo, carne, mundo, & rebus hisce creatis: hæc, celsitudinis huius inuida, & impatientia, armantur cōtra eam: ac ideo tentant. Præpara igitur te. ¶ Quarto, *Deprime cor tuum.* Ante conuersionem tuam, anima tua erat corde elato: carebat illa iugo: carebat lesfore, & domitore. In conuersione verò vult Deus federe in throno suo: vult federe super asina, & pullo suo: vult ascendere super cherub suo: vult equitate super pennas vēti, seu spiritus sui. Deprime igitur te. Humilia te, Deum supra te recepturus: nullo modo superbiā admiseris. ¶ Quinto, *Sustine.* id est, vbi Deū super te admiseris, eū, quamuis videatur grauis, ne excusseris: sed sustine. Dictum est: Viriliter age, confortetur

COR

cor tuum, & sustine Dominum. Ponderosus tibi videbitur nō raro. At ne excusseris tam nobile pondus: dabit ipse vires ad sustinendum, qui vult pondus in onere: dicetque, Sufficit tibi gratia mea. ¶ Sexto, *Inclina aurem tuam, & suscipe verba intellectus.* Deus est Verbum. Verbum porrò non potest esse mutum. Loquitur ergo tibi, tunc maximè cū tentationis presserit pondus: & cū eius grauitas ad ipsum excutiendū te pro-uocarit. Loquenti igitur aurem accommoda. Audi quid loquatur in te Deus. Loquetur enim pacem in plebem suam. Hinc documentum colligamus. Cū premimur, Deus loquitur nobis. Loquitur verò verba intellectus. id est, non corporalia: sed aure spiritus suscipienda. Id quæritur, vt loquenti obediamus. Quod si dubitas, an quod audis, verbum Dei sit, id remedium habeto, ad verba S. Scripturæ, vt ad Lydium lapidem, examinato. ¶ Septimo, *Ne festines in tempore obductionis.* Alij codices habent, *Ne festines in tempore obductionis.* Porrò huic nostro Authori obductio significat pressurā, eam

Obductio.

speciatim, quæ ex tentatione venit: cū omnia videntur obducta, & tenebris contacta: maximè verò significat pressuram in tempore mortis. Tunc enim omnia videntur contegi, obuolui, & obduci. Ergo si legas, *Ne festines in tempore obductionis,* sensus erit: Qui nouit arcem suam ab hostibus obsidendam, & prouidet sibi ea, quæ necessaria sunt ad hostē ex obsidione submo-

Math. 16.

Eccle 13.

Psal. 118.

Genes. 22.

Iob 1. 2.

Sap. 14.

Sap. 7.

Math. 21.

Psal. 17.

Psal. 102.

Psal. 26.

Cor 30.

2. Cor. 12.

Psal. 84.

uendum, is hostem quietus expectat. At qui hostem excipit imparatus, is tempore obfessionis festinat, cursitat, huc atque illuc se vertit, ut hostis impetum repellat. Tu ergo fili, prepara te: ne tempore quo es ab hoste obfidendus, & a tentatione obducendus, festines, & cursites. Imò verò eam quietus excipias. Alter sensus est: Ne festines ad fugam è cultu Dei, cum a tentationibus obduceris. Iuxta verbum Petri 1. Can. c. 4. Charissimi nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem vobis fit, quasi noui aliquid vobis contingat. Si verò legas, Ne festines in tempus obductionis. sensus prior est: Qui tentatur, & quiescit, ut audiat, quid in eo Dominus loquatur, is tardat, non festinat in tentationem. At festinat, qui in eam se statim precipitat. Sed tu fili, ne festines. Sensus alter est: Qui tempore tentationis in eam se conijcit, & sceleri consentit, is festinat in tempus mortis. Tum quia admittit culpam morte, & inferni pressuram dignissimam: Tum quia viri sanguinum & dolosi non dimidiant dies suos. Si enim peccator diutius viuit, planè, vel expectatur ad veniam: vel ad multo maximam poenam. ¶ Octauò, *Sustine sustentationes Dei.* id est, sustine pondera Dei. Deus aquila est: cum igitur expandit alas suas, & te, velut pullum, ad volandum assumit, facile tunc est volare. At quando Deus super te, vesut super iumentum equitat, & tentationum pondere grauat, & non contentus ouium morte, & bouum, & camelorum,

1. Pet. 4.

Psal. 84.

Psal. 54.

Deut. 32.

Matth. 21.

Iob 1. 2.

lorum, & filiorum, addit vlcus pessimum corpori toti, vxoris & amicorum fanas: tunc quis tot Dei sustentationes sustineat? at tu vir pie, exemplo sancti Iob, sustine hec onera Dei. Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis. Est enim Dominus misericors, & miserator. Iacobi 5. ¶ Nondè, *Comungere Deo.* Quis hinc non miretur hominem Deo posse coniungi? Hominè Deo copulari, & hominem, vni cum Deo posse fieri? At profectò, qui adharet Deo, vnus spiritus est. O quàm bonum est mihi, adhaerere Deo! Porro gluten quo Deo homo glutinatur, seu (vt Græca litera dicit) colla, gratia, & charitas est. Fit verò colla, seu gluten, ex extremis bouilli corij. Ita planè facta est gratia, & charitas de extremis. id est, de passione, & morte Christi, qui vitulus fuit nouellus, vngulas, & cornua producus. Certè quia per Christi mortem, & gratia nobis parta est, & amor crescit in nobis, quo ita patienti, ac ita de nobis bene merito, arctissimè copulemur. ¶ Decimò, *Sustine.* Explicatur ex Græca lectione, quæ habet, Ne discefferis. Ergo sustinere est, non discedere. Quasi dicat, Contigit hæc tibi felicitas, vt Deo coniungereris: ne igitur discedas ab eo. Vbi tam est mirandum, quòd homo velit discedere à Diuina coniunctione, quàm fuit mirandum, quòd Deus eam cum homine habere voluerit. Et sicut benedicenda est charitas, quæ nos Deo coniungit: ita maledicendum crimen, quod nos ab eo

Iaco. 5.

1. Cor. 6.

Psal. 72.

Psal. 68.

Deut. 30.

difungit. Tu ergo fili in tentatione sustine,
Vt crescat in nouissimo vita tua. Quæris, quomodo crescat vita in nouissimo? Tunc planè vita finitur, quomodo ergo crescit? Certè quia vita animæ est charitas, est gratia, estq; ipse Deus: vt Moses asseuerauit. Ergo in nouissimo hæc crescunt: Gratia & charitas in se: Deus verò in nobis. Crescunt illa in se, quia gratia, & charitas in hac vita sunt, vt lux matutina: in patria verò, vt lux meridiana. Crescit porrò Deus in nobis. Quia multo maior nobis monstrabitur in patria, quam credebatur in via. Quàm igitur perstandum est in Diuina coniunctione, per quam fit, vt cum temporalibus vita finitur, spiritualibus augetur: ac ita ineffabiliter crescit! ¶ Vndecimò, *Omne quod applicatum tibi fuerit, accipe.* Quid enim tibi potest manus amans, & sapiens imponere, quod non tibi conueniat? Pater tibi Deus est, sapiens est, bonus est. Cur tibi dabit, nisi quod è re tua sit? Et planè, vtcunq; patendum tibi est, quicquid imposuerit ille. Neque enim excuties, quod tibi onus imponit. Lubens igitur patere, quod es passurus inuitus. Hac fortasse ratione, mereberis iugum tibi amoueri, quod impatientia meretur aggravari. Quæ sequuntur in litera, explicant hoc verbum, *In dolore, sustine.* id est, Si imponitur tibi dolor, ne desperes, neque nimium excutere contendas. Sanè, si in dolore, amittere patientiam, esset medela doloris, toleranda forsàn esset amissio tolerantia.

rantia. At cum eius amissio dolorem potius exacuat, quam sedet, cur impatiens eris? Cum verè dictum sit, Omnibus malis remedium patientia est. Eodem modo intellige quod sequitur, *In humilitate tua patientiam habere.* id est, cum humiliaris, cum amittis honorem, cum proscinderis probris & contumelijs, patientiam habere. Fatendum est, apud multos melius esse nomen bonum, quam diuitia multæ: ac ideo iacturam honoris grauius vulnus esse, quam diuitiarum. Sed planè ferenda est vtraque iactura. Cur ita? Certè, *Quoniam in igne probatur aurum.* Purgat ignis scoriam auri: vas lucidum & pulcherrimum reddit, ac planè regia mèsâ dignum. Ita caminus humiliationis, purgat, illustrat, honestat, & Deo dignum hominem reddit. Ergo, vt vas igne splèdens debet gratias igni, quo resplenduit: ita & pius, tentationi. Bonum igitur mihi, quia humiliasti *Psal. 118.* me. Sed quàm sapienter dixit Author, homines receptibiles? Nam miseros impios, qui digni non sunt, qui recipiantur, ignis non purgat, aut illustrat: sed accendit, & vrit. vtpote qui non sunt vasa aurea, aut argentea: sed potius lignea aut paleata. ¶ *Du-* *2. Tim. 2.* *odecimò, Crede Deo, & recuperabit te.* id est, crede promissis Dei, quibus promisit opem afflictis. Ita enim dictum de eo est: *Adiuor Psal. 9.* in opportunitatibus, in tribulatione. Et rursum ipse ait: Cum ipso sum in tribulatione, *Psal. 90.* eripiam eum, & glorificabo eum. Et item, *In-* *Psal. 49.* *uoca me in die tribulationis, eruam te, &*

honorificabis me. Et hæc fidei persuasio, qua credis Deum tibi affuturum, velut Deum obligat, vt recuperet te: etiam si perieris. Ita enim Dominus ait: Vade, & sicut credidisti, fiat tibi. Et frequenter, Fides tua te saluam fecit. At quia fides sola si sit, non deuincit Deum, vt faueat, si homo qui credit peccat, ideo statim subditur. *Dirige viam tuam, & speram illum.* Quasi diceret: Rectas fac semitas tuas. Esto rectus corde: ne declines ad dexteram, aut sinistram. Quod si feceris, tunc spera, & certus confide, auxilium, & opem Dei tibi commodum affuturam. Alioqui, cur credas, Deum tibi affuturum, cum tu illi non adsis? imò cum tu tibi non adsis? Tandem concludit, in eo ipso vnde cœperat. Primum enim quod exegit, fuit: Sta in timore: in hoc eodem totum absolvit, dicens, *Serua timorem Dei, & in illo veterasce.* Serua, inquit, illam piam erga Deum reuerentiam: illam filialem subiectionem: illam verecundam obedientiam. Rectè enim dictum est, de Christo, ac similiter de quouis homine pio: Replebit eum Spiritus timoris Domini: vel, vt litera Hebræa dicit, Odorari faciet in spiritu timoris. Vt enim viri delicati fragrantiam odoris suauissimi etiam à longè emittunt, (iuxta illud, Myrrha, & gutta, & casta à vestimentis tuis) ita Viri piissimi pleni timore Domini, odorem eius ex se fundunt. Ita enim Paulus, Christi bonus odor sumus.

Matth. 8.

Matth. 9.

Isaie 40.

Deut. 12.

Isaie 11.

Psal. 44.

2. Cor. 2.

SECUNDA PARS.

Parænesis ad pios, ne à iustitia deflectant.

MEtuentes Dominum, sustinete misericordiam eius: Ne deflectatis ab illo, ne cadatis. Id est, ô vos qui ad Deum colendum accessistis, etiam si magna vis temptationum, & tribulationum vos obruat, nihilominus sperate, misericordiam Dei vobis affuturam. Ne precor deflectatis ab illo. Cur ita Ecclesiastice? Primum, ne cadatis. s. in infernũ. Vt enim aperuit se terra, & viuos deuorauit Dathan & Abiron: ita cum pius deflectit à Deo, aperit se infernus, & viuuum deuorabit peccatorem. Secundò, *Credite illi, inquit, ne euacuetur merces vestra.* id est, ne opera vestra, atque merita, vana & vacua reddantur. Dicitur quippe est, Si auertit se iustus à iustitia sua, nunquid viuet? omnes iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. Ezech. 18. & miserandum omnino est, thesaurum operum tuorum, quem in sinu Dei recondidisti, vno tuo peccato, tibi perire. Tertio inquit, ô pij ne deflectatis, *Vt in oblectationem veniat vobis misericordia.* Dicitur est: Secundum multitudinẽ dolorũ meorũ in corde meo, cõsolationes tuæ lætificauerunt animã meam. Ergo qui in tribulatione deflectit, se ipsum diuina consolatione defraudat. Ne igitur deflectas, vt oblectationem Domini sentias. Quarto, ô pij ne deflectatis à Deo: sed potius eum *Diligite, vt illuminentur corda vestra.* Id verò quid sit, experientia fortasse

Num. 16.

Exerb. 18.

Psal. 93.

Isaia 58.

tibi non detexit : audi igitur Isaiam c. 58. Orietur, inquit, in tenebris lux tua : & tenebræ tuæ erunt, sicut meridies : & requiem tibi dabit Dominus semper : & implebit splendoribus animam tuam. At contrā si à Deo deflexeris, non tibi cor illuminabitur : sed irruet in te palpabiles tenebræ : vt olim in Aegypto, locus impiorum tenebris nigricabat, piorum verò luminibus splendebat. Nam error & tenebræ peccatoribus cōcreate sunt. Quintò, pij ne desciscatis à Deo in tribulationibus vestris, *Respicite prateritas retro nationes, seu generationes, Et scitote, quòd nullus in Domino sperauerit, & fuerit confusus.* Coniicite oculos in Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Iob, Dauid, Ezechiam. Confidebant in Domino, nec illos pudebat. Imò Dominus ait : Quia in me sperauit, libera bo eum : quia cognouit nomen meum. Subiungit Ecclesiasticus. *Quis permansit in mandatis eius, & deuelictus est ? aut quis inuocauit eum, & despexit illum ?* In quibus verbis, & proximè præcedentibus, triplex genus hominum aduerte, qui nunquam à Deo despiciuntur. Primi, qui sperant in Domino, in tribulatione sua. Secundi, qui perstant in mandatis eius. Tertij, qui inuocant Dominum : etiam si in peccatis fuerint, modò recedant ab iniquitate, qui inuocant nomen Domini. Ergo si iustus perstas, non despiciaris : si iniustus es, & ab iniustitia recedis, non receder à te præsidium Diuinum. Cur ita ? Certè,

Quo-

Exod. 10.

Ecli 11.

Psal. 90.

2. Tim. 2.

Quoniam pius & misericors est Deus : & remittet in die tribulationis peccata, & protector est omnibus inquirentibus se in veritate. Ergo non solum inuocans Deum : sed etiam impius, si in veritate iustitiæ inuocarit, sentiet Deum sibi protectorē. Nam in eius tribulatione, peccata eius dimittit, & tribulationi accurrit. Odit enim peccatum : ideo illud citissimè delet. Diligit peccatorē peccata relinquentem, ideo in eius tribulatione citissimè succurrit. Est demum naturā bonus, vt non se contineat, quin in necessitate opes effundat suas. Quam rem si profundè consideraueris, vix poteris non Diuinam benignitatem vehementissimè mirari. Dictum est de pijs, non declinantibus à iustitia.

Væ desectentibus à sanctitate.

Væ duplici corde, labijs scelestis, manibus male- 3
ficientibus. D. August. tract. 7. in Ioannē vult D. Augustinu
duplici corde hominem esse, qui partem
sui facit Deo, partem diabolo. At in Psal. ii.
dicitur, Vana loquuti sunt, vnusquisque ad Psal. ii.
proximum suum : labia dolosa in corde, &
corde loquuti sunt. Atqui, manifestum est,
sermonem fuisse Psalmodographo de menda-
cibus viris. Dixerat enim, Diminutæ sunt
veritates à filijs hominū. Igitur cor, & cor, Duplex cor.
seu duplex cor, designat cor deceptorium,
quod cum aliud sentiat esse verum, aliud
vult dicere, vt decipiat. Vnde cor simplex,
& perfectū opponitur duplici cordi. Cum
igitur cor simplex prius dicatur de corde
vera.

vera dicere volente, indeq; transferatur ad cor sanctum, quod scilicet totum incumbit sanctitati præstandæ: ita & cor duplex prius dicitur de corde fallaci: mox de corde, quod se partim Deo, partim diabolo largitur. Huic ergo cordi intonat Ecclesiasticus v. Cùm enim Deus sit simplicissima veritas, sine vlla admissione mendacij, necessariò hoc cordis mendacium odit. ¶ Quòd si ita Deus mendacium odit, quantopere labia scelestia abhorrebit? Sunt porrò labia scelestia illa, quæ dixerunt, Linguã nostram magnificabimus: labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est? Psal. ii. Ergo labia scelestia sunt, & quæ sacrilegia & blasphemias proferunt: & quæ ita se gerunt, ac si sua essent, & Domino carerent. Heu magna horum copia est. Cùm autem lingua ad Dei laudes concinendas potissimum instituta sit, quàm horrebit Deus eam, quæ pro laudibus venena blasphemie vomit? Demum, væ fulminatur manibus malefactoribus. Sanè quia malum incipitur in corde, progreditur in ore, perficitur in opere: Necessariò igitur erit væ, malè iam perfecto. Et perfectè odibit Dominus perfectam malitiam. Subdit Author.

4 *Et peccatori terram ingredienti duabus vijs.*
Dogma Theologicum est, Nos omnes esse viatores. Dum enim sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. vt Paulus ait. Ideo enim Hebræi, dum per desertum in terram promissam contendebant, nostri figuram

Psal. ii.

2. Cor. 5.

Exod. 14.

guram gerebant. Ergo si vnica via in celum contendimus, bene nobis est. Hæc est via Evangelij, via fidei, via iustitiæ. Sed si partim Deo, partim idolis seruimus, vt olim fecere Samaritani, terram ingredimur duabus vijs. Id ipsum est, si partem Evangelij sequimur, cum Ecclesia Romana, partem cum hæreticis. Transferri etiam hoc potest ad eum qui rectè credit, malè verò agit. Et is enim terram ingreditur duplici via. Sed propriè significat, quos priore loco diximus. Contra quos Elias dixit: Quousque 3. Reg. 18. claudicatis in duas partes?

Væ dissolutis corde, qui non credunt Deo: ideo non protegentur ab eo. Triplici funiculo anima Deo colligatur. Per fidem, quæ nõ per-
mittit animam dissolui in omnem ventum doctrinæ. Per spem, quæ non permittit eam dissolui tempore tribulationis. Per charitatem, quæ nõ permittit eam dissipari in crimina vitæ. Qui hæc vincula disrumpit, quique hoc iugum projicit, dissolutum cor habet. Maximè primi, qui fidei vincula soluerunt. Ideo subdit, qui non credunt Deo. Hi verò sunt, qui nõ protegentur à Deo. Quod nos experientia docet. Videmus siquidem hæreticos, adeò grauissimis erroribus obcæcari, adeò grauissimis sceleribus maculari, vt statim iudicemus, eos à Domino derelictos. Ita derelicti erant à Deo Samaritani, qui ætate nostri Authoris erant flagitiosissimi. Quod suo loco ex Iosepho dicemus.
Væ his qui perdiderunt sustentiniam: qui dereliquerunt

Ecclesi 50.

querunt

querunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. Scribebat Author hæc, tempore grauissimarum tribulationum, quæ per Ptolemæum Soterem, seu Lagum, in miseros Iudeos, nihil tale opinantes, irruerunt. Cùm enim scelestus ille rex se ad sacrificandum Ierosolymis venire simularet, intra mœnia receptus, eos miserè, & crudelissimè preffit, & captiuos in Aegyptum abduxit. In tanta porrò calamitate, multi à patrio Deo, auitisq; legibus descuerunt, & in ritus alienigenos diuerterunt, patientiâ scilicet in angustijs amissa. His igitur intonat Author v. Eadem porrò causa intonabitur nobis, si patientia reiecta, à vijs rectis iustitiæ, ad iniustitiam transfugerimus. ¶ *Quid facietis cum inspicere cœperit Dominus?* Ex fine huius capituli (s. pij) vsque ad inspectionem illius colligimus, Deum tunc inspecturum, cùm ad iudicandum venerit. Nunc enim factus est Deus, velut homo non audiens, nec habens in ore suo redargutiones. Eo dicente, Tacui, semper filii: vt parturiens loquar. Ita enim se nunc gerit, ac si nihil malorum nostrorum audiret: ac similiter ita se gerit, ac si nostra non inspiceret. Aded enim iniqui in suis iniquitatibus viuunt & regnant, ac si à Deo non inspicerentur. At in die iudicij, atque aded in die mortis nostræ, tunc scrutabitur Dominus Ierusalem in lucernis. Tunc accipiet tempus, & iustitias iudicabit. Tunc aduocabit cælos, & terram, discernere populum

Psal. 37.

Isaie 41.

Sophon. 1.

Psal. 74.

Psal. 49.

pulum suum. Tunc ergo inspiciet, quando illuminabit absconsa tenebrarum. Quando nox sicut dies illuminabitur. Quid tunc facient, qui reliquerunt vias rectas, & diuerterunt in prauas? Planè dicent montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Isaie 2. Optabunt introire in speluncas petrarum, & in voragine terræ, à facie formidinis Domini. Demum optabunt mortem, sed illa fugiet ab eis. Apoc. 9.

T E R T I A P A R S.

Quomodo timendus est Deus.

QVI timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius. Ne fallaris credens te Deum timere, cùm non timeas tamen, en conditiones timentium Deum. Prima, erunt credibiles, seu credentes verbis eius. Est enim ille summa veritas, qui fallere non possit: & summa bonitas, qui fallere non velit. Et nescio, qua ratione fiat, vt qui timent Dominum, eum æquè diligat. At dilectio promouet fidem. Expertis loquor: & proinde subdit Author. *Qui diligunt illum, conseruabunt vias illius.* id est, toto pectore curabunt seruare Diuina madata. Notum enim est, charitatem non agere perperam: imò nec cogitare malum. ¶ Secunda conditio est. *Qui timent Dominum, inquirent, quæ beneplacita sunt ei.* Dictu mirum est, quàm quærant timentes Deum, quæ sit eius voluntas bona, beneplacens & perfecta. Quàm iurent, & statuant custodire iudicia iustitiæ Dei. Quàm dicat, *Mihi*

1. Cor. 13.

Rom. 12.

Psal. 118.

Psal. 72.

Mihi adhærere Deo bonum est. Et item, Ver-
iumentum factus sum apud te: sed ego sem-
per tecum. Demum, quàm meditentur in
lege Domini die ac nocte. ¶ Subdit, *Qui di-
ligunt eum, replebuntur lege eius.* Planè quia fi-
lialis timor Domini est indiuiduus amoris
comes, ideo cùm agitur de timore, agitur
item & de amore. Iam duplex est huius lo-
ci sensus. Prior est: *Qui diligunt Deum, re-
plebuntur notitia & sciëntia legis.* Nam qui

Psal. 118.

diligunt Deum, super omnes docentes se, &
super senes intelligunt, quia mandata cus-
todiant. Dat enim eis Deus intellectum, &
ideo scrutantur mirabilia de lege eius. Vt

Eodem.

enim desciscere à Deo, cæcat oculos: ita in
eo perseuerare, illuminat eos. Dicitum enim

Psal. 33.

est, *Accedite ad eum, & illuminamini.* Al-
ter sensus est, nescio, an germanior: *Qui dili-
gunt Deum, implent se lege Dei.* Nihil in se

Exod. 11.

vacuum lege Dei, relinquunt. Oculos, ma-
nus, aures, memoriam, intellectum, volun-
tatem lege Dei replent: vt nihil in nobis sit,
quod à lege sit alienum. Vt enim Iudæi om-
nia liminaria sanguine tingebant, ne per-
irent: ita pij cunctos animæ angulos lege

Ezech. 9.

Dei replent, ne non signati Tau diuino dis-
pereant. ¶ Tertia conditio. *Qui timent Do-
minum, præparabunt corda sua.* Hæc verba per

sequentia declarantur. *In conspectu eius sancti-
ficabunt animas suas.* Sanctificare animam, est

non admittere in eam etiam leuiora pecca-
ta. Quod idè est ac præparare Deo cor. Præ-
parat siquidem hospiti domum, qui verrit

eam,

eam, qui araneorum telas aufert: qui sedem
exornat: qui lectum mollit, &c. Hæc verò
fiunt, cùm leuioribus peccatis reiectis, ope-
ribus sanctis anima viriliter insistit. Sūt er-
go timentes Deum velut Nazaræi, qui vt Num. 6.
Deum attentius colerent, non modò fugie-
bant ebrietatè: sed etiam acetum, vvas, &c.

¶ Quarta conditio est. *Qui timent Dominum, IO
custodiunt mandata eius: & patientiam habent
vsque ad inspectionem eius.* id est, Timentes Do-

minum procurant perseuerare, vsque ad
mortem. Nam solus qui perseuerarit, sal-
uus erit. Diximus porrò in 6. annotat. quid Matt. 10. 24.

fit inspectio Dei. Est enim examen, quo in
tempore mortis interrogabit iustum, & im- Psal. 10.
pium. Tu nunc expende ordinem pulcher-
rimum. *Qui timent Dominum erunt credi-
biles.* id est, credent verbis Dei. 2. Tum con-
feruabunt vias eius: seruabunt s. decalogũ.

3. inquirent, quomodo placebunt abundan-
tius Deo. 4. replebuntur lege eius, caritates,
vt nihil in se sit, quod non lege Dei regule-
tur. 5. sanctificabunt animas, cauentes mi-
nutiora peccata. 6. Demum firmi curabũt,
vsque ad mortem, in hoc statu permanere.

¶ Quinta conditio est. *Dicent, Si penitentiam II
non egerimus, incidemus in manus Domini: non in
manus hominum.* Bone Deus, viri pij nõ mo-
dò cauent magna peccata, sed etiam leuiora:
dicunt tamen, Si penitentiam non ege-
rimus. num qui caret peccato, eget peni-
tentia? Agnosco lector pij animi ingenium.

E

Ibi

Gregorius. Ibi agnoscit culpam, vt inquit Gregorius, vbi non est culpa. Et nescias, qua ratione fiat, vt maximi peccatores sua maxima peccata deuorent, & nihili pendant: Pij verò, minima peccata aded exhorreant, & timeant. Virges, si cauent peccata, quorum tandem eos pœnitet? Primùm quidem Dauidem audi, dicentem, Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Nam & Iob sacrificium pro peccatis filiorum offerbat. Et Abimelech pro peccatis occultis puniebatur. Secundò, sanctè Ecclesiasticus præcepit, ne de peccato propitiato, pius sit sine metu: imò verò pœnitentiã eius agat. vt cuius Deo, non homini sit ratio reddenda. Tertiò maximè dicendum, Pios etiam labi in peccata mortalia. Ea est mortalis naturæ siculnea fragilitas. Labitur Dauid, Salomon, Ezechias, & potissimè Petrus: cùm essent hi tamen piensissimi viri. Hi igitur dicant, Si pœnitentiã horum, in quæ ex infirmitate decidimus, nõ egerimus, heu incidimus in manus Dei. Qui expressis verbis asseruit, si iustus discedat à iustitia, eius iustitias obliuioni tradendas. ¶ Huius loci translatio quædam alium sensum adfert. s. Pij humiliabunt animas suas dicentes, Incidamus potius in manus Dei, quàm hominum. Sed hic sensus tamen minimè quadrat: tum, quia non est hic loquedi in Scriptura vsus: tum, quia horrendum est incidere in manus Dei viuentis. ¶ Porrò habet vir Theologus ex hoc loco magnum contra

tra

tra hæreticos argumentum. Dicunt illi, non est necessarius lapsus dolor, aut alia pœnitentiã, præter μετανοιαν, seu resipiscentiam: quæ est, cessare à peccato. Profectò falluntur. Nam hoc loco timentes Deum, & eum diligentes, dicunt, Incidemus in manus Dei, nisi egerimus pœnitentiã. Ergo præter recessum à lapsu, lapsis necessaria est pœnitentiã. s. Contritio cordis, &c. ¶ Quæris tamen, cur horrentius est incidere in manus Dei, quàm hominum? Respondet Christus, dicens: Nolite timere eos qui occidunt corpus, & cùm occiderint, non habent præterea, quid faciant. Eum timete, qui cùm occiderit corpus, animam potest mittere in gehennam. Et planè maiores nostri, feruentissimi s. martyres illi, gaudebant cùm in manus hominum incidebant. Subdit Ecclesiasticus rem dignissimam.

Secundum enim magnitudinem ipsius, sic misericordia illius cum ipso est. Quid? nõne etiam cum Deo est iustitia, sapientia, veritas &c? Quænam laus est misericordiæ Dei, quòd cum Deo sit? Planè non aded magna, si misericordiam in Dei visceribus conclusam consideres. Sed nimis magna, si eam, vt in nos effusam, contempleris. Nam potentia Dei, aut sapientia, nõ est in nos effusa, quanta illa est. Est enim potentia & sapientia infinita, at non est in infinitum effusa: nihil enim infinitū fecit. At misericordia, quanta ipsa est, (secundum s. magnitudinẽ Dei) in nos effusa est. Deus infinitus, per infinita

tam misericordiam, infinitum opus nostræ redemptionis effudit. Est enim Christus infinitus, eius merita infinita, & quod nobis dabit præmium infinitum. ¶ Tu lector attentissimè cōsidera, quòd pij lapsi, vt egent poenitentia, (alioqui incident in manus Dei) ita indigent magna misericordiâ Dei, s. multitudine miserationum, & misericordiâ secundum magnitudinem Dei. Nam vt seruus sciens voluntatem domini & non faciens, vapulat multis: ita conuersus à lapsibus, non nisi grandi Dei misericordia indiget.

*Psal. 50.
Euc. 2.*

CAPVT III.

Instituit filios erga parentes: Quòd est primum Præceptum Tabulæ posterioris.

ILLI *Sapientia, ecclesia iustorum: & natio illorū obedientia & dilectio.* Sensus est: Filij Dei in quibus Sapientia Dei habitat, quosq; Verbo suo, sibi filios genuit, cōstituunt ecclesia m iustorum. Iam horum filij, aded sunt obedientissimi, aded diligentissimi, vt eos obedientiam voces, & dilectionem. Ergo filij iustorum obedire nimis debent: diligere nimis debent. ¶ Objicistu primum: Nonne Ecclesia est area, in qua simul sunt paleæ, & grana? Nōne est sarena, concludēs bonos pisces, & malos? Quomodo igitur vocatur solūm Ecclesia iustorum?

Matth. 3.

Matth. 13.

rum? Planè Ecclesia Dei vasa habet simul *2. Tim. 2.* aurea, & fictilia: at verò ij sancti, quos peculiariter Sapientia adoptauit in filios, ecclesiam constituunt iustorum: in qua nulli miscentur iniusti. ¶ Objicis item, quomodo filij iustorum sunt obedientia & dilectio, si filius Dauidis est Absalon: filius Ezechix Manasses: filius Iosix est Sedechias? Respondetur: Hi non erant filij patrum, vt erant iusti parentes. Erant filij carnis eorū, non iustitiæ eorum. ¶ Vrges tertio: Multi fuerunt filij, seu natio iustorum, non aded obedientes, aut diligentes, vt eos voces obedientiam, & dilectionem. vt filij Iacob *Genes. 34.* exemplo esse possunt. Respondeo, textus noster non est prophetia, prænuntians futurum, vt omnes filij iustorum sint ipsa aut obedientia, aut dilectio: sed est consilium admonens, quales eos deceat esse, qui filij iustorum sunt. Si enim solūm genuisse filium, eum obstringit ad obediendum, & diligendum suum genitorem: quanto potius obligabit, & genuisse, & iustum esse? Merito ipitur Author ait: *Natio seu filij iustorum debet esse obedientia, & dilectio erga parentes suos.* Ergo

Iudicium patris audite filij. Id est, o filij audite & obedite præcepto patris vestri, *Et sic facite, vt salui sitis.* Habet hinc Theologus, posse patrem præcipere legem filio, quam, vt saluus sit, debeat obseruare: si filius non seruarit, saluus non erit. Cur igitur qui-

dam audent docere, non posse laicos superiores, legem ferre inferioribus, quam seruare sit necesse, vt salui sint: violare verò faciat, ne salui sint? ¶ Tu verò lector id intellige, Sicut Dei præcepta, non omnia obligant ad peccatum mortale: sed quæ graua sunt: ita neque parentum præcepta adstringent omnia ad mortale: sed quæ digna tanto pondere fuerint. ¶ Quòd si genitor carnis, ita lege sua adstringere potest: quanto vehementius Prælati, qui sunt parentes spiritus, qui nos per Euangelium genuerunt, adstringere poterunt? Omnis ergo anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Rom. 13. Queris causam, cur Deus ita patribus subdiderit filios? Certè, *Quia Deus honorauit patrem in filiis: & iudicium matris exquirens firmavit in filios.* id est, quia Deus naturalem authoritatè, dignitatem, & imperium dedit patri in filium. Ac ideo ex ipsa natura, debet patri filius obedientiam. Ne verò credas soli patri filium debere obedientiam, addit Author de matre, dicens, *Iudicium matris exquirens, &c.* Sensus est: Deus exactissimus inquisitor eorum, quæ cuique conueniunt, (hæc vocantur rei iudicia (is firmat matrem in filios. id est, firmum esse vult, quod mater filiis imperarit. ¶ Notabis primùm, Deum exactissimè requirere, ac velle seruari sua cuique iura. Vt enim vult sua mandata custodiri nimis: ita iura cuius-

que,

que, quæ sunt etiam Diuina mandata, vult exactè custodiri. Vnde si bestia manus in hominem iniecerit, iubet Dominus sanguinem hominis de bestia manibus requiri. vt *Exod. 21. habes Genes. 9. & Exodi 21.* ¶ Notabis item iudicium matris, & ius, esse authoritatem & imperium in filios. Licet enim illa sub viri potestate sit: at nihilominus filios sub potestate matris esse, Author asseuerauit. ¶ Demum licet non valeat mater eâ, quâ pater prudentia, at Dominus vult firmum esse, quod illa filiis præcepit. Si modò res grauis sit. vt de patre dictum nobis est.

Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis. Græca litera, & Tigurina versio, & ipse contextus volunt esse legendum, qui diligit patrem, exorabit pro peccatis. s. patris. Vt sicut Iob orabat pro peccatis filiorum: ita filij orent pro peccatis parentum. Sed nostra etiâ versio egregium sensum habet. s. Deus iussit, vt filij parentibus obedirent, ac ideo qui diligit Deum, cauebit ille quidem, ne peccatum in parentes admittat: quòd si pro humana fragilitate ea admiserit, exorabit Deum pro peccatis illis: *Et continebit se ab illis.* id est, dabit operam, ne iterum ea committat: *Et in oratione dierum exaudietur.* id est, orans ille veniam, multis diebus, eam tandem impetrabit. ¶ Aduerte primùm, Etiam pios viros labi in grauiora crimina. Ait enim, *Qui diligit Deum, orabit pro peccatis, in quæ videlicet incidit.* Et ne putes leuiculum fuisse peccatum, addit, *In oratione dierum*

E 4 audie-

1. Cor. 4.
Rom. 13.

Psal. 118.

audietur. At si leue erratum fuisset, eius venia non requireret orationem dierū. Vnica enim oratio Dominica apud nos, venialis peccati impetrat veniam. ¶ Aduerte secundò, in quacunque lege requiri ad veniam delicti orationem, quā rogatur misericordia Dei. ¶ Aduerte tertio, qui orat Deum pro peccatorum venia, continere se debet ab eis. Quomodo enim impetret veniam, qui fixum & firmum propositum ac decretum non habet cauendi ab eis, & continendi? ¶ Aduerte quarto, quo grauius crimen est, hoc orationem exigere plurimum dierum. Quo enim grauior morbus est, eo diuturniorem exigit medicinam. Intellege quantum ad pœnam.

4

Et sicut qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem. Qui thesaurum recondidit, habet, quo cuius suæ necessitati succurrat. Ita qui honorificat matrem, thesaurum bonorum operum, in Dei sinu recondit, vnde cuius eius necessitati Dominus occurrat. Vt enim qui reliquit munus suum ad altare, vt iret reconciliatum fratrem suum, ipsum met munus habet, velut intercessorē ad Deum: ita honores matri præstiti, apud Deum intercedunt pro felicitate filiorum, qui eos honores præstiterunt. Ergo si sapias, vt magna contentione aurum thesaurizas, eadem etiam tuæ matri debitos præstabis honores. Sūt enim & hi verè thesaurus. Iam subdit ea commoda, quæ filijs succedent ex honore parentum.

Matth. 5.

Qui

Qui honorat patrem suū, iucundabitur in filijs. 5

Ex D. Hieronymo, honor non solum est as-
surgere, caput detegere, verbis reuerētibus, & vultu supplicii subiectionem demonstrare: sed est etiam subuenire, & necessitatibus maiorum ministrare. Hoc igitur modo filius patrem honorans iucunditatem ex suis filijs accipiet. Videlicet, quia filij ipsius erunt viri probi, sani, habiles, animo valentes & corpore. ¶ Hoc tu loco ne intelligas obsecro, filium qui patrem honorarit, nulla tristitia ex filijs suis afficiendum. Minime id quidem. Afficitur tristitia Abraham, ex Isaac: Isaac, ex Iacob: Iacob, ex filijs. Sed intellige, post tristitias voluptatem, filium (qui patrem honorificauit) ex suis filijs accepturum. Vt tandem accepit lætitiā ex Isaac, Abraham: ex Iacob, Isaac: ex filijs, Iacob: ex Tobia iuniore, senior Tobias. Non est eo ingenio hæc vita, vt cuiquam purum lætitiæ calicem porrigat bibendum. Sed est eo ingenio Deus, vt post epotam tristitiā, pijs lætitiā bibendam largiatur.

In die orationis suæ exaudietur. Hoc est commodum alterum, parentes suos honorantium, Quod in die orationis suæ exaudietur. Planè quæuis oratio iusti ex Dei gratia habet, vt exaudietur. At multum accipit virium, vt impetret, multum accipit efficacitæ, vt exaudiat, ex honore parentum. Vt etiam habet ex eleemosyna, pauperibus communicata. Nescio verò an id voluerit Author dicere, cum ait, In die orationis.

Genes. 28.

Genes. 27.

Genes. 34.

Tob. vlt.

Iacob. 5.

Non dixit, in oratione dierū : sed eodē die, quo effusa est, exaudietur. Ergo sicut oratio subnixā duabus alis, s. ieiunio, & eleemosyna, efficacissima est : ita erit, si honori parentibus præstito, nitatur. ¶ Hinc collige. Non habet quæuis oratio, vt statim, quæ petit, impetret. Habet tamen oratio eius, qui cōtinuō suum patrem honorat, vt quo die petit impetret : si non totum, certē partem. ¶ Collige item. Dominus dicit, qui petit accipit, qui querit inuenit. Intellige, nisi aliunde obftet aliquod impedimentum. Nam si tu non honorasti patrem in sua necessitate, nec te in tua Deus honorificabit. Nam est impedimentum, patrem non honorasse, ne & tua oratio à Deo honorificetur. Sicut est alterum impedimentum, pauperem petentem non adiuuisse, ne & tu petens adiuueris.

Matth. 6.

7 *Qui honorat patrem, vita uiuet longiore.* Hoc est tertium commodum, ex ipso primo secundæ Tabulæ præcepto deductum. Nam dicitur, Honora patrem, vt sis longeuus super faciem terræ. Sanè viri sanguinum & dolosi non dimidiānt dies illos, quos natura præstitit illis, ad vitam : sed ante naturæ limitem, Deus eis vitæ præcidit fila : ne eorum vita alijs sit nocumento : ita contrā, Deus porrigit vitam ijs, qui patrem honorant, vt vltra limitem, quem illis natura taxauit, ipsi vitam extendant.

Deut. 6.

Psal. 54.

8 *Et qui obedit patri, refrigerabit matrem.* Græca lectio habet, qui obedit Deo, refrigerabit ma-

matrem, vt nemo credat se Deo obedire, si matris obliuiscatur. At litera nostra multos patitur sensus. Primus est : Qui obedit patri, hac ipsa obedientia refrigerium præstat matri. Vt cōtrā, qui refractarius est patri, grandi tristitia afficit matrem. Secundus est : Ei qui patri suo obedit, felicia succedent. Quo felici rerum successu, matrem lætificabit. Quasi sit hoc quartum commodum eorum qui patri obediunt, quod tam illis res succedat prosperè, vt vix sit, quod matrem, pro filijs sollicitam, tristitiā premat. Tertius est : Qui patri obedit, conabitur matrem refrigerare. Nam eo matris refrigerio obedientiam parenti præstabit. Quartus est : Refrigerabit matrem : id est, matrem in refrigerio sepulchri tandē collocabit. Vt Tobias iunior, qui matrem è felici vitā deduxit ad mortis quietem.

Tob. vii.

Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis seruiet his qui se genuerunt. Vir pius honorat parentes, in his, in quibus parentes Domino non aduersantur. Nam si aduersentur, qui non odit patrem, & matrem, non est Domino dignus. Vt non fuissent digni, qui, iubente Mose, parentes idololatrias non trucidassent. ¶ Sed non caret dubio, quod dicit, filius pius seruiet parentibus, quasi dominis. Imò non seruiet, velut dominis seruus : sed vt patribus filius. Est enim vile, seruire vt dominis : est ingenuum, seruire, vt parentibus. Huic nodo quædā editio solutionem indicat, dicens, Seruiet vt domi-

9

Matth. 10.

Eccod. 32.

domi-

Ephes. 6.

dominis: vel seruiet vt dijs. Paulus verò nos altiùs docet, dum seruos instituens dicit: Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes: sed sicut serui Christi. Et infra, sicut Domino: non sicut hominibus. Igitur sensus Authoris est: Filius seruiet parentibus, velut in quibus Deus repræsentatur: velut in quibus Dei dominiũ resplicet. Nam, vt ætas in senibus venerationi est, vt pote in qua Dei æternitas lucet: ita parentes sint honori, vt in quibus Dei dominatio micat. Tertio vult Author, vt filij cum patre familiaritas nõ eius minuat honorem: sed eũ, excluso timore seruili, vt dominum reuereatur. Addit. *In opere, sermone, & omni patientia honora patrem: vt superueniat tibi benedictio à Deo, & benedictio illius in nouissimo maneat.* Reuera senes sunt morosi, & præfracti. Licet priuilegio concesso, de senibus pijs dicatur, In senecta vberi, & bene patientes erunt. Cũ enim senecta morbus sit naturalis, (vt Aristoteles dixit) senes eo morbo pressi, difficiles sunt, & intractabiles. Ideo Ecclesiasticus iubet, vt filius in omni patientia parentes honoret. Vt filij patientia vincat senum difficultatem: vt patrum patientia sustinuit filiorum paruulorum importunitatem. ¶ Porro illud, Vt superueniat tibi benedictio à Deo, ita intellige: Ordinaria rerũ dispositione futurus eras pauper, infelix, infamis: aliquis te magnus in malum casus manebat. At si patrẽ in omni patientia

Psal. 91.

Aristoteles.

patientia honorasti. Diuina benedictio te casui obnoxium, è manibus infortunij liberabit. Sicut contraria ratione, si ordinaria rerum constitutione, longũ victurus eras, non dimidiabis dies tuos: si vir fuisti sanguinum, aut etiam dolosus. Id quod iam *Psal. 54.* antea diximus. ¶ Dignum verò est annotatione, quod sequitur: & benedictio illius in nouissimo maneat. Quod intelligi potest, vel quòd diuinus fauor, & adiutorium, vsque ad finem vitæ duret. Aut, quod germanius est, quòd Diuinus fauor, atque benedictio maneat, & seruetur in horam illam tanto periculo tremendam. s. ad horam mortis, & strictissimi examinis: vbi æternitatis iacitur alea. ò quale, ò quantum beneficium tunc erit, benedici, & audire, Veni benedice, in regnũ tibi paratum ab origine mundi? Ergo sicut tu in omni patientia sustinisti difficultates senis patris tui: ita Deus sustinebit in omni patientia, si quæ fuerint errata infirmæ animæ tuæ. Vt quã mensura *Matth. 7.* mensus es patri tuo, remetiat tibi pater misericors tuus. Quia verò idem proportionem quadam nouissimum est mortis & Iudicij, ideo benedictionem seruari ad tempus mortis, est seruari ad tempus quoque iudicij.

Benedictio patris firmat domos filiorum. Non modò benedictio Dei felices filios facit: sed etiã id præstat benedictio patris. Eam enim Deus, vt instrumentum assumit ad beandos filios. Vt enim per Solem illustrat hunc mun-

Genes. 27.

mundum: ita per benedictionem patris firmat filios. ¶ Consultò dixit, firmat domos: non vnica domum. Nam licet Isaac tantum habeat vnā benedictionem, quā firmavit & stabiliiuit Iacob: at si etiam Esau dignè patrem suum honorasset, benedictionem etiam pater haberet, quā domum eius stabilisset. ¶ Tu vide, quā Deo placeat, quòd filius afficiat honore parentem, vt velit se adstringere, ad firmandam domum & familiam eius filij, cui suus pater benedixerit. Non ergo solū filius à patre benedictus, sed etiam eius posteritas firmatur à Deo. ¶ Habet vir curiosus causam, cur multorum hominum insignissimorum familiaria, quæ videbantur cum æternitate mansuræ, breui corruerint: videlicet, quia non sunt à parentibus benedictæ, vt verbum sequens docet, cum ait, *Maledictio matris eradicat fundamenta.* Aliorum verò familiaria (quæ minus duraturæ videbantur) temporis casibus sese subducunt, vt pote benedictæ.

II

1. Reg. 15.

Ne glorieris in contumelia patris tui. Vix credas vllum esse filium tam deplorati ingenij, qui de patris contumelia gloriatur. At profectò gloriabundum Absalonem considerat, cum patrem Dauidem regno pellebat. Huic dicit Ecclesiasticus, ne in patris exauratione lætetur. Neque rursus pauci sunt filij, qui litibus, & malis artibus suos parentes facultatibus expolient, & de parentum nuditate gloriantur. His etiam dicit, *Ne glorieris in parentum contumelia.*

Nam

Nam licet eos exhæredasse, tibi gloria videatur: est tamen apud homines ignominia, & apud Deū causa perditionis. Perijt enim ea ratione infelix Davidis filius.

2. Reg. 16.

12.

Fili suscipe senectam patris tui: non contristes eum in vita illius, &c. Suscipe, id est, Foue, faue, neque senem tristitia afficias. Planè vel sola canities senum veneranda est, vt in qua æternitas Diuina respundet: quanto potius veneranda erit patris tui canities, in qua & æternitas Dei, & eius generatio lucet. Subdit textus. *Si defecerit sensu, veniam danda.* Anima nostra vtitur membris nostris, velut instrumentis, ad exercenda opera sua. Cum ergo membra corporis senio labefactentur, & velut putrescant, necesse est tunc hominem defici sensu. Ideo cæci sumus senes: surdi: & minus iudicio valemus. Sed dāda nobis venia est, vt qui nescimus quod facimus. Nam Paulus dicit, se inuenisse misericordiam, quia ignorans fecerit. Planè, vt malitia veniam non meretur, ita ignorantia meretur. Ideo inquit: *Ne spernas eum in virtute tua.* Id est, cum tu viribus valeas corporis & animæ, ne spernas parentem illis destitutum. Et similiter, si habes virtutem opum, (has enim Hebræi etiam virtutem seu potentiam nominant) ijs verò careat senex pater tuus, tuo parenti, è facultatibus tuis stude largiri. Nam hac elemosina nunquā erit Deo in oblivionē. Colligere hinc id licet, Licet nullius boni operis Deus obli-

uiscat.

uificatur: inter bona tamen opera, quædam sunt, quæ magis viuunt in Diuina memoria, vt est parenti iam defecto succurrisse. Assimilatur siquidem pietati Diuinæ, pietas in parentem, maximè viribus destitutum. Vt enim Deus gaudet rebus desperatis accurrere: ita gaudet, cum filius parenti velut desperato succurrit.

- 13 *Nam pro peccato matris restituetur tibi bonum.* Illud, nam, emphasin habet, ac si diceret, Quæuis eleemosyna in parente erit in memoria, at eleemosyna pro peccato matris data, multas habet promissiones. Prima, quod *Tibi restituetur.* Secunda, quod *ædificabitur tibi iniustitia.* Tertia, quod *in die tribulationis efficiet, vt Deus sit memor tui.* Quarta, quod *soluet peccata.* ¶ Primam promissionem ita intellige. Admisit culpam mater tua: tu pro eius expiatione munus Deo, vel sacrificium offers. Quale in Leuitico iubetur offerri. Id bonum, quod obtulisti, non amisti: nam Deus restituet illud tibi. Tam est Deo gratum, quod filius curet matrè à culpa liberare. ¶ Secundam ex contrarijs penetrabis. Isaia 22. dicitur: *Vx qui ædificat domum suam in iniustitia.* Et Michæ 3. *Vx qui ædificatis Sion in sanguinibus.* Idem ferè Abacuc 2. Ergo qui domum ex rapinis ædificat, in iniustitia ædificat. Contra qui dando pro matre eleemosynam ædificat, in iustitia ædificat. Et ideo sicut lapis ex rapinis, in domo ædificatus, clamat contra raptorem, vt Abacuc 2. dicitur: ita lapis cum elec-

Leuit. 1. 2.

Isaia 22.

Mich. 3.

Abac. 2.

Eodem.

eleemosyna ædificatus, clamat ad Deum, bona rogans ædificatori. Si placet, secundò (ex Paulo 1. ad Cor. 3.) ita intellige: Qui sanctè operatur, ædificat aurum & argentum. Ac ita, qui sacrificiũ offert pro matre, non paleas, non vana ædificat: sed ædificat in sanctitate & iustitia, domum, non manu factam in cælis. ¶ Tertium licet intelligere ex dictis hoc cap. annot. 5. Sicut munus oblatum, & relictum ante altare, rogat Deum pro eo, qui reliquit, vt abiret ad reconciliandum sibi fratrem: ita munus datum pro expiando matris scelere, vellicat Dei memoriam, rogatq; eius benignitatem, vt beneficijs afficiat filium offerentem. ¶ Ex quarto id colligere licet, Eleemosynam pro peccato matris oblata, efficaciam habet ad dissoluenda filij peccata. Delet enim peccatum eius, quantum ad pœnam: & veluti rogat Deum, vt deleat item quantum ad culpam. Vt sicut filius curauit delere matris crimen: ita Deus curet delere filij peccatum.

Quam mala fama est qui derelinquit patrem: & maledictus à Deo, qui exasperat matrem. 14 Hæc verba sunt corolariũ, & velut explicatio proximè dictorum. Dixerat, suscipiendum patrem iam senem & defectum, subdit: *ò quam infamis est, qui ita non fecerit!* Cùm tamèn nomen bonum melius sit, quàm diuitiæ multæ. Dixerat item, matris culpas, per filiorum munera, debere expiari: subdit generaliter, maledictum esse filium, qui

Prouer. 22.

Matth. 10.

matrem non ita iuuat, sed exasperat. Quod tu intellige, si filius exasperat matrem piam ac iustam. Alioqui, Qui non odit patrem & matrem, non est meus discipulus. Sunt etiam matres quædam adeo præfractæ, & morosæ, vt quauis eas ratione tractes, semper exasperes. Non igitur in hac re erit timenda maledictio. Timeat ergo, qui iniuste in re graui irritat matrem.

S E C U N D A P A R S.

Instituit maiores.

35 **F**ILII, in mansuetudine opera sua perfice: & si per hominum gloriam diligèris. His verbis videtur Author rectores populi admonere: sunt enim hi velut plebium parentes. Admonet igitur primum, Ne eos impetus raptet, & ira: vt res properantiùs agant: sed contrà ita eos frenet mansuetudo, vt consultè ac moderatè gubernent. Sic enim fiet, vt homines subiecti eos super hominù gloriam ament & diligant. Urbanis viris, nihil magis amandum videtur, quàm honor, & gloria. Nam hæc solent dici à Philosophis præmium virtutis. At magis diligendus est rector consultus, quàm hominum gloria. Hæc enim bonum priuatū est, quod solùm prodest habenti. At moderatus rector, bonū commune est, quod toti Reipub. prodest. Et equidè experientia docet, quàm sit generosum, rectorem in mansuetudine, sui ministerij opera perficere. Vt enim nihil est importunius improbitate eorum, qui guber-

gubernantur: ita nihil est in hisce rebus, excelcius, quàm in tanta importunitate, mansuetos esse, eos qui gubernât. Vt in hoc argumento maximum sit encomium Mosi, qui iudicans innumerabilem illum populum, esset mansuetissimus tamen. ¶ Admonet eos secundò Author: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus: & coram Deo inuenies gratiam.* Dices præceptum hoc celsitudini iudicum non congruere. Nam æquum est, vt quem magnum Deus fecit, ipse se minimè demittat. Qua igitur causa, se humiliabit? Priorem causam exhibet litera Græca, quæ Latina caret. Ait enim, Humilibus Deus reuelat mysteria. ô rationem dignissimam! Offerunt se Iudicibus innumeræ causæ: de quibus, nisi de transuerso, nulla iura loquuntur. Et si loquantur, nulla est memoria tam felix, quæ singulis causis, sua singula statim adhibeat iura. Requirit ergo iudex speciale Dei lumen, specialem instigationem: vt in nouis euentibus sanctè gubernet. Hanc instigationem, & hoc lumen Deus humilibus largitur: tumentibus negat. Nam illud verum est, Per me Reges regnant, &c. Vis igitur, ô Iudex, nosse mysteria, & abstrusa quæ tibi iura non manifestant? Humilis esto, quia excelsus Dominus: & humilia respicit. Vt est ipse veritas, veritatem amat humilitatis: falsitatem odit superbix. ¶ Alteram causam exhibet litera Latina. *Quia magna potentia, Dei solius.* Quasi dicat: ô rector, videris tibi potens: &

videbitur hæc potentia, tua? At falleris. Potentia est Dei solius. Qui si vult, te posse, poteris. Si velit, te nihil posse, etiam si sit tua potentia summa, nihil poteris. Aufert enim ille spiritum principum. Terribilis est apud Reges terræ. Quod cum multi Reges testari possint, testatur magnopere tamen Nabuchodonosor, fœnum sicut bos comedens. Ergo, ne & te superbum à tua Deus magnitudine deiiciat, tu te ipsum humilia. ¶ Tertiam demum causam addit litera nostra: *Ab humilibus honoratur*. Videtur Regi, Principi, & rectori, pauperes & deiectos nihil Deum honorare. Et censebunt Principes, quod diuites & magnates hi sint, qui suis hecatombris Deum maximè veneretur. Vt olim fecit Salomon, fecit Ezechias, & Iosias. At verò contrarium est. Superbia est quæ dicit, In cælum conscendam: super astra Dei exaltabo folium meum: & sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis. Superbia & magnitudo credit, nos fore sicut deos, scientes bonum, & malum. Magnitudo dicit, Aedificemus turrim, & ciuitatem cuius culmen pertingat ad cælum, & celebremus nomen nostrum. Denique magnitudo dicit in corde suo, Non est Deus. Vides, quàm Deus honoretur à magnis? At humilis, cui Deus aperuit oculos, vt Deum cognoscat & se, is verè Deum honorat. Quod experti dicant. Certè gloriosa Virgo erat verè humilis, magnificat tamen eius anima Dominum. Et Christus, vt verus humilis, dicere po-

Psal. 75.

Dan. 4.

3. Reg. 8.

2. Paral. 30.

Isaie 14.

Genes. 3.

Genes. 11.

Psal. 13.

Luc. 2.

re po-

re potuit ad Patrem: Ego te clarificaui super terram. Tu igitur si tenebras tuas, si nihil tuum videris, Dei lucem, Dei infinitatem profundissimè honorabis.

T E R T I A P A R S.

Generatim omnes instruit.

Altiora te ne quaesieris. Fortiora te ne scrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi Deus, hæc cogita semper: & in pluribus operibus Dei ne fueris curiosus. Difficile planè præceptum. Videtur enim damnare Astrologos, qui ita de cælo & stellis deq; eorum Concentricis, Eccentricis, & Epicyclis discernunt, ac si ipsi suis oculis vidissent, & digitis mensurassent. Videbitur etiam damnare Philosophos, nusquam non abditissima naturæ rimantes. Imò videbitur Theologos damnare, qui disputant, non solum de his, quæ sunt altiora hominibus: sed etiam Angelis. An non sunt talia, quæ illi de prædestinatione & reprobatione: de vnitæte Trinitatis: de relationibus, deq; processionibus disputant Diuinis? Diu fateor me torfit hic nodus. Visus sum mihi tamen, inuenisse solutionem in Paulo, qui dicit: Dico omnibus, qui sunt inter vos, Non plus sapere, quàm oporteat sapere: sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Quod explicat ex functionibus membrorum corporis, quorum quodque suum actum habet. Planè si vnum membrum vellet sibi, quæ sunt alterius membri, arrogare, iam

Iohan. 12.

16

Rom. 12.

altiora se quæreret : sin verò suas actiones exactissimè persequi cupiat, non altiora se omnino requireret. Si auris quærat videre, altiora se quærit : non quærit tamen, si curet exactissimè audire. Ita planè Apostoli, Euangelistæ, Doctores, Pastores Ecclesiæ, si exactissimè velint de rebus fidei cognoscere, non altiora se quærunt. Licet enim mysteria fidei altiora sint, quàm lumen naturale : sunt tamen proportionabilia lumini gratiæ, & donis Dei. Ac ideo licet mysteria gratiæ altiora sint nobis, vt sumus res naturales : sunt tamen nobis commensurata suo modo, vt sumus ordinis Diuini, illustrati lumine fidei, &c. Ergo vt nò altiora se quærit Petrus, dum hæsitat intra se, quæ esset visio, quam vidisset : ita altiora se quæret vir plebeius, & idiota, si res fidei vellet diiudicare. Non altiora se quæret Christianus radicans, & fundatus, si velit comprehendere, cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas & profundum : & quæ sit charitas Christi, supereminens scientiæ. Quæret tamen altiora, si id velit comprehendere, qui radicans & fundatus non est. Ergo qui functionem accepit à Deo, ad hæc perquirenda, si perquirat, altiora minimè perquirat. Qui huic perquisitioni à Deo idoneus factus non est, audiat, Altiora te ne quæsieris. Idem audiat, qui lumine solius rationis humanæ, velit diuina metiri. Non est enim æquale lumen humanū rebus Diuinis. quibus æquale est

Actor. 10.

Ephes. 3.

le est lumen gratiæ, si non actu, certè virtute. vt docuit D. Thomas, & docent arborum semina, quæ in virtute arboribus sunt equalia. Porro Philosophica, & Astrologica, non sunt humana ratione sublimiora. Non igitur est sermo de eis. ¶ Non minùs difficilis operæ est, quod addit : *Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper.* Quis poterit perpetuè, & còtinenter Dei præcepta cogitare? num Angeli esse possumus? num humana cogitare cessabimus? Sunt hæc querelæ minùs amantium. Nam qui amat, in lege Domini meditatatur die, ac nocte. Et ait, Lex tua meditatio mea est. Et, Quomodo dilexi legem tuâ Domine? tota die meditatio mea est. &c. Tam enim digna est lex Domini, vt exigat oculos nostros in se còtinenter intentos : tam etiam est magnum præmiū, quod eam seruantibus promittitur : tam est magna pœna, quæ eam violantes manet. Neque porro si aliud cogitaueris, statim peccas. Nam eam cogitare semper, consilium est, nò præceptum. Congruet verò maximè, si ita contractiùs intelligatur : Quæ in functione & munere tuo sunt tibi præcepta, hæc cogita semper. Nam si cogitaris, non aperies ianuam curiositati. ¶ Illud verò, in pluribus operibus eius ne fueris curiosus, apertè, non tollit humilem inquisitionem, sed curiosam. Ipse siquidem textus se explicat, subdens : *Non est tibi necesse, quæ sunt absconsa videre oculis tuis.* Imò contrà necesse est captiuare intellectum nostrum in obsequium fidei.

D. Thomas.

Psal. 1.

Psal. 118.

Eodem.

Ergo secreta cęlestia velle euidenter, & iuxta humanam rationem experientia metiri, id iam est, quod Deus voluit latere, & quod noluit te in lucem producere. At verò, quę ex verbis sacre Scripturę colligere solet Theologia nostra, siue de Deo, siue de Angelis, planè noluit Deus esse abscondita. Ac ideo licebit ea scrutari. Vnde gradum habemus ad sequentia intelligenda. *In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter: & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.* Ea vocari videntur superuacua, quę Deus in literis sacris voluit esse secreta. Nā quę in eis ipse reuelauit, vt minimè superuacua, ita maximè rimanda esse concessit. Et ea perscrutari, non modò non prohibuit, imò proposito summo præmio præcepit. Ait enim Sapientia, Qui me elucidant, vitam æternam habebūt. Alioqui quorsum diceret sanctus Rex, Da mihi intellectum, & scrutabor mirabilia de lege tua? Iam verò neque tollit Author curiositatem in sciendis humanis historijs, in perscrutandis naturę mysterijs, in enucleandis Medicorum secretis, modò illa nimia non sit. Ait enim, In superuacuis rebus noli scrutari multipliciter. Scrutari igitur poteris, modò ne nimis multum. Tum ait, in pluribus operibus eius. Ergo in quibusdam operibus sicbit esse curiosum. Certè in illis, vnde gloria Deo, aut commodū nobis processerit. Pulchrum verò est, quod addit: *Plurima super sensum hominum ostensa sunt tibi.* Ita planè Te-

Ecclesi 24.

Psal. 118.

stamentum vetus multa docuit, quę vires naturę docere non poterunt. Non enim voluntate humana, sed Spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines. Et quia Deus plura tunc non ostendit, contenti ostensis Iudæi esse debuerant. At quanto plura, & maiora nobis Christianis per Euāgelium, & Canonicas epistolas demonstrata sunt? Quę, inquit Paulus, reuelauit Deus per Spiritū suum. Contenti igitur simus tantis Sacramentis. Et in eis eruendis versemur diu, atq; noctu. Est enim inciuile, auertere oculos ab his quę Deus nobis vult reuelare: & conuertere ad ea quę voluit occultare. Et certè scrutator maiestatis opprimetur à gloria: & eueniet ei quod sequitur. *Multos enim supplantauit suspicio illorum: & in vanitate detinuit sensus illorum.* Id est, multi errores, multę hæreses exordium sumperūt ex hac nimia curiositate. Lege Psal. 72. *Item. 12. Videbis, etiam viros pios ferè è sancta religione dimoueri, dum curiosè nimis inuestigare conantur, cur pacem habeant peccatores? Cur impij regnent? pij prostrati iaceant? Cur viles prædestinentur ad gloriam? grandes reprobentur ad pœnam? Cur miser duret annos multos in summa miseria? felix subito rapiatur ab ea? & alia innumera. Tu consultissimè vocabulum positum attende. Supplantauit, inquit, suspicio illorum. id est, suspicio, quam tu tibi concipis: non fides, quam literę sacre te docent. Dicunt pij homines, acti suspicione*

2. Pet. 1.

1. Cor. 2.

Prouer. 17.

Psal. 72.
Iere. 72.

Psal. 72.

humana, Quomodo scit Deus, & si est scientia in excelsis? Vides hos à suspitione humana supplantari, non à persuasione legis Diuinæ. Ergo qui curiosus esse volet, persuasiones è literis sacris sumat: ita non supplantabitur. Supplantabitur verò, si humanis suspitionibus velit metiri rerù euētus.

QVARTA PARS.

Cor instituit.

17
Cor durum.
Rom. 1.

COR durum malè habebit in nouissimo. Cor durum est, quod erga Deum, & homines tenerum non est. Vocatur à Paulo ad Rom. 1. cor sine affectione, fœdere, misericordia. Tale fuit cor Pharaonis, quod neque verbis Dei, nec miseris lachrymis ludæorum emollitum est. Tale cor malè habebit in nouissimo. ô horrendum prognosticum! Qui scit se corde esse duro, credat se malè habiturum in nouissimo. Nec enim æquum est, vt Deum sentiat blandum in morte, qui erga Deum & homines fuit durus in vita.

Exod. 5. 6. 7.

18

Et qui amat periculum, in illo peribit. Pressius hoc intelliges, si de corde duro intelligere velis, in hunc sensum: Cor durum amans periculum damnationis æternæ, in ea damnatione peribit. Est enim cordis duritia, aperta ad damnationem via: sicut benignitas, charitas, teneritudo, est aperta ad felicitatem semita. ¶ Generaliùs intelligitur, de eo qui peccatum mortale amat. Est enim mortale crimen, inferni periculum. Ergo qui

qui iniquitatem amat, damnabitur. Quantum sedit ex ipsa iniquitate, nisi Deus misericordiam manu iniquitatem repellat. ¶ Contractiùs solet hoc verbum intelligi, de his qui amant res licitas, quæ ad illicitas tamen pelliciunt. vt qui gaudet fœminarum familiaritate, iniquorum consortio, &c. At qui ex necessitate, vel charitate se in periculum conijcit, is non amat periculum. Ac ideo non solet in illo perire. Vt S. Vitalis, qui noctu cum meretricibus commorabatur: vt eas à fornicatione dimoueret.

Cor ingrediens duas vias, non habebit successum. 19

Dixerat de corde duro, nunc de tenero, sed volente Deo simul & peccato seruire. At nemo potest duobus dominis seruire, Deo *Math. 6.* f. & mammonæ, Deo & Baali. Clamat enim contra hos Elias: Vtiquequid claudicatis in duas partes? Bona mater integrum, non diuisum vult filium: licet quæ se matrem sinegebat, diuidi filium optaret. Ita Deus, integrum cor, non diuisum vult. Ita dicente Mose: Dominus solus dux eorum fuit, neque erat cum eis Deus alienus. Ergo non licet tibi Dagonem habere cum arca. Non licet terram duplici semine seminare. Non licet vestem lana & lino contexere. Non licet arare in boue & asino. Vide sup. c. 1. an. *Deut. 22.* not. 24. & cap. 2. annot. 4. Quod autem ait, non habebit successum, ita intellige: Tu volebas frui bonis bonæ, & malæ viæ. At neque his fruëris, nec illis. Nam fruentem te bonis, quæ in mala via esse videntur, auocat

cat bona via : & dulcedini tuæ in malo, bona via felleum amaroré inspergit. Ita contrà, fruentem bonis viæ bonæ, via mala reuocat : & dulcedine bonæ viæ frui, vt decet, nō sinit. Hoc declarat ampliùs Author, per verba sequentia. *Et prauu cor in illis scandalizabitur.* Id est, ingrediens simul viâ bonitatis, & malitiæ, scandalizatur & offenditur ex vtraque. Nam gaudens in bona, torquetur ex mala. Contrà gaudentem in mala, bona contristat. Ergo esto calidus, aut frigidus: quia verò tepidus es, incipies euomi ab ore Domini.

Apor. 3.

20

Cor nequam grauabitur in doloribus : & peccator adijciat ad peccādum. Id est, vir malus non reuocat se à peccato : imò verò addit peccatum peccato. Neque propterea tamen addit lætitiā lætitiæ : imò addit dolorem dolori. Vt illud, Vir multum iurans replebitur iniquitate, (en culpa) & à domo eius non recedet plaga. En pœna. Ergo si vis gaudia cumulare, non id assequeris peccando : sed sanstè viuendo. Hoc ipsum repetit Author : *Synagoga superborum non est sanitas.* Quia in corde adijciunt peccata, in corpore dolores. In corde replentur iniquitate, in corpore plagis. Ergo si videris sanum superbum, ingredi eius cor. Iam ibi doloris carnificinam videbis. Quod subditur est difficile : *Frutex enim peccati eradicabitur in illi : & non intelligetur.* Frutex peccati est libertas arbitrij. hinc enim peccatū oritur.

Tolle

Tolle libertatē, statim abstulisti peccatum. Hæc libertas peccatoribus eradicatur in inferno. Vbi non est opus, nec ratio. Carent *Eccles. 9.* damnati libertate, quâ etiam dum viuunt carere incipiunt. Non quòd vnquam plenè careant illâ : sed quòd eam in vincula, plusquam ferrea, coniecerint. Rectè igitur Synagoga superborum, quæ in hoc seculo noluit sanari, imò peccata peccatis adiecit, in inferno non poterit sanari : vt quæ caritura est arbitrij libertate, quæ ad sanitatem recipiendam est necessaria. Quod adiecit, *Non intelligetur,* sic intellige : Vir pius intel- *Psal. 40.* ligit super egenū & pauperem. Quærit enim eum, vt ab egestate, quæ eum premit, eripiat. Et Dominus misericors, tunc intelligit super peccatores, quando eos vult à peccatis eripere. Tunc enim de cælo in terram a- *Psal. 107.* spicit, vt audiat gemitus competitorum, & soluat filios interemptorum. At quando non vult peccatorem à peccato liberare, dicitur nō intelligere, nec curare peccatorem. Hoc docet Author, cū ait quòd arbitrium eradicabitur, & non intelligetur, neque curabitur. Ad hunc fere modum intelligitur illud de impio, Quæretur peccatū eius, *Psal. 92.* & non inuenietur. quia s. Dominus non plenè quæsiuit : vt qui sanare nolebat. Hactenus de corde malo. Nunc ei opponitur bonum.

Cor Sapiētis intelligetur in Sapiētia. 2. Et auris bona audiet cum omni concupiscentia sapiētiam. 3. Sapiens cor, & intelligibile abstinebit se à peccato

peccatis. 4. Et in operibus iustitia successus habebit.
 Dixerat de corde malo, quod non intelligitur, nec curatur à Deo. Dicit nunc contrà esse, de corde sancto, quod à Deo intelligitur, curatur, prospicitur. Habet enim Deus specialem piorum prouidentiam. Dixerat, cor durum (s. quod Deum non audit) male habiturum in nouissimo: dicit nunc contrà esse de corde sapientis, quod attentissime verba Dei audiat. Sunt enim dulciora super mel & fauim. Audiam enim quid loquatur pacem in plebè suam. Dixerat, malum cor adijcere peccata peccatis: dicit contrà, Sapientem se abstinere à peccatis. Vocatur porrò Sapiens, intelligibilis. Vt, quem Deus intelligit, & nouit: nouit enim qui sunt eius. Vt, super quem Deus intelligat, & vigilet. Non enim dormitabit, qui custodit Israël. Vt, quem Angeli norint & diligant. Vt, qui seipsum intelligat. Impius enim, vt qui in tenebris est, non videt se. Pius illustratus lumine Dei, intelligibilis sibi factus est. Demum dixerat, impium in duplici via sua non habere successus: at pius in operibus iustitiæ successum habet, & latitiæ, & gratiæ, & gloriæ.

Psal. 18.

Psal. 84.

Intelligibilis.

2. Tim. 2.

QVINTA PARS.

De Eleemosyna, quæ pars ad cap.
 sequens spectat.

22 **I**GNEM ardentem extinguit aqua: & eleemosyna resistit peccatis: Et Deus prospector est eius,

eius, qui reddit gratiam: meminit in posterum: Et in tempore casus sui inueniet firmamentum. Docet nos quatuor effectus Eleemosynæ. Primus est: Eleemosyna resistit, ne, qui eam dat, in peccatum cadat. Ferrum candens suo te tantu cõburere volebat. Obijce tu illi æquam, non aduret. Ita peccatum, facibus cupiditatis accensum, comburere tuam animam ambit. Vis non peccare? vis ne noceat? Obijce illi eleemosynam. Dabit tibi in eo periculo Deus auxilium: sicut tu proximo, in suo dedisti fauorem. Alter est: Deus protector est viri benigni. Vt enim est ille benignissimus: ita benignissimis oculis, suæ benignitatis participem contuetur. Tertius est: Meminit Deus in posterum. Non solùm Deus amanter respicit eleemosynarum largitorem: sed meminit eius: vt cum illi necesse fuerit, gratiã reddat pro gratia. Quartus est: Si vnquam eleemosynarium cadere in peccatum contingat, in ipso casu, inueniet misericordiam, quam fecit, cui nitatur, & in qua firmeretur, vt surgat. Quia eleemosyna, misero data, rogat pro datore Deum, vt eum ab ea miseria liberet, qui miseros ab eorum miseria liberare solebat. Dictum mihi de hac re est in illud Matth. Beati misericordes. Dixi etiam hoc cap. annot. 5. & 13. Tu perspice, quàm sibi literæ sacræ conueniant. Audisti quæ dicat Author de Eleemosyna? Planè consentiunt verbis Domini docentis, causam damnationis malorum esse, non dedisse eleemosynam: sicut gloriam.

Matth. 5.

Matth. 25.

glorificationis bonorum, eam in hac vita dedisse. Matth. 25.

CAPVT III.

PRIMA PARS.

Perstat in laudibus Eleemo synæ.

Ll, Eleemosynam pauperis ne defraudes: & oculos tuos ne transuertas à paupere. Id est, Fili, ne oriues pauperem eleemosynâ, quam petit. Quod Dominus dicit, Date, & dabitur vobis. Et item, Omni petenti te tribue. Et vtriusque eadem explicatio est. Si enim pauper reuera ille est, & tu non dans fraudem illi facis, reuera dare teneris. Secus est, si te etiam inopia cogit, vt dando, tibi, aut tuis fraudem feceris. non enim tunc dare constringeris. Illud verò, ne transuertas, Græcis est, Ne protrahas oculos indigentes. quod fit, cum nimis eos cogimus sperare, aut desperare. Sed litera nostra id vult, vt si videro pauperē, figam oculos in eum: vt eâ fiducia à me petat. Si enim viderit me à se oculos auertere, incipiet diffidere mihi, ac ita nō petet, & in miseria sua perseverabit. *A iniam esurientem me despexeris. & non exasperes pauperē in inopia sua.* Inquit Psalmus, Oculi omnium in te sperant Domine, & tu das escam illis. Dei est, animas omnium, dum esuriunt, implere benedictione. Esto & tu, in hac parte, Deus. neque

Matth. 5.
Luc. 6.

Psal. 144.

neque despicias esurientem. Non exasperare, est, nullo verbo asperiore vti. Ne igitur exasperes pauperē: neque percutias quem Deus percussit. Non apponas dolorem supra dolorem. Sufficit enim diei malitia sua. *Psal. 68. Matth. 6.* Cor inopis ne afflixeris: & non protrahas datum angustiâni. Id est, nec opere, neque verbo duriore, neque eleemosynæ dilacione cor inopis afflixeris. Licet enim illum deiecerit Dominus, amat eum tamen, & eius iniurias vindicaturus reseruat. Dicitum enim est, Tibi derelictus est pauper. Illud porrò, *Psal. 9.* datū angustiâni, eum habet sensum: ne protrahas munus, quod angustiato & afflictio daturus es. Ne differas eleemosynam viro, suas angustias, & quibus premitur, afflictiones dolenter proferenti. Vult Dominus bonum opus à te bene fieri. (ait enim, *Matth. 5.* Estote perfecti, vt Pater vester perfectus est.) Atqui, bonum opus non bene fit, si tardè, & non suo tempore fit. *Rogationem contribulati ne abijcias: & ne auertas faciem tuam ab egeno.* Ne s. Deus faciem suam à te, & aures suas à rogatione tua, auertat. *Ab inope ne auertas oculos tuos propter iram: & non relinquant querentibus tibi retro maledicere. Maledicentis enim tibi in amaritudine anima, exaudietur deprecatio illius. Exaudiet autem eum, qui fecit illum.* Fatendum est, plerosque pauperum, esse inciuiles, & importunissimos, & qui à mansuetissimis etiam iram extorqueant. At nihilominus iubet Deus, ne propter iram, quam pauper

commeruit, tu ab eo faciem auertas. s. ne illi occasio fueris, vt tibi maledicat, & diras imprecetur. Audiet enim eū Dominus. Cur audiet? Certè quia fecit illum. quia eius habet curam. quia derelictus est illi. Neque verò eum tibi subiecit, vt iniuria afficeret: sed, vt auxilio subleuaret. ¶ Tu verò Theologo ne ita crudè rem hanc acceperis. Non enim audit Deus quantuis pauperis imprecationem. Sed si iustus pauper in re graui iustè petit: & tu iniustè negas, audiet tunc Deus cruentam imprecationem, & iustè te damnabit iniustum. Secus erit, si bona quauis ratione negabis. ¶ Nota. Vt est spiritus benedictionis, quo afflatus, qui benedicit, benedictionem profert efficacem, & quæ eueniet benedicto: ita est spiritus maledictionis, quo qui afflatur, maledictione pronuntiat, quæ eueniet maledicto. Exemplum prioris habes, Isaac benedicientem filio Iacob: secundi, Elifæum pueris maledicentem. De hac maledictione pauperis, ab huiusmodi spiritu profecta, intellige locum Authoris.

Psal. 9.

Genes. 27.
4. Reg. 2.

2 *Congregationi pauperum affabilem te facito: & presbytero humilia animam tuam: & magnato humilia caput tuum.* Persuadeo mihi, temporibus illis, collegia fuisse pauperū, qui publicè alebantur. Huic cœtui iubet affabiles nos esse. Et quia inter pauperes, inuenias plerofque senes, & canos: inuenias etiam viros nobiles, & magnatos, id est, qui vel magnati fuerunt, vel à magnatis originem habent:

habent: iubet Author, vt cano pauperi, (id enim significat presbytero, s. seni) similiter & pauperi nobili suū exhibeas honorem. Quem, quia pauper, non amisit: imò, quia senex, pauper, & nobilis, si pius est (vt magis à Deo dilectus) cumulauit. In senecta respicet æternitas Patris: in nobilitate, ingenuitas Filij. Hæc igitur à te magis honorentur, quàm diuitiæ, quæ, vt plurimum, esse solent iniustæ.

Declina pauperi sine tristitia aurem tuam: redde debitum tuū: & responde illi in mansuetudine. Graue consilium videbitur, quòd sine tristitia audiamus tot clamores pauperum: & in mansuetudine illis succurramus. Sed si intelligas, in persona pauperis Christum esse, cui das, (Ait enim, Mihi fecistis, cum minimo fecistis) & si intelligas dando numū, te acquirere cælum: & dando pauperi, personam te gerere Dei, qui aperit manum suam, & implet omne animal benedictione: nonne sine tristitia dabis? Quot rationes euincunt, vt des proximo tuo, id est, carni tuæ: tot euincunt, vt des illi sine tristitia. ¶ Illud verbum est difficile: Redde debitum tuum. Ergo eleemosyna non tam est libera, quàm debita. Et pauper petit, non omnino tuum: sed quadam ratione suum. Et cum das, non tam putes te dedisse ex gratia, quàm soluiffe ex debito. Non quòd ex iustitia, bona diuitis sint pauperis: nec enim si diues prius illa neget, postea reddere tenebitur. At bona diuitis, sunt pauperum ex

3

Matth. 27.

Psal. 144.

Isaia 58.

charitate. quia violat charitatem, & peccat mortaliter, diues qui pauperi non succurrit. Intellige, si diues habeat superflua naturæ, & neget extremè indigenti: & si habeat superflua status, & graui inopiæ non occurrat. Vide hanc rem apud Summistas. Tu verò diues, cum onustissimus diuitijs fueris, existima, non solùm te onustissimum esse debitis, quæ Deo debeas, & quorum rationem Deo redditurus sis: sed onustissimum etiam esse debitis, quæ proximo debeas: & quæ illi, cum commodum fuerit, daturus sis.

4 *Libera eū qui iniuriā patitur, de manu superbi.* Referrī possunt hæc ad Principem & Iudicem, quibus ex officio incumbit, liberare oppressos de manu superbiorum. Tenentur enim liberare ciues in ciuitate, rusticos in agris, viatores in itineribus ab omni vi, & insultibus iniquorum. que si non fecerint, tenebuntur damnum oppressis refarcire. Secundò referrī queūt ad priuatos, qui proximum tenebuntur ab iniuria liberare, ex charitate, licet non ex officio: si id modò sine suo damno possint. Ita liberauit Abraham Loth confobrinum: liberauit Moses ab Aegypto Iudeum. Idem precipitur Proverb. 24. & Psal. 8. Ratio verò est, quia sumus vnius corporis membra. At membrum membro oppressò fauet spontè. *Non autèd feras in anima tua.* Litera Græca ita dispungit: Non acidè feras in anima tua in iudicando. Quo Iudex admonetur, ne acidus, & asper

Genes. 4.

Exod. 2.

Prover. 24.

Isal. 8.

asper sit, cum iudicat. Litera nostra sublimiorem sensum habet. s. opprimitur quisquam à potète superbo: ò quàm est acidum & amarum te illi superbo obijcere, quo eius iniuriam repellas. At nò sit id tibi acidum. Officium geris Dei. Personam potentis minimè recipias. Præmio Deus afficiet eam ab iniuria liberationem.

In iudicando esto pupillis misericors, vt pater: & pro viro, matri illorum. Et eris tu, velut filius Altissimi, obediens: & miserabitur tui, magis quàm mater. Absit, Deum velle, vt Iudex velut pater pupillorum, aut mater viduarum, contra ius, eorum causæ faueat. Absit. id enim

lege à Mose cauebatur, cum dixit: Non *Exod. 23.* misereberis pauperis in iudicio. Vult igitur Deus, vt omni ratione Iudex seruet ius pupilli, & viduæ. Lege Prophetas minores, imò & maiores, & Psalmos, & inuenies, quàm iudices Iudæi iniquè & tyrânicè pupillorum, & viduarum causas curarint. Admonentur igitur, vt ius eorū ab eis, pro dignitate benignè tractetur. ¶ Notabis porrò, paternus affectus, & maternus maior multò est in Deo, quàm sit in patre, aut matre, vulgaribus. Cum enim Deus eum affectum rebus creatis communicarit, maiorem sibi reseruauit, vt nos maiore prosequeretur. Nulla enim creatura tanti affectus (absit vocabulo calumnia) capax est, quantum ipse habet, qui infinita habet, cuncta quæ habet.

¶ *Isaie 10. lere. 5. Malach. 3.*

¶ Notabis item, quàm compendiaria ratione Principes & Iudices Deum sibi possent

habere deuinctum, vt patrem, & matrem.
 Suius seruando pupillis, & viduis.

SECUNDA PARS.

Sapientia: encomium.

Sapientia filijs suis vitam inspirat. Colligamus
 hinc multa. 1. Si Sapientia filijs vitam
 inspirat: ergo Sapientia filios habet. Non
 igitur est accidens, aut res inanimata. hac
 enim filios habere nequeunt. 2. Ergo Sapi-
 entia habet vitam, quam s. filijs possit in-
 spirare. Verè est fons vitæ. 3. Ergo Sapien-
 tia filijs dat vitam inspirando. Nonne igitur
 statim tibi dilucet, Sapientiam esse De-
 um? Solus enim Deus est, qui vitam det in-
 spirando. Ita enim Genes. 2. dicitur: In-
 stitutum Adæ corpus Deus inspirauit spiracu-
 lum vitæ: ac propterea fuit factus homo
 in animam viuentem. At Christus vera Dei
 Patris Sapietia infusauit in Apostolos Spi-
 ritum sanctum. Ioan. 20. Nonne igitur facti
 fuerunt Apostoli in spiritum viuificatem?
 id est, viuentes vita spirituali, atque sanctis-
 sima. 4. Ergo si filijs vitam inspirat, ante-
 quam eis vita inspirètur, nonne mortui
 erant illi? Sicut erant mortui ij, quos hali-
 tu, & calore suo Elias, & Elisæus vitæ red-
 diderunt. Et ossa illa, quæ apud Ezechielè,
 spiritu viuificantur. 5. Ergo filij Sapien-
 tiæ per filiationem vitâ accipiunt. Vt enim
 quia filij, ideo hæredes: ita quia filij, ideo
 viuunt, seu vitâ accipiunt. 6. Et cum Dei
 Sapientia vnica sit, nec duas habeat vitas:

quâ

quâ vita ipsa viuunt, eandem filijs per inspi-
 rationem communicat. Nisi quòd vita est
 in ipso per naturam: filijs communicatur
 per gratiam. 7. Denique inspiratio ore fit
 inspirantis. Igitur Sapientia ore suo vitam
 filijs inspirat. Vt sicut ipsa ab ore Patris Sapi-
 entiam dicentis, & gignentis, viua pro-
 dicit: (Eccli. 24. Ego ex ore Altissimi prodij) ita filij Sapientia:, ab eius ore, in filios insuf-
 flante, viui producantur. Ergo peccator
 mortuus est. Dicit ore suo Sapientia, vt viu-
 at. Prodit, qui fuerat peccator, viuus, fili-
 us Sapientia:, viuens spiraculo gratia: Dei,
 viuens tandem vita Diuina. Et suscipit ex-
 quirentes se. Si suscipit, ergo maior est, quàm
 illi, à quibus exquiritur. Ergo sinum habet,
 in quo illos excipiat. Ergo habebit alimen-
 ta, quibus, quos excipit, alere possit. Alio-
 quin, quomodo excipiet? nunquid, vt fa-
 me pressi moriantur? Vbera igitur habet,
 quibus inebriet quærentes eam. O quatum
 porrò debeant excepti excipienti! ô quàm
 pacifici in eo sinu consistere debèt! ô quàm
 erunt felices, si nunquam inde discesserint!
 ¶ Porrò Sapientiam dupliciter quærimus.
 Priùs quidem, cum nòdum eam habemus,
 vt habeamus. Ita quærit peccator, cum cu-
 pit esse iustus. Secundò verò, cum iam eam
 habemus, vt magis habeamus. Ita quærit
 iustus, vt magis iustificetur. Vtroq; modo
 quærentes excipit Sapientia. ô eius amoris
 infinitatem! Et præbit in via iustitia. Vt olim
 præibat Iudæis per desertum, in nubis co-

G 4

lumna,

Psal. 35.

Genes. 2.

Iohan. 20.

1. Cor. 15.

3. Reg. 17.

4. Reg. 4.
 Ezech. 37.

Rom. 8.

Eccli. 24.

Iohan. 11.

7

Apoc. 22.

8

Exod. 13.

lumna, ne in via ignota, & tot periculis plena, in ea pericula inciderent: ita in via iustitiæ præit pijs Sapiaentia, ne in maiora multò pericula cadant. At non præit in via iniquitatis. Viam hanc Sapiaentia nescit: in ea dux esse non potest. Mentiri veritas non potest. In via iniquitatis Sapiaentia gradi nequit. Ergo, qui operantur iniquitatem, in vijs eius non ambulauerunt. Iam dixit Ieremias, Non confundar, te pastorem sequens. Nec igitur confundetur, qui Sapiaentiam ductricem sequetur. Securus vadit, qui post talem ducè vadit. Imò verò, quia Sapiaentia vadit ad eum qui misit illà: (Exiuit enim à Patre, & venit in mundū, ac ideo necesse est, vt relinquens mundum, veniat ad Patrem) planè qui Sapiaentiam præeuntem sequitur, vadit, quòd illa vadit. Vt verè dictum sit: Volo Pater, vt vbi ego sum, illic sit & minister meus.

9 Et qui illam diligit, diligit vitam. O felicem illum, qui in Christum, Dei Sapiaentiam, affectum suum propendere sentit! Hic enim diligens Sapiaentiam, vitam diligit. Vt enim Christus, quia est Sapiaentia, est veritas: ita quia est fons vitæ, erit vita. Ergo filij hominum cur diligitis vanitatem, & queritis mendacium? Si diligitis peccatum, verè puram diligitis mortem. Si diligitis mūdum, diligitis vanitatem, & mistam cum multa morte exiguam vitam. Diligite Sapiaentiam, & puram, & sine labe vitam diligetis. Ergo sola Sapiaentia digna vestra dilectione est.

*Psal. 108.
Ierem. 17.*

Iohan. 17.

Eodem.

*Psal. 37.
Psal. 4.*

est. Ad amatores seculi sermo noster est. *Qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius.* ¹⁰ *Isaias inquit: Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritu meo, in præcordijs meis, manè vigilabo ad te. Facit ergo vigilià amor. Si amor Christi te accenderit, excitaberis è somno, nihil aliud quàm Christum & cogitans, & amans, Tunc senties placorem, seu placidissimam esse Sapiaentiam. Senties Sapiaentiæ iucunditatem, & iubilationem. At beatus populus, qui scit* ^{Psal. 88.} *iubilationem. Est tunc anima, velut hortus* ^{Isaias 58.} *irriguus. Introducitur tunc anima in cellam vinariam, & ordinatur in ea charitas. Demum gustat tunc, quàm suavis est Dominus, & incipit prælibare, qualis est æternitas, quam Deus tam magnificis verbis nobis pollicetur.*

Qui tenuerint illam, vitam hereditabunt: & quòd introibit benedicet Deus. ¹¹ Id est, qui eam tenuerint per charitatem, & intimam dilectionem, non per mortem Sapiaentiæ, sed per mortem suam, hæreditabunt, non hanc vitam: cuius maxima pars est mors, non vita: sed illam vitam, quæ vita Dei est. & ne tu maiorem huius vitæ laudem requiras, dicit Dominus: Adhuc modicum, & mundus me iam non videt: vos autem videtis me. Quia ego viuo, & vos viuētis. Domine, vnde nam collectio valet? quia ego viuo, & vos viuētis? Certè quia, quæ vita ego viuo, eadem, per gratiam meam, vos viuētis. Tu verò pie lector intellige, carnem, mundum,

*Psal. 88.
Isaias 58.
Cant. 1.*

Iohan. 14.

& totum infernum, viribus extentis contendere, vt à te hæc Sapientia fugiat. At ô te felicem, si contra huiusmodi vires, Sapientiam tenaciter prehensam tenueris. Huius enim laboris tui, vitæ æternitas erit hæreditas, & præmium. ¶ Porro illo verbo, *quod introibit &c.* alludit ad historiam Obededon, in cuius domum arca Dei introiuit. Ac ideo & hominem, & eius familiam Dominus benedixit. Quantò igitur vehementius Dominus benedicet animam, in quam Diuina Sapientia introibit? Si curiosius desideras nosse, quo modo benedicet Deus animæ, in quam introijt Sapientia, lege Psal. vbi dicitur: Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum. Modò Psalms illius benedictiones spiritu, non carne intelligas.

3. Reg. 6.

Psal. 127.

12

Qui seruiunt ei, obsequentes erunt sancto: Et eos *qui diligunt illam, diligit Deus.* Sancto, id est, sanctitati. Nemo putet, se diligere Sapientiam, aut ei inferuire, si sanctitati non obsequatur. Vt enim iuxta Paulum, Recedat ab iniquitate, qui inuoeat nomen Domini: ita recedat ab iniquitate, qui seruit Sapientia. Cur ita? quia Sapientia sanctitas est. Igitur, vt qui se totum tradit Sapientiæ, credere debet, se tradidisse sanctitati: ita qui partem sui dedit iniquitati, credat se totum Sapientiæ abstulisse. Tu iam lector intelligis, cur Angelus Mariæ dixit, *Quod enim exte nascetur sanctum.* s. quia, vt verè ex Virgine Sapientia Dei nata est: ita & sanctitas Dei nata est. Omnino siquidem necessariū est,

Luc. 1.

vt Sapientia infinita sit Sanctitas infinita. Sapiēti dixisse sat erit. ¶ Egregiè verò illud, *Qui diligunt illam, diligit Deus.* Ac si diceret: Ne id credas, Si te totum cultui, & dilectioni Sapiētix dedicaueris, ideo Deus offendetur, quasi iratus, quòd eum non colas, Sapientia colens. Minimè. Imò contrà, quia Sapientia ex ore Dei prodijt, Deus est. s. filius Dei, natus ex Deo. At necessariò Deus Pater diligit eum, qui eius filium vnicissimè dilexerit. Ergo si Christianus nihil aliud, nisi Christum, in memoria gerat, non ideo Pater, velut Christi gloriæ inuidus, Christianum odio prosequetur: sed contrà velut eius gloriæ cupidus, diligit eum, qui Christum ardentius amat.

Ecclesi 24.

Qui audit illam, iudicabit gentes. Dupliciter Sapientia auditur. Priori modo, cum præfens nō videtur, sed eius vox auditur. Quomodo Sapientiam audiuit Samuel, non videns loquentem. Audiuit & Salomon. Audiuit & Paulus, & qui cum ipso erant. Altero modò, cum præfens in aliqua specie visibili cōspicitur, & simul vox auditur. Hoc modo audit Abraham, Isaac, Iacob, Moses, Qui vtroque modo Sapientiam audierit, iudex gentium esse potest. Nam ideo Moses & Samuel iudicauerunt, quia Sapientiam loquentem audiebant. Ideo & Apostoli iudices sunt orbis constituti, quia Sapientiam in carne loquentem audire meruerunt. Quin & Paulus dicit, Nescitis quòd Sancti de hoc mundo iudicabunt? Nescitis quòd Ange-

1. Reg. 3.

Actor. 9.

Exod. 2. 3.

Matth. 19.

1. Cor. 6.

Angelos iudicabimus, quò magis secularia? Et Dominus dicit, Sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. & item Apostolici viros impios iudicabunt. Demum, qui Sapientiam audit, spiritualis est. Animalis enim homo non percipit, quæ sunt Dei. Atqui, spiritualis iudicat omnia. *Et qui intuetur illum, permanet confidens* Cui Sapientia, ex suo speciali favore præsentiam suam, in specie visibili contuendam exhibuerit, is permanet rebus inferioribus maior. Permanet confidens, quòd nihil eum ab ea Sapientie charitate separabit. Permanet confidens, quòd qui tantum gratiæ donum ei præstitit, reliqua minimè sit negaturus. Qui enim confidunt in Domino, sicut mons Sion nõ commovebuntur in æternum. neque vultus eorum, cum Anna Samuelis, vltra in diuersa mutabuntur. Porrò Iudæi, qui in priore Domini aduentu, & impij, qui in posteriore, Sapientiam in carne videbunt, non eam ex speciali gratiæ favore intuebuntur.

15 *Si crediderit ei, hæreditabit illum: & erunt in confirmatione creature illorum* Quomodo in tentatione ambulat cum eo. Sensus est: Si tu vir pie credideris Sapientie, eris eius hæres. Illa enim nunquam non te docet, admonet, & suggerit omnem veritatem. Si ergo veritatem admonenti credis, declinabis à malo, quod illa dissuadet: inclinabis in bonum, quod illa suadet. Vbi te ipsa ad eò obedientem videt, cum te mori contingeret, eius hæ-

Matth. 19.

Matth. 12.

1. Cor. 2.

Rom. 8.

Psal. 124.

1. Reg. 1.

Iohan. 14.

res eris. ò infinitarum diuitiarum inenarrabilis hæreditas! ¶ Porrò illud, *Et ut in confirmatione creature illorum*, arbitror ita à viro Theologo explicandum. Ut anima rationalis in corpore: ita gratia & virtutes infusæ non gignuntur, sed creantur in anima. Ut enim nulla potentia nature inducere potest animam in corpus: ita nec gratiam, & virtutes infusas in anima. Ergo gratia & virtutes infusæ sunt creaturæ piorum. Hæ creaturæ in igne tentationis non comburuntur, quia non sunt scænum, stipula, aut paleæ. quin potius confirmantur, quia sunt argentum & aurum. Carnalis vir, ut qui palea est, cum venit ignis tribulationis, deficit, non firmatur. Spiritualis, quia velut aurum in fornace probatur, confirmatur, non euanescit. ¶ Quæris discriminis causam. Eam Author subdit: Quia cum pio Deus ambulat in tétatione. Cuius flammam in auram conuertit. ut olim fecit, quando cum pueris in igne Babylonis ambulabat. Arbitror enim Authorẽ hanc historiam in hisce suis verbis refricasse. Tu verò tibi videre, Dauidem audire dicentem, Non timebo mala, quia tu mecum es. Et Dominum dicentem, Virtus in infirmitate perficitur. Quia sufficit, quæ tibi adest, gratia mea. Et interim agnosce, cui debeas in tentatione prouentum. Non enim viribus tuis id debere te credas: sed Sapientie, quæ tecum ambulat in tentatione. Alio- qui vide Iudam perperuò, & Petrum ad

1. Cor. 3.

Matth. 5.

Dan. 3.

Psal. 22.

2. Cor. 12.

1. Cor. 10.

Matth. 26.

Act. 1.

modi-

modicum derelictos.

16

Et in primis eligit eum. Timorem, & metum, & probationem inducet super illum : & cruciabit illum in tribulatione doctrina sua : donec tentet eum in cogitationibus suis, & credat anima illius. Litera Græca ita legit, In primis timorem & metum, &c. id est : Primum, quod Sapientia facit, est, inducere timorem, metum, &c. At litera Latina eruditissimè docet profectum iustificationis impij. ¶ Primum enim eligit eum Deus. Dicete Domino : Non vos me elegistis : sed ego elegi vos. ¶ Secundò, post electionem, non in cellaria eum introducit : sed metu, timore, & probatione eum examinat. Deus bone, quàm exagitantur incipientes timore gehennæ, peccatorum, scrupulorum, dæmonum, carnis, & mundi ! Norunt quæ dico ipsi incipientes, & eorum confessores. Demum tãquam aurum in fornace probauit electos Dominus. Audis ne eorum probationes ? ¶ Tertio, eos cruciat in tribulatione doctrinae suæ. Vbi enim cessant, imò etiam vbi nò cessant foris timores, & metus, cruciat Deus, iam pios, lege sua, Euangelio suo. ô quam cruciatur libidinofus, continenter à sua carne exagitatus in libidinem, continenter etiam à lege Dei in castitatem reuocatus. Quàm cruciatur auarus, à lege Dei, numos ab eo, velut oculos extorquente. Quàm cruciatur à lege Dei, quæ inimicum diligi iubet, is qui inimicum meritò in mille frustra concideret. Sic de similibus. Hunc cruciatum Domini

Iohan. 15.

Cant. 1.

Eccles. 2.

2. Cor. 12.

minus nominauit, negare se, & tollere crucem super se. Paulus & Petrus nominabát, mortificare se, & mori in Christo. Tu perspice, an hæc possint cruciari. ¶ Quarto, tamdiu electum tentat, donec credat se illi, id est, donec vas firmum & idoneum inueniat, cui se infundat. Sapientia liquor est infiniti pretij. mille modis probatur vas (cui est infundèda) an frangi possit. Si enim tam fragile est, non se illi Sapientia comittit. Vbi scitò, Deum optimè nosse, quid nostra fragilitas possit. Ipse enim cognouit fragmentum nostrum. Ipse etiam dat in tentatione prouentum, vt possimus sustinere. Neque enim vas tentationis icturn sustinebit, si ipsa Sapientia vas non firmarit. Dicente Paulo, Omnia possum in eo qui me confortat. Quem si abstuleris, quid possit Paulus, docuit Iudas, docuit & Petrus. Ipse igitur qui cruciatur, dat in cruciatur fauorem, ne cruciatus absumatur ab igne. At nihilominus ita suos cruciat & tentat electos, ac si homo esset, qui tentationibus probat, quos in amicos recipere vult, & quorum se vult amicitia credere. Ne videlicet dæmones, & impij habeant quod calumnientur, dicentes, Deum sine delectu & probatione suos sibi amicos asciscere. Quod ei diabolus obiecit, cum petiuit sanctum Iob, & expetiuit Apostolos, vt sicut triticum cribraret. ¶ Nota verbum, tentet in cogitationibus suis, id est, in cogitationibus, non hominis, qui tentatur : sed Sapientia, quæ tentat. At est illa vt pater & mater nostra. iam

Luc. 9.

Rom. 8.

1. Pet. 3.

Psal. 102.

1. Cor. 10.

Philip. 4.

Iob 1.

Luc. 22.

vides, quid sit ab eius tentatione sperandum, ¶ Nota rursus, quis sit tentationum Diuinarum finis. Certè, se Sapientiam animæ probatæ credere, infundere, committere, Vt in ea velut in domo habitet: velut in templo colatur: velut in sede quiescat: velut in arca inter cherubinos sedeat: velut inter vbera Sponsæ commoretur. Reliqua dicat aliquis Bernardus. Quam verò his contraria diabolus tentando procurat? ¶ Nota tertio: Perseuerantia in tentationibus facit, vt homo magis idoneus Sapientiæ fiat. Facit habitum, ac firmitatem in sanctimonia, ne sanctus facile à proposito deficiat. Facit peritiam, & vsum in pugna, ac vincere docet. Ideo Sapientia se credit merenti, exercitato, & firmo, & victorijs splendido.

17 *Et firmabit illum: Et iter ducet directum ad illum: & denudabit abscondita sua illi: & thesaurizabit super illū scientiam, & intellectū iustitiæ.* Cùm Sapientia se animæ iusti crediderit, multos in ea effectus facit. Vt est illa, & infinitè potens, & infinitè larga atque benefica. Quinque ex eis enumerat Author hoc loco. Primus est, firmat animam. s. in gratia. Ioannem, Apostolos, & alios fortasse Sanctos in gratia confirmavit, ne mortaliter possent peccare. Aut certè firmat animas, ne, & si peccare possint, peccare velint. v. plerosque nouimus. Secundus est, iter rectum ad animam adducere: eam s. visitando non per creaturas, nō per imagines, non per

Sap. 7.
Cant. 2.

per Angelos: sed per semetipsum, animam splendoribus implens: & dicens, Ego qui *Isaia 58.* loquebar, ecce adsum. Et Anima dicit: *Le- Cant. 2.* ua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Sed hæc sentire alicuius Pauli est. Tertius effectus est: Animæ tali reuelantur absconsa Dei. Id tibi dicit Dauid, cùm ait: Incerta, & occulta Sapientiæ tuæ *Psal. 50.* manifestasti mihi. Et Paulus, dicens, Ne magnitudo reuelationum extollat me. Et Ioannes in Apocalypsi. Et Petrus in Ioppe. *Act. 10.* Quartus effectus: Thesaurizat Sapientiam scientiam in anima sancta, id est, notitiam rerum naturalium. Quod explicatum mihi est *suprà c. 1. annot. 18.* Quintus effectus est: Sapientia recondit thesaurum intellectus iustitiæ in anima iusta. Impleuerunt Philosophi libros de humana iustitia. Est porro multo sublimior iustitia diuina supernaturalis & Christiana. Hanc humanæ vires nesciunt: sola Sapientia reuelat animæ sanctæ. Hæc est Iudæis scandalum, *Gen. 1. Cor. 1.* Gentibus stultitia: sed vocatis Iudæis, & Græcis est virtus Dei, &c. Ergo iustitiam Christianam plurimi pij habent. Non verò omnes habent eius intellectum & eruditionem: sed hi, quos Deus spirituales magistros in Ecclesia constituit. De quibus Paulus, *1. Cor. 1.* Spirituales omnia dijudicat. En quæ dona det Sapientia suis.

Si autem oberrarit, derelinquet eum, & tradet eum in manus inimici sui. Aded est Sapientia pura, vt nullum crimen secum admittat, 18

Isaie 14.

Iohan. 8.

etiam in ea anima, quam vehementissimè amat, quamq; maximis bonis ditauit. Statim enim, qui malè agit, oditur, derelinquitur. Etiam Angelus in cælo: Adam in paradiso: Iudas in Christi collegio. Statim traditur in manus diaboli. Qui enim facit peccatum, feruus est peccati: quod magno suo malo nos docuit Iudas. Agnoscis igitur Sapientia puritatem. Agnosce etiam & peccati fœditatem, quæ Sapientiam compellit ad tradendum sœuissimo hosti, dilectissimum filium.

TERTIA PARS.

Linguam instituit.

19 **F**ILI, *conserua tempus, & declina à malo. Pro anima tua ne confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam.* Temporibus Authoris Iudæi tormentis & afflictionibus reuocabantur à patria lege. Quam qui palam confitebatur, certam sibi mortem consciscabat. vt in cap. huius libri vltimo videre est. Docet igitur Author, esse tempus cum quis tacere debeat, scilicet cum silentium non cedit in damnum gloria diuinæ. Tunc enim tacendo declinamus à malo, tū poenæ, tum culpæ: nec enim tunc tacendo peccamus, nec in tyrannorum manus incidimus. At cum silentium in damnum fidei cesserit, tunc etiam cum periculo animæ (id est, vitæ) non confundamur dicere verum. Licet enim

enim quædam verecundia adducit peccatum, (vt testis Lucretia fuit) hæc tamen verecundia, qua pressi, veritatem fatemur, gloriam & gratiam Dei adducit confitenti. Existimo huc esse literæ sensum genuinum. ¶ Notabis primò illud, conserua tempus. id est, vt ere opportunitate, & occasione. Ideo enim literæ sacræ dicunt, Omnia tem- Eccles 3.
pus habent. Et humaniores Occasionè pingunt, cæsarie capillata, occipite nudo. Vt nisi cæsariem à facie arripueris, ab occipite arripere nequeas. ¶ Altior fortasse sensus est: Vt noueris vitæ præsentis tempore vti. Ne, dum eius damna vitare studes, in æternæ vitæ damna cadas. ¶ Tertius & altior sensus est: Impiis vita fugit, tempus vadit, Sap. 5.
velut vapor, vmbra, fumus, nubes, &c. At Iacob. 4.
pij iubentur tenere, & seruare tempus: quod præstant, cum in tempore, æternitatis opera faciunt. Et licet temporalia sint, quæ nunc gerunt: tenent ea, in æternum secum in cælo duratura. Merita enim nostra, & coronæ æternum nobiscum durabunt. Dicente Christo: Thesaurizate vobis thesauros in cæ- Matth. 6.
lo, &c. ¶ Notabis secundò illud, Pro anima tua. Cuius prior sensus est: Ne tanti estimes animam tuam, vt ne illam contristes, Deum (si ita phas est loqui) contristes. Nam Paulus rectè ait, Non facio animam meam Act. 10.
pretiosorem quàm me. Et pulchrè David: Psal. 118.
Anima mea in manibus meis semper: sed legem tuam non sum oblitus. id est, licet semper in animæ periculo verfer, malo pe-

ricula tamen, quàm legem tuam obliuisci. Posterior sensus est: Ne tam vili animam tuam æstimes, vt potiùs illius damnum, quàm aliarum rerum iacturam admittas. *Math. 16.* Tritum enim illud est: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, &c. ¶ Notabis denum, verum esse illud Pauli, Oris confessio fit ad salutem. Si enim ex verecundia sileat os, illa confusio adducit peccatum, & proinde mortem. Vt contrà, confessio adducit, & gratiam, & gloriam. Est igitur error hæreticorum docentium, in tormentis satis esse, corde credere Christum, licet ore negetur.

Neque accipias faciem contra faciem tuam: nec aduersus animam tuam mendacium. id est, Neminem plusquam te æstimes, vt illius causa pecces. Nemo te sit tibi pretiosior. Ideo subiungit, nec aduersus animam tuam mendacium. id est, si mendaciù est mortale peccatum, s. contra animam tuam, nullius hominis gratià mētiare, id est, propter nullius amorem, aut timorem. Si tam pretiosa est anima tua, vt propter eam, Deus funderet suam: cur tu non in eodem pretio eam æstimes? Eundem sensum habent sequentia. *Nereuerearis proximum tuum, in casu.* id est, nihil timeas proximū minantem tibi casus, & ruinas. Vt propter eius minas *Retineas verbum, in tempore salutis.* Sanè tempus hoc, pijs est tempus acceptabile, & dies salutis. In hoc igitur si Tyrannus minatur mortem loquenti, ne pius verbum

*Math. 16.**Rom. 10.**2. Cor. 6.*

retineat. Dicente Domino: Nolite timere *Matth. 10.* eos qui occidunt corpus: & Eleazaro *1. Mach. 6.* Machabæo ita fortiter contemnēt tyrannos. ¶ Aliū sensum habere dicta verba possunt. s. Si videris proximum cecidisse, nihil vereare. Accede, ne retineas eo tempore verbum. (vt amici Iob fecerūt) Erat enim verbum, eo tempore consolatorium. *Iob 2.*

Non abscondas Sapientiam in decore suo: In lingua enim Sapientia dignoscitur: & sensus, & scientia, & doctrina in verbo sensati: & firmitas in operibus iustitie. Hoc vltimum verbum mouet me, vt credam Authorem persistere in eo quod cœpit, s. admonere, quid coram persecutoribus agere debeamus. Ait igitur: Cùm tyrannus persequitur, & tunc decorum erit Sapientiam prædicare, ne tu eam absconde. In lingua enim tua, pulcherrima illa videbitur. Vt in multis martyribus, speciatim in Iustino visa est. Si Petrus, si Io- *Iustinus.* annes, si Paulus coram Iudæis persequen- *Act. 7.* tibus tacuissent, multum decoris Euangelio, & sanctæ doctrinæ deperisset. At cùm loquebantur, in eorum lingua Evangelica Sapientia fulsit. Sicut fulget sensus, scientia, & doctrina in lingua viri prudentis. Sensus *Sensus.* solet accipi pro notitia rerum exteriorum, quas sensibus corporalibus percipimus. Inde solet transferri ad interiora: vt sensus dicatur viuida perceptio, & velut tactus quidam, & experiētia rerum spiritualium. Scientia, vt suprâ sepe dixi, sumitur pro notitia rerum naturalium. Doctrina est eru- *Scientia.* *Doctrina.*

ditio in docente. Ergo nec sensus, nec scientia, nec doctrina agnoscuntur, nisi ex verbis. Sunt enim verba vehiculum mentis. Est oratio interpres animi. Est lux, quâ interiora videntur, &c. Iam, vt per verbum agnoscitur magistri doctrina: ita firmamētum, seu firmitas, & constantia animi agnoscitur in operibus iustitiæ. Si enim tempore persecutionis operaris iustitiam, minimè ab ea deflectens, firmum te esse demonstras. Vis hæc omnia velut in speculo videre? Christi vitam coram oculis statue, videbis eum dicentem: Non abscondi iustitiam tuam, & veritatem tuam, à concilio multo. Quàm verò magni constitit hanc Sapientiam non abscondisse, audi sequentia: Tu autem Domine ne longè facias miserationes tuas à me. Quoniam circunderunt me mala, quorum non est numerus, &c. Ergo in lingua Christi dignoscitur Sapientia, sensus, scientia, & doctrina, & in eius operibus firmitas animi.

22 *Non contradicas verbo veritatis vllō modo: & de mendacio ineruditionis tua confundere.* Veritati agnitæ (in re graui) cōtradicare, quoddam genus esse peccati in Spiritū sanctum, D. August. & eius sectatores asseruerunt. Cauendum igitur à tam nephario peccato. Licet leue sit, in re leuicula veritati contradicere. Quòd si contingat, per ineruditionem mentiri, pudeat eius te. Est enim tam diuina res veritas, vt sit ipse Deus. Est tam foeda res mendacium, vt sit pater mendacij diabolus.

Psal. 39.

Eodem.

D. Augustinus

Iohan. 14.

Iohan. 8.

bolus. Est ergo turpissimum, & pudendissimum è castris veritatis in castra mendacij defecisse: maximè viro Christiano, cuius tota salus in veritate sita est. *Non confundaris confiteri peccata tua: & ne subijcias te omni homini pro peccato.* Id est, Si peccasti, tuum peccatum ingenuè fatere. Si non peccasti, & omnes homines te ad aliquod peccatum alliciunt, tu nulli eorum te subieceris, vt pecces. Priorem partem intellige, cùm Superior confessionem exigit peccati. Vel cùm Diuina misericordia ita impetranda est. Quod ferè in prius membrum recidit. Hoc præceptum recusabat Adam, cùm abscondebatur se, & culpā in Heuam reijciebat. Recusabat & Acham, cùm furtum ex anathemate dissimulabat. Recusabat & Ionathas, postquam mellis fauim gustauit. Saul item recusauit, cùm post triumphum ex Amalech, sacerdotale officium sibi vsurpauit. Tu verò si misericordiam Domini tibi vis propitiam, cum Dauide dicito: Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Sed interim intellige, præceptum esse obligans ad mortale, peccatū quod fecisti fateri, quando Deus, vel alius superior id iure præcipit. Et tunc erit cōsiliū, peccatum fateri, cùm nihil aliud inde timebitur, quàm pudor, & verecundia facti. Hanc verecundiam *Au-* Non est sermo de confessione sacramentali. thor aufert dicens, Ne confundaris. Homo enim es, & humani à te nihil alienum putata. Sed si ex tua confessione aliud malum tibi, aut tuis venit: reuelandum, aut confi-

tendum peccatum non est. Nec enim licet Episcopo sua crimina secreta denudare. Vergit idem in suæ plebis dispendium. Vide quid Summistæ de infamia sui disputent. ¶ Illud verò, Ne subicias te omni homini pro peccato. simile illi est, Fili, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas. Nam beatus est, qui in consilio peccatorum non stetit. Et consultissimè dixit, omni homini. Licet enim multis hominibus subiecti sumus: nulli tamen ad peccandum subijcitur. Omnis potestas ius ad iubendum habet: sed ad ædificandum, non ad destruendum. Ergo si Rex, aut Papa (si ita loqui licet) peccare præcipiant, audiendi non sunt: sed cum Apostolis dicamus, Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire, quàm Deum, iudicate.

23 *Noli resistere contra faciem potentis: nec coneris contra ictum fluij.* Voluntati Regis, & populi non est resistendum. Frustra enim nitij, & nihil aliud laborando, quàm odium quærere, extremæ dementiæ est. ait Hieronymus ex Salustio. Existimo ictum fluij esse ardens populi votum: contra quod non esse conandum docuit Samuel, cum populo, Regem petenti iniustissimè, consultè cessit. Sed quia aliquando Regi & populo obfistendum est, id quando esse debeat, inferius noster Author docet. *Pro iniuria agonizare pro anima tua: & vsque ad mortem certa pro iniuria: & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.* Id est, Si silentium tuum in iusti-

tiz

tiæ periculum aut damnum cedit, tunc in agniam mortis te conijce. Certa contra totum orbem pro pietate. Non solus certabis: non solus agonem sustinebis. Deus stat pro te. O quàm grande admittit flagitium Aaron, virulum, ad populi votum, conflans! ô quàm inexpiabile crimen fuit Pilati, ad populi voces, Christum cruci affigens. Si vterque populum cohibuisset, Dei fauorem planè sensisset. Ergo cum peccatum non est, quod Princeps, aut populus petit, cedèdum est eis. Sed si peccatum est, agonizandum est contra eos. Intellige, si resistere tibi ex officio incumbit. Alioqui non adèd obligaris Principi resistere, maximè si spes non est, ex resistentia, remedium affuturum.

Noli citatus esse in lingua tua: & inutilis, & remissus in operibus tuis. id est, Noli promittere facile, & præstare difficile. Vbi maturè deliberasti, quid promittas, fideliter præsta promissa. Nam Petrus adèd ad promittendum facilis, fuit ad non præstandum facilius. Et olim Iudæi tam faciles ad promittendam Deo obedientiam, difficilimè, aut nunquam eam præstiterunt.

Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, & opprimens subiectos tibi. id est, moderare linguam, etiã erga domesticos, nullum eorum afficiens consumelia: quantum minus, furibundis plagis. Ergo, homo es, id est, consilij, & rationis ministerio vtens. Si verbis, aut verberibus illi eguerint, verbis, & verberibus, velut homo, non velut fera

H 5

vtere.

Prouer. 1.

Psal. 1.

Rom. 13.

A.ctor. 4.

Hieronymus.

1. Reg. 8.

Exod. 32.

Iohan. 19.

24

Iohan. 13.

Exod. 24.

25

*Ecclesi. 33.
Ephes. 6.
Colof. 3.*

vttere. Fusam de seruo tractando doctrinam habet Author infrà cap. 33. Et Paulus Ephes. 6. Coloff. 3. 1. Timo. 6. ad Titum 2. & Petrus 1. Can. c. 2. Mihi verò id experiètia comperum est, verba, & plagas sine rationis iudicio, rarò ad meliorem frugem, vt plurimum ad peiorem mentem seruos prouocare. Pulchrè verò litera Græca dicit: Noli esse sicut Leo in domo tua, insani modo percutiens domesticos. Quo verbo explicantur illa duo, Euertens, & Opprimens. Verba sequentia ad capit. sequens spectant.

I *NON sit porrecta manus tua ad accipiendū, & ad dandum collecta.* Deum imitari decet. At ille aperit manum suam, & implet omne animal benedictione. Dat omnibus affluenter, & nō improperat. Et equidem iucundum est contemplari, quàm ille continenter, tam multis, tam multa largiatur. Quòd si Christianis proponitur Christus sectandus, Deus bone, quàm sibi nihil reseruauit, quàm se & sua omnia dedit! Cuius verbum est, Beatius est dare, quàm accipere. Rectè Paulus: Filij non thesaurizant parentibus, sed parentes filijs. Est verò Christus pater noster. Est itè nobis præcepta maximè charitas, quæ non quærit, quæ sua sunt: quæ amicis communia omnia facit. Demum, qui ad accipiendum est promptus, ad dandum collectus, is auarus est. Contra quem omnes literæ & sacræ & prophanæ grauissimè clamant.

Psal. 114.

Iacob. 1.

Actor. 20.

2. Cor. 12.

1. Cor. 13.

CAPVT V.

PRIMA PARS.

Instituit nos erga diuitias.

NOLI attendere ad possessiones iniustas. id est, Noli eas concupiscere. Et si eas habes, neque inuitu eas dignare. indignè sunt quæ videantur. Iubet Dominus *Prouer. 23.* *neque aspiciamus vinum, in splendore suo: nec meretricè blandientè, in pulchritudine sua. Hæc enim conspecta pellicunt, & velut magnes, etiam ferreum attrahunt petus. Idem nescio an potentiùs efficit auri fuluus ille color. Igitur ne ad ipsum attendas. Basiliscus est ille, quem attendis, aureus splendor. Nisi quòd ille occidit corpus: hic animam. Ergo sicut qui in veste sua viperam inuenit, non moratur, eam aspiciendo: sed quàm citissimè potest, eam excutit, & fugit: ita qui in arca habet aurum iniustum, quantocyùs potest, aurum exterminet, & fugiat. Et ne dixeris, Est mihi sufficiens vita. nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis. Referrì hoc potest ad præcedentia, hoc modo: Si tibi sunt possessiones, iniusta ratione quæsitæ, ne dicas, Est mihi in possessionibus his sufficiens vita. Bene illæ sufficient ad vitam: num perinde sufficient ad mortem? Vbi vindicta sumetur de iniustitia tua. Vbi omnia tibi erunt obducta, & conclusa: ne alienum domino suo reddere possis.*

Eccli. 2.

possis. Quid sit tempus obductionis, dictum mihi est supra cap. 2. annot. 1. Quam verò nihil tunc diuitiæ iniquæ proderunt, non est opus explicare. Siquidem non modò non proderunt: sed vehementissimè nocebunt. ¶ Secundò referri possunt verba hæc, ad eos etiam, qui possessione iustè acquisitas habent. His enim dicitur: Ne dicatis, Anima, habes multa bona posita in annos plurimos. Requiesce, comede, bibe, epulare. Nam dicit vobis Deus: Stulti, hac nocte reperent à vobis animas. Quæ congregastis, curus erunt? Ergo si diuitiæ affluant, nolite cor apponere. Si queris causam, elegantem reddit Author: Quia diuitiæ nihil prodesse possunt in tempore mortis. Cur ergo ames, quod in momentum iuuare, in eternitatem nihil prodesse poterit? Conijce igitur oculos in æternitatem, & inuenies, opes monti bi sufficere. Multò elegantiorẽ dedit Dominus rationem. Cur sc. credas tibi sufficere ad vitam, quod Deum prouocat, vt tibi auferat vitam? Quia enim in possessionibus credis te sufficientem vitam habere, prouocas Deum, vt auferat tibi vitam: vt intelligas eam non à possessionibus, sed à Domino dependere.

3

Ne sequaris in fortitudine tua concupiscentiam cordis tui. Et ne dixeris, Quomodo potui? Quis mihi subijciet propter facta mea? Deus enim vindicabit. Id est, etiam si sit tibi facultas ad malè faciendum, ne malè facias tamen. Illud, Quomodo hoc potui? videtur esse re-

spon-

sponso ad obiectionem. Est bonus consiliarius Regi dicens, ne facinus perpetraret, nec enim ius aut æquum facere sinunt, sine Dei ira, & vindicta. Respondet Rex, Quomodo potui facinus aliud huic simile, sine Diuina vindicta? vt tunc potui, etiam modò. Quis enim me poterit propter ista punire? Deum immortalem, & quò solet hominum impietas peruenire? s. vt dicat, Quis me subijciet? Sennacherib dicebat, Quis est Deus Ierusalem, qui possit eam eruere de vnguibus meis? Nabuchodonosor nõ credebat esse Deum, qui eius regnum ab eo posset eripere, & cui vellet, concedere. Rex Tyri dicebat, Deus ego sum. Adèd fatale est hominibus bellum Diuinitati mouere, ex quo diabolus dixit, Eritis sicut dij. Ergo nunc reges intelligite. Seruite Domino in timore. Ne quando irascatur Dominus: & pereatis de via iusta. Cùm exarserit in breui ira eius, beati, (non qui dicunt, Quis me subijciet? sed) qui confidunt in eo. Potissimè verò in hoc peccatum vindicta Dei exardescet: vt quod propriè in eius Diuinitatem admissum est. Verba quæ in textu sequuntur, sunt velut dictorum explicatio. *Ne dixeris, Peccavi: & quid mihi accidit triste? Altissimus enim est patiens redditor.* Id est, Etiam si post peccatum, eius non senseris pœnam, cauendum ab eo tamen est: quia Deus licet sit tardus ad irã, atqui tandem pœnam culpæ maritat. Equidem nullo magis exemplo Dei maximus ostenditur animus, quàm quòd tam innumeris

4. Reg. 18.

Dan. 4.

Exech. 28.

Genes. 3.

Psal. 120. ibid.

meris

Psal. 144.

Valerius.

4

Leuit. 4. 5. 6.

meris orbis criminibus prouocatus, non excandescat statim ad iram. Siquidem miserationes eius super omnia opera eius. At verò vt est misericors: ita est etiam iustus, Iustitia igitur necessariò eum adiget, vt non patiatur culpâ sine focia viuere pœna. Inò vt dixit ille, pœnæ magnitudine eius tarditatem compenfat.

De propitiato peccato noli esse sine metu: neque adicias peccatū super peccatum. Iudæi qui peccabant, habebant oblationes, & sacrificia, per quæ credebant ea sibi peccata dimitti. Habemus hæc Leuitici 4. 5. 6. Ait nunc Author, Etiam si peccatum tuum sit per sacrificium dimissum, ne adicias peccatum peccato tamen. Quod nūc etiam dicitur Christianis. Credimus planè per Sacramentum confessionis nobis nostra crimina relaxari. At nec propterea sunt addenda peccata peccatis. Licet enim ex Sacramentorum nostrorum virtute, & ex fide, quæ in veteribus Sacramentis operabatur, soleant peccata remitti: solent tamen non remitti, si nos ad ea accedamus, non vt decet dispositi. Et vt accedamus, quàm maximè dispositi, quidnum non est scelus abuti ad peccandum, eo remedio, quod ad non peccandum est nobis indultum? non dedit nobis Deus Sacramenta, vt peccaremus: sed ne in peccato viueremus. ¶ Innuit tamen textus aliud, videlicet, Bene peccatum remitti potest quantum ad culpam, nondum eius pœna dimissa. Ergo licet tibi peccatum, propter

Sacra

Sacramētum sit propitiatum, & dimissum, noli esse sine pœnæ metu. quòd si addis peccatum, expectato maiorem pro ingratitude pœnam. Vt exemplum habemus feruum, cui pœna, etiam dimissa, propter ingritudinem redijt. Matth. 18.

Ne dicas, Misericordia Domini magna est: multitudinis peccatorum meorum miserebitur. Misericordia enim, & ira ab illo citò proximant, & in peccatores respicit ira illius. Misericordia Domini magna est, non vt adicias peccata: sed vt remittenda credas, si ampliùs ea non cõmittere decernas. Immane flagitium est, misericordiam Dei lænam facere diaboli: & quòd per misericordiam, per quam Deo coniungi debueras, diabolo coniungere. Ergo misericordiam, quam Deus in asylum peccatoribus proposuerat, (in templum s. Dei, vbi esset Deus propitiandus) tu fecisti velut lupanar diaboli, vbi diabolo festa celebrentur. Ergo ne in misericordia ad peccandum confidas. nam misericordia, & ira ab illo citò proximant. Id est, Vt videmus per misericordiam Dei Magdalenam, Luc. 7. Latronem, Paulum, citò cõuersos: vt in quos Luc. 23. misericordia Dei citò proximauerat: Ita Act. 9. videmus Luciferum è cælo, Adam è paradiso, Cain è bonorum consortio citò deiectos: vt in quos ira Dei citò defæuijt. Quid memorem Cham, Esau, Saul, Baltasarem, Dan. 5. & plurimos alios, qui exemplum iræ Diuinæ nobis esse debebunt? ¶ Illud, citò proximant, intellige varijs modis. Primum, Cùm pec-

peccatoribus ira venit, quanuis tardissimè
 veniat, citò venisse videtur. Aded enim de-
 merfi sunt in delicijs suis, vt breue videat-
 ur, quod longum est. Ita enim cum nimis
 delectamur, aliquid vidèdo, audiendo, gu-
 stando, breuis omnis mora videtur. Secun-
 dò: Breuis est vita nostra. In tam breui spa-
 tio, nihil est tardum. Ideo miseri dicunt,
 Nos nati, statim defuimus esse. Lege quæ
 viri pij, & quæ iniqui dicant de vitæ nostræ
 breuitate, Sapient. 5. Tertiò: Omne pecca-
 tum ex natura sua citam pœnam requirit.
 Si citò non illa venit, id est misericordia
 Dei. Sed aliquando permittit Deus pœnam
 iure sequi: tunc cita venit. ¶ Verba illa, In
 peccatorès respicit ira eius, significantiora
 sunt Græcis. Ita enim habent, In peccato-
 ribus requiescit ira eius. Planè ira Dei in
 iustos aliquando venit, s. cum quid culpe
 committunt, & dolent: sed non in eis Dei
 ira quiescit. Sed in peccatoribus ira Dei si-
 git sedem. Porrò litera nostra hoc innuit.
 Vt Leo famescens, in obiectum sibi cadaver
 respicit, in illud cupiens infilire: ita ira Dei
 in scelera nostra coniectos oculos habet, &
 stiens in illa defilire: & defiliens, cum per
 misericordiam Dei, non sibi facultas denegatur.

9

Non tardes conuerti ad Dominum: & ne differas de die in diem. Subitò enim veniet ira illius: & in tempore vindictæ disperdet te. Hoc quid est confitium est. Sed nullum eo salubrius. Planè humanum est, labi: at diabolicum est per-

seuc-

feuerare. Et stultissimum est, cum periculo
 gehénæ velle perseuerare. ¶ Nota verbum,
 subitò veniet ira illius. quasi dicat, Si in
 peccato volueris durare, ea voluntas pro-
 uocat, & irritat Deum, vt maturiùs, quàm
 peccatum primum merebatur, ira Dei con-
 tra te veniat. Decerneas in tuo peccato
 manere: decernit Deus à gustu, & delicijs
 peccati te submouere. Ergo vt viri sanguini, & dolosi, non dimidiant dies suos: ita
 qui in peccatis persistere volunt, citam Dei
 sentient iram. ¶ Nota secundò, in tempore
 vindictæ, id est, in tempore mortis. O vicem
 miseri conuersam, & euersam! Putabas te
 in tempore mortis pœnitentiam habitu-
 rum, lachrymis veniam impetraturum. At
 non id inuenies. Non enim tempore mor-
 tis, & vindictæ saluabit Deus te: sed disper-
 det Deus te. Voluntas siquidem perseue-
 randi non promeruit, vt tempore mortis
 sentires Deum miserentem: sed potiùs dis-
 perdentem. Colligamus hinc duo. prius
 est: Voluntas in peccato manendi, iræ Dei
 calcaria addit, vt citiùs veniat in peccato-
 rem. Alterum est: Meretur illa, vt in tem-
 pore mortis, non misericordia Dei sentia-
 tur, sed vastatio & destructio.

*Noli anxius esse in diuitijs iniustis. non enim proderant tibi in die obductionis, & vindictæ id est, noli anxie querere diuitias iniustâ rati-
 one. Dixit iniustas, quia Iudæi, pro præmio iustitiæ suæ diuitias à Domino conseque-*

Isaia 1.

Psal. 127.

I duca-

ducabant, & bona terræ comedebant. Non igitur prohibebantur diuitias iustas quærere: sed iniustas. Nam iniustæ, inquit, nihil proderunt. Etiam si ex eis eleemosynas contuleris. & Deo gratia. quodd cum pecunijs, & diuitijs obediunt omnia, dum viuimus, at si iniustæ sunt, nihil illarum tempore mortis profunt. Dicitur est de hac re initio cap. huius.

¶ Moderatur lingua.

8 *Non ventiles te in omnem ventum: & non eas in omnem viam: sic enim peccator probatur in duplici lingua.* id est, Si in via Dei stas, ne tentationum venti te ab ea dimoueant. Quod Paulus dixit, Ne circumferamur omni vento doctrinæ. Ne cymbam animæ tuæ venti, quod volunt, rapiant. Ne fueris palea, aut puluis, quem proijcit ventus à facie terræ. Ne fueris folium, quod à vento, ex arbore rapitur. ¶ Quod autem addit, non eas in omnem viam, eundem sensum habet. Si in via Dei progredieris, ne aliam viam ingrediare. Id dictum supra est, Cor ingrediens duas vias, non habebit successus. & item, Væ peccatori terram ingredienti duabus vijs. Vnus est Deus, vna fides, vnum baptisma. Igitur vna (s. iustitia) in cælum abeundi via. ¶ Illud verò, peccator probatur in duplici lingua, planum fit, ex illo quod supra dictum est, Væ duplici corde. Nam duplex cor, duplicè etiam affert linguam. Ratio, & oratio sunt sibi iunctæ. Estq; lingua vehiculum cordis, Ergo ex duplici cor-

de

de duplex in homine lingua, duplex etiam via. Dixi hæc fufius supra c. 3. annot. 19. Verba quæ Author subdit, glosa sunt præcedentium.

Esto firmus in via Domini, & in veritate sensus tui, & scientia: & prosequatur te verbum pacis & iustitiæ. Dixerat, Non te ventiles in omnem ventum. Glosa, sed esto firmus in via Domini. Optimū est enim gratiâ stabilire cor. Heb. 13. Si quæris, quomodo eris firmus in via Domini? Responso est: Esto firmus in veritate sensus tui, & scientia. Dicitur est, Habitantibus in regione vmbrae mortis lux orta est. Dicitur etiam est, Animam pijs Deus implet splendoribus. & item, Præceptum Domini lucidū, illuminans oculos. & item, Lex est lux. Hanc lucem, seu veritatē in anima lucentem, pius animus acutè, percipit. & hæc est veritas sensus animæ sanctæ, quæ s. radio diuinæ lucis illustrante percipit. Iam verò supra dictum est, Huic Authori scientiam dici quandam notitiam deuotam rerum naturæ, quam Deus pijs animis infundit. Ergo si in hac scientia, & veritatē Diuinæ legis perstiteris, in via Domini firmus eris. Demum si quæris, quomodo cauebis duplicem linguam? respondet: Si prosequatur te verbum pacis, & iustitiæ. Videor mihi audire & psalmum, & Petrum dicentem: Prohibe linguam tuam à malo: labia tua ne loquantur dolum: inquire pacem, & persequere eam. Planè, si assuescat lingua tua, ne iniustè loquatur de proxi-

Ecclesi 10.

Ephes. 4.

Matth. 3.

Psal. 1.

Iob 13.

Ecclesi 3.

Ecclesi 2.

Ephes. 4.

Ecclesi 2.

9

Isaia 9.

Isaia 58.

Isaia 18.

Psal. 133.

1. Pet. 3.

mo, & pacē cum omnibus quærat, hæc non duplex erit, sed simplex. ô pulcherrimam linguam pacis! id est, quæ irritata, pacem curat, non odium. Sed vbi hæc inueniemus? *Prover. vlt.* procūl, & de vltimis finibus pretium eius. ¶ Consultissimè porrò paci iustitiam adiunxit. quia mala pax est, quæ iusta non est. Et Superior pacis verbum debet fugere, si ei est iniustitia coniuncta. Hæc enim causa Heli cum filijs pacem seruans, cum filijs fuit tam acerbè punitus.

1. Reg. 2.

IO *Esto mansuetudo ad audiendum verbum Dei, ut intelligas. Et cum Sapientia profer responsum verum: si est tibi intellectus, responde proximo: sin autem, sit manus tua super os tuum: ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundaris.* id est, Non festinanter, sed quietè audi verbum Dei: ut illud penetres & intelligas. Vbi penetraueris, licebit iam tibi per eam sapientiam, interroganti, verum præbere responsum. Si nondum penetraſti, digito compeſce labellum. Ne si ineptè responderis, te pudeat inepti responſi. O si verbū hoc in aulis omnium Principum intonaret. Viri principes, viri gubernatores plebium, qui responſa in negocijs publicis datis, antequā detis, verbum Dei quietissimè audite, profunditū intelligite. Vbi id feceritis, responſa, imò oracula proferte. Nihil enim ferè est, quod per legem Dei decerni non possit. Curta eſſet legis Diuinæ supellex, si omnibus cauſis discernendis non sufficiet. Si nondum est vo-

bis

bis legis Dei intellectus, manum ori admo- uete. Ne præter diuinam voluntatem ineptè respondentes, neceſſè sit vos veſtri pudere. Nunquam illud è memoria veſtra, vt præclarissimè dictum, debuisset excidere. Quærant alij à pythonibus: at populus à *Iſaia 8.* Deo suo requirat visionem, pro viuis, ac mortuis. Imò ad legem magis & ad testimonium. Vbi nota, Pro omni causa viuorum & mortuorum Dei visionem consulendam: imò magis consulendam legem & testimonium. quali dicat, Pro omnibus illa sufficit. Nemo hîc putet me damnare aut canones, aut leges. Illi enim ex lege Diuina: hæc ex naturæ lumine ferè ortum habent. ¶ Porrò illud verbum, *Ne capiaris in verbo indisciplinato, & confundari.* grauitatè, & pondus suum habebit, si referatur ad tempus mortis eorum, qui iniqua responſa dederunt. Tunc enim pluet Deus super peccatores laqueos, & funibus peccatorū suorum comprehendetur peccator. *Honor & gloria in sermone sensati: lingua verò imprudentis, subuersio est ipsius.* Verba hæc sunt prædictorum appendix. & significant, Sicut est honor & gloria prudenti viro, qui responſa digna dat interroganti: ita subuersio erit, si imprudenter responderit. Si enim cæcus cæ- *Math. 15.* cum ducat, ambo in foueam cadunt. Miser Amalechites, cui responſum suum impru- *2. Reg. 1.* dens attulit mortem præsentem. Roboam *3. Reg. 12.* subuertitur ob responſum, populo imprudentiū datum. Contrà, quantum honoris,

& gloriæ sibi Chusai conciliauit ob prudentissimum responsum, quod dedit Absaloni, pro patre Dauide? ¶ Poteſt prius membrum aliū sensum habere. s. Si tibi vis comparare honorem & gloriam in causa tua, committe eam viro sensato. Per eius sermonem phas erit tibi eam comparare.

II *Non appelleris susurro in vita tua: & linguā tuā ne capiaris, & confundaris.* id est, Per totam vitam tuam, id tibi est magnopere cauendum, ne cui occasione præbeas, te vocandi susurronem, aut detractorem. Fama aliena sit tibi sacrosancta. Multò grauius est lædere famam, quàm opes. Est enim melius nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Si ergo lædere famam non mētiendo, aded graue est: quid erit, eam lædere mentiēdo? Id dicit: Caue ne appelleris susurro, & mendacij conuincaris, capiaris, & pudore afficiaris. & licet veritatē te dixisse comprobēs, nōne erubescēs, quòd boni ac etiam mali te timeant, & fugiant, vt qui rem tantam, vt est fama, audeas continenter denigrare? Verba sequentia sunt præcedentium corollarium. *Super furem est confusio, & penitentia, & deuotio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, inimicitia, & contumelia.* id est, Fur in furto deprehensus ea ratione patitur, quòd incidit in verecundiam, & simul in pœnam. Nam olim in lege, furi imponebatur, vt solueret quadruplū: vt Exodi 22, habetur: & Nathan audit à Dauide. 2. Reg. Aliquando soluebat septuplum: vt

1. Reg. 17.

Prouer. 22.

1. Reg. 12.

in

in Prouerbijs dicitur. quo soluto, fur liber abibit. At bilinguis inuretur pessima infamia. Pessimè ille apud omnes audiet: pessima nota notabitur. Hæc est denotatio pessima. Susurratorem verò, vltra hanc infamiam, prosequimur odio interiore, inimicitijs apertis: imò & contumelijs, quæ in eius faciem iacimus. Si enim video meâ famam ab eo denigrari, prouocor, vt contumelijs illum afficiam. Nota, Bilinguis est, qui aliud dicit cūm est coram te, aliud, quando est sine te. Susurrator, qui famas aliorum denigrat. Prioris est pessima nota, quòd mendax habeatur: quòd nullatenus sit ei fidentum: quòd nullus eius amicus esse debeat: quòd omnes eum diris proscindant, ac ei malè precentur. Id significat, si pro deuotio, legas, deuotatio. Vota enim plebis sunt in malum hominis bilinguis. ò miserum bilinguem, cui omnes malè precantur. Posterioris verò, veluti publici hostis pœna est, vt omnes eum odio & contumelijs prosequantur.

Iustifica pusillum & magnum similiter. Verbum hoc capax est multorū sensuum. Primus est: In iudicio seruato ius, & magno, similiter & paruo. Si te magni autoritas mouet, vt ius eius attentè perpendas: idem fac similiter paruo. Secundus est: Bene loquere de paruo & magno. Nullum lingua tua iniustum esse dicat. Tertius est ad literam Græcam: Iustifica opera tua, siue parua, siue magna. Nihil nec ma-

Prouer. 6.

Bilinguis.

Susurrator.

12

gnum, nec paruū imperitè aut iniuste per-
egeris.

C A P V T VI.

P R I M A P A R S.

De colenda amicitia.

NOLO fieri pro amico, inimicus pro-
ximo. Improperium enim & contumeliam malus hereditabit: & omnis peccator inuidus & bilinguis. Id est, constanter amicitias seruato: tuoq; amico, ne inimicus efficiare. Qui enim (supple, iniuste) amicitia deserit, malus est. Malus verò hereditabit contumeliam. Est enim non exigua contumelia, quòd fido amico infidus inimicus esse volueris. Sed quia, vt plurimum, dissoluuntur amicitia ob linguam tertiam inuidi, aut bilinguis, ideo subdit, Idem improperiū, & contumeliam, quam amicitia desertor hereditabit, hereditabit etiam inuidus ille atque bilinguis. ¶ Nota primū, inter bona hominum exteriora bonum amicū, principem locum tenere. Est enim donum Dei, vt infra docebitur. Ergo qui amico bono fit inimicus, duplicem notam contrahit. Nam quia bono inimicus fit, malus etiam fit: non enim bonum bono inimicum est. & quia amico inimicus fit, dignus improperio fit. Quis enim nō mihi improperet, quòd amico inmerenti inimicus ego sim? ¶ Nota secundò,

cundò, si esse inimicum cuius proximo est dignum inferno, esse inimicū amico, num non erit grandi inferni pœna dignissimum? Cū autem in inferno, omne genus tormentorum inueniatur, inuenitur etiā ignominiosissimum improperium, quo dæmones hominibus grauissimè improperat. Hoc tormentum hereditabit, qui inimicus fit amico. ¶ Notabis tertio: Bilinguis, & inuidus (vt causę odij ac inimicitie) eadem pœna punientur in inferno, quā punitur, qui amico fit inimicus. Pœna s. improperij, & contumelia, nūc dicta. Quantò enim mortalibus bonum amicitia sublimius est, tantò grauius crimen, & grauiori pœna dignū est, illi bono nocere. ¶ Nota quartò: Si tantum flagitium est, amico inimicum fieri sine causa: quantò grauius erit Deo, & Christo eius, tantopere nobis amico, tam sine causa fieri inimicum? rectè illud: Obstupe- *Ierem. 2.*
scite cæli super hoc, & portæ cæli desolamini vehemēter. Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquarum. &c. & item, Quid inuenerunt in me patres vestri iniquitatē, quòd lōge recesserint à me? *Eodem.*
Sed num impunè minimè. Nam hereditabunt illud improperium. s. Ite maledicti in ignem æternum. Qua contumelia, quid grauius excogitari poterit? *Matth. 25.*

Non te extollas in cogitatione anime tue, velut taurus. Ne forte elidatur virtus tua, per stultitiam: & folia tua comedat: & fructus tuos perdat: & relinquaris velut lignum aridum in eremo. Anima

*enim nequam disperdes qui se habet, & in gaudi-
um inimicis dat illum: & deducet in sortē impiorū.*
Tractat de superbia animi, hæc enim solet
amicitias dissoluere. Si enim sim tibi par, tu
verò per superbiam credis te esse maiorem,
quo modo mihi fidus amicus eris? firmissi-
ma enim est inter pares amicitia. Iam verò
inter animalia familiaria, vix vllum est,
quod ex cornibus ita audeat, ex viribus ita
confidat, ex animo ita superbiat, vt taurus.
Si mihi diffidis, lege Aelianum ad finem li-
bri tertij. Admonemur igitur nunc, ne ani-
mo extollamur, viribus, opibus, aut erudi-
tioni fidentes: vt solet fidere taurus. ¶ Tu
nunc lector nimis attende. Hanc extollen-
tiam animi Author vocat stultitiam. Nec
enim de alia stultitia mentionem hæcenus
fecerat. Et reuera, vt humilitas est sanitas
animi, ita superbia est eius infania. Nā sub-
dere te Deo, tibi diffidere, illi soli confidere,
veritas est, sanitas est. De Deo nihil curare,
tuis nervis confidere, inde te extollere, in-
fania falsa est, vana stultitia est. Rectè illud:
Diligite Dominum omnes Sancti eius, quo-
niam veritatem (s. humilitatis) requirit
Deus: & retribuet abundanter facientibus
superbiam. ¶ Neque verò solùm id malum
habet extollentia, quòd stultitia fit. Habet
& mala sequentia, primum elidit virtutem
tuam. vt quia potentia tua, diuinitas, nobili-
tas, eruditio fuit tibi gradus ad superbien-
dum: eadem superbia fit gradus, & effica-
cia, vt ea tibi potentia destruatur. Vt prima
sentia-

Aelianus.

Sublatio ani-
mi.

2sal. 30.

Potentia.

sentiam pœnam, quæ prima fuerat occasio
culpæ. Secundò folia tua comedet. Sūt fo-
lia, hominum ornamenta, quibus ornatur,
velut arbores folijs. Sunt verò hominum
ornamenta, honor, gloria, amici, verba, ap-
paratus, splendor domesticus, &c. Horum
omnium tinea est superbia: quæ hominis
folia, velut vermīs hederam longè exedit, & Iona vlti-
deuorat. Tertio superbia fructus hominis
perdit. Fructus hominis pij sunt opera san-
cta, quæ sunt merita cæli: hæc superbo per-
eunt, quia nihil illi profunt. Dogma enim
Theologicum est, Bona opera per mortale
crimen homini mortificari. Quarto su-
perbia relinquit hominem velut lignū ari-
dum in eremo. Aridum s. vt nulli rei, nisi
igni, idoneum sit. In eremo verò (vbi nulli-
us agricolæ culturâ eius languor curetur)
significat Dei efficaci auxilio destitui: vt
Iudæorum domus abeunte Christo, deser-
ta remansit. ¶ Videtur mihi Author hisce
verbis allussisse ad historiam Nabuchodo-
nosoris, suo regno & potentia fidentis. At
ea stultitia eum adeò miserum, & brutū fe-
cit, vt herbam velut bos comederet. Ea stul-
tia potentiam eius elisit. Ablato enim viri
iudicio, velut infana bestia, in agrum reie-
ctus est. Ea stultitia, eius folia, & ramos de-
iecit: quia splendorem regium illi abstulit.
Ea stultitia fructus eius perdidit, s. omnia
opera regia, & regnorū administrationem.
Tandem, ea stultitia miserum effecit, velut
lignum aridum in eremo, destitutū s. omni-
bus

Matth. 23.
Den. 4.

bus amicis, familiaribus, subiectis, omnique humano beneficio. Lege obsecro cap. Danielis quartū. ¶ Ne verò credas, Authorisolum de damno temporali esse mentionem: imò potissimum de æterno. Ideo declarans præcedentia subdit. *Anima enim nequam.* Latinus sermo vocat nequam, non vtcunque malum: sed egregiè & insigniter malū. Talem Author vocat animam superbi. Ea igitur primum se disperdit, per lapsum in crimen lethale. Secundò, dat se in gaudium inimicis, tum hominibus, tum demonibus. Sed ò quàm miserum est, te gaudium præbere demonibus! Tertio, deducit se in sortem impiorum. s. in infernum. Qui est calix, fors, funiculus, pars, & hæreditas impiorum. Sicut æterna felicitas est calix, fors, pars, & præclara felicitas piorum.

Psal. 7.

Psal. 15. & 22

3 *Verbu dulce multiplicat amicos. & mitigat inimicos. Et lingua eucharis in bono homine abundat.* Dixi superius, verbum esse vehiculum mentis. Igitur in verbo dulci dulcis mens vadit. Iam cum verbum dulce audis, nullam illi offensionem, ne ad te intret, apponis. Peruadit igitur dulce verbū, & dulcis in eo mens, animum tuum: penetrat te totum. Et tu allectus dulcedine hospitis, eius amicus efficeris. Similiter & inimicus, dulcedine verbi (velut musci concentus) audita, aures illi minimè occludit: sed permittit se penetrari. Capitur igitur animus dulci verbo, qui ex amaro fuerat inimicus effectus. ¶ *Lingua eucharis est lingua gratiosa, beneloqua, &*

Eucharis.

Gal. 6.

Gal. 6. Tu verò maximopere æstima verbū, quòd lingua dulcis & gratiosa abundat in homine pio: vt te examines. si lingua blanda, & suauis cares, ne Deum te intus habere confidas. Est Deus mare dulcedinis, ex hoc mari, linguæ riuulus deductus, maris dulcedinem seruabit. Excipe, nisi cum acerbis sunt vitia reprehendenda. Contra hæc siquidem lingua Christi defæuuit. Math. 23.

Multi pacifici sint tibi: & consiliarius sit tibi vnus de mille. id est, pacem seruato cum omnibus. Iuxta illud: Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus. Et illud: Si fieri potest, pacem habete cum omnibus. At consilium non ab omnibus: sed ab vno probatissimo requirito. Deus bone, etià tunc magna erat consiliatorum, & raritas, & caritas. vbi inuenies dignum consiliarium? Memor sum dictum esse, Virum de mille vnum reperi: Mulierem ex omnibus non inueni. Volunt enarratores eius loci, virum illū esse Christum. Igitur Christus sit consiliarius tuus: vt videlicet eius lex, eius Euangelium, sit tibi à consilijs. & ex hominibus, eius tibi consilium placeat, qui ex Euangelio id tibi dederit. Multa docent libri, multa & experientia: sed nunquam adeò securè nauigas, quàm cum Deo gubernatore, æquora scindis. Hæc intellige in grauibus negocijs. Eccles. 7.

Si possides amicum, in temptatione posside illum: & ne faciliè credas ei teipsum. Est enim amicus secundum tempus suum: & non permanebit in tempo-

te tri-

retributionis. id est, Si contigit tibi amicum, diligenter attende, an in tribulatione tua, in temporibus duris, adsit tibi. Hac ratione, an sit legitimus amicus, explorabis, & experieris. Absque hoc experimento, ne te ei facile credas. Sunt enim amici propter commodum suum, quo s. tempore commoda sibi est amicitia tua. Hi, si te fortuna deiecerit, non tecum permanent. Heus Author, si hoc modo sunt amici & experiendi, & recipiendi, planè ex mille, consiliarium inuenies vnum: at ex decem mille, amicum inuenies nullum. Christo gratiæ, quod ex pijs Christianis (qui s. Christo ex animo seruiunt) amicum talem inuenire licebit. Ita ego sentio, nulli amico fidendum omnino est, nisi ei, qui toto pectore Christo deseruit. Vt enim Christus nobiscum est in tribulatione: ita verus Christi seruus, cum conseruis est in eorum tribulatione. *Et est amicus, qui conuertitur ad inimicitiam. Et est amicus, qui odium, & rixam, & conuitia denudabit. Est autè amicus socius mensæ: & nō permanebit in die necessitatis,* id est, bonus amicus nunquam inimicus fit: nec cōuitiatur, aut diffidet ab amico. Quid? non pateris amicum, ab amico offensum, ei fieri inimicum? Quid? si me amicus odio, & contumelijs afficit, ero sicut homo non audiens, & non habens in ore suo redargutiones? Ita planè, amicus Euangelicus hoc loco proponitur, qui si maledicitur, benedicit: si persecutionem patitur, sustinet: deum offensus, nūquam redditur inimicus.

Eccles. 7.

Psal. 90.

Psal. 37.

Matth. 5.
1. Cor. 4.

Cauet

Cauet animus pius, ne odium contra aliquem, etiam offendorem gerat. Multoq; maxime cauet, ne odium, rixam, aut conuitia contra aliquem, velut gladium, denudet. Planè animus Christianus odit amici, à quo læditur, vitium: amat amicum, præter vitium. Vt Deus, qui odio habens peccatum, diligit vas, in quo peccatum infeliciter infusum est. Si hæc tibi videntur difficilia, illud tibi refrico. Ipsa etiam amantium natura est, vt qui penitus amat, etiam offensus, etiã conuitijs profcissus, minimè odiat: imò sentiat sibi amorem accendi: velut fornax accensus, cui aliquantum inspergitur aqua. Nimis scemineæ amicitie est, ex amore, in odiū transire. Masculi amoris est, ab amico offensum, in amicitia perseuerare: quantò igitur potiùs erit Euāgelici amoris? Illud verò, socius mensæ, nō solum de mensa habet intelligi: sed de omni alio commodo. Qui enim gratia alicuius commodi sui, mihi hæret amicus, eo commodo deficiente, necesse est, vt ab amicitia discedat. Cessat enim effectus, sua causa cessante.

Amicus si permanserit fixus, erit tibi quasi coequalis: & in domesticis tuis fiducialiter aget. Si humiliauerit se contra te: & à facie tua absconderit se, vnanimem habebis amicitiam bonam. Id est, Si permanserit fixus in tribulatione tua, si in labore tuo nō discedit à te, sed tunc inuenis eum tibi fauentem, erit tibi, vt tu eum amato, ac estimato, ac si tu ipse esset: ac ideo permittes eum vti rebus tuis domesti-

cis,

dis, vt volet. Dabisq; ei fiduciam, vt rebus tuis, ac suis vtatur. ¶ *Sequentia verba, s. Si humiliauerit se*, litera Græca, Glosa ordi. Rabanus, & Tigurinus in contrarium, quam Latina sonent, explicant. s. fugiendum esse eum amicum, qui coram te, se humiliat, & faciem abscondit. At litera nostra nimis est difficilis, ideo multos sensus patitur. Primus est: Sicubi contingat tuum amicum errasse, & præ errati pudore humiliat ille se coram te, & ex verecundia vultum abscondit, id boni amici bonum est signum. Desperanda est sanitas amici, quem sui peccati non pudet. Secundus est: Si amicus tibi contigit verecundus, qui coram te placidè vultum demittit, & velut non audens in te oculos figere, faciem suam velut abscondit, eum amicum vnanimem habeto. nam amicus elatus & insolentibus oculis suspectæ amicitie est. Ex leui, aut certè superbo amico, quid boni sperabis? Tertius est: Amicus qui tua commoda absens gerit, vnanimis habendus est. qui res tuas acturus humiliat, declinat, & abscondit se à te, is verus amicus est. Nam qui solum in tua præsentia res vult agere tuas, suspectus amicus erit. ¶ Porro, quam in cruce Christus perstiterit fixus, vt nostrum negocium ageret: quamq; ibi humiliauerit se: & quam absconderit ibi faciem suam, (verè enim tunc fuit absconditus vultus eius) nemo Christianus nescit. Cur ergo non eum tibi vnanimem amicum habes?

Isaie 52.

7

Ab inimicis tuis separare: & ab amicis tuis distendere.

tende. id est, quantum potes, caue ab inimicis tuis. Nihil coram eis egeris. Caute coram eis loquere, si loquendum illis est. Nam liuor & odium eorum, sinistrè omnia tua interpretatur. Omnia tua in malum retorquet. Omnia tua accusat, & damnat. Imò verò nec coram amicis audebis omnia. Maxime quæ secreta esse vis, nec coram amicis effutias. Qui coram amico suum secretum effundit, eius perpetuo seruus efficitur. Egregium planè consilium. ¶ At dices: Verbum Domini est, Vos dixi amicos, quia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Ergo secreta mea amico reuelabo. Planè ea secreta, quæ in amici tui commoda cedunt, reuelare, amicitie est. At id secretum, quod reuelare aliquando tibi pariet incommòdum, minimè alicui committes. Sepeli in te illud. Nam sacramentum Regis abscondere, bonum est: ac item quod reuelatum nocimento tibi erit, abscondere, bonum est.

Iohan. 15.

Tob. 12.

Amicus fidelis proteccio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit thesaurum. Amico fideli nulla est comparatio: & non est digna ponderatio auri, & argenti contra bonitatem illius. Amicus fidelis medicamentum vite & immortalitatis: & qui metunt Dominum, inuenient illum. Est igitur amicus forte præsidium, vbi contra hostes te defendas. Est thesaurus, vnde pro necessitatibus expendere licet. Imò nulla vis auri, aut argenti valet, quantum fidelis amicus. Est medicina animæ. cuius videlicet exemplis,

8

K & sua

& suasionibus, iter in cælum ingrediarius, Imò etiam medicina vitæ temporalis: quia nullum est vulnus, ab hoc mundo nobis infictum, quod amicorum ope non sanetur, aut subleuetur. Tam igitur grande bonum est amicus bonus, vt pro magno munere Deus illum pareat diligentibus se. O grandem prouidentiam Dei! Summa res in terra est vir, qui timet Dominum. Igitur pro summo bono terreno, Deus illi amicū prouidet. Quid, quantumve valuit Ionathas Dauidi, cum Saul eum nitebatur vita priuare? quantum etiam Chufai, cum Abalon curabat ipsum, vita, & regno eijcere? Quantum profuit Abraham amico & cognato Loth, quem Reges illi captiuum ducebant? quantum Lazaro Christus, quem è quadriduana morte reuocauit ad vitam? ¶ Quòd si amici sunt præsidium, thesaurus, & medicamentum, quid Christus nobis erit, qui tantopere amicus noster est?

9 *Qui timet Dominum, aquè habebit amicitiam bonam: quoniam secundum illum, erit amicus illius.* Explicat Author de quo amico hastenus fuerit locutus, s. de amico sancto, & Dominum metuente. Vir enim bonus amicum sibi similem queret. Fieri enim nequit, vt tu sanctus sis, & amicum habeas nequam. Si timet Deum, secundum Deum erit amicus tuus. Si amicus est alter ego, si sum ego bonus, erit ille bonus. Si est ille malus, ero & ego malus. Si amicorum sunt omnia communia, erit virtus illis, aut nequitia communis. Indiciū

1. Reg. 0.

2. Reg. 17.

Genes. 4.

Iohan. 11.

ciūm euidentis animi tui est amicus tuus. Si amicum habes malum, demonstraſti te esse malum. Si donum Dei est amicus, non potest Deus mala donare. Ergo viri boni amicus erit bonus.

SECUNDA PARS.

De acquisitione Sapientia.

FILI, à iuuentute excipe doctrinam: & vsque ad canos inuenies Sapientiam. id est, à iuuentute excipe pectore aperto doctrinam à maioribus: vt Prouerb. 1. Salomon filium admonet. Verba sequentia habent hunc primum sensum: Disce iuuenis, vt senex inuenias sapientiam. Sapientia siquidem ex Aristotele, non est in iuuenis nouitate: sed in senum experientia. Alterum sensum habent: Disce iuuenis sapientiam, quæ te vsque ad canos comitabitur. Tertium habent hunc: Disce iuuenis, & vsque ad canitiam, semper licebit sapientiam inuenire, & in ea proficere. Cùm enim Sapientia sit dilectio Dei, eius luce resplendens, ab eius gratia dimanans, vt in gratia & dilectione, & fide licet semper, dum viuimus, proficere, (vt quædam Clementina decreuit) ita & in Sapientia, semper vsque ad canos proficere licebit. ¶ Innuit porrò Ecclesiasticus, non inueniri Sapientiam, ad canos, ab eo qui ante canos non didicit eam. Quod vt plurimum ita contingit, nisi Deus misericordiâ suâ aliud in homine, vt in

10

Prouer. 1.

Aristoteles.

Clementina.

Latrone, dispenset. Sed nimis rarum est, ut qui sine doctrina vixit, cum sapientia moriatur.

II *Quasi is qui arat, & qui seminat, accede ad eam, & suscipe bonos fructus illius. In opere enim ipsius exiguum laborabis: & cito edes de generationibus illius:* Suscipe bonos fructus, id est, expecta patienter bonos fructus, quos arbor Sapientiae dabit. De generationibus, id est, de fructu, & partu, quem Sapientiae venter generabit. Agricola non videt statim fructum feminis, quod in terram proiecit: sed cum venturum suo tempore expectat. Secundò, Agricola dispendium feminis, quod terrae committit, patitur: expectans auctius se idem semen recepturum. Tertio, prius eruncat malas è terra radices, semini iaciendo nocituras. Tum arat terram, eam molliens, ut in ea radices possit agere semen. deinde terram subactam optimo semine fecundat. Hec eadem tu facito. Extirpa primum vitia, è terra animae tuae. haec enim sunt Sapientiae praesentanea pestis. Tum virtutibus, & bonis operibus animam emolli. Tunc verba Diuinæ legis in ea semina. Minimè credens statim te iucunditate Sapientiae potiturum. expecta: poteris. Et licet rerum, & affectionum tuarum facias iacturam, inde tibi maiora lucra prouenient. Iam sicut totius vitæ laborem sibi agricultura desiderat: ita, & vehementius, Sapientiae cultura deposcit. Et sicut vili cibo, vili vestitu, & vili totius vitæ apparatu agricultura contenta est: ita

& Sa.

& Sapientiae cultura apparatus, & pompas abhorret: simplicia cuncta desiderat. Deumum, huius culturae initia explicauit Ieremias, cum dixit: Nouate vobis nouale: & nolite serere super spinas, & vitiorum. Eiusdem dignitatem explicauit Paulus dicens, Dei agricultura estis. Eiusdem incommoda, & comoda Dominus fusiùs docuit, cum parabola de seminante proposuit. ¶ Porro fructus & generationes Sapientiae enumerare alicuius est Augustini, aut Bernardi: imò est Spiritus sancti, cuius donum Sapientia est. dicam porro nonnulla, ne locus hic hiare videatur. Primus fructus, quem Sapientia edit, est animam liberare à tenebris, & cæcitate, quam perseverantia peccandi parit. 2. est, Liberare à tormentis, quæ mens sibi male conscia sentit. Cum enim peccatum sit vulnus animæ, necessarium ei dolorè, & tormentum incutiet: nisi mortua iacet. 3. est, maximè liberare à metu inferni, quem sibi peccator iure commeruit. Quoniam non est in morte, qui memor sit tui. In inferno autem quis confitebitur tibi? 4. est, erigere animam in spem vitæ æternæ potiundæ. Expectantes (inquit) beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, &c. 5. Erigere animam ad confidendum in Deo, velut in patre, qui in omni tribulatione nostra consolabitur nos. 6. Expectare diem mortis, & Iudicij cum animi fiducia: imò nonnunquam dicere, Cupio dissolui, & esse cum Christo. 7. Sentire iam nunc lætitiã, gaudium,

Ierem. 4.

1. Cor. 4.

Matth. 13.

Isaia 8.

Psal. 6.

Tit. 2.

2. Cor. 2.

Philip. 1.

Pfal. 22. *Isaia* 15. *Philipp.* 4. *Pfal.* 88. *Pfal.* 118. *Sap.* 12. *Pfal.* 33. *Pfal.* 118.

dium, & iubilationem cælestem. Dicente illo, Parasti in conspectu meo mensam. & item, Faciet Dominus in monte isto conuiuium pinguium, medullatorum. & item, Gaudete in Domino semper. Et ne lectorem tædio afficiam, id vnum satis erit ei, quod habetur in Psalmo, Beatus populus, qui scit iubilationem. & Iudicia Domini desiderabilia super aurum & lapidè pretiosum multum: dulciora super mel & fauum. Rectè, quia verum est illud, Quàm suavis est spiritus tuus. & illud, Gustate & videte, quàm suavis est Dominus. Ex his pretiosissimis fructibus citò edit, qui modicum in acquirenda Sapiètia laborat. Nam vt minimum, qui peccata à se reijcit, & bonis operibus studet, liberum se credit à peccatis, dæmonibus, inferno, tenebris, minis Dei. &c. Demum viam mandatorum currit, quia Deus dilatauit cor eius. ¶ Iam verò tam modicum frequenter anima laborat, in Sapiètiæ acquisitione, vt nōnunquam simul cum peccatorum expulsione, sentiat suo modo gratiæ iucunditas. Vt ferè simul anima eijciat tormenta, quæ peccatorum animæ dabant: & gaudeat lucis, quam recipit, iucunditate. Omnium nostrum in hac re, Christus exemplum est. Modicum ex cruce laboras: breui, ex immortalitate ditissimus.

12. *Iohan.* 6. *Quam aspera est nimium Sapiètia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors.* Indoctus vocatur, qui nō est docibilis Dei. Quem Spiritus nō docuit omnem veritatè. Quem vnctio

vnctio non docuit de omnibus. Contrà dicitur, Beatus quem tu erudieris Domine, & *Iohan.* 2. *Pfal.* 3. de lege tua docueris eum. Ergo si virū, nondum Dei gratiâ doctum, admoneas, vt non secundùm carnè viuat, sed spiritu facta carnis mortificet: vt diligat inimicū: vt neget seipsum: ô quàm nimium aspera videbitur ei ista Sapiètia! Nec diu excors ille, si inceperit, in ea perseuerabit. Tædio enim affectus itineris per desertū, ad Aegyptū redire curabit. Quod author per sequètia declarat. *Num.* 1. *Quasi lapidus virtus probatio erit in illis: & non demorabuntur proijcere illā* Explicatur hic locus. ex *Zachar.* c. 12. vbi Deus dicit, Ponam Ierusalem, vt lapidè oneris. Vbi D. Hieronymus *Zachar.* 12. *D. Hieron.* ait, morem fuisse Iudæis, imò & Græcis, ad portam ciuitatis, aut villæ, lapidem habere grauiorem, in quo leuando iuuenum vires exercerentur. Igitur, vt vir debiliorem lapidem leuans, sine mora eum proijciebat, quia tenere diu nō poterat: ita vir carnalis, incipiès super se onus Sapiètiæ leuare, non demorabitur, quin citò eam à se repellat, asserens minimè se esse Sapiètiæ leuandæ idoneum. Ergo si Sapiètiæ super te leuasti, ne eam proieceris. Si sustineas, dabit tibi illa vires: & quò magis sustines, facilius feres. Quod verba sequètia dicūt. *Sapièntia enim doctrina secundùm nomen est eius. Et non est multis manifesta. Quibus autem cognita est, permanet vsquè ad conspectum Dei.* id est, Sapièntia doctrinæ (quam à Deo magistro nos discipuli discere debemus) non habet nomen

mendax, sed verum. nos à Deo eam addiscere debemus, ideo non statim illa est rejicienda, nec à Dei schola fugiendum: sed expectandum donec nos eam ille doceat. Alioquin doctrina Dei nõ esset. Quia verò pauci in hac schola Dei, & Sapientix persistent, ideo Sapientia non est multis manifesta. Dicente Christo, Pauci sunt electi. & item, Quàm arcta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci intrant per eam! Planè sicut pulueris est multum in terra, auri parum: & rarum est, quod pretiosum est: ita rari sunt, quibus Sapientia innotescit. Aded mundi nos prudètia cæcauit, aded sibi vendicauit, aded nos Sapientix Diuinæ ad se vocanti, & pellicienti, subtraxit. Demum viros Sapientiam habentes, ipsa non deserit, donec eos ad Deum videndum adduxerit. O vires Aquilæ (id est, Sapientix) summas! quæ expandit alas, & assumit pios super eas, eosq; super omnè naturam, vsque ad Dei thronum, & inaccessibilem lucem exaltat. ¶ Habet Theologus illustrem locum ad docendum, quomodo Iudæi illius temporis intelligebant, nostram felicitatem in Dei visione consistere. Siquidem Author dicturus, quòd Sapientia ad felicitatem perducit, dicit, quòd ad Dei visionem perducit. Quæstionem verò eam, in quo potissimum felicitas sit statuenda, scilicet in videndo, an in fruendo, precor te lector, remittamus Thomistis, & Scotistis, vt in ea, iunctis vmbonibus dimicent.

13

Audi fili mi, & accipe consilium intellectus: ne abijcias

abijcias consilium meum. Inijce pedem tuum in compedes illius: & in torques illius collum tuum. Subijce humerum tuum, & porta illam: & ne acedieris vinculis eius. Vocat consilium intellectus, quia hoc consilium non est intelligendum de compedibus, aut torquibus corporalibus: sed intellectualibus. Iam tu vide Sapientiam habere compedes, quibus liget pedes: torques, quibus collum: vincula, quibus manus adstringat. Tum, esse onus (scilicet crucis) cui iubet Author supdere collum. Ergo, vt Christus lignum supet se tulit, cui manus, pedesq; id est, totum corpus adstrinxit: ita tu crede Sapientiam crucem esse, cui ligatas manus, pedesq; habere debes. Audisti Deum diligendum esse ex toto corde, anima, viribus, & ex omni toto tuo? id est, ex pedibus, manibus, collo, & corpore toto? Hoc igitur nunc Ecclesiasticus docet. Sapientia cohibet manus, ne neceant: pedes, ne effundant sanguinem: collum & corpus, vt à lege Dei non dimoueantur. Totum te Deus vult, totum te Deo Sapientia vindicat. Nihil tuum, matri meretrici largitur. ¶ Porro innuit litera, Sapientiam habere expositas compedes, expositum collare, exposita vincula. Tum, eam rogare nos omnes, vt in exposita illa vincula, manus, pedes, & corpus, conijciamus. Si nolumus, culpa nostra est. ¶ Apertus est hic textus, si intelligatur de Sapientia, quæ est dilectio Dei. Hæc enim adstringit manus, pedesq; nostros, vt spiritu, non carne, viuamus. Si de Sapientia, quæ

1. Pet. 25

Matth. 22.

1. Sal. 13.

3. Reg. 3.

Rom. 8.

est Filius Dei, intelligatur, non est obscurus. Deus enim se nobis velut onus imponit. Et ipse membra nostra vinculis adstringit. Dictum est, Viriliter age, confortatur cor tuum, & sustine Dominum. Vides Deum velut onus lapidis (de quo dixi annotat. 12.) nobis imponi? Dictum est etiam, Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Ergo Spiritus Sapientiae mortificat, & vincit membra carnalia nostra. ¶ Acedieris, id est, radio afficiaris.

Psal. 16. 30.

Rom. 8.

14

In omni animo tuo accede ad illam: & in omni virtute tua, conserua vias eius. Inuestiga illam, & manifestabitur tibi: & continens factus, ne derelinquas eam. Videtur secunda pars huius litterae, prioris explicatio. Continens factus, id est, cum eam apprehenderis. Duplex vero est dilectio Dei. Quaedam imperfecta, eorum, qui non se totos tradunt amori. Altera perfectior eorum, qui omnibus temporalibus renuntiantes, in dilectionem, velut in quandam nubem, aut lucem intrant: Deum continenter cogitantes: in eius amore, velut in flammis ignis, ardentes. De hac Sapientia est nobis sermo. Docti enim de rebus loquuntur perfectis, non ad eos de imperfectis. Ergo prouocat nos Author, ut toto pectore Sapientiam perfectam quaeramus: totis viribus leges eius seruemus: toto nisu inuestigemus. Illa enim se nobis manifestabit. O quam pulchrum spectaculum! Si quaeris, quis erit fructus tanti laboris pro Sapientiae acquisitione? subdit. *Erunt tibi copedes eius in protectione fortitudinis,*

¶

& bases virtutis. Et torques illius in stola gloria. (decor enim vita est in illa) & vincula illius alligatura salutis. Stola gloria indues ea: & coronam gratulationis superpones tibi. Verificatur hic textus in duobus temporibus. Priori, scilicet in tempore mortis: in quo seruasse leges Dei (quae sunt vincula colli, manuum, & pedum) erit protectio fortissima. scilicet erit arx munitissima, e qua te daemonum furiae in infernum abducere nequibunt. Illa dilectio, quam legem Dei seruasti, erit basis fortissima: quam concutient quidem diaboli tepore mortis: sed contentientibus, illa non cedit. Similiter dilectio, quam Deum amabas, dum viueres videbatur vinculum ignominiosum, quod signomiosum esse impij ridebant: sed tunc erit stola gloriosa. Erit enim gloriosum coram Angelis, qui eo tempore adstant, quod dilectionem Dei habueris. ¶ Quod addit, decor vitae est in illa, sic intellige, vita pulcherrima, quam in caelo victuri sumus, erit diuina dilectio. Diligere siquidem vita est, pulchritudo diuina est. Experti porro sciunt, quae sit amare viuere, quam sit non amare, mori. ¶ Tum illud, vincula illius, alligatura salutaris, habet hunc sensum: cum manum habes vulneratam, medicus tibi medellam apponit, manum vinculis ligans. at illa ligatura salutaris est, id est, postea libertatem salubrem manui reddit. Ita dum hic viuimus, infirmas manus habemus: Deus medicus noster eas dilectione, & vngit, & ligat, ut in die mortis salutem huius alligaturae sentiamus, Tunc erit plane nostra vera libertas.

Math. 7.

¶ Simi-

¶ Similiter illud, Stola glorię indues illam, & coronam gratulationis impones tibi. Intelligentum est ita, Diuina dilectio est vestis, & corona in æternitate beata. Nam in Apocal. dicitur, Senes sancti aderant throno Dei, amicti vestibus albis, & coronę erant in capitibus eorum. quia reuera corpora Sanctorum in cælo amicientur luce, vt vestimento (vt ipse Deus.) Tum erit in eorum capite fulgor ad modum coronę. Vtrunque prodibit ex gloria animę in corpora eorũ. Cum igitur gloria animę sit dilectio Dei, (sapiencia s. de quã loquimur) fit vt casualiter, seu efficienter Sapiencia futura fit stola corporis, & corona capitis. Videtur hic germanus sensus huius literę. nam præcesserat, In nouissimis inuenies requiem in ea. Vnde aperitur alter sensus. s. in die Iudicij (quę est vnum ex nouissimis) tunc dilectio erit turris, & basis, vnde rigorosum Dei examen, & velut furens Iudicij ira, te minime abducent, aut deiciant. Tunc dilectio erit gloriosa vestis coram angelis Dei: erit etiã vita beata. Tunc monstrabitur, quã salubriter in mundo, manus dilectionis vinculis alligaueris, vt tunc liberrimas inuenires.

15 *Fili, si attenderis mihi, discas: & si accorrueris aueris animum tuum, sapiens eris. Si inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & si dilexeris audire, sapiens eris.* Videtur mihi Author hoc loco velut tacitę respondere quęstioni. Rogabit aliquis, Tot verba dixisti de acquiriti-

one

one Sapiencię, eamq; laudasti tãtopere, iam dic, quomodo illa possit acquiri? Respondet, primò quidem acquires, si attenderis mihi, id est, his quę in hoc libro doceo: quibus si animum, aurem, & diligentiam adhibueris, sapiens eris. Secundò etiã acquires hoc modo. *In multitudine presbyterorum prudentium stas, & Sapiencię illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem Dei possis audire, & prouerbia laudis non effugiant à te.* Presbyteri Gręcis, est senes Latinis. Hi dicuntur prudentes, cum nouerunt, quomodo res secundum Deum agi & disponi debeant. Ergo qui vult Sapiens esse, frequenter hos prudentes adeat senes: à quibus omnem narrationem Dei audiat, id est, à quibus audiat gesta, quę Dominus Deus olim fecit. quę s. in literis sacris narrantur. Ex his enim Sapienciã colligitur. Nã si historia prophana est magistra vitę, quãtò potiùs historia Diuina? ¶ Tertio addit Author, addisceti Sapienciam necessariũ esse, vt Prouerbia laudis addiscat. Dicuntur Prouerbia laudis, quę s. laudari solent. vt inter omnia Prouerbia laudantur Prouerbia Salomonis. Hęc enim sunt laudabilissima. Ac ideo ex his Sapienciam haurire licebit. Fortasse etiam Prouerbia laudis dicuntur, quę in Dei laudem sunt cõscripta. quales sunt multi Psalmi. ¶ Quarto qui Sapienciam volet, hoc modo eam acquirat. *Si videris sensatum, euigila ad eum: & gradus ostiorum illius exterat pes tuus.* Ex libris Ciceronis colligas, morem fuisse Romanis,

manis, filios mittere ad domos senum grauium atque nobilium, vt ex eorum conuictu, & verbis, Romanos mores, in sua puritate cōbiberent. Idem Author noster mādāt ei, qui Sapientiam requiret: vt s. tam frequenter adeat limina senis cordati, ac sapientis, vt terat ea, atq; pedibus absumat. ¶ Quinto & potissimè, si Sapiens esse cupis, *Cogitatum habe in præceptis Dei: & in mandatis illius maxime assiduus esto: & ipse dabit tibi cor: & concupiscentia Sapientia dabitur tibi.* Vis Sapiens effectus cuncta Dei præcepta ob oculos tuos statue, memoriter discce, non recedat volumen legis, ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus, ac noctibus. Ponite (inquit Moses) hæc verba mea in cordibus, & in animis vestris. Suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocare: docete filios vestros, vt illa meditentur. Quando sederis in domo, & ambulaueris in via, & accubueris, atque surrexeris, scribes ea super postes, & ianuas domus tuæ, &c. Hæc enim meditatio legis Sapientem facit. Dicente Dauid, Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo: quia in æternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui. ¶ Quod dicit, assiduus esto: intellige, in eorum executione. Ipsa enim mandatorum executio aperit intellectum. Dicente Psalmo, In intellectu manuum suarum deduxit eos. id est, in intelligentia, quam

Iosue 1.
Deut. 11.

Deut. 6.

Psal. 118.

Psal. 77.

quam opus manuum ei pepererat. ¶ Ipse dabit tibi cor, seu animum, & ardentem voluntatem, lumine cæli illustratam. iuxta illud, Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam. & Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Vnde colliget lector, vltra vires naturales dari à Deo, cor, animum, ac voluntatem illustratam, quâ lex diuina intelligatur. ¶ Addit, & concupiscentia Sapientia dabitur tibi, postquam Deus dat cor ad intelligendum, dat etiam desiderium in Sapientia proficiendi, vt enim, qui in gratia est, nō credit se iam nullo egere: sed in ea proficere cupit, extēdens se ad æternitatis brauium: ita qui in lege habet intellectum, quō magis habet, magis habere desiderat. adeo est Sapientia dulcis.

Philip. 2.

CAPVT VII.

PRIMA PARS.

De cauendo peccato.

NOLI facere mala, & non te apprehendent. Discede ab iniquo, & deficient mala abs te. Fili, non semines mala in sulcis inultis, & non metes ea in septuplum. Idem tribus modis dixit. Noli facere mala culpæ, & non te apprehendent mala pœnæ. Discede ab iniquo, id est, ab iniquitate, & deficient mala pœnæ abs te. Ne semines voluntatem, & opera tua in sulcis iniquitatis, & non metes septus

septuplam segetem. Quod duos sensus habet. Prior est: Vna iniquitas parit septem, ad eò hæc est pestilens hydra. Nunquam vna iniquitas sola venit: sed nisi per poenitentiam tollatur, suo pondere, aut certè sua fecunditate, in alias iniquitates incidere facit. Alter sensus est: Vna iniquitas septem poenis afficitur. nostro videlicet iudicio, qui iudicamus, grauiorem esse poenã, quam sit culpa, velut arena maris. Cum enim videamus culpam tempore finiri, nunquam verò poenam, iudicamus poenam esse culpa grauiorem. Sed heu non modò iudicio nostro poena septupla est: sed reuera omnis culpa mortalis septuplicem poenam habet, id est, vniuersitatem omnium poenarũ. non quòd omnes poenã vni culpæ respondeant. sed quòd vnica inferni poena omnium poenarum huius vitæ vicem habet. vt vna gloriæ felicitas omnium delectationum huius seculi vicem habet (vt manna omnem continebat saporem, & omnis saporis suauitatem.) Addè etiam, quòd & in hoc seculo Deus vnica iniquitatem varijs poenis castigat, vt varias etiam meretur. Et si remittenda tibi iniquitas est dolore tuo, & doloris Christi, verè septuplici poena remittenda est. Caue igitur ab iniquitate, quam huius, & futuræ vitæ poena in septuplo manet.

SECUNDA PARS.

De non ambiendo magistratu.

Gregorius.

Job 7.

Sap. 16.

NOLI querere ab homine ducati: neque à Rege cathedrã honoris. Ducatũ (ἡγεμονίαν Græcis) id est, principatum. & ijdem Græci habent, noli quærere à Domino principatum. Quadrat hoc consilium verbo Domini: qui respondens matri filiorum Zebedæi, filijs quærenti principatum, dixit: Nescitis quid petatis. Nam licet qui Episcopatum desiderat bonũ opus desideret, nescit tamen quid desideret. Desideras enim præesse, & dominari, desiderat subesse, & ministrare. Nam qui maior est inter vos, erit sicut minor: & qui præcedit, vt qui ministrat. Ego enim, inquit, sum inter vos, sicut qui ministrat. Nolite igitur vocari Rabbi: Vnus enim est magister vester. ¶ Intellige lector, tempore Iudæorum fuisse cathedram, s. vbi docti sedebant. iuxta illud, Super cathedram Moysi & c. Ergo monemur, ne cupiamus magistratum, aut secularem, aut Ecclesiasticum. maximè Episcopatum, cui est annexa cathedra docendi. Rationem docet Iacobus dicens, In multis offendimus omnes. Docent etiam, qui per principatum, in superbiam elati, in laqueum diaboli inciderunt.

Non te iustificas ante Deum: quoniam agnitor cordis ipse est. Et penes Regẽ, noli videri sapiens. 3
Omnibus qui bono iudicio fuerunt, id fuit semper manifestum, quòd qui aliorũ princeps est, illis melior esse debet. Ideo enim dictum est de Saule, Non erat vir de filijs Israel melior illo. Videlicet, vt qui maior alijs erat futurus, esset melior illis. Vide tu

Noti

L

cont.

1. Tim. 3.

cōditiones quas in Episcopo requirat Paulus. & demum agnouit hæc Philosophorum schola. Igitur qui ducatū seu principatum querit, præsumere debet se esse alijs meliorem: ac proinde, iustificare se ante Deum, id est, iustiorē alijs se coram Deo existimare. At cum hoc grandis superbia sit, ideo inquit Author, ne te ante Deum iustum æstimes. Nouit enim ille cordis tui latebras, & quod prauum est cor hominis præ omnibus. Similiter, si à Rege vis cathedram obtinere, sapientem te illi vendites, necesse est. At stultum est, laudare te ore tuo, & item putare te esse sapientem, cum sis fortasse insipiens. Et quidem populum è cathedra docere, res s. religionis, (vt tunc moris erat) fauoris est potiùs Diuini, quàm industriæ humanæ. Fauorem porrò Dei à se ablegat superbia, & tuæ Sapientiæ confidentia. ¶ Habet Theologus hinc, Qui eligitur in principem, iustus sit coram Domino. Et qui cathedram vulr obtinere, Sapiens sit necesse est. alioqui peccabit.

Ierem. 17.

Prouer. 27.

4 *Noli querere fieri iudex, nisi valeas virtute irumpere iniquitates. Ne fortè extimescas faciem potentis. & ponas scandalum in agilitate tua.* id est, Nisi valeas virtute tui animi, tum exterioris potentia. Frustra enim erit velle, nisi possis: frustra erit posse, nisi velis. ¶ Habet primùm, quod sit præcipuū iudicis munus, s. irrumpere iniquitates. Sanè populi iniquitates, velut catenæ vincunt, & circumdant eum: vt in ipsum, velut in carcere vincunt,

ira

ira Dei defauiat. Iudicis officiu erit, has catenas irrumpere, & (quod Iuris Doctores dicunt) prouinciã criminibus purgare. ¶ Habes & id secundò, qui iudex esse volet, virtutem habere debet, animo s. & corpore. Vir ergo sit bonus, & potens. potentia s. sua, vel Regis. Igitur, qui vel pecuniæ, vel amicorum potentia cedit, iudex minimè sit. ¶ Habet tertio ex illo, ne fortè extimescas faciem potentis, quantum iustitia periculum sit à potentibus. Hi enim sunt pondera, quæ iura velut telas aranearum dirumpunt. Misera musca est, cui à iure periculum est. ¶ Habet quarto ex illo, in agilitate tua, officium iudicis esse agilitatem, diligentiam, & festinatam maturitatem. Non est officium iudicis stertere, aut animo indulgere: sed festinanter mala cohibere. Necesse enim est vt scandala veniant: væ autem Iudici, per quem hæc mala non veloci agilitate prohibentur. Vt enim Salomon *Ecclesi 47.* posuit scandalum in officio suo, idolū adorans: ita malus iudex ponit scandalū, stertens, vt qui occasionem dat sceleribus, quæ augeantur & crescant.

Non pecces in multitudinem ciuitatis: Neque te immittas in populum: neque alliges duplicia peccata; neque enim in vno eris immunus. Primus sensus est: Ne fauore populi pecces. vt Absalon, fauore populi patrem pellere regno *2. Reg. 15.* quærebat. Alter sensus est: Ne in gratia populi pecces. vt peccauit Saul, propter populum non occidens Amalech. Tertius est: Ne

1. Reg. 15.

3. Reg. 12.

contra populum pecces. vt peccauit Roboam, populi precibus non acquiescens. Hic sensus videtur germanus: subditur enim in textu, Neque te immittas in populū. Videtur tamen & alius sensus esse germanus, scilicet princeps, si peccandum est, ne publicè pecces. Ne doceas peccare subiectos. Ne te exemplum peccati populo proponas. Id enim peccatum est duplex (id est, ex vfu S. literarum) est multiplex, & graue. & si peccatum simplex non est liberum à pœna, quo modo tam graue erit immune? ô quàm grauius peccauit Ieroboam, qui Israeli fuit causa peccati? Igitur ne iudex, aut princeps (de his enim loquitur) peccet coram multitudine, & populo. Si egerere vult, cum Saul speluncam intret, vbi sterco relinquat. & nec ibi se tutū credat: adest enim testis Dauid. ¶ Admoneatur princeps, peccata sua publica, duplicia esse. Nā vt Episcopus, qui citò manus imponit, communicat peccatis ordinati: ita qui coram plebe peccat, communicat peccatis, quæ eius exemplo populus admittet. ¶ Habet Theologus ex vltimo verbo, nullam culpam futuram sine pœna, etiā si vnica tantū sit. *Noli esse pusill. animū in animo tuo.* Potest hic locus generatim omnibus applicari, aut speciatim magistratibus. Si his accommodatur, eos admonet, vt magno animo sint: ne scilicet alicuius timore drecto deuiant. Scopulus enim in quem iudicis nauis illiditur, est timor eorum, qui si offendantur, nocere postea possunt. Dicitur

ergo

ergo ei: ne sis pusillo animo: ne extimescas faciem potentis. Deus, cuius vicem geris in terris, non te permittet tētari supra id quod *1. Cor. 10.* potes. Si verò generalis est locus, eundē sensum habet cum illo, Non turbetur cor *Iohan. 14.* strū. Creditis in Deū, & in me credite. & *Iohan. 16.* Cōfidite, ego vici mundū. & Nolite timere *Luc. 12.* pusillus grex. &c. Nec enim humilitas Christiana, pusillum animum facit: imò verò viribus Dei confisa, constans, & grādis in malis perseverat. Quid igitur in laboribus vir faciet Christianus? respondet: *Exorare, & facere elemosynam ne despicias.* Id est, si te mala premunt, ne despondeas animum: sed ora, *Matth. 6.* fac elemosynā. Hęc est summa totius vitæ. Ora Deū, dilige proximū. Hęc sunt in omni *Matth. 22.* Jege potissima. Hęc aduocant omnia bona: propulsant omnia mala. Hęc sunt leges, per quas examinabuntur in die Iudicij cuncti *Matth. 23.* mortales. Quia tamen sinistrè aliquis hęc possēt interpretari, credens, quòd orādo, & dādo elemosynā, si alioqui in peccato perseveret, ibit in cælū, ne id credat, subdit textus. *Ne dicas, In multitudine munerum meorum respiciet Deus: & offerente me Deo altissimo, munera mea suscipiet.* Peccatori enim in suo peccato persistere volenti, munera Deo offerre, nihil prodest. Si charitatem non habuero, *1. Cor. 13.* etiam totas facultates in cibos pauperū expendisse, non prodest. Iniquo illi Cain nihil *Genes. 4.* profuit, Deo de fructibus terræ obtulisse. Ne offeratis, inquit Dominus, vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mi-

Osee 9.

hi, &c. apud Isaiam. Et, Sacrificia iniquorum, panis lugentium. apud Oseam. Ergo cum à te oratio requiritur, & eleemosyna, pura requiritur: non sordibus vitiorum inquinata. Videant ergo principes, qui in peccato eleemosynas faciunt, quid illæ habebunt utilitatis. ¶ Expende verbum, In multitudine munerum. Ergo etiam multitudo munerum, si ab iniquo offeratur, despicitur.

5 *Ne rideas hominem in amaritudine animæ.*

Est enim qui humiliat, & exultat, circumspexit Deus. Non est irridendus, qui ex calamitate, amaro animo est. Tum, quia ita irrisus clamabit ad Dominum, contra te, & Dominus, in cuius sunt omnia manu, irridendum te exponet. Tum, quia ipsa pauperis irrisio promeretur, ut Deus te ridendum efficiat. Amaritudo siquidem miseri, misericordiam exigit, non risum. Appone, inquit, iniquitatem super iniquitatem eorum. Cur? quia quem tu percussisti, persecuti sunt: & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Ne igitur rideas miserum. quia rota mundus est. Hanc Deus versat: facileque est illi, te sublimem, & ridentem eum, qui in imo est, ad imum, ubi rideare, deducere.

Psal. 94.

Psal. 68.

TER T I A P A R S.

De oris moderatione.

NO LI arare mendacium aduersus fratrem tuum, neque in amicum tuum similiter facias.

Licet

Licet quidam codices habeant, noli amare mendacium: at vera lectio Græcæ conformis est, quæ in correctioribus libris habetur, noli arare. Est porro arare, dare operam, fabricare. Nam ubi nos habemus, Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores, Hebræi habent, arauerunt aratores. Ergo duplex est campus, quem aratro linguæ proscindere possumus. Prior est veritas, posterior mendacium. Ille campus dignus est, qui exerceatur. Est enim Deus verax, & veritas. ac proinde fructus diuinos profert. At mendacium indignissimus campus est, quem lingua proscindat. Est enim diabolus mendax, & pater mendacij. Hinc quem fructum sperare licebit? Quod si pessimum est, à lingua nostra mendaciū arari: quantum peius erit, si id fiat in fratrem, aut in amicum? Tu lector laudabis pulchram Authoris translationem, quod si lingua loquendo, dicatur arare. Et annotabis, quod licet multum debeat amico, nihilominus plus fratri debetur. Ac ideo huic, quam illi nocere peius est. *Noli velle mentiri omne mendacium: assiduitas enim in illo, non est bona.* Memor sum legisse me apud Vatablum, phrasim Hebræam esse, non bonum, pro pessimo. Ut sit sensus textus nostri: Assiduitas in mendacio, res pessima est. Quasi dicat: Nullum omnino mendacium est volendum. quod si aliquando mendacium nobis elabatur, cauendum est ab eius assiduitate. Ea enim res pessima est. Siquidem

Iohan. 14.

Vatablus.

Vlpianus.

vir mendax indignus est hominum confortio. Quomodo fidas viro mendaci? Verum planè illud Consulti est: Nihil est magis è re hominum, quàm pacta & conuenta seruare. ¶ Habemus hinc primùm, omne mendacium esse malum. Tum etiam voluntatem mentiendi effugiendâ. Demum, quòd licet actus vnus aut alter mentiendi, non sit aded malus, atqui, assiduitas in malo, malum grande facit. Pessima, inquit, res est, *Noli verbosus esse in multitudine pres yterorum: & ne iteres verbum in oratione tua.* In senibus est Sapientia: & vbi multi senes sunt, aliqui sapientes erunt. Ergo quando coram eis habebis orationem, ea sit circumspecta, limata. Ne iteres, aut multiplices verba. Cùm enim illi sapientes sint, iam te intellexerunt, etiam in primo verbo: & in multiloquio tuo forsan peccabis, & risum illis facies. Vt risit Hânibal senem illum, qui de bello, coram tanto duce, multa verba profudit. De hac re infrâ c. 32. ¶ Si verbû illud, in oratione tua, intelligatur de oratione ad Deum, intelligi. debet textus iuxta illud, Orantes, nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt. Vbi non prohibentur multa verba in oratione: sed (quod Dominus subdit de Ethnicis) putare se in multiloquio exaudiri. Sicut Sacerdotes Baal, qui clamabant de manè ad vesperam. Igitur admonemur, ne credamus, Deum non audire, nisi multis verbis excitatum. Audit enim, etiam ante labiorum motum,

Prouer. 10.

Hannibal.

Eccli. 32.

Matth. 6.

4. Reg. 18.

QUARTA PARS.

Instituit hominem erga se, amicos, vxorem, seruos, pecora, filios, filias. Patrem, Sacerdotes, & Deum.

NON oderis laboriosa opera: & rusticationem ⁷ creatam ab Altissimo. Hic instituitur homo erga corpus suum: & iubetur, vt se exerceat in operibus laboriosis: maximè in agricultura. Nam diuturna quies vitijs alimenta ministrat. & corpus ocio marcidum languoribus opprimitur. ¶ Notabis agriculturam creatam, & institutam à Deo. Posuit enim hominem in paradiso, vt operaretur in eo, id est, vt esset eius agricola. Et eiecto hominè è paradiso, agriculturam in ^{Genes. 3.} dicit, dicens: Maledicta terra in opere tuo. in laboribus comedes ex ea. Cæteras artes ^{Eodem.} hominum inuenit industria. vt Iabel inuenit artem pastorem: Iubal musicen: Tubalcaim arma, & quæ ex ferro fiunt. Et certè nullibi ita potest innocentia coli, vt in ^{Genes. 4.} agricultura. *Non te reputes in multitudine disciplinatorum. Memento ira, quoniam non tar dabit. Humila valde spiritum tuum: quoniam vindicta carnis impy, ignis & vermis.* Hic instituitur hominis animus. & primùm admonetur, ne velit esse è numero carentiû disciplina Dei: sit potiùs è numero eorum, quos Deus docuit bonitatem, disciplinam, & scientiam. Nam dictum est, Beatus, quem tu erudieris Domine. & quos Spiritus sanctus docet ^{Psal. 118.} omnem ^{Psal. 93.} ^{Iohan. 16.}

1. Reg. 10. omnem veritatem. Abierunt, inquit, cum Saul, quorum Dominus tetigit cor. Hi ita tacti sunt disciplinati. Reliqui, quos æquus non amavit Iupiter, hi sunt indisciplinati, quorum imitatione suum Ecclesiasticus reuocat auditorem. & addit, Memento iræ, quam Deus monstrabit tempore mortis, Iudicij, & inferni. Dictum enim est: Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Heu quàm horrendum est incidere in manus Dei viuientis, ac irati. Et licet videantur mors, ac Iudicium longè distita: ar non sic est. Non tardabit hæc ira. Breues enim dies hominis sunt. Anni eius sicut aranea computabuntur. Vapor est vita hominis: & reliqua, quæ impij, in Sapientia, philosophantur, & dicunt: Sic nos nati, continuo desiuimus esse. Ergo ô miseri, dum abest pœna, tardè vêturam vobis promittitis. Dum verò adest, culpæ continuam arbitramini. Quod verò sequitur, Humilia valde spiritum tuum, summa doctrina est. Nam, si ita phas est dicere, initiû & medium, nescio, an finis, peccati est superbia. Ergo ferè initiû, mediû, & forsân finis iustitiæ est humilitas spiritus. Licet enim finis legis sit charitas, hæc tamen sine humilitate esse nõ potest. Queris, quomodo humiliabis spiritû? Certè hac ratione, si corâ te statuas, vindictam carnis impij, fore ignè, & vermes. ¶ Nota multa. Primum, post mortem Deus erit hostis impij: & dæmonum ministerio, sumet de eo vindictam. ô horrendum illud, Cum

peruer-

peruerso, peruersus eris! Secundum, Descendet caro impij in infernû, vt ibi de ea vindicta fumatur. Vt enim Iob in carne sua vi-
 1ob 19. debet in Iudicio Saluatorè: ita caro ipsa impij sentiet in inferno Domini vindictâ. Tertium, Sumet Deus vindictâ de carne impij, vero igne eam cremâdo. Paleas enim comburet igni inextinguibili. Ait etiâ Dominus,
 Math. 25. Ite maledicti in ignem æternum. Quartum est, Vermes veri, & reales arrodent carnem impij in inferno. Quomodo enim Author afflueret igni reali, vermem parabolicû? Verè igitur dixit Dominus de dånatis, Vermis
 Marc. 9. eorum non moritur: & ignis eorum non extinguitur. Verè erit putre eorum corpus, quod perpetui depascent vermes. Vt enim delicix reales infunt beatis in cælo: ita realia tormenta dånatis in inferno. & hoc modo illud intellige, Sicut oues (s. putres) in inferno positi sunt: mors (id est, vermes, quales in sepultura) depascet eos. Ergo qui hæc meditatatur, humiliabit valde spiritû suum.

Noli prauaricari in amicum pecuniam differentem: neque fratrem charissimum auro spreueris. Institui mur erga amicos: qui si non sint soluendo, non propterea eos deseramus. id est, nunquam aurû, etiam Ophir, tantum apud te valeat, quantum valet amicus. Aurum & pecuniam contemne, ne amicitia rumpas. Si eget ille, daturus ei tua eras, crede te dedisse. Græca lectio etiam hunc sensum habet. & meminerit doctus, inter bona externa principem locum habere, non diuitias,

sed

sed amicos : vt recta ratio illas propter hoc deserat.

9

Noli discedere à muliere sensata & bona, quam fortitus es in timore Domini. Gratia enim verecundia illius, super aurum. Institutio est viri erga vxorem. Olim in lege dabant viri mulieribus, quas reijciebant, libellum repudij: vt est videre Malachix 2. & Deuter. 24. Admonet nunc Author viros, ne discedant ab vxore, si prudens est: si proba, & casta est. Maximè si non ex libidine, sed in timore Domini, vt Tobias, eam fortiti fuerint. Quòd si illa prudens & proba est, verecunda etià erit. Est enim castitatis fœmineę verecundia comes. At hæc verecundia plus valet, quàm aurum. Potest etiam illud, in timore Domini; referri ad vxorem, in hunc sensum, quam timentem Deum fortitus es. Tunc planè gratia huius fœminæ Deum timentis præstat omni auro. Nostra lex prohibet discessum, etiam ab imprudente, & improba: quantum ad vinculum.

Malach. 2.

Deut. 24.

Tob. 8.

Matth. 19.

10

Non ledas seruum in veritate operantem neque mercenarium dantem animam suam. Institutio est domini erga seruos. Is seruus operatur in veritate, qui quod officio suo debet, exequitur: qui functionis suæ canones seruat. vt falso seruit, qui cùm nomen habeat serui, functionem serui non curat. Et videtur mihi Author intelligere de seruis vrbanis, qui pecuniam domini tractant. quam si fideliter tractant, magnipendendi sunt, minimeq; aut verbo, aut verbere, aut alio dano

leden-

ledendi. Quod addit de mercenario dante animam, explicat officium mercenarij esse laborem, vsque ad sudorem, & vsque (vt mercenarij dicunt) ad exitum animæ. Et reuera laborare integrum diem, sine intermissione, digno labore, velut efflare animã est. Quàm igitur sapienter Author definiuit laborem iustum mercenarij? Est enim dare animam suam. *Seruus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neq; inopem relinquant illum.* Vt habetur Deuter. 15. mos erat Iudæis, seruos emptitios habere, ex ipsis Hebræis, qui se ex necessitate vendebat. Iubebat porrò Deus, vt anno Iubilei, serui liberi efficerentur: nec tamen inopes manumitterentur, sed potiùs pleni gregibus, tritico, & vino: vt ibidem habetur. Atqui, tamquam legem violabant Iudæi: vt habemus apud Ieremiam. Author verò iubet legem seruari: maximè, cùm seruus prudens est. quem iubet diligi, æquè ac animã: & non defraudari libertate, sibi debita ex lege, quæ verba sine dubio docent sermonem esse de Hebræis seruis, quibus debebatur in Iubileo libertas: non verò de seruis gentilibus, quibus minimè libertas debebatur. ¶ Collige hinc iustum esse, prudentibus seruis dari libertatem ab heris, maximè cùm hi moriuntur. Collige secundò, seruis malis, & imprudentibus, quibus seruitus melior est, quàm libertas, non perinde bonum esse liberos dimitti.

Pecora tibi sunt? attende illis: & si sunt vitilia, ¶

parfa

Iosephus.

Genes. 4.7.

Genes. 4.

perseuerem apud te. Instituitur homo erga pecora. Qui legerit Iosephū, inueniet Iudæos maximè vitam pastoralem elegisse. Quod ipsi fatentur, dicentes Pharaoni, Pastores sumus serui tui, & nos & patres nostri. Nam & pius Abel pastor ouium fuerat. quem Iudæi imitabatur. Hac ratione speciatim Author de pecoribus admonet: vt dominus pecorum eam curam non reiciat in pastorum suorum oculos: sed suis oculis fidat. Dictū enim est, Oculus domini impinguat equum. Duo verò dicit. alterum est: Si inutilia sunt tibi pecora, stultitia est, ea retinere. alterum verò est: Si vtilia sunt, maior stultitia est, reijcere.

12

Filij tibi sunt? erudi illos, & curua illos à pueritia eorum. Instruitur pater erga filios: maximè, vt eos erudiat. Debet pater alere filios: sed multò magis, vt homo rationalis rationales eos efficiat. hoc enim pater, qui homo est, à brutis differre debet. Igitur homo est ex intellectu, & affectu. Puer ignorantia nascitur intellectu. Erudiat ergo pater filij intellectu. Nascitur item prauo affectu. Prauum enim est cor hominis præ omnibus. Castiget igitur pater affectum filij, curua collum eius: vt virga humilè faciat, quem indulgètia in superbiam erigere. Pulcherrimè illud Salomon: Stultitia alligata est in corde pueri, & virga disciplina fugabit eam. ¶ Sed illud attendendum, Pueros, à pueritia curuandos. Nam serò medicina paratur, cum mala per longas occaluerit moras.

Genes. 6. 8.

Ierem. 17.

Prouer. 22.

Plantu-

Plantulam teneram facillè, quò voles, torquebis: at vbi senuerit, si dirigere têtes, franges potiùs, quàm dirigas. *Filia tibi sum? serua corpus illarum: ne ostendas hilarem faciem ad illas.* Seruabitur corpus illarum, si eas à còspectu, & colloquio virorum cohibeas: & maximè à secreta cum mulierculis familiaritate. Facies læta eis non debet ostendi: vt patrem semper timeant. Nam fœminæ non aded amore, vt timore, in officio còtinentur. Satis est filiabus amor, & familiaritas matrū. Non igitur requirant etiam patrum indulgentiorem affectū. Credant ex patris seueriore vultu, viros esse seueros: ne illorū amore facillè afficiantur. *Trade filiam, & grande opus feceris, & homini sensato da illam.* Dum non collocatur filia viro, sub custodia vigili, & laboriosa, & onerosa patris est. Cum verò collocatur, velut eam manu mittit pater, reijcitq; à se in virum. Grande igitur opus fecit, se tanto onere liberans. Tum admonetur pater, ne in nuptijs filia, ita opes, genus, aut decorem quærat generi, vt prudentiam. Quorsum enim gener diues, aut honoratus, si homo non est? ¶ Docet Author, obligari patrem, ad collocandam filiam. Nisi illa meliori viro iūgi velit, s. Christo, in monachatu. Malè igitur facit pater, qui si potest, filiam viro non iungit. Secundò docet, vix opus maius, ac magis acceptū Deo, à patre posse præstari, quàm si filiā nuptui tradat. Nulla ferè maior eleemosyna, quàm hæc. Tertiò docet, filiam nuptiam

iam

Genes. 2.

iam non esse patris, sed viri. Tradita enim est viro: ac idco relinquet filia patrem, ac matrem, & adhærebit viro suo.

13

Mulier si est tibi secundum animam tuam, non proicias illam. Redit ad id quod supra dixerat, scilicet ne proicias, seu repudies mulierem, quæ tibi congruit, quæ tibi placere cupit, quæ tibi æqualis sortis est, quæ tibi digna est. *Et odibili ne credas te in toto corde tuo.* Hoc membrum explicat superiora. Rogaret enim doctus, quâ causa posset vir uxorem dignam, & placentem repudiare? certè causa concubinæ, quam hoc loco vocat odibilem. Tum quia eam postea oditurus es: ut quæ opes tuas exhauriat, quarum causa tibi contumgitur. Tum quia digna est, quam omnes odiant, ut quæ causa est diffidij, inter legitime coniugatos. Tum odibilis est, ut ob quam uxor bona, tam indigna patitur à viro. Ergo, inquit, Caue ne probam uxorem repudies, & caue credas te tuæ concubinæ. Concubinæ enim auerterunt cor Salomonis, & ex fideli infidelem reddiderunt: & David propter concubinam interfecit Uriam. Attende hominum miseriam, habet vir feminam, dignam rege marito. Afficitur ille amore concubinæ aliquando indignæ viro bulco: & huic ita se miser toto corde tradit, ut uxorem odiat, & aliquando repudiet. O quam iustam pœnam tam grâdis culpa meretur!

1. Reg. 11.

2. Reg. 11.

14

Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ non obliuiscaris. Memento, quòd nisi per illos, natus non fuisset

fuisset: & retribue illis, quomodo illi tibi. Instructio est erga parentes, honoris scilicet pietatis, & retributionis. De qua re supra c. 3. dictum est: *Suprà c. 3.* & de eadem multa Tobias. Illud, gemitus *Tob. 4.* matris, fateor intelligi posse de gemitibus quos mater edidit, cum puor erat in eius utero: & cum ex utero proferebatur. sed fortasse meliùs intelligitur de gemitibus, quos bona mater edere coram Deo debet, ut filius dignus Deo sit. quorum exemplum pia Augustini mater Monica fuit. Illis placet *Monica.* nè gemitibus multum Augustinus debuit.

In tota anima tua time Dominum, & sacerdotes illius sanctifica. In omni virtute tua dilige Deum, qui te fecit: & ministros eius non derelinquas. *15*
Honora Deum ex tota anima tua, & honorifica sacerdotes. Institutio est erga Deum, & eius sacerdotes. Deus iubetur primùm timeri, tum diligi, demum honorari. Siquidem initium Sapientiæ timor Domini. Sacerdotes iubentur sanctificari, id est, ut sanctos haberi. *Ecclesi 1.* Secundò, non derelinqui. id est, ne illis necessaria defint. Tertiò honorari, ad modum quo Deum honoramus, licet in suo gradu. Ideo enim prudentissimè Author dixit: Honora Deum, honora sacerdotes. Deo debetur timor, amor, & honor. ut apud Malachiam habetur, dicente Domino: Si pater sum, ubi est honor meus? si dominus, ubi timor meus? addere poterat: & si omne bonum sum, ubi amor meus? Sacerdotes verò, ut vncti oleo sancto, sancti haberi debent, & illæsi, ac

Malach. 1.

illibati: vt ministri Regis, virgam regiam habentes. Item, vt qui nobis Sacramēta ministrant, dignè tractandi, & honorificè sustentandi sunt. Demum, vt qui sacra tangunt, velut sacri sunt venerandi. Nos enim solemus nimis venerari calices & linthea, quæ nostra Sacra contigerunt. Sequitur, & *propurga te cum brachijs*. Quidam dicunt, legendum esse, propugnato brachijs. Vt Ecclesiasticus mandat laicis, defendant sacerdotes brachijs. At non sum memor alicubi in literis sanctis, huic mādato aliud simile. Siquidem tunc Sacerdotes se, suis armis defendebant: nec aliena brachia desiderabāt: vt Machabæi suo exemplo demonstrarunt. Alij dicunt sensum esse, propurga te brachijs: id est, non ore solūm, sed opere: non tantūm confessione peccati, sed etiam numeribus oblatis pro eo. Alij volunt sensum esse: propurga te brachijs, id est, armis, & pectusculis, quæ sunt brachia animalium, quæ tunc offerebantur pro peccato. Forsan allusio est ad id quod mandatur Leuit. 7. Qui offert victimam pacificorum, tenebit manibus adipem hostiæ, & pectusculū. Hac brachijs eleuabat offerens, ac ideo vocabatur pectusculum eleuationis: vt in eodem cap. dicitur. Ita enim habes, Pectusculū eleuationis, & armum separationis tui à filijs Israel, de hostijs eorum pacificis: & dedi Aaron Sacerdoti, & filijs eorum, lege perpetua, ab omni populo Israel. Cū igitur hæc esset lex, vt populus daret pectusculum sacerdotibus,

1. Mach. 2. 3.

Leuit. 1. 2. 3.

Leuit. 7.

Eodem.

tibus, quod (ex sacra cæremonia) brachijs eleuabat, ideo inquit, propurga te, brachijs eleuando oblationem, quam pro purgatione oblaturus es. Vel quod germanius mihi videtur, Propurga te, afferens brachijs oblationem hostiæ, quæ pro purgatione delicti mactari mādabatur. Vide Leuitici 5. & 6. *Leuit. 5. 6. Da illis partem sicut mandatum est tibi, primitiarum, & purgationis. Et de negligentia tua, purga te cum paucis. Datum brachiorum tuorum, & sacrificium sanctificationis offeres Domino, & initia sanctorum.* Quia Leuitica tribus, quæ erat sacerdotalis, caruit parte, seu possessione inter tribus Iudæorum, mandabat Dominus, vt omnis populus ei daret partem. s. primitias omnium, & decimas. Ita habetur Leuit. 27. *Leuit. 27. sed multò expressiūs 2. Paralipom. 31. vbi 2. Paral. 31. Ezechias Rex mandat Israeli, vt det suam partem Sacerdoti: & Israel obtulit primitias, & decimas. Hoc igitur admonet Ecclesiasticus, vt s. det populus Sacerdotibus (sicut mandatum est) suam partem, id est, primitias, & decimas. ¶ Rursum secundò, quia in multis offendimus omnes, & ege-* *Iacob. 3. mus purgatione offensarum nostrarum: & ea purgatio fiebat offerendo hircum, capram, ouem, agnum, turtures, aut duos pullos columbarum, arietem, & tandem hostiam pro peccato, vt Leuit. 4. 5. 6. præcipitur: hac ratione iubet Ecclesiasticus, Da, inquit, Sacerdotibus partem purgationis, id est, hostiam pro peccato. Cuius s. carnes obueniebant Sacerdoti, ad edendum. ¶ Ter-*

Leuit. 4. 5. 6.

tiò, quod dicit, De negligentia tua purgato cum paucis, explicatur ex Numeris. c. 5. vbi dicitur, Qui per negligentiam mandatum Domini transgressi fuerint, confitebuntur peccatum suum, reddet ipsum caput, quintamque partem desuper, ei in quem peccauerint. Ergo iubet Ecclesiasticus, vt si peccasti ex negligentia, purges te, vt inde sua sacerdoti pars obueniatur. Quod verò subdit, purga te cum paucis, consultum voluit ei, qui peccatum fecit: videlicet, si furtum confessus es, confitere coram paucis, vt ita famę tuę prospiciatur. ¶ Textus qui sequitur, vt existimo, explicatio, & confirmatio est precedentis, licet alijs verbis. Ergo, inquit, Datum brachiorum tuorum, id est, decimas ex omnibus, quę brachiorum tuorum opere tibi cõquisisti: Et sacrificium sanctificationis, id est, omnes hostias, siue pacificas, siue pro peccato, quibus Iudæi sanctificari solebant, (vt habemus Leuitici 4. 5. 6. 7.) & immita sanctorum, id est, primitias, hæc, inquit, omnia offeres Domino: vt inde gloria Deo, & pars sua sacerdotibus veniat. Non sum nescius, hanc explicationem Iansenio videri ineptã. Vult enim brachiorum, significare armos, & petruscula, quę offerens Sacerdoti offerebat. Sed interim non videt textum dicere, datum brachiorum tuorum. Non dicit, brachiorum ex animalibus: sed tuorum, id est, datum quod ex labore brachiorum tuorum tibi contingit, & Deo daturus es. Et pauperi

portio

portige manum tuam, vt perficiatur propitiatio, & benedictio tua. Lege cap. 1. Tobię, & intelliges locum hunc. Ibi dicitur, Tobias afferebat Ierosolymã omnia primitiua, & decimas, ita, vt in tertio anno profelytis & aduenis ministraret omnem decimationem. Erat enim vsus pijs Iudæis, afferre in templum decimas, hostias, primitias, eleemosynas, quibus profelyti, & aduenæ alebantur. Hoc est quod dicit, Allatis decimis, sacrificijs, primitijs, affer item eleemosynã, pro alendis pauperibus. Hac ratione propitiatio Domini & benedictio, quã te benedicit, perficitur. Tritum enim est in Prophetis, Dominum benedicturum his, qui integrè decimas obtulerint. Vide Malach. 3. & Isaie 1. Absoluit hanc tractationem Author, dicens: *Gratia datus in conspectu omnis viuientis.* vbi datus est dignendi casu: vt sit sensus, gratia domini. Quę verba habent multos sensus. Primus est: Datio, seu donatio, grata est omni viuenti, ac si dicat, Esto munificus. Nam datio tua, dona tua grata sunt. Neque est, qui non donis gaudeat. Alter sensus est: Gratiosè & hilariter cuius da. Nam hilarem datorem diligit Deus. Igitur cum gratia dacunctis. Tertius est: Gratia doni tui ad omnes perueniat, quod Dominus dicit, Date, & dabitur vobis: & omni petenti te tribue. Ergo, quãtuma in te est, omni viuenti tribue. Ita enim similis eris Altissimo, qui implet omne animal benedictione.

Et mortuo ne prohibeas gratiam: non desis plo-

rantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula.
 Deerat Anthori, instituere nos erga mortuos, erga lugentes mortuum suum, erga infirmos: id nunc præstat. Primum membrum explicatur ex c. 4. Tobias, ubi id Tobias mandat his verbis, Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue. Hæc enim erat gratia, quam viuis defuncto præstabat, & hanc Ecclesiasticus iubet minimè prohiberi. Et forrasse veniebant ad sepulturam, qui plorantes orarent pro defuncto, quibus cõuiuium parare erat gratia, quæ de functo conferebatur. Durat enim hoc conuiuium etiam nunc, in quibusdam Hispaniæ locis, & vocatur charitas. Forrasse explicatur locus ex sequentibus. Non desis plorantibus in consolatione, vt s. tu consolers verbo, & opere lugentes defunctum suum. Et hæc est gratia, quæ mortui causa, viuis lugentibus confertur. Demum ne prohibeas mortuo fieri gratiam orationum & oblationum. Est enim sancta & salubris cogitatio pro defunctis exorare. Illud vltimum, cum lugentibus ambula, hunc sensum habet: Comitare lugentes: esto eis præsidio: fauorẽ illis præbe. Nunquam enim fauor est gratior, quam cum lugentibus, & tristitia pressis affertur.

2. Mach. 12.

17

Math. 25.

Non te pigeat visitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis. Sancti gloriam paradisi recipient, quia visitarunt infirmos. Vt contra miseris dånabuntur, quia non visitarunt. Grandem verò Theologiam docet verbum illud, in dilectione firmaberis. Contingit

enim

enim dilectione augeri, quæ infirma tamen est. Diligebat Petrus Christum, cum dicebat, Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo: erat verò infirma dilectio, quam Ancillæ vox ita deiecit. At, inquit, si visitaris infirmum, firmabitur dilectio. Non facile à dæmone vincetur, qui infirmos visitare contedit. Infirmi infirmitas firmat infirmam charitatem. Potest etiam hunc sensum hic locus habere: Ex his operibus, in Dei dilectione firmaberis. s. firmius te diliget Deus: ac ideo non te in peccata labi patietur. Hunc sensum exigit litera Græca.

In omnibus operibus tuis, memorare nouissima tua: & in æternum non peccabis. Videri Author poterat, multa à suo discipulo exegisse, in toto hoc capite: ne igitur superetur tædio tot mandatorum, addit singulare documentum. s. Memorare mortis, sepulturæ, Iudicij, inferni, gloriæ æternæ, ac ita nunquam peccabis. Et nõ dicit, nunquã poteris peccare. Peccarunt enim aliquãdo, qui hæc cogitabãt. Sed quod remedium efficacissimum ad non peccandum sit hæc memoria, nisi aliunde tyrannicus affectus peccandi eam impediat. vt theriaca remedium pestis est, nisi à vehemētissimo humoris veneno impediatur. Ergo cum duo sint retinacula, quibus homo à præcipitio peccati cohibetur, timor s. mali, & amor boni: quid poterit magis hominẽ continere in officio, q̃ timor summi mali, id est, inferni: & amor summi boni, id est, paradisi? Rectè ergo dicit, hæc cogitare prohibet hominem,

M 4

ne pec-

ne peccet. Porrò licet filiale sit, amore boni, cohiberi à malo : seruire verò, ab eo cauere, timore mali : consultissimè tamen Author vtrunque dixit. Vt si amor boni hominem non continuerit, certè mali timor cõtineat. Quia nonnunquam fumus concupiscentiæ ad eò offuscatur flammam charitatis, vt (nisi ventus timoris fumum disijciat) tota domus tenebris peccati obruatur.

CAPVT VIII.

PRIMA PARS.

De Litibus, & rixis.

NON litiges cum homine potente, ne sorte incidas in manus illius. Non contendas cum homine locuplete, ne forte è contrà constituat tibi litem. Melios enim perdidit aurum : & vsq; ad Regū extendit, & cõuertit. Pro litiges, Græcis est, pugnes. quod sensui quadrat. s. fuge pugnam cum robusto, ne illi succumbas. Nostra versio docet, non pugnandum cum homine principe : ne irritatus vindictâ summat de te : & laqueum tibi paret, vbi pereas. Rursum docet, cum diuite non esse habendam litem. ne fortè, inquit, constituat, & statuatur, & firmet litem ex parte sua, ac ita vincat. Quaræ quomodo firmabit litem? explicat pulcherrimè litera Græca, quæ (pro, constituat tibi litem) habet, ne fortè statuatur contra te pondus. s. pondus auri, vel

vel argenti. quo sua causa peior, facta tamen auri pondere grauis, tuam causam eleuet, & vincat. Vt lupus, qui ieiunus, tauro vincendo non est par, at saburratus pondere arenæ, quam ante pugnam vorat, miserū taurum prosternit : ita causa diuitis, si ieiuna Iudicem aggreditur, vincitur : si saburrata, Iudicè ad se trahit, & prosternit. Ideo subdit, Aurū multos iudices perdidit. imò corumpit Reges, ad quos etiam, minimè egenos, vim incantationis suæ extendit, excantat, atque peruertit. Auri enim sacra facta mes, quæ non mortalia pectora cogit? Egent quædam scemina veneficijs, vt amentur. Aurum non eget : natum est veneficum : vt se ostendit, videntes excantat. Si in Reges ita exerit vim suam, quid in pauperibus efficiet?

Non litiges cum homine linguato : & non sterneris in ignem illius ligna. Homo linguatus dicitur linguax, verbosus, effrenatus : qui bilis flamma succensus, nihil non iniuriarum effutit. Cum hoc qui iurgatur, aut litem habet, perinde facit, ac si igni ligna ministraret. Offert enim illi materiam ad maledicendum, & ignem bene sopitum, malè excuscat.

Non communices homini indocto : ne malè de progenie tua loquatur. Græca docent, de qua communicatione Author intelligat, s. de collusionione : seu de familiaribus iocis cum stulto, & infcio homine, id est, qui iocorum iura nescit. Hispanè dicitur, No burleys

con necio. Lusitanè, Não zombeys con paruo. Si enim eum ioco irritaueris, si quid maculæ progenies tua occultum habet, ille proferet in lucem.

SECUNDA PARS.

Est institutio erga peccatores, senes, mortuos.

NE despicias hominem auertentem se à peccato: neque impropere ei. Memento, quoniam omnes in corruptione sumus. Scio, pro corruptione, Græcis legi, in correptionibus. ut sit sensus, Nulli peccatori impropandum. Omnes enim habemus, quod corripiendum sit, & nemo sine crimine uiuit. At lectio nostra grandis est, & habet hunc sensum: Omnes peccamus. Qui igitur in peccato perseuerat, reprehendendus est. Nam ut peccare est humanum: ita perseuerare diabolicum. Qui uero à peccato se auertere uult, hic non iniuria afficiendus: sed adiuuandus est, & fouendus. Cur ita? quia omnes sumus in corruptione. & ut, quem reprehendis, corruptus fuit: ita tu, qui reprehendis, breui corrūperis. Dictum enim est, Qui stat, videat ne cadat. Cecidit Lucifer, Adam, Dauid, Salomon, Ezechias. At Theologia huius loci est. Ut corpus nostrum semper tendit ad corruptionem, est enim in eo materia, quæ semper machinatur maleficium: ita anima nostra sibi relicta tendit ad malum. quia cuncta cogi-

tatio

tatio humani cordis intenta est ad malum: ut in Genesi dicitur. ¶ Hinc tria collige. *Genes. 6. 8.* Primum, tu qui impropere auertenti se à peccato, mereris propterea, te tibi relinqui: at relictus tuæ corruptioni, peccabis. Secundum, minimè mirari debes, si frater tuus corruptionem secum ferens, labatur. Tertium, multum amare debes, si se à sua corruptione diuellat.

Ne spernas hominem in sua senectute. Etenim ex nobis senescunt. Sunt senes importuni, morosi, rixosi: dicunt, faciuntq; ineptè multa. Eâ causa spernantur à multis. At indignè spernam, siquidem & ego senex ero. Non igitur spernam, ne spernar. imò contrà, senes venerandi sunt, ut in quibus Dei æternitas resplendet. Tu uero intellige, contemptum senis esse peccatū, quod promeretur, ut, cum senuerit, qui spreuit spernatur.

Noli de mortuo inimico tuo gaudere: sciens, quod omnes morimur: & in gaudiū uolumus uenire. Græca litera hoc ultimo membro caret. Glosa ordinaria, Rabanus, & Nicolaus legunt, in gaudium nolumus uenire, id est, nolumus, ut inimici de nobis gaudeant. Si igitur nolo, ut de me mortuo gaudeat meus inimicus: ita nolim de inimico mortuo gaudere. Dictū enim est, Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas. Sed litera nostra hūc sensum habet: Cum morimur, uolumus in quietem, & pacè uenire. At hæc pax (si fieri posset) turbaretur, si sciremus inimicos nostros de nostra morte gaudere. Anima quæ

ia

iacob. 3.

Hieronymus.

*1. Cor. 10.
Isaia 14.
Genes. 3.*

Prover. 24.

Psal. 12.

Eodem.

in Purgatorio est, forsan dolebit, si sciat, inimicos suos, de eius morte triumphare: & quæ anima in cælo est (si fieri possit) de eadem re doleret. Ita enim dicitur, Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: ne quando dicat inimicus meus, Præualui aduersus eum. Qui tribulant me, exultabunt, si motus fuero. At idem spiritus est in Dauide, ante mortem, & post eam.

7 *Ne despicias narrationem presbyterorum sapientium, & in prouerbijis eorum conuersare. Ab ipsis enim disces sapientiam, & doctrinam intellectus, & seruire magnatis, sine querela. Non te prætereat narratio seniorum: ipsi enim didicerunt à patribus suis: quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum.* Boni senes multa adducunt exempla maiorum, per quæ suadent nobis meliora. Hæc exempla vocat Ecclesiasticus narrationes, quas iubet minimè despici. iubet etiam, vt vitam & actiones nostras senū prouerbijis accomodemus. Nam ab ipsis senibus discemus tum Sapientiam, (id est, grandem eruditionem) tum doctrinam intellectus, ist est, acumen doctrinæ, s. moralis. Tū discemus seruire principibus feliciter, & sine querela: id est, vt nec tu, qui seruis, querelam habeas de principe, cui seruis: neque ille de te, nec conserui alij eam habeāt de te. Quod quàm sit difficultatis plenissimum, non intelliget, nisi qui principi seruit. Est enim aulica

vita,

vita, tota plena querelis. Si apud principem vales, conqueruntur omnes de te. Si non vales, de eo, & de omnibus conquereris. At huic malo senum consilia medentur. Quæ sequuntur verba in textu, præcedentiū sunt explicatio, & confirmatio: nisi quod addit, à senibus disci responsa, quæ alijs in necessitate respondeamus. Cùm enim vita nostra fit plena difficultatibus, ac ideo consilij egena, ex nullo meliore fonte consilia, quàm à senum prudentia sumemus. Excipe literas sacras.

TERTIA PARS.

Miscellanea est.

NON incendas carbones peccatorum, arguens eos: & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum. id est, ne scelerosum reprehendas, alioqui eius bile, velut carbonibus accensis, incenderis flamma scelerum eius. id est, ne irrites bilem scelerati, ne eius flamma lædaris. Tu lector attende, nō iubet Author sceleratum nō reprehendi. Nam Dominus Matth. 18. in contrarium iubet, s. vt si peccauerit frater, arguamus eum. Sed duo præcipit. alterum, ne eius bilem accendamus. alterum maximè admonet, ne ipsum arguamus, si nihil aliud ex reprehensione lucrabimur, nisi quod eius flamma nos lædat. quando enim spes emendationis non lucet, frustra arguemus.

Ne contra faciem stes contumeliosi, ne sedeat 9
quasi

quasi insidiator oris tui. id est, Ne opponas tui viro facili ad proferendas contumelias. Ne sedes, rimetur aliquam contumeliã, quam verbis oris tui ille rependat. Quod consilium tu ne lector intelligas de Superioribus, quorũ est stare contra scelestos, & eos acerbè punire: solum intellige de eo, qui scelestum arguere ex officio minimè tenetur. & planè nemo tenetur, si pro reprehensione, nihil nisi contumeliam est reportaturus.

IO *Noli fœnerari homini fortiori te: quod si fœneraueris, quasi perditum habe.* Ex Deuterono, habemus licuisse Iudæis, Gentilibus fœnerari. Ita enim dicitur ibi, Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: sed alieno. Admonet nunc Author Iudæos per orbem dispersos, ne potentibus fœnerent: & si fœnerare contingat, vt perditũ habeant. Non enim aut illi soluent, aut Iudæus audebit repetere.

Deut. 23.

II *Non spondeas super virtutem tuam: quod si sponderis, quasi restituens cogita.* id est, nec Deo, nec homini promittas, quod præstare aut non possis, aut vix possis. quod si promissisti, intellige tuã sponcione obligari te ad restitutionem. Notabit doctus lector, eum qui spondit, quod simpliciter reddere nequit, non obligari ad restitutionem. Obligari tamen eum, qui spondit, quod vix potest. ait enim, quasi restituens cogita. frustra autem cogitaret, si restituere non posset. Vnde regula fit, Qui totum votum redde-

reddere non potest, reddat partem quam potest. Adde tu, ex documento Authoris, hæc difficilima vota minimè esse spondenda. Id igitur voue, quod non difficile præstes.

Non iudices contra Iudicem, quia secundum quod iustum est iudicat. Semper contra Iudices mussitamus: non ij solum, qui contra se iudicis sententiã acceperunt, sed & alij multo: qui conquerimus Iudices non integrè suam munus exercere. Nec enim maiores minorum querelas euadunt. Id prohibet Author, dicens præsumendum esse, quod rectè ministrant, & quod Deus, quorũ sunt ministri, eis instigat meliora. Sed hîc id qui legit, intelligat, si apertè Iudex secundum quod iniustum est iudicat, iam tunc non prohibetur, quo minùs eũ iudicemus. Tunc enim iudicium contra alium prohibetur, cum eius causa in bonum potest reijci: non verò, quando est apertè mala.

Cum audace non eas in via: ne forte grauet mala sua in te. Ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & simul cum stultitia ipsius peries. Audax dicitur, qui faciliè alijs nocere aufus est. Cum hoc ne in via eas, ne fortè, vt alijs, ita & tibi noceat. Ille enim nullo freno timoris Dei aut hominum cohibitus, liberè, quod libuerit, facit, & per eius stultitiam peribis. Cur igitur, ô Christiane, in via huius vitæ cum diabolo tam audace progredi audes? *Cum iracundo non facias rixam, & cum audace*

Iracundus.

audace non eas in desertum. Quoniam tanquam nihil est coram illo sanguis: & ubi non est adiutorium, elidet te. Iracundus est, qui facile irritari, & concitari solet. Reliquum huius periodi est explicatio præcedentis. Ne igitur abeas in desertum locum cum audace, quæ nihili ille æstimat effundere sanguinem: ac ideo effundet, ubi carueris adiutorio, quæ solitudo caret. Habes hinc, quædam esse ingenia crudelia, quæ nihil verentur vitam proximorum auferre. Exemplum sit Cain, Ioab, Iehu.

Genes. 4.
2. Reg. 18.
4. Reg. 10.

14

Cum fatuus consilium non habeas: non enim poterunt diligere, nisi quæ eus placent. Coram extraneo non facias consilium: nescis enim quid parit. Non omni homini cor tuum manifestes: ne forte inferat tibi gratiam falsam, & conuictetur. Tractat de consilijs, & secretis. Illa non sunt requirenda à stulto. quod enim consiliū stultus dabit, nisi stultum? Illa enim consiliabitur, quæ illi placent. Stulto, stulta. Similiter cauenda sunt consilia ab extraneis, qui non sint amici probati. nescis enim an fidem & secretum seruabunt, an verò perniciem tibi parient. Denuum secretum tuum, aut nunquam est reuelandum: id quod ceterius est: aut si reuelandum est, probatissimo viro reuelandum est. Alioqui, si alij reuelaueris, gratias tibi aget fictæ, quod ei cor tuum volueris aperire: sed postea conuictabitur, quod inficius sis, vt qui reuelaueris homini, quem non adeò agnoscebas. Tu ad-

uertere

uertere morem nostrum, tunc etiam fuisse, sciendi gratias, ijs qui sua nobis reuelant secreta. & merito, debeo enim gratias ei qui putat me fidum, & probatum, cui sua secreta committat.

CAPVT IX.

PRIMA PARS.

Instituit virum pium erga Fœminas.

NON zeles mulierem sinu tui, ne ostendat super te malitiam doctrinae nequam. Id est, Ne sis zelotypus in mulierem quam diligis, & in sinu tuo foues. Ne illa tædio zeli tui, artem machinetur, quæ adulterium committat. Hoc modo ostendet malitiam artis suæ, quæ enim mala fœmina esse vult, artes excogitat, quas nemo credidisset. Foran per doctrinam nequam intelligit artem venificam, & incantationes, quas fœminæ, zelo virorum afflictæ, sibi contra maritos quarunt.

Non des mulieri potestatem animæ tuæ: ne ingrediatur in virtute tua, & confundaris. id est, Ne ita vxorem ames, vt illa sit domina, tu verò seruus. Cùm tamen naturæ lex sit, vt vxor sit sub potestate viri. alioqui, si illa tui dominetur, duplex periculum incurris: prius, quod tuam virtutem, & facultates stultè exhauriet: ac ita in ignominiam incurras. posterius, quod & si non exhauriat,

N

tamen

Genes. 3.

tamen ignominia est, quod illa maior sit te. Id enim significat, illam ingressam in virtutem tuam. Prius periculum experientia docet. quæ enim vxor domina viri est, in ornamentis corporis sui, viri facultates absunt: ac ideo postea ambo miserè viuunt.

3 *Ne respicias in mulierem multiuolam: ne forte incidas in laqueos illius.* Ex textu Græco manifestum est, multiuolam significare meretricem, quæ s. multos amat, & illaqueat. Idem est eius officium. Caue igitur ab illa, ne artibus eius irretiaris. Neque enim basiliscus aded nocet aspectu, quàm meretrix artifex. Ille enim corpori nocet, hæc animæ.

Multiuola.

4 *Cum saltatrice ne asidius sis: nec audias illam. Ne forte pereas in efficacia illius.* Græci legunt, cum psaltrice. cui alludit quod sequitur, ne audias illam. Sed mihi insedit, literam nostram enarrare, quæ explicatur ex eo, quod scribit Cælius lib. 5. antiq. c. 3. artem saltandi olim fuisse mirabilem, aded saltatrices suos suspendebant spectatores, & attrahebant. Igitur scæmina tunc saltans suis gestulationibus ad libidinem prouocabat. Ideo cauere eam, Ecclesiasticus præcipit. Quid si saltando, etiam canebat, vt Luliani solent? iam tunc maior erat eius in attrahendo efficacia. Expertus fuit suo malo Herodes saltatricis puellæ efficaciam.

Cælius.

Matth. 14.

5 *Virginem ne conspicias: ne forte scandalizetur in decore illius.* Ne conspicias, s. attentus, &

suspen-

susensus: ne fortè cadas illius captus amore. Natura siquidem in dotem virginibus dedit decorem, vt s. virum cui nuberet, inuenirent. & illæ in eum se finem exornant. Alioquin periculum erat, ne onus matrimonij, viros ab eis ablegaret. Ideo sanctus Iob dixit: Pepigi fœdus cum oculis meis, vt *Iob 31.* ne cogitarem quidem de virgine. Conspexit infelicitè Dinam, Sichen filius Hemor: & Thamar, Amon filius Dauid.

6 *Ne des fornicarijs animam tuam in vilo: ne perdas te, & hereditatem tuam.* Cum fornicarijs, id est, cum meretricibus. *πρόγυαισ.* Ne ergo tradas te illis, vt miseri adolescentes solent. & tunc solebant iuuenes, patrimonia sua, cœnando cum meretricibus, obligurire, vt Plautus, & Terentius docent. Docuit & filius ille prodigus. Neq; verò solum hic *Luc. 15.* perditur anima, & absuntur patrimoniũ: sed vires corporis libidine siccantur & languent. Quod dicit, in vilo, fortè hunc habet intellectum: Ne credas, quod semel à meretrice raptus, tu te postea eripies. imò verò si te rapit, tenebit.

7 *Noli circumspicere in vicis ciuitatis: nec oberraueris in plateis illius.* Scio alicubi legi, ne oberraueris in plateis. vt sit sensus, ne circumspicias, ne erres. At castigatiores libri habent, ne circûspicias, neque oberreres. Si enim circumspicis, vt ames, & mœcheris cum muliere, iam mœchatus es eã in corde tuo. Paulus dicit, Glorificate, & portate Deũ in cor-

Matth. 5.

1. Cor. 6.

pore vestro. Qui onus Dei suis in humeris portât, oculos minimè leues habent, vt vi-
cos ciuitatis, & plateas circumspectant. Pro
plateis, Græci legunt, eremis, id est, locos
solitarios. quæ lectio aperta est.

8 *Auerte faciem à muliere compta : & ne cir-
cumspicias speciem alienam. Propter speciem mulie-
ris multi perierunt. Et ex hoc concupiscentia quasi
ignis exardescit.* Satis erat mulier, vt miserum
caperet hominè. Satis erat diei malitia sua.
Sed adijcit illa arma noua. Comit enim se.
Duplex hic funiculum difficile rumpitur.
Difficile duplicem euades laqueum. Speci-
es aliena vocatur, quæ non est vxoris tua.
Multi verò perierunt ex aspectu fœmina-
rum. imò ferè quis perijt, nisi ex hoc aspe-
ctu? adeò viris pijs, hoc vnicum est para-
tum periculù. Quod dicit, ex hoc, s. ex aspe-
ctu fœminæ, concupiscentia crescit. Adurit
enim ignis ligna: aspectus, corda. Aspiciet sol
speculum politum, surgit flamma in specu-
lo. Aspicit vir fœminam comptam, surgit
flamma amoris in viro.

9 *Omnis mulier quæ est fornicaria, quasi sterem in
via, ab omnibus prætereuntibus conculcabitur. Spe-
ciem mulieris aliena multi admirati, reprobi facti
sunt. Colloquium enim illius quasi ignis exardescit.*
Stercus paratum & expositum est transeun-
tibus, vt conculcetur: & meretrix exposita
est omnibus, vt conspurcet, & cõspurcetur.
Cur ergo adeò vilem rem, ac si pretiosissi-
mæ esset, amabis? Cur rei tam sordidæ ha-

rebis,

rebis, vt vnum cum ea efficiare. Nam qui
adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. *1. Cor. 6.*
Ac ideo si conspurcatur illa ab alijs, tu cre-
dete ab eisdem conspurcari. vt Paulus est
Author. Illud verò admiratione dignù, cur
potiùs admiremur speciem mulieris alienæ,
quàm nostræ: cum frequenter, nostræ speci-
cies speciem vincat alienæ? Certè quia niti-
mur in vetitum. & pulchrius visum est po- *Genes. 3.*
tius scientiæ matri nostræ Heuæ, quàm re-
liqua paradisi poma. Et aquæ furtiue dul- *Prouer. 9.*
ciores sunt. Qua etiam ratione, colloquium
alienæ, velut ignis inflammat. quia furti-
uum est: & quia rarum, pretiosum videtur:
& demum, diabolus vires suas adhibet.

*Cum aliena muliere non sed eas omnino: nec
accumbas cum ea super culitum: Et non alterce-
ris cum illa in vino: ne fortè declinet cor tuum in
illam, & sanguine tuo labaris in perditionem.* Vi-
detur sermo esse de fœmina cõiugata. quod
suadetur verbo illo extremo, s. sanguine
tuo labaris in perditionem. Id est, ne mari-
tus eius te occidat: aut legis decreto, contra
adulteros, interficiaris. Porrò habemus ex *Leuit. 20.*
Cælio lib. 27. antiq. lect. c. 25. fœminas se- *Cælius.*
dentes, cum viris accumbentibus, cœnase.
Id est, sedebat fœmina, & super eius gre-
mio, vir cubito innixus, cœnabat. Id ve-
rò est, quod dissuadet Ecclesiasticus. Si enim
colloquium fœminæ ita accendit corda vi-
rorum, quantò potiùs colloquium, & tan-
ta vicinitas, atque contactus? Rursùm do-
cet idem Cælius lib. 7. c. 26. quales essent le- *Cælius.*

Plinim.

ges conuiuij: quas ille accepit ex Plinio. Earum vna erat, plurimum vini, vno hauritu, absumere. Hoc erat altercari super vino, quis scilicet plus vini vnico ictu voraret. Nihil prohibet fieri Author, cum vxore aliena Libidinis enim flāma simul hauritur cum vino. Sapienter porrò dicit, ne declinet cor tuum, nam recta amoris via in propriam vxorem est. à via declinat, qui amat alienam. Hactenus de fœminis.

S E C U N D A P A R S.

Varia docet.

II

NE declinquas amicum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Vinum nouum, amicum uetus: veterascet, & cum suauitate bibes illud. Nulla ratione relinquendus est temere amicus antiquus, quem ratione delegisti, & experientia probasti. quòd si nequum tibi uideatur habere, maiorem temporis processu in nouo inuenies amico. Porrò vinum nouum seu mustum, crūdum adhuc est, nec à liberalibus uiris bibi solet. Sed expectatur, ut veterascat, tunc bibitur. ita amicus nouus conseruādus quidem est. Ut tamen ei amorem & confidentiam exhibeas, expecta ut veterascat, Memoria dignum est, quòd ex Plutarcho, & Macrobio Cælius citat. lib. 28. c. 37. Vini infantia, quæ prædulcis sentitur, mox dum in pubertatem abit, suauitatis induit proprietatem. Ergo vinum nouum, cum infans est, suaue non est. Cum suauitate biberetur, cum ætate processerit.

Ideo

Ideo Author dicit, veterascet, & cum suauitate bibes illud. nam ut ait Dominus, Vetus vinum melius est. Ergo Christiane, ea doctrina, is cultus Dei, qui à tempore Christi & Apostolorum in Ecclesia consenuit, bibendus est. Meliora enim illa sunt. noua tamen, confenescant, ut bibantur.

Non zeles gloriam, & opes peccatoris: non enim scis, quæ futura sit illius subuersio. Non placeat tibi iniuria iniustorum: sciens quoniam usque ad inferos non placebit impius. Psal. 36. dicitur: Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Psal. 72. dicitur: Zelauit super iniquos, pacem peccatorum videns. & Ierem. 12. habetur zelus, & indignatio eius contra peccatores. Inquit ergo Ecclesiasticus, ne excandescas contra Deum, videns gloriam & opes, quas peccatori largitur. Si enim noffes, quanta sit in inferno subuersio eius, forsitan excandescentia in compassionem verteretur. Alicubi pro zeles, habetur inuiteris, cui sensui sequentia consonant. Ait enim, Non placeat tibi iniuria, seu nequitia peccatoris, sciens quòd usque ad inferos non placebit Deo peccator: quantò minùs placebit in inferis? Et equidem si post huius vitæ felicitatem placiturnus esset peccator Deo, erat cur iustus indignaretur, & peccator fieri uellet. At in æternum ille non placebit.

¶ Nota, humano ingenio sciri non posse, quanta sit impij pœna. ¶ Nota secundò, nequitiam diuitem vocari iniuriam: quia,

Plutarchus.
Macrobius.
Cælius.

vt plurimum, opes multæ, nec acquiruntur, nec possidentur sine aliorum iniuria. ¶ Tertiò nota perpetuum quod cum peccatore Deus odium gerit. Licet enim latabitur iustus cùm viderit vindictam: dolebit tamen (si liceret) in æternum, videns peccatum, quod fuit causa vindictæ.

13 *Longe abesio ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis. Et si accesseris ad illum, noli aliquid committere: ne forte auferat vitam tuam. Communionem mortis scito: quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis.* Homo habens potestatem occidendi, Nicolao dicitur, tyrannus crudelis. Potest tamen quiuis princeps intelligi, qui offensus, impune solet occidere. Horum familiaritatem dissuadet Author. Sunt enim illi vitrei, facillimè irritantur: & nos, quæ nostra fragilitas est, facillimè committimus, quæ illos irritare, & offendere possunt. Rursum placeant illis nonnunquam mala: quæ viro pio placere non debent. Caucat igitur eos. Nam si pius pia, contra principis voluntatem, velit, suspicabitur mortem sibi imminere. Hæc verò suspicio mortis, morte ipsi grauior est. Quod si casus aliquis facit, vt pius principi sit familiaris, caueat, ne quid admittat contra eum, ac ideo vitam amittat. ¶ Quod sequitur videtur difficile, est tamen hic eius sensus: Tu vir pie, cui familiaritas principis contigit, scito tuam cum

cum illo communionem, seu communicationem, esse communionem mortis. Nam tractans cum illo, puta te ingredi in medio laqueorum: & in medio armatorum militum, qui contra te dolent, id est, qui conceperunt contra te dolorem, ex graui aliqua causa. Ergo, qui in medio laqueorum versatur, si vnum cauet, alterum vix potest cauere: ita si in vno principi places, vix cauebis, quin in alio displiceas: si pius es. Similiter si hostes habes, dolorem contra te grauem gerentes, & inter eorum gladios, & pilas ambulas, quomodo ea cauebis? ita quomodo cauebis principis iras? Non est aded difficile arma cauere hostium, qui contra nos infensi non sunt. At quomodo infensorum, & dolentium arma cauebitur, si inter eos ambulamus? ¶ Dicit prudens, non est aded periculosa principum familiaritas, vt eam pinxit Author, imò multi illis familiares, non interfecti, sed diuites, & gloriosi euaserunt. At tu contra, intellige Authorem instituere hominè sanctum, & iustum, qui sancta suadeat, iniqua non ferat. Is non habebit opes à principe: sed potius vita priuabitur. Cùm Monachus quidam martyrij amore successus, ad Soldanum abiret, & Soldano rogatus, quorsum venisset? respondit, Vt mortem inueniam, veritatem tibi prædicando. Tunc Soldanus: Ito ad principes tuos, prædica illis veritatem, & mortem, quam apud me quæris, apud illos inuenies. Verè inter arma irato-

rum versatur, qui principi est nimis familiaris. Si enim illi iusta obrudit, timebit mortem temporalem: si ad iniusta conueniet, incidet in æternam.

14 *Secundum virtutem tuam caue te à proximo tuo: & cum sapientibus, & prudentibus tracta.*

Matth. 10.
1. Sal. 65.

Dominus dixit, Cauete ab hominibus. Dauid dixit, Induxisti nos in laqueum, imposuisti homines super capita nostra. Paulus dixit, Cùm sint inter vos zelus, & contentio, nõne carnales estis, & secundum carnem ambulatis? nõne homines estis? Cauendum igitur ab eo, qui nihil nisi homo est: id est, quem spiritus Dei, filium Dei, & velut quendam Deum nõ fecit. Alium sensum offert nobis littera Græca, qui est: Secundum vires tuas explora, penetra, & proba proximum tuum. nec nisi exploratissimo crede.

1. Cor. 6.

15 *Viri iusti sint tibi conuiuia: & in timore Dei sit tibi gloriatio: & in sensu sit tibi cogitatus Dei: & omnis enarratio tua in præceptis Altissimi.* Vita

Philip. 4.
Tob. 1.
1. Mc. 14.

sancta non est tristis, & tertrica. etiam conuiuia facit, non solum exemplo Tobie, sed Domini admonitione, dicentis: Cùm facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites, &c. sed cùm facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos. &c. Ergo sanctum est, conuiuium instituire: modò sit conuiuium iustorum, & horum, pauperum: vt fiat conuiuantis retributio in cœlesti mensa. Secundò nec vita

sancta

sancta deiecto animo est, vt nunquam gloriatur. Gloriari licet, modò in timore Dei. Qui enim gloriatur, in Domino gloriatur. 2. Cor. 10. id est, agnoscendo Dei donum esse, id de quo gloriamur. Gloriatur Ezechias, quòd in 4. Reg. 20. corde perfecto quæsierit Deum. Gloriatur Iob, quòd cor suum non eum reprehendebat. Iob 31. rit in vita sua: & gloriatur verbis multis, de alijs multis. Gloriatur Paulus, quòd plus 2. Cor. 11. omnibus laborauerit, & de innumeris alijs. Gloriari igitur licet, sed in timore Dei. videlicet, qui quod dedit humili, auferet superbo: augebit verò agnoscunt datorem, & gratias agenti pro datis. Tertio dicit, In sensu sit tibi cogitatus Dei. Ita Dauid, Prouidendam Dominum in conspectu meo semper. Ita Moses inuisibilem, vt visibilem, sustinebat. Heb. 11. Ita Elias in conspectu Dei stat. Docet nos ergo Ecclesiasticus, vt cogitemus, nos semper coram Deo esse. Hæc porro est quædam inchoatio vite æternæ. Hæc enim est vita æterna, vt cognoscât te, &c. Quarto dicit, omnis enarratio tua, Norunt experimento, qui Deum amant, & velut presentem agnoscunt, quàm semper de eo loquantur, quàm semper sermones suos in eum deflectant, id est, quàm nunquam patiantur de alijs, quàm de Diuinis rebus loqui. Humiliorem sensum audi: Omnis narratio sit, non temere effusa, sed præceptis Altissimi accommodata, & affirmata. iuxta illud: Iucundus homo, qui miseretur & commodat: disponit sermones suos in iudicio, non in leuitate.

In ma

16 *In manu artificum opera laudabuntur: & princeps populi in sapientia sermonis sui: in sensu vero seniorum, verbum.* Quia periodus vltima, quam nunc dixerat, erat sapientissimum verbum, ex sensu suo, iam sene prolatum, ideo subdit, id quod nunc exponimus. Cuius sensus est: Manus grandis artificis dat suo operi laudem, vt manus Phidie, aut Polycleti dedit laudem Veneri, à se facte. Rursum sermo sapiens dat laudem principi, quem protulit, vt Salomoni dedit laudem iudicium, super filio meretricis. ita sensus seniorum dat laudem verbis eorum, ac si diceret, sensus meus, vnde verba superiora, quæ proximè dixi, prolata sunt, magnam eis laudem conciliat.

Phidias.
Polycletem.

3. Reg. 3.

17 *Terribilis in ciuitate sua homo linguosus. Et temerarius in verbo suo, odibilis erit.* id est, facilis in ciuitate feram sustineas, quàm maledicum. & qui temere quod vult de proximo obloquitur, dignissimus est, quem omnes odio prosequantur. Cur igitur voles maledicus esse, si propterea fera peior eris? Cur, quod voles, de proximo dices, si ideo omnes te odio habituri sunt? Quis enim maledici linguam non vereatur?

& quæ non rixæ, & damna
ex maledicentia sequuntur?

C A.

CAPVT X.

PRIMA PARS

Est de Principibus, & Magistratibus.

I V D E X sapiens iudicabit populum suum: Et principatus sensati stabilis erit. Admonet Reges, & Principes, vt si sapientes sunt, ipsi per se ius dicant populo suo: nec id alienis auribus confidant. Adest enim magis Deus Principi, ne erret. iuxta illud, Cor. Prover. 29 Regis in manu Dei est, quocumque volet conuertet illud. & illud Sapientie, Per me Reges regnant, & Iudices iusta decernunt. Quod si sapiens iudex populum suum ipse iudicauerit, eius principatus stabilis erit. Nam populus videns sibi seruari iustitiam, pro vita Regis, vel Principis rogat: & exauditur, pro multitudinc sua. Si enim vnus audiri solet, quanto potius populus integer? Litera Græca, pro itabilis, habet, ordinatus. Nam Salomonis principatus adeò ordinatus erat, vt Regina Saba, ordinem talem mirata, stuperet. Rursum, pro ordinatus, aliqui libri habent, terribilis. Et certè principatus Salomonis adeò terribilis fuit, vt nemo contra eum insurgere ausus fuerit. 3. Reg. 10. 3. Reg. 9.

Secundum iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis rector est ciuitatis, tales inhabitantes in ea. Magna curâ bonus princeps bonos conquirat ministros: per quos, velut per manus, populum gubernet. vt Deus pulcherrimis
Angelis

Psal. 100.

Angelis, purissimisq; cælis, & luminariibus hunc mundum administrat. Quod si Princeps puros, & iustos habeat officiales, purgabit ciuitatem, nec finent in ea aliquid fæcis, & sordium latere. Ergo vt ex sanitate capitis, sanitas deriuatur ad membra: & ex luce Solis, toti orbi lux communicatur: ita ex bonitate Principis, bonitas in populum infunditur. Dictum enim est: Principis ad nutum, totus componitur orbis. Et profundè dictum est, Vnguentum ex capite Aaron descendere in barbam, & inde in oram vestimenti eius. O igitur Reges ministri Dei, imitatores Dei estote. Maxime vt Pontifices, qui estis Christi ministri. Nec dubium, si vos Christum imitemini, qualia vos, tales erunt inhabitantes diœceses vestras: Sed ô peccatum in principibus grauissimum. causa enim est multorum in vrbibus delictorum. de hoc supra. c. 7.

Suprà cap. 7.

3

Rex inspiens perdet populum suum: & ciuitates habitabuntur per sensum prudentium. Perderunt populum suum Adam, Saul, Roboam, Ieroboam. Et vix inuenies populum excisum, nisi sub Rege inspiante. Contra sensus, & prudentia Principis florentem Rempub. facit. Iuxta illud, Florebunt de ciuitate, sicut fœnum terræ.

Psal. 71.

4

In manu Dei potestas terræ: & execrabilis omnis iniquitas gentium, & vtilem rectorem suscitabit in tempus super illam. Miratur Iansenius, vnde irreperit particula illa, execrabilis omnis iniquitas gentium: nec credit, ab interprete

hoc

hoc loco positam. Quid tamen faciet Marcello Papæ, qui eam ante tot tempora in sua epist. i. legit? sine dubio de textu pars illa est, & diuinissimum sensum habet, s. imperium totius terræ in solius Dei manu est: & quia execrabilis est ei omnis iniquitas gentilium, tædio iam tot iniquitatum eorum offensus, Christum vtilem rectorem, tempore suo (id est, cùm venerit plenitudo temporum) suscitabit, super totam terram. Sensum hunc esse natiuū, probat, quod nullus rector super vniuersam terram, à Deo suscitatus est, nisi Christus. Probat item, quod hoc sensu suauissimè litera fluit. Probat demum, quod Christus venerit, vt execrabilis iniquitas gentium finem acciperet. Tu lector intentius perspicpe, imperium totius terræ in solius Dei manu esse: quod Deus dedit Christo suo, excitando eum super terram. iuxta illud, Deus iudicium tuum Regi da: & iustitiam tuam filio Regis. & illud, Dominus iudicabit fines terræ, & dabit imperium Regi suo. Frustra verò rem aded claram explices, quod s. Christus fuerit vtilis rector: cùm se dederit in socium, cibum, pretium, & præmium.

Marcellus.

Galat. 3.

Dan. 9.

Psal. 71.

1. Reg. 2.

In manu Dei potestas hominis, & super faciem scriba imponet honorem suum. Libet persistere in expositione, quam ceppi. Ait igitur Author: In manu Dei est felicitas, gloria, & honor, quem conferat homini. Hunc honorem, hanc gloriâ imponet super scriba suo, id est, super Christo, scriba docto in regno

caelo.

Job. 2. cælorum. Num nō tibi videris audire Paulum dicentem, Videmus Iesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum? Si verò credis hunc sensum pium magis esse quam germanum, expende exactius illud, imponet honorem suum, id est, quod illi debetur. at cui Deus imposuit honorem sibi debitum, nisi Christo? Si durius tibi videtur, Christum scribam vocare, intellige Iudæis Scribam esse legis doctorē. At Christus fuit doctor Iustitiæ, vt nemo nescit. Ergo ita suauem textum habeto: In manu Dei est, felicem, & honoratū hominem facere. Talem Christum fecit, dans ei honorem illum. vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Tu verò illud expende, In facie Christi honor positus est. quia resplenduit facies eius, sicut Sol. videlicet, vt quæ facies Dei erat.

6 *Omnis iniuria proximi ne memineris, & nihil agas in operibus iniuria.* Admonitio prima boni principis est, vt nihil minus memoretur, quam iniuriæ suæ: nec quicquā agat in eius ultionem. Præstitit id præ omnibus, Christus: qui pro crucifixoribus rogauit. Laudatur & hinc Cæsar, quod suarum intinuarum obliuisceretur, vt ei Cicero tribuit. Pulchrè illud Seneca: Nihil gloriosius principe, impunè læso. & alia multa, quæ hæc lib. 1. de Clementia. c. 19. 20. Memoria adducit princeps, quod cum omnes apes aculeum habeant, earum rex eo caret. Nihil dignius est bono principe dignius, quam clementia. & de Deo dicitur: Cui proprium est

*Luc. 23.**Cicero. Seneca.*

misereri semper, & parcere. ¶ Dices, quid non vlsceret iniuriam suam, Rex? Vtinam nunquam, quia sua: aliquando tamen, quia Reipublicæ. vt de monachis in quodam Quodlibeto dixit Thomas.

Thomas.

Odibilis coram Deo & hominibus superbia: & execrabilis omnis iniquitas gentium. Secunda Principis admonitio est, ne sit superbus: quia superbia est Deo & hominibus odibilis. Rursum tertia admonitio est, vt caueat ab omnium gentium iniquitate: quia est Deo & hominibus execrabilis, quam vocet iniquitatē, statim docebit. Quam verò sit Deo odibilis superbia, docuit suo malo Lucifer, Adam, *Isaie 14.* Roboam, Nabuchodonosor, Sennacherib, *Genes. 3.* & alij. Quam sit odibilis hominibus, docet *3. Reg. 12.* humilitas ipsis gratissima. & illud, *Dan. 4.* Parcere *4. Reg. 19.* subiectis, & debellare superbos. Vt sit maxime mirandum, quod ad eodē superbiam odiamus in omnibus, maxime tamen eam admittamus in nobis. Sed interim, quod superbi sumus, inde maxime declaratur, quia aliorum superbiam minime ferimus: aliorum subiectionem maxime desideramus. Hæc igitur superbia nostra causa est, cur ita odiamus alienam. Deus verò odit superbiam, quia ipsa omnis peccati initium est. *Ecclesi. 10.* *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* Principum Gentilium frequentior iniquitas erat, quod iniuste iudicarent: quod iniurijs, & contumelijs immerentes afficerent: quod per diuersos dolos, aliena furti-

7

riperent. Ab his iniquitatibus, iubet Au-
thor, vt Princeps caueat: tum, quia sunt
Deo & hominibus execrabiles: tum, qui
propter eas regnum à gente, in aliam gen-
tem transfertur. ¶ Nota vehementissimi
causas, cur regnum ab aliquibus trāsferatur.
Prima est iniustitia. Græcis est *ἀδικία*, quam
definit Aristoteles in Rhetoricis, est vis, quæ
aliena retinetur, contra leges. Erasmus eam
definiuit, esse malitiam, non ex errore, sed
consulto. Secunda causa est iniuria, Græcis,
ὕβρις. id est, procacitas, petulantia: signifi-
cat etiam delicias, & luxum. Tertia est co-
tumelia. id est, probrium iactum in alium.
Quarta est diuersi doli, Græcis est, opes dolo
partæ. Igitur, cum hæc quatuor iniquitates
in aliquo regno abundarint, eius translatio
proxima est.

8

*Auaro autem nihil est scelestius. Quid superbia
terra & cinis? Nihil est iniquius quam amare pec-
cuniam. hic enim & animam suam vendit hu-
bet: quomam in vita sua proiecit intima sua.*
Quarta admonitio est, ne sit Princeps au-
rus: quia nihil est auaro scelestius. Cur ita,
statim docebit. Quod interijcit, Quid su-
perbit terra & cinis? vel refertur ad securi-
dam admonitionem iam dictam, vel taxat
finem, ob quem sunt Principes auari. Ideo
enim congerunt immensam vim diuitia-
rum, quia nihil suæ magnitudini, & celesti-
tudini credunt esse satis. Sapientissime vero
opposuit puluerem, & cinerem superbit.
Cur enim Princeps superbiat, cum sit ex

corp

corpore, puluis: ex anima, vt cinis? Pla-
num est, cur sit ex corpore puluis. ex pul-
uere enim est, & in puluerem reuertetur.
Porrò anima, sine gratia, cineri assimila-
tur: quia vt extincto igne, manet cinis, sine
luce, & splendore, & vita præcedenti: ita
extincta charitate, manet anima, velut ci-
nis, sine gratiæ vita, & splendore. ¶ Iam Au-
thor explicat, cur auaro nihil sit scelestius.
Et ego optabam, ad auarum Principem re-
ferre, quò nihil sit scelestius, & iniquius:
à nullo enim expectari maiora mala pos-
sunt, quàm à Principe; lucri gratia; ius,
phasq; corrumpente. & planè textus Græ-
cus, pro iniquo, legit *ἀνομιώτερον*. id est, ma-
gis contra leges. Quid verò magis est con-
tra leges, quàm Princeps auarus. Vt, qui
boni publici conseruator est, is sit eius de-
structor, gratia boni priuati? Sed legamus
rextum nostrum fufius. Auaro nihil est sce-
lestius. Nam Iudas Christum vendidit auaritiæ
causa. Simoniaci Diuina, sacraq; ven-
dunt, auaritiæ causa. Romæ olim omnia ven-
alia, auaritiæ causa. Et nunc iustitia passim
peruertitur, auaritiæ causa. Bella geruntur
pleraque, auaritiæ causa. &c. Theologi di-
cunt, in peccato inspici id à quo auertimur,
& in quod conuertimur. Si primum inspi-
ciatur, grauius peccatum est, quod est cōtra
Deum propriè, quàm auaritia. At si secu-
dum inspiciatur, quantò minus bonum est,
in quod conuertimur, tantò est peccatum
grauius. Cum ergo auaritia tendat in pe-
cuniam,

Genes. 3:

Luc. 22:

Aristoteles.

Erasmus.

S. Tho. 2. 2. q. 118. art. 5.

Ephes. 5.

cuniam, quæ inter bona temporalia nouissimum locum habet, ideo grauissimū hinc peccatum est. id est, vilissimū. Vide S. Thomam. At nisi ego fallor, sensus Authoris est, quod nihil est iniquius & sceleratius avaritia, quæ non solum Deum offendit, & proximo furatur: sed ipsum avarum omni bono defraudat: facitq; vt vendat animam, ac vitam, & suam sustentationem, ne expendat pecuniam. Itaq; in vita sua abiicit intima sua. id est, in vita abiicit vitam. Non parcat vitæ, & intimis suis, vt pecuniæ parcat. Rem planè mirandam. nihil est intemius, quàm quod homo carnem suam nutrit, & foueat: atqui, avarus hunc intimum affectum à se, pecuniæ causa, abiicit. ne dicam, abiicit etiam omnem affectum in proximos. De his satis, omnia enim sunt plena vituperijs avaritiæ, vt sunt etiam ipsa avaritiâ plena.

9 *Omni potentatus brevis vita. Languor prolixior grauat medicum. Breuem languorem præcidit medicus. Sic & rex hodie est, & cras morietur. Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestia, & vermes.* Hæc est quinta Principis admonitio. Admonuerat eum, ne esset iniquus, si vellet non amittere regnum: nunc admonet, ne sit tyrānus, nisi velit vita viuere breui. At igitur, Omnis potentatus, supple tyrannici, vita brevis est. Si quæras, cur ita? Respondet diuinè, licet obscurè, sumpta metaphora à Medico. Si Medicus inuenit languorem chronicum, non periculo-

sum,

sum, solet eum sustinere, & per dies multos curare. At si languor brevis est, qui citò videtur infirmum absumpturus, quiq; inducias non patitur, tunc Medicus omnem adhibet diligentiam, quo eum præcidat, & auferat. Ita facit Deus. Si Rex non est iniquus, sed aut negligens, aut alio minore vitio languens, eum sustinet, non subtrahit è medio. At si rex iniquitate sua Reipub. pestis est, hunc præcidit, nec diu eum viuere patitur. Caveat igitur Rex à potentatu tyrannico. Aliàs, hodie est, cras morietur. Iam verò mortui mali Reges à serpentibus, & bestiis comedi solent, si iacere inhumatos contingat. Nam Athalia, & Iezabel à canibus comestæ sunt. Si verò humentur, hi qui vorabant populos, vorantur à vermibus. Id verò est in hac vita, quid porrò in futura? ibi planè vorantur à dæmonibus, forsân figuras serpentium, & bestiarum habentibus. Nam ita eos pictos videmus. Vorabuntur etiam à vermibus: vt suprâ dictum est.

Eccli 7.

Initium superbiae hominis, apostatate à Deo: quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor eius. Quoniam initium omnis peccati est superbia. Qui tenuerit eam, adimplebitur maledictis: & subuertet eum in finem. Dixerat in secunda admonitione, odibilem esse superbiam. Hanc rem, vt germanam principibus, & vnde sibi magnopere Principes timere debuissent, contendit fusissimè explicare. Tradit igitur causas superbiæ, effectus, poenas, & alia. Dicit ergo, causam superbiæ in primo homine

10

fuisse apostasiam à Deo. quòd s. cor hominis defecerit à Deo, qui recenter eum tam sublimibus donis ornauerat. Cùm igitur apostasia, seu defectio à Deo, tam sit abominanda, pessimæ matris, pessima erit filia superbia. ¶ Hoc loco Theologus annotabit, Adam peccasse ex superbia, quia credidit suggestioni dæmonis, dicentis, Eritis sicut Di. Appetijt igitur esse sicut Deus. quæ grâdis superbia fuit. At verò hæc superbia non fuit primum Adæ peccatum: sed, vt docet Author, initium huius superbiæ fuit, recessisse cor eius à Deo. Explicat id verò Paulus, dicens: Sicut enim per inobedientiam vnus hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnus obediens, iusti constituentur multi. Attentissimè aduertat Theologus, peccatum originale, per quod omnes sumus constituti peccatores, non fuisse superbiæ, sed inobedientiam: quæ fuit causa superbiæ. Ergo Paulus ait, Peccatum primum, per quod peccatores facti sumus, fuisse inobedientiam. Ecclesiasticus, hanc inobedientiam nominat, recessionem cordis à Deo, & ab eo apostasiam. quæ s. noluit subdi præcepto Dei, arboris fructum interdicens. hæc inobedientia fuit causa superbiæ. Et Theologus norit, ex Philosophia morum, inobedientiam, vt etiam obedientiam, pertinere ad iustitiam: Superbiâ verò minimè ad iustitiam, sed ad temperantiam. Sicut & Christi obedientia, non fuit actus humilitatis, sed religionis, aut obseruantia.

vt ex

vt ex D. Thoma colligere est facile. Habemus igitur iam, causam Superbiæ fuisse inobedientiam, & recessum à Deo. Pergit Author dicere, quid deinde ex superbia sequatur, & ait, Superbiæ esse initium omnium peccati. Tu ne intelligas, superbiæ esse initium inobediētia. nam ab hac initium habuit. Sed est initium reliquorum peccatorum. Vt si ex matre sit horrenda superbia, non minùs ex filijs. Ergo sicut Paulus docet, cupiditatem esse causam, & radicem omnium malorum, quia innumera mala sequantur ex auaritia: ita, & adiam, superbia. è qua, & in Lucifero, & in Adam, omnia mundi mala subsequuta sunt. Quod ait, *Qui tenuerit illam, implebitur maledictus, & sabuerit eum in finem.* hunc habet sensum: Virum superbum omnes execrantur, maximè Deus. Ipsaq; superbia sensim hominem sabuerit. Velut qui muri fundamētum sensim excauat, vt in fine totus ruat: ita Deus sensim superbum in temporalibus & spiritualibus debilitat, vt tandem eum in infernum præcipitet. Contrà Christus, cùm diligit suos, qui sunt in mundo, in finem diligit eos.

Propterea exhonoraui Deus conuentus malorum, & destruxit eos vsque in finem. 2. Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. 3. Radices gentium superbarum auerfecit Deus, & plantaui humiles ex ipsis gentibus. 4. Terras gentium euertit Dominus, & perdidit eas

O 4 . dit eas

Apostasia.

Genes. 3.

Rom. 5.

Eodem.

Genes. 3.

2.2. q. 102.
& q. 104.

1. Tim. 6.

Iohan. 13.

II

dit eas vsque ad fundamentum: arefecit Deus ex ipsis, & disperdidit eos, & cessare fecit memoriam eorum à terra. 5. Memoriam superbiorum perdidit Deus. & reliquit memoriam humilium sensu.

Primum membrum hunc habet sensum: Superbiorum conueniens insigni aliquo dedecore Deus dehonestauit: vt quia ipsi quærunt suam honorem, Deus incidere facit in grauissimum dedecus. Vt Sodomitarum, quos superbos fuisse, tradit Ezechiel. Tu lege Paulum ad Rom. i. videbis gentes elatas, superbas, affectas grauissimis probris. Secundum membrum plus aperit exemplum, quàm verba. Vide Angelos destructos, item Romanos, vtinam non Christianos. Tertium membrum explicat Tyrus, quæ radicata in maxima fortitudine murorum, diuitiarum, prudentiæ, arefacta est tamen. Explicat Ierosolyma, radicata & fundata in sanctitate, in iustitia, in verbis Domini: arefacta tamen est. Explicauit Babylonia, &c. Quod verò dicit, plantauit humiles, id est, abiectos. qui non videbantur vincere posse. Quartum membrum declarauit Ninive destructa, Babylonia euerfa, Sodoma combusta, & innumeræ ciuitates, cladibus, incendijs, terræmotibus absumptæ: quarum, vt habet litera, nulla est memoria. Quinti membri veritatem, innumeri duces superbi, & in æterna obliuione sepulti, demonstrant.

12 *Non est creata hominibus superbia: neque iracundia nationi mulierum.* Pulehro Epiphonemate claudit

claudit tractationem de superbia, dicens, non fuisse natam superbiã hominibus. Cur enim homo superbiat ex corpore, quod vermes, pediculi, culices, pulices adoriuntur, & perimunt? Cur superbiat ex anima, quam ventriculus tentationis aggreditur, & deijcit? Planè nulli est superbia nata. Sed si cui nata est, dæmoni, non homini nata est. Cùm tamen nihil putent Principes magis sibi quadrare, quàm fastus & superbia. adeò non homines, sed Deos se esse putant. Atqui, mors, sepultura, iudicium, & infernus aperiet homini, an sit ei nata superbia. Addit, neque iracundia nationi mulierum. Nam illi irasci conuenit, cui conuenit posse sumere de hoste vindictam: at id scemina minimè potest. Nata est scemina, vt obediat, non vt irã excandescat. Mulier fortis fuisse apprehendat, non arma. Molle corpus illi natura dedit, cur falsò vult, sub molli corpore, durum gerere cor? Verba illi natura dedit, suaui, blanda, quibus corda virorum demulceat: non quibus flammam euomat. Possunt hæc verba alium habere sensum. Cùm natio sit verbum significans genus, seu natos mulierum, poterit intelligi, non esse natam iracundiam nationi mulierum, id est, filijs natis ex mulieribus. Conueniat ira feris, non hominibus. Conueniat his, qui ex diuersis principijs orti sunt, non hominibus, ab vnica Heuã natis. Nati sumus ad laborem, non ad iram. & planè indignissimum est irasci, cui nasci fuit fedissimum.

Ezech. 16.
Rom. 1.

Isaia 14.

Isaia 23.

4. Reg. 17.

Isaia 47.

Naum 1. 2. 3.
Genes. 19.

Genes. 1.
Prouer. 17.

Genes. 2.

Job 5.

simum. habet quod humilietur, non quod irascatur, cui tam sordidum initium fuit.

13 *Semen hominum honorabitur hac, quod timet Deum: semen autem hoc exhonorabitur, quod praterit mandata Domini.* Ac si diceret, Non habet homo vnde superbiat. At si timet Deum, hinc est honore dignissimus. Vt est dignissimus dedecore, si non timet. Planè multum habebat homo vnde honoraretur, si, vt creatus à Deo est, ita permanisset. Atqui, omni honore exutus est, cum peccato se induit. Quando tamen gratia Dei hominem Diuino timore (reiecto peccato) exornat, iam ex dæmoniaco fit homo Diuinus, ac ideo incredibili honore venerandus. Dicente Psalm. Honorabile nomen eorum coram illo. *In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timet Dominum, erunt in oculis illius.* Id est, Rector, & Princeps, qui in medio fratrum est, est ab eis honorandus: quia representat Diuinam maiestatem, mundi gubernatricem. Similiter ergo timentes Deum honorentur à Rectore: sintq; in oculis eius. vt pote qui filij Dei, ac quodammodo Dij sunt. Iuxta illud, Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est. Et, Ego dixi, Dij estis. ¶ Collige primum: Rector non superbiat contra subditos. sunt enim eius fratres. Collige secundum: Subditi, quia fratres, non contemnant Rectorem: sed suspiciant, quia rector est. Tertid, id maxime contendat Rector, vt honoret timentes Deum. O quàm longè tamen sunt ab hoc confi-

Psal. 71.

Isaiaz. 10.
Psal. 81.

Iohan. 10.

Psal. 81.

consilio Principes nostri! At dictum est, Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum. Scio quosdam intelligere locum istum ita: Honorandus est rector à fratribus: sicut timentes Deum, sunt in oculis Dei.

14 *Gloria diuinitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei est. Non despiciere hominem iustum pauperem, & non magnificare virum peccatorem diuitem. Magnus est Iudex, & potens est in honore: & non est maior illo, qui timet Deum.* Id est, tam diuites, quàm pauperes, & reliqui, hinc solum gloriantur, quod timet Deum. Ac proinde æquum non est, vt iustus licet pauper despiciatur: nec vt peccator, licet diues, magnificetur. Nam equidem grandis est in honore potens, grandis item Iudex: sed nec potens, nec Iudex est ita honorandus, vt qui timet Deum. Si videlicet illi Deum non timeant. Nam vt cœpi dicere, timor Dei, qui cum gratia Dei animæ infunditur, cum sit donum Diuinum, dat animæ esse diuinum, atque cæleste. quo minores sunt Angeli, si solum ex suo esse naturali censeantur. Tum timor Dei perfert hominem ad conspectum Dei. hoc verò est, quod laude dignū est. Cætera quæ nec hominem Diuinum faciunt, nec ad conspectum Dei adducunt, laudent cæci, non qui vidēt splendorem timoris Dei. & planè, si esse angelicum naturale, minus est, quàm esse Diuinum, quod timor Dei dat: minus etiam erit esse Iudicem, esse Regem, & reliqua, quæ natura hominum dat.

Ecclesi 1.

Eodem,

SECUNDA PARS.

Varia tradit.

SERV O *sensato liberi seruiens. Et vir prudens & disciplinatus non murmurabit correptus. Et inscius non honorabitur.* Primum membrū explicauit Ioseph, venditus in seruum, cui tamen libera Ægyptus seruiuit. Nam rectè Salomon, Seruus sapiens dominabitur filijs stultis. Secundam partem veram monstrauit Petrus, à Paulo reprehensus, nihil obmurmurans. & rursus non semel à Christo reprehensus, vocatus Satan, & insimulatus, quòd esset modicæ fidei. Cùm enim nemo nostrū sapiens nascatur, nemo est etiam qui omnia sciat: ac ideo nemo qui doceri meritò recuset. Iam si de moribus argueris, si iustè, gratias agito. Si iniustè, bonum animi arguentis, lauda: malum, aut ride, aut sustine. Tertiam partem ita intellige: *Vir inscius indignus est honore, id est, functione honorata.* Cùm enim cæcus sit, dignior est, vt ab alijs ducatur, quàm quòd alios ducat. Dominus noster facturus Apostolos Principes terre, priùs eos docuit, aperiens illis sensum, vt intelligerent Scripturas: & dans Spiritum sanctum, qui suggereret omnem veritatem. Gloria Christo, qui Concilio Tridentino suggessit, vt monstraretur Episcoporum insciorum ab orbe depelleret.

Noli extollere te in faciendo opere tuo, & noli cunctari in tempore angustia. Melior est, qui operatur,

Genes. 41.

Prouer. 17.

Galat. 2.

Matth. 16.

Matth. 14.

Luc. 11.

Iohann. 20.

Concilium

Trident.

16

In Ecclesiastici Cap. X.

ratur, & abundat in omnibus, quàm qui gloriatur, & eget pane. Sensus est: Noli ita te extollere, vt deferas opus tuum, quauis sit vile: & cùm tibi angusta est res familiaris, noli cunctari, morari, aut differre opus tuum. Melior enim est, qui habet ex opere, licet abiectio, quàm qui superbit, & eget. Natus homo ad laborem est: ne fugiat congenitum laborem. Beati sunt, qui labores manum suarum manducabunt, non qui desident ociosi. Tu verò prudentissimè nota, meliorem esse agricolam, & mechanicum, qui opere suo habet, vt non egeat, quàm mobilem, & illustrem, cuius splendorem rigida fames obscurat.

Fili, in mansuetudine serua animam tuam: & da illi honorem secundum meritum suum. Peccantem in animam suam, quis iustificabit? & quis honorificabit exhoratorem animam suam? Hic locus multorum sensuum capax est. Primus conuenit cum præcedentibus, & sequentibus. s. Fili, si pauper fueris, serua te mansuetum, non iracundum, aut blasphemū. Nam iracundia deiecit hominem gradu hominis: ne igitur tu te deieceris: sed in hominis dignitate seruabis. Quòd si ex ira non opereris, peccabis in animam tuā, eam ne cessarijs defraudando. Quod malum si tu tibi intuleris, quis auertet? Si tu te ita dedecore afficis, quis decorabit? Secundus sensus: Serua te fili tranquillum, & imperturbatum. Cùm enim anima tua excelsior sit rebus alijs, indignum est, te ab eis turbari, aut

Iob 5.

Psal. 127.

17

aut pollui. Si verò tu te turbaueris, aut pollueris, quis te iustum existimet? Tertius est: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Igitur impatiens amittit se. Non ergo dat honorem animæ suæ. Quòd si tu tibi cõtumeliam irrogas, auferens te tibi, à quo vis honorari?

18

Pauper gloriatur per disciplinam, & timorem suum: & est homo qui honorificatur propter substantiam suam. Qui autem gloriatur in paupertate, quando magis in substantia? & qui gloriatur in substantia, paupertatem vereatur. Id est, Pauper dignus est honore, duplici causa: & quia disciplinatus, seu sapiens est: & quia timorem Dei habet. Diues honorandus est vnica ratione, scilicet quia substantiam huius mundi habet. Vtrique consilium dat Author. Pauperi, quòd si in paupertate lætatur ob sapientiam, & timorem Domini, multò magis istorum gratia lætetur, si fortè contingat substantiam mundi possidere. Si timorem & sapientiam seruat pauper, ob quæ gloriatur, seruet etiam in opibus: vt magis gloriari mereatur. Diuiti cõsilium dat, ne gloriationi, ob diuitias, vela pandat. Nam contingit in paupertatem incidere, ac ita causam gloriandi subduci, & amoueri. ¶ Tu Lector aduerte, ex literæ contextu. Admonetur pauper, vt in timore Dei, & sapientia duret: vt in cuius manu sit eas opes elargiri. Admonetur diues, vt timeat aduersam fortunam: quia non est in hominis facultate, rotã fortunæ, ne moueatur, retinere.

CAPVT

CAPVT XI.

PRIMA PARS.

Varia tradit. Primum de Sapientia.

SAPIENTIA humiliter exaltabit caput illius, & in medio magnatorum confedere illi faciet. id est, Quantumlibet quis sit humilis, si sapiens est, exaltabit eum sua Sapientia, & in medio potentium sedebit. Ergo Sapientia dignissima est omni pretio: non ita pulchritudo vultus, nec decor vestitus, nec honoris splendor, nec regni thronus, nec gloria diuitiarum. Hæc est summa huius, & sequentium textuum. Porro literam nostram Ioseph veram monstrauit: quem sua exaltauit Sapientia, & sedere fecit in medio omnium principum Aegypti, vt eos prudentiam doceret. Veram monstrat etiam quotidiana experientia: quæ docet, multos ignobiles, ascendere ad cathedram Episcoporum, imò summi Pontificis.

Non laudes virum in specie sua: nec spernas hominem in visu suo. Breuis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius. Id est, nec pulchra facies digna est magno pretio: vt nec fœda, cõtemptu. nam apis vili est aspectu: at fructum edit, quod initium est dulcedinis. id est, quo nihil est dulcius. intellige inter naturalia. Saccarum dulce est: sed artificiale est. Dices, Num non ille peribat speciem dignam imperio? ita planè, ex visu cognos-

cognoscitur vir : & ab occurfu faciei cognoscitur sensatus : vt infrà dicemus. Sed Authoris sensus est, non sat esse pulchram faciè, vt inde iudicaretur hominis pretium. Multi enim (inter quos Socrates, iudicio Apollinis sapiens iudicatus) sædo erant aspectu. *In vestitu ne gloriaris vnquam.* Gloria- tus est Herodes, vt Iosephus dicit, de splendida veste : suo malo tamen percussit enim eum Angelus Domini. *Nec in die honoris tui extollaris. Quoniam mirabilia opera Altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & inuisa opera illius. Multi tyranni sederunt in throno, & insuspicabilis portauit diadema. Multi potentes oppressi sunt valide : & gloriosi traditi sunt in manus alterorum.* Quod dicit, Altissimi solius, id est, Dei qui solus est altissimus. Insuspicabilis, id est, de quo nulla talis habebatur suspicio, quòd esset regali corona cingendus. Alterorum, id est, alienorum. Iam illud, ne gloriemur in die honoris, Christus in Dominica palmarum plenissimè præstitit : vt qui sciebat futurum opus redemptionis, mirabile, gloriosum, absconsum, inuisum. Nemo enim principiū huius seculi illud cognouit. Præstitit & Iob, qui regni honore minimè elatus fuit, siquidem nunquam eum conscientia reprehendit. & planè postea rasit pus, è corpore, in stercore sedens. Hæc sunt opera solius Dei, mirabilia, admiranda, absconsa. Porro Tyrannos sedisse in throno, & alios inopinatò regni coronam vsurpasse, testis est

Ecclesi 19.

Socrates.

Iosephus.

Actor. 12.

Luc. 19.

1. Cor. 2.

Iob 27.

est Balsasar, cuius, nihil tale opinantis, rapuit coronam Cyrus. Testis Ioram, deic- Dan. 6.
ctis à Iehu : Zacharias, expoliatus à Sellum : 4. Reg. 9.
& Phaceias, à Phacee. Potentes oppressos 4. Reg. 5.
validè, monstrat Darius, oppressus ab A- 1. Mach. 1.
lexandro : Arphaxad, à Nabuchodonosor, Iudith. 1.
&c.

Priusquam interroges, ne vituperes quemquam : & cum interrogaueris, corripe iustè. Dixerat neminem ex vultu contemnendum, addit, neminem temere vituperandum, donec exploratum habeamus, an vera sit, quæ ei imponitur culpa : & culpa explorata, iuxta eius meritum iustè est corripiendus. Deus bone, quot mala cauerentur, si hoc præceptum seruarietur ! Utinam Reges, Iudices, Superiores, mariti, imò & inferiores omnes nihil temere vituperarent, imò nec iudicarent, donec plenè esset cognita causa. Ita enim Paulus admonet, Nolite ante 1. Cor. 4.
tempus iudicare : quoad usque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. & Dominus, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Scio mihi verba deesse, ad explicandam huius præcepti & vtilitatem, & necessitatem. Matt. 7.

Priusquam audias, ne respondeas verbum : & in medio sermonum, ne adicias loqui. Generale consilium est. Iudex ne proferat sententiam, donec audiat litigantes. Consulutus ne præcipiter consilium, donec rem audiat plenius. In mutuo colloquio, donec audi-

as dicentem, ne ei responderis. Addit nimis ciuile consilium. Vt altero dicente, ne eius sermonem interrompamus. Afficis enim me iniuria, si conceptum sermonē meum, tanquam indignum, impedis, ne prodeat in lucem. Tum te ipsum declaras præcipitem, qui pati loquentem non potes.

5 *De eare, qua te non molestat, ne ceteris: & in iudicio peccantium ne consistas.* Id est, si parum aliqua res tua refert, super ea ne contendas. Ne certes super re non tibi necessaria. Tum etiam, si nostri iudicem iniquum, nec ab eo velis iudicari, nec cum eo iudicare. Si enim ab eo iudicaris, ab eo patieris iniuriam. Si cum illo iudicaueris, inferes iniuriam cum eo.

SECUNDA PARS.

De acquirendis opibus.

6 **F**ILI, *ne in multis sint actus tui: & si diues fueris, non eris immunis à delicto. Si enim sequutus fueris, non apprehendes: & non effugies, si præcucurreris.* Id est, ne agas, vt multas acquiras: ne contendas, vt multas opes habeas: ne actus tui sint pro acquirendis diuitijs multis. Nec enim, vt plurimum, contingit ditari, sine delicto. id est, sine iniuria & fraude aliorum. Nam, vt minimū, non dat elemosynam, qui ditari contendit. quod in tempore necessitatis delictum est. At verò Dominus dicit, Pauperes semper habetis vobiscum. Reliqui membri credo sensum esse: Diuitiæ currunt, & fugiunt à te. Si
tu in-

Iohan. 12.

tu inualidus fueris: sequeris eas, sed non apprehendes. At si velut validus, & potens, præcurris eas, & fugientes tenes: non effugies delictum. Est hæc prosofopœia. Diuitiæ fugiunt sequentem: at si contingat, vt sequens eas, præcurrat, & illas teneat, tenent illæ eum, captiuant, & iniquitatis seruum efficiunt. Est enim dictum Pauli, Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli, &c. Ergo, si cum bona conscientia, eas sequaris, non apprehendes. Si per malam eas præcurris, non effugies, quin te illæ mergant in ineritum, & perditionem. *Est Eodem: homo laborans, & festinans, & dolens impius, & tanto magis non abundabit.* Dicebam nunc, si per malam conscientiam præcurris diuitias, non effugies delictum: ne verò aliquis, cupiditate diuitiarum incensus, malam conscientiam induat, vt opes consequatur, nunc eum Ecclesiasticus admonet, esse impios, qui totis viribus opes consequantur, nec vnquam tamen consequuntur. *Est homo marcidus* (id est, piger) *egens recuperatione, plus deficiens virtute,* (id est, carens auxilijs alienis ad assequendas opes) *& abundans paupertate,* (id est, pressus nimia pauperie) *& oculus Dei respexit illum in bono: & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput: & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt Deum.* Illud verbum, egens recuperatione, significat hominē minimē callidū, minimē aptum recuperandis diuitijs, imò verò egentem viro, qui eum recuperet: quicq̃ eius
F 2 nego-

negocia nouerit tractare. Egens igitur recuperatione, est egens recuperatore. Iam tota hæc clausula, cum præcedente, & sequentibus, contendit multis verbis, diuitias dono Dei, non verò hominis, aut labore, aut consilio, aut auxilijs, aut negotio pecuniario, conquiri, & comparari. ¶ Notet Theologus pulcherrimè dictum, Oculus Dei respexit. Solum id, quòd oculus Dei hominem respiciat benignè, eum ditat. vt enim respicit terram, & facit eam tremere : ita respicit hominè, & facit eum ditari. ¶ Nota secundò, respicit Deus in bono, cum hominem ditat. Bonæ enim sunt diuitiæ, quas bonis, bonus Deus confert. Licet eo beneficio plerique vtantur malè. Non tamen diffitendum est, aliquando diuitias malis dari. Sicut ossa solent dari canibus, vt ea rodentes, sanguinem è dentibus mittant, & meliøre cibo fraudentur. ¶ Nota tertio, exaltare caput esse, è humilitate in celsitudine ascendere. Nam pauperes solent, curris pressi, caput demittere : vt diuites attollere. Iam intelligis illud, De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. ¶ Nota quartò, dignissimum esse, vt qui videmus è pauperie, virum ditari, nō ei inuideremus : sed contrà miraremur, & Deum, cuius est id speciale opus, honoraremus. Concludit Author dicens :

7 *Boni & mali, vita & mors, paupertas & honestas à Deo sunt. 2 Sapientia & disciplina, & scientia legis apud Deum. 3 Dilectio, & via bonorum*

apud ipsum. 4. Error & tenebra peccatoribus concreata sunt. 5. Qui autem exultant in malis, confescent in malo. Honestas huic Authori significat opes, quæ hominem, è vili honoratum reddunt. Constat id, tum, quia opposuit honestatem paupertati: tum secundò, quia infrà hoc cap. ait, facile est in conspectu Dei, subitò honestare pauperem. ¶ Sapientia hoc loco sumitur, non pro dilectione Dei, quia de ea statim loquitur: sed pro grandi aliqua, & insigni eruditione. ¶ Disciplina est institutio vitæ, à Spiritu sancto inspirata. ¶ Viæ bonorum sunt, declinare à malo, & facere bonum. ¶ Illud verò vltimum verbum, confescent in malo, Gracè habetur, malum confescent cum eis. ¶ Nunc ad textum. ait Author, bona & mala à Deo esse. id est, prospera, & aduersa ex Dei prouidentia veniunt. Non intelligas mala culpæ à Deo esse, nisi permissiuè. Sed sola ea intellige mala, de quibus dixerat, & de quibus subdit, si mortem, paupertatem. & tu docte vir illud annota, Cum præponeret Author bona malis, vitam morti: præposuit etiam paupertatem diuitijs. vt non solùm applaudat Euangelio, sed etiam Philosophiæ, quietem paupertatis præferenti diuitiarum tumultui. Annotabis secundò & maximo opere, Author docet hoc loco de bonis corporis, quod Paulus docuit de bonis animæ. vt eadem sit ferè ratio de prædestinatione, & reprobatione, quantum ad animam: &

Honestas.

Ecclesi 11.
Ecclesi 1.

Psal. 36.

Matth. 5.

Rom. 9.

de providentia, quantum ad corpus. Scilicet is pauper erit, quem Deus voluit pauperem esse. Is dives, felix, aut infelix, quem alicuius Deum voluit esse. At verò ut prædestinati laborem & diligentiam vult Deus: ita victuri, & honestandi. ¶ Secundo membro docet Author, ingentem eruditionem, s. afflatam vitæ spiritualis institutionem, & veram scientiam diuinæ legis, non esse bona humana: sunt potiùs ordinis Diuini. Loquitur enim de donis infusis, quæ gratiam, & charitatem, ex communi Theologorum sententia, consequuntur. Ergo, ut Verbum est apud Deum, quia est super omnem naturam: ita & dona infusa sunt apud Deum, s. super omnem naturam. ¶ Tertio membro idem docet, nisi quòd doctus annotabit, dilectionem præponi vijs bonorum: quia tunc opera bona meritoria sunt, id est, ordinis Diuini sunt, cum à dilectione, seu charitate, de qua loquitur Paulus, proficiscuntur. ¶ Quarto membro annotanda primò est prudentia Authoris, qui cum bona, & mala dixisset esse à Deo: cumq; dixisset, dona infusa esse apud Deum, cum tandem ad mala culpæ venit, non dixit illa esse, aut à Deo, aut apud Deum: sed solum esse concreata peccatoribus. Secundò nota, quòd is ipse, qui creat peccatorem, ut peccator est, creat eius errorem. id est, voluntas, quæ peccatorem facit, facit eius errorem. Fieri enim non potest, ut error præcedat peccatum. Sed simul cum peccato nascitur

Iohan. 1.

1. Cor. 13.

scitur error. (loquor de primo errore.) Est enim Theologorum dogma, in Angelis, & Adam priùs fuisse culpâ, ut minimum venialem, quàm errorem. Non enim venit à Deo error: sed ab errantis culpa. Ergo fons erroris non est Deus, sed voluntas peccatoris. Cum doctis loquor. ¶ Ultimo membro docet Ecclesiasticus eos, qui malis assuescunt, non ea in senectâ deposituros: imò verò & senescunt in malo, & malum senescit in eis. ut sit discrimen grande inter virum, qui ex infirmitate labitur, ac in lapsu dolet, & torquetur: & eum, qui ex vsu peccati, ac in peccatis exultat. Huius enim reparatio non facile speratur.

Theolog.

Datio Dei permanet iustis, & profectus illius 8
successus habebit in æternum. Græcis pro profectu est *éudoxia*. cogimur ergo intelligere, per profectus, id quod à Dei bona voluntate profectum est. Sensus iam textus nostri est ille, quem Paulus docet cum ait, Sine poenitentia sunt virtutes, & dona Dei, id est, Deum non poenitet doni sui: ac ideo quod dat, non aufert. imò verò donum ab eo profectum successus habebit in æternum. id est, donum Dei, quia non est ociosum, est productiuum sanctorum operum, quæ præmium in æternitate merentur. ¶ Duo hic nota. Prius est, Deum nunquam auferre dona sua: nisi ea homo sibi auferat. itaque in datione prior est Deus, in ablatione posterior. Obijcies, Num non Deus lucem prophetiæ, reuelationum, consolationum, ali-

Profectus.

Rom. 12.

Cant. 5.

Iob 1.2.

quando auferet à iustis? Vide Sponsam, cui sine culpa fortè est absens sponsus. Tum, Num non temporalium bonorum datio iustis auferitur? Memor esto Iob, & videbis quæ dico. Sed equidem, licet hæc videantur auferri, permanent tamen non in se: sed in re meliore. Nam dat Deus patientiam, quæ melior multò est, aut his, aut illis bonis. Secundò nota, dona Dei ociosa non esse: sed suos successus, & prouentus habere. Colligas demum, quòd iniusti, quantum multa bona habeant, seu videantur habere, tandem aut in morte, aut in vita eis spoliantur.

9 *Est qui locupletatur parè agendo: & hæc est pars mercedis illius, in eo quod dicit, Inueni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus. Et nescit quod tempus pertransseat illum, & mors appropinquat: & relinquet bona alijs, & morietur.* Pro, quod tempus, Græcè est, quale tempus. Super quo verbo, multa Theologus philosophabitur. Ergo erit sensus: Est parcus, qui se suis bonis fraudando, peruenit ad diuitias: & hanc sui laboris mercedem esse putat, quòd poterit, cum volet, bonis à se partis frui: cum tamen ex parsimonia eis minimè vtatur. ò hominis stultitiam! nescit, quàm accommodum sibi tempus transeat: quòdque relinquet fruenda alijs, quæ sibi negauit. Similia habes apud Dominum, & apud Ecclesiastem in multis locis. Ego intelligo hoc loco, quòd his miseris, ex Dei ordi-

ordinatione, mors appropinquat: vt sicut viri sanguinum, & dolosi non dimidiant dies suos, quos ex naturæ præscripto Deus illis taxauerat: ita hi viri sanguinum contra se, nec dies suos à natura definitos perficiant.

Sta in testamento tuo: & in illo colloquere: & in opere mandatorum tuorum veterasce. Id est, Perseuera in lege Dei, quæ testamentum dicitur. ne s. vllà causâ à tua lege discedas. quod dicit, quia tunc Iudæi partim exemplo Gentilium, partim iniquitate Tyrannorum à sua lege descisciebant. Quod dicit, in illo colloquere, hunc habet sensum: Legem intra te consule, cum quid facturus es, Legem adeas, cum quid dubitas, ab ea pete responsum. Demum admonet, vt contrahat senium operando ea, quæ diuina mandata præcipiunt. *Ne manseris in operibus peccatorum. Confide autem in Deo, & mane in loco tuo. Facile est enim in oculis Dei subitò honestare pauperem.* id est, Si placet pauperem vitam effugere, & honoratam habere, primum id præsta, vt si contigerit labi in crimina atque peccata, ne in illis perseueres. Beatus enim est, qui in via peccatorum non fletit. Secundum est, vt confidas in Domino. Nam beati omnes qui confidunt in eo. Ea enim fiducia Deum obligat, vt tibi confidèti benefaciat. Tertium est, vt maneas in loco tuo. s. ne locum habitationis tuæ deseras: neve functionem tuam derelinquas: aut mediocritatem status fugias. ne s. contendas supra statum,

Psal. 54.

IO

Psal. 1.

Psal. 1.

Luc. 12.

tum, & conditionem tuam: ultra regulam, quâ Deus mensus est te, teipsum extendens, ita manentem, & quæ diximus facientem, facillimum Deo est honestare. vt honestauit Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, & omnes filios Israel, qui fugiebant ex Aegypto. Hæc tu lector intellige in lege veteri, in qua dicebatur, Si præcepta mea seruaueritis, bona terræ comedetis: & in qua seruanti legem benedictiones temporales promittebantur. At in noua lege, si tua anima donis cælestibus ditari contendit, fugiat peccata, confidat in Domino: in uocatione, qua uocatus est, maneat, & cum minus suspicabitur, maxime ditabitur. *Benedictio Domini in mercedem iusti festinat: & in honore ueloci processus illius fructificat.* Fateor Græcis esse, non in honore: sed in hora. At litera nostra faciliorem sensum habet. s. Dominus amanti animo, benedicit iusto. Hæc benedictio non est mortua res: sed uiuida, exilit, festinat mercedem iusto tribuere. Eiusq; gressus, quibus festinat, efficiunt fructus, & merita, vt iustus uelocius honoretur. Ergo benedictio Domini properat, vt mercedem tribuat. Dum uerò non accessit, efficit vt iustus mereatur sanctis operibus uelociorem honorem.

¶ Dices, Multi iusti non ditati, sed potius expoliati, & uixerunt, & diem suum obierunt. Fateor: sed eorum paupertas erat illis maiori solatio, & lætitiæ, quàm essent omnes diuitiæ. Gloriatur Paulus in tribulationibus, Andreas in cruce, Monachorū

exami-

examina in nuditate sua. Nonne hæc est eorum merces dum uiuunt in terra? futura tãtò maior, cum abierint in cælum. Habentes, *1. Tim. 6.* inquit, victum, & quibus tegamur, his contenti sumus. imò & carètes victu, & uestitu, etiam contenti sumus. Absit enim gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, & c.

Ne dicas, Quid est mihi opus? & quæ erunt mihi ex hoc bona? Ne dicas, Sufficiēs mihi sum, & quid ex hoc pessimabor? Si legeres primo loco, Quid est mei opus, aut quod est mihi opus? literæ Græcæ magis cōgrueret. vt fit sensus: Quorsum uiuo in mundo? quæ est utilitas, quòd uiuā? quod est opus, cuius causa uiuendum fit mihi? Sed literam nostram hoc sensu lege, Quid est mihi opus uiuere? Secundo loco, & tertio, illud ex hoc, intellige, ex hoc tempore. Tertio loco uerbum pessimabor significat, petis habere. Sensus igitur totius clausulæ est: Si miser es, ne dicas, Cur ego uiuo, quid est opus me in hoc seculo? & post-hac, mihi, hætenus infelici, quæ bona contingere possunt? Rursum si felix es, ne dicas, Opulentus sum, nec cōtinget esse infelicem. Imò uerò in miseria felicitatē spera: in felicitate miseriā uerere. & hoc subdit dicens: *In die bonorum ne immemor sis malorum: & in die malorum ne immemor sis bonorum. Quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum uias suas.* Eandem sententiā habet Author infra dicens, In die paupertatis, memento abundantiae: & necessitatem pau-

perta-

1. Cor. 10.

Isaie 1.

Deut. 28.

1. Cor. 7.

2. Cor. 11.

2. Cor. 11.

pertatis, in die diuitiarum. Vult igitur Ecclesiasticus animū nostrum esse æqualem; quadratum, & eodem loco permanentem. Vt cum bona fortunæ eum euehere contenderint, timor infortunij stabilem faciat. Ac rursum, si malis deprimi incipit, bonorum spes loco dimoueri minimè patiatur. Aperiens dicam. Si felicem te putas, caue ne superbias, memor eius afflictionis, quam mali in morte patientur. Quod si miserum te vides, caue ne à bonitate deslectas, memor felicitatis, quam tempore mortis habiturus es. ¶ Notandum primò, Deum esse adeò potentem, vt facilè eo die, quo malus moritur, omnium culparum suarum pœnam inueniat: contrà bonus, omnium meritorum suorum præmium accipiat. Homines si punire volunt, moras pœnis adnectunt, vt quod pœnæ intensio non potest, possit extensio. At potentia Dei facilè in die obitus sentire facit præmia meritorum. ¶ Secundò nota, si post diem obitus nulla esset ampliùs, aut gloriæ felicitas, aut pœnæ miseria, solum præmium quod in die mortis datur bonis, & pœna malis, esset eis sufficientissima retributio. tanta est vtriùsque magnitudo. Imò verò essentialis felicitas eadem est, quæ in die obitus datur, (vt est etiam eadem pœna essentialis) cum ea quæ æternū est duratura. Et Theologus aduertet, illam aut felicitatem, aut infelicitatem esse æternam: & nunc æternitatis esse indiuisibile, in vnicò puncto omnia tempora comprehēdens.

Punctus est
sermōnis.

¶ Ter-

¶ Tertio egregiè annotat Iansenius, falsum esse, id quod Ioanni Papæ adscribitur, felicitatem, aut miseriam hominibus differri vsque ad diem Iudicij, imò docemur, in die mortis retribui cuique secundum vias suas. ¶ Quarto pulcherrimā docet Author considerationem, quomodo Deus libros rationum suarum aperiat, quo die contingit homines mori: & iuxta cuiusuis merita, nec plus, nec minus, cuique sua stipendia largiri.

Malitia hora obliuionem facit luxuria magna: 12
 & in fine hominis denudatio operum illius. Malitia, id est, tribulatio. vt illud, Sufficit diei malitia sua. ¶ Luxuriæ, id est, voluptatis, & redundantiæ. vt vites dicuntur luxuriari. Est ergo sensus: Afflictio illius horæ mortis, obliuisci faciet deliciarum, & fastus totius vitæ. Sanè tunc in memoriam illa venient: at non in voluptatem, sed in tormentum. vt olim Aegyptij Iudæorū persecutores visi sunt ad litus maris, non in Iudæorum terrorem, sed gaudiū. Addit egregiam doctrinam, In fine, id est, in hora obitus, denudabuntur cuique omnia opera sua, quæ cogitauit, dixit, fecit, omisit. Vt enim, teste Daniele, in generali Iudicio libri aperiētur, vbi quisque leget omnia bona, & mala quæ fecit: ita in particulari iudicio (quo erit in obitu cuiusque) liber aperietur, in quo, qui moritur, aperta videbit omnia opera sua. O quàm gaudebit, qui sua bona leget, quàm dolebit contrà, qui mala! ¶ Habet Theologus,

Exod. 14.

Dan. 7.

gus.

gus, esse de fide, quod in fine vitæ cuiusque erit iudicium particulare, quo eius opera omnia examinabuntur, & iuxta merita præmium accipient. Tunc ergo reuera erit notus quisque sibi. Forfan, & cognoscentur eius, qui tunc examinabitur, opera, ab Angelo eius patrono: & à dæmone, aut dæmonibus accusatoribus. ¶ Habet secūdò, quàm meritò dixerit Author, Facile est corà Deo in die obitus cuique retribuere. Nobis sanè impossibile videtur, in hora mortis cuncta hominis opera reuelari. At quod hominibus est impossibile, Deo possibile est. ¶ Tertio rectè colligit ex hoc loco Iansenius, animas, quæ ex hoc iudicio ibunt in Purgatorium, cognoscere, cælum illas manere: ac ideo de sua felicitate esse securas.

Suprà hoc
sap.

Iansenius.

13

Rabanus.
Nicolauus.

Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filiis suis agnoscitur vir. Rabanus, & Nicolaus per filios intelligunt opera. Ergo neminem iudices beatum, donec eius opera, in die obitus sui, beatum illum ostendat. Simplicius intelligi ita potest: Gloria patris est filius probus: vt contra pars quedam infelicitatis est, filios habuisse peruersos. Ergo donec videas filios esse bonos, nec dum de patris perfecta felicitate constitue. Fateor Iosiam fuisse sanctum, & Ezechiam, quin & Abraham, Isaac, & Iacob, quibus tamè quidam filij peruersi successere. Ac ita fatèdum est, non nihil hos patrum suorum splendorem obscurasse. Ergo laudes parentes sanctos: sed si illis filij mali contingere, id laudibus

4. Reg. 22.

4. Reg. 16.

bus frenum erit. Cur igitur nos Christiani Christi gloriam obscurare contendimus?

TERTIA PARS.

De hospite recipiendo.

NON omnem hominem inducas in domū tuam. Multa enim sunt insidia dolosi. Intelligit, non inducendum quemuis, vt in domo tua familiariter, aut diu versetur. Nam recipere quemuis ad vnius noctis hospitium, cum debita obseruatione, & obseratione domus, non est prohibendum. Nam Loth non examinabat, quos hospites reciperet. & Christianos D. Hieronymus laudat, quod in foro transeuntes cogebat ad hospitium. Sicut enim eruētant præcordia scetentium: & sicut perdix inducitur in caueam: & vt caprea in laqueum, sic & cor superborū: & sicut prospector videns casum proximi sui. Bona enim in mala conuertens insidiatur: & in electū imponet maculam. Locus hic est difficilissimus. Arbitror tamen genuinū sensum eius esse: Caue, inquit, ne in domū tuam dolosum adducas. vt enim præcordia putria, quāuis odoratos cibos eis iniicias, putrent semper tamen: ita licet beneficijs dolosum afficias, machinabitur tibi tamè malū. Et sicut perdix inducitur in caueā, vnde licet ibi delicatius alatur, machinatur tamen fugā e cauea: ac sicut caprea in laqueū coniecta, & ad delicias eam habētis educata, fugā continēter meditatur: Ita dolosum tu in tuam domū inducis, vbi deliciosè eum alis. At ille insidias tibi continenter parat: & est

Genes. 19.

Hieronymus.

cor eius sicut prosector, qui attentè videt, vbi cadas. id est, vbi te cadere faciat. Bona enim tua, in malū interpretabitur, & conuertet: & quæ tu das illi electa, ille macula nigra notat, & infamat. Planè vt pectus putre, vt perdix captiua, vt caprea illaqueata, bona quæ suscipiunt, conuertunt in malum, quod meditantur. Quàm hæc in nos quadrant, qui tot, tantaq; bona à Deo suscepta, in eius offensionem conuertimus? *A scintilla vna augetur ignis: & ab vno doloso augetur sanguis. Homo enim peccator sanguini insatiatur.* Perstat suadens, ne in nostram domum familiariter dolosum inducamus. Vt enim scintilla ignis parat domus incendium: ita dolosus parat homicidium. Vir enim peccatis deditus, non se continet, donec homines vita priuet. Hæc lector ita intellige, Ingratitudo hospitis accendit rixam, & inde homicidia patrantur. Quis enim ferat hospitem, qui malum pro hospitio rependat?

15

Pestifer.

Attende à pestifero, fabricat enim mala: ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum. Pestifer est, qui malorū operator est. à quo, vt à doloso, cauere iubet. Ne tibi nocens, ab omnibus semper ridearis. Ergo si malum hîc alijs fecit, fuge ab eo, ne & tibi faciat. Planè dignus es, quem omnes subsannent, si non caues eum, qui omnes lædit. *Admitte ad te alienigenam, & subuertet te in turbine, & abalienabit te à vijs proprijs.* Lucius Papa epist. 2. cùm totum hoc caput in suam transtulisset episto-

Lucius Pp.

epistolam, in hoc eius fine, non legit à vijs proprijs, sed à tuis proprijs. Iudicio meo tamen, idem sensus est. Caue, inquit, ne in tuam familiaritatē inducas virum à fide alienum. Ne te à tua fide velut turbo deiciat, & à vijs proprijs tuę religionis abalienet. Vtinam hoc cõsilium accepisset Salomon, non 3. Reg. 11. fuisset à religione, velut turbine deiectus. & Iudæi, qui alienigenas susceperunt, didicerunt mores eorum. *Psal. 105.*

CAPVT XII.

PRIMA PARS.

De beneficio præstando.

I benefeceris, scito cui feceris, & erit gratia in bonis tuis multa. Non est hoc loco sermo de præstandis elemosynis minutulis. In his enim præstandis non est necesse considerare, & nosse, quis sit, cui damus. Sed sermo est de grãdioribus beneficijs, quę est necesse, vt dignis dentur. Vt sit gratia à Deo ei, qui dat. Dices, Nõnne Deus indignissimis nobis maxima beneficia præstat? Nõnne solem suum oriri facit super bonos *Matth. 5.* & malos? Nõnne Paulus iubet inimicū paciscere, & carbones ignis super eius caput cõgerere? Quid enim si dignis das, nõnne & Ethnici hoc faciunt? Quid num non & Seneca vult, Deorum exemplo multa etiam *Lib. 1. de beneficijs. c. 1. & 2.* ingratis dari? Responderet, absque dubio

Q verum

Lib. 4. eth. c. 1. verum dici ab Authore. nam, vt Aristoteles ait, cùm liberalitas sit virtus, dabit, quãdo, quomodo, vbi, & quibus oportet. Si quidem dare quibus non oportet, non dare: sed perdere est. Ac ideo qui eleemosynas tribuere vult, maximè domesticis fidei, (vt ait Paulus) & pijs (vt volebat Tobias) largietur. Ergo regulariter, & vt in plurimum, qui benefacit, viro bono benefaciet, vt & beneficium (liceat ita loqui) oret pro benefico, simul oret & beneficiarius, simulq; gratũ habeat Deus. Quòd si Deus malos etiam beneficijs afficit, id, vt ait Seneca, facit propter bonos. Si enim malos malis afficeret, pertingeret hoc malum etiam ad bonos. Idem vult Paulus, cùm omnia dicit Deum facere propter electos. Iam si Paulus iuxta Christi sententiam iubet beneficijs inimicum vincere, id sanè iubet, quia illi dando, Christo datur. Cui gratissimum feceris, si inimicum ea ratione ad meliorem mentem adducas. Denum non negamus, nonnunquam ingratum dandum esse, vt grati sint. At vt plurimum, si benefeceris viris bonis, & id promerentibus, benefeceris.

2 *Benefac iusto, & inuenies retributionem magnam: & si non ab ipso, certè à Domino.* En philosophiam altiore, quàm Seneca doceat. Dicit hic, Tantus est virtutis splendor, vt ipsius solius gratia, etiam ingratum sit benefaciendum. Attollit tamen noster Author oculos in Deum dicens, Benefac iusto, & inuenies magnam retributionem à Deo, dicente,

cente, Quandiu vni ex his minimis fecistis, mihi fecistis. Vnde & ratio colligitur, quare magna erit futura merces. s. quia Christo beneficium prestitum est. Cùm enim in anima iusti Sapiencia sedeat, qui iusto benefacit, manifestè Sapiencię benefacit. At Sapiencia potest, & vult liberalissimè retribuere.

Non est enim ei bene, qui assiduus est in malis, & eleemosynas nõ danti: quoniã Altissimus odio habet peccatores, & miserus est peccatoribus. Hęc clausulam interiecit Author suo sermone: cùm enim diceret, quibus esset benefaciendũ, interiecit malũ esse, non benefacienti. Ex Vatablo verò didicimus phrasem Hebræã esse, non est bene, pro est pessimè, seu nimis malè est peccati, si non dat eleemosynas. Quid, ò Ecclesiastice, doces ne bene futurũ peccati, si det eleemosynas? Nõne Paulus dicit, Si distribuero facultates meas in cibos pauperum, & charitatẽ non habuero, nihil sum? ita certè, vt Paulus dicit. At non adeò malè est peccanti, si dat eleemosynã, vt si non det. quia licet eleemosyna peccatoris nõ mereatur, vt Deus illi gratiam largiatur: at indicium, ac spes futuri boni est. Deus enim, qui peccantem ad dandum prouocat, innuit, se prouocaturũ, vt ille penitentiã agat. Quod subdit, quoniã Altissimus odio habet peccatores. ratio est eius quod dixit, Non est bene assiduè peccanti. s. quia eum Deus odio habet. Tu verò ne queras maiorè causam, quare peccatori non bene sit, sat est, quia Deus eum odio habet. Denum vltimum

verbum, *Et misertus est penitentibus.* ratio est posterioris dicti, scilicet non dantis eleemosynas. Vbi prudentiam Authoris aduerte. Videbatur dicturus, misertus est dantis eleemosynas: vt oratio quadraret. At prudenter dixit, misertus est penitentibus: vt innueret, peccatorem, etiam si det eleemosynam, nisi peccati poeniteat, misericordiam Domini non habiturum. Tum vt innueret, egregiam poenitentiam partem in eleemosyna consistere. Demum innuit, dantem eleemosynam, aliquando, Dei gratiam, à peccato per poenitentiam conuertendum.

4 *Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem. Et impijs & peccatoribus reddet vindictam: reseruans eos in diem vindictae.* Dixerat dandam misericordiam iusto. Nunc addit, dandam inter iustos, maximè ei, qui misericors est. Vt inueniat apud nos misericordiam, is apud quem eam alij inuenerunt: & sicut praestitit, recipiat. Tu verò penetra, contraponi misericordiam peccatorem. Ac si omnis peccator misericors non esset: & omnis iustus misericors esset. Quod planè verum est. Cum enim charitas constituat iustum, planè constituet & misericordem. Quod subdit, & impijs & peccatoribus ratio praecedentium est. Cur, inquit, dabis peccatori, qui in peccatis suis, velut in coeno, vult volutari, cum Deus illi non misericordiam, sed vindictam, sit redditurus? cur tu per eleemosynam seruabis à morte, quem Deus, velut ouem occisionis, reseruauit ad poenam? ¶ Et Theologus hoc

loco

Ioco iam agnoscit Pauli doctrinam docentis, impios sustineri à Domino, volente ostendere iram suam in filios irae. Ergo vt facit vasa misericordiae, in quae suam gloriam effundat: ita sustinet vasa irae, in quae suum furorem ostendat.

Da bono, & ne receperis peccatorem. Benefac humili, & non dederis impio. Prohibe panes illi dare: ne in ipsis potentior te sit. Nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quaecunque feceris ei. Quoniam & Altissimus odio habet peccatores. & impijs reddet vindictam. Da bono. repetitio est illius quod iam dixit, scilicet benefac iusto, & c. II. lud secundum, Benefac humili, habet hunc sensum: Benefac homini minimè elato, minimè iactabundo, aut glorioso: sed humili, pacato, tranquillo, & mansueti. Si enim dederis superbo, tuo beneficio fortasse potentior fiet: & pro beneficio, graue maleficium rependet. Phrasis enim Hebraea est, duplex dicere, pro multiplici. vt illud, Fiat in me spiritus tuus duplex. & illud, Duplicia suscepit pro peccatis suis. Illud demum, Quoniam & Altissimus, ratio est praedictorum. Si Deus odio habet peccatorem, perseuerantem in malis suis, cur tu talem amabis? Si Deus eum seruat in vindictam, cur tu reseruas ad amicitiam? vt numero 4. dictum est. ¶ Lector attentus videbit, non hoc loco prohiberi, quin peccatori aliquando fructum panis, aut minutum numum porrigamus. Prohibetur enim id dari peccatori, quo potentior dante fiat. Quod cõtinget his qui

qui dignitates, redditus, & officia impijs dari procurant. Caueant igitur aulici, ne pro impijs ditandis, apud Principes intercedant. Curent potius humiles, & minimè elatis animis, prouehere. ¶ Libet hoc loco subijcere, ne quid maneat scrupuli. Cauendum nobis est, vt plurimum, ne demus elemosynam ei, quem malum agnoscimus. Si vnquam ille egerit, cauendum ne demus, quo in malo perseueret. Dare verò sanctè possumus, vt à peccato diuellatur. Tum ne fame conficiatur. Tunc enim non damus, vt viuat peccator, sed ne pereat homo.

SECUNDA PARS.

De inimico vitando.

6 **N**ON agnosceatur in bonis amicus: & non abscondetur in malis inimicus. In bonis viri, inimici illius: in tristitia & malitia illius, amicus agnitus est. Id est, Non exploratur amicus, cum nobis res nostræ prosperè contingunt. tunc enim multos numerabis amicos. At inimicus profert se, cum nobis aduersa succedunt. Vt protulerunt se Semei, & Achitophel contra Dauid. Secundum membrum aliter legitur Græcis, quàm nobis. Legunt enim illi, In bonis viri, inimici eius in tristitia. Id est, cum prospera, ac læta viro contingunt, in tristitia versantur eius inimici. Vt contra in malitia, & afflictione viri, amicorum dolor agnoscitur. At verò Stephanus Papa epist. i. dispungit, vt nos habemus. Vt sit pulchra sententia. In bonis viri, inimici

illius

illius agnoscuntur, si inuidendo: at in tristitia, & miseria eius, amicus agnoscitur, compatiedo. In prosperitate viri crescit inimicitia inimici: in miseria eius crescit amor amici. Ergo verè Christus agnitus est amicus, quia in tristitia, & afflictione, imò & in Rom. 5. malitia nostra, nobis occurrit.

Non credas inimico tuo in aeternum: sicut enim aramentum, aruginat nequitia illius. aramentum est vas ex ære, quod s. splendore suo aurum imitatur. Venerem Alchimistæ nominant. Ex eo, quanuis mundissimo, si non nihil humoris cōcipiat, continuò prodit ærugo, id est, virides sordes. Id verò est æruginare. Dicit nunc Authoꝝ, quanuis inimicus reconciliatus splendēti amicitia lucere videatur, cauēdus est. Eius enim nequitia proferet se, vt se viror aramenti profert. Sit Christo Domino gratia, eaq; plenissima, qui nos sibi reconciliatos minimè cauet, minimè horret. At Dauid expertus est suum Absalonem reconciliatum. Parum enim abfuit, quin à filio regno pelleretur. Expertus es & Ionathas, à Triphone reconciliato vita priuatus. 2. Mach. Et si humiliatus vadat curuus, adijce animum tuum: & custodi te ab illo. Non statuas illum penes te: nec sedeat ad dexteram tuam. Ne conuersus stet in loco tuo: ne fortè conuersus in locum tuum, inquirat cathedram tuam: & in nouissimo cognoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris. Id est, Si amicus reconciliatus se humiliarit,

si se coram te venerabūdis incuruarit: tunc tu magis attende. Caue ne illi faucas, & bonorum tuorum meliorū participem facias. Si enim eum honoraueris, & iuueris, cupiet locum tuum, & obtinebit forsā, te inde deiecto. Tunc tu serō sapiēs: erunt tunc verba mea, velut stimuli, quibus pungetur stultitia tua. ¶ Notabis, statuere aliquē penes te, est illi fauere, eum protegere. vt illud, *Pone me Domine iuxta te. & illud, Cum ipso sum in tribulatione. & Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Porrò, federe tecum ad dexteram, est illum honoris tui participem facere. vt illud, Sede à dextris meis. & A dextris est mihi, ne cōmouear. ¶ Notabis secundò, diabolū hostem esse nostrū, cum amici Dei sumus: at nobis reconciliari, cum peccamus. Si ergo te sub boni specie adoritur, tunc tu caue, & superpone animum, vt habet litera Gręca: ne fortē te tuo loco (quē Deus parauit in cęlo) deturbet. *Quis miserabitur incantatori à serpente percusso? & omnibus qui appropriant bestijs? sic qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus est in peccatis suis. Vna hora permanebit tecum: si autem declinaueris, non supportabit. Misericordiam meretur, qui casu incidit in noxiam feram, à qua ictus est: sed minimē eam meretur, qui sciens & prudens accedit ad feram. ita nec meretur misericordiam, qui temere fauit aduersario, à quo læsus est. is enim est nocentissima fera. Tritum illud, Homo homini Deus, homo homini fera. Illud, &**

Statuere.
Iob 17.

Psal. 90.
Psal. 22.

Psal. 109.
Psal. 15.

Cicero.

obuo-

obuolutus, referri potest ad virū iniquum, peccatis obuolutum. Potest etiam referri ad eum qui iniqui comes est, & eius peccatis obuoluitur. Tunc enim non est causa cur eius misereamur. quia sciens, se in periculum coniecit. Vna hora, inquit, prosperitatis tecum manebit. Si autem è statu felici declinaris, non tolerabit infortunium tuum. Similes sunt amici reconciliati hircundinibus, quę vere veniunt, & cum ipso recedunt: ita illi cum prosperitate veniunt, ea recedente, recedunt.

In labijs suis indulcat inimicus: & in corde suo insidiatur, vt subuertat te in foueam. In oculis suis lachrymatur inimicus: & si inuenerit tempus, non satiabitur sanguine. Id est, Verbis, & lachrymis (quę sunt ad mouendam commiserationem efficacissimę) curabit inimicus te decipere, vt te in sepulchrum conijciat: & si detur occasio, vt canis, linget sanguinem tuum. Si igitur caro nostra inimicus noster est, etiam si dulcia verba dicat, etiam si lachrymas fundat, minimē ei est adhibenda fides: insidiatur enim, vt nos in sepulchrum inferni conijciat. Quid de tentationibus diaboli dici poterit? nam homicida est, qui non satiatur sanguine nostro. Et si incurserint tibi mala, inuenies eum illic priorem: & quasi adiuuans, suffodiet plantas tuas. Inuenies priorem, s. vt noceat. Suffodiet plantas. Ascendisti in parietem: cępit ille nutare. In eo periculo petis auxilium: adest inimicus, affe-

8

Iohan. 8.

rens ligonem, quo suffodiat locum, cui pes tuus innirebatur, ac ita plantæ tuæ firmiter non inuenientes decident. *Caput suum mouebit, & plaudet manu, & multa susurrans commutabit vultum suum.* Susurrans, Grecis est, in aures aliorum insusurrās, s. secretd: de casu tuo gaudens, de eo alijs loquitur. Commutabit verò vultum: vt quem prius lachrymabundum ostenderat, nunc iam, velut obtenta contra te victoria, lætum ostendat. Vtinam mali Christiani hæc vera non inueniant tempore mortis. Tunc enim (si phas est dicere) diabolus lætum, miser homo de suo casu reperiet.

C A P V T XIII.

P R I M A P A R S.

De ineunda familiaritate.

*V*l tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Vt nigredo picis hæret eam tractanti: ita superbia, ei, qui superbo communicarit. Tritum illud, Corruptunt bonos mores consortia praua. Sed maxime contagio heret superbia. Hæsit enim Lucifer, hæsit & Adamo. Nescio etiã, cur hanc rapinam arbitretur homines, vt Deo æquales esse velint.

2 Pondus super se tollit, qui honestiori se communicat. Et ditiori te ne socius fueris. Quid communicabit ca-

1. Cor. 15.

*Genes. 3.
Philip. 2.*

bit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringetur. Dixit, non habendam cum superbo familiaritatem. Subdit, nec habendam cum honoratiore, aut ditiori. Vt enim collisa olla cacabo, non frangit cacabum, sed frangitur ab eo: ita si contingat discordia inter maiorem, & minorem, hic, non ille, lædetur. Deo igitur nostro sit gratia, & gloria summa, qui nos vult sibi esse familiares, nec confringitur olla: sed potius æreus lebes. non enim in cruce nostra fragilitas, sed Christus fortitudo Patris fractus est. *1. Cor. 1.*
Dives iniuste egit, & fremet: pauper autem læsus tacebit. Si largitus fueris, assumet te: & si non habueris, derelinquet te. Si habes, conuiuuet tecum, & euacuabit te, & ipse non dolebit super te. Si necessarius illi fueris, supplantabit te: & subridens spem dabit, narrans tibi bona, & dicet, Quid opus est tibi? Et confundet te in cibus suis, donec exinaniat te bis, & ter: & in nouissimo deridebit te. Postea videns, derelinquet te. & caput suum mouebit ad te. Id est, Dives iniuriam tibi faciet, & insuper comminabitur maiora mala, si mutis, quare tacendum, imò (vt Græca litera habet) supplicandum tibi est, ne ille nocere pergat. Secundò, si largiaris ei munera, fauebit tibi: si non pergas largiri, auertet faciem à te. Terriò, si sentit te non nihil facultatum habere, conuiuia erit tuus, donec exhauriat te; & nec exhaustum te videns, dolebit. Quar- to, si opera tua necessaria illi fuerit, curabit te decipere, nam ridenti, & læto vultu, pro-

mittit.

mittet tibi beneficia, & narrabit, quantum tibi fauere, quantum beneficiorum in te esse fundere potest. dicet enim, Habeo numos, quos mutuo dem: triticum, quod donem: lanam, quae vestiarius. quid ex his vis? quo tibi opus est? Illud verò, *Confundet te in cibo suo*, explicatur ita: Excipiet te ille opiparè, vt tu etiam illum opiparè reinuites, ac sic exinaniat te. Credo etiam alium esse sensum, si Parcissimè te ille excipiet in opere suo laborantem. Viles tibi cibos, & parcos dabit: & quia mercede tua te frustrabit, exinaniet te, ac nouissimè ridebit te.

3 *Humiliare Deo, & expecta manus eius. Attende, ne seductus in stultitia humiliaris.* Pulchra conclusio est. Si, quia te egere vides, vis ditioribus humiliari, id ne facito. Humiliare Deo potius, & ab eo vitæ subsidium expecta. Caue, ne hominibus humiliaris: stultè, & falso ab eis remedium sperans. Idem dicit in sequenti sententia. *Noli esse humilis in Sapientia tua: ne humiliatus in stultitia seducaris.* Id est, credes forsan sapientiam esse, hominibus humiliari. At caue, ne per hanc creditam sapientiã, eis humiliaris: alioqui in ea, quam putas sapientiam, quæ stultitia est, seducaris. ¶ Insurret nec immeritò vir doctus, Cur Author prohibet nos humiliari, cum Petrus dicat, Subiecti estote omni humanæ creaturæ. & Paulus, Cum liber essem ex omnibus, omnium me seruum feci. & Christus, Non venit ministrari, sed ministrare? Respondetur ex communi Philosophia. Sumunt

1. Pet. 2.
1. Cor. 9.

Matth. 20.

mununt omnia nomen, & rationem ex fine. Ergo cum Petrus ait, Subiecti estote omni homini, addit, propter Deum. vbi iam subiectos nos Deo fecit, non ita homini. & Paulus si seruus fit omnium, fit planè, vt eos lucrifaciat. & Christus ministrat, vt redimat. Hæc obedientia Deo potius est, quàm homini. Hinc ortum habet responsio secunda. Author prohibet nos humiliari, quãdo ea humilitas est aduersa Deo, id est, quando offenditur Deus, ne princeps offendatur. tunc enim sapientia seruiendi hominibus, stultitia fit. Si verò humiliari homini non tollit humiliari Deo, non illud prohibetur. Nam humiliatur Dauid Achis, & Regi Moab. Sit tertia responsio, quæ non nihil hanc secundam illustret. Non tollit Author quin homini humiliaris: sed tollit, vt humiliaris, totus confidens in homine: suspensus ab homine, Dei oblitus omnino. Quarta responsio forsan non aliena. Instituit Author virum pium, feruentem, Deo omnino dicatum: huic non adeò conuenit Principibus deseruire.

4 *Aduocatus à potentiore, discede: ex hoc enim magis te aduocabit. Ne improbus sis, ne impingaris: & ne longè sis ab eo, ne eas in oblivionem.* Docuit nos, vt Principum aulas fugiamus, quantum s. est ex nostra voluntate. Quid si illi nos vocant? respondet, Discede. Vbi caue intelligas, non esse veniendum. imò parendum est eorum mandato: nec licet ab illo discedere. Se si sensus est, vbi aduocatus à potentio-

1. Pet. 2.

1. Reg. 21.
1. Reg. 22.

tiore venisti, discede quàm primùm liceat, ab aula: non placeat ibi consistere. Ea enim ratione magis te ille vocabit. magis enim cupimus ea, quibus caremus, quàm quæ ad manum habemus. Cupimus enim semper negata. Id explicat Author dicēs, *Ne impubus sis*, id est, ne importunè te ingeras. *Ne impingaris*, id est, ne tam frequens sis, vt sit semper in te impingendum. *Et ne longè sis*, id est, ne tam rarò venias ad Principem, vt eas in obliuionem. Ergo vocatus à Principe, nec sæpius, nec rariùs venias. Medium siquidem tenuere beati. Pulchrum Alexandri dictum solet afferri. Qui interrogatus, quomodo sit accedendum ad Principem? respondit, vt ad ignem. ad quem nec nimis propè, nec nimis remotè accedendum est. Hæc intellige, nisi Princeps te sæpe vocet: & nisi negocia tibi commissa adire te sæpe cogant. Atqui ò benignissimum Deū nostrum, rerum omnium Principem! apud quem nihil magis ferè probum, quàm improbè, id est, cõtinenter ad eū accedere. Pulchrum illud, Vt iumentum factus sumi apud te, & ego semper tecum. & item, Mihi adhærere Deo bonum est.

5 *Ne retineas ex aquo laqui cum illo: nec credas multis verbis illius. Ex multa enim loquela tentabit te: & subridēs interrogabit te de absconditis tuis. Immitis enim animus illius cõferuabit verba tua. & non parceret de malitia, & de vinculis.* Egregiũ consiliũ dat nobis Author, vt scilicet familiaritas

non

non faciat nobis audaciã, vt velut cū pari, cum Principe loquamur. Sed eã reuerentiã illis præstemus semper, quam in principio præstitimus. Nã audacia, & nimia cõfidentia, Principi minimè placet. Somniãt enim se esse Deos: ac ideo adorationem, non audaciam volunt. Et licet Princeps multis tibi verbis blãdiatur, ne credas illis, vt amittas reuerentiã. Alioqui, vbi te audaciorem repererit, texet tecum multa verba, per quæ tentet, & exploret te: & risu simulato secreta tua venabitur: & si quod verbum indignius dixeris, immiti ille animo, non tibi parceret, quin afflictionem, & vincula tibi pareat. Tritum est apud Authorem, malitiam pro afflictione vsurpare. ¶ Habent aulici ex hoc textu, Principes id primùm habere, quòd dissimulatores sint: vt enim exploret pectus tuum, mille verborũ technis id conantur. Habent secundò, quòd sunt animo immiti. Nam mitis longè distat à superbo, quales solent Principes esse. Habent tertio, quòd, vt plurimum, offensi non parcerunt, quin offendant, & lædant eum, à quo se læsos arbitrantur. Interim non tales sunt omnes. Sed Author videtur in durũ Principem incidisse.

6 *Cave tibi, & attende diligenter auditui tuo: quoniam cum subuersione tui ambulas. Audiens verò verba illa, quasi in somnis vide, & vigilabis. Videtur admonere, vt attentissimè audiamus Principum verba: ne aliud quàm illi dixerunt, nos audisse credamus. Alioquin subuersio,*

Alexander.

Psal. 72.
Eodem.

uerſio, & perditio nobis miſeris impendet. Siquidē crimen falſi nobis imponent. ¶ Sequentium verborum ſenſus eſt difficilis: hic tamen videtur eſſe germanus. Audiens verba Principis, videre tibi tuam perditionem velut per ſomnium aſpicere. quæ res faciet te vigilantem & attentum. Alius ſenſus eſt: Cùm audis verba Principum blandientium, puta eſſe ſomnia. Alius demum ſenſus eſt: Vt qui ſomno preſſus eſt, nulli alij rei attentus eſt, niſi illi quam ſomniat: ita tu attentus eſto Principis verbo.

7 *Omni vita tua dilige Deum, & inuoca eum in ſalute tua.* Pulcherrima admonitio eſt. Si ditioni humiliaris, ſi ei ſeruis, ſi verbis eius credis, ſi eius familiaritas eſt tibi ad eò iucunda: cur non potiùs diliges Deum, ſerues illi, credes verbis eius, & ei viam tuam reuelabis? cur Dei amicitiam relinquis, vſque ad tempus tui languoris, quo cogeris Deum inuocare? cur non potiùs, cùm ſanus es, ei adiungeris? Accedite ad illum, & illumina mini. Tibi enim, adhærere Deo, bonum eſt. ¶ Nota illud, in omni vita tua. Nulla, inquit, pars vitæ tuæ, Dei dilectione careat. Si dormis, ſi vigilas: ſi loqueris, ſi taces: ſi operaris, ſi quieſcis, ignis amoris in altari peſtoris ardeat: vt ardebat olim in templo Iudaico. & vt in mundo maiori ignis elementū non deſt, ita non deſit in tuo mundo minore. ¶ Nota ſecundò illud, in ſalute tua. quaſi dicat, indigniſſimū eſt, nec in ſalute, nec in infirmitate inuocare. Indignum eſt,

Pſal. 36.

Pſal. 33.
Pſal. 72.

Leuit. 6.

eſt, in ſola infirmitate clamare. Digniſſimū, & in infirmitate, & in ſalute ardentè inuocare. Nec enim in ſalute innumeræ nos miſeriæ premere ceſſant: ac ideo clamare conſtringent. ¶ Nota tertio, plenum eſſe periculi, Dei in ſalute obliuiſci. iuxta tritum illud Auguſtini: Iuſte moriens obliuiſcitur ſui, qui viuens oblitus eſt Dei. *Auguſtini.*

Omne animal diligit ſibi ſimile: ſic & omnis homo proximum ſibi. Omnis caro ad ſimilem ſibi coniungitur: & omnis homo ſimili ſibi ſociabitur. Si communicabit lupus cum agno aliquando? ſic peccator iuſto. Quæ communicatio ſancto homini ad canem? aut quæ pars bona diuiti ad pauperem? Diceret lector: Suades, ne potentiore, ditioni, aut Principi communicemus: ſed Deo: dic iã, cui ex hominibus cõmunicabimus? reſpondet, Tibi ſimilibus. vt quoduis animal quærit ſimile ſibi. vt non conuenit agno cum lupo: ita nec iuſto tibi cum peccatore. vt ſanctus homo nihil habet commune cum cane: ita nec tibi cum peccatore. Canes vocamus infideles. erat enim immū- dum animal canis. Nihil igitur cõuenit rei mundiffimæ, & fideli, cum immundo, & infideli. ¶ Tu lector primū aduertere, vocari peccatorem lupum, & canem. Lupus enim peſtis eſt ouium: ac ideo naturalis eſt oui cum lupo inimicitia. Cur igitur vir ſanctus amet peccatorem, ex cuius conſortio tam præſens imminet illi periculum? Tum canis ſolet oues diſcerpere, & nullum ab eo

8

Deut. 23.

R

animal

animal tutum est, cum agitur in rabiem. Si idem peccator facit, cur sociabitur illi sanctus? ¶ Secundò aduerte, Quia Deus amavit hominem, homo factus est, vt verè amaret sibi similem: amaret sibi proximum, & caro carni simili coniungeretur. ¶ Tertio, Igitur, si omne animal sibi simile amat, cur nos non amemus Christum nobis similem? & qui ideo similis nobis factus est, vt amaretur? ¶ Quartò, quomodo ò Rex altissime voluisti nobis coniungi? Sanctus (liceat dicere) canibus: aut certè diues, & tam diues, tam pauperibus?

Iohann. 1.

2. Cor. 3.

9 Venatio leonis onager in eremo: sic & pausca diuitum, sunt pauperes. Onager est asinus syluestris, quem Leo in prædam cupit, & capit: ita pauperes præda sunt diuitum. Miseri agricolæ præda sunt eorum, quorum sunt agri. Miseri mechanici præda sunt scribarum, aduocatorum, &c. Hi insidiantur pauperi, vt leo in spelunca sua.

Psal. 9.

10 Et sicut abominatio est superbo humilitas: ita & execratio diuitis pauper. Sensus consequentia ita explicanda erat: Vt est abominatio superbo, humiliari: ita diuiti, de pauperari, siue pauperem esse. At quia Author maluit dicere pauper, quàm paupertas, cogimur ita exponere: Abominandum est superbo, in deiectionem incidere: & execrandum est diuiti, in pauperem incurrere, quem deglubere, & expilare non possit. Intellige de diuite auaro esse mentionem, cui sterile pra-

tium

tum abominatio est. Atqui, Deo nostro tam diuiti, non sumus execratio. Imò nimis dilexit nos. Galat. 3.

Diues commotus confirmatur ab amicis suis: II
humilis autem cum ceciderit, expellitur & à notis.
2. Diuiti decepto multi recuperatores: locutus est superba, & iustificauerunt illum. Humilis deceptus est, insuper & arguitur: locutus est sensatè, & non est datus ei locus. Diues locutus est, & omnes tacerunt: & verbum eius vsque ad nubes perducent.
3. Pauper locutus est, & dicunt, Quis est hic? & si offenderit, subuertunt illà. Multa licet exigua notanda sunt. Diues commouetur tribulationibus: non verò ad casum venit, quia firmatur ab amicis, ope, & consilio, ne cadat. At miser pauper, vix fortuna eum mouet, cum iam ecce ruit, notis etià ad casum impellètib. Secundò nota, Proprium diuitum esse decipi, & superba loqui. Nam cum, teste Domino, diuitiæ fallaces sint, nihil mirum si diues decipiatur. Pauper aliquando fallitur. Sunt enim incertæ prouidentie nostræ: at multoties sensatè loquitur. Sed locus hic speciatim loquitur, de diuite, quem gestor negociorum suorum, aut alius deceptit. Tunc enim alij adsunt, qui refarciant, si quam diues iacturam fecit. Quod autem dicit, locutus est superba, alij vertunt, locutus est nephanda: nec defuit tamen qui diceret, illum iusta locutum. Deum immortalem, vnde tantum diuitiis beneficium? Quomodo nos illæ fascino? quomodo

Matth. 13.

Sap. 9.

R 2 modo

modo præcantant, vt, reiecto vero rerum iudicio, falsa pro veris, & credamus, & dicamus? Tertio, Illud verbum, quis est hic? videtur sensum habere, Quis est hic, qui vel mutire audeat? Demum illud, si offenderit, intellige, si offenderit Principem, aut dominum, statim rapitur ad pœnam. O miserum mortalium iudicium. Paupertas vires dat culpæ, ac ita maiore pœna dignam facit. Diuitiæ eleuant culpam, ac ita minuunt eius pœnam.

12 *Bona est substantia, cui non est peccatū in conscientia: & nequissima paupertas in ore impij.* Dicitur de diuitibus, ne verò credas diuitias esse, aut malas, aut nō bonas, asserit Author eas esse bonas, si absque peccato comparentur: vt contra paupertas in homine impio, mala videtur. Vbi aduerte, non ausum esse Authorem dicere paupertatem esse malam, in malo: sed solum, quod mala dicat de eis os impij. vide supra cap. ii. annot. 7. Igitur bonæ diuitiæ in homine pio, vt in Abrahamâ, Isaac, Iob: sed melior paupertas in eodem homine pio, vt in Christo, & Apostolis. Paupertas verò non est mala in impio. Licet ipse de ea pessimè dicat. Et quod Seneca epist. 88. docet, diuitias non esse bonas, non admodum contradicit huic sententiæ. Vocat enim ille bonum, quod bonum habentem reddit. Author verò noster non dicit diuitias facere bonos: sed potius quod sint bonæ à bonis, & sanctis hominibus. Igitur diuitiæ non dant, sed recipiunt bonitatem.

Cor

Cor hominis immutat faciem illius, siue in bona, siue in mala. Id est, Non sunt diuitiæ quæ hominem reddunt lætum, atque felicem: vt nec paupertas tristē, aut miserum. Cor est, quod tristitiam, aut lætitiā, etiam vsque ad faciem emittit. Cor pium lætitiā, & velut pietatem in faciem transfundit: cor impium, impietatem etiā in facie demonstrat. Si igitur vis esse felix, cordis sit tibi cura prima. ¶ Collige tu, faciem esse vestigium cordis, vehiculum animæ, lucem præcordiorum. & vt Hieronymus dixit, speculum mentis. Hieronymus.

14 *Vestigium cordis boni, & faciem bonam difficile inuenies, & cum labore.* Planè cor sanctum faciem sanctam ostendit. At verò, vt est difficile cor sanctum inuenire: ita & sanctam faciem. Est autem facies vestigium cordis: vt supra dictum est. Planè stultorum infirmitus est numerus. Virum autem vnum, nec inter mille reperies. Arcta est via, quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Ergo faciem bonam difficile inuenies: tum, quia rara est: tum, quia non cuiusuis est de bona facie ferre iudicium. Nam etiam si bonus sis, de bona facie, non admodum facile iudicabis.

Eccles 1.
Eccles 7.
Matth 7.
Mich. 7.

CAPVT XIII.

Tradit, quis sit dicendus Beatus.

BEATVS vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo, & non est stimulatus in tristitia delicti. Felix, qui non habuit animi sui tristitiã, & nõ excidit à spe sua. Lucius Papa epist. i. pro, nõ excidit à spe, legit, non abscedit à spe. & litera Græca, pro tristitia delicti, habet multitudinem peccatorum. vt sit sensus, beatum esse, quem multitudo peccatorum non in stimulauit. Iam nunc aduerte. Variã nimis fuerunt olim de Beatitudine hominum opiniones. Id facillè tibi persuadebis, si Diogenem Laertium legas. Imò D. Augustinus author est, Marcum illum Varronem Romanorum doctissimũ collegisse plusquam ducentas de beatitudine opiniones. Aded delusa erat olim hominum fides. Surgit nũc Ecclesiasticus, & voce elata dicit, Is beatus est, qui non est lapsus verbo: quib; graui caruit delicto: qui etiam caruit animi tristitia: demũ, qui spe sua nõ excidit. Vbi id nota, Teste D. Iacobo, lingua ignis est, & vniuersitas iniquitatis. Qui ergo potens est linguam ita moderari, vt non labatur verbo, is vniuersam iniquitatem declinauit. Hinc colligas: Ergo, qui non labitur verbo, beatus est. Si enim declinauit omnem iniquitatem, beatus planè est. Peccatum enim est solũ, quod miserum hominem facit. Et pla-

nè do-

nè donum est Dei, nõ virium humanarum, linguam ita moderari, vt non labatur vnquam. Nec lapsum linguã declinabit, qui lapsum cordis non declinauit. Cũ enim lingua cor hauriat, quale cor est, talis erit & lingua. Secundò nota, Non fuisse admodum paucos, qui hoc beneficio sunt à Domino affecti, vt grauiora crimina nescirèt. Audi Iob dicentem, Non me reprehendit Iob 27. cor meum in vita mea. & Ezechiam dicentem, Memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Quin & Dauid, antequam in crigina, causa Bethsabe, incidisset, dicebat fides non semel: Perambulabam in ininnocentia cordis mei, in medio domus meæ. Non proponebam ante oculos meos rem iniustam. &c. & item, Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine: sine iniquitate cucurri & direxi. Imò, de D. Bonauentura dicebatur, Non in eo Adam peccasse. & multæ animæ esse dicuntur, quæ viuunt absque grauiore delicto. Has animas beatas pronuntiat Author noster. Nam peccata, quibus fragilis vita, vt leuibus nebulis, offuscatur, non ita extimulant animum, vt eius beatitudinem extinguant. Iam beatissima Virgo, beata, hac ratione pronuntiabitur, vt quam conscientia delicti nunquam extimularit. & S. Ioseph, Sanctus Ioannes Baptistã, item & Euangelista. & tandem, quantum minùs extimulat delicti conscientia, tantò

R 4

tò ma-

Lucius Pp.

Diogenes.

D. Augustinus

Marc. Varro.

Iacob. 3.

4. Reg. 20.

Psal. 100.

Psal. 38.

Bonauentura.

S. Virgo.

S. Ioseph.

S. Io. Bapt.

tò magis quadrat beatitudinis nomen. Si enim peccatum iam præterijt, eiusq; peracta pœnitentia est, & fiducia adest veniē impetratæ, beatū iam eum hominem, qui absque peccato est ferè dices. Licet peccati trāsacti conscientia, non nihil de beatitudine mordeat. ¶ Tertiò vocatur beatus, qui non habuit animi tristitiam. Quis neget, hominem natum de muliere, repleti multis miserijs? Quis neget, quin sit vita plena malis? Quis non cum Dauide dicat, In laboribus à iuuentute mea? In me transferunt iræ tuæ. At nihilominus, si ita moderaris animum tuum, vt tristitia pertingat ad fores animi, non verò intus penetret, beatum te noster Author clamat. Paulus inquit, Gaudet in Domino semper. Num non is, qui gaudet semper, erit beatus semper? Iactant Philosophi suum quadratum hominem, què nec prosperitas extollat, nec aduersitas deprimat. id est, quem casus, è suo loco minimè diuellat, hunc asserit author esse beatum. Sed tu lector crede, hos rariores beatos, quàm coruos albos. Non diffiteor tamen, beatum hoc loco vocari, qui etiã si in parte sensaria tristitiã concutiatur, in rationali tamen Diuinæ voluntati perstat conformis. Et mihi persuasum est, si vllus hoc modo beatus inuenitur, hūc inter Christianos inueniri. quos s. Diuina gratia ita contra tristitiam armat, vt glorientur in tribulationibus: & eant à conspectu concilij gaudentes, licet contumeliam fuerint passi.

¶ De-

¶ Demum quartò ille beatus erit, qui non excidit à spe sua. Habent Christiani tres virtutes, quas Theologicas Theologi nominant. earum media est spes. Hęc facit pium hominem suam beatitudinem in cælo sperare. Crescit spes hæc, quò magis pietas crescit. Flaccescit verò actus spei, quò magis animus à suo Deo recedit. Videlicet Principi egregiè seruire, animos erigit, vt ab eo bona prouentura credamus. Contrà, qui illum offendit, animum ab hac persuasione despondet. Quàm ergo est ille beatus, qui ex pietate, quam erga Deum gerit, spem habet gloriæ cælestis: neque hanc spem vllum crimen abscidit? Dices, Quis est hic, & laudabimus eum? Planè ille est, quem conscientia delicti non extimulauit. Et tu lector intellige, non esse curæ Authori nostro, quot sint in mundo beati: sed quomodo poterit, qui volet esse beatus. Rursum, vt Christus initio suæ prædicationis docuit octo, aut nouem modos, quibus aliquis possit esse be- *Matth. 5.* atus, vt qui in vno modo beatus non est, possit in alio esse: ita hęc Author docet quatuor modos beatitudinis: qui verò his beatus non erit, alijs esse potest. Nam beatus *Psal. 40.* qui intelligit super egenum & pauperem. Beati qui timent Dominum. Beatus quem *Psal. 127.* erudierit Dominus. Beatus qui non abiit in *Psal. 39.* consilio impiorum. & alia multa. Certè *Psal. 1.* Authori nostro, hoc loco Dauid accinit, cum ait, Beati immaculati in via. Et Chri- *Psal. 118.* stus, cum docet, Beati mundo corde. *Matth. 5.*

R S Viro

Iob 14.

Psal. 87.
Eodem.

Philip. 4.

Philosophi.

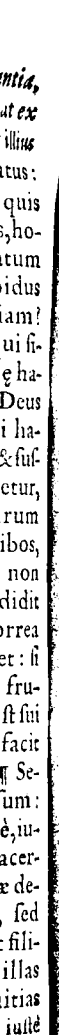
Rom. 5.
Actor. 4.

2. *Viro cupido & tenaci, sine ratione est substantia, & homini liuido ad quid aurum? Qui aceruat ex animo suo iniuste, alijs congregat: & in bonis illius alius luxuriabitur.* Dixerat, quis fit beatus: nunc contra vulgi opinionem docet, quis non beatus, sed miser est. Credit vulgus, hominem opibus, & auro distentum, beatum penitus esse: at inquit Author, si is cupidus est, & parcus, quorsum habet substantiam? Liuidum, seu inuidum eum intellige, qui sibi etiam, nedum alijs, inuidet bona, que habet. Huic igitur, ad quid est aurum? Deus enim eod substantiam dat, vt inde, & qui habet eam, & qui non habet, subsistant, & sustineantur. quod si eo sine vterque fraudetur, plane in vanum hic substantiam, & aurum accepit. Coniicimus in stomachum cibos, vt hic eos alijs membris dispenset. Si non dispensat, quorsum illos accepit? Condidit Ioseph frumenti grandem vim in horrea sua, vt eam tempore famis distribueret: si reseruasset, nonne frustra fuisset illa frumentorum moles tam vasta? Bonum est sui diffusiuum. Si auarus non diffundit, facit vt bona quæ habet, bona non sint. ¶ Secundum membrum habet priorem sensum: Qui ex affectu aceruandi aceruat iniuste, iuste à Deo punietur, vt non sibi, sed alijs aceruet. Habet posteriorem: Qui anime suæ detrahens, diuitias abscondit, non sibi, sed alijs abscondit: qui larga manu, velut filius ille prodigus, viuendo voluptuosè illas abfument. ¶ Notabis, aliquando diuitias

Liuidus.

Genes. 41.

Luc. 15.

iuste recondi: & tunc non puniuntur illa poenâ. vt cum Rex thesaurizat, gratia belli: pater, vt filiam matrimonio iungat: diues, vt domum ædificet. meritò igitur dixit, ex animo, & iniuste. inuenias enim animos aded miseros, & auaros, vt verè dicas, eos aurum habere pro idolo. *Qui sibi nequam est, cui alij bonus erit? & non iucundabitur in bonis suis.* 2. *Qui sibi inuidet, nihil est illo nequius. Et hæc est redditio malitiæ illius.* 3. *Et si benefecerit, ignoranter, & non volens facit: & in notissimo manifestat malitiam suam.* Duos sensus habet primum membrum. Alter est: Qui sibi nequam est, cum non iucundetur, neque voluptatem capiat ex bonis suis, quomodo iucunditatem alij dabit, quam sibi negat? Posterior est: Qui sibi parcus est, nulli largus erit: & in poenam tantæ culpæ faciet Deus, ne iucunditatem ille capiat ex bonis suis. vt sicut ea amittat: aut si non amiserit, habeat in tormentum & curam, non in voluptatem, aut remedium. In secundo membro duo consideranda sunt. Alterum contra hominum iudicia, qui credunt nihil diuite, etiam parco, esse melius. at Deus dicit, nihil illo esse nequius. de quo suprâ c. 10. dictum est, super illo textu, Auaro nihil est sceleratius. Alterum contra ipsius auari iudicium. credit ille, post longâ parsimoniâ, se in bonis partis iucundè victurum. at Deus aliter disposuit, vt s. nunquã voluptatem ex suis bonis capiat, hæc enim est redditio, & poena,

Galat. 5.

Ecclesi. 10.

pœna, quâ eius malitia punitur. Theologus verò expendat, avaritiam, quâ quis se debitis bonis defraudat, non solum esse vitium capitale: sed & mortale. Si enim mortale est, proximum in necessitate subsidio fraudare: maius erit, si se ipse defraudet. Vltimum membrum apertius erit, si legatur disiunctim. s. Si bene fecerit, ignoranter, aut non volens facit. Nam cum ab auaro beneficium extorques, aut ille putauit beneficium esse minus: ac ideo ignorans dedit, aut si beneficium quantum esset intellexit, ex verecundia, & contra animi votum dedit. Quod tandem eius verba, & nonnunquam obortæ lachrymæ manifestant. vt qui ita dedit, nihil dedisse videatur: vt contra, qui grater, & placide dedit, bis dedisse videtur.

3 *Nequam est oculus liuidi, & auertens faciem suam: & despiciens animam suam.* Quia dixerat auarum, cum bene facit, ignorantem, aut inuitum facere, velut eum fastidiens, clamat Author: Nequam est avarus, seu liuidus, seu inuidus. Cur ô bone? quia auertit faciem à miseris: imò despicit animam suam. id est, quos velut animam diligere debuerat, s. parentes, cognatos, amicos. At, qui suorum, maximè domesticorum, curam non habet, est infideli deterior.

1. Tim. 5.

Augustinus.

4 *Insatiabilis est oculus cupidi in parte iniquitatis. Non satiabitur donec consumat arefaciēs animam suam.* Vt duæ sunt ciuitates, s. Dei, & diaboli: ita sunt duæ hæreditates, seu partes earum. Bona spiritualia, sunt pars ciuitatis Dei: quia

quia Dominus pars hæreditatis meæ. At *Psal. 15. Luc. 16.* mamonæ iniquitatis, seu diuitiæ, pars sunt, quam tantopere cupiunt ciues diaboli. In hac ergo parte iniquitatis, s. in diuitijs, insatiabilis est oculus auari, qui quod plus videt, plus desiderat. Nec spes est, eum satiandum, donec vitam absumat, etiam arefaciens, & curis, & parsimonia exsiccans carnem suam, & animam item. Nam cupiditates hauriunt etiam animæ vires. ¶ Tu stupens considera, diuitias vocari partem iniquitatis, innumeris planè causis. s. quia eas Deus, vt plurimum, iniquis largitur: vt Mauris, Gentilibus, &c. & quia vix sine iniquitate comparantur. & tertio, quia vix sine iniquitate seruantur, cum s. tot sint pauperes. *Matth. 26. Luc. 6.* & quarto, quia ait Dominus, Væ vobis diuitibus, quia habetis consolationem vestram. demum ad manum dexteram Iudicis sunt *Matth. 25.* mala temporalia, & bona spiritualia: ad sinistram, s. in parte iniquitatis, sunt mala spiritualia, & vt plurimum, bona temporalia. ¶ Nota etiam, nunquam in tota vita auarum satiari: sed potius desiderijs, & ardenti cupiditate animam suam arefacere. Vt ea illi tormentum afferant, quæ opem (vt quæ opes dicuntur) erant allatura.

Oculus malus ad mala: & non satiabitur pane, indigens: & in tristitia erit super mensam suam. Perstat, depingens auarum, dicēs, eius oculum semper respicere ad parcitatem, & miseriam: ita vt indigens pane minimè satiatur: & mēsa, in qua panis cor hominis con- *Psal. 103.* firmat,

firmat, & vinum latificat, ea mensa pariat
auaro tristitiam, dum famescens non audet
inde satiari. O tormētum ! Sitis, & ex aqua
præsenti non bibis ? Pratum adest, & cibo
cares, nec pacis. Lætitiam habes in mensa
præsenti : & inde tristitiam edis.

6 *Fili, si habes, benefac tecum : 2. Et Deo dignas
oblationes offer. Memor esto quoniam mors non
tardat, & testamentum inferorum quia demonstratum
est tibi : testamentum enim huius mundi morte*

7 *morietur. 3. Ante mortem benefac amico tuo : 4. Et
secundum vires tuas exporrigens, da pauperi.* Qua-
tuor sunt hoc loco præcepta avaritiæ ad-
uersaria. Primum, Si habes, tecum benefac :
vt ne detrahas pecuniæ, detrahas tibi. Sed
vesti, & ciba te, vt decet. Secundum. Deo,
nō viles, aut parcas offeras oblationes, cum
Cain : sed cum Abel dignas offer. Dignas, s.
Deo, & te. Ratio vtriusque præcepti est :
quia mors properè venit, ac ideo neque De-
um, neque te bonis debitis fraudes. Testa-
mentum inferorum, vocatur pactum cum
inferis. Nam humana natura, peccando in
primo parente pepigit, atque promisit, se
morte morituram : ac ideo in infernum
(aut limbum, aut purgatorium, ante Chri-
sti mortem) ituram. Si ergo hoc testamen-
tum & pactum quotidie nobis monstratur,
cur non Deo, & nobis ante mortis aduen-
tum benefaciamus ? Porro testamētum hu-
ius mundi, est pactum, quod cum mundo
fecimus. Vt enim apud Isaiam impij percui-
tiunt

Genes. 4.

Genes. 3.

Isaia 28.

tiunt cum peccato, & cum morte pactum,
& testamentum, quo promittunt illi serui-
re, & eo frui : ita nos velut promittimus,
longâ nostrâ vitâ, mūdo frui, atque illi ser-
uire. At Author dicit, hoc testamētum non
in æternum duraturū : sed citiūs, quàm vel-
lis, moriturū. ergo benefac antequam finia-
tur. Quomodo verò velit Author, vt tibi be-
nefeceris, clausula sequente docebit. Tertriū
præceptum est, vt amico ante mortē benefa-
cias, non contentus (vt Gentiles solebāt) illi
hæreditatem post mortē relinquere. Quar-
tum est, vt pauperi des : non iniquū, & par-
cum beneficium : sed vires tuas quantū po-
teris extende, & ita dederis. ¶ Vbi dignū est
notatione, quòd doceat nos dare, non vltra
vires : sed secundū vires, non contractas, &
nimio timore inopiæ futuræ collectas : sed
exporrectas, & de Domini subsidio cōfisas.
Id laudat Paulus in Galatis dicēs, Testimo-
niū vobis perhibeo, quòd si fieri posset, oculo-
s vestros eruissetis, & dedissetis mihi. & in
Corinthijs, quòd supra virtutem etiam, vo-
luntarij fuerunt. Non defrauderis à die bono :
& particula bonæ diei non te prætereat. Nōne
alijs relinques dolores, & labores tuos ? Declarat
illud primum præceptum, s. Benefac te-
cum. Non inquit, patiare, vt dies bonus te
prætereat, sed nec diei bonæ particula. Ti-
tus, orbis deliciæ, dicebat diem se amisisse,
in quo neminem beneficijs affecerat. Ergo
tu, & alijs, & tibi quouis die benefac : imò
si potes, & quauis occasione. Iam nemo
est tunc

Genes. 4.

2. Cor. 8.

Titus

est tam Epicureus, qui credat hic præcipi, vt quauis hora comedamus & bibamus: sed ne auaritia nos ab honesta voluptate reuocet. Quod sequitur, hûc habet sensum: Cur defraudes te bona voluptate, cum alijs sis opes tuas relicurus, quas tot doloribus, & laboribus comparasti? Ideo enim diuitia vocantur dolores, & labores. ex vsu S. Scripturæ, iuxta illud de primogenito Ruben, Tu initium doloris mei. quia tunc initium est laborum patribus, cum filium genuerunt: ad quem alendum laborare coguntur. Porro litera Græca, illi verbo, labores tuos, addit, in diuisione fortis. vt sit sensus: Fruere bonis tuis, quia opes dolore, & labore paratas relinques in diuisione sortis, seu hereditatis. id est, relinques hæredibus, qui tuam sortem diuident. At verò dispunctio nostra nobilem sensum indicat. quæ sic habet:

8 *In diuisione sortis da, & accipe, & iustifica animam tuam. Ante obitum tuum operare iustitiam, quia non est apud inferos inuenire cibum.* Id est, Cum testamentum condidit, & in eo hereditatem tuam legas, ita hæredibus dato, vt tibi etiam accipias, s. quæ pro anima tua leges. Accipe partem hereditatis, vt anima tua iustificetur. Memento Machabæorum, qui vim argenti, pro mortuis Ierosolymam miserunt. ita & tu, ex tuo, accipe, quo anima tua, è Purgatorio iusta discedat. Ergo hoc priore præcepto docet Author, vt tempore testamenti condendi, ita relinquamus hæredibus, vt accipiamus nobis, quod in

obla-

oblationibus, & eleemosynis pro iustificatione animæ consumatur. Posteriore præcepto nos admonet, ne curam animæ nostræ hæredibus relinquamus: sed si quid debemus, nos ante obitum soluamus: si eleemosynæ dandæ, si sacrificia litanda, id ante obitum curemus. quia apud inferos non est tempus inueniendi, seu merendi præmium æternum. ¶ Hic duo colligat Theologus. Alterum est: Post mortem non est tempus merendi præmium. Hæc vita est tempus inueniendi, id est, merendi, quo merito inueniatur cibus æternus. & ne credas, temere nos, pro inuenire, dixisse mereri, scito Græcis pro inuenire haberi, quærere. ergo apud nos inuenire est, merendo. Vnde stultè colligunt heretici hoc loco Purgatorij negari. Sanè qui in Purgatorio est, non ibi cibum meretur: sed mereor ego tamen, in hac vita, quod ei possim communicare. ¶ Alterum est: Habet futurum seculum cibos suos. Nam Christus disponit regnum suum, vt edant *Luc. 22.* & bibant super mensam suam. & potum habebat in limbo Lazarus, ex quo diues optabat *Luc. 16.* linguam humectare. Licet enim cibi, & potus nomina, propriè de corporalibus dicantur: veriùs tamen & sublimiùs de spiritualibus dicuntur. nam Christus panem se *Iohan. 6.* verum dicit: planè quò altior, eò verior.

Omnis caro sicut fenum veterascet, & sicut folium fructificans in arbore viridi. 2. Alia generantur, & alia desiciuntur: sic generatio carnis & sanguinis, alia finitur, & alia nascitur. 3. Omne opus

corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur, ibit cum illo. Et omne opus electum iustificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in illo. Gracis pro fœnum est vestimentum, sed idem sensus est. 2. videbatur legendum, & sicut folia fructificãtia in arbore viridi, alia generantur, alia deiciuntur: ita generatio carnis, &c. sed etiam quadrat disunctio nostra. 3. caro & sanguis ex phrasi Hebræa, quã vsus est Ioannes, & Paulus, significat hominem, necdum spiritu Dei affiatum. Ioannes inquit, Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis &c. Paulus, Caro & sanguis regnũ Dei non possidebunt. Imò & Christus, Caro & sanguis non reuelauit tibi. Nunc ad textum. Author admonebat, ne nos præteriret dies bonus, siquidem eramus morituri. id confirmat nunc, dicens: Omnis homo sicut fœnum properat in senectam, & sicut folium fructificans. Aptissimè quidẽ. Cũ folium necdũ protulit fructum, adhuc vi-
ret, & splendet: sed simul ac fructum edidit, languet, & vergit in occasum. ita, & vita nostra ferè semper languet, & tendit in mortẽ. Secundi membri sensus est: Nata moriuntur, vt dent locum alijs, quæ nascuntur. Ita & tendis in mortem, vt tuis des hæredibus locum. Si ergo moriendum est, cur te bono die defraudas, & alijs relinquis? Tertium membrũ respicit verbũ proximè dictum, s. ante obitum operare iustitiam. id est, declina à malo, & fac bonum. quia malum opus in fine deficiet, & ibit cum operario eius: at

bonum,

bonum, in fine iustificabitur, & per ipsum operarius honorabitur. ¶ Ex hoc loco Theologus multa dogmata colliget. Primum est: Omne opus corruptibile, seu malum, in die finis, & obitus nostri deficiet. vt enim suprã c.n. dictum est, In fine hominis denudatio operũ eius. & Paulus addit, tunc opus hominis examinandum per ignem: & quod palea fuerit, stipula, aut fœnum, arsurum. En, quod opus corruptibile fuerit, ardebit, & deficiet. Ideo enim non resurgunt impij in Iudicio: quia examinati inuenti sunt deficientes, & minus habentes, vt Balsasar. ¶ Secundum dogma est: Omne opus malũ ibit cum eius operatore: quia damnati, in peccato quo moriuntur, perseverant semper: nec enim eorum eos vnquam pœnitet. Iuxta illud, Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper. Id docet Author, cũ dicit: qui illud operatur, ibit cum illo, nec vnquam ab eo discedet. Tertium dogma est: Omne opus electum, seu bonum, in fine vitæ hominis iustificabitur. id est, post examen eius, iustum iudicabitur. quod Paulus dicit, esse aurum & argentum, & lapides pretiosos. quæ s. igne non corrumpuntur. vt quæ incorruptibilitatem à Spiritu sancto, à quo facta, & inspirata sunt, acceperunt. Conuenit hoc dogma cum illo, Cũ accepero tẽpus, ego iustitias iudicabo. Quartũ dogma: Qui operatus est opera electa, honorabitur in eis. Quia summè gloriosum erit, tũc audire, Venite benedicti, quia

S 2

dedi-

Iohann. 1.

1. Cor. 15.

Suprà.

Matth. 16.

Eccles. 1.

Psal. 36.

Eccli. 11.

1. Cor. 3.

Psal. 1.

Dan. 5.

Psal. 73.

1. Cor. 3.

Psal. 74.

Matth. 25.

dedistis mihi manducare, &c. & item, *Euge-
ferue bone, & fidelis, quia in pauca fuisti fi-
delis, &c.*

Matth. 24.

10

*Beatus vir, qui in Sapientia morabitur: & qui
in iustitia sua meditabitur: & in sensu suo cogitat
circumspectionem Dei. Stulta mortalium opi-
nio, iudicantium diuitem (quãuis auarum)
esse beatum, fecit Authorem à cœpta beati-
tudinis doctrina digredi: nunc ad eam re-
greditur. Porro, vt eum intelligamus, sta-
tuendum est, Inter multos modos, quos sibi
viri sancti inuenerunt ad Deum colendum,
mala cauenda, & bona facienda, hunc fuisse
vnum, vt Deum præ oculis semper haberet.
id est, nunquam obliuiscerentur, se coram
Deo esse, Deumque sibi esse præsentem. Ita
Mosès inuisibilem Deum, velut videns sus-
tinebat. Ita Dauid dicebat, Prouidebam
Dominum in conspectu meo semper. Ita
Elias iurabat, Viuit Dominus, in cuius con-
spectu sto. Ita & Ecclesiasticus supra mone-
bat, vt in sensu nostro sit semper cogitatus
Dei. Is ergo, qui Deum, Deiq; Filium, & Sa-
pientiam continenter præ oculis animæ ad-
fert, in Sapientia moratur: meditatursq; quo-
modo coram illa iusta opera faciat, cogi-
tans se à Deo circumspecti, nihilq; esse intus &
extra, quod celare culpam Deo possit, cum
ipse in circuitu totos nos videat. Is ergo,
qui ita Deum videt, beatus ab Authore pro-
nuntiatur.*

Heb. 11.
Psal. 15.

3. Reg. 17.

Eccli 9.

II

*Qui excogitat vias illius in corde suo, & in abs-
consis suis intelligens: vadens post illam, quasi ir-
uesti-*

*uestigator, & in vijs illius consistens. Id est, tra-
ëtat mundo deditus in corde suo, & in re-
cessu cordis absconso, quibus vijs honores,
opes, & cætera consequatur. Beatus ille ta-
men, qui ita in cordis intimis curat, & tra-
ëtat, quibus vijs Domino placeat, quibusq;
illum assequatur. Si quæris quæ sunt viæ
Domini, respondebitur tibi: Vniuersæ viæ
Domini, misericordia & veritas. Si item
quæris, quomodo iustus vadat post Deum,
vt inuestigator, respondet Paulus: Sequor, *Philip. 3.*
si quo modo comprehendam. & item, *Quæ* *Eodem.*
retro sunt obliuiscens, ad ea, quæ sunt prio-
ra, extendens me. Ergo Sancti, non contenti
communia mandata impleuisse, quærunt
maiora: inuestigant, quibus vijs magis Deo
placeant, magis illum apprehendant, & te-
neant. Id faciunt per misericordiam, & in-
nocentiam. quod magis exercitio, quàm
calamo intelligi debet.*

*Qui respicit per fenestras illius, & in ianuâ il-
lius audiens: Qui requiescit iuxta domum illius,
& in parietibus illius figens palum statuet casulam
suam ad manus illius: & requiescent in casula il-
lus bona per animum Teste Paulo, Deus lucem
habitat inaccessibilem. Est igitur Deo do-
mus, sua lux. Licet alicubi dicatur, Posuit
tenebras latibulum suum. Vnde & antiquo-
rum Theologorum dictum est, Deum in ca-
lione cognosci. Et equidem Deus habitat
in lumine: licet id lumen nobis tenebræ
sint, & caligo, qualis est lux Solis oculis no-
cturæ. Aperit Deus tamen hanc aliquando*

12

1. Tim. 6.

Dionysius cal.

Hierarch.

Psal. 103.

Psal. 118. caliginem electis suis, atque tunc, velut per fenestras, considerāt mirabilia de lege Dei. Reuelat tunc Deus portas, quibus occlusa nobis est Diuina lux: & tūc, velut per apertas ianuas, incerta & occulta Sapientię Dei pijs hominibus manifestātur. Aperit etiam aliquando Deus caliginē suam maiore apertione, & velut per ianuam inducit sponsam in cellaria sua, vbi eius verbum nonnunquam audit. Tales pios pronuntiat Author beatos. ¶ Porro in magnis ciuitatibus solent esse amplissime domus, iuxta quas pauperes habitare solent. Fixo scilicet palo in parietibus domus, & inde lintheo suspenso, quo in modū tabernaculi pauper tegatur. Similiter facit vir pius, qui curat nūquam à Dei contemplatione diuelli. Is enim fixit propositum suum iuxta Deum, & ibi iuxta eum habitat, velut in casula aut tabernaculo. Nec equidem infructuose. nam per ianuam & fenestras magnę domus multa bona communicantur casulę illi: quę bona non prætereunt, sed durabunt in æuum. ¶ Habet Theologus, dum vita hæc manet, pios non penetrare Diuinam lucem, vt Sancti in cælo penetrant: solūm ad fenestras, ad ianuam, & nonnunquam ad cellaria, sed non intra palatium Regis, Dei reuelationes habere.

13 *Statuet filios suos sub tegmine illius, & sub ramis eius morabitur. Protegetur sub tegmine illius à seruore, & in gloria eius requiescet. Dixit Author Deum esse domū: nunc dicit esse auem,*
sub

sub cuius tegmine suos pius vir filios collocat. iuxta illud, Sub vmbra alarum tuarum *Psal. 16.* protege nos. Nec enim alij patrono scit sua pius commendare, quàm Deo. Addit Deum esse pulcherrimam arborem, sub cuius vmbra, quam pius desiderauit, moretur. nec *Cantic. 2.* frustra. nam ab ea arbore in tribulatione protegetur, & in gloria eius requiescet. Id erit postea in cælo: & nunc nonnihil in terra, nam sorbitiunculas glorię Deus suis pijs communicat: in quibus illi quiescunt, & sine eis nunquam plenē quiescunt.

CAPVT XV.

PRIMA PARS.

Sapientia quid præstet.

V I timet Deum, faciet bona. 2. Et qui continens est iustitia, apprehendet illam. Et obuiabit illi quasi mater honorificata, & quasi mulier à virginitate suscipiet illam. Placere doctis video, primū verbum, hunc habere sensum (vt litera Gręca indicat): Qui timet Deum, faciet bona illa, quę in fine cap. præcedentis dicta sunt. s. meditabitur iustitiam: cogitabit circumspectionem Dei: respiciet per fenestras Sapientię: figet palum in pariete domus Sapientię. &c. Secundū item verbum, vt eisdem placet, ita intelligitur: Is cuius manibus non elabitur iustitia, sed qui eam prehensam tenet, is etiā apprehendet Sa-

piendam. Tunc Sapientia ab homine apprehensa, eum sequentibus beneficijs dat. Primum exhibet se illi, vt mater, & vt sponsa, quæ virgo sponso suo copulatur. Nulli sunt amores in mundo maiores, quàm matris, & sponsæ, quæ virgo viro nupfit. Hunc amorem, imò multò maiorem, Sapientia Diuina suo hospiti demonstrabit. Maiorem, inquam, quantò maior est spiritus, quàm caro. Hunc amorem ille sentiebat, qui dixit, Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. & Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. &c. eius Psalmi, ferè omnia.

2

Cibauit illum pane vitæ & intellectus, & aqua Sapientia salutaris potauit illum. Hoc est secundum Sapientiaæ beneficium. Christus dixit, Dispono vobis regnum, vt edatis, & bibatis super mensam meam. Gustus igitur & prælibatio illius æternæ beatitudinis, panis & aqua est, quibus cibat & potat suum Sapientia dilectum. In paradiso arbor erat scientiæ boni, & mali: simul erat arbor vitæ. At Sapientia cum arbor sit vitæ, boni arbor est, mali non est. hoc cibo satiati Sancti, corporalem fastidierunt, vt Moses, Elias, Franciscus, Clara. ¶ Et Theologus notet, Ad Verbum Dei Patris refertur panis. nec enim in solo pane viuit homo, sed in Verbo. ad Spiritum sanctum, aqua. teste Ioanne, qui verbum Christi de aqua, saliente in vitam æternam, ait intelligendum de Spiritu. Cum igitur potentia primæ in anima-

mara-

ma rationali sint intellectus, & voluntas: si intellectui Sapientia dat cognitionem diuinam, dicitur eum cibare pane vitæ. At cum voluntas liquatur in Diuina dulcedine, aqua Sapientia potatur. Non liquore alchimico, quem caelestem aquam, vel quintam essentiam nominant: sed liquore Diuino, ignito, animam liquante, transformante, & quid non?

Et firmabitur in illo, & non flectetur: & continebit illum, & nõ confundetur. Scio Græcis esse, Firmabitur super eam, & non flectetur: nitetur super ea, & non confundetur. vt sit sensus: Vir pius firmabitur super Sapientia: nec flectetur. Nitetur super ea: nec eum vnquam pudebit. Sed grandior sensus est in Latina versione: s. Sapientia firmabitur in pio: & is propterea non flectetur. Ac item Sapientia continebit eum, nec confundetur. Hoc est tertium ac grande beneficium perseverantia, quod viro pio Sapientia præstat, videlicet, quod non ei leuiter hæret, sed firmiter. Ac ideo tali firmitati plus adiunctus, flecti ab hostibus non potest. Tum etiam Sapientia continet virum pium: ac ideo non confundetur, cum loquetur inimicis suis

Psal. 126.

in porta. ¶ Aduerte primum, pium hominem non flecti, non esse adscribendum ei, sed Sapientia, quæ se in illo firmat. Nec enim quia nos in illa firmamur, perstamus recti: sed quia se in nobis illa firmat. Secundo aduerte, Omnia temporalia flectere nos deorsum, vt flexa erat illa femina, quæ iam ab

Luc. 13.

Psal. 83.

Psal. 4.

Luc. 22.

Genes. 3.

Matth. 4.

Iohan. 7.

Eccles 7. annis decem & octo cælum recta intueri ne-
quibat. At Sapiëntia reddit hominẽ rectum,
vt ille olim creatus erat : & licet omnia
temporalia contendat flectere quem sapi-
Rom. 8. entia erigit, non poterunt. Nulla enim cre-
atura valet separare nos à charitate Dei.
2. Reg. 14. Tertio nota, Hominem ex se continuo de-
fluere, & labi. Sumus enim (vt illa dixit)
aqua, quæ dilabitur super terram. Ac ideo
Heb. 2. Paulus rogat, ne pereffluamus. Fluentem
igitur animam Sapiëntia continet, ne per-
effluat, & confundatur. ô miseriam, anima
per fenestras sensuum elabitur in mundi
castra, nisi à Sapiëntia contineatur. Quarto
nota, in tempore mortis, vt impius coram
Deo, Angelis, & dæmonibus ignominia ve-
recunda afficietur, ita pius ab ea verecun-
dia (quæ incredibile malum erit) libera-
bitur.

4 *Et exaltabit illum apud proximos suos.* Hoc
est quartum beneficiũ Sapiëntiæ, Quod ex-
altat suos inter proximos eorum. Nam vi-
ri sancti apud nos admirationi habentur:
adorantur ferè à Regibus: varijs muneribus
donantur à diuitibus: & denum, velut
Astor. 14. dij habentur ab omnibus. Vix Paulus con-
tinet gentes, ne ei hostias offerant. Petri etiã
Acl. 5. vmbra fanat, quos coram eo proijciunt in
plateis. Lege Acta Apostolorũ, & illud Isaię,
Ysaie 49. Erunt Reges nutritij tui.

5 *Et in medio Ecclesia aperiet os eius: & imple-
bit illum spiritu Sapiëntia & intellectus.* Id est
quintum beneficium, quo viri pij nonnun-
quam

quam idiotæ, prædicatores Ecclesiæ effici-
untur, ad eò efficaces, neruosi, & flamma-
ntes, vt alij præ eis doctores ferè cõtemnan-
tur. Exemplo fit primus Moyses, postea Pro-
pheta, inde Apostoli, & non ad eò antiquus
D. Antonius Lusitanus. Et verè in illis im-
plet Dominus promissionem suam, qua di-
xit, Aperi os tuum, & ego implebo illud. *Psal* 80.

*Et stola gloriæ vestiet illum: incunditatem, & 6
exultationem thesaurizabit super illum.* Credo
per hanc stolam intelligi aureolam docto-
ralem, quã Theologi fatentur Doctores Ec-
clesiæ in æternitate coronandos. Horum
verò gaudium erit velut thesaurus immen-
sus. Ijs enim dicitur, Euge serue bone & fi- *Matth.* 24.
delis, intra in gaudium Domini tui. Quod
nulla facultate dicendi explicari potest.
Rursum his dicitur, Super omnia bona sua *Eodem.*
constituet eum. Quod si tu intelligendo as-
sequeris, nobis precor explica. Ergo im-
mensum gaudium erit Doctori, quodd ad
Deum errantes adduxit, & deuios. Hic erit
thesaurus lætitiæ.

Et nomine aeterno hæreditabit illum. Hoc est 7
vltimum beneficium, Quod multi Reges, &
Principes mundi, multi Sapientes, & Phi-
losophi sepulti in perpetua obliuione iace-
ant: Pij tamen hi, licet inopes, idiotæ, &
mundi purgamenta, nomine tamen, & fa- *1. Cor.* 4.
ma perpetua apud nos viuunt.

S E C V N D A P A R S .

Qui sint Sapiëntiæ exortes.

Homi-

8 **H**omines stulti non apprehendent illā: & homines sensati obuiabunt illi. Homines stulti nō videbunt eam: longē enim abest à superbia, & dolo. Viri mendaces non erunt illius memores: & viri veraces inueniuntur in illa: & successum habebunt, vsque ad inspectionem Dei Licet dubium esset, quos Author vocet stultos, & mendaces: at ipsa litera, & eius contextura docet stultos esse superbos. Nam cū dixisset, Stulti non videbunt eam, subiunxit causam: longē enim abest à superbia. Ergo superbum vocat stultum. Iam cū de dolo dixisset, adiecit, viri mendaces: vt eos vocet mendaces, qui sunt dolosi. Ergo si vis Sapientiam, coram Deo esto humilis, & proximis esto minimē dolosus. Planē qui ingreditur sine macula, qui loquitur veritatem: id est, qui non egit dolum in lingua sua, is requiescet in monte sancto. Quod alijs verbis dicitur, Qui non accepit in vano (superbia vanitas est) animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo. Contrā igitur, Sensati erunt humiles: & non dolosi, veraces. ¶ Iam expende verba, Stulti seu elati non apprehendent Sapientiam. Planē id est mirabile dictu. Celsissima est Sapientia, subleuas te, & fugit à te: humilias te, & obuia fit illa tibi: vt ferē non quæsit, occurrat. Planē quia quærendo humilitatem, quæris Sapientiam. Secundò, humiles vocantur sensati: quia superbia vana, sensu nos vacuat, & velut excerebrat. Lege Psalmū, Domine nōn est

Stultus.

Mendax.

Psal. 14.

Psal. 23.

Psal. 130.

est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. & c. Si nō humiliter sentiebā, & c. Tertio stulti non vident Sapientiam. Quantum enim illi magis se exaltant, tantò illa se altius attollit, ac ideo ab oculis eorum disparet. Quarto, mendax indignus est cui fidas, ac ideo, quærendus est tibi verax. Vbi verò eum inuenias? Certè in Sapientia. Id est, quære pium, in quo habitet Sapientia, & iam veracem inuenisti. Demum dicit, veracibus omnia rectè successura. quia quæcunque facient prosperabuntur. Nam diligenter Deum omnia cooperantur in bonum. Vsq̄ ad inspectionem Dei, id est, vsque ad mortem: in qua Deus cuncta nostra opera examinabit, inspiciet, & iudicabit. Nam tunc iustitias iudicabit.

Psal. 1.

Rom. 8.

Psal. 74.

9 *Non est speciosa laus in ore peccatoris: quia à Deo profecta est Sapientia. Sapientia enim Dei adest laus, & in ore fideli abundabit, & Dominator dabit eam illi.* Huius literæ commentarius est litera Græca, quæ sic habet: Non est speciosa laus in ore peccatoris. Quia à Deo non est missa illi. Et sensus est: Quæ à spiritu humano proficiuntur, non sunt speciosa: vt illa, quæ à Deo profecta sunt. Cū igitur laus in ore peccatoris, à Deo non sit illi missa, non erit speciosa. Quum enim Sapientia sit à Deo profecta, laus similiter erit à Deo profecta, (est siquidem laus Sapientia sequax.) Ergo laus à Deo data abundabit in viro fideli, quia Deus dabit eam illi. ¶ Notabit vir pius, Sapientia adesse laudem, id est, pectus in quo

in quo Sapientia est, in Diuinas laudes subinde prorumpit. Si Deum nõ frequens laudas, neque Dei Sapientiam habes. Restẽ ergo, immola Deo sacrificium laudis. & Lauda Ierusalem Dominum. Huic nostro textui cõsonat illud, Peccatori dixit Deus, &c. Et item Isaia 1. Jerem. 6. Amos 5. vbi festiuitates peccatorum Deus fastidit.

TERTIA PARS.

Quòd defectus Sapientiæ non sit reijciendus in Deum.

NON dixeris, Per Deũ abicit. Quæ enim odit, ne feceris. Nõ dicas, Ille me implanauit. Nõ enim necessarij sunt ei homines impij. Omne execramentum erroris odit Dominus: & non erit amabilis timentibus eum. Quia dixerat Sapientiã à Deo proficisci, & eius similiter laudem: poterat peccator, videns se Sapientiam carere, Deum accusare: vt qui Sapientiam non ei concesserit. Diceret igitur, per me, Sapientia in me non est, sed per Deum, qui illam non mihi dedit. Deum verò noster Author excusat, peccatorem accusando, & dicit: Ne feceris tu peccata, quæ Deus odit, & tunc dabitur tibi Sapientia. Similiter ne dicas, quòd Deus te implanauit, decepit, & impiam fecerit. absit. nec enim Deus eget impijs, vt eos faciat. Cũ enim ille omne execramẽtum, id est, omnem rem execrabile summo odio prosequatur, quomodo eam efficiet? Cũ ergo Deus omnem abominationem peccatorum,

Psal. 49.

Eodem.

Isaia 1.

Jerem. 6.

Amos 5.

torum, & errorum odiat, odiant etiam qui eum rimet. Surgit iam implicatissima Questio de prædestinatione, & reprobatione: de gratia, & natura. quæ quia in Scholis vulgarissima est, à me relinquatur. Maximè cũ delea tractet. Author fufẽ, infrà c. 33. *Ecclesi 33.* Solũ id annotet lector, vt constitutissimũ & catholicum: Deus est instigator, & effector sanctitatis, & probitatis in iusto. Nam Sapientia quæ iustos facit, vt nunc audiebamus, à Deo profecta est. Absit verò, vt Deus sit instigator aut effector peccati in homine. Cũ enim peccatum odio vehemētissimo infestetur, & profligare contendat, quomodo id efficiet? Sola voluntas sui peccati causa est, nõ Deus. Dices, quomodo igitur Deus indurauit Pharaonem, tradidit *Exod. 7. 8.* Gentiles in reprobum sensum: immisit in alios spiritum erroris: alios excæcauit? *Rom. 1.* Respondeo. Caue omnino credas, Deum in his effecisse aut cor malum, aut reprobum sensum: minimè. Sed hæc illi adscribit Scriptura, quia non adhibuit remediũ efficac, ne illa mala hominem inuaderent: & certè non adhibuit, aut quia merebatur homo, ne adhiberetur: vel certè non adhibuit, quia non tenebatur adhibere. Hanc responsionem habes ex Scholis: quæ eam ex D. *Isaia 6.* Augustino, & alijs Sanctis acceperunt: audiamus iam, quid ad eam noster Author respondeat. *Iohan. 1.* *D. August.*

Deus ab initio constituit hominem: 2. Et reliquit enim in manu consilij sui. 3. Adiecit mandata, & præ-

cepta sua : Si volueris mandata seruare, conserua-
bunt te : 4. Et in perpetuum fidem placitam ser-
uare. 5. Apposuit tibi aquam & ignem : ad quod
volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vi-
ta & mors : bonum & malum : quod placuerit ei,
dabitur illi. Quoniam multa Sapientia Dei, & for-
tis in potentia. Expendamus singula verba.
 Primus locus videtur alludere ad illud,
 Constituisi eum super opera manuum tu-
 arum : vt perinde valeat, constituit, ac, do-
 minum effecit, & principem, nulli creaturæ
 subiectum, quantum ad animam. ¶ Se-
 cundum verbum caue intelligas cum Du-
 rando, quod post factum hominem, se Deus
 auertit ab eo, relinquens eum, vt sine Deo
 faceret, quæ vellent : minime id. Sed intelli-
 ge, quod dederit homini potestatem sui: de-
 derit libertatem arbitrij, vt posset facere, &
 posset non facere. Sed ex natura Diuinitatis
 ipse Deus concurrere debet ad omne opus
 hominis bonum. ¶ Tertio quod ait, conser-
 uabunt te, ita intellige: Tum quod Deus con-
 seruat conseruantē Diuina mandata : Tum
 ipsum exercitium mandatorum auget vir-
 tutes in anima : quæ auctæ vires dantho-
 mini, ne dæmoni, & tentamenti succum-
 bat. Tum demum, quod conseruatio man-
 datorum minuit cupiditatem, quæ vene-
 num est charitatis : aucta enim vna virtu-
 te, necesse est suam contrariam decrefcere.
 ¶ Quarto illud, in perpetuum fidem pla-
 citam seruare. verbum mancum est, vide-

Pfal. 8.

Durandus.

tur

tur ita intelligendum : Si volueris in per-
 petuum fidem placitam seruare, ipsa fides
 te seruat. Vocatur porrò fides placita,
 quæ cum operibus est, ea scilicet quæ per dilectionem operatur : quam non fat est ad tempus
 seruasse, & in tempore tentationis deseruisse
 Galat. 5. Matth. 13. Genes. 12.
 se : sed seruanda illa in perpetuum est. ¶ Qui-
 tido, si placet, intellige per aquam (supra quam
 Spiritus Domini ferebatur) spiritualia bo-
 na : quæ lauant, refrigerant, & sitim tempo-
 raliū restringunt. Per ignem, quid nisi
 ignem inferni intelligas ? Ergo intellige ad
 dexteram hominis constitui aquam, bonum,
 & vitam : ad sinistram, malum, mortem,
 ignem. ¶ Sexto tu intellige verbum, dabi-
 tur illi, hoc modo : Aqua, bonum, vita da-
 bitur illi à Deo. At malum, mors, ignis, ipsa
 se homini dabunt. Ex his omnibus vult Au-
 thor responsum esse ad quæstionem, quæ
 erat, Si Sapientia est donum Dei, cur Deus
 me accusat, cum ille mihi non dederit ?
 Responso est : Ante te sunt bona spiritua-
 lia, & mala æterna. Si illa volueris, caue
 hæc, & tibi illa dabuntur. Si non datur, tua
 culpa est, quod mala volueris. ¶ Sed quia
 Theologus vrgebit, Eo impium eligere ma-
 la, quia Deus efficaciter non dedit bona :
 Ideo adiecit verbum Author, scilicet Multa Sapi-
 entia Dei, & fortis in potentia. Vt sit sensus:
 Ad eum est sapiens Deus, vt non nisi quibus
 voluit gratiam dedit : & nihilominus ijs
 quibus dare non voluit, omnem conque-
 rendi occasionem amputauit. Nec enim

T

eos

eos in ignem conijciet, quia non eis gratiam dedit: sed quia illi habebunt bona coram se & mala, ad mala extenderunt manum suam. Multa est igitur Dei Sapientia, quæ reprobis querelæ occasione, rescidit: fortis est Diuina potentia, quæ non nisi quæ voluit, fecit. Rodat igitur reprobis ossa hæc. Nō damnabitur in igne perpetuo, propter negatam sibi gratiam: sed propter culpam admissam à se. Caueat ille, vt potest, malum, & cauit etiam ignem. Id altissimè dixit Author, illis verbis: quod placuerit ei, dabitur illi. Ne igitur impiè credas, aliud tibi dari, quàm quod tu tibi delegisti.

12

Videns omnes sine intermissione. Oculi Domini ad timentes eum, & ipse agnoscit omnem operam hominis. Nemini mandauit impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi. Non enim concupiscit multitudinem filiorum infidelium, & inutitium. Quia dixerat, quod placuerit ei, dabitur illi: videri poterat id difficile, quomodo enim Deus tot hominum opera poterit agnoscere, vt cuius eius præmium confignet? Respondet, Deus videt omnes iugiter. Speciatim quidem oculi Domini super timentes eum, quibus eos amanter conuertet: nihilominus omnem operam hominum, nulla dempta, cognoscit. Mox redit ad cæptum supra responsum, dicens: Deus nulli mandat, vt malè agat, & nemini dat spatium peccandi. ô mirabilem Dei tenorem! Per totam hominis vitam, nec momentum ei datur, in quo possit ille peccare. Relaxant Principes aliquan-

aliquando suarum legum rigorem. At Deus nunquam vel per minimum horæ peccare concedit. ô odium intestinum contra peccatum! Videlicet est Deus bonitas essentialis. Quod si Deus in anno vel horam, ad peccandum concederet, Deus bone, quot in illa, peccata perpetrarentur! Demum dicit, Deo non placere multos filios, si fide careant. Imò & si fidem habeant, si inutiles alioqui sunt, & iniqui. id est, si fidem habent sine vtilitate operi. ¶ Surget Theologus, Quomodo Deus nulli mandat impiè agere, si sibilabit ad Assyrium, vt destruat Iudæos? Si *Isaia 5.* adducet contra eos aquas fluminis fortes, *Isaia 2.* & multas? Regem s. Assyriorum. Si ipse Deus dicit, Væ Assur, ad gentem fallacem (s. *Isaia 10.* Iudæos) mittam eum: & contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, &c. & item, Ego mandauit sanctificationis *Isaia 13.* meis, s. Assyrijs, &c. & alia innumera. Respondetur: Rex potest præcipere Iudici, vt meum crimen castiget. si ille ex odio, aut supra quàm equum est castiget, id malum non præcipit rex: sed solum bonum castigationis, & iustitiæ. Ergo Deus Assyrium ad castigandum adduxit, vt *Isaia 10.* dicitur. *Isaia 10.*

Si ille in ea castigatione peccauit,
non Deus peccatum præcepit: sed peccatum.

CAPVT XVI.

PRIMA PARS.

Pulchra contra peccatores admonitio.

1 **N**E iucunderis in filiis impijs, si multiplicentur: nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis. Manifestum est, Iudæos habuisse, vt magnum sanctitatis premium, multos filios habere. Iuxta illud, Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ. & illud Liæ, quæ se beatam prædicabat, quòd sex filios viro suo peperisset. At Ecclesiasticus docet, non esse lætandum in copia filiorum, si non timeant Deum.

Psal.127.

Genes.30.

2 *Ne credas vna illorum, & ne respexeris in labores eorum. Melior est enim vnus timens Deum, quam mille filij impij. Et vtile est mori sine filijs, quam relinquere filios improbos. Ab vno sensato inhabitabitur patria, & à tribus impijs deseretur. Ne credas vna illorum, id est, ne credas, quòd illi sint diu victuri. & ne respexeris in labores eorum, id est, ne credas eorum labores fore vtilis, nec videantur tibi alicuius esse momenti. Magis æstimato vnum timentem Deum, &c. Fateor, inquit, probro fuisse Iudæis sterilem esse, filijsq; carere. At non id tantopere probum, quàm filios impios relinquere. Cùm enim hi Deo iniuriam faciant, & proximos damno afficiant, num non id maius malum est, quàm prole carere? Subdit Author, ab vno sensato, id est,*

est,

In Ecclesiastici Cap. XVI.

est, propter sanctitatem vnus, patria habitur, & propter trium impietatem deseretur. Vnus Ioseph gentem seruauit Iudæorum. Duo, s. Hemor & Sichem, fuerunt suæ patriæ causa ruinæ. Vnus Samuel restituit patriam, quam duo, Ophni & Phinees, sua iniquitate destruxerant. ¶ Hic nota, miserationes Dei esse super omnia opera eius. Nam ad seruandam patriam, pio vno contentus est: porrò ad perdendam, tres, vt minimum, requirit. Ergo fortassis, si Loth esset, non peregrinus, sed indigena, terra Sodomæ adhuc staret. ¶ Interim lector scito, Græcis esse, tribus impiorum deseretur, id est, familia impiorum. Sed placet nostram lectionem explicasse. quæ fortasse erat, à tribus impijs deseretur.

Genes.34.

1.Reg. 8.

1.Reg. 2.

Genes.19.

3 *Multa talia vidit oculus meus, & fortiora his audiuit auris mea. Id est, multa exempla eorum, quæ dixi, ego vidi, & maiora audiui. Quæ verò sint hæc maiora, subdit. In synagoga peccant: um exardescet ignis, & in gente incredibili exardescet ira. Hoc est primum exemplum de synagoga Dathan, Abiron, & Core, & cùm eis, ducenti quinquaginta viri, quæ vocatur congregatio Abiron: in hac synagoga, propter tres illos duces exarsit ignis. Ita enim habet Psalmus: Exarsit ignis in synagoga eorum: flamma combussit peccatores. Porrò noster Author hos Abironitas vocat gentem incredibilem, seu infidelis, nam infrà c. 45. vocabit eos alienos, s. à*

Psal.105.

Num.16.

Eccl. 45.

Genes. 10.

gente Iudæa. *Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes, qui destructi sunt confidentes virtuti sue.* Hoc est secundum exemplum de gigantibus, propter superbiam, cum suo Nemrod destructis. Destructionis causa fuit, quia adeo desipuerunt, ut non crederent esse necesse Deum orare pro peccatis: sed satis esse turrem ædificare, quæ Dei potentiam effugerent. *Non peperit peregrinationi illorum, & execratus est eos pro superbia verbi illorum.* Est tertium exemplum de Sodomitis. quod enim de eis intelligi debeat, ostendit litera Græca, quæ habet, non peperit peregrinationi Loth. Ergo sensus est, non peperit Sodomitis, inter quos Loth peregrinabatur: sed execratus est, propter superbiam verbi, qui dixerunt, te magis, quam hos affligemus, quod verbum adeo superbum fuit, ut id Deum permouerit, ad eorum perniciem, & excisionem. quasi dicat, necdum Deus ignem contra Sodomam euomebat: verbum illud tam superbum fecit euomere. *Non misertus est illis, gentem totam perdens, & extollentem se pro peccatis suis.* Hoc esse quartum exemplum, collige ex litera Græca, quæ ita habet: Non misertus est gentis perditionis, qui egrediebantur in peccatis suis. Innuit se loqui de Aegyptijs, quorum gens tota egressa est contra Iudæos. Egressa verò est extollens se, in viribus, & peccato idololatriæ suæ. At Deus non est misertus illis, siquidem eos in mari rubro vniuersos suffocauit. Video referri pot-

Genes. 19.

Exod. 14.

se ad Sodomitas. *Et sicut sexcenta millia pedum, qui congregati sunt in duritia cordis sui.* Hoc est quintum exemplum de filiis Israel, egressis ex Aegypto, qui fuerunt sexcenta millia: *Exod. 12.* omnes verò prostrati sunt in deserto, propter duritiam cordis sui. desperantes quippe ingredi se posse terram promissionis, lapidare voluerunt Moysen, suum sanctum ducem. *Et si vnus fuisset ceruicatus, mirum, si fuisset immunis. Misericordia enim, & ira est cum illo.* Ceruicatus Græcis est, is qui non potest flectere ceruicem, quod vult, s. duræ ceruicis. Manifestè verò, est hic locus difficilis. Videtur tamen germanè sic intelligi: Si illa sexcenta millia fuissent vnicus homo, peruicax, & ceruicosus, mirandum esset, si Diuinam iram effugeret. Vt enim est Deus infinitus in misericordia, ita est & in ira. quam damnati in inferno suo malo satis manifestant. Facilius ita intelligas: Non solum illa sexcenta millia: sed etiam peruicax vnus, si in hoc seculo Diuinam iram euadat, mirabile penitus erit. quia reuera non euadet.

Potens exoratio, & effundens iram secundum misericordiam suam: sic & correptio illius hominem secundum opera sua iudicat. Verbum, potens exoratio, est difficile. ex Græcis significat, potens exorari. id est, qui facilis sit, ut exoretur. qui facile oratione vincatur. Ergo discriminat Author Deum misericordem, & corripientem. Nam Deus est facilis, ut exoretur: (ac ideo Latinus textus eum vo-

cat exorationem) & si irascitur, effundit iram, non penitus totam: sed misericordia tenet iram. At nihilominus correptio Dei taxatur iuxta scelera hominum. Vt sit sensus: Ira Dei, alienum opus eius, vt operetur opus suum, peregrinum opus eius ab eo. Sed nolite illudere, ne fortè confringatur vincula vestra. Alienum planè est à Deo irasci, qui diues est in misericordia: & potens in exoratione. ac ideo effundit iram non secundum iram: sed secundum misericordiam: at scelera nostra confringunt Deum, vt ea corripiat. Ac ideo iuxta scelera est correptio Domini. ¶ Habet Theologus nomen Dei nouum. Deus est exoratio, imò potens, & multa exoratio. vt & Paulus dixit Christum esse nostram propitiationem. ¶ Intelligimus item, quòd correptio Dei iudicat opera. vt s. verum, & iustum iudicium feruetur.

Iſaia 28.

Rom. 3.

5 *Non effugiet in rapina peccator: & non retardabit sufferentia misericordiam facientis.* Videtur sensus esse, correptio Dei iudicat opera nostra. ideo non effugiet iudiciū eius raptor: licet aliquando Iudicis terreni virgam euadat. Contrà verò, cum sit Deus adeo misericors, non multum tardabit, quin virum pium, ac misericordem consoletur. Nam veniens veniet, & non tardabit. Iuxta est his, qui tribulato sunt corde. Non igitur multum moræ habebit sufferentia. non diu durabit, quin Deus ei accurrat.

Abacuc 2.
Pſal. 33.

Omnis

Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius. Egregiè quadrat hæc doctrina Euangelio. Hoc enim dicit, In die iudicij opera misericordiae datura sanctis locum in cælis. Idem dicit Ecclesiasticus. ¶ Nota multa. Primū est: Omne opus misericordiae, etiam calix aquæ frigidae, facit danti locum in cælis. Secundum est: Planè Christus iuit parare locum seruis suis in regno suo: sed expectat opus misericordiae, vt hoc locum taxet operanti. Christus parauit aulam regiam, & thronos in aula: atqui opera misericordiae præscribunt, quis cui locus sit exhibendus. Tertium est: Misericordia facit locum cuique, sine personarum acceptione. Papa cum paucis operibus, minorem locum habebit, quàm rusticus cum multis. Quartum est: Multi sunt in cælo loci, vt multi sunt in eos admittendi. Nam in domo Patris mei mansiones multæ sunt, ait Dominus. Tum non omnes loci sunt æquales: sed alij altiores, alij humiliores. vt nec merita hominū sunt æqualia: sed maiora fuere Virginis Sacrae, quàm Apostoli Petri. Quintum est: Habes hoc loco, expressam meriti mentionem. Igitur opera misericordiae merita sunt locorum cælestium: & maiora merita, superiorum locorum. Sextum, & id eruditum est: Ex duplici capite accrescit operi misericordiae meritum. s. intrinsecè ex charitate, cuius effectus est opus misericordiae. & extrinsecè

6

Matth. 25.

Matth. 10.

Iohan. 14.

Iohan. 14.

Ex D. Thoma

7° 1. 2.

ex intentione, quæ licet sit opus voluntatis, præsupponit tamen operationem intellectus. qua ratione dicitur oculus, & lumen. Hanc intentionem propterea Author vocavit intellectum peregrinationis nostræ. Lumen siquidem nostræ vitæ, & peregrinationis, intetio est. Ergo doctè Author dixit, opus misericordiæ ex vi intrinseca meriti sui, & extrinseca intellectus, seu intentionis, facere cuique locum in cælo.

7

Ne dicas, A Deo abscondar: & ex summo quis mei memorabitur? In populo magno non agnoscat: quæ est enim anima mea, in tam immensa creatural
2. Ecce calum, & cali calorum: abyssus, & vniuersa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius 3. commouebuntr: montes similes & colles, & 4. Fundamenta terræ: & cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur. 5. Et in omnibus his insensatum est cor. Et omne cor intelligitur ab eo. 6. Et vias illius quis intelligit? & 7. procellam, quam nec oculus videbit hominis. Adam post peccatum putauit se à Deo abscondi posse. Atqui, ô Adam, si ascenderis in cælum, illic est: si descenderis in infernum, adest. Si dixeris, tenebre conculcabunt me: ea nox sicut dies, coram Deo est. Alij, in quibus Aristoteles, putarunt, Deum ex summo, singula, quæ in orbe fiunt, non agnoscere. Et equidem videbatur tanta maiestas minima queque minimè curatura. At verò noster Author omnino contrarium docet, s. summa & ima: maxima, vsque ad exiguam procellam, quæ in mari

Genes. 3.

Psal. 138.

Aristoteles.

mari sit, à Deo intimè conspici. Ac ideo stultè dicas, Quis ego sum, inter tam multas creaturas, vt à Deo conspiciar? ¶ Nota primum, tres esse cælos. Primum est hic aer, in quo volucres volantes volucres cæli dicuntur. Alij cæli sunt orbes cælestes: in quibus sunt planetæ. Tertij sunt cæli beati, in quos Paulus rapitur. Ideo dixit Author, cæli, & cæli calorum. notans tres esse cælos. Secundò nota, Abyssum vocari mare. vt in Genes. habetur. Tertio nota illud verbum, commouebuntur. cuius sensus est, iudicio meo: nullum sensum motus hæc dabunt, quin à Deo conspiciatur. id est, nec tantulum mouebuntur, quin Deus ea videat. Quarto nota verbum, fundamenta terræ, & liceat mihi id comminisci. In medio terræ est vastissima vorago, vbi infernus est. Est verò cauitas illa fornicata, lapideo arcu cõstructa. Fornix illa saxea est fundamentum terræ. vt enim ossa sunt animalium fundamenta: ita lapideæ venæ ab illo fornice incipientes, ossa terræ, ac ideo eius fundamenta sunt. Qua causa meritissimè subdit Author, quòd Deo hæc fundamenta respiciente, tremor terram quatit: quia ossibus animalis concussis, concutitur & corpus animalis. Idem dicitur in Psalmo, Qui respicit terram, & facit eam tremere. & item, A facie Domini mota est terra. Vt enim velle Dei facit cælos & terram stare: ita eius respicientia, cum volūtate, vt terra moueatur, facit eam tremere. Quintò nota illud, in omnibus his insen-

Matt. 8. & 13.

Genes. 1.

2. Cor. 12.

Genes. 1.

Vide Iob 38.

Psal. 103.

Psal. 113.

insensatum est cor. Id quod admirabundus dixit Author. Terra conspēta tremit, cor hominis conspēctum minimē tremit. Vere tur quiuis cōspēctum proximi, ac ideo non peccat: nos nihil veremur conspēctum Dei, vt non peccemus. Si nec nutum oculi abscondere potes ab oculis Dei, cur coram tanta maiestate audes illam offendere? Sextò, licet variè explicetur illud, vias illius quis intelligit? credo tamē ita facilius explicari.

Omne cor (inquit) intelligitur ab eo: & vias cordis quis (supple nisi Deus) intelligit? Dicente Ieremia, Prauum est cor hominis, prae omnibus, & quis intelliget illud? Et Deus est qui nouit procellam in medio mari factam, quam nemo videt mortalium. Quod ferè dicitur à Deo, alijs verbis, vt plueret super terram, absque homine, in deserto, vbi nullus mortalium commoratur. & ideo subdit Author. *Nam plurima eius opera sunt in absconsis.* Si cupis nosse, quæ sint Dei opera in absconsis, lege dictum caput Iob. s. Thesauri niuis, thesauri grandinis, pluuia in desertis, origo roris, gelu, & glacies, &c.

8 *Sed opera iustitiæ eius quis nuntiabit, aut quis sustinebit?* Quia dixerat plurima esse opera Dei, quæ mortalium oculos lateant: addit, opera iustitiæ eius, quibus præmio afficit bonos, quis nuntiabit? & quibus afficit malos, quis sustinebit? Si enim aut felicitas æterna, aut infelicitas inferni explicari ab homine posset, nec infelicitas esset extrema, nec felicitas summa. *Longe enim est testa-*

mentum

mentum à quibusdam, & interrogatio omnium in consummatione est. Dixit impios non habituros vires ad toleranda supplicia Diuina, addit, multos esse tales. s. à quibus longè sit lex Dei. (quam testamentum dici, nemo nescit.) Verbum quod subditur, mihi videretur magna Authoris admiratio. vt sit sensus: Cùm omnium hominum interrogatio, inquisitio, & examen futura sint in eorū consummatione, id est, in morte: quomodo patiuntur homines, se longè esse à lege Dei sui? Dogma illud, quod interrogatio omnium erit in consummatione, dictum mihi est supra. c. 11. & c. 14.

9 *Qui minoratur corde, cogitat inania: & vir imprudens, & errans cogitat stulta.* Id est, nihil cogitant de felicitate, aut infelicitate viri, qui sunt corde exiguo, imprudentes, & errantes. hi enim sola cogitant temporalia, planè inania, & stulta. ¶ Nota primùm, peccatores vocari corde minimo. Nec enim animus eorum dilatatus est, vt Deum intra 2. Cor. 6. se susciperet. Necdum habent charitatem, quæ cor dilatet, & extendit. ¶ Secundò nota, res temporales vocari inanes, & stultas. iuxta illud, Qui non respexit in vanitates, Psal. 39. & insanias falsas. & illud, Qui diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? & planè imprudens, & stultus est, qui spiritu caret Vania 11. Sapientia, & intellectus.

SECUNDA PARS,
est proœmium sequentium capitum.

Audi

10 **A**VDI me fili, & disce disciplinam sensus, & in verbis meis attende in corde tuo. Et dicam in æquitate disciplinam, & scrutabor enarrare Sapientiam. Et in verbis meis attende in corde tuo, & dico in æquitate spiritus virtutes, quas posuit Deus in opera sua ab initio, & in veritate enuntio scientiam eius. Quia hoc præmisit procemium dicendorum, facit in eo discipulum attentum, vt discat disciplinam sensus. nõ s. stultam, qualem nonnulli Philosophorum: sed quam sensus percepit à Deo. Rursum facit attentum, quia dicet in æquitate spiritus, Græcis est, dicam in pondere. & est sensus: Lanx mei spiritus æqualis erit, ad nullam opinionem falsam ex affectu inclinabit: sed in veritate, à Deo reuelata, consistet.

TER TIA P A R S.

De mirabilibus operibus Dei.

11 **I**N iudicio Dei opera eius ab initio. 2. & ab institutione ipsorum distinxit partes illorum. 3. & initia eorum in gentibus suis. Incipit dicere magna illa opera Dei. Primum est, quòd opera Diuina sunt facta iudicio. Quòd Psalmus dixit, Omnia in sapientia fecisti? & alibi, Qui fecit cælos in intellectu. Stulti quidam Philosophi dixerunt casu hæc prodijisse, quæ videmus. At quomodo id incidere in hominis mentem potuit? attendant hominis ossa, cartilagine, neruos, musculos, singula ad suas functiones præparata. Legât Galenum de Vsu partium, Vesalij Anatomiam, &

Psal. 103.

Psal. 135.

Galenus.

Vesalius.

am, & tunc iudicent. ¶ Tu interim lector intellige, hoc loco Authorem tractare de cælis. Id tibi persuadebis, cum postea videris eum tractare de terra. Secundum membrum ita intellige, ab institutione cælorum distinxit partes eorum. Non enim fecit vnâ cæli machinam confusam: sed eam distinxit in tres partes. s. cælum hoc aereum, & Matt. 8. & 12. cælestes orbis qui sunt nouem, & cælum extr. 2. Cor. 12. tremum, quæ est Sanctorum habitatio. Tertium membrum legendum est in hunc sensum, Initia eorum in generibus suis. Sunt autem initia, seu quòd Græci dicunt ἀρχαί, id est, principes, capita, duces. Ergo sensus est, quòd Deus addixit cuius cælo initium ^{Angeli motus} suum, principem, ducem. Quos Philosophi ^{res cælorum,} vocant Intelligentias motrices, Theologi vocant Virtutes cælorum. Igitur cum tria essent genera cælorum, vt nunc dicebam, cuius generi, imò cuius cælo, suum Angelum accommodauit. Fortasse verò, etiam alium sensum docuit Author, s. quòd gentes cælorum sunt stellæ. Qui milites cælorum dicuntur, & vocati dicunt, Adsumus: vt Baruch asserit. Habent, inquit Author, stellæ initia sua, s. suos angelos sibi deputatos: vt etiam Philosophi volunt. ^{Baruch 3. Metaphys. 12.}

Ornauit in æternum opera illorum, nec esuriunt, nec laborauerunt, & non destiterunt ab operibus suis. Vnusquisque proximum sibi non angustabit in æternum. Si pro illorum, legas sua, aperi-
tior sensus est. Deus enim ornauit cælestes

orbis,

orbes, Sole, Luna, stellis. Sed altior sensus est in nostra lectione. Dixerat, quod constituerat Deus Angelos, quorum operatio est cælos mouere: addit nunc, quod hæc Angelorum opera Deus ornauit, s. Lumine dici, tenebris noctis, influxu virtutis quam in inferiora demittunt, pluuijs, grandinibus &c. Secundò dicit, quod Angeli illi, nec in perpetua illa motione sudant, esuriunt, aut laborant, nec per momentum cessarunt ab opere. Rem profectò admirandam. Tertio dicit, inter hos Angelos, seu cælorum virtutes, summam esse concordiam: adeò, vt nunquam alius alij sit impedimento. Nec superior premit inferiorem, nec inferior subsultat aduersus superiorem. Quia verò hæc res sunt admirabiles, subdit Author, *Ne sis incredibilis verbo illius*. Id est, quæ tibi dico, verba Dei sunt, caue sis incredulus eis.

13 *Post hæc Deus in terram respexit, & impleuit illam bonis suis.* Habes lector Authorem locurum hactenus de cælis, iam nunc de terra. Et sensus est, die quinto & sexto à creatione mundi Deus impleuit terram animalibus, & homine: dando illis, in aquis pisces: in aere volucres: in ipsa terra herbas, quibus vesci possent.

14 *Animam autem omnis vitalis denuntiabit ante faciem ipsius: & ipsa iterum reuersio illorum.* Pro denuntiabit, Græcis est, operiet: vt fit sensus, omnis vitalis anima, seu omne animal, operiet faciem terræ. id est, viuet super faciem

ciem terræ. Et tandem terra est, in quam, est animalium reuersio. Cùm enim terra sint, *Genes. 3.* in terram reuertuntur. Nostra verò lectio sensum pulchrum habet, s. omnis vitalis anima denuntiabit, & declarabit coram omni terra, id quod nunc dictum est, s. Terram plenam bonis, quæ Deus ad vitam animalium ordinauit. Cùm enim animalia uiuant ex bonis terræ, facile id denuntiabunt. Est ergo terra thesaurus, & horrea, vnde animalia viuunt: licet sit & sepultura, in quam tandè omnia reuertuntur. Est verò vtrumque admiratione dignissimum, quod cùm infinita sint animalia, nulli defunt bona, quibus viuât: & cùm infinita sint, omnia in terram conuertâtur, nec crescit illa tamen.

CAPVT XVII.

PRIMA PARS.

De hominis creatione, & institutione.

DEVS creauit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Et iterum conuertit illum in ipsam, & secundum se vestiuit illum virtute. Numerum dierum, & tempus dedit illi. Et dedit potentiam eorum, quæ sunt super terrã. De terra creatus est homo. Nam *Genes. 2. 3.* fecit illum Deus de limo terre, vt solet figurus *Genes. 2.* facere lagenas. Ideo Deus vocatur fictor *Rom. 9.* noster, nos figmentum eius. Dicunt verò *Psal. 102.* quidam, ex agro Damasceno fuisse terram defum-

desumptam, vnde Adam creatus est. Addit Author, hominem conditum ad imaginem Dei. Super quo Theologi nimium multa de imagine: quæ vera sunt sanè: sed simplicissimus loci sensus est: Filius Dei apparebat olim in specie humana: vt Concilium Smyrnæ, Basilius, & Cyrillus docuerunt, videlicet meditabatur iam tunc, quod futurum erat. Ergo condidit Deus hominem ad similitudinem & speciè humanam, in qua ille apparebat, & in qua ab Adam, etiam post peccatum, visus est. Tertio inquit, conuertit illum in ipsam, s. terram: quod dolenter videtur mihi Authør dixisse. fecerat enim hominem, ne in terram verteretur: sed quia peccauit, in pœnam criminis, in terram conuersus est. Quarto dicit, Deum vestisse hominem secundum se. Græca litera docet, illud secundum se, non referri ad Deum: sed ad homines. ait enim, vestiuit Deus homines robore, & potentia, ipsis hominibus accommodis. Quod arbitror dictum, quia Deus insufflauit in faciem hominis halitum & vires, quibus & in anima, & in corpore potest, quæ vix, nisi videas, credere poteris. Sciat tamen vir deuotus, quod non rarè in Scripturis loquētibus de Deo, nomini plurali tribuitur verbum singularare, vt mysterium Trinitatis innuatur: vt initio Genesis, In principio creauit Excelsum cælum, & terram. Ita nunc potest dici, sensum huius loci esse: Induit Deus secundum se

Concilium
Smyrnæ.
Basilius.
Cyrillus.

Genes. 3.

Genes. 1.

dum se ipsos, hominem virtute: vt referatur ad personas Diuinas, ad quarum imaginem homo virtute inducus est. Quinto ait: Numerum dierum, & tempus dedit illi. quod variè à multis explicatur. Sed arbitror sensum esse, quod Deus dedit homini longam vitam tempus, in quo viueret. viuebant enim homines tunc ad mille ferè annos: vt literæ sacre tradunt. Quod si nunc breuior vita hominis est, id non exiguum Dei beneficium est: cum enim in tam breui vita, tam sint multi dolores, grande beneficiū est, eos euadere posse. Sexto data est homini potestas super terrā: vt Genesis c. 1. dicitur. Ait enim Dominus: Implete terrā, subijcite eam, domini-
minamini piscibus maris, volatilibus cæli, vniuersis animantibus terræ. In cuius rei signum omnia animantia prona coram A-
dam venerunt: & nunc etiam homo vniuersa venatur.

Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiis & volatilibus. Vt lex Evangelica non solum præcipit, sed quæ præcipit in corde nostro efficit: ita Deus non solum præcepit animantibus, vt essent homini subiecta: sed effecit etiam in illis timorem, quo homini subderentur. Dicitur in Genes, Terror ac tremor vestes sit super cuncta animantia terræ. Ideo leo etiā hominem vereatur: & si putat se ab hominibus non videri, in fugam hominis se eripit. Nec obstat huic veritati, quod nonnunquam audet in hominē fera. Audet enim nonnunquam

Genes. 2.

- in patrem filius: & si audeat in vnum, non
 3 ita audeat in multos. *Creauit ex ipso adiutorium simile sibi: consilium, & linguam, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi: & disciplinam intellectus repleuit illos* Adiutorium simile Adæ ex ipsius costa fabricatum, fuit Heua: quod nemo nescit. Iam verò mirandum est maxime, quòd homines habeant consilium ad res bene gerendas. Nec enim ducuntur ab Intelligentia non errante, vt formicæ, & apes. Sed re vtrinque disputata, nouit homo sententiam dicere, & consilium sequi. Iam mihi mirabilissimum est, quòd lingua excipiat & explanet, quòd consilium longo tempore deliberauit: & id æquè mirabile, quòd aures possint percipere, quòd longo tempore lingua differuit: & id item, quòd oculi mei nunc excipiât quicquid diu scribo. ô res nunquam satis laudatas! Iam quis non miretur artes, quas cor hominis excogitat? maxime verò id mirandum est in Adam, ex quo in posteros omnes artes manasse dicuntur. Quod verò vltimò dicit, *Disciplina intellectus repleuit illos*, locus est, quem Theologus annotet. Ex eo enim colligitur, quòd Adam nouerit omnem scientiam naturalem: dicit enim textus, quòd Deus repleuit eum omni disciplina intellectuali. Verum ergo videtur, Adam docuisse mortales omnem scientiam naturalem.
- 4 *Creauit illis scientiam spiritus, & sensu impleuit cor illorum, & mala & bona ostendit illis.* Sicut nunc docuit

docuit nos Author, Adam nouisse omnem scientiam naturalem: ita nunc docet, eum nouisse Theologiam. Id est, quòd habuerit fidem principiorum Theologiæ, & inde scientiam conclusionum. Hæc enim est scientia spiritus. Fuit igitur Adam doctissimus Philosophus, fuit & absolutissimus Theologus. Quæ enim ex Dei infusione habentur, non parca sunt, aut maligna: sed egregia, atque præclara. Secundò inquit, sensu impleuit cor illorū. Id est, dedit eis acumen, & penetrantiam ingenij, quo quæ illis infusa erant profundissimè intelligebant. Tertio dicit, bona & mala ostendit illis. Id est, ostendit illis splendorem boni, & scditatem mali. Non vt nos, qui bona, & mala audimus, pulchritudinem illorū, horrorem istorum ignoramus: at patres illi pondera illorum & istorum cognoscentes peccarūt: ô ingentem miseriam! *Posuit oculum suū super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudet: & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius.* Id est, Amavit illos: vt de domina Iosephi dicitur, quòd iniecit oculos in eum: & Dominus minus ait, Firmabo super te oculos meos. *1ª sal. 32.* Hęc lector intelliget, si meminerit verbi Filij Dei dicentis, Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Decreuerat enim Filius Dei familiarissimè & amantissimè hominem tractare: aded delectabatur factura suâ. Et quia *1^a sal. 91.* (vt ipse ait) Amicos vos dixi: quia omnia *Iohan. 15.* quæ audiui à Patre meo, nota feci vobis. ideo

Christus vt ostenderet suum erga homines amorem, statuit ostendere illis magnalia operum suorum. Et quia inter omnium operum magnalia, maximum est opus incarnationis Verbi, ideo hinc videtur probari, Adam nouisse filij Dei incarnationem. Quia causa dixit, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. inde enim erat Filius Dei carnem sumpturus, s. ex Patribus, qui ex Heua erant nascituri. Porro quod ait, vt nomen sanctificationis collaudent: Hebræi referunt ad nomen Dei tetragrammaton, quod reuelauit Deus Adæ. Ita Reuchlinus adduxit. Sed meliùs diceretur, quod Filius Dei reuelauit suum nomen Iesus: in quo sanctificamur. Si enim incarnationem Deus reuelauit, nonne facile erat, et cõsequens, nomen incarnati reuelare? Subdit, & gloriari in mirabilibus. ita planè, si Deus hominibus suam incarnationem reuelauit, habent homines planè, de quo gloriari possunt. Quid enim gloriosius, quam talem fratrem habere? Si gloriosum est, eius stigmata in corpore portare: nonne gloriosum, fratrem esse? Sed quia qui gloriatur, in Domino gloriatur: ideo subdit, vt magnalia enarrèt. Id est, gloriètur homines de Deo homine: sed eam gloriã in Deum tantarum rerum operatorem reiiciant. Et hætenus de hominis in lege naturæ institutione.

6 Addidit illis disciplinam, & lege vitæ hereditauit illos. Testamentum æternum constituit cum illis, & insinuat & iudicia sua ostendit illis. Comme-

mora

morat ingens beneficium, quod Deus Iudeis contulit, dâdo eis legem veterem. Non enim fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. præcellunt enim Iudæi multum per omnem modum, quia Deus sua eis eloquia credidit. Vocatur lex vetus disciplina, quam Iudæi, vt docibiles Dei, ab eo addiscerent. Vocatur item lex vitæ, quia licet ipsa vitam ex se non præstaret, vt lex nostra præstat: at verò qui fecerit (ait Paulus) ea homo, viuet in illis. Id est, qui eã legem seruabat, viuabat. Vocabatur testamentum, fœdus, seu pactum, speciatim lex circumcisionis, dicente Deo, Hoc est pactum meum, quod obseruabitis inter me & vos. Tota etiam lex vocabatur fœdus. ideo volumen legis dicitur volumen fœderis. Causam habes in Exodo. Vocabatur testamentum æternum. durauit enim lex iuxta oraculum Elię duobus millibus annorum. Et nunc etiam durat, in spiritu, licet non in litera. Vocatur etiam Iustitia, & iustificationes, vt passim habetur Psal. 118. Iustus enim erat, qui eam legem seruabat. Demum vocabatur Iudicia, quia per leges illas Iudices erant iudicaturi. De laudibus huius legis habes in Psalmis multa, speciatim eo loco, Lex Domini immaculata, &c.

Et magnalia honoris eius vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. & dixit illis, Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo suo. Magnum fuit beneficium, quod Dominus se Iudeis videndum

Genes. 2.
Ephes. 3.

Capitio.

Galat. 6.
2. Cor. 10.

Psal. 147.

Rom. 3.

Galat. 3.

Genes. 17.

Exod. 24.

Psal. 118.

Psal. 18.

ostendit. Fuit hoc honorabilissimum inter magnalia Dei. Eo enim Dominus, & honorem sibi conciliauit inter Iudæos, & quantum eos vellet honorare demonstrauit. At, inquit, viderunt Deum, & comederunt atque biberunt. Erat porro visio, quasi opus lapidis Sapphirini, & quasi cælum, cum serenum est. & infra, quasi ignis ardens. Secundo inquit, honorem vocis, id est, honoratissimam vocem audierunt, Deo floquente, & Mose respondente. Ait enim ideo Dominus, Vos vidistis, quod de cælo locutus sim vobis. Summa verò legis est: Attende ab iniquo, & dilige proximum. Est enim lex, Declina à malo, & fac bonum. Porro tota lex in hoc vno verbo instauratur, Dilige proximum. Nam qui diligit proximum, legem impleuit. Ideo de dilectione proximi erimus in die Iudicij maximè examinandi.

8 *Via illorum coram ipso sunt semper, & non sunt absconsa ab oculis ipsius.* Habuit enim Deus specialem Iudæorum rationem. Nam habitabat cum illis, & inambulabat inter illos. Certè vt eos puderet coram Domino presente peccare.

9 *In vnamquamque gentem preposuit rectorem, & pars Dei, Israel facta est manifesta.* Id est, alijs nationibus dedit Regem, quo rectore, gubernarentur. At Israel factus est hæreditas, & pars solius Dei, in qua ille volebat solus gubernare. Ac ideo grauissimè tulit, quod alium Regem sibi peterent Iudæi, quando Saul in Regem electus est. Non te, inquit

Exod. 24.

Exod. 19.
c. 20.

Rom. 13.

Matth. 25.

1. Cor. 6.

1. Reg. 8.

Dns

Deus Samueli, reiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Quod postea appellat malum ^{1. Reg. 12.} grande, quod fecistis, inquit, vobis petentes Regem.

Et omnia opera eorum velut Sol in conspectu Dei: & oculi eius sine intermissione inspicientes in vijs eorum. Non sunt absconsa testamenta propter iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in conspectu Dei. Dux priores partes explicatae sunt supra nu. 8. Illud verò, non sunt absconsa testa. omnes huius loci enarratores intelligunt Deum non abscondisse testamentum, & pactum suum ab hominibus illis, quanuis essent illi scelerati. Forsan alius est sensus: Non sunt absconsa pacta, & fœdera hominum, super suas iniquitates. Nam aliqui libri habent, per iniquitates: alij, super iniquitatem. Ergo, quanuis illi super iniquitate, occultissima testamenta & fœdera ineant, sunt tamen, vt Sol, clarissima Deo.

Elemosyna viri, quasi sacculus cum ipso: 2. & gratiam hominis quasi pupillam conseruabit. 3. Et postea resurget, & 4. retribuet illis retributionem, unicuique in caput ipsorum: & 5. conuertet in inferiores partes terræ Prima laus elemosynæ, de qua tradit Author, vt de opere quo Deus magnopere colitur, est, quod sit velut sacculus, s. pecunię, quasi dicat, qui saccum pecuniæ secum defert, emit, quod vult. Ita qui elemosynam dat, licet abiciat pecuniam, affert tamen eam secum. Qua fauorem Dei contra mala, bonorum copiam in terra, &

demum felicitatem sibi comparet in cælo. Græcis, pro sacculus, est sigillum. & est sensus: Vt Abraham accepit circumcissionem, velut sigillum, quo Deus testabatur eum esse iustum: ita eleemosynam faciens, sigillo Dei munitus est, quo ostenditur esse iustus. Qui enim dat cibum fameſcenti, potum sitienti, &c. iustus habetur in die Iudicij. & vt literas sigillo munitas non temere quis audet violare: ita nec dæmones facile violant eum, qui misericordiâ eleemosynas largitur. Siquidem in die mala liberabit eum Dominus. Secunda eleemosynæ laus est, quod conseruat diligenter, & curiose gratiam. Præclarissimam planè laudem. Cum enim gratia animæ nostræ ad eodè pateat inuidiæ demonum, fragilitati carnis, cupiditati, & impugnationibus mundi: eleemosyna est, quæ contra tot hostium furentium phalanges gratiam cõseruat, & defendit. id est, Deum attentè in cælo precatur, vt defendat. iuxta illud. Dominus conseruet eum, & viuificet &c. Tertia laus est: Postea resurget, s. in die Iudicij, vbi licet Deus sit omnia nostra opera examinaturus, nullus tamen disertis verbis dicitur facturus mentionem, nisi eleemosynæ. Ita enim dicit, Esuriui, & dedistis mihi, &c. Hoc ergo est resurgere: non in obliuione iacere sepultam: sed caput inter omnes erigere, & eius tam illustrem haberi mentionem. Quarta laus: Retribuet cuique. dictum est hoc mihi supra c.16. annot.5. Potissima sanè ratio habe-

Rom. 4.
Matth. 25.
Psal. 140.
Psal. 40.
Matth. 25.
Eccles. 16.

habebitur eleemosynæ in die Iudicij, non solum vt beati in cælo collocentur: sed vt pro ratione eleemosynæ altiores locos possideant. Cum enim eleemosyna sit à charitate, & huius habeatur in Iudicio potissima ratio: habebitur etiam, & eleemosynæ. vt Dominus docuit. Quinta laus est, quod conuertet in inferiores partes terræ. Id est, non solum prodest facienti in hac vita: sed etiam facta pro defunctis, illis prodest, & se ad illas inferiores Purgatorij partes conuertet. Non solum ea eleemosyna, quam quis post suam mortem facere iubet: sed & quam viui pro defunctis largiuntur. vt Mach. 2. Mach. 12. chabeus Iudas suo præclarissimo exemplo Eccles. 14. docuit. Dictum est de hac re nonnihil supra. c. 14. annot. 8. Dicant nunc, qui negant Purgatorij locum, quomodo hunc textum euadent? quomodo enim eleemosyna conuertet in inferiores partes terræ, nisi iuuando purgantes?

Pauit enim dedit viam iustitie, & confirmavit deficientes sustinere, & destinavit illis sortem veritatis. Tractat Author de summo beneficio, quo Deus fragilitatem humanam affecit. In multis siquidem offendimus. & Septies in die cadit iustus. Nec enim est homo qui non peccet. Et planè poterat Deus nostris peccatis offensus nulla ratione reconciliari. vt faciunt Principes, qui non querunt suos offensores ad reconciliationem, sed ad castigationem. At benignissimus Deus incredibili beneficio nos affecit; pro-

12
Iacob. 3.
Prover. 24.
Eccles. 7.

promittens cuius pœnitenti, se amicum fore: & perinde eum habiturum, ac si iustus esset. id dicit Author, pœnitentibus aperuit portam, & viam, qua iusti essent, & haberentur apud Deū. ô viscera Dei nostri, Deo nostro planè dignissima! Pergit Author porro. Confirmauit, inquit, Dominus desidentes, qui vim tentationum non potuerūt sustinere, & prolapsi sunt. Vt confirmauit Dauidem tam foedè peccantem. Confirmauit & Petrum. Neutrum abijciens, è folio suo. Demum pœnitentibus destinauit sortem veritatis. scilicet æternâ felicitatem. Est enim duplex fors. Altera felicitatis terrenæ, quæ conceditur impijs. Planè fors vanitatis, somnij, mendacij, & tenebrarum. Altera felicitatis æternæ. Hęc est fors veritatis. Quod si intelligis, sat est.

SECUNDA PARS.

Prouocat mortales ad conuersionem.

- 13 **C**onuertere ad Dominum, & relinque peccata tua: Precare ante faciem Domini, & minue offendicula. Reuertere ad Dominum, & auertere ab iniustitia, & nimis odito execrationem, & cognosce iustitias & iudicia Dei. Cōmunis Theologia est, peccatorem se auertere à bono incommutabili, & conuertere ad bonū commutabile. Author prouocat, vt conuertatur ad incommutabile. Inde, vt Theologi dicunt, in genere causæ formalis sequitur relinquere peccata: vt ad ingressum lucis formaliter

maliter sequitur fuga tenebrarum. Tunc tertio sequitur, precari Deum pro venia delictorum. Hunc enim ordinem in pœnitentia docet Author. Primum est, Deum tam bonum respicere, & amare. Secundum, peccata, quæ eum offenderant, detestari. Tertium, pro eorum venia precari. Quartum inde, occasiones peccati fugere, & minuere. Ergo qui vult ad Deum conuerti, & ex pœnitentibus, quos nūc dixerat, esse, hæc quatuor sunt tibi præstanda. ¶ Addit, reuertere ad Dominum. Idem dicit alijs verbis. Quod verò ait, nimis odito execrationem, explicatur ita: Nimis odito execrandum peccatum. vt quod ita Deum offendit, ita tibi nocuit, ita diabolo placuit. Demum ait, cognosce iustitias & iudicia Dei: Arbitror ex phrasi Hebræa sensum esse: Cognosce, ama, tracta, meditare legem Dei, eiusque mandata. Hęc enim sunt iustitiæ Dei, & iudicia. Quâuis & hoc alium sensum possit habere, s. vt expendamus & timeamus iudicia, quæ Deus in peccatoribus exercuit, ne nos in illa incidamus. ¶ Tu Theologe ex Concilio Tridentino ordinem iustificationis require, & eum huic loco coapta. Nam post illa quatuor, quæ in cōuersione docuit Author esse necessaria, docuit etiam, quod nunc dicebamus quintum, s. nimis odire peccatum. nimis super omne quod odiri potest. vt Deus debet amari, super omne quod potest amari. Docuit item sextū, s. conofcere iustitias, id est, proponere seruare diuina mandata.

Concil. Trien.

14

Sta in sorte propositionis, & orationis altissimi Dei. In partes vade seculi sancti, cum viuis & dantibus confessionē Deo. Locus est difficilis, ideo diuinandū in eo est. Videtur tamen ita congruē exponi. Templum Iudæorum habebat panes propositionis, & altare thymiamatis, quod orationes significabat: sicut & panes designabāt nos, qui Deo proponi debemus. Iam verò homines temporales fors sunt mundi: spirituales fors sunt Dei, & templi sui. Tu igitur sta in sorte templi, id est, propositionis, & orationis. Tum vade in partes æternitatis, quæ seculum sanctum est. Nam hoc seculum nostrum totum in maligno positum est. Tu igitur, relicta huius seculi cupiditate, vade in æternitatem, comitatus viris pijs (qui verè viuunt: nam impij mortui sunt) & confitentibus & laudantibus Deum. Potest etiam ita intelligi: Contende in æternitatem, vbi sunt viui, & confitentes Deo. Nam cælum vocatur terra viuentium. & locus tabernaculi admirabilis: domus Dei, vbi est vox exultationis, & confessionis, & sonus epulantis. Potest tertio intelligi: Vade cum viuis & confitentibus, id est, ne expectes mortem, vt vadas ad seculum sanctum: sed cum viuis & confitentibus festina introire in requiem illā. Huic sensui consonant sequentia. *Non demorerer in errore in piorum, ante mortem confitere. A mortuo quasi nihil perit confessio. Confiteberis viuens, viuus & sanus confiteberis, & lauabis Deum, & gloriaberis in miserationibus illius.* Id est, Si contin-

Exod. 37. 40.

Psal. 147.

Psal. 41.

Heb. 4.

gat

gat aliquando in errorem impiorum labij, statim eripe te ab eo: ne ibi demoreris: ante mortē id facito. quia si in eo errore moriaris, peribit a te, vt nihil, confessio. ¶ Aggredimur locum, qui nimium multos torquet. Cū enim loquatur Author de confessione laudum Diuinarum, mirum est, quomodo doceat, hanc inter mortuos perire: cū pij vita functi laudes Dei sine dubio decantent. Sed tu lector expende attentius contexturam literæ, & videbis Authorem loqui de ea confessione, quā conuersus ad Deum ex peccatis, eum pro tanta misericordia laudat. Gloriaberis, inquit, in miserationibus eius, quas s. exhibet peccatori, se conuertenti. Hanc igitur confessionem dicit Author perire impio mortuo. ac hortatur, vt viuens, viuus & sanus ita confitearis. ¶ Interim (inquit) grande consilium accipe. Ne demoreris in peccatis. s. in peste, veneno, in quodam demum inferno. eruere velut damula de manu aucupis. fuge velut

Prover. 6.

Eccle. 21.

Augustinus.

Iob. 5.

gai,

mi, non ad illos miserationes Dei venerunt, sed ad te, qui liberatus es, venerunt.

35

Quam magna misericordia Domini, & propitatio illius, conuertentibus ad se! Verba sunt aut Ecclesiastici, admirantis Diuinam clementiam erga pœnitentes: vel potiùs sunt laudes, quas quiuis è peccatis conuersus dicere debet. Quasi dicat, Viuus & sanus confiteberis Deum, & eum laudabis, ac in eo gloriaris dicens, *Quam magna est misericordia Domini, &c.* Planè magna, & incõprehensibilis est pœna inferni. Sed hoc iudicium Dei, superexaltat, & excellit misericordia. Magna & incomprehensibilia sunt omnia opera Domini. Sed miserationes eius super omnia opera eius.

Iacob. 2.
Psal. 144.

16

Nec enim omnia possunt esse in hominibus: quoniam non est immortalis filius hominis, & in vanitate malitia placuerunt. Causam quandam reddit, cur sit magna misericordia Domini conuertentibus se ad ipsum. Sanè quia non omnia possunt impotètes homines. Cur ita? quia mortales sunt, perpetuò secum mortem afferentes. Mors enim ab origine pœnet. Tum, quia filij hominum sunt, ex vili femine, in vili scœminæ matrice coaliti: scedo menstruo nutriti, scede nati, scediùs prouecti. Tum tertio, quia in vana malitia sibi complacent. Omnis quippe caro ab adolescentia sua in malum prona est. Itaque nihil mirum, si Angelis cadentibus non percerit Deus, immortalibus, filijs serè Dei

Genes. 5. & 8.
2. Pet. 2.

ad omne bonum creatis: sed mirum esset, si Deus hominibus, in peccatis conceptis, non miseretur.

Quid lucidius sole? & hic deficit, aut quid nequius, quam quod excogitauit caro & sanguis? & hoc arguitur. Si Sol eclipsatur, & patitur tenebras, cum nihil sit eo lucidius: quid mirum, si homo tenebras peccati patiatur aliquando, qui secum habet carnem & sanguinem, quæ nullum non malum excogitant? Caro & sanguis est affectus sine Deo. Nec enim solum sensualitas, seu fomes, vocatur caro & sanguis: sed etiam voluntas, sine Dei spiritu suæ carni cõformis. Vt enim caro serè mutatur in spiritum, cum ipsum sequitur: ita & voluntas in carnem quodam modo, cum ipsam sectatur. Ab hac igitur carne, velut à fonte, procedunt serè omnia mala. Audi Paulum: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, &c. Tu verò iam ne quæras his nequiora. Cum igitur homo secum iugiter afferat hanc sentinam fœrentium delictorum, miraris si aliquando delinquat? Ne verò quis putet, quod hæc peccatorum radix, & voluntas ex carnis instigatione delinquens, euadet Diuinam vitionem, ideo subdit, & hoc arguitur. Neque enim, quia mala ex venenato fonte oriuntur, ideo libera erunt à pœna: imò hæc planè arguentur.

17

Galat. 5.

Genes. 4.

tur. Quia, vt dictum est Cain, subter te erit appetitus tuus. Vt dignus sis pœna, si malè pullulantem appetitum non coerueris.

18

Virtuè altitudinis celsi ipse conspicit: & omnes homines terra & cinis. Id est, aded Dominus magnus est, vt tota virtus à cælo ad terram, ab ipso intimè conspiciatur: interim videt, quòd virtus, & robur hominis est terra & cinis. Num non igitur miserebitur eius? Videt Deus vires Angelorum, cœlorum, elementorum, & omnium aliorum. Videt igitur vires hominis, quòd sint ex corpore, terra: ex anima, cinis. Misereatur igitur tam languidæ rei. Quomodo sit homo ex corpore pulvis: quomodo anima cinerem representet, dictum est mihi suprâ. c. 10.

Eccle 10.

CAPVT XVIII.

PRIMA PARS.

Laudes magnalium Dei: maximè misericordiæ eius.

*V*iuuit in æternum, creauit omnia simul. Duo proposuit Author in calce cap. præcedētis. Alterum, magnam esse Dei propitiationem. Alterum, opera carnis arguenda. Vtrunque explicatur hoc cap. Prius verò, hac parte priore. Creauit ergo Deus omnia: ac ideo non mirum est, si misereatur omnibus. Iuxta illud, Ego feci, ego feceram. ¶ Porro ex hoc loco D. Augustinus, &

Isaia 46.
D. Augustin.

cum

Caietanus.

eum sequutus Caietanus, collegit omnia in vnicò instanti creata. & distinctionem dierum sex, non ita in tempore fuisse: sed in Angelorum cognitione. At ego semper credidi hanc sententiam longissimè à vero distare. Quid enim lucidius, quàm sex diebus omnia fuisse creata, & septimo Deum requisituisse? Quid certius, quàm quòd prius aquæ cooperiebant terram: sed Dei mandato, terra discooperta est, & aquæ continentur velut in vtre, ne iterum cooperiât terram? Quod autè hoc loco dicitur, creauit omnia simul, intelligitur iuxta literam Græcam, creauit omnia generaliter, nullo excepto. Quòd si vrgeas verbum Latinû, simul: planè nō significat vnicum instans, sed rerum continuationem. id est, non intercidit Deus operationem suam: sed continenter per sex dies creauit: & sabbato quieuit. Itaque sensim, & continuè extendebat cælos, vt pellem: sensim, & continuè proferre faciebat fructus ex arboribus, pisces ex mari, &c.

Deus solus iustificabitur, & manet inuictus rex in æternum. Id est, Creauit Deus tam multa: sed inter omnia solus Deus iustus inuenitur: & manet rex, quem nullus defectus vincit, in æternum. Solus, inquit, iustificatur. vt illud, Nemo bonus, nisi vnus Deus. Quia vniuersa, Deo collata, sunt, ac si non essent. Magis quadrat alius sensus. Dauid inquit, Dele iniquitatè meam, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.

X 2

caris.

Marc. 10.
Isaia 40.

Psal. 50.

caris. Id est, nisi miserearis pœnitentium, videberis iniustus, & vinceris, ab his qui te talem audent iudicare. At cum miserearis omnibus, solus iustificaris, & inuictus permanes, ab his qui te iudicare non videntur. Tu nota iuxta hunc sensum, Regis esse, misereri, & inuictum se seruare, ab his, qui iudicant eum esse crudelem.

3 *Quis sufficit enarrare opera illius? Quis enim inuestigabit magnalia eius? Virtutem autem magnitudinis eius quis enuntiabit? aut quis adijcet enarrare misericordiam eius?* Primum, & secundum membrum profequitur fuisse Deum

Iob 38.39.40. apud Iob, docens quam inenarrabilia sint opera sua, & inuestigabilia magnalia sua.

Psal. 47. 95. 144. Tertium membrum explicat psalmus, cum ait, Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. At certum est, tantam esse vim Dei, quanta est eius magnitudo. Ideo dicitur, Laudate eum in firmamento virtutis eius. Cum vero misericordia Dei sit super omnia opera eius, quis eam audebit enarrare? Si enim ausus fuerit, perinde faciet enarrando, ac ille Augustinianus puer, qui mare in scrobiculâ haurire volebat.

Psal. 150.

4 *Non est minuere, neque adijcere, nec est inuenire magnalia Dei.* Orationes Isocratis dicuntur adeo perfectæ, vt nihil eis addi, nihil demipi possit. Nonne hoc iustius cõueniat operibus Dei? Circulo, vt perfectissimo, nihil addi, nihil auferri potest: ita nec magnalibus

Isocrates.

bus Dei. vtpote profectis à sapientissimo operatore. Quod si vnquam humanum ingenium notâ inurit magnalibus Dei, causa est, quia cum sit finitum, nequit inuenire rationem infiniti consilij Diuini.

Cum consummatur homo, tunc incipiet: & cum quieuerit, operabitur. Id est, tam sunt incomprehensibilia opera Dei, vt cum homo, à labore ea inuestigando, destiterit, tunc de nouo incipienda inuestigatio erit: & cum putauerit sibi quiescendum, vtpote qui rem exhauserit, & penetrauerit, tunc operabitur. Quod enim plus penetras, plus reliquum est penetrandum. Alioqui Deus non esset, si à te comprehendi posset. Rectè igitur illud, Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Ita Plato, Deum inuenisse non facile, intellexisse impossibile. Rex Hiero Simonidem Philosophum rogauit, Quid esset Deus? Perijt ille duos dies ad respondendum, tum quatuor: ac ita semper multiplicatos. Id cum miraretur Hiero, ille respondit: Quod plus de Deo cogito, res mihi videtur obscurior. Certè cum hic cõsummare videbatur, tunc incipiebat.

Psal. 138. Plato.

Simonides.

6 *Quid est homo, & quæ est gratia eius? & quid est bonum, aut quid nequam illius? Numerus dierum hominum, vt multum centum anni: quasi gutta aquæ maris deputati sunt: & sicut calculus arena, sic exigui anni in die aui.* Diciturus Author, qua ratione infinitas magnitudinis Dei mi-

feratur hominis, dicit qualis sit homo. & sensus est: Quid est homo, aut quæ utilitas eius? Id enim Græcis significat, quæ est gratia eius: id est, cuius rei gratia est ille? Quid est homo? sanè vniuersa vanitas, omnis homo viuens. & item, Homo vanitati similis factus est. Cuius rei gratia est? Planè, vt vniuersi dies eius doloribus, & ærumnis pleni sint. vt vita eius sit militia: vbi rarum est vincere, infelicissimum vinci. Quid est bonum, aut malum hominis? id est, quantum durat eius felicitas, aut miseria in hac vita? Planè numerus dierum eius, vt mulcum, sunt centum anni: qui collati ad mare æternitatis, sunt velut eius guttulæ. & sicut lapillus vnus arenæ, collatus ad infinitatem arenæ, quæ est in litore maris: ita centum anni, collati ad diem æui. ¶ Theologus ærentissimè expendet, totam æternitatem, seu æuum Dei, vocari vnicum diem. Iuxta illud, Ego hodie genui te. Theologi vocant vnicum nunc æternitatis. & sanè quæ ratione vocatur vnus dies, omnes dies comprehendens, ea vocatur vnus nunc, omnia tempora claudens. ¶ Possit esse alius sensus extremorum verborum, s. ò quantum erit bonum hominis, & quantum eius malum, cum tamen ad hoc bonum, & malum assequendum, tam breue habeat viuendi spatium!

7

Propter hoc patiens est Deus in illis, & effundit super eos misericordiam suam. Vidit præsumptionem cordis eorum, quoniam mala est: & cognouit

sub

subuersionem eorum, quoniam nequam est: ideo adimpleuit propitiationem suam in illis. & ostendit eis viam æquitatis. Quia homo est vniuersa vanitas: quia ærumnosi sunt dies eius: quia eius est vita tam breuis, ideo Deus patiens est, non statim infert fulmina vindictæ: imò pœnitentibus dat misericordiam suam. Dices, Imò breuitas, & vanitas vitæ, rationes erant, vt homo sanctè viueret: quod si non faceret, furorem Dei sentiret. Respondet, videt Deus præsumptionem ac superbiam hominis adèd malam, & subuersionè adèd iniquâ, ideo miseretur. Vbi recordare, quòd serpens proposuit homini cibum interdictum, promittens futurum, vt essent dij. Irrepsit hæc Diuinitatis cupiditas in animos omnium. Nemo enim ferè, se natum ad obediendum legi Diuinæ, meditatur. Hæc est hominum mala superbia. Inde in Adam facta subuersio est. Quia ratio, quæ summum locum habere debuit, in imo iacet. Contrà cupiditas, quæ erat in imum deiecta, summum locum obtinuit. Ergo videns Deus superbiam hominis ex dæmone natam, vidensq; subuersum hominem, cupiditate in eo tyrannidem exercente, miseretur tantæ miseræ. ò Dei summam misericordiam! Grauiissima iniuriæ, quæ nos solent ad grauiissimam iram prouocare, hæc illud ad summam miserationem ferè compellunt.

Miseratio hominis circa proximum suum: misericordia autem Dei super omnem carnem. Qui misericordiam habet, docet, & erudit quasi pastor

8

Psal. 38.

Psal. 143.

Eccles. 2.

Iob 7.

Psal. 30.

gregem suum. Id est, hominis misericordia extenditur ad consanguineum, amicum, aut certè aliàs norum: at misericordia Dei erga omnem pœnitentem. imò, & cùm sustinet impœnitentem, misericordiam effundit super eum. Sed speciatim miseretur piorum, quos erudit velut pastor gregè. ¶ Nota Authorem loqui tempore suo, quo dicebatur antiquis, Odio habebis inimicū tuum. Non ergo erat misericordia tunc erga alium, quàm proximum. At Deus etiam inimicorum miseretur. vt Paulus assert: quia pro impijs mortuus est. ¶ Nota secūdè, Authoris tempore, Deum paussè gregem suum, maximè docendo: quia lex illa docebat, non dabat gratiam. At nostra & docet, & vires dat ad exequendum, & gratiam ad cælum assequendum. Subdit Author aliud verbum. s. *Miseretur excipientis doctrinam miserationis, & qui festinat in iudicijs eius.* Ne credas, quodd Deus miseretur omnino impiorum in sua impietate perseverantium, explicat tibi Author, quorum misereatur Dominus. certè illorum, qui excipiūt doctrinā, quam Deus sua miseratione illis infundit: & illorum, qui festinant ad exequenda Diuina mandata. Tu lector memineris dictum esse, Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Erat Augustinus malus: erat & Saulus. Deus sua miseratione erudiuit corda eorū, doctrina conuersionis, quæ est doctrina miserationis. Illi eam doctrinam exceperunt. Ideo miser-

Matth. 5.

Rom. 5.

Psal. 93.

tus est Dominus eorum, dans s. eis gratiam, & postea felicitatem. Ergo priores, quorum Deus miseretur, sunt, qui in impietate, suscepta doctrina miserationis, conuertuntur. Posteriores sunt, qui viam mandatorū currunt: qui non delidiosè opus Dei faciunt: qui festinant ingredi in illam requiem: qui sunt spiritu feruentes, & orationi instantes. ¶ Potest verbum primum exponi aliter, & fortasse conuenienter, certè sequentibus accommodè: Deus miseretur eius, qui excipit doctrinam miserendi. id est, eius qui aliorum miseretur, videlicet qui à Deo doctus, & impulsus est ad miserendum.

Fili, in bonis non des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius quàm datum. Nonne ecce verbum super datum bonum? & vtraque cum homine iustificato. Stultus acriter improperebit, & datus indisciplinati tabescere facit oculos. Dixerat Deū misereri eius, qui excipit doctrinā, quā miseretur, Si queris quæ nam sit hæc doctrina? Hæc: Si das elemosynā, aut aliud bonum, caue ne verbum dicas, de quo conqueratur accipiens, aut contristetur. imò potiùs verbum adhibe dulce. Hoc enim magis æstimabitur, quàm donum. Vtrunque inuenitur in homine iusto. cùm tamen stultus, quod dat, impropereat, & donum eius (id enim significat datus eius) tristes facit oculos recipientis. ¶ Nota, Sicut ros refrigerat ardorem præcedentis diei: ita

Psal. 118.
Ierem. 48.
Heb. 4.
Rom. 12.

9

verbum suaue fouet, & lenit ardorē, quem vrens paupertas effecit. Nota secundò: Si pius potest, non solo verbo consolatur inopiam: sed facto. vtrunque enim est cum homine iustificato. Nota tertid, quàm simus multi stulti, qui nunquã non conquerimur importunitatem retentiũ: Quòd cum possint laborare non laborant, & similia.

S E C U N D A P A R S.

Suadet vt habeamus memoriam dici Iudicij.

10 **A**Nte iudicium para iustitiam tibi, & antequam loquaris, disc. Ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga te ipsum, & in conspectu Dei inuenies propitiationē. Sine dubio (vt infrà patebit) loquitur de extremo Iudicio, cuius tantus terror est, vt dignissimè admoneamur, paremus opera sancta, antequam ille dies veniat. Et quia, vt docet Dominus, eo die responsuri sumus Christo, interrogantes, quando eum in hoc mundo viderimus: ideo admonemur, vt antequam tunc loquamur, nunc discamus, benefaciendo, quod cum lætitia respondeamus. Adhibet Author huius rei exemplum. Vt ante languorem, quē credis instare, adhibes medicinam: ita ante Iudicium te ipsum examina: circumspeice, interroga. quia prauum est cor hominis, & occulta eius quis intelligit? Si ita te excusseris, in cōspectu Iudicis inuenies propitiationem. Audi Dauidem dicentem, Cogitavi vias meas: & conuerti pedes

meos

meos in testimonia tua. & Paulus cōfert Eu- Galat. 2.
angeliũ cum Apostolis, ne in vacuũ currat.

Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis ostende conuersationem tuam. Adhibet ad idem hoc secundũ exemplum, cuius sensus est: Si vis tempore infirmitatis leniter, & humiliter ferre languorem, ante eum lenis esto, & humilis. nam qualem te exhibueris sanus, inuenies infirmus. Igitur ita ante tempus Iudicij, in quo omnia tremant, humilia te, prepara te. quietē & mansuetē iudicem expectabis, si quietē & mansuetē vixeris.

Non impediarius orare semper, & ne vetēris vsq, ad mortem iustificari: quoniã merces Dei manet in æternum. Ante orationem prepara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deũ. Sensus est: Merces quam speramus, merces est: & Dei merces est: & merces in æternum duratura est. O infinitam mercedem! ò Deo dignam mercedem! ò æternam mercedem! Nõne ergo digna est merces illa, vt nihil sit impedimento, quo minũs Deum semper ores, vt eam tibi largiatur? Nõne digna est, vt vsque ad mortē non cesses, iustus esse, & iusta opera facere: nam iustitiæ merces illa est. Cũ autem admoneo te, vt ores semper, non dico, vt imparatus ad orationem venias. alioqui tentare Deum videberis. Si enim cum peccato mortali accedis oraturus, tentas Deum, & prouocas, vt tecum irascatur, qui eum adis, cũ sis eius inimicus. Ergo peccatum, oraturus expelle.

Memem-

Matth. 27.

1 Cor. 14.

1 Sal. 118.

13 *Memento iræ in die consummationis, & tempus retributionis in conuersione faciei.* Id est, memento iræ Christi Iudicij in die vltimo, quo huius mundi tumultus cōsummabitur, & maximè memento, quando conuertet faciem suam lētam Christus in Sanctos, daturus eis retributionem. Conuertet item faciem terribilem in malos, eos condemnaturus. Illud prouocabit te ad bonum : hoc te deterrebit à malo.

Matth. 25.

14 *Memento paupertatis in tempore abundantie, & necessitatem paupertatis in die diuitiarum. Amanè vsque ad vesp̄eram immutabitur tempus, & hæc omnia citata in oculis Dei. Homo sapiens in omnibus metuet, & in diebus delictorum attendet ab inertia.* Quauis hæc generalis admonitio videri possit, quâ vt suprâ admonemur, vt in diè bonorū vereamur mala ventura, quia in mundo tam mutabili omnia mutantur, & vir sapiens debet cuncta vereri : quadrat tamen magis, vt sit admonitio specialis : O viri, si quando felicia vobis arriserint, siue temporalia, siue spiritualia, veremini peccatum mortale, in quod incidere potestis : in quod si inciditis, verè in tempus necessitatis, & paupertatis incidistis. Cùm igitur nemo sit securus ab eo, vir sapiens in tempore huius vitæ, quod tempus est delictorum, cauebit ab inertia. Vel specialius : O vir pie, si quando in abundantia tua dixeris, Non mouebo in æternum, memento eius necessitatis, & paupertatis, quam, si damnaris in die

Ecc̄l. 11.

*Tēpus vitæ,
tempus delictorum.
Psal. 29.
Prouer. 6.*

die Iudicij, patieris, cum impijs : & eius rei memor, in tempore huius vitæ caue ab inertia. Disce à formica, quæ tempore æstatis congregat, ne tempore hiemis indigeat.

Omnis astutus agnoscit Sapientiam, & inuenienti eam dabit confessionem. Sensati in verbis & ipsi sapienter egerunt : & intellexerunt veritatem & iustitiam, & implorauerunt prouerbia & iudicia.

15

Quia Author res graues dixerat, addit : Astutus, seu vir prudens agnoscet, & approbabit hanc Sapientiam dictam : & dabit confessionem, id est, aget gratias ei qui dictam Sapientiam inuenit. Nam viri sensati in verbis, quæ legunt, & audiunt, sapienter agunt : non temere audiētes, sed veritatem & iustitiam intelligentes. Illud vltimū, implorauerunt prouerbia & iudicia, Græcis est, distillaerunt, seu pluerunt prouerbia & iudicia. id est, protulerunt ex ore suo prouerbia, velut ros super herbam : & velut stilla super graminam. Versio nostra significat Sapientes antiquos, & à Deo, & à maioribus suis implorasse prouerbia & iudicia, quæ qui exequerentur, essent felicissimi. Nam Philosophi experientijs nitentes prouerbia dixerunt, non perpetuò certa : at fideles assequuntur à Deo, certissima.

Deut. 32.

Post concupiscentias tuas non eas, & à voluntate tua auertere. Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis. Planè hoc est prouerbiū imploratum à Deo : traditum à Paulo in hæc verba, Mortificate membra

16

Coloss. 3.

Luc. 9. membra vestra : iussum à Christo, dicen-
Psal. 12. te, Qui vult venire post me, abneget semet-
Rom. 8. ipsum. Quod nisi fecerim, letabuntur & ex-
 ultabunt (si ita phas est dicere) dæmones,
 cum motus fuero. Planè qui spiritum Chri-
 sti non habet, hic non est eius. Si autem spi-
 ritus Christi habitat in vobis, corpus mor-
 tuum est propter peccatum: id est, totum re-
 liquum à spiritu, (quatenus repugnat spiri-
 tui) mortuum esse debet: vt solus spiritus
 viuat. Itaq; ratio, voluntas, appetitus, si re-
 pugnarint spiritui, mortificanda sunt. Id
 dicit Author: à voluntate tua, vt tua est, vt
 Dei non est, vt spiritui repugnat, auertere,
 & hanc Theologiam non libet amplius in
 lucem proferre. Hęc tamen est totius Chri-
 stianæ fabricæ (si licet dicere) fundamen-
 tum, medij parietes, & consummatio.

17 *Ne oblecteris in turbis, nec in modicis: assidua enim est cõmissio illorum.* Eusebius Papa epist. 2.
Eusebius Pp. pro assidua legit, adest. Sed idem est sensus:
Rabanus. & placet, quia placuit Rabano. Ne delecte-
 ris in turbis, & frequentia multorum. imò,
 & si turba modica sit, ne oblecteris in ea:
Promer. O. quia assiduum est peccare inter multos. Si-
 quidem in multiloquio non deerit pecca-
 rum. & mirandum est, quantopere Christi-
 ani illi veteres relinquebāt ciuitates, & que-
 rebant solitudines, s. vbi sederent soli, & ta-
 cerēt, vt dicebat Ieremias. Tu vide, tam no-
 xium esse peccatum, vt eius gratiã suam ho-
 mo naturã deneger. Est enim homo animal
Iherm. 3. sociale. Hoc est igitur secūdum Sapientum
 prouer-

proverbium, idq; dignissimũ. Addit tertiũ.
Ne fueris mediocri in contentione ex fœnore: **18**
& non est tibi nihil in seculo. Eris enim inuidus ani-
ma tua. Fateor Græcis, pro seculo, esse sac-
 culo, vel marsupio. Sed Eusebius Papa vbi **Eusebius Pp.**
 supra, legit seculo. & ferè in idem sensus re-
 dit. Is est: Ne contendas multa ex fœnore
 accipere: ac ita, ex tenui, & paupe, medio-
 eris fieri: si alioqui nihil tibi est in mundo,
 vel in arca ad soluendum. Nam si multa ex
 fœnore capias, inuidebis animæ tuæ quie-
 tem: quia parabis ei lites, carceres, & tor-
 menta.

CAPVT XIX.

De Vino, & meretricibus.

Perarius ebrius non locupletabitur: **1**
& qui spernit modica, paulatim de-
cidet. Vinum & mulieres apostatare
faciunt sapientes, & arguent sensa-
tos: & qui se iungit fornicarijs, erit
nequam. Putredo & vermes hereditabũ illum, &
extolletur in exemplum maus, & tolletur de nu-
mero anima eius. Proverbium hoc quartum
 in ordine est, & ait: Etiam si operarius sis,
 nimiumq; opereris, si ebrius fueris, diues
 non eris. Modicũ videtur consumi bibẽdo
 hodie, & cras: sed si hęc modica spernis, vi-
 debis te in ebrietatem, & inopiã decidisse. Is
 videtur germanus sensus huius sententię. Sed
 est illa admodum generalis, habens locum
 in da-

in damnis exiguis domesticis, vnde magna furgere iactura solet. Multò maiore locum habet in spiritalibus. Nam qui negligit venialia, incidit in mortalia: & qui non fugit occasiones, illaqueatū se videbit in eis. Addit, Vinum & mulieres auertere, etiam sapientes, à Dei religione. vt Salomon demonstrauit. Quod subiicit, arguent sensatos, quidam volūt sensum esse, quòd eos reprehensibiles reddent. Potest & alius esse, quòd hec sit pœna ebrijs, & fornicatoris Sapientis, quòd ipsum vinum & mulieres sensatos reprehendunt, cum illis corrixantur, & ipsa sua voluptas conuertitur illis in pœnam, eamq; vix tolerandam. Demum, Qui se iungit mulieribus fornicarijs, hæreditabit vermes. Id est, citò morietur, & dicet putredini, Pater meus es: Mater mea, & soror mea, vermibus. Nam nimius coitus haurit vires, & hominem elanguidum tradit sepultura. Cùm autem hæc scriberet Author, arbitror Salomonis memoriã ante eius oculos obuersatam. Ideò dixit, extolletur in exemplum maius. Maximum enim exèplum pœnæ summæ fuit ille. Nam cùm sapientiæ donum à Deo accepisset, factus omnium mortalium sapientissimus: simulq; donum contemplationis acceperit, factus omnium cõtemplantissimus, vt eius Cantica docent: is tandem idololatra factus, ablatu est de numero fidelium Regum: vt inam, non predestinatorum. ¶ Neque pretereundum est, quòd dixit, Qui se iungit fornicarijs mulieribus,

3. Reg. II.

Iob 17.

Sap. 9.
3. Reg. 3.

Cantica.

ribus, erit nequam. id est, multis erit sceleribus obnoxius. Quid enim non potest iuhere, quod amas, scortum? & quod tu eius iussum non capeffes? Planè eris comestator, vt minimum, ebriofus, fur, vt ventri satisfacias: nonnunquã homicida, & veneficus.

S E C V N D A P A R S.

Moderatio linguæ.

QVI credit citò, leuis corde est, & minorabitur: 2
& qui delinquit in animam suam, insuper habebitur. Hoc est ordine proverbiū quintum. quod & si generaliter ad multa accommodari possit, sed speciatim Author adduxit, contra eum qui facile credit infamiam de aliquo dictã. Ergo, qui credit citò infamatori, is, vt leuis corde, minorabitur. Nam, vt qui amicum fixum habet, maior se fit: ita qui amicum amittit, efficitur minor. Minus enim sine amicis, & possumus, & sumus. Iam cùm amicus sit, velut anima nostra: (est enim alter ego) qui ita in amicum delinquit (id est, in animam suam) insuper habendus est. quod Latinis significat, frustra illum esse. s. rem esse superfluam, & vanam. Sed Græcis est, inundabit. id est, erit in modum vndæ, & fluitantis aquæ, quam s. leuis aura mouet. Talis est, qui ex leui rumore à bona amici opinione mouetur.

Qui gaudet iniquitate, denotabitur. Qui odit 3
correctionem, minuetur vita: & qui odit loquacitatem, extinguit malitiam. Iustus peccans aliquãdo ex fragilitate, dolet, suspirat, & ipsa-

met voluptas peccati mille doloribus intercipitur. At verò qui gaudet in sceleribus, is condemnabitur. (id valet Græcis denotabitur.) Magnum habeat prognosticum damnationis suæ, qui in suo scelere gaudet. Iam verò, qui odit correptionem, ac ideo in sceleribus perseverat, minuetur vita. Nam viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies: nec enim talia monstra Deus diutissimè sustinet. vt in Cæsaribus malis videre fuit. Demù qui odit loquacitatem, extinguit mala multa, quæ ex loquacitate oriri videmus. Nam impediendo loquacem, impedis detractiones, & alia mala, quæ ille dicturus erat.

- 4 *Qui peccat in animam suam, poenitebit: 2. & qui iucundatur in iniquitate, denotabitur. Ne ueres verbum nequam & durum, & non minoraberis.* Secundum huius clausulæ membrū, dictum est in præcedente annotatione. Primum verò verbunt dictum est in secunda annotatione, s. quòd qui leniter credit ei, qui amicum infamat, insuper habebitur: nunc addit, quòd aliquando eum poenitebit, quòd sic in amicum peccarit. Tertij membri Tigurina translatio docet hunc sensum: Audisti semel verbum de amico diffamatorium, caue ne id secundò effutias. alioqui detrimentum patièris. Alius sensus esse potest: Dixisti verbum de proximo durum, id ne repetas. Ita fiet, vt lapsu linguæ, non animò nocendi, dixisse videaris. Si repetas, & tu amicum amittis, & vt malus iudicaberis.

Amico

Amico & inimico noli narrare sensum tuum: & si est tibi delictum, noli denudare. Audiet enim te, & custodiet te, & quasi defendens peccatum odiet te, & sic aderit tibi semper. Id est, quæ velis esse secreta, nec amicis, quantum minùs inimicis reueles. Si enim tu tacere nequiuisti intimū tuum, quomodo velis id ab amico taceri? Maximè si aliquod delictū occultum admisisti, id nulli denudes. Si alicui denudes, audiet ille quidè, & obseruabit te. Ne verò videatur idem crimen admisisti, velut defendens se ab eo peccato, odiet te: ac ita iam factus inimicus, velut grauissimū onus aderit tibi semper. Eusebius Papa epist. 2. pro aderit, legit, adhærebit. sed eodem sensu. Porro quotidiana experientia glosa huius textus est. Si criminis conscius habes, illum semper vereris, & ne te traducat, pertimescis.

Eusebius pp.

6 *Audisti verbum aduersus proximum tuum? commemoratur in te, sidens quoniam non te dirumpet. A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixæ femori canis, sic verbum in corde stulti.* Primum membrum, vtinam, vt clarum est, ita seruatum esset. Secundi sensus est: Vt verbum contra proximum audiuit fatuus, incipit parturire, eniti, dolere, gemere, donec verbum, velut infantem pariat, effutiat, communiticet alijs. Ergo, vt parturiens non quiescit à dolore & gemitu, donec pariat infantem: ita nec fatuus continere se potest, donec occultum de proximo verbum palàm efficiat. Addit

Y 2 Author,

Psal. 54.

Tigurini.

Author, Sicut canis in fœmore sagitta percussus, non quiescit donec sagittam euellat: ita nec fatuus quiescit, donec verbum quod audiuit, velut sagittam, qua percussus esset, in publicum efferat. at sapiens verbum in se sepelit. Litera Græca, pro canis, legit, carnis. vt etiam legit Eusebius loco prædicto. Sed sensus idem est. siue enim homo, siue canis sagitta percutiatur, non se continet donec eam excutiat.

Eusebius Pp.

7 *Corripe amicum, ne fortè non intellexerit, & dicat, Non feci: aut si fecerit, ne iterum addat facere. Corripe proximum, ne fortè non dixerit: & si dixerit, ne fortè iteret. Corripe amicum: saepe enim fit commissio: & non omni verbo credas. Est qui labitur lingua, sed non ex animo. Quis est enim qui non deliquerit lingua sua? Eusebius Pp. primū membrum ita legit: Corripe amicum, ne fortè cū fecerit iniuriam, & non intellexerit, dicat, Non feci. quod ego, velut gloriam nostri textus, accipio. Sensus igitur est: Corripe, id est, conueni amicum, quærens rationem ab eo, cur te iniuria affecerit. nam ille si non intellexit, quod te iniuria lædebat, respondebit, Non feci tibi iniuriam. non intellexi iniuriam tibi fieri: ac ita satisfacet animo tuo. Si verò intellexit, admonitus à te, non iterum eam admittet. Idem quod de iniuria facti dictum est, dictum etiam esto de iniuria verbi. quod est secundum membrum. Tertij verò membri sensus est: Corripe amicum, quærens ab eo, cur*

cur te verbo læserit. Sæpe enim fit commissio. id est, sæpe dicimus verba, quæ in calumniam rapi possunt, vt contra nos dicta. Ne verò tu statim credas, contra te verbum dictum, aut malo animo dictum. Contingit enim linguam labi, non animum. Quando enim non labitur lingua? at animum labi, non perinde facile est. Crede igitur lapsum linguæ in amico, non animi.

Corripe proximum antequam commineris: & da locum timori Altissimi. Quia omnis sapientia timor Dei, & in illa timere Deum. & in omni sapientia dispositio legis. Et non est sapientia, nequitia disciplina: & non est cogitatus peccatorū, prudentia. Ad omnes pertinet hæc Authoris doctrina, sed maximè ad curiales, qui nullum non verbum proximi rapiūt in malum: ac ideo statim concipiunt odium, effutiunt minas: nullum locum faciunt timori Dei, nihil curant legem Domini: sed putant sapientiam esse, sumere de amico vindictā: & prudentiam esse, cogitare, quomodo eum lædere possint. Sed Author multò aliter. Corripe, inquit, amicum: id est, conueni eum, quærens cur te verbo læserit: antequam iram concipias, & minas parias. Inueniat in te locum timor Dei. Hic enim est omnis Sapientia, in qua semper inuenitur timere Deū, & iuxta legis Dei dispositionem, non iuxta animi ardorē operari. Illa verò curialium disciplina, qua iubent, vindicandū esse tale verbum morte, illud fuisse, illud alapa, (&c. quæ illi docent) illa inquā non est Sapientia,

sed diaboli inuentum: & illa cogitatio quomodo se vindicabunt, non est prudētia, sed summa stultitia. ¶ Sapiētia dicitur timor Dei, quia initium sapiētię, & plenitudo sapiētię, est timor Dei. Vocatur hoc loco Sapiētia, Dilectio Domini. Cuius initium, & cōsummatio est timor Dei. vt cap. 1. dictum est. ¶ O vtiā Sapiētię nostrī aduerterent verbum illud, In omni sapiētia est dispositio legis. ō vtiā nemo Sapiēns censeretur, nisi qui iuxta legis diuinę dispositionē cuncta disponeret. Hoc porro loco, ita lex disponit: Mihi vindictā, & ego retribuam. Cur ergo nobiles sibi, non Deo, relinquunt vindictam? ¶ Notent verō callidi & astuti, non est Sapiētia, sua calliditas. vbi nequitia, non sapiētia est. Ideo rectissimē infert Author. *Est nequitia, & ipsa execratio.* Id est, prudētia in nequitia, est nequitia, & nephas, & res execranda. Vt enim prudentia in bono res diuina est, sine qua nulla virtus est: ita prudentia in malo (si id nomen de ea vsurpari potest) res diabolica est, cum qua nulla virtus esse potest.

9 *Est insipiens, qui minuitur sapiētia. Melior est homo, qui minuitur sapiētia, & deficiens sensu, in timore Dei: quā qui abundat sensu, & transgreditur legem Altissimi. 2. Est solertia certa, & ipsa iniqua. Et est qui emittit verbum certum: enarrans veritatem.* Sensus est: Sunt multi quos mundus vocat insipiētes, minus sapiētię & sensus (vt mundus dicit) habentes: at verō tim-

ment

ment illi Deum. Hi planē præstant Sapiēti-
tibus mundi, violantibus legem Altissimi.
Secundi membri sensus est: Est calliditas, &
astutia, quę certa consilia dat, cum tamen il-
la sit nequitia. quia videlicet est astuta in
malo. Rursum est alia bona astutia, quę in
bono consilia certa præbet. Certē quia mul-
ti mortalium valent ingenio, quod, ex illis,
alij referunt in malū, alij porro in bonum.

*Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. Et est iustus, qui se nimium submit-
tit à multa humilitate. Et est iustus, qui inclinat
faciem suam, & fingit non videre se, quod ignoratum est: & si ab imbecillitate virium vetetur pec-
care, si inuenerit tempus malefaciendi, malefaciet.*
Tradit Author varios hominum mores. & mihi verba sua expendēti, videtur ille planē hæc in curia scripsisse. In ea enim sunt hypocritę, ostentantes exteriùs humilitatē, cum intus sint dolosissimi. Alij verō sunt verē humiles. In magna siquidem domo, vt i. Tim. 2. sunt vasa multa fordida, ita sunt quædam pretiosa: sed ideo rara. Demum sunt tertij, qui vocātur planē iusti, & absque dubio tales videntur: qui fingunt, se non videre occulta, seu ignorata, ad eō depressos gerūt oculos. at malefaciēt hi, cum potuerint, ad eō alta mente repositum odium gerūt. Exemplum sit tibi Iudas: sint & Pharisei, habitu ostentantes humilitatē: odium verō eorum, in procuranda Christi passione cognoscis. ¶ Lector aduertat, quā sit sancta humilitas: vt quā eius aduersarij, vt sancti videantur,

tur, aded procurant. Aduertat secundò, in Curia non nisi superbiam habere locum: procurant enim locum sublimiorem. at interim humilitas aded splendet, vt etiam ficta in pretio habeatur, & videntium oculos ad se rapiat in sui admirationem.

II *Ex visu cognoscitur vir: & ab occurfu faciei cognoscitur sensatus. Amictus corporis, & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.* Arbitror hunc locum esse responsum ad interrogationem. Dixisti tam multos esse hypocritas, dic, qua ratione dignoscemus eos. Respondet, primum ex visu. Sunt enim oculi, vt plurimum, testes ingenij fideles. Profert se hominis natura per oculos. Cùm enim oculus sit lucerna corporis, nihil mirum, si lucerna quale sit corpus enuntiet. Igitur per oculos, mores hominis attentus agnoscit. Secundò cognoscitur homo ex occurfu faciei. Nam vir trux, primo suo occurfu, videtur terrorem incutere. Contrà pius vir, videtur suo occurfu exhilarare. Tertio cognoscitur ex amictu. Nam amans, vt placeat, comit se: qui negligit amictum, parum amat. Quarto ex risu. Nam per risum multum poteris cognoscere stultum. Quintò ex ingressu. Vir enim grauis grauiter incedit, leuis planè leuiter. ¶ Doctus hinc insurgeret dicens, in cap. 13. supra, videri dici contrarium huius loci. dicitur enim vestigiū cordis boni, & faciem bonam, difficile inuenies. Respondetur, nihil sibi repugnare huiusmodi loca. quia in hoc capite solum dicitur,

Matth. 6.

Eccli 13.

tur, quibus modis de viro coniecturam feceris: at cap. 13. solum dicitur quoddam rarò inuenies signa viri boni. aded sunt rari illi. ¶ Aduerte hæc signa minimè esse certa: sed coniecturas. Memor sis Socratem ex vultu, *Socrates.* visum impudicissimum, & malè moratum. sed arte vicit ille naturā. Nec Physiognomi docent artem perpetuò veram: sed verisimilem.

Est correptio mendax in ira contumeliosi: & est iudicium, quod non probatur esse bonum: & est tacens, & ipse est prudens. Pertinet hic textus ad cap. sequens. Sensus tamen est: Correptio cum ira, & contumeliji, non est correptio vera: sed ficta. verè est vindicta. Secundò, qui sine probatione sufficienti iudiciū profert, manifestum est, nō id probari bonum. Tertio est alius, qui videns malum, cui remedium nequit adhibere, tacet. & hic est prudens. Hæc tria nunc proposita cap. sequenti Author prosequitur.

C A P V T XX.

PRIMA PARS.

Prosequitur tria cap. præcedente proposita.

Quam bonum est arguere, quam irasci, & consitente in oratione non prohibere! Pulcherrimum planè, habētibus inferiores, consilium. Putamus quoddam ira, &

contumeliæ emendant nostros inferiores: at profectò eos faciunt inuerecundiores, & nos irritiores. & vt cap. præcedente dictum est, irata correptio, mēdax correptio est. Quàm igitur melius est, arguere sine ira, & cum ratione? & quàm melius est, non prohibere orationem confitentis? id est, si inferior crimen fatetur, & veniam orat, non est prohibendus flagello: sed parcendum ex animo. Considerans, inquit Paulus, ne & tu teneris. Nam vera charitas, inquit Gregorius, habet compassionem, non verò dedignationem. & alibi, Superior castigans, putet se, castigato peiorem.

Ecclesi 19.

Galat. 6.

Gregorius.

2

Concupiscentiæ spadonis de uirginauit iuuenulam: sic qui facit per vim iudicium iniquum. Prosequitur secundum supra propositum, dicens: Vt est scelestum, spadonem constuprare virginem, eius custodiæ commissam: ita nephas est Iudici per vim iudiciū iniquum ferre. ¶ Habes primū, iustitiam virginem esse: vt quæ inuiolata omnino debeat esse. Secundò, hanc virginem commissam esse Iudici in custodiam: vt castam eam seruet, & à nullo violari patiatur. Tertio, Iudicem erga iustitiam debere esse, ad spadonis modum. cui si leges Dei, & naturæ, negarint iustitiæ violationem. Quarto, Iudicem qui violat iustitiam castigandum pœna stupratoris. Hactenus secundum. Regreditur tamen Author ad primum, dicens:

3

Quàm bonum est correptum manifestare poenitentiam! sic enim effugies voluntarium peccatum.

Quia

Quia dixerat primo loco, bonum esse confitentem in oratione non prohibere, explicat id, docēs esse eximium, correptum propter culpam, quam admittit, monstrare veram eius culpæ poenitentiam: siquidem per eam admissum peccatum deletur, & ipsum effugit, qui admittit. O poenitiæ vires eximias, quæ sic peccati captiuum, tyrannum dominū effugere facit. Nullę sunt tam ferreę compedes, quibus peccatum peccantem teneat, quas poenitentia non frangat, & seruuum peccati non manu mittat.

Est tacens, qui inuenitur sapiens: & est odibilis, qui procax est ad loquendum. Est autem tacens, non habens sensum loquela: & est tacens, sciens tempus apti temporis. Homo sapiens tacebit vsque ad tempus: lasciuus autem & imprudens non seruet tempus. Qui multis vitur verbis, lædet animam suam: & qui potestatem sibi sumit iniuste, odietur. Prosequitur tertium supra inchoatum. Vt igitur temere loquens, & linguæ fluentis, odiosus est: ita qui scit tacere, sapiens iudicatur. Vt est odiosus vir loquaculus: ita sapiens, qui custodiam posuit ori suo, & ostium circumstantiæ labijs suis. Iam verò sum qui tacent, quia nō habent quod loquantur: non hi iudicantur sapientes: sed illi, qui sciūt tacere vsque ad tempus. Nam lasciuæ & petulantis vir linguæ nunquam obseruat tempus. Demum huius rei clausula est, Qui multis verbis vitur, lædet animam suam: quia in multiloquio nunquam

Psal. 140.

Prover. 10.

deest

1acob. 3.
Eccles. 14.

deest peccatum, quod animā lædat. & quā
verum est illud, Qui non labitur lingua, hic
perfectus est vir! & item, Beatus vir, qui
nō est lapsus verbo, ex ore suo. Postremum
illud, Qui potestatem sibi sumit iniuste, o-
dietur, generale est, & poterit ad multa co-
aptari: sed videtur Author recurrere ad se-
cundum illud supra positum de Iudice vi-
olentē iudicante: ac ideo sibi vsurpante po-
testatem, quam lex illi penitus negat, is pla-
nē odietur. Quid enim odibilius, quā iu-
sti & æqui conseruatores, eiusdem iniuste
esse violatores? & vt per illum Respub.
pereat, per quem à perditione erat vindica-
canda?

SECUNDA PARS.

De fatuis & imprudentibus.

Genes. 26.

5 **E**st processio in malis viro indisciplinato, & est
inuentio in detrimentum. Est datum quod non
est vile: & est datum, cuius retributio duplex.
Processio vocatur augmentum in opibus,
aut honoribus. vt illud, Ibat Isaac profici-
ens atque succrescens, donec magnus vehe-
menter effectus est. Est igitur sensus: Opum
augmentum viro indisciplinato, non est
cēsendum in bonis: sed in malis. Non enim
in bonum eius est: sed in maioris damna-
tionis cumulum. Et similiter inuentio eius,
qua tēporalia inuenit bona, non est in pro-
fectum eius, sed in detrimentum. Quō enim
ille plus inuenit, & diutius in malo perseue-
raret, eō inuentio acrius eum in inferno

cre-

cremabit. Nam datum illud, s. opes, hono-
res, & delicix, quas Deus illi dat, non sunt ei
vtilis: siquidem in maiorem illi pœnam
valebunt. Denique ait, Est datum, cuius est
retributio duplex. id est, est datum, pro quo
Deus dans duplicem requirit compensati-
onem. Non dat Deus omnino gratis: imō
quirit à nobis duplicem retributionem.
Quod dupliciter intelligitur. s. ex phrasī
Hebræa, vbi duplex significat multum. vt
illud, Suscepit duplicia pro peccatis suis. & *Isaie 40.*
illud, Fiat in me spiritus tuus duplex. Nam *4. Reg. 2.*
duplicatum, vt somnium Pharaonis inter- *Genes. 40.*
pretatus est Ioseph, significat confirmati-
onem, & augmentū rei. Aut secundō duplex
retributio significat, quōd cum Deus ho-
minem dono aliquo (certē, si egregium est)
afficit, duo petit ab eo: & gratiarum acti-
onem, & commissi peccati pœnitentiam.
Vtrunque si donatarius non præster, du-
plici pœna castigabitur: & ingratitude,
& doni malē collocati. vt Scholastici, ma-
ximē Soto, nos docent. Et hæc postrema
verba videntur genuinum literæ textum
explicauisse.

6 **E**st propter gloriam minoratio: & est qui ab
humilitate leuabit caput. Videtur respondere
precedentibus membris, in hunc sensum:
Vt impio felicitas, & augmentum est in ma-
lum: ita pio minoratio, & decrementum
permittitur à Deo propter pij gloriam. Et
vt impio inuentio est detrimentum: ita pio
humiliatio est, vt leuet caput. Visum est id

id

Iob vii.

in Iob, cui minoratio, & humilitas fuit in duplicatos honores. sed visum est maxime in Christo: qui propterea quod de torrente in via bibit, exaltauit caput. Ad idem pertinet quod sequitur. *Est qui multa redimat me dico pretio, & restituens ea in septuplum.* Id est, impius multa vili emit, ad eò ei omnia feliciter succedunt: sed tandem soluit ea in septuplum. quia aut fide iubet: ac ideo bonis suis expoliatur. aut quia aliquid infelicissimè succedit, vbi felicitatem pristinam euomat. aut, vt nihil mali in hac vita contingat, continget in futura. Summa huius & præcedētis annotationis est, doctrina Abrahamæ cum diuite in limbo loquentis: Memento quod receperis bona in vita tua, Lazarus similiter mala: nunc contrà, tu torqueris, hic verò in refrigerio est. Hæc Author de hominis iniqui prosperitate, & felicitate. Consequenter de gratijs eius: de fœneratione: de rebus: de parabolis.

Luc. 16.

7 *Sapiens, in verbis seipsum amabilem facit: gratia autem fatuorum effundentur.* Id est, grauitas, & splendor verborum sapientis efficiunt in auditoribus amorem, & reuerentiam erga dicentem: at licet lepidè & facetè iniqui loquantur, perinde est, ac si frigidant effundant. Id est videre in Concionatoribus sanctis, qui concionibus suis amorem populi, & venerationem extorquent: cum tamen, qui iniqui esse sciuntur, nihil aliud efficiunt, quàm verba profundere. Hæc de verbis iniqui.

Dati

8 *Datus insipientis non erit vtilis tibi: oculi enim eius septemplexes sunt. Exigua dabit, & multa improperabit: & apertio oris illius inflammatio est.* Dixit de prosperitate fatui, deq; eius verbis: nunc de donis quæ dat. ait igitur: Donum insipientis non est vtile recipienti. Quia oculi fatui, pro vno quod dant, septem reposcunt. vnicum & exiguum dat faruus, & nunquam non eius dati comminiscitur. & cum aperit os, quo tibi exprobat beneficium, perinde ac flammâ cor tuum adurere. Quis enim non vratur, & vulneretur, audiens tam frequentem pro misero dono exprobrationem? Litera Græca habet, apertio oris eius, vt præco. id est, vt præco nūquam non clamat, quæ vendit, & iterum ac iterum pretia rerum inculcat: ita insipiens nunquam non inculcat pretiū doni, quod tibi dedit. sed sensus eodem redit. eo enim præconio insipientis, cor tuum vratur, & frigitur.

9 *Hodie fœneratur quis, & cras expetit: & odibilis est homo huiusmodi.* De fatuo hodie dante pecuniam suam ad vsuram, & statim repente, & extorquente sermo est.

10 *Fatuo non erit amicus: & non erit gratia bonis illius. Qui enim edunt panem illius, falsa lingua sunt. Quoties, & quanti irridebunt eum? Neque enim quod habendum erat, directo sensu distribuit: simulter & quod non erat habendum. Lapsus falsa lingua, quasi qui in pavimento cadens: sic casus malorum festinanter venient.* Dixit de fœnore fatuo-

fatuorum : nunc de eius amicis, familiaribus, & necessarijs. Ait igitur, fatuo nullū esse amicum. Et licet ille bona sua det, vt amicum comparet : non comparat tamen, qui enim fatuitati velit amicus esse? Tum fatui familiares, falsæ linguæ sunt, coram aridentes & laudantes dominum suum : foris verò efferentes eius vituperia, & fatuitatem accusantes. O quoties, & quot herum fatuum irrident ! cur ita? quia vident eum fatuè seruanda distribuere : non seruanda verò, nec retinenda retinere. vt si videant triticum, & vinum in annum seruanda, statim absumi : fructus verò absumendos seruari. Addit acutum exemplū falsæ linguæ. Id tale est : Si vides hominem in pauimento plano (vbi non erat offendiculum) cadere, an non miraberis? ita mirere, quòd minister meus labatur linguâ sua, me accusans, cùm ego eum bene pacem, & meis bonis afficiam. Dic serue nequam, quæ ratio, quod offendiculum in bono inuenisti, cuius causa me accusasti? Nōne me vituperans, cadis in plano? Nam bona quæ tibi confero, non merentur eam accusationem : sed potiùs, aut admonitionem, aut certè silentium. Postremò dicit Author, Sic casus malorum, &c. & sensus videtur : Hac ratione, id est, his familiarium fictis laudibus, miseri insipientes deliniti festinatò cadunt, in inopiam s. & miseriam. Potest etiam referri illud, sic, ad imprudentem distributionem. Nam si serues non seruanda, non

verò

verò seruanda serues, faciliè, & citò pauper eris. Hæc de amicis, & familiaribus fatui.

Homo acharis, quasi fabula vana : & in ore in- II
disciplinatorum assidua erit. Ex ore fatui repro-
bitur parabola : non enim dicit eam in tempore suo.

Eusebius Papa legit, pro achari, ingratum. *Eusebius Pp.*

Et ex Græcis hæc litera sic ordinanda est :

Homo sit acharis, ingratus, & illepidus ex fabula vana & intempestiua, quam s. extra tempus dicit. Sed literæ nostræ (vt credo) sensus est : Solent vulgares, fabellas quasquam narrare. quarum aliquæ carent utilitate, & gratia. sunt enim ineptissimæ. Ait nunc Author, cùm homo malè gratiosus (quales multi sunt) aliquid enarrat, perinde illi sua enarratio cadit, ac si fabella ineptissima à vulgari vetula narraretur. & tales, inquit, fabulæ assiduæ sunt in ore fatuorum. His enim fatuitatibus solent illi delectari : vt similes habeant labra lactucas. Secundum membrum ita accipe : Erat tempore antiquo frequens vsus parabolarum. *Prouer. 1. & c.*
nam Salomon, Author, & Christus parabolas vsi sunt. ait igitur Author, reprobabitur parabola fatui. aut enim fatua est : aut si non est fatua, talis efficitur, vt pote extra suum tempus effusa. *Matth. 13.*

T E R T I A P A R S.

Varia tradit.

EST qui vetatur peccare pra inopia, & in requie 12
sua stimulabitur. 2. Est qui perdet animam su-

Z

am pra

an pra. confusione, & ab imprudenti persona perdet eam: persona autē acceptione perdet se. 3. Est qui pra. confusione promittit amico, & lucratus est eum inimicum gratis. Prima pars aperiore est. Sunt, ait, quidam, qui nō peccant, quia non possunt: & in ea non peccandi requie, & cessatione discruciantur à voluntate peccandi. vt Pharisei, cū Christum damnare nequibant. Secunda pars potest sic explicari: Sunt qui rogati, vt crimen admittant, præ verecundia admittunt: ac ideo suam animam amittunt. amittūt verò, quia personę imprudentes sunt: vel quia ab imprudentibus rogantur. sed demum propter acceptionem personę perdet se. vt Pilatus qui, ne displiceret Iudeis, personam eorum accipiens Christum damnauit: & se in infernum coniecit. Tertia demum pars clara est. Nam sunt multi, qui promittunt amico, nihil illi præ verecundia negantes: sed postea cū promissa non præstent, pro amico inimicum reddunt. quia fortasse amicus, propter frustratam fidem, graue aliquod damnus incurrit. Melius igitur erit non promittere, quàm non præstare promissum.

Iohan. 11.

Matth. 27.

33

Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indisciplinatorum assidue erit. Potior ser, quàm assiduitas viri mendaci. perditionem autem ambo hereditabunt. Mores hominum mendacium sine honore: & confusio illorum, cum ipsis sine intermissione. Id est, Grande probrum est mendaci-

dacium in homine. Licet homines, sine Dei disciplina assidue mentiantur. Tolerabilior est fur, quàm assidue mentiens. Licet ambò mortaliter peccent. Iam mendax alios mores habet, honesto homine indignos. & demum assidue mentiens, assidue dedecus suum secum portat. quid enim probrosius, quàm mendacem haberi? ¶ Quòd mendacium peccatum sit, arguitur, & probatur. quia Deus est verax, & veritas. Diabolus pater mendacij. Rursum, quia cū homo sit animal sociale, societatem maximè mendacium dirimit. ¶ Quòd graue probrum sit, inde euincitur: quia vt veraci omnia, ita mendaci nihil fidere possis. & à veraci omnia ferè sunt tibi tuta: à mendaci nihil est tutum. non opes, non honor, non aliud quicquam. ¶ Et equidem ego facilius feram famulum qui semel furatur, quàm qui semper mentitur. Et hic est sensus genuinus huius loci. ¶ Quòd perditionem assidue mentiens sibi in inferno conciliet, intellige, non quòd ex vno, aut altero mendacio damnetur. nec enim de hoc est sermo, (licet si mendacium noxium sit, mortale etiam sit) at de assiduitate mendacij mentio est, quæ perditionis est causa. quia nō feret veritas, quæ est Deus, habitare in anima, quæ diaboli mores perpetuò imitatur. Exemplum sit vir multū iurans, qui licet ex vno, Eccli. 23. aut altero iuramento, non repletur iniquitate, repletur tamen ex frequenti iuratione: vnde sibi perditionem acquirit.

¶ Habetur ergo hoc loco textus probans, assidue mentientem iturū in perditionem. Quia permittit Deus propter frequēs mendacium, eum in crimen inferno dignum incidere. Rectē porro subdit, quoddam *Sapiens in verbis producet se ipsum*, quia scilicet cauet magnopere à mendacio.

34

Homo prudens placebit magnatis. Qui operatur terram suam, inaltabit acerbum frugum: & qui operatur iustitiam, ipse exaltabitur: qui verò placeat magnatis, effugiet iniquitatē. Planè magnates, & Principes viri magnopere egent familiarium prudentia. Igitur Principi, si sapit, magnopere placebunt prudentes. Et sicut agricola, qui diligentia sua operatur terram suam, altum, & magnum efficit aceruum frugum: ita qui operatur iustitiam, altum, & excelsum comparabit honorem, scilicet apud magnates & Principes. Nec enim Deus patitur virum egregiè iustū, sub modio latere. Verbum vltimum est consilium: Si propter eximiam aut prudentiam, aut iustitiam Principi placuisti, fuge omnem iniquitatem: ne loco, in quem ascendisti, decidas.

35

Xenia & dona excacant oculos iudicum, & quasi si mutus in ore auertit correptiones eorum. Graeci, pro mutus in ore, habent frēnum adiectum ori iudicis. Ergo iudices xenia accipientes sunt equus, & mulus, quorum maxillas dona, velut chamo, & frēno constringunt. Latinam versionem ita intellige: Do-

na excacant iudices, & ac si essent muti ore, auertunt correptiones eorum. ò misera dona, quæ cæcos, & muros faciunt! Audite miraculum, Christus venit aperire oculos cæcorum, & linguas mutorum difertas facere: at dona cæcant oculos apertos, mutas faciunt linguas difertas, ac proinde furdas faciunt patentes aures. Multa de his donis habent literæ sanctæ: sed plus de hac re videmus in experientia, quàm legamus in Biblijs. Lege Exod. 23. Deut. 16.

Exod. 23.

Deut. 16.

Sapientia absconsa, & thesaurus inuisus, quæ utilitas in virisque? Melior est qui celat insipientiam suā, quàm homo qui abscondit sapientiā suam. Dominus noster dicit, Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona. non ut sub perpetuo silentio contendantur. & item, Nemo accendit lucernam, & in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant. & item damnatur feruus, qui in sudario talentum abscondit, nec ipsum ad vsuram dedit. ¶ Tu interim docte intellige, malum esse abscondere Sapientiam, quando Deus, aut superior iubent eam in lucem proferre: aut quando necesse est eam manifestare. Alioqui consultissimè sanctissimi illi eremita, Dei Sapientia pleni, in abditissimas solitudines se coniiciebant. Et planè si Sapientia mea utilis futura est Christianæ Republicæ, curam Deus habet eam proferendi. Hoc demum non est silentio pretereundum, Hæc verba, ut arbi-

16

Matth. 5.

Luc. 11.

Luc. 19.

Luc. 11.

Psal. 31.

ror, procemium esse dicendorum. Quasi vellet Author dicere: Sapientiam meam vobis scribo, in sequentibus capitibus. quorum sum enim abscondam? Cum Sapientia absconsa inutilis fit.

CAPVT XXI. PRIMA PARS.

De vitando peccato.

Illi peccasti? non adicias iterum: sed & de pristinis deprecare, vt illis dimittantur. Quasi a facie colubri fuge peccata: & si accesseris ad illa, suscipient te. Dentes leonis dentes eius, interficientes animas hominum. Quasi romphaea bis acuta omnis iniquitas, plaga illius non est sanitas. Si peccauimus, utpote qui fragiles sumus, in peccato concepti, & ad peccatum ab adolescentia proni: non adijciamus peccata peccatis. Sat sit, Deum tam pium dominum, semel offendisse: sat sit, præteritum tempus ad voluntatem gentium consummandam. non ergo iterum adijcias: ne sis canis reuersus ad vomitum, & sus lota ad volutabrum. Imò contra pro peccatis præteritis deprecare, vt dimittantur, nõ quantum ad culpam solum, sed etiam quantum ad pœnam: maximè quantum ad eam, quæ Dominus, propter culpam priorè, permittit cadere in posteriorè. Ideo enim dictum est, De propitiato peccato, noli esse sine me.

tu. de

tu. de quo dixi suprâ. annot. 4. c. 5. ¶ Interecclesi. 5.
rim tu expende, peccatum ab Authore vocari serpentem, leonem, romphæam bis acutam: & cuius plagæ non fit curatio. Serpens est, qui nostros deiecit parentes: quiq; virus tam efficacissimū habuit, vt ipsum in omne genus humanum transfunderet: quiq; ex tanta nos felicitate, in tantam miseriam coniecit. ¶ Leo ille est, qui circuit, quærens quem deuoret. à quo qui eruitur, ita eruitur, vt cum pastor eruit ouis duo crura, aut extremam auriculam. ¶ Est romphaea bis acuta. de qua dicitur, Gladius eorum intret in corda ipsorum. quæ eorda & corpus ita diuidit in malum, vt sermo diuinus (qui Paulolo dicitur gladius acutus) diuidit in bonum. ¶ Eius curatio est desperata. quia peccati vulnus viribus naturæ est insanabile: non sanguine hircorum, sed agni immaculati pretioso sanguine sanari potuit. Ergo ne accesseris ad peccata. alioqui si accesseris, illa prendent te, vt basiliscus, vt leo rugiens, vt gladius.

SECUNDA PARS.

Miscellanea est.

Obiturgatio & iniuria annullabunt substantiam: & domus quæ nimis locuples est, annullabitur superbia: sic substantia superbi eradicabitur. Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures eius perueniet, & iudicium festinatò adueniet illi. Id est, Superba & austeria dominorum increpatio, & iniuriæ, quibus suos, & alios afficiunt, eo-

rum opes annullabunt, etiam si domus fuerit nimis locuples, vermis superbiæ eam atteret. hoc enim modo domus superborum eradicantur. Dictu enim mirum est, quam odiat Deus superbiã. Nam disperfit superbos mente cordis sui: deposuit potentes de fede. Ergo, credunt domini se posse nimis superbe concutere, & iniurijs afficere suos. At hæc causa est, quare eorum domus eradicantur. Iam verò deprecatio pauperis obiurgati, & iniuriã affecti, ex eius ore prolata, statim Dei aures pulsata: nec Deus differt obiurgantem castigare. Nam dictum est, Tibi derelictus est pauper. & item, Desiderium pauperum exaudiuit Dominus. quod significantius est, quam quod noster Author dixit. Non enim Deus expectat quòd pauper læsus loquatur, vt audiatur: sed desiderium eius auditur. Porro deprecatio pauperis est, qua Deo relinquit vindictam: vt Ieremias, qui Domino causam suam reuelabat.

Iere. II. 20.

3

Qui odit correptionem, vestigium est peccatoris: & qui timet Deum, conuertetur ad cor suum. Vestigiũ & argumentũ est absoluti, & consummati peccatoris, odisse correptionem. Nam qui timet Deum, vt corripitur, ad cor suum redit, vt se emēdet. Ergo sunt gradus in hac re. Est amare correptionem, est pati, est odisse. Primum est signum prædestinationis: vt vltimum reprobationis. ¶ Nota phrasin Hebræam, Conuerti ad cor, est pium esse. vt enim peccando, relicto Deo, qui habi-

tabat

tabat in corde, egreditur peccator è corde ad temporalia: ita in iustitia viuēdo, è temporalibus regredimur ad cor, vbi habitat Deus: vt simus homines interiores, iuxta 2. Cor. 5. Paulum. & vt omnis decor noster sit ab intus, iuxta Dauidem.

Notus à longè potens lingua audaci: & sensatus scit labi se ab ipso. Qui linguam audacem habet, fit tibi non propè, sed à longè notus: & si tibi appropiauerit, si sensatus es, elaborate ab illo. Cùm enim ille linguam ardentem habeat, aduret te, nisi elabaris. Et cùm linguam venenatam afferat, effundet in te virus suum. Cùm linguam peste infectam adducat, pestis contagio te inficiet. Tu ergo cordatè effugies illum, non eum offendendo: ne in te virus euomat: sed causas afferendo idoneas, cur ab eo maturè discedas.

Qui ædificat domum suam impendijs alienis, quasi qui colligit lapides suos in hieme. Tempore hiemali non sunt lapides colligendi, sed ligna contra frigus. Si igitur in hieme colligas lapides, stultus eris: qui non ligna quibus calefcas, sed lapides sine vtilitate colligisti. ita si ære alieno domum ædificas, in qua habites, stultus eris: non enim in ea habitabis, sed potiùs à creditoribus inde expelleris. ¶ Ergo cùm, Domino dicere, temporalia, nostra planè non sint, sed aliena: (Si in alieno, inquit Dominus, fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis?) qui ex temporalibus domum suã conuersationis ædificat in terris, planè stultus est. Cùm

z s

enim

Luc. I.

Psal. 9.
Eodem.

4

5

Luc. 16.

2. Cor. 5.

enim habitare hic voluerit, inde pelletur.

6 *Stuppa collecta synagoga peccantium, & consummatio eorum flamma ignis.* Id est, quantum peccantes sint multi, & validissimi, at potentia Dei, sunt velut stipula, quæ accensa, euaneſcit in flammam ignis. Dicitur mihi de hoc est supra c. 16. annot. 5. & sequentibus. Id solum notandum, quod (vt Isaias docet) in inferno impij colliguntur, & vincuntur in fascem. Hoc loco dicuntur stipula collecta, & vincita: vt non credamus miseros damnatos liberos vagari: sed potius vincitos iacere, & velut stipula comburi. ¶ Tum illud aduerte, non hoc loco dici, quod miseri consummabuntur, & finientur: sed quod eorum consummatio erit perpetua ignis flamma, quæ continenter ex eorum corporibus velut titonibus sursum ascendet. Verum ergo illud: Angeli colligent, vel colligabunt impios, & mittet eos in caminum ignis ardentis.

Matth. 13.

7 *Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebra, & pena.* Est via peccati per ordinem strata, & plana, ne sit vbi offendas: sed in fine adest infernus. Idem Christus, Spatioſa est via, quæ ducit ad perditionem. Idem Pythagoras in suo Y docebat. In fine sunt inferi, locus s. in centro mundi, quam longè à Dei aula diffitus, tam longè ab omni bono remotus, & omni malo repletus. Ibi sunt tenebræ, videlicet vbi non est Sol aut luna: sed quantum ignis, damnatos comburentis, lux maligna eorum oculos (vt pœnas videant) illuminat. Ibi

sunt

sunt pœnæ, quas mortaliu nullus oratione consequi queat. Certè sunt ignis, & sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum. *Isal. 10.*

Qui custodit iustitiam, cominebit sensum eius. 8
Consummatio timoris Dei, sapientia & sensus. Non erudietur, qui non est sapiens in bono. Est autem insipientia, quæ abundat in malo: & non est sensus, vbi est amaritudo. Sensus iustitiæ, est quædam *Sensus.* lux intellectualis, à Deo homini pio infusa, qua acutè, intimè, affectuose, & amâter Diuinam legem intelligit, Deiq; iustitiam penetrat, & amat. Ait ergo Author, qui custodit iustitiam, assequetur illum sensum eius. quo viri docti, non pij, destituuntur. Vnde egregiè infert: Perfectus & cõsummatas timor Dei socios habet Sapientiã, id est, diuinam in affectu dilectione: & sensum, id est, Diuinã in intellectu lucem. Hanc lucẽ, hunc sensum, hanc Spiritus sancti doctrinam, non accipiet, qui non est sapiens in bono. Beatus *Psal. 93.* enim ille est, quem tu erudieris Domine. Is non est sapiens in malo: sed sapiens in bono. Quod addit, Est autem insipientia, Græcis est panurgia, id est, astutia, & calliditas, quam interpres nominauit insipientiam. Quia ergo Author dixerat, non erudiri luce illa cælesti, nisi eum qui in bono sapiens fuerit, ideo subintulit, Est calliditas seu astutia, nõ verò sapietia, ea quæ abundat in malo. de qua supra c. 19. Demum addit, nõ luce cælesti, sensuq; diuino eos donari, in quibus est amaritudo cõtra proximos. quem zelù amaritudinis *Iacob. 3.* Iacobus dixit, Paulus, radicẽ amaritudinis. *Heb. 12.*

Scien-

Ecc l. 16.

Isaias 41.

Matth. 7.
Pythagoras.

9 *Scientia sapientis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons vita permanet. Cor fatui quasi vas fractum, & omnem Sapientiam non tenebit.* Diuidit duplici discrimine Sapientem à stulto. id est, qui spiritu Dei præditus est, ab eo qui illo spiritu caret. Prius est, quòd Sapiens in sua scientia nõ deficit, non decredit: imò sicut inundatio, quæ sensim augetur, ita & illa crescit. Cùm enim non sit charitati præfixus terminus in via, sed sensim illa crescit: ita & crescit scientia, quæ eam comitatur. Iam sicut fons aquæ viuæ nunquam defluit: ita & viri sancti consilium, quo decreuit Deo seruire, perseverat. At fatuus vas fractum est. vna aure percipit Sapientiam, quàm Deus illi inspirat, vel homo docet, & altera, quod percipit, effundit. ¶ Notabis, quomodo vir sanctus quotidie, ad modum inundationis crescat. Nec enim charitas ociosa est. ¶ Notabis item, quòd consilium, quo statumus custodire iudicia iustitiæ Dei, fons est vitæ, s. vnde nostra vita procedit: eo enim extincto, actum est de vita animæ.

10 *Verbum sapientis quodcunque audierit, sciens laudabit, & ad se adijcet. Audiuit luxuriosus, & displicebit illi: & proijcet illud post tergum suum.* Alterum discrimen Sapientis à stulto est, quòd sciens, id est, Sapiens si audierit verbum sapientis, laudabit illud, & sibi afferuabit, velut thesauro suo adijciens. audiet luxuriosus, intemperatè viuens, & contemnit illud.

Planò

Planè quia, vt ille pretiũ margaritæ cognouit, ita seruauit: hic verò, vt qui spiritualis non sit, sed carnalis, spiritualia, vt stulta 1. Cor. 2. contemnit.

TER T I A P A R S.

De fatuis.

NARRATIO fatui, quasi sarcinæ in via. Nam in labijs sensati inuenietur gratia Quia de fatuis dicendi occasio sese Authori dedit, id argumentum multis prosequitur. Primum agit de fatui sermone. qui viris sapientibus molestus est: vt est molesta quæuis sarcina in via. Contrà sermo viri sensati est gratiosus: vt qui iuxta Paulum, est sale conditus. Nunquam non tractat sermo fatuorum de rebus sordidis, aut, vt minimum, de temporalibus: quem audire molestum est viris spiritualibus. at sermo Sanctorum, vt plurimum est de Deo: de quo audire nunquam est pio molestum. Coloss. 4.

Os prudentis queritur in ecclesia, & verba illius cogitabunt in cordibus suis. Tanquam domus exterminata, sic fatuo sapientia: & scientia insensati inenarrabilia verba. Manifestum est, Concionatorem prudentem querendum esse in Ecclesia. Ideo enim & Concilia iubent Theologo Canonicatum adscribi. Iubent etiam, vt Canonistæ Canonicatus assignetur, vt eius prudentiã negocia Ecclesiæ rectè ordinentur. Tales verò Concionatores esse debent, vt eorum verba sint velut clauis, & stimuli infixi in cordibus audientium. quæ s. Censil. Trid.
conti-

continud ruminant, & cogitent. At Sapien-
tia fatui est, velut domus quæ decidit. quæ
iam s. nulli v sui commoda est, quæ tegere ad
se confugientes non potest. Ita oratio ho-
minis sine spiritu audientes minimè regit.
Et item sciètia eius sunt ænigmata quædam
inenarrabilia. Erat enim tunc, & est etiam
nunc mos stultis quibusdam familiaris,
ostendere se sapiètem in quibusdã ænigma-
tibus inintelligibilibus. quale illud Home-
ri: Quæ inuenimus, reliquimus: quæ non
inuenimus, adducimus. Et illud Samsonis,
(nisi maiora significasset) De comedete exi-
uit cibis. Talia igitur ænigmata sunt insen-
satorum scientia.

Homerus.

Iudic. 14.

13

*Compedes in pedibus, stulto doctrina, & quasi
vincula manuum super manum dextram.* Suprà
dictum est, quòd Sapiencia fit stulto grauis
lapis: nunc, quòd fit compedes pedibus, &
manicæ manibus. Videlicet, quia cùm stul-
tus velit esse liber, doctrina, quæ eius liber-
tatem ligat, compes est & manica. Et reuera
lex Dei vincula sunt, quibus affectus nostri
(quæ Apostolo membra vocantur) vinci-
untur. Sed hæc vincula stulto sunt compe-
des: pio sunt ornamenta aurea, & argentea,
vt statim docebimur.

Psal. 2.

Coloss. 3.

14

*Fatuus in risu exultat vocem suam: vir autem
sapiens vix tacitè ridebit.* Id est, Vir sine spiri-
tu Dei in omnibus caret modo, ac ita sine
causa, aut leuicula causa, soluit se in cachin-
nos. Sapiens verò habet in omnibus modù,
quem in risu etiam seruat. Nam Sapiencia,
quam

quam habet in corde, ita eum modestum
& grauem fecit, vt nò facile, & leuiter à sua
còpositione discedat: imò & ita eum illumina-
uuit, vt multas ei sèdi in hoc mudo causas
ostenderit, raras ridèdi. Ideo Christus nun-
quã risisse, aut certè semel, cùm exultauit in
Spiritu sancto: ter tamè fleuisse memoratur. Math. 26

Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quasi 15

brachiale in brachio dextro. Respondet anno-
tationi decimæ tertie hæc decima quinta.
Lex Dei stulto est compes, & manica ferrea.
Prudenti est ornamentum aureum, & pedi-
bus, & manibus. Nam apud Isaiam anima
sancta (quæ hic vocatur prudens, vt & à Math. 25
Christo vocatur) dicitur spòsa ornata mo-
nilibus suis. Hæc monilia, torques, & ar-
millæ, sunt legis Dei obseruationes. Lege
Ezechielè, vbi inuenies armillas, torques, Ezech. 16
inaures, circulos, quos Deus suæ sponsæ, id
est, animæ sanctæ dedit, & dare consuevit.
¶ Notabis, solùm fieri mentionem brachi-
alis dextri, quia in anima sancta nihil est si-
nistrum. Sanè quia, vt impij sunt ad fini-
stram: ita pij ad dexteram. Math. 25

Pes fatui facilis in domum proximi: & homo 16
*per tus confundetur à persona potētis. Stultus à fe-
nestra respiciet in domum: vir autem eruditus foris
stabit. Stultitia hominis auscultare per ostium: &
prudens grauabitur contumelia.* Id est, Nihil ve-
reretur fatuus in quanuis domum intrare, &
quenuis adire: at prudens grauatè intrat in
domù potentis. erubescit enim faciem eius.

Ergo

Ergo si nihil cunctaris quemuis adire, stultus es: prudens, si cunctaris, & dubitas, expendens, quâ ratione allocuturus es dominum domus. Tum stultus irrumptit facile in domum, & per fenestram intuetur quid fiat intus: at prudens foris pulsat, & nisi admissus non intrat. Demum, auscultare per ostij rimas, quid fiat in domo, stulticia est. Prudens id non faciet, quia si in eum iaciatur contumelia, ab his qui intus sunt, grauatè eam audiet. quod nihil stultus timeret. Aut certè grauabitur ea auscultatione, quâ vt contumeliam reputat ille.

17

Labia imprudentium stulta narrabunt: verba autem prudentium statera ponderabuntur. In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientum os illorum. Ita planè, prudentes antequam loquantur, ponderant in trutina verba sua: si sunt alicui noxia, si carent necessitate, aut vtilitate. Siquidem de omni verbo ocioso reddetur ratio. Tum, tam parum cor stulti ab eius lingua distare videtur, vt statim lingua hauriat, quod cor gerit. At Sapiens trahit linguam ad cor, vbi moderatur, quæ distans est. Planè stultus homo exterior est: ideo cor habet exterius in lingua, at prudens interior homo est: linguam igitur reuocat ad cor.

Matth. 12.

2. Cor. 5.

18

Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam. Simplicissimus sensus erat, si diabolum sumeres pro aduersario. vt sit sensus: Si maledicis aduersario, maledicis tibi:

tibi:

tibi: quia eum prouocas, vt statim maledictum in te regerat. At si diabolum propriè sumas, ita explicatur: Diabolum ex se malus non erat: malitia eum malum, & diabolum fecit. ac ideo quia malus est, malè ei dicimus. Cùm igitur tu etiam malus sis, malè de malo dicens, malè de te dicis. imò si malè imprecaris illi, quia malus: imprecaris & tibi, vt potè malo. vt enim qui iurat in altari, iurat per Deum qui est in altari: ita qui malè precatur diabolo, malè precatur malitiæ, quæ est in eo. & cùm ea malitia sit in te, malè etiam precaris tibi.

Matth. 5.

19

Sufurro coinquinabit animam suam, & in omnibus odietur: & qui permanserit, odiosus erit. Tacitus & sensatus honorabitur. Vt maledicens diabolo, maledicit sibi: ita sufurro detrahens honori aliorum, & culpans alios, cùm eadem frequenter in eo culpa inueniatur, planè sui sufurro est: se accusat, & de se maledicit. Tum grandem sibi maculam irrogat. quod enim vilius probrum, quàm sufurro vocari? Is etiam odiosus omnibus est. & qui cum eo perseuerat, ei s. familiaris, similiter odiosus erit. Contrà, quàm honorandus erit, qui tacet, nec vitia aliorum, vt sensatus, traducit?

Aa

CA.

Paulus de Palacio
CAPVT XXII.

Varia tradit.

IN lapide luteo lapidatus est piger, & omnes loquemur super aspernationem illius. De stercore bouum lapidatus est piger: & omnis qui tetigerit eum, excutiet manus suas. Litera

Græca diuersa est, aperit tamen Latinæ intelligētiam. Nam, pro lapidatus, legit comparatus. vt sit sensus: Piger comparatur lapidi ex luto conspurcato, & sordenti. Comparatur similiter stercore bouum. Vt enim qui lapidem ita sordidū, aut stercore bouum inopinatē tangit, statim utrūque ē manibus excutit: ita qui ministrum habet pigritantem, excutit & repellit à se. Ita enim ministros pigros fugimus, vt stercore, vt lutos lapides. Ex hac Græcæ literæ explicatione habemus sensum Latinæ, qui est hic: Talis est piger, ac si eū lapidassemus lapidibus luto sordētibus, aut stercore bouū. ita enim sordet ille, in oculis hominum, ac si rebus sordidis conspurcatus esset. ac ideo omnes loquentur super eius aspernationem, dicētes, quā sit ille spernendus: imō & excutendus, & repellendus. ¶ Si piger contemnitur à dominis temporalibus, si ab eis excutitur, & repellitur, quā spernetur, & repellitur à Deo? Nam quia tepidus es, incipiā te euomere ex ore meo. & quia opus Dei facis desidiosē, maledictus eris. O quantū est à Deo maledici, & repelli? si in ignem æternum.

Apos.
Ierem. 48.
Matth. 25.

Consi

In Ecclesiastici Cap. XXII.

Confusio patris est de filio indisciplinato: filia autem fatua in deminoratione fiet. Filia prudens, hereditas viro suo. nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris. Illud, in deminoratione fiet, poterat forsan habere hunc sensum, quod minor confusio, & ignominia sit filia fatua, quā filius. Natiuum, & ferè commune id vitium fœminis est: ac ideo minoris est ignominie. Alter sensus est: Filia fatua est in deminorationem vitæ patris, honoris, quietis, & opum paternarum. Omnia enim absumit eius fatuitas. Secunda pars, viros admonet, vt vxores ducturi, prudentes quarant. nam quæ prudētes sunt, lucrosæ sunt: & perinde est eas habere, ac hereditatem habere. Vide quæ de muliere forti Salomō dicit, quæ facta est velut nauis infitoris. & c. Porro illud vltimum apertum est. Mulier enim quæ probrosa facit, quæ s. vita turpi est, genitoris, & generis ignominia est. ¶ Ita planè sancta anima multa Deo lucratur: at miseræ animæ nostræ contumelia sunt creatoris. Num verò impunè?

Prouer. 31.

Patrem & virum confundit audax, & ab impijs non minorabitur: ab vtrisque, autem inhonorabitur. id est, fœmina audax, quæ cancellis verecundie non continetur, ignominia afficit patrem, & virū suum. Nec impijs viris inferior est: ac ideo à patre & marito est ex-honorāda, vt saltē eo dedecore corceatur. ¶ Nota, audacem fœminam non esse minorē sceleratis viris. Nullū enim non scelus

Aa 2 audax

audax audebit. Cùm enim natura pudorem ei velut frënum iniecerit, hoc frëno reiecto, quoduis nephas ab ea expectato.

4 *Musica in luctu importuna narratio: flagella & doctrina in omni tempore sapientia.* Id est, Licet sit importuna narratio, musica temporis luctus: at sapientia est, quòd sint in omni tempore doctrina, & flagella. O miseram carnem nostram, quæ omni tempore requirit flagella! ò insipientem animam nostram, quæ omni tempore eget doctrina! ¶ Non ergo miremur, si nos Deus flagellis frequentius verberet. Nec enim est pater, qui non assiduat filio flagellum. & qui parcat virga, odit filium.

Heb. 12.
Prover. 13.

5 *Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam. Qui narrat verbum non audienti, quasi qui excitat dormientem de graui somno. Cum dormiente loquitur, qui enarrat stulto sapientiam: & in fine narrationis dicit, Quis est hic? Operam perdis, si velis testas glutinare: fatuum docere. & vt qui graui somno premitur, grauatissimè se excitari fert: ita rebus alijs occupatus, & spiritualia audire nolens, si tua concione vellicetur, vt expergiscatur, grauatissimè fert. Iam si integram horam in sumptis stultum admonendo, crede illum dormisse. nam tandem dicit, Quis tu es, qui me admonere contendis? Græcis est significantius. In fine narrationis dicit, Quid hoc? quorsum s. h.æc? ¶ Nota, Fatuus, Dei spiritum carens, diuisit se à Deo, à cælo, à gratia, & à spi-*

à spiritualibus bonis. Operam ò Concionator perdas, si sola tua narratione, eum velis glutinare cum his quæ diximus bonis. Manus Dei potens requiritur, vt is iterum glutinetur. Christi vox requiritur, vt Lazarus *Iohan. 11.* quatuoriduo somno depressum vigiliantem efficiat. Dormiens hic, mortuus est. dicat igitur Christus, Surge qui dormis: ex- *Ephes. 5.* surge à mortuis. Pius igitur Concionator orationi nitatur, quàm verbo.

Super mortuum plora, deficit enim lux eius: & super fatuum plora, deficit enim sensu. Modicum plora super mortuum, quoniam requieuit. Nequissimi enim nequissima vita, super mortem fatui. Luctus mortui septem dies: fatui autè & impij omnes dies vite illorū. Dominus dicit, *Lucerna cor-* *Matth. 6.* poris tui, est oculus tuus: quo s. frueris rebus his temporalibus. Plora igitur mortuum, quia videre hæc, & his frui iam non potest. vt dixit Ezechias: Dixi, Non videbo *Isaia 38.* Dominum Deum in terra viuentium, non aspiciam hominem vltra. Plora similiter fatuum, quia caret sensu, & luce interiore, quo spiritualia videre, & eis frui debuerat. Porro super mortuum, seu bonum, seu malum, modicum plora. super bonum, quia venit ad requiem: super malum verò, quia peius est eum viuere, quàm mori. quod significat illud obscurum verbum, s. nequissimi enim nequissima vita, super mortem fatui. quæ verba sic ordina: Nequissimi fatui nequissima est vita, super mortem. Ne-

quius est eum viuere, quàm mori. nam moriendo, peccare desinit. Vel ita intellige: Nequam est mors fatui: sed super hanc mortem vita nequissimi, est nequissima. Peius s. est viuere eum, quàm mori. Demùm docet mortem ætatis suæ, s. satis esse ad mortuum lugendum septē dies. At, qui fatuus est, omne eius dies, quibus viuuit, lugendus est. ¶ Patet primùm, non esse malum defunctos lugere. Nam & Dominus Lazari mortem fleuit, quod dictum sit contra quosdam nimium Stoicos. ¶ Patet secundò, quàm miserū sit, sensu Domini (vt Paulus dicit) carere: animum hominem esse, prudentiam carnis sequi. ¶ Patet tertio, non nimis indulgendum lachrymis in morte nostrorum. Ne enim contristemur, sicut & ceteri, qui spem non habent. ¶ Patet quartò, temperandas lachrymas in morte impiorū. Melius enim fuit eos mori: ne suā auferent damnationē. ¶ Patet quintò, satis esse planctū septemdiu. Nam doctis octaua tribuitur felicitati eternæ, in qua absterget Deus omnē lachrymam. aut certè vt Christus octauo die, id est, dominico, resurrexit: ita & nos octauo surgamus, ad nouā ex fletu latitiā. ¶ Patet sexto, letos fatui dies à viris, qui sensum Dei habent, amaro planctu deslédos: vt in quorum sine sint inferi, tenebræ, & pœnæ. Ideo Paulus deslebat inimicos crucis Christi.

Cum stulto ne multum loquaris, & cum insensato ne abieris. Serua te ab illo, vt non molestum habeas, & nō coinquinaberis peccato illius. Desleste

ab ih.

ab illo, & inuenies requiem, & non acedaberis in stultitia illius. Super plumbum grauabitur? & quod illi aliud nomen, quàm fatuus? Arenam, & salem, & massam ferri facilius est ferre, quàm hominem imprudentem, & fatuum, & impium. Non acedari, est non contristari, non mœrore affici. Illud, Super plumbum grauabitur? legendum est, Super plumbum, quid grauabitur? id est, quid est grauius plumbo? Si quæras, quid sit grauius? nullo nomine nominatur, nisi fatuus. Est igitur fatuus grauior plumbo. ¶ Tu vide, cum in mundo nihil sit grauius plumbo, arena, sale, ferro, his grauior est fatuus. Si enim deorsum ferri, grauitatis est signum: fatuus in infernum descendit, quò plumbū, & alia grauissima descendere nequeunt. Et quidem fert Deus omnia, quia in manu eius sunt omnes fines terræ. & fert omnia verbo virtutis sue. Fatuū non sustinet. ait enim, Laboraui sustinens, & tādē pondus in infernū excutiet.

Sicut lorametum ligneum colligatum in fundamento adificij non dissoluetur: sic & cor confirmatum in cogitatione cōsiliij. Cogitatus sensati in omni tempore, vel metu non deprauabitur. Memor sum cum in patria mea ædificaretur Collegium Cæsaris, per totum quadrū adificij, ac per medios parietes, vidisse me collocari ligna; in angulis parietū firmissimè nexa, clauisq; coniuncta: ea enim ratione dicebāt firmissimum fore adificiū, lignorum cōnexionē impediēte, ne parietes à se resiliērent. Hæc

Iohan. II.

I. Cor. 2.
Rom. 8.

1. Theff. 4.

Eccle. 21.
Philip. 3.

7

Psal. 94.

Heb. 1.

Isaie 1.

connexio lignorum, hinc vocatur loramentum ligneum clavis colligatum, in fundamentum, siue firmamentum ædificij. Nam sic esse intelligendum, docet litera Græca. Ergo ea cōnexio intra parietes firmiter colligata, nunquam dissoluitur: ita cor confirmatum proposito, & decreto firmo seruienti Deo, non dissoluitur. Igitur vir bone, vis à Diuino cultu nunquam resilire, firmum tui cordis propositum, ac decretum tecum constitue. Hoc propositum dum perseuerat, nullo nec temporis successu fenescit, nec tyrannorum metu corrumpitur. Si ædificiū sanctitatis dirui debet, prius hoc propositum à corde est auferendum. At Dauid inquit, Iuravi, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

Psal. 118.

9 *Sicut ornatus arenosus in pariete limpido, & sicut pali in excelsis, & camenta sine impensa posita contra faciem venti non permanebant: sic & cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet. Cor trepidum in cogitatione fatui, omni tempore non metuit: sic & qui in præceptis Dei permanet semper.* Non me latet, quàm variè legatur in multis libris textus hic. De creui ego tamen textum, vt iacet, interpretari: nihil ex eo refugiens. Ergo ornatus arenosus est crusta illa calcis & arenæ, quæ parietibus superinducitur, vt albi & pulchri videantur. sed si hæc crusta nihil calcis habeat, sed sit totum arena, facilè à pariete limpido, id est, leni, & plano decidit. Pali

Pali in excelsis sunt ligna, seu cannæ, ex quibus fiunt pergulæ, super testa domorum: vt per eas vitis sarmenta repant. quæ pergulæ facilè à ventis dissoluuntur. Camenta sine impensa, sunt fundamenta domus ex luto, siue calcis & arenæ impensa. Hæc igitur tria iniurijs ventorum patent, & ab eis rapta cadunt: ita & cor timidū stulti, quouis minarum timore, succūbit, & cadit. vt omnes hi qui martyrij metu à fide destiterunt. Iam addit rem dignissimam, quòd scilicet cor fatui, ad quemuis temporalem casum timet, hoc tamen cor, omni tempore Deum nihil timet: mortem nihil timet: demones nihil timet: demum infernum nihil timet. timor harum rerum nunquam pulsafores domus eius. Contraria tamen ratione, qui nunquam peccatum admittit lethale, sed in præceptis Dei semper perseuerat, is etiam nihil timet: sed confidit semper. quia perfecta charitas foras mittit timorem. Ergo cor fatui ad temporalia trepidum, ad spiritalia nihil metuit: ita & cor sanctum non ita metuit: sed confidentissimum suam mortem non horret, sed cupit. vt Andreas, Ignatius, Polycarpus.

1. Iohan. 4.

Andreas.

Ignatius.

Polycarpus.

Pungens oculum deducit lachrymas: & qui pungit cor, profert sensum. Id est, vis cognoscere, quali sensu quilibet est? Punge cor eius, illum aliquo verbo extimula, aliqua iniuria affice. Vt enim naturale est oculo pūcto lachrymas proferre: ita cordi pūcto suis specimen, & indicium producere. Facile

abscondas cor tuum, si tibi datur cogitandi locus: at si subito pungaris, subito proferes, quis sis. s. mansuetus, patiens, humilis: aut contrà.

11 *Mittens lapidem in volatilia, deijciet illa: sic & qui conuittatur amico, dissoluit amicitiam. Ad amicum si produxerit gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, non timeas. est enim concordatio: excepto conuittio, improprio, & superbia, & mystery reuelatione, & plaga dolosa. in his omnibus effugiet amicus. Apertum est, quod dicit. s. nulla ratione dissoluitur amicitia, nisi conuittio, improprio, superbia, secreti reuelatione, & plaga dolosa. Est autem improprium beneficij collati exprobratio, vt si dedit mihi amicus donum, & ego doni vilitatem exaggero. Superbia est, qua ex tumore animi amicum despicio. Plaga dolosa, est vulnus dolo factum. hæc diluunt amicitiam: non verò, ex ira gladium contra eum strinxisse. O Christo gratia, cum quo reconciliatio patet, etiam si his omnibus eum læserimus. Eidem sit etiam gratia, qui iussit, vt etiam his omnibus læti, proximo reconciliemur. Si enim non dimittimus ex cordibus nostris, nec dimittetur nobis. Ergo tempora illa veteris legis non ita exigebant amicitiam nostram, vt Euagelica tempora. Tunc enim dicebatur, Odio habebis inimicum tuum. nunc autem, Diligite inimicos vestros.*

12 *Fidem posside cum amico in paupertate ipsius,*

vt & in bonis illius lateris. In tempore tribulationis illius permane illi fidelis, vt & in hereditate illius coheres sis. Ergo cum Christus in pauperibus suis paupertatem habeat, & tribulationem, (An enim, Saule, quid me persequeris?) fiamus illi fideles, communicando minimis eius bona nostra: vt postea nobis ille communicet sua. ¶ Nota vsum olim fuisse amicos ex testamento partem aliquam assis relinquere: vt in historijs Romanis videre est. Videtur ed alludere quod Author ait, in hereditate illius coheres sis.

Ante ignem camini vapor, & fumus ignis inalatur: sic & ante sanguinem maledicta, & contumelia, & mina. Non accenditur ignis in lignis camini, nisi vapor, & fumus præcedant, & fumus exaltetur sursum: ita non effunditur sanguis in rixa, nisi præcedant conuittia. Hæc rescinde, & sanguinem non effundes. Sanè antequam in inferno accendatur ignis in titionibus damnatorum, præcessit fumus peccatorum nostrorum: & ante sanguinem, quem Dei gladius educet ex miseris, præcesserunt eius minæ, & maledicta contra peccata, & nostræ contra eum contumeliæ.

Amicum salutare non confundaris. A facie illius non me abscondam: & si mala mihi euenerint per illum, sustinebo. Omnis qui audiet, cauebit se ab eo. Amicum, quanuis in infimum, aut periculosum locum, eum fortuna deiecerit, nunquam salutare, & officijs amici profequi

Matth. 5.

Rom. 12.

Matth. 18.

Matth. 5.

12

qui verecundabor, nec ab eo me abscondam. Quod si, quæ humana ingratitude est, per amicum illum postea aliquod mihi malum contigerit, istum illum sustinebo. At, qui me læsum ab illo audierit, cauebit ab eo. ¶ Obligamur amico, & inimico in sua tribulatione fauere: nec ab hoc vinculo nos liberat timor mali, quod nobis postea ab eo contingere potest. Sed si certum est malum mihi inde obuenturum, non ita obligor illi succurrere: vt iam supra dictum est, cum Author præcipiebat ne panem iniquo demus, ne fortè factus nobis fortior, nos gradu deiciat.

15 *Cusdabit ori meo custodiam, & super labia mea signaculum certum? vt non cadam in ipsis, & lingua mea perdat me.* Absque dubio pars hæc ad caput sequens spectat, & ab ea caput sequens bene inchoaretur. Vt cunque sit, planus est sensus eius. nisi quod signaculum certum, Græcis est, signaculum astutum, id est, quod sese accommodet tempori: vt taceat, cum tacendum est: aperiat se verò, cum loquendum erit. Sumptus est hic textus ex illo Dauid, Pone Domine custodia ori meo, & ostium circumstantiæ labijs meis. ¶ Nota, quàm difficile sit linguam moderari, ad quod tam ardèter à Deo petitur auxilium. nec enim est opis humanæ: Diuina necessaria est. ¶ Nota secundò, lapsum linguæ aliquando esse lethale peccatum. Tunc.

cum grauitè Deum, aut proximum lædit.

CAPVT

CAPVT XXIII.

PRIOR PARS.

Linguæ & affectuum moderationem
rogat à Deo.

DOMINE pater, & dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu, & consilio eorum: nec sinas me cadere in illa exprobratione. Id est,

ne relinquas me in impetum, & appetentiam labiorum meorum: nec sinas me cadere in probrum illud, quo effrenatæ linguæ sim, & dicar. Ergo consilium, & cogitatus labiorum, est effrenata libertas dicendi, quæ velint. Hæc verò exprobratio est contra virum pium. ¶ Nota, Deum esse patrem vitæ, quia vir pius per gratiam filius est Dei. Dedit enim nobis potestatem, vt filij Dei nominemur, & simus. Nam per spiritum clamamus, Abba pater. ¶ Rursum, Deus est dominator vitæ: quia quantum vult, vita durat.

2 *Quis superponet in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ: vt ignorantibus eorum non parcant mihi, & non appareant delicta eorum: & ne adincrescant ignorantia meæ, & multiplicentur delicta meæ, & peccata meæ abundant: & incidam in conspectu aduersariorum meorum, & gaudeat inimicus meus? Domine pater, & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum.* Pars rationalis est intellectus (qui vocatur

Au-

Rom. 12.

Eccles. 17.

1. Iob. 3.
Rom. 8.

Psal. 140.

Authori cogitatus) & voluntas (quæ vocatur cor) optat igitur, vt intellectui Deus superponat flagella, & voluntati doctrinam. ¶ Tu statim surges, Voluntati non esse adhibendam doctrinam, sed intellectui: voluntati potius erant flagella adhibenda. Respondendum est, non posse adhiberi flagella voluntati, nisi prius adhibeantur intellectui. Hic verò flagellâ quæ videt, minas, & castigationes, ostendit voluntati. quæ, si eam ostensionem acceptet, doctrinam recepisse dicitur. Ergo sapienter non dixit, doctrinam cogitatu, sed cordi: docens, tunc doctrinam intellectus proficere, cum ex intellectu & cogitatu trãsit ad cor, seu voluntatem. Petit igitur flagella, & doctrinam, quæ ignorationibus cogitatus & cordis nullo modo parcant. Si enim non pepercerint, non apparebunt delicta voluntatis, & intellectus. Nec ignorantia eorum crescent, &c. Nam si hæc creuerint, & abundauerint, cadet miser homo coram dæmonibus, mundo, & carne. qui exultabunt, si motus fuero. (dicit Dauid) & dicent, Præualui aduersus eum, vt idem attulit. Quare instanter Author rogat Deū, ne derelinquat pios, in cogitationes inimicorū suorum. Nam cogitant illi, parare laqueos pedibus nostris: incuruare animas: fodere foueã ante nos: iacere laqueos, & rete ante oculos pennatorum. ¶ Aduerte, auxilium gratiæ Dei illuminare intellectum: afflicere voluntatem. Porro hoc auxilium petitur, quia sine eo in

vanum

vanum laborauerunt, qui ædificant: & frustra vigilat, qui custodit. Nam siue me (inquit) nihil potestis facere. ¶ Notet Theologus item, Licet ignorationes propriè sint intellectus, hoc loco tamen etiam tribuntur voluntati. Quia omne peccatum ignoratio est: vt pote quod ex ignoratione dependet. Dicitur enim ideo est, omnis malus est ignorans. ¶ Notet vltimò pius, licet aliud nihil mali esset in peccato, quàm cadere coram inimicis nostris, & præbere eis gaudium hoc, id vnicum sufficere debuisset, vt peccatū abominaremur. Sed heu sunt alia multa damna, longè maiora.

Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi, & oxime desiderium auerte à me. Aufer à me ventris concupiscentias, & concubitus concupiscentia ne apprehendant me, & anima irreuerenti & infinita ne tradas me. Quod Author vocat extollentiam oculorum, Dauid nominauit oculos superbos, & alicubi, elatos. Non est, inquit, exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. & item, Superbo oculo, & infatigabili corde, &c. Salomon vocat oculos sublimes. Sunt verò tūc oculi sublimes, quando velut in excelso positi, reliquos, vt intimos præ se despicunt. Hoc verò delictum vocat Dauid maximū. in quod quia nemo incidit, nisi ob præcedentia crimina, (iusto s. Dei iudicio) ideo dicitur, eos oculos dare. Permittit enim eos ob crimina priora. Id Author auerti à se rogat. iam ve-

rd

Psal. 12.

Eodem.

Psal. 56.

Psal. 66.

Prouer. 1.

Psal. 126.
Ioban. 15.

Psal. 17.

Psal. 100.
Prouer. 6.

Psal. 18.

rò desiderium vocat, impatientem, & impotentem aliquem affectum: vt odium, inuidiam, iram, & similia. cuius tyrannidem deprecatur. Ventrìs concupiscentias Apostolus vocat comestationes, & ebrietates. Concupiscentias concubitus vocamus spiritum fornicationis. à quo speciatim nos liberari prudentissimè Ecclesia rogat. Deum animam irreuerentè atque petulantem eam vocat Author infrunitam. Deum immortalem, quantum malū est, animam perdere reuerentiam erga Deum. & quàm infelix est, frēnum amisisse. eo enim amisso, præcepta anima in omne scelus cadit. Nec enim maior nota de iudice dici potuit, quàm quòd Deum non timeret, & homines non reuereretur. ea est petulans anima. Pro infrunito, Græcis est, insatiabilis. s. qui nullum modum peccatis apponit.

4

¶ Specialis est oris institutio.

Doctrinam oris audite filij: & qui custodierit illam, non periet labijs: nec scandalizabitur in operibus nequissimis. Proœmium est ad sequentia, quo captat benevolentiam, vt audiantur. Tum quia pater est, ac ideo audiendus à filijs. Tum quia, qui doctrinam eius custodierit, non peribit, peccando mortaliter: nec incurret in grauissima, & nequissima crimina: qualia sunt periurium, blasphemia, & similia. Contrà verò, qui hanc non seruarit, & in peccato suo comprehendetur, & in crimina dicta labetur. & hoc est quod textus subdit, *In vanitate sua apprehendetur peccator.*

cator

cator, & superbus & maledicus scandalizabitur in illis. Id est, is vanus (qui hanc doctrinam non custodit) in sua vanitate comprehendetur, & peribit. & superbus & maledicus offendet in illis operibus nequissimis, s. periurij, & blasphemiarum. ¶ Habet lector, cur multi labantur in periuria, & blasphemias. s. quia superbi sunt, & maledici. ò iustum Dei iudicium!

Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa. 2. Nominatio verò Dei non sit assidua in ore tuo. 3. & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim seruus interrogatus assidue, à liuore non minuitur: sic omnis iurans, & nominans, in toto à peccato non purgabitur. Vir multum iurans replebitur iniquitate, & non discedet à domo eius plaga. Primum præceptum Authoris est, non solum vt non iuremus per Deos alienos: nec solum, vt per Deum nostrum falsò non iuremus: sed quòd per eum non iuremus assidue, etiam veritatem. Ratio est, quia multi sunt casus in assidua iuratione, videlicet, quia assuetus iurationi veræ, aliquando iurabit falsum, aut dubium. Secundum præceptum est, quòd nec nomen Dei sit assiduum in ore nostro. Ratio est, quia res adè sacratissima, non est passim ore calcanda. Est autem Dei nomè omnem sanctitatem exuperans. Tertium præceptum est, quòd non iuremus per nomina Sanctorum, neque ea identidem habeamus in ore. Si enim reli-

Eccli 27.

Matth. 5.

Bb

quiaz

quæ eorum sunt tam venerandæ, cur non item eorum nomina sacra? quòd si sapius sine delectu, eos nominaueris, non eris immunis, quin de te sumant vindictam. Subiungit Author exemplum horum triũ præceptorum. Vt seruus, qui frequenter verbis interrogatur, nunquam liuore carbit, nec vices eius minuentur: ita iurans, & nominans Deum, aut Sanctos, nunquam plenè erit à peccato liber. Speciatim verò, qui multùm iurat, etiam si verè iuret, hęc pœnã à Deo multabitur, vt plenissimè incidat in crimina: & item, vt nunquam plagæ ab eius domo discedat. ¶ Tertio præcepto lux infertur ex vsu Iudæorum, sapius per Abraham, Isaac, & Iacob iurantium. Ita Iacob iurat per timorè patris sui Isaac. ¶ Exemplum præceptorum docet nos, iuramentum assiduum, esse flagellum Dei assiduum, & vt ex flagello assiduo, sequitur liuor, qui non minuitur: ita ex iuramento assiduo lapsus frequentior in peccata. ¶ Vltima verba sunt prophetia prænuntians fore, vt qui multùm iurauerit, infelix sit in hoc mundo, vt à quo nõ deierit calamitas: & damnabitur in futuro, vt pote qui plenus sit iniquitate. ¶ Surges contra secundum præceptum, nam Paulus habet Christũ frequentissimè in ore. nunquam enim tuba Paulina non Christum resonat. At da tu mihi reuerentiam Pauli, feruorem & amorem, & nomina Christum continenter. Hic enim solùm vulgaris vulgarium sine vlla reuer-

Genes. 31.

Paulus nimis
quam nõ ferè
Iesum Chris-
tum nominat.

rentia Dei nominatio prohibetur.

Et si frustra ueritatem fratrem, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulauerit, delinquet dupliciter: & si in vacuum iurauerit, non iustificabitur: replebitur enim retributione domus illius. Tres malè iurandi modos affert. Primus, fratrem frustrando. & tunc si quid frater frustratus propterea deliquerit, hoc delictum grauat iurantem, vt qui eius delicti causam dederit. Ergo si frater frustratus nocuerit, ei qui fidem violauit, eius criminis culpa in perjurum recidit. Secundus modus est, dissimulando veritatem coram Iudice. & qui ita veritatem dissimulat, dupliciter delinquit: nam delinquit contra Deum, & contra Iudicem, cui simpliciter ad eius mentem respondendum est. si modò iuridicè interrogat. Tertius modus est, iurando quidem verè, sed absque necessitate, aut vtilitate. & tunc non euadit culpam: replebitur enim domus eius retributione. vt sicut iurans caret reuerentia erga Deum: ita mala careant reuerentia erga domum: sed irreuerenter, & temere domum intrent, vt temere Deum ille iurabat. ¶ Nimis sapienter Author docet modum, quo participamus in crimine alieno, s. si ei causam damus. id est, violauit tibi fidem. ea causa tu cadis in crimen, eius criminis macula mihi hæret.

Est alia loquela contraria morti, non inueniatur in hæreditate Iacob. Etenim à misericordibus omnia hæc auferuntur, & in delictis non volutabuntur. Iudæi aded horrebãt blasphemiam, vt eam

non nominaret: & cum eam nominabant, vocabant, benedicere Deum. Ita Naboth accusatus est, quod benedixerit Deum. & Iob pro filijs orat, ne benedixerint Deum in cordibus suis. Hæc loquela blasphemiz, quam benedictionem vocabant, erat contraria morti: quia benedicere Deum erat contrarium morti. est enim benedicere vivere, non mori. Ergo blasphemia, vt per antiphrasin, & per contrarium vocatur benedicere: ita per contrarium vocatur contrarium morti, cum tamen sit penitus mortiferum. Certè benedictio Dei est contraria morti. vt ergo blasphemia vocata est benedictio, ita vocatur contraria morti. Aut certè erat contraria morti, id est, maledictioni, quæ mors erat. Ait igitur Author, est alia loquela, s. benedicendi Deum, quæ contraria est maledictioni mortis, cum sit tamen blasphemia. Utinam hæc non inueniantur inter Israelitas. Etenim ab electis, qui vocantur misericordes, hæc omnia delicta Deus auertit: ne propter ea in delictis volutentur. ¶ Nota, pios vocari misericordes. Eo enim in die iudicij electi erunt, quia misericordes fuerunt. ¶ Nota secundò, propter blasphemiam Deum permittere, vt blasphemus in delictis volutetur.

8 *Indisciplinatus loquela non assuecat os tuum: est enim in illa verbum peccati.* Præceptum hoc, est maximi momenti. Ne scilicet assuecas loqui quod velis, quod libet, quod in buccam venerit: habeto disciplinam in ore, loquere quod

quod æquum est. Alioqui si loquaris temere, aderit statim peccatum. Nam etiam curando, & frenando linguam, vix cauemus peccatum: quanto minus cauebitur, si eam non frenemus. aded modicus ignis linguæ, tam magna exaltat.

9 *Memento patris & matris tuæ: in medio enim magnatorum consistis. Ne forte obliuiscatur te Deus in conspectu illorum, & assiduitate tua infatuatus, improperium patiaris: & maluisses non nasci, & diem natiuitatis tuæ maledicas.* Præceptum hoc, non ad omnes, sed ad eum, qui in curia inter magnates versatur, referri debet. Ait enim, in medio magnatorum consistis. Tum referri omnino debet ad eum, qui magnatorum fauorem habet, ac ideo cum eis versatur assidue. dicit enim, assiduitate tua, &c. Ergo quia fauor magnatorum quosdam degeneres elatos facit, aded, vt pudeat eos, de suis parentibus loqui: ideo præcipit Author istis, vt mentionem faciant parentum suorum. Tum quia in medio magnatorum ambulamus, qui vehementer delectantur, cum audiunt nos de parentibus, etiam vilibus, loqui. Tum quia si paratum obliuiscimur, curabit Deus, vt magnates illi obliuiscantur nostri. Tum tertio, quia nos infatuati, ex fauore, & assidua magnatum familiaritate, aliquando ab eis improperium patiemur. Dicent enim indignissimos nos esse, qui parentes nostros dedignemur. Tunc planè optafemus non fuisse natos: & diei natali male-

dicemus. Hæc Authoris institutio quotidiana in curijs experientiâ cōprobatur. Quotidie enim audimus, quosdā qui suos, etiam rusticos, pārentes honorarunt, à Regibus magnopere honoratos. Alios verò, qui parentes dedignati sunt, Regibus magnopere displicuisse, ac ideo ab eorum favore deiectos.

10 *Homo assuetus in verbis improprij, in omnibus diebus suis non erudietur.* Sensus germanus est: *Cave, ne lingua affuescat iacere in alios contumelias.* Alioqui id signum æternæ reprobationis est, non enim tales homines à Deo erudiuntur. At verò, vt beatus est, quem tu erudieris Domine: ita reprobus, ac ideo omni infelicitate infelicior, quem tu non erudieris. Alium sensum mihi vsus ostendit. is est: *Ne credant domini ministros suos improprij emendandos.* imò verò minister his improprij assuetus, nūquam erudietur. Igitur non solūm nō assequitur herus suis conuiijs ministri emendationem: imò verò eum facit conclamatum.

PARS POSTERIOR

Contra auaritiam, fornicationem, adulterium.

11 **D**VO genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perdicionem. Anima calida quasi ignis ardens non extinguetur, donec aliquid glutiat. Et homo nequam in ore carnis suæ non detinet, donec incedat ignem. Homini fornicario omnia

partes

panis dulcis, non defatigabitur transgrediens vsque ad finem. Id est, Duo sunt genera peccatorum, quæ sunt causa multorum aliorum. Tertium verò genus vltra peccata adducit iram & perdicionē temporalem. Primum genus est animæ calidæ, s. auaræ, quæ velut ignis ardet ad quæstum, nec extinguitur, nisi cum glutit. vbi glutierit, redit ad flammam. Auarus dicitur ardere, & eius sitis non extingui. vbi notatur hydropifis: quæ à flāmeo humore originem ducit: ac ideo nūquam dicit, Sufficit: semper dicit, Affer, *Prover. 30.* affer. Secundum genus est hominis nequam in ore carnis suæ. s. fornicariorum. ij metaphoricè dicuntur nequam, in ore carnis: cui omnis panis dulcis. ij sunt qui non quiescunt, donec appetitum impleat. ad quem implendum non morantur pulchram, aut fœdam: iuuenem, aut senem: omnis panis est dulcis. Nec defatigantur ab hoc impudico crimine, transgrediētes Dei præceptum, vsque ad finem vitæ. Exemplum fuit *Tiberius.* Tiberius Cæsar, qui cum senex non posset, quæ veller, mille genera impudicitiarum commemorat: vt qui opere non poterat, visu sibi satisfaceret.

Omnis homo qui transgreditur lectum suum, contemnens in animam suam, & dicens, Quis me videt? tenebra circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumspicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altissimus. Et nō intellexit quoniam omnia videt oculus illius,

quoniam expellit à se timorem Dei huiusmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum. Tertium genus peccatorum est eorum, qui transgrediuntur lectū suum. Hi sunt adulteri, qui non contenti lecto vxoris suæ, inuadunt alienū. Hi contemnunt in animam suam, quia non verentur periculum sibi à viro violatæ vxoris imminens. Dicunt enim, Nullus hominū me videt. (vt quem tenebræ & parietes tegunt.) Deus hoc crimen non videt. (Altissimus enim est, & cardines cæli perambulat) non sunt ei curæ mea delicta. Sed ô miseri, non intelligunt, quòd omnia oculus Dei videat? Ah, solos homines timere, & eorū solū periculum vereri, timorem Dei expellit: & oculi hominum, illum timorem solū timentes, timorem Dei expulerunt. Hic videtur sensus extremorum verborum. ¶ Tu lector vide, quòd perueniat humanus affectus, si ad blasphemiam. Nam cū adulter non videat hominem, quem timeat: fides verò sancta docet Deum criminis confectorem timere: ne crimen deferat, fidem deserit: ne non sit adulter, hæreticus efficitur.

13 Non cognouit quoniam oculi Domini multò plus lucidiores sunt super Solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda inuentes in absconditis partes. Domino enim Deo, antequam crearentur, omnia sunt agnita: sic & post perfectum respicit omnia. Pulcherrimè litera Græca habet, oculi Domini Altissimi

tissimi infinities Sole lucidiores sunt. Ita planè, quia Deus lux est infinita, ac ideo finitam Solis lucem infinities vincens. Vt igitur Sol circuit omnia, à summo cælo egressus, & occurrès vsque ad summum eius: ita Deus non circūeundo, sed intimè omnia penetrando necessariò vniuersa intuetur. siquidè omnibus intimus est. Addit Author, Deum nouisse omnia, antequam crearentur, & postquam sunt perfectè creata. planè agnouit omnia in seipso, antequam crearentur: quia sua essentia cōtinet omnia, & perfectiùs videtur res in Diuina, quàm in propria Essentia. at postquam res creatæ sunt, agnoscit eas Deus tam in sua, quàm in creaturarum essentia. Quod dictum esto contra quosdam capitofos Theologos. id enim dicit. Author. Si enim vellet tantum creaturas in Deo à Deo videri, nō subderet, quòd post eas perfectas, Deus eas respicit.

Hic in plateis ciuitatis vindicabitur, & quasi pul-
 14
 lus equinus fugabitur: & vbi non sperauit, apprehendetur. Et erit dedecus omnibus, eo quòd non intellexerit timorem Domini. Quia dixerat adu-
 teros vltra peccatum, adducere sibi iram & perditionem temporalem, id nunc explicat, dicens: Putabat adulter, se tenebris, & parietibus absconsū: at vindicta de eo sumetur in media platea ciuitatis, vbi est morte plectèdus. nam Lex antiqua iubebat mœchum & mœcham morte multari. Quòd si eum Iudex non primo ictu apprehenderit, mœchus miser fugam arripier, velut pullus

Ierem. 5.

equi. vt qui ad vxorem proximi hinniebat, vt equus: fugam rapiat, vt equus. sed de- mum, Domino ita volente, vbi non suspi- catur apprehendetur, & occidetur. ac ita suæ cognitioni dedecus erit. Hæc fusiùs Sa-

Prouer. 6. 7.

lomon, Prouerbiolorum 6. 7.

15

Sic & mulier omnis relinquens virum suum, & statuens hæreditatem ex alieno matrimonio. Primum enim in lege Altissimi incredibilis fuit: & secundo in virum suum deliquit: & tertio in adulterio fornicata est, & ex alio viro filios statuit sibi. Hæc in ecclesiam adducetur, & in filios eius respicietur. Non tradent filij eius radices, & rami eius non dabunt fructum. Derelinquent in maledictionem memoriam eius, & dedecus illius non delebitur. Et agnoscent qui derelicti sunt, quoniam nihil melius est, quam timor Dei: & nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini. Clara hæc sententia est. Illud, statuens hæreditatem, significat, quæ statuit filium adulterinum, vt sit hères cum legitimis. quod infrà dicit, ex alio viro filios statuit. 2. Illud, incredibilis fuit, solet explicari, pro inobediens fuit. inuit tamen, adulteri furorem posse perducere ad fidei violationem. 3. Notet Theologus, quod licet in violatione legis Dei, qua dicit, Non mœchaberis, videri possint claudii tria sequentia peccata, s. peccare in virum, in se, & in filios: doctè tamen Author hæc explica- uit. Nam & si vir det facultatem vxori, & filij matri, vt adulteretur: adhuc crimen vi- olati thori per se claudit iniuriam Dei, ^{viro,} _{vxoris,}

vxoris, & filiorum. 4. Dicit, Hæc in ecclesiã adducetur, id est, in cœtum Iudicum. vt & adultera illa, quæ corã Christo adducta est. ^{Iohan. 8.} Cùm enim ex lege mœcha esset lapidanda, statuendum prius erat in Concilio docto- ^{Leuit. 20.} rum, an esset adultera, vt lapidaretur. 5. In- quit, in filios respicietur. s. fiet examen, an sint filij legitimi, an spurij: vt si sint spurij, hæreditate deijciantur. & hinc patet, hunc fuisse eius temporis vsum. 6. Non tradent radices. id est, filij illi adulterini, non diu viuent: nec in vita fructus edent illustrium operum. 7. Filij illi illegitimi relinquunt matris suæ memoriam in maledictum: vt ei. s. omnes maledicant. 8. Et agnoscent reliqui nihil melius, aut dulcius obseruatione mandatorum Domini. Planè palato affectibus temporalibus infecto, non est dulce Diuina seruare mandata. At verò palato libero, seruare mandata habet saporem Di- uinum, quo nihil est dulcius. Gustate, in- ^{Psal. 33.} quit, & videte, quoniã suauis est Dominus. & item, Spiritus meus super mel dulcis, & ^{Eccle. 24.} hæreditas mea super mel & fauum. & alibi, Iudicia Domini dulciora super mel & fa- ^{Psal. 18.} uum. Habèt planè humana suum saporem: sed quantum vincūt diuina res temporales, tantum sapor diuinorū terrenos saporos.

Gloria magna est sequi Dominum: longitudo enim dierum assumetur ab eo. Non solùm opti- mum, & dulcissimū est, seruare mādata: sed erat etiam magnus honor: erat etiã longi- tudo dierū, quam Deus assumebat, & dabat ^{sua}

Psal. 54.

fua mandata seruanti. Vt enim viri sanguinum non dimidiât dies suos: ita Deus olim in præmium dabat pijs, vt longū uiuerent, vt viderent filios, & nepotes. vt de Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, & Tobia dicitur. Nunc tamen uiuere mihi Christus est, & mori lucrum. & Cupio dissolui, & esse cum Christo.

Philip. 1.

CAPVT XXIII.

Sapientia pronuntiat encomium, & laudes suas.

Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesijs Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur. & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancti. & admirabitur. & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicent.

Hoc caput necessarid ad literam intelligendum est de Sapientia Diuina, quæ Dei Verbum, Deiq; filius est. Solus enim ipse est primogenitus ante omnem creaturam. Solus ab initio, & ante secula creatus, id est, genitus. & reliqua omnia quæ in hoc cap. de Diuina Sapientia dicuntur. Quod si beatissimæ Virgini huius cap. aliqua pars tribuitur, tribuitur sanè per quandam accommodacionem: ea lege, quâ, quæ de capite dicuntur, dicuntur suo modo de membris, maxime

verò

verò de Virgine, quæ Christi tam illusterrimum est membrum. Ergo stat sententia, velint nolint Iudicimò & velint nolint Christiani quidam, Soli Sapientiæ genitæ, id est, Filio Dei caput hoc cõuenit. Agnouit enim Author noster hunc Filium Dei. Ait quippe in cap. vlt. Inuocauit Dominū, patrem Domini mei. Huius Domini, quem Sapientiam Dei nominat, laudes, & panegyrim hoc capite profequitur, dicens: Sapientia laudabit animam suam. Id est, Sapientia laudes, encomium, & panegyrim de se dicet. Est enim phrasis Hebræa, animam pro persona sumere. vt illud, Omnes animæ, quæ egressæ sunt de scemore Iacob. & illud, Iurauit Deus in animam suam. id est, per se ipsum. Ita nunc laudabit animam suam. id est, laudabit se. Orationem laudatoriam sui dicet.

Ecclesi. vlt.

Genes. 42.

Amos 6.

Quia verò Author dicit, quod Sapientia laudes suas dicet, in futurum, dubiū est, non leue, quando hæc Authoris propheta implera est? Quando Sapientia hoc sui encomium dixit? Et primò quidem non potest dici, quod ante conditū mundum. Ait enim ipsa in hoc encomio, Ego feci, vt in cælis oriretur lumen. gyrum cæli circuiui, in fluctibus maris ambulauit, &c. Ergo cūm Sapientia hanc orationem habuit, iam cæli, lumen, mare, & terra condita erant. Secundò nec potest dici habitam hanc orationem à Sapientia ante latam legem Moyfi: imò nec ante Dauid. Ait enim in hac panegyri, Legē manda-

Hoc cap.

mandauit Moses. & item, Posuit Dauid puero suo. Ergo orationē hanc præcessit Lex, & Dauid. Tertio nec potest dici habitā orationem ante aetate Authoris. Nam ipse non dicit, Sapientiam iam laudasse animam suam: sed quod erat laudatura. Quarto fatendum est, has laudes suas Sapientiam cantasse ante incarnationem suam. Ait enim in hac oratione, Posuit Dauid puero suo excitare regem ex ipso fortissimum. quod de Messia tunc nondum excitato, intelligi necessarium debet. Quinto demum rem ita accipe lector. Ecclesiasticus hic accepit per reuelationē, futurum, vt Sapientia genita, seu filius Dei, coram Deo, & coram omnibus Hierarchijs Angelorum (omnibus Angelis aduocatis in mundo in cælum) hanc luculentissimā orationem in sui laudem habitura esset. Et ego probabilissimè credo, eam orationē habuisse, quo die incarnari voluit. Quo die coram Deo, & tota curia cælesti eam habuit: & postquam habuit, magnum audiētium applausum sibi conciliauit. Hoc ergo dicit, *Sapientia laudabit animam suam.* id est, Sapientia habebit orationem in die incarnationis suæ, quā se laudabit. *Et in Deo honorabitur.* Credo sensum esse, nō vanè, aut falsò se ipsa honorabit: sed in Deo. iuxta illud, Qui gloriatur, in Domino gloriatur. *In medio populi sui gloriabitur.* Id est, adducet curiam cælestem, in cuius medio (vt ab omnibus adoraretur) gloriā suam dicet. Cùm enim Angeli spiritus sint, vndiq; Dei faciem vident.

Ideo

Ideo in circuitu sedis Dei, Angelos, & Seniores stare, Apocalypsis testis est. *Et in Ecclesiastis Altissimi.* id est, in singulis Hierarchijs. Nec enim credas spiritus cælestes confusè miscellam facere. Imò distincti, per hierarchias suas sunt collocati. & cùm hierarchiæ sint decies millies centenorū millium, iure intelligas vocatas illas non vnā, sed multas Ecclesias. quo nomine infinitatem auditorum significauit. *Et in conspectu virtutis Dei.* Deus dicitur Dominus Sabaoth. id est, exercituum, seu militiæ, quæ virtus Dei dicitur. Ita enim nos Deum virtutum, Dominū nostrum nominamus. Habuit igitur Filius Dei hanc orationem coram militia cælesti: ne hæc abfuisse credatur. Quia verò post hanc orationem habitam, tota audientium concio exaltauit & admirata est Sapientiam orantem, ideo subdit. *In medio populi sui exaltabitur.* Id est, populus ille audiens, dicenti acclamauit. *Et in plenitudine sancta admirabitur.* id est, tota illa plenitudo innumerabilis admirabitur dicentē. Illud enim verbū, admirabitur, ad plenitudinē admirantem referri debet. *Et in multitudine electorū habebit laudem.* Id est, non solū sanctus ille cæterus amauit, & admiratus est Sapientiam dicentē: sed in eius laudes se effudit. Licet non referat Author, quas illi dixerint laudes, nisi quod addit. *Inter benedictos benedicetur.* Id est, pronunciauit illa Concio, quod Diuina Sapientia super oēs benedictos, & laudatos, esset laudanda, & be-

Philip. 2.

& benedicenda. Ita planè: quia in eius nomine omne genu se flectet, cælestium, terrestrium, & infernorum. & omnis lingua confit. &c. Audiamus iam hanc orationem.

¶ Oratio Sapientiæ, quâ se laudat.

I
Sixtus Pp.

EGO ex ore Altissimi prodii. Adducit hunc textum Sixtus Papa epist. 1. ad probandum Filium esse Patri, & coæternum, & eundem in essentia. Tu iam attentissimè vide. ¶ Primum, dicens Sapientia, Ego, ostendit se esse se personam. nullum enim accidens potest dicere. Ego. ¶ Secundò dicens, ex ore, docet se esse verbum. nam quod ex ore procedit, Verbum est. ¶ Tertio cum ait, Altissimi, forsan docet mysterium. Cum enim Deus produxit cælum, non produxit, vt Altissimus: sed vt ideam cæli habens. Similiter cum terrâ. Iam cum hominem, ait, ad imaginem Dei fecit illos. At cum Filium dicit, vt Altissimus, omnia continens, & comprehendens dicit. ¶ Quarto cum dicit, prodii, docet se esse à Patre distinctum. Necessariò enim verbum est ab ore diuersum. ¶ Quintò docet, se perfectè à Patre prodijisse, non imperfectè. Nam dicit, prodii, vt res iam perfecta. Nam licet verè etiâ nunc à Patris ore prodeat, ita tamè prodit, ac si iam prodijisset. Iuxta illud, Hodie genui te. ¶ Sexto in his verbis docet, quòd sicut verbum nostrum, à nobis intelligentibus, quod ore proferimus, prodit: ita Verbû Patris à Patre intelligente procedat. Docetur ergo modus processionis Verbi Diuini, s. intelligenti-

Ipsal. 2.

do, &

do, & proferendo. vt necessariò, & Sapientia dicatur, & Verbû. Habes Verbi processionem.

Primogenita ante omnem creaturam. Hæc est ² secunda Sapientiæ laus. Et licet verum sit, hanc literam non inueniri in litera Græca: inuenitur tamen in textu quem citat, vt scerum, Sixtus Papa. Sacer ergo, & canonicus ^{Sixtus Pp.} est. Quo tota Arii hæresis victa iacet. Quomodo enim creatura est Sapientia, si est primogenita ante omnem creaturâ? Ergo quod Ioannes dicit, In principio erat Verbum. id ^{Iohan. 1.} est, in principio totius mundi, & omnium creaturarum iam erat Verbum. hoc dicit Sapientia de se, s. se esse primogenitam ante omnem creaturam. En laudes Sapientiæ à Patre. Sequuntur eius laudes ab effectis suis.

Ego feci in calis vt oriretur lumen indeficiens. ³ Si in Genesi dicitur, quòd Deus fecit lucem, ^{Genes. 1.} & Sapientia dicit, se lucem fecisse: ergo Sapientia Deus est. Speciatim verò dicit, se fecisse lucem. Cum enim ipsa sit lux vera, meminit lucis à se facte. Lucis s. primùm corporalis: secundò, lucis legis scriptæ: tertio, lucis gratiæ: & demum, lucis gloriæ. Porro cum dicit, lumen indeficiens, docet, etiam post diem Iudicij, lucem non defuturam. Et sicut ^{Iohan. 1.} *ut nebula texi omnem terram.* Quidam codices habent, omnem carnem: sed correcti habent terram, vt & Sixtus legit epist. 1. Est igitur ^{Sixtus Pp.} quarta Sapientiæ laus, quòd ipsa texerit terram ad modum nebulæ. est enim nebula hoc loco, nominandi casu. Porro explicatur hic textus ex Dei verbis apud Iob,

c c dicen-

Iob 38.

dicentis. Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat quasi de vulua procedens, Cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantæ obuoluerem? Nam cum facta est terra, facta est aqua adoperta. terra verò & aqua cooperiebantur nebula, id est, aere hoc nostro obnubilato. in quibus nebulis gloriatur Sapientia se fuisse, & eis terram obtexisse. sicut & Spiritus sanctus ferebatur super aquas. Illustrissimam planè laudem. Nisi enim Sapientia has nubes pluuiarū genitrices prouideret, de vita animantiū actum fuisset. & portendebatur, quòd sicut pluuia corporalis est vita rerū temporalium: ita & pluuia Euāgelij esset vita in hoc seculo rerū spiritualium.

¶

Ego in altissimis habitauit, & thronus meus in columna nubis. Deus dicitur, qui in altis habitat: similiter Sapientia dicit, quòd in altissimis habitat. Planè, Sapientia repleuit orbem terrarum, sicut repleuit spiritus Domini. At sicut Deus, qui vbique est, in altis habitat, quia ibi suam gloriam ostendit: ita & Sapientia. At verò quādo Sapientia venit ad nos, s. quādo operatur in nobis, tunc dicitur habere thronum in colūna nubis. Ita enim dicit Dauid, Posuit tenebras latibulū suum, in circuitu eius tabernaculū eius: tenebrosa aqua in nubibus aeris. Ergo tabernaculum, thronus, & sedes Sapientie collocatur in tenebrosa aqua, & in nubibus, cum grandæ esse pluuiam producūt. Porrò portendit hoc Sapientie antiquum in nubibus tabernacu-

lum,

Ium, eas nubes, in quibus die Iudicij suum thronū habitura est. vt ipsa dicit his verbis, Videbunt filium hominis veniētem in nubibus cæli, &c. Hæc laus quinta Sapientie. Matth. 24. Marcellinus Papa.

Gyrum calis circuitui sola, & profundū abyssi penetraui, & in fluctibus maris ambulauit, & in omni terra steti. Apud Iob dicit Deus, Nunquid nosti ordinem cæli, & pones rationē eius in terra? & aliquanto superius, Nunquid ingressus es profunda maris, & in nouissimis abyssi deambulasti? & infra, Nunquid considerasti latitudines terræ? Videlicet, quia hæc omnia soli Diuinitati conueniūt. At Sapientia, vt quæ Deus sit, hæc vëdicat omnia sibi. Quia videlicet sua essentiā cōplectitur omnia: sua sciētia videt omnia: sua prouidentia gubernat omnia, etiā minutissimas arenas, abditissimos fluctus. vt suprā dictū est. Porrò Euaristus Pp. dicit: Vt nihil nocet Filio, quòd solus Pater habitat lucē inaccessibile: ita nihil nocet Patri, quòd eius Sapientia sola gyrum cæli circumierit. Nam vtrobique, solus, excludit non à persona: sed ab essentiā. ¶ Tu nota: Angeli, & beati sunt intra conuexum cæli vltimi. At Sapientia extra cælum gyrat: quia cum sit infinita, cælo non clauditur. ¶ Hæc sexta Sapientie laus.

Et in omni populo, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi. Septima Sapientie laus est, (vt Græca litera nostrā exponit) omnē gentem, & populū possedi: & omnes Principes,

C c a

& sub.

& subditos mea virtute calcaui. vt laudetur infinitas eius potentie, quæ cunctos, quia fecit, possedit: & infinitas clementiæ, quæ suffert se offendi, ab his quos vt scabellum pedum habet.

Psal. 109.

8 *Et in his omnibus requiem quaesui, & in hereditate eius morabor.* In his omnibus, s. populis, & gentibus. Ergo sensus est: Cum omnē populum & gentem sub mea ditione continerem, quæream tamen in eis, populum, in quo requiescerem, per amorē s. & gratiam. Secunda pars, mihi videtur apofiopefis, quæ minus exprimat, quàm sentiat. Sensus eius est: In omni populo quæream requiem. est ne aliquis populus, in quo requiescam, & in eius hereditate, polliceor me moraturam? ¶ Habemus hinc, quod licet, Iudæos, Gentes, Mauros, nunc Christus sub pedibus habeat, non tamen habet requiem, nisi in populo Christiano. id est, in his, quibus ille ineffabilia bona largitur. & vbi dicit se vsque ad cōsummationem seculi moraturum, vt etiam dēmon egressus ex anima sancta, licet in animabus malis moretur, non tamen habet requiem, donec reuertatur ad domum, vnde egressus erat.

Matth. vii.

Matth. 12.

9 *Tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium: & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo, & dixit mihi, in Iacob inhabita, & in Israel hereditare, & in electis meis mitte radices.* Attende lector Authorem non dicere, Tunc præcepit mihi sed solū, Tunc præcepit. Id est, Pater eternus videns, quod sibi optabat Sapientia re-

quiem,

quem, præcepit intra se, decreuit, & animo firmavit. Scit enim Theologus Thomista, *S. Thom. 1. 2. q. 17. art. 1.* primum imperiū esse in ratione imperantis, & intra se dicentis, Hoc est faciendum. Ergo decretū Patris intra se dicentis, Sapientia habet in Iacob, hoc fuit præceptum. quod nihil arguit dominij in Patre erga filium. Secundò, quod Sapientia dicit, Creator omnium, & qui creauit me, explicatū est à me *Ecclesi. 1.* suprà. c. 1. annot. 4. & 7. Tertiò illud, Requieuit in tabernaculo meo, ne ita accipias, ac si Pater venerit ad Sapientiam, & in ea de nouo habitaret: sed ex Græcis, sensus est, decreuit circa tabernaculū, in quo eram habitatura: & in eo decreto requieuit. vt ita intelligatur, requieuit in negotio tabernaculi. Hispanè dicimus, Assento en esto. id est, firmavit se circa tabernaculū. Dixit igitur Pater Filio, In Iacob sit requis tua, Israel sit hereditas tua, & in meis prædestinatis mitte radices amoris, & deuotionis. ¶ Vnde colligere est, nullum electū fuisse inter Iudæos, qui non habuerit affectum & amorem erga Filiū Dei. nihil moror, implicite, an explicite. Vt verū sit, quod nō est in alio aliquo salus, nisi in nomine Iesu. & verū sit, quod cum in S. literis mētio est de Salutari Dei, fit mentio de Christo, qui solus est salutare omnium. ¶ Collige secūddò, quod licet prædestinatus, qui est in peccato mortali, nō ferat folia, & fructus amoris: sentit tamē in pectore amoris insitam radicem, ideo nō dixit, in electis meis mitte ramos. sed solū, mitte radices.

Luc. 2.

A B initio & ante secula creata sum, & vsq; ad futurum seculū non desinam: & in habitatione sancta corā ipso ministravi. Sensus est: Ego quærebam requiem. Pater mihi dixit, vt requiem mea esset in domo Iacob. Ego igitur, quæ æterna sum à parte priorē, & æterna à posteriorē, ego inquam possessionem eius domus cepi, & in ea sancta domo ministravi.

¶ Si Arius dubium mouet in verbo, creata sum, responsum illi est supra c. i. annot. 4. 7.

¶ Tu nota, Sapientiam rectē collegisse ex æternitate anteriore posteriorē. Valeremini collectio, Hæc res æterna est anterioris, ergo & posterioris. ¶ 3. Nota, habitationem sanctam tempore Moysi fuisse tabernaculū testimonij: postea verò templo fabricato, habitatio Dei fuit in templo. Ibi enim inter duo Cherubim ille sedebat, in propitiatorio.

¶ 4. Nota, In hac habitatione Sapientia ministrabat, dando responsa Iudæis: præces eorum audiendo: peccata condonando: ac inde fauendo. ¶ Et 5. nota, non dici, ei ministravi: sed, corā ipso ministravi. Quarum, cui ministravi? nescio, an dicere audeam, ministrasse hominibus: non ex subiectione, sed dignatione. ministrabat tamen, velut læta: velut quæ ita Patri præsentī placeret.

¶ Iam facile intelligis, responsa quæ in tabernaculo olim dabantur, specialiter à Sapientia data fuisse. Quia vt Patres nos docuerunt, cum Deus apparebat olim visibilis, Sapientia seu Filius erat qui apparebat.

Et sic in Sion firmata sum, & in ciuitate sancta

ficata similiter requieui, & in Ierusalem potestas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine Sanctorum detentio mea. Id est, non solum in templo habitauī: habitauī etiam in arce Sion. Dicitum enim est, Elegit Dominus Sion: elegit eam in habitationem sibi. erat verò arx Sion, regia Regum Iuda. Nec in arce solum, (inquit) sed in ciuitate ipsi arci adiacente, quæ vocabatur ciuitas Dauid, ac ideo sanctificata. Nec solum in hac Sionis ciuitate, sed in tota ciuitate Ierusalem, quæ quatuor ciuitates continebat, ideo dicta tetrapolis. Nec in Ierosolyma tantum: sed in toto populo, qui ideo honorificatus est, quia fidelis, & amicus Dei est. Nam nimis honorificati sunt amici tui Deus. Planè, vt quos gratia Diuinos effecit. Illud verbum, In partes Dei mei hæreditas illius, est difficile. Existimo tamen huc esse eius sensum: Ego radices amoris egi in populo honorificato. amar enim ille me. nec frustra tamen, nam ideo in partibus, & diuitijs Dei, hæreditatem habet populus ille, qui me amat. clariùs: hæreditas illius populi honorati est in partibus & hæreditate Dei. Demum ait, In plenitudine seu perfectione Sanctorum est detentio mea. ô beatam animæ perfectionem, & virtutum plenitudinem, in qua Diuina Sapientia detinetur! Ergo vbilibet essent plenè sancti, ibi Sapientia detinebatur.

Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion. Quasi palma exaltata

Psal. 79. 98.

Matth. 20.

Concilium Smyrnae.

II

*Psal. 131.
2. Reg. 6.*

Psal. 138.

12

Sum in Cades, & quasi plantatio rosa in Hiericho. Quasi oliua speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in plateis. Si vis & hæc, & sequentia vno verbo complecti, ita habito: Sapientia dicit de se, quod habeat omnium perfectiones perfectissimas, omnium rerum perfectissimarum. Hæc summa, cuius duplex est sensus: & quod Sapientia has perfectiones habeat: & quod eas æstimeret habere. vterque veritas est. ¶ Dicenda nunc mihi est litera Græca. quæ, pro Sion, habet Hermon: pro Cades, habet Gaddi: pro campis, habet campo amœno. ¶ Quantum ad Hermon, non est inter literam nostram, & Græcam, grande discrimen. Nam est duplex Sion. Alter in Ierosolyma, cuius non est hic mentio. Alter subiectus monti Hermon, de quo dicitur in Psalmo: Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion, de hoc est mentio nobis. ¶ Quantum ad Gaddi, credo literam nostram esse veram. Neque enim memor sum legisse me, in Gaddi esse palmas: sed vineas balsami, quas Cleopatra in Aegyptum transtulit. At memoria est, fuisse in Elim septuaginta palmas. & Cades est in deserto Sin, & prope Sin est Elim. vt est in tabulis apud Zieglerum videre. Fortè etiam in Gaddi erant procerrimæ palmæ. ¶ De rosis Hiericho dicit Saligniacus, prope fontem Hiericho, quem ex falso dulcem reddidit Elifæus, in spinosis arboribus pulcherrimos nasci flores, quas rofas Hierichuntinas vocant.

cid

ex id habent gratiæ, vt nocte natalis Domini sese aperiant, postea se concludant. ¶ De platanis mira tradit Plinius, dicit enim in Licia platanum fuisse, intra quam esset specus, vbi 19. viri cœnarent. ¶ His dictis tu lector aduerte, cedrum, cupressum, palmam, platanum, celsissimas arbores esse: sed cedro conuenit immortalitas: cupresso, rectitudo: palmæ, victoria: platano, iucunditas vmbre: oliuæ, pretium olei: rosæ, odoris gratia. Hæc igitur vniuersa sibi adscribit Sapientia. s. quod cum sit rerum omnium celsissima, sibi cōuenit melior immortalitas, quàm cedro: melior rectitudo, quàm cupresso: melior vincendi potestas, quàm palmæ: melior vmbra, (id est, protectio, fauor, & auxiliū) quàm platano: odor iucundior, quàm rosæ: maius misericordię suæ pretium, quàm oliuæ. Et quia Christus quod habet, dat, ideo immortalitatem dat suis: rectitudinem, iustis: victoriam, pugnantibus: afflictis, sole tentationum, vmbra suæ protectionis: deuotis, æternitatis odorem: (nam dictum est, In odorem vnguentorū tuorum curremus) demū omnibus, suæ misericordię oleum largitur. ideo enim Christus, id est, vnctus dicitur. s. oleo exultationis præ confortibus suis.

Sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi: quasi myrrha electa dedi suauitatem odoris: quasi storax, galbanus, & vngula, & gutta. Scio, pro balsamo, in Complutensi editione legi, palathi: id est, massam aromatum.

Plinius lib. 12. c. 6.

Math. 13.

Cant. 1.

Psal. 44.

13

Psal. 132.

Cleopatra. Exod. 15.

Salignia. Tomo 9. c. 6. 4. Reg. 2.

In Germanica verò legi, pro balsamo aspalathum. Sed vera lectio nostra est. Quia hoc loco Sipientia comparat se ijs aromatibus, ex quibus thymiam pretiosissimum conficiebatur, quod sibi Deus in templo offerri iubebat. atqui aspalathum non ingrediebatur huius thymiamatis confectioem: sed illa septem, quæ Ecclesiasticus adduxit in textu, lege Exodi 30. ad finem. vnde nostro textui lux inuehitur. Sacris enim & Deo dicatis, ijsq; nobilissimis aromatibus se Sipientia comparauit. ¶ Cinnamomum esse inter omnia aromata pretiosissimum, asserit ex Galeno, Andreas Lacuna ad Dioscoridè lib. 1. c. 12. Habet porrò Galenus libro de Antidotis hæc verba: Optimū cinnamomum dignoscet, si sit odoratissimum, & indicibilem quandam odoris gratiam, super alia aromata referat. ¶ Plinius verò lib. 2. c. 27. dicit balsami odorem omnibus odoribus præferri. ¶ Galenus lib. de Antidot. dicit, Myrrham esse gratissimi odoris. & certum est eam à corruptione corpora præseruare. eiusq; vtilitates habes apud Dioscor. lib. 1. c. 63. ¶ Iam licet omnes post Dioscoridè lib. 3. c. 91. tradant Galbanum grauis esse odoris, vt refert Amatus ad Dioscor. lib. 3. c. 95. at sine dubio Hebræis galbanus erat suavis odoris. Vult enim Dominus Exodi 30. vt in compositionem thymiamatis intret galbanus boni odoris. ¶ Vngula, Græcis onyx dicta, (de qua Dioscorid. lib. 2. c. 8.) concha est, sub qua pisciculus occultatur. ea expirat sua-

uiffi-

uissimum odorem, meliorq; est, quæ è mari rubro aduehitur. ¶ Demum gutta, est stacte, aliquibus storax, seu stirax. est verò res artificialis: nam myrrha in puluerem redacta, & aqua conserpta, torno comprimitur. inde expressa lachryma, est gutta, seu stacte. de qua Dioscor. lib. 1. c. 58. dicit esse

Dioscorides.

odoratum liquorem grandis pretij, cuius minima particula vim grandem possideat. ¶ His constitutis, redeamus ad textū. Non attulit Sipientia alia aromata, præter hæc quæ dicta sunt: quia hæc, non alia, templo seruiebant: atque aded erant Deo sacra. vt Exodi, loco dicto, videre est. Iam verò quia hæc erant odoris gratissimi, atque ideo pretiosissima, ideo se illis Sipientia confert. Indicans occultè grande secretum, s. futurum, vt ipsa incarnata se Deo in sacrificium suauissimi odoris offerret, & in cruce igne charitatis cremaretur: sicut thymiam cremabatur. atq; ex eo sacrificio, odor coram Patre suauior ascenderet, quàm ex sacrificio Noe, & omnibus alijs vnquam ascendit. Indicans præterea, quòd sicut his aromatibus conficiebatur vnguentum, quo omnia in templo vngebantur, & sancta red-

Genes. 9.

Exod. 28.

Act. 4.

Quasi Libanus nõ incisus vaporauit habitationem meam: & quasi balsamum non mistum odor meus.

14

Liba-

Libanus solet sumi pro monte : & pro arbore vnde thus manat : & pro ipso thure. Hoc loco minimè sumitur pro arbore : arbor enim scissa thus ex se eijcit, vt Plinius habet lib.12.c.14. Sumitur ergo pro thure, quod, vt idem Author dicit, Græci stagoniam, & atomum vocant. atomum s. id est, non incisum. Porrò vocatur thus non incisum, cum hærente lachryma priore, sequés miscuit se. Cui præcipua gratia est, vt idem Author habet. Huic igitur gratiosissimo thuri Sapiencia comparat se. Est enim thus Deo sacrum, omnibus gentibus, & seculis : cuius odore in festis templa replemus. ita vapor odoris Christi in cruce suspensi, repleuit cælestem habitationem, simul & Ecclesiam sanctam. Verbo sequenti indicat, vitam Christi, & eius virtutes (quæ in Ecclesia nostra suum spargunt odorem) nihil habere mistû, nihil adulterinum. Pura enim est vita Christi. Non est inuentus in ore eius dolus. Agnus immaculatus est. quis eum arguet de peccato ?

Ego quasi terebinthus expandi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ. Ego quasi vitis fructificauit suauitatem odoris : & flores mei fructus honoris & honestatis. Ex Isaia c.6. in fine, docemur terebinthum magnam arborem esse : quæ sicut quercus in lögum tendat ramos suos. quod etiã clariùs habet Oseas c.4. ait enim sub terebintho olim gètes sacrificasse, quia bona erat vmbra eius. testatur idem Plinius lib.13. asserens in Damasco terebinthos nasci

nasci arbores magnas, oleæ flore, licet puniceo. Porrò ex textu nostro colligitur, terebinthum, & lögus, & pulcherrimos protulisse ramos : Sicut allegoricè de vite dicit Psalmus, quòd extenderit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines suas. Ait nunc Sapiencia, se in Iudæa fuisse, vt terebinthus, quæ longè ramos, id est, cultores suos extenderit. Non enim in Iudæam solam, sed in multos orbis tractus sese fideles Iudæi effuderant, qui Messiaz, id est, Sapienciæ incarnatæ aduentum expectabant. Erant verò illi fideles Iudæi rami honoris : quia erãt viri pii, fulgentes inter impios, sicut luminaria in medio nebulæ. Porrò metaphoram de ramis docuit Christus, cum se dixit vitem, fideles verò suos, palmes. ¶ Iam Christum esse vitem, ipse de se testatur. nisi quòd post incarnationem dicit, Ego sum vitis vera. ante eã dicit, Ego, quasi vitis. Attentione verò dignû est, quod ait, se fructificasse non fructum vuarum, non virorem foliorum : sed suauem odorem. quod statim explicans dicit, flores suos suauem olentes, esse fructus honoratos, & diuites. scilicet, quia ex Christo, ex eius spiritu, ex eius gratia, & meritis procedunt viri boni, eorum opera sancta, eorum meritoria verba (nam fructus spiritus sunt, pax, patientia, &c.) Hæc verò quæ ex Christo procedunt, in hoc seculo flores sunt : (Sicut & Christus dictus est flos, de radice Iesse.) in futuro erunt integri fructus. Ita innuitur in

Plinius.

Isaia 53.
Iohan. 1.
Iohan. 8.

15

Isaia 6.

Osee 4.

Plinius.

Psal. 73.

Iohan. 15.

Eodem.

Galat. 9.

Isaia 11.

Psal. 91.

in Psalmo dicente de pijs : in atrijs domus Dei nostri florebut. Postea in aula interiori domus, fructus veri erunt. Ergo sancti viri ex Christo vite prodeunt. vt flores tamen : erunt in cælo fructus, quos libentissimè Deus edet.

16

Ego mater pulchra dilectionis, & timoris, & agnitionis, & sanctæ spei. Id est, Ego sum fons, ego sum arbor, vnde prodit pulchra, nō libidinosa dilectio. Vnde prodit timor sanctus, qui permanet in seculum. Vnde prodit agnitio tam fidei, quàm prophetica. id est, vnde prodit omnis rerū supernaturalium in fusa cognitio. Dentum vnde prodit sancta spes : non verò stulta præsumptio. Igitur charitas, timor, fides, & spes ex Sapientia speciatim procedunt. Datur verò charitati primus locus : quia maior horum charitas. & de his est præcipua mētio, quia hæc sunt summa religionis. Lector porrò curiosus inspiciat, an Sapientia, cū se vocauit matrem harum, respexerit ad dolores, quibus in cruce has virtutes parturijt. id est, promeruit, vt nobis à Patre concederentur?

1. Cor. 13.

17

In me gratia omnis via & veritatis, in me omnis spes vite & virtutis. Id est, Ego intra me habeo omnes gratias, viæ, veritatis, & vitæ : vt nemo eas possit habere, nisi per me. Habet igitur Sapientia omne bonum pertinens ad hoc seculum, quod est via : & futurū, quod est veritas. Ita, vt nullus speret vitam gratiæ, aut gloriæ, neque etiam virtutem, (quæ vir-

virtutis perfectum nomen habeat) nisi ex dono Sapientiæ. ¶ Doctus lector intelligat, quòd licet Paulus afferat omnem gratiam dari à Spiritu, qui diuidit singulis prout 1. Cor. 12 vult: at nostro modo intelligendi prius habet Sapientia has gratias, quàm Spiritus. Si quidem Spiritus accepit potestatem eas donandi à Sapientia. dicente Christo, Ille (spiritus) me clarificabit : quia de meo accipiet. id est, quia à me procedit. Adde quòd Sapientia in carne meruit, vt Spiritus has gratias hominibus daret.

Iohan. 16

Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis adimplemini. Spiritus enim meus super mel dulcis, & hereditas mea super mel & fauum. Conclusio est, quæ colligitur ex dictis: Si omne bonum habeo (Sapientia dicit) igitur, O vos omnes quos ex Dei munere, mei amor tetigit, trāsitate ad me. Quid dabis transuentibus ad te? A generationibus meis, id est, donis, & gratijs, à me procedentibus, implebimini. Quæ enim mundus dat, animum mundo maiorem implere nō possunt. At ego dabo vobis Spiritum meum, super mel dulcem, qui ita implebit vos, vt nihil præterea desideretis, in hoc seculo : & in futuro, dabo hæreditatem, quæ est super mel & fauum. quibus rebus nihil dulcius, ac ideo futuram gloriam omnibus dulciorum designant. ¶ Videare tibi lector Christum audire dicentem, Omnis qui sitit, veniat ad me, & bibat : flumina de ventre eius fluēt, &c. Hoc autem dicebat de Spiritu

Iohan. 7

tu quem accepturi erant credentes in eum. Quod autem dicit, adimplemini, ipse explicauit Samaritanæ, cum dixit: Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, id est, ex spiritu, non sitiet in æternū. s. quia habet spiritum dulciorem omnibus rebus. ¶ Transite, inquit: quia necesse est relinquat temporalia, qui implendus est generationibus Sapietia. ¶ Ait etiam, qui concupiscitis me, quia aded difficile est mundum relinquere, vt non relinquatur, nisi ab eo, qui Sapietiam concupierit. ¶ A generationibus meis, inquit, quia dixerat se esse matrem virtutum, ideo ait, Virtutes, suas esse generationes, quas ipsa f. & docuit, & meruit, & præstat. ¶ Adimplemini, quia animus capax Dei, nisi Deo impleri non potest. ideo inquit, Aperi os tuum, & ego implebo illud. ¶ Spiritus meus super mel. Cur igitur indeuoti homines nō credunt, quod piæ mentes iubilum sentiant, & dulcedinem dignam, quam det Spiritus super mel dulcis? verè beatus populus qui scit hanc iubilationem. ¶ Hæreditas, vt gloria transfigurationis Christi collata est niui, & Soli: quia nō erant alia maiora in hoc mundo, quibus compararetur: ita hæreditatis gloriosa dulcedo comparatur melli, & fauo, quia nihil his est dulcius in vita.

19 *Memoria mea in generatione seculorum.* Id est, Nullum fuit, nullumq̄ erit seculum, in quo inter homines pios, non fuerit memoria mei. Ab Adam, vsque in finem seculi habuit, &

it, & habebit suos Diuina Sapietia amatores, qui dicant, Nomen tuum, & memoria- *Isaia 26.*
le tuum in desiderio animæ. Nam sanctis *Concilium Smyrna.*
illis patribus Sapietia apparebat, in specie humana. Christianis apparuit in vera carne. ideo, & hi, & illi Christi memoriam habent in desiderio animæ.

Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Quia dixerat, Transite ad me, & spiritu, ac donis gratiæ ego vos implebo: fortasse videbuntur hæ promissiones leues: vt carnalibus Iudæis visum est manna *Nu. 21.*
cibus leuissimum, ac ideo eius tædio afficiebatur: ideo inquit, non afficiet vos tædio spiritus meus, vt mel multum afficere solet. imò verò qui edunt me, adhuc esurient. ita enim animus Sapietiam edens, eam desiderat, ac si eam esuriret. ¶ Nota primò: Sapietia vocat se cibum, & potū. Planè quia est eminenter omnia, & vir pius credat, hoc loco Sapietiam meminisse de se, vt futura erat in Eucharistia, in qua ipsa est verè cibus, verè potus. ¶ Nota secundò: Si est verè cibus & potus, non est, quod vltra eam requiras. in his enim vita nostra continetur. ¶ Nota tertio rem miram. Sapietia ipsa est cibus, ipsa est esuries. Nam qui eam comedit, eam esurit. Vt enim Deus simul est vnus, & trinus: misericors, & iustus: ita Sapietia simul satiat animam, vt nihil vltra eam quærat: ita verò satiat, vt simul desiderium sui ac esuriem accendat. Non igitur erit vnquam in cælo fastidium.

12 *Qui audit me, nō confundetur: & qui operatur in me, non peccabunt. Qui elucidant me, vitā æternam habebunt.* Miserum est audire, Angelos è tanto rerum fastigio deeidisse: miserum etiam, quòd Adam ita deciderit. Miserum ergo ò Sapiaentia erit, quòd tui sectatores, è tanta felicitate, quam eis promittis, dilabantur, atque dilapsi erubescant. ¶ Imò, inquit, qui me inspirantem in anima sua, audierit, & inspirationi obedierit, nunquam peccabit, ac ideo neque erubescet. Qui enim peccat, non peccat in Christo. non peccat, vt membrum Christi, nec ex Christi, sed ex diaboli instigatione. At is in quo semen Dei est, si seminis sequatur instinctum, peccare non potest. ¶ Vltimum verbum promittit vitam æternam Sapientia (id est, S. Scripturæ à Sapientia inspiratæ) enarratoribus, modò ne, quam elucidant verbis, obscurerent factis. & equidem videri non poterat, vt tam sit rebeli animo S. Scripturæ interpres, vt resistat veritati, quam iugiter interpretatur. Maximè cùm Sapientia aded benigna sit, vt continenter ferè suos elucidatores vocet ad se.

22 *Hæc omnia liber vitæ, & testamētum Altissimi, & agnitio veritatū. Legem mandauit Moses in præceptis iustitiarum, & hereditatem domui Iacob, & Israel promissiones.* Hæc (inquit Sapientia) quæ à me hæctenus in meam laudem audistis, tradit liber vitæ, qui liber est testamētum Altissimi, & est cognitio puræ veritat-

tis,

ris, sine falsitatis admittu. Est, inquam, lex quam mandauit Moses: quæ tradit præcepta in se iustissima, & quæ, si seruauerit homo, iustus erit. quam Moses reliquit in hereditatem domui Iacob, maxima bona ei promittēs, si eam seruasset, vt habetur Deut. 28. ¶ Notabit hæc eruditus lector. Petrus referens nobis Christi transfigurationem, asserit se eius testem fuisse oculatum: sed habetis, inquit, firmiorem propheticum sermonem. Ergo firmior est propheticus sermo visu oculorum. Tanta est S. Scripturæ maiestas, & autoritas. Ita nunc Sapientia, firmissima esse asserit, quæ dixit, vt pote quæ omnia in lege sint exarata. Quasi diceret: Si quis stultus homo mihi diffidit, sciat in lege scribi, quæ dixi. ¶ Nota secundo: Liber Pentateuchi, quem Moses scripsit, tradit omnia, quæ Sapientia hæctenus dixit. Egent tamen magnis ingenijs, vt ex illo eruantur. ¶ Nota tertio, præcepta Mosæ fuisse præcepta iustitiarū. Dicente Paulo, Qui seruauerit ea homo, viuet in eis. Galat. 3. cet ferè nullus ea seruaret, quia lex infringebatur per carnem, vt idem Paulus ait, Rom. 9. ¶ Nota quarto: Lex illa fuit piorum hæreditas. dicente Dauid, Portio mea Domine, seu hæreditas, dixi custodire legem tuam. Eadem non ad literam, sed in spiritu hæreditas nostra est.

Posuit Dauid puero suo, excitare regem ex ipso fortissimum, & in throno honoris sedentem in perpetuum. Hanc clausulam Græca non habent.

23

Lyranus. Legit eam tamen Lyra. & tantò Rabanus antiquior: & tantò Rabano Glosa interlinearis antiquior. siquidem ex ea glosa Rabanus accepit. Cùm autem Concilium Trident. iubeat hanc etiam particulam, vt canonicam haberi, vt canonicam habemus. Et planè eius phrasis Hebraismum apertissimè redòlet. Sensus est: Statuit Deus Dauidi, se excitaturum, ex semine Dauidis, regem fortissimū, qui in honoratissimo throno in perpetuum federet. ¶ Manifestū verò est, verba hæc non Salomoni, nec vlli alij, præter Christum, posse conuenire. solus enim Christus est, qui in throno sedet in perpetuum. ¶ Si locum requiris, vbi posuerit Deus Dauidi, ex eo Regem Christum excitaturum, habes Psal. 131. Iurauit Dominus, ait, Dauid veritatem, &c. Idem habes Psal. 88. ¶ Si quæris, vbi dicatur Christus Rex fortissimus, inuenies Psal. 2. vbi dicitur, Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. & apud Isaiam, Vocabitur Deus, fortis. ¶ Quomodo verò sedeat in throno honoris, docet Psal. 109. dicit enim Pater Filio, Sede à dextris meis. Tu verò ne quæras thronū honoratiorem. ¶ Demum, quomodo Christus in eo throno sedeat in perpetuū, tradit Psal. 44. Thronus, inquit, tuus Deus, in seculum seculi. quod etiam est apud Isaiam, dicentem, Sedebit super solium Dauid, in sempiternū. quæ vsurparunt, Paulus ex Psalmo, Angelus, ex Isaiâ. ¶ Iam verò postquam Sapiencia de sua Diuinitate

tanta

tanta dixisset, nunc accedit propiùs ad loquendum de sua humanatione. id est, de se, quatenus homo futurus erat. Quasi diceret, quia Pater meus Dauidi promissit, me ex eius semine Regem oriturum fortissimum: iam tempus est, vt eam promissionem opere præstet.

Qui implet quasi Phison Sapienciam, & sicut Tigri in diebus nouorum. Qui adimplet quasi Euphrates sensum: qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis. Qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Gehon in die vindemia. Ante omnia statuamus lectionem textus nostri, forsan ex ea obscurissimi textus intelligentia incipiet splendere. ¶ Illud verbum, qui implet, non habet referri ad Regem fortissimum. Nam Græcis Regem est in accusandi casu, sed, qui adimplet, est casu nominandi. Necessariò igitur referri debet ad Deum, qui posuit Dauidi, &c. hoc scientibus Græcè manifestum est. ¶ Secundò, legendum est Sapienciam, accusandi casu: non verò Sapienciâ in ablatiuo. quia statim subditur eodem ordine verborū, qui adimplet quasi Euphrates sensum. qui mittit disciplinam vt lucem. Ergo textura nostræ literæ est hæc: Deus implet, 1. Sapienciam, 2. sensum, 3. & disciplinam, vt illi fluuij quinque, qui hoc loco recensentur. ¶ Iam tertio, cùm disciplina, & sensus, sint res in hominibus creatæ, sine dubio etiam sermo hoc loco est de sapientia creata, nõ verò de increata. Nam

Dd 3

Sa-

Sapientia increata nullo modo vacua res est, vt possit impleri. ¶ Accedamus nunc ad textum. Sensus eius est: Promisit Pater se excitatarum Regem fortissimū, (s. me, humanitatis coniunctum) tempus nunc est vt id præstet, & præstans, implet iam, 1. Sapientiam, (quam initio huius libri dixi, esse diuinam dilectionem) nō parciūs: sed abundantissimē: vt abundantissimæ sunt Phisonis & Tigridis aquæ. Implet etiā 2. sensum sanctorum copiosissimē, quā sunt copiosæ aquæ Euphratis & Gehonis, Demū mittit 3. disciplinā Christianā, tam largē, tam subitō, tam purē, quā oriens Sol suam lucem mittit in orbem. ¶ Vbi notabis, vt plena tibi huius loci cognitio fulgeat, dictum esse à Ioanne, Spiritus nondum erat datus, quia Iesus non erat glorificatus. Ergo diuina dilectio, sensus sanctorum, & Euangelica disciplina, necdum in ea abundantia erant mortalibus concessa, quā per Christi incarnationem in die Pentecostes fuerunt exhibita. Igitur in die Pentecostes hic textus impletus est. Quo Pater impleuit verā in cordibus hominum sapientiam, seu sapidam scientiam. Quo datus est sensus, vt Apostoli intelligerent Scripturas. Demum quo disciplina spiritualis, velut lux orbi exorta est. Nam eatenus manca videbantur, 1. Sapientia, 2. sensus, 3. disciplina: tunc verò impleta sunt, & multiplicata, magnoq; impetu sunt in Christianos effusa, quemadmodum magno, & largissimo impetu horū quinque

fluuii

fluuiorum aquæ decurrunt. ¶ Nota primò, Sapientiam hoc loco attulisse quatuor paradisi fluuios (sacros s.) quia è fonte paradisi deriuantur. Attulisse etiam Iordanem sacrum, maximè eo tēpore, quo transeunte Iosue 3. arca per eum, eius aquæ intumuerunt. Attulit igitur fluuios sacros: vt sacratissimi Spiritus, gratiæ, & donorum fluxū in Apostolos, illis compararet. ¶ Nota secundò, Phison fortasse non esse Gāgem, vt animaduertit Eugubinus, in 2. cap. Genesis. Neque Gehon esse Nilum, vt idem habet. Si obijcias, Textus ait, Gehon circuit terrā Aethiopiæ, quam circuit Nilus. Respondebit Eugubinus, & Vatablus, Gehonem circumire terram Aethiopiæ Orientalis, vnde Moses duxit vxorem, non verò Aethiopiam Australem, quam Nilus alluit. Memor sum legisse me in Auicenna, & in eius explanatore Alpago, in regione Corasena (seu Carasena) quæ non longè distat à Persia, esse fluuium, Nilo multò maiorem, qui vocatur Gehon. Quem Arabes vna consensione dicunt, eum vnum esse ex quatuor illis fluuijs paradisi. Vide Alpagum in verbo Gehon. ¶ Nescio verò an docti patientur Phison esse Phafen, qui sua magnitudine dignus est, qui ex paradiso oriri dicatur. Oritur etiam in Armenia, vnde serè Tigris & Euphrates nascuntur. Lege Strabonem lib. 11. vtcunque sit, nescitur qui fluuij sint Phison, & Gehon: & propterea, nescimus etiam, quomodo intumescant tēpore vindemiæ. In Historia mea

Dd 4 hanc

Ecclesi 1.

Iohan. 7.

Euc. vii.

Genes. 2.

Iosue 3.

Eugubinus.

Genes. 2.

Genes. 2.

Num. 2.

Strabo.

hanc rem clariùs & certius tracto. ¶ Nota tertio, Tigrim aliquando intumescere, vt Plinius habet lib.6.c.27. & hic Author noſter tradit, videlicet menſe Martio, qui vocatur menſis nouorū. eo enim omnia velut noua naſcuntur. ¶ Quòd verò diſciplina Euangelica fit lux, non eſt obſcurum. Eſt enim lex lux. & præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. & lucerna pedibus verbum.

Plinius.

Pſal.18.
Pſal.118.

25 Qui perſcit primus ſcire ipſam, & infirmior nou inueſtigabit eam. A mari enim abundabit cogitatio eius, & conſilium eius in abyſſo magna. Laudat Sapientia increata creatam Sapientiam, (de qua nunc dixerat) quam Pater, per Filij merita, daturus erat hominibus: dicēs, eam eſſe tantam, vt quāta fit, ſolus Pater cognouerit: & nullus Deo minor, aut infirmior, eam inueſtigare poſſit. cū enim fit res ſupernaturalis, nullo modo natura viribus ſuis eam intelligat. dicente Paulo, Sapientiam loquimur in myſterio, quam nullus principum huius ſeculi cognouit. & dicente Baruch, Non eſt qui poſſit ſcire vias eius, neque qui exquirat ſemitas eius: ſed qui ſcit omnia, nouit eam, &c. Ergo ſenſus eſt: Deus eſt, qui primus perfectè ſcit Sapientiam, & nullus Deo infirmior, ſeu minor, inueſtigabit eam perfectè. Queris cauſam, cur Sapientia Chriſtiana comprehendi nequeat, ſubdit Sapientia. quia eius cogitatio maior eſt quàm mare. Id enim ex phraſi Hebræa ſignificat, abundabit à mari cogitatio eius.

1. Cor. 2.

Baruch 3.

eius. & conſiliū eius (ait) magnam abyſſum penetrat. Videlicet, quia Spiritus omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. & quæ Dei ſunt, nemo cognouit, niſi Spiritus Dei. Nos autem ſpiritum Dei accepimus: vt ſciamus, quæ à Deo donata ſunt nobis. Ergo Sapientia Chriſtiana Dei occulta rimatur, quæ altiora ſunt quàm mare. Placeat etiam ſenſus hic literæ: Sapientia Euangelica à mari Diuinitatis ortum habet: & ideo conſilium eius eſt in eadem diuinitatis abyſſo. quis igitur niſi Deus eam cognoscet?

1. Cor. 2.

Ego Sapientia effudi flumina. 2. Ego quaſi trames aqua immenſa de fluuiio. 3. ego quaſi fluuius dorix. 4. & ſicut aquaductus exiui de paradifo. Primum membrū ex his quatuor id ſignificat: Licet Deus initio mundi diuiferit flumina paradifi ad irrigandam terram, eadem tamen flumina ego Sapientia cum Deo effudi. Iuxta verbum eiufdem Sapientiæ, cum eo eram cuncta componens. etiam cū librabat fontes aquarum. Rurſum cū Pater flumina Euangelicæ doctrinæ, per Apoſtolos effudit in orbem, eadem cum Patre Sapientia effundebat, iuxta illud, Pater vſq; modò operatur, & ego operor. ¶ Secūdum membrum indicat, Sapientiæ à Patre proceſſionem. Pater hoc loco vocatur fluuius, vnde omne eſſe in vniuerſa fluit. Ex hoc fluuiio primus trames fluens, eſt Filius, in quem ex Patre, vniuerſa Diuinitas deriuatur. quod cōſultiſſimè dicit Sapientia de ſe. Ait enim, ſum trames aque, non menſuratur.

26

Genef. 2.

Prouer. 8.

Iohan. 5.

& finitæ: sed immensæ. s. cui immensa Diuinitas communicatur. ¶ Tertium membrum est difficilimū, quia nullum scimus fluuium, qui dicatur Dorix. Rabanus, Isidorus, Eugubinus volunt, quod Dorix sit Araxes: sed nullo id Authore probato confirmant. Et equidem Dorix fluuius est ignotus: & cuius nulla, aut in sanctis, aut in prophetis literis mentio habeatur. Græca exemplaria, pro Dorix, habent Diorix. quod fossam, seu alueum, per quem fluuius deducitur, significat. & libri multi Latini in margine hanc lectionem notant, pro fluuius Dorix, dicentes legendum, quasi diorix à flumine. id est, vt fossa à flumine plena. Quæ videtur pulcherrima lectio. quasi Sapiencia diceret, Non sum ego flumen, id est, nō sum ego Pater: sed sum fossa plena aqua, ex flumine, id est, Patre deducta. vt distinctionem personarum hoc verbo Sapiencia cōfirmet, & in hunc sensum lectio nostra debet inclinari, vt idem sit dorix, & diorix. ¶ Si cui placeat, pro Dorix, intelligere Araxen, iam textui nostro lux affertur ex Strabone, dicente Araxen, olim è suo fonte egressum, per campū Araxinum effusum: cumq; non inueniret locum per quem efflueret, eum campum repleuisse: tādē facto, per quem erumperet, loco, in Caspium mare excurrisse. Ita planè Sapiencia, cælum, & Angelos, velut cælestem campū impleuit. Inde verò in mare orbis nostri se deriuauit. ¶ Quartum membrum eūdem sensum cum secundo &

Isidorus.
Rabanus.
Eugubinus.

Strabo.

do & tertio habet: nisi quod significantioribus id verbis affirmat. Pater, est paradysus: fluuius inde egrediens, est Filius, seu Sapiencia. egreditur verò, non velut primarius fluuius, is enim est Pater: sed velut aqueductus, seu trames, seu fossa. Iuxta illud, Verbum erat apud Deum. id est, Sapiencia *Iohan. 1.* apud Patrem: non Pater, sed ex Patre. & iuxta illud, Ego ex ore Altissimi prodiui. *Ecclesi 24.*

Dixi, Rigabo hortum meum plantationum: & 2. inebriabo prati mei fructum. 3. Et ecce factus est mihi trames abundans: 4. & fluuius meus appropinquauit ad mare. Quoniam doctrinam quasi aritelucanum illumino omnibus: 5. & enarrabo illam, vsque ad longinquum. Quia Sapiencia dixit se esse tramitem aque immensæ, manifestat nobis decretū suum esse, vt sicut Diuinitas ex Patre fluxit in Filium: ita ex filio fluat, suo modo, in Ecclesiā. Hoc ait: Rigabo hortum, s. Ecclesiam. hæc vocatur hortus plantationum: quia in eo plantantur fideles, qui sunt velut plantæ, de quibus habes in Canticis. *Cantic. 6.* habes in Psal. cum dicitur, Plātati in domo *Psal. 91.* Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt. & rursum, Erit tanquam lignum, *Psal. 10.* quod plantatū est secus decursus aquarum. ¶ Quod secundò dicit, inebriabo, notat primum, aquā Spiritus sancti, & gratiæ, quā Sapiencia rigat Ecclesiam, (quæ pratum est) aquam esse ad rigandū: & vinum, ad inebriandum. quod autē dicit, inebriabo fructū, notat plantas Ecclesiæ, nō esse ficus, sola folia habentes, vt erant olim Pharisei: sed esse *Mar. 12.* fructi-

Ephes. 5.
Actor. 2.

fructiferas, fructus Spiritus ferentes, quos Paulus enumerat. Notat tertio, tunc maxime pios a musto Spiritus inebriari, cum fructus ferunt. ideo inquit, inebriabo fructum. Si vis videre ebrietatem hanc, martyrum feruorem considera. ¶ Tertium & quartum membrum docent, non fuisse sterilem prædicationem Euangelij: sed quod abundauit, & facta est velut mare. ô rem ineffabilem! fluebat doctrina Euangelica, & in ea quodammodo Spiritus, & Christus. obstabant huic fluxui omnes dæmonum, Imperatorum, militum, & totius orbis vires extentæ. ac his omnibus inuitis, vt mare totam vallat, & circumdat terram: ita vita Christiana, & ipse Christus totum circumdedit orbem. Siquidem in omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum. ¶ Vltimo membro declarat præcedentia. dixerat, quod eius fluuius appropinquauit ad mare. quæris quomodo? s. quia profero doctrinam meam omnibus. iuxta illud, Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe. ac ideo enarrabitur vsque ad longinquum. Planè vsque ad eas regiones, quarum nulla hæctenus habebatur notitia. ¶ Sed nota doctrinam hanc proferri, vt antelucanū, id est, vt aurora: non vt meridies. quia prædicatio Euangelij est obscura: est enim fides, nõ visio. tum admiscetur tenebris persecutionum & tribulationum.

28

Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes

sperantes in Domino. Non contenta Sapientia, per se, & Apostolos orbem terrarū visitasse, & illuminasse, descendit etiam ad inferos. vbi aspectu terribili inspexit damnatos, at visitauit, & illuminauit lumine gloriæ suæ omnes, qui ibi sperabāt in Domino. ¶ Nota primum, ipsam Sapientiam, iunctam animæ in triduo mortis penetrasse omnia receptacula inferni. ait enim, penetrabo omnes inferiores partes. ¶ Nota secundò, terribili forma ostendisse se dånatis. hoc enim significat, inspiciam omnes dormientes. iuxta illud, Qui respicit terram, & facit eam tremere. *Psal. 105.* ne verò putaretur, se terrifico vultu pios inspexisse, addit, 3. quod illuminabit vultū suum sperantibus in Domino. ¶ Nota tertio, lumine gloriæ illuminatos pios in Limbo, vbi etiam latro eo die fuit in paradiso, id est, vidit lumen gloriæ. id notat verbū illud, illuminabo. ¶ Nota quartò, etiam animas quæ tunc erant in Purgatorio, eo fuisse lumine gloriæ perfusas. nam ait, illuminabo omnes sperantes in Domino.

Adhuc doctrinam quasi prophetiam effundam, & relinquam illam quæretibus Sapientiam, & non desinam in progenies illorum vsq; in æuum sanctū. Videor mihi audire Christū dicentem, Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Non igitur cessabit vnquam prædicatio Euangelij exterioris: & prædicatio Christi interioris, vsque ad æuum sanctum, id est, æternitatem. ¶ Nota, doctrinam Euangelicam pariter esse auctoritatis cum prophetia. *Matth. 28.*

ideo

2. Pet. 1.

ideo ait, doctrinā quasi prophetiam. vtraque enim à Spiritu sancto immediatè processit. nam Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. ¶ Nota secundò verbum illud, quærentibus Sapientiam. Si igitur Iulianus apostata, & alij infideles, nō habent Euangelium, vt prophetiam, causa est, quia non quærent illi verè sapientiam. nam eam quærentibus, Euangelium vt prophetia est. ¶ Nota tertio, mundū hunc non vocari æuum sanctum: quia totus mundus in maligno positus est. At æternitas beata, in quam nihil coinquinatū ingreditur, æuum sanctum est.

1. Ioham. 5.

Apoc. 21.

30

Videte quod non soli mihi laboraui, sed omnibus exquirentibus veritatem. Nullum grādus epiphonema ferè potuit à Sapientia dici. O mortales, veni in mundum, ò quam in eo laboraui! laboraui porrò in gloriā Patris, & in commodum vestrum, si veritatem inquiratis. ne cōmittatis ergo, vt ego frustra proposito meo, & vos tātò cōmodo vestro.

CAPVT XXV. PRIMA PARS. De verè bonis & malis.

N tribus placitum est spiritui meo, qua sunt probata coram Deo & hominibus: Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes. Fratres dicuntur consan-

consanguinei, ex Hebræa phrasi. vt illud, Moses vidit virum Aegyptium percutientem quendam de Hebræis fratribus suis. Proximus dicitur, cui beneficium conferre potes. vt docuit Dominus in parabola Samaritani, qui vulnerato curam impertiuit. Porrò eam concordiam, & amorem hīc intellige probari, quæ in bono est. alioqui si frater, proximus, aut coniunx ad malum prouocat, odiendus est. Qui enim non odit patrē suum & matrē, & vxorem, & filios, & fratres & sorores, adhuc autem & animā suam, nō potest esse meus discipulus. ¶ Dignissimū verò est, vt hæc tria omnibus probentur, vt quæ difficilima sunt. aded sunt quædā vxores morosæ, proximi iniqui, fratres præfracti. Ided enim dixit Dominus, Caute ab hominibus. & homines grauissimum onus dixit esse Dauid, Imposuisti homines super capita nostra. At verò in hac cōcordia salus domorū, vrbium, & regnorū sita est.

Tres species odiuit anima mea, & aggrauor valde anima illorum: Pauperem superbum: diuitem mendacem: senem fatuum & insensatum. Aggrauor animæ illorum, id est, magnopere sum illis insensus: molestè fero quòd in hoc seculo viuant. Siquidem paupertas deprimit: quæ ergo causa est, vt superbiat? paupertas mentiri aliquādo facit, cur ergo diues mentitur? senem experientia facit prudētem, cur ergo fatuus erit? Planè tria hæc mōstra in moribus sunt: nimis ergo odiēda sunt. & vt naturæ monstra breuis sunt vitæ, ita hæc monstra

Exod. 2.

Luc. 10.

Math. 10.

Luc. 14.

Math. 10.

Psal. 53.

2

monstra moralia breui viuere deberent.

1. *Quæ in iuuentute tua non congregasti, quomodo in senectute tua inuenies?* 2. *Quàm speciosum canitie iudicium, & presbyteris cognoscere consilium!* 3. *Quàm speciosa veteranis sapientia, & gloriosus intellectus, & consilium!* 4. *Corona senum multa peritia, & gloria illorum timor Dei.* Quia dixerat, fatuum senem esse intolerandum: tradit, quàm pulchrū sit eum esse peritum. Et prima pars ad senes est referēda. O senex fatue, si in iuuenta non cōparasti iudicium, quomodo id habebis in senectā? In secunda parte, intellige presbyteros significare senes. dicet ergo speciosum esse seni, vt valeat iudicio: inde enim valebit & consilio. Idem habet tertia pars, addens speciosam esse in veterano, seu sene sapientiā, acumen, & consilium. In quarta parte notatur periculosum esse senum iudiciū, nisi timorem Dei comitem habeat: vt fuit periculosum consiliū Achitopheli, similiter & Balaam.

2. Reg. 15.
Num. 24.

4. *Nouem insuspicabilia cordis magnificauit, & decimum dicam in lingua hominibus:* 1. *Homo qui iucundatur in filijs.* 2. *Viuens & videns subuersionem inimicorum suorum.* 3. *Beatus qui habitat cum muliere sensata.* 4. *Et qui in lingua sua non est lapsus.* 5. *Et qui non seruiuit indignis se.* 6. *Beatus qui inuenit amicum verum.* 7. *Et qui enarrat iustitiam auri audienti.* 8. *Quàm magnus qui inuenit sapientiam!* 9. *& scientiam, sed non est super timentem Dominū.* 10. *Timor Dei super omnia se superposuit.*

Beatus

Beatus homo, cui donatum est habere timorem Dei: qui tenet illum, cui assimilabitur? Timor Dei initium dilectionis eius: fidei autem initium agglutinandum est ei. Id est, Nouem sunt, quæ cor nostrum credit esse bona, in quibus nihil suspicatur esse mali: quæ & ego (inquit) magnificauit: sed decimum tamen est, quod omnibus prædico, & cōmendo. ¶ 1. est, Filios optimos habere, è quibus pater non dolorem, sed iucunditatem cōtinuam accipiat: qui sint velut nouellæ oliuarum in circuitu
Psal. 127.
Psal. 126.
menfæ. hi enim filij sunt hæreditas Domini. & c. quod si filij carnis tales, beatum patrem reddunt, quid filij spirituales? ¶ 2. est, Videns subuersionem inimicorū. Dictum erat in lege, Odio habebis inimicum, ideo
Matth. 5.
Inimicos meos dedisti mihi dorsum. & videam ego vltionē ex inimicis meis. Id verò
Psal. 17.
Ierem. 11.
maximè, cū inimici nostri, inimici sunt etiam religionis, & eam subuertere contendunt. ¶ 3. Beatus est, cui cōtigit sensata mulier: vt Dauidi Abigail. Dixit porrò Salomon, Prudens mulier est donū Dei. Sed plane talem mulierem quis inueniet? procul
Prouer. 19.
Prouer. vii.
est enim, & de vltimis finibus pretij eius. Quanta verò sit felicitas, vxorē habere sensatam, docet, quanta sit miseria fatuam habere. vt statim dicitur. ¶ 4. Beatus est, qui lingua sua non est lapsus. de quo dixi supra
Eccl. 14.
c. 14. allusit huc Iacobus dicēs, Perfectus est, qui nō offendit lingua. ¶ 5. Beatus qui non seruiuit indignis se. Miserum fuit Iosepho

Beatus
E c
sua

Genes. 39. suæ dominæ seruum fuisse. miserum fuisse
Genes. 31. Iacob socero seruuisse, nisi eum Dominus co-
hibuisset. Beatum verò erit, dignis seruitio,
seruire: vt Regibus sanctis: principibus de-
uotis. O igitur quàm beatum erit seruire
Deo! quàm indignum seruire diabolo, aut
peccato! nam qui facit peccatum, seruus est
peccati. ¶ 6 Beatus qui inuenit amicum ve-
rum. dixi de hoc supra c. 6. O quàm beator
erit cui Deus contigit amicus! nam id no-
men ipse nõ dedignatur. ait enim, Vos dixi
amicos, &c. At tantò beator est, qui inuenit
amicum verum, quantò esse ille rarior. Ar-
bor quæ amicos veros proferebat, à radici-
bus aruit. fons ex quo veri amici manant,
siccatus est. ¶ 7. Beatus qui enarrat iustiti-
am auri audienti. Ita planè, eò enim Chri-
stus venit in mundum, vt iustitiam enarret
animabus audituris, & obedituris. Ita Iudæi
circuibant mare, & aridam, vt vnus inue-
nirent, cui enarrarent iustitias Dei: licet ex
alia parte infelicitè. Dicit Iacobus, Qui
conuerti fecerit peccatorem ab errore via
suæ, saluabit animam eius. At nihil præcla-
rius lucraberis, quàm si lucreris fratrem tu-
um. ¶ 8. Quàm magnus qui inuenit sapien-
tiam? Sumitur hic Sapientia pro insigni re-
rum Diuinarum cognitione, vt supra c. 1. di-
cebam. Quod Paulus dixit, Si nouerim my-
steria omnia. & item, Alij datur sermo sapi-
entia, alij sermo scientia. At dixit Aristote-
les, Pulchrius esse de rebus diuinis, quamvis
pauca nosse, quàm de humanis multa. Quã-

tò igitur

tò igitur diuinius, multa de diuinis cogno-
uisse? ¶ 9. Magnus etiã qui inuenit scientiã.
Dixi supra c. 1. Scientiã esse cognitionem re-
rum naturalium: qualis est Philosophia. & si-
ne dubio, magnus est, qui nouit multa de cæ-
lis, animalibus, plantis, metallis, lapidibus.
Nam si Beseleel mechanicus, magnus est ha-
bitus, quantò potiùs Philosophus? Sed nec
Philosophus, neq; Theologus maior est ti-
mente Dominum. ò hominũ corruptissima
iudicia! Timens Deum, quem vos cõtemnitis
& persequimini, omnibus rebus humanis
maior est. ¶ 10. Timor Dei altiùs omnibus
volauit. Nihil hoc loco de timore seruilis,
vt c. 1. dicebam: sed de filiali, qui ita Deum
reueretur, & tremat, vt omnino eũ offende-
re exhorrescat. Hic timor beatũ timentẽ fa-
cit, & non est opis humanæ, sed cælestis. Dei
enim donum est. ita enim dicit Author, cui
donatũ est habere timorẽ Dei. Cũ igitur
timẽs Deũ altior sit alijs, cui poterit assimi-
lari? Altior Theologo est, si careat timore:
altior propheta, carẽte timore. vt Paulus de
eo qui caret charitate pronuntiat. Vides le-
ctor de timore casto & filiali esse mentionẽ?
¶ Non est porrò leue penetrare, quomodo
hic timor sit initium dilectionis Dei, cùm
Theologi, & veritas doceat, timorẽ causari
& effici ab amore? est enim amor omniũ af-
fectuũ primus. Ego sic dicerẽ: Sicut vapor est
causa pluuiaũ, & pluuia cõtrã, vaporũ: ita
dilectio Dei causat timorẽ eum offendendi,
& timor ac reuerentia causat dilectionem.

Aut certè, dilectio effectiuè est initium timoris: dispositiuè tamen timor est causa, & initium maioris dilectionis. Caietanus super arti. 2. q. 22. Secundè secundè S. Tho. dicit, Timorem filialè complecti amorem, & reuerentiam. erit ergo initiū, id est, summa comprehendens dilectionē. ¶ Rursum neque est leue dicere, quid sit, quòd fidei initium agglutinandū sit ei. Sed sensus videtur: Vt timor sit initiū dilectionis, agglutinandum est ei initium fidei. Id est, primū initium est fides. ex hac cōcipitur timor. hic est causa dilectionis. sanè quia sine lumine fidei, nec timetur, nec amatur Deus, vt debet.

SECVNDA PARS.

De mala muliere.

5 **O**mnis plaga tristitia cordis est: & omnis malitia, nequitia mulieris. 2. Omnem plagam, & non plagam videbit cordis: & omnem nequitiam, & non nequitiam mulieris: 3. & omnem obductum, & non obductum odieturum: & omnem vindictam, & non vindictam inimicorum. Primi membri sensus est: Tristitia cordis est plaga & miseria vniuersalis, claudens in se & superans omnem tristitiam: ita & malitia mulieris omnem & claudit, & superat malitiam. Si enim semel se mulier nequitiæ tradidit, & prostrauit, nullam non malitiam admittit. vt verbi gratia, si adultera est, ab ea expectato veneficia, furta, homicidia, &c. ¶ Secundum membrū explicabis ita: Quauis plagam videbit, & patietur homo: at plagam

cordis

cordis minimè patietur. ita quauis nequitiam tolerabit, modò ne mulieris. nam reliquæ plagæ exteriores sunt, & si ad cor non penetrant, facilè ferri possunt: ita nequitia vxoris interius malum est, atque ideo intolerabile est. Quis te obscuro Claudij Messalinam ferat? Certè Cæsar suam Pompeiam minimè tulit. ¶ In tertio membro intellige obductum significare obductionem, quæ, vt suprà c. 2. dictum est, significat eam pressuram quæ vndique obsidet, & obducit, vt inde nullus patere videatur exitus. Sensus igitur est: Omnem pressuram, modò ne odientium, pati facile est. Si, qui te obsident & premunt, carent odio tui, facilè placabuntur à te. Ita & si pater, si consanguineus vindictam sumit à te, sine inimicitia, vindicta facilis erit. O quantum miseriæ igitur erit pati obductionem, & vindictam à dæmonibus? qui sunt adeò inimici, & tanto pere nos odio habent. Fleuit Christus quòd Ierosolymam inimici circumdaturi essent vallo: an non magis, quòd dæmones animam? Luc. 19.

6 **N**on est caput nequius super caput colubri: & non est ira super iram mulieris 2. Commorari leoni & draconi placebit, quàm habitare cum muliere nequã. 3. Nequitia mulieris immutat faciem eius: & obcabit vultum suum tanquam visus: & quasi saccum ostendet, in medio proximorum. 2. Ingemuit vir eius: & audiens suspirauit modicum. ¶ In primo mēbro, caput colubri, aut significat serpentem, qui primos parentes tam Genes. 3.

Ee 3

mife-

miserè, è paradiso deiecit : aut significat caput basilisci, qui videndo occidit. Tu verò intellige sermonè esse non de ira bonæ mulieris : sed eius, quæ se malitiæ dedit. de qua sermo institutus est. vt erat miserâda Athalia, Iezabel, & similes. Neque sermo est de quauis mulieris ira : sed de continua. quod sequens membrum declarat. ¶ Secundum membrum verificatur ita : Multi tractant cum leonibus : vt hi, qui eos alunt, & curât. arte enim feræ mansuescunt. At quomodo habitabis cum muliere, quæ continuò rixatur? ¶ Tertium membrum est difficile. Prima pars explicatur ita : Nequitia mulieris ex blando vultu toruum, furentem, & rabidum facit. Secunda pars accipit lucem ex Plinio lib. 8. c. 36. dicente, vrsis oculos grauari, & hebetari : ac ideo fauos expetere, vt apum punctione ab ea grauedine leuentur. Ita mulieri nequam grauatur oculi, demittit illa oculos suos, vt solet vrsus, cum graues illos habet. Cor enim eius viro intensum, oculos eius grauat, cum præsens est ille. Tertia pars videtur Hebræa phrasis, pro qua nos Hispani dicimus. Echo el capote sobre los ojos. Ergo significat ita oculos suos vxorem demittere & occludere, ac si saccum illis superposuisset. Idq; facit, cum proximi viri eum adeunt. Venit enim illa, præsentibus eis, torua, deformis, oculis intro conclusis, aded, vt cogatur vir eius illam videns ingemiscere, tacitè suspirare, & silenter. id enim significat modicum suspi-

rare.

rare. vir enim bonus non debet facilè querelas mulieris in publicum producere.

Breuis omnis malitia super malitiâ mulieris, fors peccatorũ cadat super illâ. 2. Sicut ascensus arenosus in pedibus veterani, sic mulier linguata homini quieto. Id est, exigua est omnis malitia, malitiæ mulieris collata. intellige, vt iam dictũ est nume. 5. Tam verò mala est malitia mulieris, vt Ecclesiasticus optet malâ mulierè cõtingere peccatoribus in sortem. Absit, inquit, tã misera fors à iustis : cõtingat peccatoribus. quia nihil eis peius in vita cõtingere potest, quã mulier & nequã, & perpetuò rixosa. ¶ Secundi membri sensus est: Difficilimè senex ascēdet per cliuũ arenosum, quia enim senex est, arenę figere pedes nequit: ita vir quietus difficilimè linguacẽ vxorem ferat. quomodo enim querelas tã multas audiet, corũ quos vxoris lingua vulnerauit?

Ne respicias in mulieris speciem, & non concupiscas mulierem in specie. Id est, non ducas vxorem sola eius illectus pulchritudine : imò eius mores potissimè specta.

Mulieris ira, & irreueretia, & confusio magna. 2. Mulier si primatum habeat, contraria est viro suo. Prius membrum videtur hunc habere sensum : Si mulier sit iracunda, & rixosa, nimis irreuerenter virum tractabit, & magno pudore afficiet. non enim mulierum nati-
oni ira nata est : sed subiectio, & mansuetudo. dictum enim illi est, Sub viri potestate
eris. ¶ Secũdi membri sensus est: Si mulier,

Ee 4 aut

4. Reg. 11.
4. Reg. 9.

Plinius.

Ecclesi. 10.

Genes. 3.

aut ex nobilitate, aut opibus, aut ex viri pu-
 fillanimitate primatum, & dominium su-
 per virum obtineat, non erit viro confor-
 mis, sed aduersa: non ei placere, sed con-
 temnere curabit. Igitur vir quærens vxo-
 rem se maiorem, aut ei se subijciens, non
 eam lucratur, imò & se, & eam amittit. Ha-
 bent illa tamen mille vincendi artes, qui-
 bus miseros viros sibi subijciant.

IO *Cor humile, & facies tristis, & plaga mortis,
 mulier nequam. 2. Manus debiles, & genua dissi-
 luta, mulier quæ non beatificat virum suum. Inter
 humanas miseras prima, & maxima est cor
 humile, afflictum, & deiectum. Suprà enim
 dictum est, plaga cordis est omnis plaga.
 Post cor humile, miserum est, faciem ho-
 minis tristissimi videre. demum plaga le-
 thalis res est miserrima. His igitur miserijs
 mulier nequam comparatur. Perinde enim
 est eam domi habere, ac si cordis tristitiam
 haberes, faciem tristem videres: plaga le-
 thali percussus esses. Iam si vxor non esti-
 mat virum suum, perinde est, ac si ex lan-
 guore manus tibi essent & pedes dissoluti,
 quod quantum malum sit, norunt, qui chi-
 ragra laborant, aut podagra.*

II *A muliere initium factum est peccati, & per il-
 lam omnes morimur. 2. Non des aqua tua exitum,
 nec modicum: nec mulieri nequæ veniam produm-
 di 3. Si non ambulauerit ad manum tuam, confun-
 det te in conspectu inimicorū. Si Heua fuit semi-
 narium malorū in orbe omnium, quia non
 fuit*

Ecclesi 25.

Genes 3.

fuit à viro cohibita: erit vxor tua in domo
 tua malorum omnium causa. tantum in
 malo mulier potest. Cohibe igitur & conti-
 ne vxorem in officio. Quòd si nequam illa
 est, nulla ratione permittas eam domo exi-
 re. Vt enim lacuna aqua plena, si vel modi-
 cum illi foramen feceris, vniuersa tibi pro-
 dit, & perit: ita peribit tibi mulier nequam,
 si facultatè exeundi illi concesseris. ¶ Ter-
 tium membrum Hispanè dicimus, Hazed
 la a vestra mano. id est, Fac tibi morige-
 ram, & obsequentem. Si enim non ita fue-
 rit, si te inuito domo prodierit, communem
 illam cum alijs habebis, ac ita coram tuis
 inimicis te pudefaciet.

*A carnibus tuis absconde illam, ne semper te abu-
 tatur. Id est, Si non ambulauerit vxor ad
 manum tuam, si nequam fuerit, quanuis
 fueris illi impensissimè affectus, separa eam
 à te, da ei libellum repudij, (qui eo tempore
 dari solebat) ne tuo affectu, & modestiâ illa
 semper abutatur. ¶ Nota, non licuisse Iu-
 daïs, quauis causa vxorem, repudij libello
 dato, reijcere: licebat tamen ex bona causa.
 Docet ergo Ecclesiasticus, non solùm forni-
 cationem vxoris esse bonam repudij cau-
 sam: sed etiam si illa nequam esset,
 si non morigera, & obse-
 quens est.*

12

Deut. 14.

CAPVT XXVI.

De bona, & mala muliere.

I **M**ulieris bona beatus vir : numerus enim annorum illorum duplex. Mulier fortis oblectat virum suum, & annos vite illius in pace implebit.

Suprà dixit Author, Beatus qui habitat cum muliere sensata. nunc ait, Beatus est vir bonæ mulieris. Certè quia bona mulier, sua sanctitate sanctum, sua industria diuitem, suo consilio quietum virum suum reddit. Lege c.vlt. Prouer. ¶ Sed audi causam Authoris, cur dixerit beatum virum, bonæ mulieris: quia s. duplicabitur vita, & ei, & vxori. Id enim lector annotabit in verbo illo, annorum illorū. Vt enim viri sanguinum & dolosi, non dimidiabunt dies suos: Deo minuente numerum annorum, quos sanguinarijs natura taxauerat: ita bonis coniugibus anni sunt duplices, Deo duplicante annos quos illis natura decreuerat. Vt enim illos dimidiat, quia eos abhorret: ita hos duplicat, quia gaudet in eis. ¶ Nota, Licet Deus sit præcipua causa vitæ, & longioris, & breuioris, similiter est causa mortis: causa tamen naturalis vtriusque est, aut tædium, quo misero viro vitam minuit mulier: aut requies, quæ eam felici viro, bona mulier auget. Ergo annos vitæ, quos natura præscripsit, ars, aut minuit, aut auget. Vnde Medicis sua etiam laus debe-

Eclli 25.

Prouer. vii.

Psal. 54.

Eclli 38.

debetur. ¶ Fortè porrò vocat Author fortem mulierem, quæ argumentosa est, quæq; diligentia & industria aded pollet, vt nullo labore frangatur. describit hanc Prouerb. c.vlt. inde locum hunc intelliges. ¶ Quod verò subdit, annos vitæ illius in pace implebit, ita intellige: Solent pauperes quidam vitam habere longam, eandem tamen habent miseram, penuriâ, & miserijs afflictam. At mulier fortis implet annos viri, non in miseria & dolore: sed in pace, id est, omnium bonorum abundantia. Deo ponente fines eius pacem, & adipe frumenti Psal. 147. satiante eum: & ipsa vxore, tum orationibus, tum propriâ industria id procurantibus.

Pars bona, mulier bona, in parte bona timentium Deum dabitur viro pro factis bonis. Si vis hūc locum penetrare, intellige, Deum habere bona quædam, quæ tamen sæpe nocent: alia bona, quæ nocere, & prodesse soleant: alia bona, quæ profint, non obfint tamen. Partem illam primam malis largitur pro merito eorum, iuxta illud, Verū tamen propter dolos posuisti eis: deiecisti eos, dum alleuarentur. & illud, Ecce ipsi peccatores abundantes in seculo, obtinuerunt diuitias. Partem alteram dat quibusdam bonis hominibus: qui cadere solent, & surgere. Tertiam partem dat prædestinatis. In hac tertia parte mulier bona clauditur: quæ timentium Deum pars & fors est, & eis pro suis factis bonis datur. ¶ Vnde collige, mulierem

2

Psal. 72.

licrem bonam cadere sub merito bonorum operum. datur enim viro pro eius factis bonis. Non ergo sola felicitas æterna sub merito cadit : sed ea etiam, quæ media cum finem promouebūt. ¶ Nota secundò, quando viro prædestinato vxor contigit nõ bona, intelligimus illum bona nõ fecisse opera ante matrimonium, per quæ mereretur vxorem bonam : sed mala, per quæ malam promeruit vxorem. ¶ Notabis tertio, Deum diuidere thesauros bonorum suorum, cuius prout ille nouit : sed vera bona prædestinatis tribuere. ¶ Nota quartò, mulierem bonam, sanctam, & operosam, censeri inter bona, quæ maximè prædestinationem Dei iuuant. eius enim familiaritate vir & auocatur à malo, & promouetur ad bonũ. *Diuitius autem, & pauperus cor bonum, omni tempore vultus illorum hilaris.* Cor bonum Hebræi vocant iucundum, & lætum. vt Nabali contenti oues suas, cor bonum erat, id est, iucundum. Sensus ergo literæ est : Si diues, aut pauper cor lætũ habuerint, omni tempore vultum hilarem habebunt. Est enim responsum cordis ad faciem, & facies de corde pronuntiat. Dixit porrò sententiam hanc Author, vt notaret, non solũ se locutum de diuitibus, qui bonas habent vxores : sed de pauperibus etiam, quibus Dominus, cum vxore bona, iucundum cor præbet. vnde & læta facies consequitur.

3 *A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit : Delaturam ciuitatis : & collectio-*
nem

*nem populi : & calummiam mendacem : super mortem omnia grauiora. Dolor cordis & luctus, mulier zelotypa. In muliere zelotypa flagellum lingua, omnibus communicans. Sicut bouum iugum quod mouetur, ita & mulier nequam : qui tenet illam, quasi qui apprehendit scorpionem. Id est, Tria mala timeo : quartum verò ita horreo, vt ad faciem prodeat pallor & horror. Primum malum est, delatura ciuitatis. id est, si totus populus mihi efficiatur aduersus. est enim Græcis delatura, δολογία, id est, aduersatio. si ita loqui licet. Ita Iudæi habuerunt sibi aduersos Aegyptios, & gentes vicinas. Exod. 1. Secundum malum est, collectio populi, s. vt faciat mihi malum. vt collecti sunt Iudæi contra Apostolos, cum Stephanus fuit lapidatus. Tercium malum est, falsum testimonium. vt cõtra Naboth, & Susannam. Hæc tria mala, sunt morte grauiora. At mulier zelotypa quartum, & nimis horrendũ malum est. hæc est dolor in corde, & luctus in facie. Facit enim è corde lachrymas ad vultũ prodire. videlicet, quia suã linguã velut flagello continenter miserum virum ferit, semper cum eo exposulans : aliquãdo conuictijs proscindens. Illud verò, *Omnibus communicans*, aut significat zelotypam effundere apud quoslibet de viro querelas : aut, quod è quauis re occasionem de viro conquerendi sibiumat. Sequentia verba licet videantur generatim de omni muliere nequam intelligi, commodè tamen de zelotypa*

I. Cor. 12.

I. Reg. 25.

Exod. 1.

Actor. 7.

3. Reg. 21.

Dan. 13.

typā intelligantur. & est sensus: Vt in iugo bouum, vnus inquietus, turbat alterū, quāuis quietissimū: ita in iugo matrimonij, vxor zelotypa inquietissimū virum recedit, quāuis sit ille quietissimus. & sicut qui tenet diu scorpionē, non euadet, quin pungetur ab eo: ita qui vxorem tenet nequam, maximē zelotypam, mortiferē pūgetur ab ea. Solent enim huiusmodi viri aut vxorem occidere: aut in desperationem incidere: aut certē, cura rei familiaris abiecta, patriam etiam relinquere.

- 4 *Mulier ebriosa, ira magna: & contumelia, & turpitudine illius non tegetur.* Id est, Mulier quæ ebrietati indulget, magnam iram parit viro suo, si probus est: qui magnæ contumeliæ loco vxoris ebrietatem æstimabit. & quāuis mulier ebrietatis turpitudinem celare contendat, imò & si eius domesticam celent, celari non poterit. Est enim Hispanis verum prouerbiū: Vinum, numi, & amor dissimulari nō possunt. Aduerte, non magni mali loco ebrietatem in viris habitam. Nam inebriati sunt, non solus Nabal, sed & Ioseph, cum fratribus suis. & Dominus ait, Omnis homo primū bonū vinū ponit: & cū inebriati fuerint, tūc id quod deterius est. At fœminas inebriari, nemo non probrosum, ac omni ignominia plenum arbitratur. Cū enim illæ debili sint iudicio, si vino id debilius fecerint, id non nisi intolerandum erit.

- 5 *Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnosceretur.*

in palpebris illius agnosceretur. Id est, Fornicaria mulier indicatur per oculos impudicè elatos, & palpebras sublatas. Nam honesta mulier oculos gerit demissos, & verecundos, qui non facillè vagantur. Nam quæ fixit suum amorem in viro suo, fixit etiam oculos, ne videat alienos: quæ verò à viro submouit amorem, per oculos alienum quærit.

- 6 *In filia non auertente se, firma custodiam: ne inuenta occasione viatur se.* Nam solet fœmina, viro conspecto, se à fenestra, vel ianua subtrahere. si non se subtrahit, nec auertit, impudens est: ac ideo custodienda diligentius est: ne fornicandi occasionem inueniat. Vt enim natura leporibus, & seruis timorem dedit, quo suæ vitæ fugā prospiciat: ita dedit fœminis fugam & pudorem, quo suæ consulant integritati. Quæ manifesto periculo obiecta est, si pudoris custodia destituitur. *Ab omni irreuerentia oculorum eius caue, & ne mireris si te neglexerit. Sicut viator sitiens, ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum sedebit, & contra omnem sagittam aperiet pharetram, donec deficiat.* Id est, Quācunque impudentiam in filia tua repereris, adhibe illi custodiam. Nec mireris, si correctiones tuas neglexerit: id tua in eam indulgentiore educatione promerente, & eius exæstuante libidine ad id impellente. Vt enim sitiens, etiam turbidā bibit aquam: ita illa quemlibet amabit, etiam vilem. Nicolaus Lyranus credit per sagittam signifi-
- Lyranus,
cari

cari viri pudenda, & ego credo idem significari per palum. Porrò illud, donec deficiat, credo referri ad sagittam. alij referunt ad sceminam, quæ libidini inferuier, donec delassetur. Nam Messalina assererat se lassatam, non verò fatiatam. Donet obsecro lector hanc suis auribus irrogatam iniuriam.

7 *Gratia mulieris sedula delectabit virum suum, & ossa eius impinguabit. Disciplina illius datum Dei est. Mulier sensata & tacita, non est immutatio erudita anima.* Scio, literam hanc alijs aliter dispungi. vt ita legas: & ossa eius impinguabit disciplina illius. Datum Dei est mulier sensata & tacita. Nō est immutatio erudita animæ. Decreui tamen literam nostram sequi, & eius dispunctiones. Redit igitur Author ad probam vxorem, de qua initio capitis loqui cœperat. pro eodem, existimo, sumit mulierem sedulam, & quam dixerat fortem. Ergo quod initio capitis dixerat, mulier fortis oblectat virum suum, & annos vitæ ipsius in pace implebit, idem nunc dicit: illa gratiositas mulieris operosæ delectat virum: & lætum, sanum, & pinguem reddet. vt enim tristitia exsiccat ossa: ita lætitia impinguat, & sanum hominem reddit.

¶ Iam quoddam vxor domum suam in sanctitate, & diligentia gubernet, (quæ est vxoris disciplina) id donum Dei est. nec enim eò pertingunt vires humanæ. ¶ Illud verò, Mulier sensata & tacita, videtur aposiopesis. ac si dicat: Mulier prudens & tacita, summa

Messalina.

Prover. 9. l.

Prover. 17.

res

res est: nec eius à Deo erudita anima, permutari aliquo tēporali pretio potest. Quod repetit, cum subdit: *Gratia super gratiam, mulier sancta, & pudorata. Omnis autem ponderatio non est digna continentis anima.* Id est, Gratia Dei est sanctitas in vxore. gratia etiam Dei est, pudor quo castitas custoditur. Est igitur gratia gratiæ adiecta. & planè nullum auri pondus tam valet, quàm valeat continens anima. ¶ Inferunt hinc Theologi, non esse peccandum, pro quauis re temporali. Plus enim valet anima, quæ se à peccato continet, quàm quauis alia res temporaria. ¶ Quàm verò temporibus nostris hæc Theologia disparuit? Peccamus enim, nō multo auro, sed re vilissima prouocati. ¶ Iam inferat Theologus, castitatem non parari humanis viribus: sed gratiâ Dei. Nemo enim potest esse continens, nisi Deus dederit. Intelligitur hoc tamen, de ea castitate, quæ propter Deum seruatur: quam virtutem insulam Theologi dicunt. Est enim humana castitas, quæ ex naturæ constitutione, & frigiditate venit. Quam habentes Christus eunuchos à ventre matris vocat. non de hac sermo est. ¶ Porrò cum Peripateticus audit continentem animam, non eam intelligat continentiam, quam Aristoteles cum passionibus libidinis esse dixit: sed continentiam puram castitatem esse intelligat.

Theologi.

Sap. 2.

Matth. 19.

Aristoteles.

Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei sic mulieris bona species in ornamentum domus eius. Lu-

8

Ej

cornu

cerna splendens super candelabrum sanctum, & species faciei super aratem stabilem. Columna aurea super bases argenteas, & pedes firmi super platas stabilis mulieris. Comparat sceminam sanctam & speciosam Soli in mundo: & candelabro in templo. non potuit ferè altioribus rebus comparare. Sol in mundo pulcherrimus, simul & mundissimus est: pellit tenebras, illustrat etiã minimas orbis partes: efficit in eo omnia bona, pellit ferè omnia mala. Hęc suo modo facit vxor, quę sancta & pulchra est. nam repellit è domo sordes tum vitiorum, tum corporalium immunditiarum: illustrat domum, & spiritualibus, & corporalibus ornamentis curat & prospicientiã suã omnia domestica inspicit. demum causa est effectrix bonorum in domo sua, expultrixq; malorũ. Iam candelabrum aureũ templi, res erat magni, & pretij, & artificij, & illuminabat eos qui in templum ingrediebantur: ita magni pretij & artificij Diuini est vxor sancta, moribus suis illustrans domesticos. Lucet enim lux eius, vt omnes videant opera eius bona. Demũ, vt Salomon vitio vertit mulieri, quod sit vaga, quietis impatiens, non valens consistere in domo sua, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos: ita Ecclesiasticus mulieris bonę pedes comparat columnis aureis, super basibus argenteis: quales erant bases tabernaculi pulcherrimę. vt enim columnę super basibus non mouentur, sed firmę & stabiles manent: ita sancta mulier

pedes

Exod. vii.

Matth. 5.
Prover. 7.

Exod. 27.

pedes firmos, & stabiles habet. id est, qui non nisi ex necessitate domo egrediantur. stabilem enim mulierem vocat, quę non nisi inuita domo procedit. ¶ O sceminę, quę vobis vt sanctę placetis, eni propositum habetis exemplum, & speculum, quod inspiciatis. estis ne vt Sol in mũdo? vt candelabrum in templo? est ne in vobis affectus nunquam è domo egrediendi? Nam Hispani dicimus: La muger, y la gallina, por andar se pierden ay na.

Fundamenta aterna supra petram solidam: sic mandata Dei in corde mulieris sanctę. Est velut responsio ad quæstionem: Quam vocas bonam mulierem? Eam certę, quę ita stabilis mandata Dei firma in corde suo, vt sunt fundamenta firma, super saxo. Christus vocauit se petram, seu lapidem, qui & caput est fornicis, & fundamentum ædificij. Hęc petra facit cor nostrum, vt sit petra firma, s. in bono. Super tali corde surgit ædificatio, de qua Paulus meminit. Quod si aliquando ruit ædificium hoc, non id culpa est gratiæ facientis firmitatem: sed cordis nostri, quod machinatur, & impendit ferè semper ad malum.

In duobus contristatum est cor meum, & in tertio iracundia mihi aduenit: Vir bellator deficiens per inopiam: vir sensatus cõtemptus: & qui transgreditur à iustitia ad peccatum, Deus parauit eum ad romphaam. Id est, Compatior & contristor, vidēs strenuum militem, qui vires su-

Ff 2 as &

as & ætatem exhaustit in bello, pauperem tamen : qui porrò diuitijs, in præmium laboris onerandus erat. Tum doleo, videns virum prudentem, & gubernandæ reipublicæ idoneum, contemptum tamen, & sub modio delitescens, qui super candelabrum ponendus erat. Demum irascor ei, qui ex iusto, peccator esse vult. Irascor, inquam, quia eum Deus ad romphæam gehennæ parauit. Atqui Augustinus non irascitur peccanti : sed miseretur, afferens eum omni lachrymarum fonte descendum. Ieremias iubet cælos obstupescere, quia relicto fonte aquarum viuientium, populus cisternas quærît dissipatas. Deus verò tactus dolore cordis intrinsecus, (vt in Genesi dicitur) parat ob crimina perdere hominem, quem in sui regni consortium produxerat. At verò miserandum est, quòd tam facile committimus, quæ Deus tam durè parat ad romphæam.

II *Dua species difficiles & periculosa mihi apparuerunt. Difficile exiit negotians a negligentia: & non iustificabitur caupo a peccatis laborum.* Duo, inquit, officia in Republica sunt periculosa, & quæ difficile sit sine peccato exercere. s. Mercatura, quæ difficile exiit a negligentia rerum spiritualium: totum enim hominem mercatura sibi vendicat, nihil ferè relinquit animæ colendæ. & ars cauponaria, quæ in venditione & emptione ciborum nunquam non mentitur, nunquam non peierat, nunquam non fallit. Hæc duo

offi-

officia non sunt mala ex natura sua : sed potiùs Reipub. necessaria. At sunt difficilia quæ sanctè tractentur. Potest etià illud verbum, à negligentia, intelligi ita : Licet mercator sit diligentissimus : difficile tamen euadit aliquam negligentiam. Aliquando enim non meminit, quãti hæc aut illa merx constitit, quanti vendenda est. Aliquando obliuiscitur ponderis, aliquando debitorum, aliquando creditorum.

CAPVT XXVII.

Tradit varia : primùm de mercatura.

D *Ropter inopiam multi deliquerunt : & qui quærît locupletari, auertit oculum suū. Dixerat capit. præcedente de mercatore & caupone : subdit ad hoc propositum : Licet inopia coegerit multos ad peccandam, (nam scemina ex inopia se prostituunt) at, qui quærît locupletari, auertit oculum suum à Deo, ab anima sua, à recto. Licet enim Deus, consciètia, iustitia, & tharitas auocent auarum à dolis contra proximum nestendis : auaritia tamen, ac si esset his potèntior, ab his omnibus auari oculos auertit. Ergo explicat Author quod in sine cap. præcedentis dixit. difficile exiit avarus à neglectu rerum æternarū, quia ab eis oculos auertit. Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur : sic & inter medium empi-*

Ecclesi 26.

Matth. 5.

Augustinus.

Ierem. 2.

Genes. 6.

onis & venditionis angustiabitur peccatis. *Cometur cum delinquente delictum.* Hæc obscura verba sensum hunc habere existimo: Pallo figendo in lapidum compagine, locum datus, licet angustum: sed si palus grossior est, conteritur, dum violentè compagini inferitur. Ita mercator inter compaginem venditionis & emptionis locum peccato & dolo licet angustum facit: sed si dolus grandior est, conteritur cum dolo. Nam ludex refarcire damnum facit. Ergo, angustiatur, significat, angustus locus datur, & conteritur delictum cum delinquente, & à Deo, & à Iudice, & aliquando ab eo qui dolum sensit, in eo quod emit, aut vendit. Igitur contendit mercator dolos inferere inter venditionem, & emptionem: contendet Deus, eum cum suis dolis conterere. quod experientia docet.

- 2 *Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subuertetur domus tua.* Generalis potest esse hæc sententia. quia sine timore nemo potest iustificari. Sed de auaris specialis mētio est: qui si in emptionibus & venditionibus timorē Dei non seruauerint, cito videbunt suam subuerti domū, quam dolis suis ædificabant. ¶ Aduertat lector, auarum, imò & quemuis ferè hominem, sponte sua velle, & conari se in præcipitium conijcere. timor Domini est qui eum tenet, ne se præcipitet. ò miseriam cogitationis humanæ, quæ ad malum prona semper est: & labitur, nisi retineatur!

Ecclesi 1.

Genes. 6.

148

Sicut in percussura cribri remanebit stercus: sic aporia hominis in cogitatu illius. Id est, Fœmina concutiens cribrum, inuenit post concussionem furfures, & quisquillas: ita vir si cogitauerit se, si excusserit se, post examen hoc inueniet miseriam, egestatem, & quid non mali reperiet? Si tu tibi places, si nimis te æstimas, id facis, quia non te concussisti, non examinasti: excute te, & farina bonorum tuorum cadente, nihil nisi furfures, & miseriam inuenies. Est enim vniuersa vanitas *Psal. 38.* omnis homo. Est tandem omnis caro *Eccl. 40.* *Genes. 3.* Puluis est, & in puluerem reuertetur. Rectè igitur cum priore sententia quadrat, qui talis est, nisi se in timore Domini retineat, cito subuertetur.

Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Sententia est in S. literis trita. Ut illa, Tanquam aurum in fornace *Sap. 3.* probauit illos Dominus. Et apertū est, nos luteos esse, & ab igne fornacis soliditatem accipere: Nos filios esse, qui si extra correctionem *Heb. 12.* Patris simus, adulterini sumus, non genuini: Nos vasa immunda esse, quæ nisi tribulatio fricet, & mundet, idonei non sumus cælestibus donis recipiendis: Nos pan- *Isaia 64.* nos esse menstruatos, ac ideo egemus saponis acrimoniâ lauari. Demum Christus venit ad templum sanctum suum, velut ignis *Malach. 3.* conflans, & sicut herba fullonum.

Sicut rusticatio de ligno ostendit fructū illius: sic verbum ex cogitatu cordis hominis. Id est, Bona

Ff 4

& di-

& diligens arboris cultura in lucem profert bonum eius fructum: ita bona & diligens cogitationis cordis nostri cultura bonum verbum profert. Vt contrà, arbor neglecta profert sterilem fructum: & cogitatio neglecta verba, aut mala, aut stulta. Est enim cordis, & oris consensu. Per os pronūtiabis de corde. Ligula qua hauritur cor, est os. Demum bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum. ¶ Habes, cor nostrum egere cultura: vt eget ager, omni igitur custodia custodi cor tuum. Habes item, primum huius culturæ fructum, esse cogitationem. Inde & cordis, & cogitationis verbum est fructus. Ideo subditur. *Ante sermonem non laudes virum: hæc enim tentatio est hominum.* Id est, ne laudaueris hominem, donec eius sermonem audias. Nam, vt cote perspicitur aurum: ita sermone viri. Hac tentatione, seu examine, hominem expendes & agnosces. Rectè illud Socrates, Iuueni quem agnoscere volebat dixit: Loquere, & cognoscam te. ¶ Caue intelligas, ex vno verbo hominem cognosci. Habebant enim Pharisei bona verba, orationes longas, & velut luxurias ficus, folia pulchra. Habent etiam quidam in ore, Domine, Domine: sed operarij sunt iniquitatis. Sed ex cōiuctu, & familiari colloquio facili, quale fit cor, iudicatur.

Matth. 12.

Prover. 4.

Matth. 6.

Mar. 11.

Matth. 7.

6

Si sequaris iustitiam, apprehendes illam: & indues quasi poterem honoris, & inhabitabis cum eis, & proteget te in sempiternum, & in die agnitionis

IUSTITIA

inuenies firmamentum. Si Pauli verbum præ oculis habeas, Induimini Dominum non Rom. 13. frum Iesum Christum. intelliges Christum esse iustitiam, quam qui votis, precibus, & bonis operibus quærit, apprehendet. Intelliges etiam, eundem, esse poterem honoris. id est, polymitam, & talarem vestem, quæ Ioseph induebatur. Intelliges item, esse dominum domus, qui nos secum habitare faciet: esse etiam protectorem sempiternum. Feret enim nos in cælum, vbi abscondet nos in abscondito tabernaculi sui. Demum erit firmamentum, cui in die iudicij nitentur. Vocatur dies iudicij, dies agnitionis. agnoscat enim tunc se quisque, & agnoscat ab omnibus. Tunc erit Christus firmamentum, cui nitentur omnes, quotquot peccauimus, iustificati verò fuimus, per redemptionem, Rom. 3. quæ est in Christo. ¶ Perspice Christianum, Christo vestitum exterius: qui Christum habitatorem habeat interiùs: qui Christum habeat perpetuum protectorem, & columenam, cui nitatur maxime in die iudicij. Quàm longe ab his distant mores nostri? Nihil enim minus in quouis nostrum perspicitur, quàm Christus.

Volatili ad sibi similia conueniunt: & veritas ad eos, qui operantur illam, reuertetur. Tritum est, delicias, diuitias, & honores mundi, vocare vanitatem, mendacium, fallaciam, & insaniam: ac ideo sanctitatem vitæ, vitamque 1. Pet. 4. spiritualement, vocare veritatē. in qua eos qui adorant, adorare oportere, Christus docet. Iohan. 4.

Ioh. 3.
Ioh. 14.
Ioh. 14.
Ioh. 6.
Gen. 8.
Luc. 11.

de qua dicitur, Qui facit veritatem, venit ad lucē. & licet Christus vocetur veritas, quia non mentitur: & Spiritus sanctus vocetur Spiritus veritatis, quia vera suggeret: veritas tamen veritas est, quia non est mendacium, & vanitas vitæ: sed veritas ipsa rerū. id est, veræ deliciae, verè diuitiæ, verus honor, verus panis, &c. Iam igitur, vt aues, ex commercio naturæ, ad sibi similes conueniunt: ita veritas & sanctitas, non inueniens inter impios, vbi suum collocat pedem, vt columba Noe, reuertitur ad pios. vt etiam diabolus, non inueniens in locis aridis requiem, reuertitur ad domū vnde exiit.

¶ Dices, quomodo potest veritas reuertere ad operarios eius? num exit ab eis, vt redeat ad eos? nam si exit, iam nō illi veritatem operantur. Respōdetur, intellectum huius verbi ex textu pendere sequēti. *Leo venienti insidiatur semper: sic peccata operantibus iniquitatem.* Id est, Vt leo qui in insidijs est, ad veniētem offert se, etiam nihil tale metuenti: ita peccatum se offert peccatori, etiam peccatum non cogitanti. vbiq̄ enim se exhibet peccatori peccādi materia. Ita nunc, viro operanti veritatem, veritas ipsa vbilibet se exercendam offert: & si aliquando veritatis exercendi occasio fugit, statim reuertitur. Ad eō & Deus bona vbilibet parat bonis: & diabolus indefinēter parat mala malis. Sed hoc discrimen, quōd peccatum leo invidiosus peccatorem: veritas omne bonum est, beans veritatis operatorem.

E. D. M.

Homo sanctus in Sapientia manet sicut Sol: nam stultus vt luna mutatur. Inter multa, quæ Domino Deo conueniunt, id ferè præcipuum est, quōd immutabilis sit: idemq̄ omnino, sine vlla mutatione perseueret. Hanc maximam prærogatiuam Dominus cōcedit (suo tamen modo) Sanctis suis: vt ferè non mutentur. Non enim iustum cōtristabit, quicquid illi acciderit. & Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion: nō commouebitur in æternum. & Pax multa diligentibus legem tuam, &c. Nam vt Ioannes ait, Omnis qui ex Deo natus est, peccare non potest. At, qui non peccat, nō mutatur. Id est quod Author dicit, Sanctus homo immobilis est. minimè peccat, minimè sanctitati suæ maculæ notam imponit. ¶ Dices, num non Samson, Dauid, & Salomon peccarunt? Planè: ideo Author addidit, Sanctus, in Sapientia sua. id est, dum in Sapientia manet, manet vt Sol. Si à Sapientia, & charitate decidat, cecidit certè e cælo Lucifer. Vt etiam Ioannes intelligendum est, s. quōd natus ex Deo, dum semen Dei cōseruat, peccare non potest. Iam verò, vt sancto viro Deus communicat suam (suo modo) immutabilitatem: ita stultis non communicata hęc immobilitate, necesse est, vt subinde varientur, vt luna. ¶ Paret hinc, nō solū iustum per annū posse sine mortali crimine perseuerare, vt dixit Scotus: sed & per plurimos annos. manet enim sicut Sol. ¶ Porro vocatur hoc loco Sapientia sanctitas vitæ, quæ

V. G. A.

vera Sapientia est: cui Christus verus iustitiae Sol semper adest. talis porrò habitator, talem immobilitatem hospiti suo largitur. Largitur etiam ei, vt sit quidam Sol: vt hic habemus. nã alibi dixit, Vos estis lux mundi. at clarum est, lucem mundi Solem esse.

Math. 5.

9 *In medio insensatorum serua verbum: tempore in medio autem cogitantũ assiduum esto.* Id est, Dum versaris inter stultos, ne proferas verba Sapientie: reseruato ea tempore suo, cum proderit ea dixisse. Cura interim consortia & familiaritatem grauium virorum, qui non nisi cogitata & expensa loquuntur. Salomon dixit, esse tempus tacendi. Author explicat, quod sit illud tempus. Certè cum inter stultos versaris: ne sanctũ detur canibus.

Eccles. 3.

Math. 7.

10 *Narratio peccantium odio, & risus eorum in delictu peccati.* Id est, Viris bonis, sermones peccatorũ sunt molestissimi: nec enim narrant, aut rident, nisi peccata & delicta sua, quid verò grauius homini pio, quàm Dei offensiones audire? Ait enim, Vidi prauaricantes, & tabescebam. & item, Tabescere me fecit zelus meus. &c. Sed quid loquatur peccator, nisi peccata? siquidem ex abundantia cordis os loquitur.

Psal. 118.

Eodem.

Luc. 6.

11 *Loquula multum iurans, horripilationem capiti statuet: & irreuerentia ipsius obturatio est aurium.* id est, Dignum est, vt cum multum iuratur, caput audientis exhorreat: vt pote quod videt, sacrosanctum Dei nomen ita prosternei, & calcari. Iam verò irreuerentia blasphemie

excit-

excipi debet, non nisi aurium obturatione. Erat enim Iudæis solenne, aures continere, cum blasphemiam audiebant. vt in Actis Apostolorum est videre. ¶ Pro irreuerentia, Græcis est, pugna, vel rixa. sed hac periphrasi Author nominauit blasphemiam. nec enim Iudæi blasphemiam nisi circumloquendo audebant nominare, vt supra dictum est.

Act. 7.

Eccles. 23.

12 *Effusio sanguinis in rixa superborum: & maledictio illorum auditus grauis.* Qui non sunt superbi, rixantur aliquando, non tamen ad effusionem sanguinis rixa procedit: at superbia per rixam irritata, ad sanguinẽ contendit. Iam cum superbi maledicunt, & conuiciantur, quis poterit eos, vel auditu sustinere? O igitur superbia, quot malorum es causa? Iure delictum maximum diceris.

12

13 *Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum suum. Dilige proximum, & coniungere fide cum illo. quod si denudaueris absconsa illius, non persequeris post eum. Commisi tibi secreta mea, tu ea prodidisti. plane perdidisti fidem apud eos qui te audiunt: & nullus propterea audebit tibi amicus esse. Imò & Dei prouidentia faciet, vt sicut tu fidem non seruasti amico tuo, ita nec amicus vllus eam tibi seruet. Si ergo diligis proximum, fidem illi serua. quod si forsã denudasti eius absconsa, ne illum contendas in amicum habere: neque secteris eius amicitiam. nec enim recuperabis quod amifisti.*

13

Id quod

Id quod sequentibus exemplis Author illustrat. *Sicut enim homo qui perdit amicum suum, sic & qui perdit amicitiam proximi sui. Et sicut qui dimittit auem de manu sua: sic dereliquisti proximum tuum, & non eum capies. non illum sequarū, quoniam longè abest: effugit enim quasi caprea de laqueo: quoniam vulnerata est anima eius: vltà eum non poteris colligare* Vulgarus sensus primæ partis est: Vt perdis amicum, cū moritur: ita & perdis, cū eius secreta reuelas. Alter sensus se mihi offert: Amicus & amicitia pari gradu currunt: ac ideo si amicitiam leuiter violasti, violasti & amicum leuiter. sed si ictu lethali (qualis est secreti apertio) amicitiam læsisti, crede omnino amicum amissum. s. vt amittitur auis, cū de manu volauit: & caprea, cū de laqueo fugit. Desperanda enim est vtriusque recuperatio. non colligabis, id est, non ligabis capream vltrà. Christo gratia, qui ad eò grauius à nobis læsus, & ad eò grauius pronobis vulneratus, non reijcit amicitiam nostram. imò spes est, tam futurum nobis penitentibus amicum, quàm si non peccassemus. In eundem finem subdit Author: *Et maledictus est concordatio. Denuotare autem amici mysteria, desperatio est anima infelicitis.* id est, Dixisti conuitium in amicum: ne desperes: poteris ei reconciliari. aperuisti eius secretum, ò infelix anima, despera reconciliationem. ¶ Habes, grauissimum esse crimen, prodere amicorū mysteria, (si grauia sunt)

facit

facit enim animam infelicem, violat amicitiam lethaliter, amittit amicum (tantum s. bonum) irreconciliabiliter.

Annuens oculo fabricat iniqua, & nemo eum abijciet. In conspectu oculorum tuorum condulcabit os suum, & super sermones tuos admirabitur. nouissimè autem peruertet os suum, & in verbis tuis dabit scandalum. Multa audiui, & non coequaui ei: & Dominus odiet eum. Multa leguntur de annuente oculo. Dicitur enim, Non sum pergaudeant mihi, qui aduersantur mihi, & annuunt oculis. & item, Qui annuit oculo, dabit dolorem. Porro per annuentem oculo, Rabanus intelligit proditorem: Lyranus, eum qui signis amicitiam soluit. Sed Author videtur loqui, de eo, qui oculis adblanditur, intus verò molitur tibi malum. quia verò oculis gratiosus est, & blandus, nemo eum abijciet. Blandimur enim adblandientibus nobis. Hi adultores coram nobis condulcant verba sua, dicuntq; se admirari sermones, & opera nostra: sed nouissimè laudes in calumnias vertunt, faciuntq; vt alij de verbis nostris offendantur. Multa, inquit, audiui mala, quæ admittunt homines: sed nullum malum existimo adulationi esse æquale. Si enim mala vel admittimus, vel prosequimur, adultores sunt ferè in causa. Maximè horum maleficium in curijs Principum demonstratur. Neq; enim Principes tantū damnum Reipub. inferrēt, si sui vera illis dicerent. Rectè igitur Pilatus quærit,

14

Psal. 34.

Prouer. 10.

Annues oculo.

Rabanus.

Lyranus.

Iohan. 18.
Iohan. 14.
Psal. 30.

querit, Quid est veritas? quia Principes vix veritatem audiunt. At Deus veritas est: & veritatē requiret Dominus. ¶ Gracis, pro audiui, est odiui. & sensus est: Multa sunt mala, quæ odiui, sed nullum æquē, vt adulationem. Videtur igitur Author in curia versatus, vbi Princeps, adulatorum causa, erat Reipub. pestis. Subdit Author ad hoc propositū multa. *Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet: & plaga dolosa dolosi dividet vulnera. Et qui foueam fodit, incidet in eam: & qui statuit lapidem proximo suo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo. Facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur, & non agnoscet vnde adueniat illi.* Ergo, qui consilium Principi dat, in malum aliorum, is in altum proiciens lapidem, ab eo in capite ferietur: & ea dolosa plaga, quā alios ferire voluit, vultus rumpet in eo. cadet in foueam, & laqueum, quem alijs parabat. & denique malum cōsilium consultori pessimū. Exemplo sit Aman, Assuero pestilens consilium dans, contra Iudæos: id consilium recidit in caput eius, quā miser parte non credebat. Deus autem nouit, vt iustos è laqueo eripere: ita & iniquum capere captione, quam alij parabat. Vide similia his in Psalmis, Prouerbis, & Ecclesiaste. sed illud pulchrum, In laqueo isto quem absconderunt, cōprehensus est pes eorum. Cognoscetur Dominus iudicia faciēs. Ergo cum, qua parte nescit, malo cōsultori malum venit, causa

Esther 9.

Psal. 7.
Prouer. 26.
Eccles 10.
Psal. 9.

causa Deus est, qui (vt iustus iudex) iudicia facit. Ideo subditur: *Illusio & improprium superborum, & vindicta sicut leo insidiabitur illi.* Id est, Solent superbi, illusione, & improprio alios afficere. sed ei illusioni & improprio parata vindicta est, vt leo in insidijs paratur venationi. & vt leo prodit vnde, quam venatur fera, nesciebat: ita & vindicta à Deo prodibit, vnde illusor ignorabat. Exemplo sit illusio & improprium Iudæorum contra Christum: quibus ex insidijs prodijt Titus & Vespasianus, omnes vt leo cōminuens. Ad idē pertinet quod sequitur. *Laqueo peribunt qui oblectantur casu iustorum: dolor autem consumet illos antequam moriantur.* Hanc clausulā suo laqueo explicauit Achitophel, prius delectatus casu Dauidis. *expli-* 2. Reg. 17. *cavit & Iudas Magistri sui ruinam machinatus.* Matth. 27. Quis verò explicabit dolorem (quo illi miseri cruciabantur) qui eos ad laqueum adegit? Tu verò ne aded rigorem quæras, vt laqueum semper intelligas. Per laqueum intellige casum, & ruinam in quam ruit, qui eam alijs fabricabat.

Ira & furor vtraque execrabilia sunt, & vir 15
peccator continens erit illorum. Hoc est Thema capitis sequentis. est verò ira minor, quàm Furor. furor. Nam furor est velut furia, quā iratus agitur. Vtrunque est execrabile monstrum. & peccatores vtroque maximè afficiuntur, nec à se reijciunt. nam iusti, si irascuntur, non sunt peccare tamen: & si quid irati dicunt, Psal. 4.

Psal. 118.

aut faciunt, compunguntur. Pax enim multa diligentibus legem Dei, & non est illis scandalum.

CAPVT XXVIII.

De remissione iniuriæ.

VI vindicari vult, à Domino inueniet vindictam, & peccata illius seruans seruabit. Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecâti tibi peccata soluentur. Homo homini referuat iram, & à Deo querit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram: & propitiationem petit à Deo? quis exorabit pro delictu illius? Deus noster tã misericors, condonare vult nostra peccata, non vindicare: parcere vult, non seruare. quod ingenium habet ille, vult nos habere. quem spiritum habet, iubet, vt habeamus. nisi enim dimiserimus fratribus, ex cordibus nostris, neque ille dimittet nobis. Et quod dignũ est omnimoda obseruatione, in ea oratione, quam quotidie eramus precaturi, ita nos precari iussit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimit. vt puderet cõdemnationem nobis petere, si non dimitteremus. Et quis non stupeat, videns Deum donantem nobis in Christo omnia delicta: & delentem, quod contra nos erat decretum cõdemnationis? Si ergo ita Deus: quid nos facere par est? Si quidem

uat iram, & à Deo querit medelam? In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur? Ipse dum caro sit, reseruat iram: & propitiationem petit à Deo? quis exorabit pro delictu illius? Deus noster tã misericors, condonare vult nostra peccata, non vindicare: parcere vult, non seruare. quod ingenium habet ille, vult nos habere. quem spiritum habet, iubet, vt habeamus. nisi enim dimiserimus fratribus, ex cordibus nostris, neque ille dimittet nobis. Et quod dignũ est omnimoda obseruatione, in ea oratione, quam quotidie eramus precaturi, ita nos precari iussit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimit. vt puderet cõdemnationem nobis petere, si non dimitteremus. Et quis non stupeat, videns Deum donantem nobis in Christo omnia delicta: & delentem, quod contra nos erat decretum cõdemnationis? Si ergo ita Deus: quid nos facere par est? Si quidem

Matth. 18.

Matth. 6.

Eodem.

Coloff. 2.

quidem offensa Dei nostri infinita est, vt ille infinitus est: nostri verò offensa, nulla ferè est, vt nos sumus vniuersa vanitas: & Psal. 38. quorũ dies sunt velut aranea: & qui sumus Psal. 9. mendaces in stateris, id est, qui appèsi in bilance, cum vanitate, ipsa vanitate vaniores verè apparebimus. Ergo si quãtus est offensus, tãta eius offensio: vt homo peccator est ferè nihil, nulla erit sua offensio planè. Cur ergo, quod nihil est, nõ dimittemus? Si Deus dimittit tanta, cur non & nos tam minima? Author verò enumerat rationes, cur dimittere debeamus. Prima est, ex periculo: Si nos nõ dimittimus, neque Deus. Christus Matth. 6. addit, si dimiserimus, dimittet Deus. Secunda, quia qui nos offendit, proximus est. Hebræis verò proximus dicitur socius, amicus: Latinis est coniunctissimus. Si amicus est, charitas operiet multitudinẽ peccatorum 1. Pet. 4. eius. Si coniunctissimus, vide ne dum in eum euomis irẽ tuẽ ignem, eodẽ tu exuraris. Tertia, quia qui te offendit homo est, nõ Angelus, nõ Deus. Quid verò ab homine, qui mēdax est, nisi errata & mēdacia speres? Mirandũ est, si homo bene agat: nõ verò, si peccet. Quarta, quia similis tibi est. Tu verò vtinã aliquãdo, & nõ semper pecces. quid igitur si & ille te semel offendit? Quodd si Filiũ Dei, ea causã mouit, ad hominis peccata donanda, quia homo ei similis erat, ac ideo sibi videbatur fecisse, quod homini faciebat: cur nõ & tu homini tam simili tibi donaueris? nõ odisse similẽ tibi, te odisse, certè videretur.

Genes. 2.

Genes. 6.

Galat. 5.

Psal. 71.

Quinta, quia caro est, ac ideo ad malum ab adolescentia prona. caro, atque propterea iumentum. caro, ac ideo concupiscit contra spiritum. Quòd si aliunde carnè spectes, vt, ex quo Christus in carnatus est, honorabile est nomen hominis coram Deo: ita & ex quo Verbum caro factū, iam carnis nomen venerabile sit omnibus nobis. ac propterea licet caro offendat, remittēda est eius offensa. Demum subdit Author, Quis exorabit pro delictis illius? Sensus est: Quiuis forsan audebit orare Deum, pro eo, qui peccata proximi minime donat: sed impossibile erit veniam impetrare. Decretum enim Dei est, nemini remittere, qui non remittat, etiam si omnes Sancti eam remissionem à Deo precentur. In idem propositum subdit Author. *Memento nouissimorum, & desine inimicari: tabitudo enim & mors imminent in mandatu eius. Memorare timorem Dei, & non irascari proximo. Memorare testamentum Altissimi, & despicere ignorantiam proximi.* Addit Author causas, cur remittere debeamus. Sit ergo post præcedentes sexta, memoria nouissimorū. In mortis, examinis seu Iudicii, gloriæ, inferni. Dicitur enim est, Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Planè deponet furorem, qui furorem Dei in morte, Iudicio, & inferno nouit explicandum, & in non remittentem effundendum. Planè mors attentius considerata, mortem affert affectionibus nostris, quanuis viuæ, & vigentes fuerint. Qui intelligit præscindi sibi vitam,

nor

Isaia 38.

Rom. 12.

Psal. 48.

Apo. 2.

Eccli 1.

Eccli 19.

Math. 23.

Exod. 19.

non velut leo irascitur: sed sicut pullus hirundinis clamat: meditatur vt columba. Septima ratio huic sextæ connexa, quia tabitudo, id est, putredo corporis, & mors animæ impendent, & imminent violationi mandatorum Dei. Ille iubet ita: Mihi vindictam. caue ne hoc mandatum violes. Ita enim cogita, Diuina mandata esse velut nubes, iam iam in pluuiam impendentes, vt pluant super bonos innumera bona: super malos verò corruptionē corporis, & mortem animæ. Siquidem in inferno, corpus dānati putre erit, s. quod pascentur vermes: & anima mortem secundam (quæ vera mors est) patietur. Octaua ratio. Memorare, inquit, timorem Dei. Nam qui timet Deum, expellit peccatum: ac ideo etiā iram. Qui timet Deum, continens est iustitiæ: ac ideo etiam mansuetudinis. Demum qui timet Deum, cauet iram contra proximum, ne fortè hanc irā Deum prouocet ad iram: & talem inueniat Deū, qualis inuenitur à proximo. Deo enim sit, quod minimo sit. Nona ratio claudit duas. prior est, Memorare test. Testamentum seu fœdus inijt tunc Deus cum Iudæis, nunc verò cum Christianis, quòd ipse esset illis & his Deus, sors, hereditas: hi verò essent Deo gens sancta, regale sacerdotium, populus acquisitionis. Ergo si inimicitias cum fratribus alis, intellige te eas cum Regibus, Sacerdotibus, genteq; sancta nutrire. Demum si cum fratre bellum gerere placet, cum Deo intelligas bellum te gerere. Altera

ratio est: frater qui in te peccauit, ex igno-
 rantia fecit. est verò id peccatū venia dignū.
 ¶ Tu nota, omne peccatū ignorantiam esse.
 nequit enim peccatum non mistā ignoran-
 tiam habere. Nam & Philosophi dixerunt,
 Omnis malus est ignorans. & Saul fatetur,
 quòd ignorauerit multa. & de Iudæis dici-
 tur, quòd eos excæcarit malitia sua.

1. Reg. 26.
 Iohan. 11.
 Rom. 11.

2. *Abstine te à lite, & minues peccata: homo enim iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium immittere inimicitiam* Licet generalis sit sententia, comprehendens etiam lites coram Iudice, suauis tamen intellige de rixa contra proximum. Cohibe te, inquit, à lite, & rixa, & minues peccatū: peccatoris enim est per iram suam amicos, & pacem habentes turbare. quod fit, quando odium cum aliquo gerimus. turbantur siquidem eodem odio, qui ex nostra, & illius parte sunt. Est verò diaboli munus, pacem hominum turbare: sicut Dei, turbatam sedare. Subdit Author elegantem similitudinem. *Secundum enim sylua, sic ignis exardescit: & secundum virtutem hominis, sic iracundia illius erit, & secundum substantiam suam exaltabit iram suam.* Id est, Si in sylua pauca & parua sint ligna, exiguus in ea ignis cõsurget: magnus verò, si ligna sint & magna, & multa. ita si pauper sis, breuis erit ira: at si potens & diues, ò quàm magna erit ira tua? facile enim potens & diues iriritatur, excandescit, clamat, lædit, nec à lædendo

dendo cessat. potentia siquidem & opes vires iræ ministrant. Deo gratia: quem opes & potentia non reddidere turbulētum, sed mansuetissimum. Hunc igitur, non bilem suam, Principes viri imitentur.

Certamen festinatū incendit ignem: & lū festinans effundit sanguinem: & lingua testificans adducit mortem. Si sufflaueris, quasi ignis exardabit: & si expueris super illam, extinguetur: vtraque ex ore proficiuntur. Id est, Si verbis concitatus contra proximum certaueris, inde iræ ignis incendetur: & si cum eo cõcitatus pugnaueris, eius sanguinē fundes: & adducentur testes, qui eum sanguinē fusum testificēt, inducentq; tibi mortē, quàm s. Iudex tibi irrogabit. Igitur si iram tuā sufflaueris, odij causas excogitando, & vrgendo, illa velut ignis ardebit: sed si in iram expueris, causas mansuetudinis in eam velut aquā iniiciendo, ira extinguetur. Ac similiter, verbis duris, velut impetu venti, iram tuā & alienam, velut ignē accēdes: vno verbo pacifico, velut spūto iniecto, eā extingues. Ex vno fonte dulcis prodit aqua, & amara, ex vno ore discordia prodit, & pax. Tu D. Iacobū vide sup hac re. Iacob. 3.

SECVNDA PARS.

De bilingui.

Sufurro, & bilinguis, maledictus: multos enim turbauit pacem habentes. Vocatur sufurro, qui clam alijs detrahit. Bilinguis, qui aliud dicit, quàm sentit. Maledictus ergo fit, qui vel clam alienam famam rodit; vel etiam

manifestè contra veritatem, quam nouit, alienæ famæ notam inducit. Tanti enim honorem facimus & famam, vt qui eam ledit, maximè lædat. Est enim melius nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Sequitur eadem res explicatiùs. *Lingua tertia multos commouit, & dispersit illos de gente in gentem. Ciuitates muratas diuitum destruxit, & domos magnatorum effodit. Virtutes populorum cõcidit, & gentes fortes dissoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit requiẽ, nec habitabit cum requie.*

Lingua tertia Lingua tertia, vocatur, quæ inter duos seminat discordias: quæ inter amicos, inimicitiam facit. hæc turbat pacem aliorum: facit, vt is qui amisit famam, amittat & patriam. Bella mouet, quâ causa ciuitates diuites, & domus Principum diruuntur: populi currunt ad arma: eorum vires concidunt: & eorũ fortitudo dissipatur. Facit lingua tertia, vt coniugata à viro eijciatur domo: ac ita non fruatur bonis, quæ multo labore quæsiuit. Horum ne maius testimonium requiras, quàm linguam serpentis, quæ eiecit primos parètes è paradiso. Vnde quot mala processerint, quis vel mente comprehendere queat? Et si expenderis, vix peccatum grande committimus, nisi diaboli instigatione: quæ, quid aliud est, quàm lingua tertia inter Deum, & nos? Est ergo lingua tertia diabolica lingua. Ideo meritò, quiuis nostrum monetur, ne illam, respiciamus. id est, ne au-

res ei

res ei porrigamus. alioqui, neque nos habebimus requiem in nobis, nec requiem dabimus ijs, qui nobiscum habitare volunt. Rectè igitur D. Iacobus, Lingua est vniuersitas iniquitatis. Siquidem tot est illa causa malorum.

Flagelli plaga liuorem facit: plaga autem lingua comminuet ossa. Multi ceciderunt in ore gladij, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. Grauior est percussio linguæ, quàm flagelli. nam flagellum facit in carne liuorem: lingua, vulnus in anima. faciliùs feras ossa tibi conteri, quàm famã denigrari. Et equidem multos vorauit gladius: sed plures linguæ. Id est, gladius alienus multos occidit in corpore: sed multò plures propria lingua occidit in animo. qui enim infamiat alios, quasi animo intereunt. peccando s. mortaliter. ¶ Aduerte quàm consultò non dixit, non sic qui intereunt: sed non sic, quasi qui intereunt. Nam licet peccando mortaliter intereamus: non tamen omnino, sed quasi. animus enim non interit, nisi in inferno, vbi post quasi mortem, venit omnimoda mors. quæ propterea mors secunda vocatur, non quòd tunc anima vertatur in nihilum: sed quòd melius fuisset in nihilum verti. Nam melius fuisset ei, si natus non fuisset homo ille.

Beatus qui testis est à lingua nequam, qui in iracundiam illius non transiit, & qui non attraxit iugum illius, & in vinculis eius non est ligatus. Iu-

Gg 5 gum

gum enim illius, iugum ferreum est: & vinculum eius, vinculum areum est. Mors illius, mors nequissima: & vtilis potius inferus, quam illa. Dupliciter hic obscurus locus exponitur. prius ita: Beatus quem Deus liberat, ne eum lingua nequam lædat: & ne irata lingua in eum sequiat: & super quem lingua viperæ iugum non posuit: & quem linguæ vincula non ligarunt. Durum enim est eius iugum, & ferrea vincula eius. Mors quæ illa infert, mors pessima est. quia melius est gloriose mori, quam graui infamiæ læsum, viuere. & melior est inferus, id est, sepultura, quam à lingua grauius infamari. Alter sensus est: Beatus ille quem Dominus liberauit, ne linguam haberet nequam: & ne iram linguæ in se sentiret: & ne iugum linguæ ferreum sustineret, aut eius vinculis ligaretur. Cum moritur lingua nequam, mors eius est pessima. vt est mors peccatorum pessima. & melior est infernus, quam lingua nequam. quia in inferno inuenitur iustitia, ius, & æquitas Dei: in lingua nequam nihil inuenitur, nisi nequitia. ¶ Qui videt se linguam nequam habere, intelligat, quod diabolus ei ferreum iugum imposuit, & æreis vinculis colligauit. Vt iugo, seruitutem notaret: & vinculis æreis innueret, nunquam à seruitute eripiendum. Vnde colligitur, eius mortem fore non malam solum, sed pessimam. vt intelligas, quam atrocissime fit ea lingua punienda. ¶ Illud verò, vtilior inferus, quam illa, Theologiam docet, Meliorem esse

Genes. 37.

Psal. 33.

Eodem.

esse poenam (quanuis sit illa tartarea) quam culpa. maxime quam culpa linguæ nequæ, quæ tantorum malorum causa est.

Perseuerantia illius non permanebit, sed obtinebit vias iniustorum: in flamma sua non comburet iustos. Id est, Si visa fuerit lingua nequam perseuerare, non perseuerabit nimis diu tamen, iustos lædendo. Deus enim à iustis in iniustos eam relegabit: vt quæ nocebat iustis, noceat iniustis. Ergo si flamma linguæ iniquæ attigerit iustos, non eos comburet. erunt enim vt rubus ille, qui videbatur aduri, & non vrebatur: sed viridis & illæsus perseuerabat. quid ni illæsus duraret, quem Dei præsentia tegebat? Huius rei exemplum in Susanna præcessit: sed in Christo absolutum est. Confidant ergo iusti, si in eos lingua sæuerit detractoria: non nimis diu eius sæuitia perseuerabit.

Qui derelinquant Dominum, incident in eam, & exardebit in illis, & non extinguetur: & immittetur in illos quasi leo, & quasi pardus lædet illos. Id est, Vt Dei prouidentia præseruat pios, ne lædantur à linguis iniustis: ita permittit, vt qui derelinquant Deum, incident in sæuissimas linguas. quæ ita in illis ardeant, vt nunquam extinguantur. Itaque linguæ iniquæ, vt leo rapiunt iniustos, & vt pardus eos lædet. Lædit verò pardus ex insidijs occultissimis, authore Plinio lib. 10. c.

¶ Malum igitur, & amarum valde est, te reliquisse Dominum. Argumentum verò quo

pro-

Exod. 3.

Dan. 13.

8

Plinius.

Ierem. 24.

Psal. 119. probabis te eum dereliquisse, est, verfarite,
& premi nimis multum à labijs iniquis, &
lingua dolosa. Quam porrò hæc noceat au-
Psal. 56. di Dauidem dicentem, Filij hominum, den-
tes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum,
gladius acutus.

9 *Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli
audire: & ori tuo facito ostia, & seras auribus tuis.*
Vt soles vineam spinis sepire, ne intrent la-
trones: ita sepi aures, ne audias detractio-
nes. & vt adhibes ostia domui tuæ: ita ad-
Psal. 140. hibe ostium circumstantiæ ori tuo. & vt ar-
cam fera munis, ne pateat furi: ita & au-
rem, ne pateat detractori. Spinis adhibet
auribus, quando audis inuitus: & qui te au-
dit, intelligit te audire grauati. Ostium ap-
ponis ori, quando nihil sine ratione loque-
ris: vt sit ostium ratio. Obseramus aures,
Genes. 3. quando mala audire recusamus. O si Heua
spinis sepisset aures, serisq; clausisset, ne dæ-
monem malè loquētem audisset. O si idem
Adam fecisset, ne Heuam audiret. Sepij spi-
Matth. 4. nis Christus aures, cū dæmoni dixit, Vt
de post me Sathana.

10 *Aurum tuum & argentum tuum conlla, & ver-
bis tuis facito stateram, & frenos ori tuo rellas: &
attende ne forte labaris in lingua, & cadas in con-
spectu inimicorum insidiantium tibi, & sit casus tu-
us insanabilis in mortem.* Id est, Conlla aurum
ac argentum, non illi parcas: facito inde
stateram, in qua, quæ es dicturus, examines:
facito etiam frenum, quo linguæ perulanti-

am cohibeas. ne si per ea labaris, cadas co-
ram dæmonibus, qui tibi velut leo insidi-
antur: cadasq; in infernum, vbi casus infa-
nabilis erit. ¶ Juber Author cōflari aurum
& argentum, vt inde numi fiant, qui in pios
vſus erogentur. qua re Deus inclinatus, fre-
no cohibeat linguam nostram, & faciat, ne
quid sine rationis libra loquamur. Aurea
porrò statera est, quādo, qui quid loquitur
lingua, in Dei gloriam refertur. Argentea
erit, quando, quod loquitur, in vtilitatem
proximorum loquitur. ¶ Cadimus autem
in conspectu inimicorum, cū in Iudicio
particulari, quo quiuis in morte examina-
tur, dæmones victores exiliunt. Non cadi-
mus, si non confundimur, quando dæmo-
nibus in porta (s. mortis) loquemur. id est, *Psal. 126.*
quando, ab illis in hora mortis accusati, &
à Christo Iudice liberati, dæmonibus insul-
tabimus.

CAPVT XXIX.

PRIMA PARS.

De mutuo dando.

QVI facit misericordiam, fœneratur
proximo suo: & qui praualet manu,
mandata seruat. Id est, Qui solet
esse misericors dando paupe-
ribus elemosynam, is mutu-
um etiā det proximo suo. neque enim mi-
nor est mutui, quāam dati gratia: & sæpe
quod

quod datū recuso, mutuū accepto. Idem dicitur sequenti versu. s. qui praxalet manu ad dandum multis, seruet mandatum de mutuo dando. Sanè in lege nostra duplex mandatum reliquit Christus. s. Omni petenti tribue. & Volenti mutuari à te, ne auertaris. Si ergo das, non verò mutuas, altera manu vales: non vtrâque. Vnum, non duo mandata seruas. ¶ Caue hoc loco, per fœnerare, ad vsuram dare, intelligas. sed fœnerare, est mutuū dare. Erat enim prohibitum Iudæis, alijs Iudæis fœnerari. ¶ Et pulcherrimè dicitur valere manu, qui dat, & mutuat. Nam auarus, qui nō dat, manū paralyticā habet, non verò valentem, aut sanam. Subdit Author. *Fœnerare proximo tuo in tempore necessitatis illius, & iterum redde proximo in tempore suo. Confirma verbum, & fideliter age cum illo: & in omni tempore inuenies quod tibi necessarium est.* Vt tempore necessitatis obligamur dare eleemosynā, ei qui non creditur habiturus, vnde soluere possit: ita & obligamur mutuū dare ei, qui videbitur fore soluendo. vt ergo est mortale, eleemosynā in necessitate negare: ita & est mortale, mutuū in necessitate prohibere. Ideo dicit, Fœnerare dando mutuū proximo in tempore necessitatis eius. Interim tu qui mutuū recipis, redde tempore statuto: & verbum tuæ promissionis, opere confirma: fidelisq; esto mutuatori. Ita enim fiet, vt cū iterum egeris, inuenias. ¶ Expende verbum, fideliter. nam mortalis, & grauissimā

Luc. 6.

Matth. 5.

Dent. 23.

simā infidelitas est, non reddere mutuū tempore suo, si licet. *Multi quasi inuentionem estimauerunt scenus, & præstiterunt molestiam his, qui se adiuerunt.* Id est, Ita multi mutuū non reddunt, ac si non mutuū, sed inuentum esset. quod grauissima est molestia, ac ingratitude ei, qui non eam meretur. si enim mutuator iuuit te, cur tu, ita mutuū retines, ac si non suū, sed tuū esset? ¶ Aduerte, quantam emphasim habeat, præstiterunt molestiam his, qui se adiuerunt. Quasi dicat, Mutuator fuit tibi in tua angustia quidam Deus: tu verò huic Deo molestus es? O quàm verum illud, Homo hominī Deus. s. mutuās mutuatorio. & homo hominī peior quàm fera. id est, qui recepit mutuū, ei qui dedit. *Donec accipiant, osculantur manus dantis, & in promissionibus humiliant vocem suam: Et in tempore redditionis postulat tempus, & loquetur verba acedia & murmurationum, & tempus causabitur.* Mores nostros graphice depingit. Nam cū mutuū petimus à proximo, eius manus arripimus, veluti eas osculaturi, & humilimis verbis promittimus nos soluturos, & gratiam reddituros. At cū tempus reddendi adest, prorogari redditionem petimus. quod si non facile impetramus, amaris verbis obmurmuramus contra eum qui mutuauit: sic pam reijciētes in tempus. s. quod fuerit sterile, pluuium, aut aliā causā impeditū, ac ideo nos soluere non potuisse. Hæc causamur, cū

sol-

soluere non possumus. Si tamen possumus, subdit Author: *Si autem potuerit reddere, aduersabitur solide: vix reddet dimidium, & comparabit illud quasi inuentionem. Sin autem, fraudabit illum pecunia sua, & possidebit illum inimicū gratis: & conuitia & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam.* Existimo significari: Si potuerit reddere, aduersabitur solida, ac integræ redditioni. id est, dicet se integrum soluere non posse, ac ideo vix reddet dimidium: gaudens, quòd aliud dimidium sibi maneat, ac si illud inuenisset. Quod sequitur, Sin autem, hunc habet sensum: Si nec dimidiū reddet, fraudabit creditorem pecunia vniuersa: ac ita eum pro amico inimicū faciet, & maledicta in eum iaciet, dicens eum esse parcum & auarū, &c. En quale hominum ingenium est. recedē stupet, qui dixit, Nunquid redditur pro bono malum? &c. Sed hic noster vsus ab antiquo est. ita enim solemus Deo, pro honore, & beneficio reddere offensas, & contumelias.

Multi non causa nequitia non scelerati sunt, sed fraudari gratis tinnuerunt. 2. Verumtamen super humilem animo fortior esto, & pro cleemosyna non trahas illum. 3. Propter mandatum assume pauperem: & propter inopiā eius ne dimittas eū vacuum. Primi mēbri sensus est: Multi nolunt mutuum dare: non quia mali sint, aut crudelēs: sed quia fraudari se, eo quod mutuo dederunt, timent. Secundi mēbri sensus est:

Tu

Tu o vir pie, etiam si fraudari te timeas, fortis animo esto, & humili tribue quod petit. nec differas eleemosynam ei dare. Tertium membrū ratio est, cur dare cogamur, etiam non redditoro, s. quia ita Dominus mādat. ne ergo dimittamus vacuum, eum qui ex inopia non erit soluendo. ¶ Habes lector duas causas cur demus, etiam his, qui non restituunt. Altera est, animus grandis, qui beatius credit dare, quā accipere. Qui Deo *Actor. 20.* similis, dat, & non impropert: solemq; suum *Iacob. 1.* oriri facit super bonos & malos, & pluit *Matth. 5.* super iustos & peccatores. Altera est, propter mandatū Dei, qui generaliter in Evangelio dicit, Omni petenti te tribue. & ab eo *Luc. 6.* qui mutuū petit, ne auertaris. Tertiā causam *Matth. 5.* subdunt verba sequentia. *Perde pecuniam propter fratrem & amicū: & non abscondas illam sub lapide in perditionem.* Id est, Naturā institutum est, vt minora, etiam cum sui detrimento, maioribus seruiant. ita enim omnia homini seruiunt. Seruiat ergo pecunia, fratri, & amico: tātò maioribus, quā pecunia. Perdit igitur pecuniam, id est, eam expone, licet non sis recepturus in terra. Illud porro, non abscondas illam sub lapide, videtur significare fuisse Iudæis vsū, thesauros suos sub certis lapidibus occultare: ne *Matth. 6.* foronū paterent iniurijs. At, inquit, magis illa pecunia abscofa perit. Solet enim ærugini, rubigini, & furibus esse obnoxia. Perit item heros suo, qui inde nullum emolumentum capit: perit & proximis, quorum

Hh

rum

rum necessitatibus non succurrit. Quod
verò noster Author de lapide ait, Christus
de sudario dixit, cum docuit eum conde-
mnandum, qui pecuniam in sudario liga-
tam seruauit.

Luc. 19.

2. *Pone thesaurum tuum in præceptis Altissimi, & proderit tibi magis quam aurum.* Id est, Pecuni-
am, vt tuta sit, arcæ commendas. commen-
da præceptis Altissimi, & tutior erit. Ita Do-
minus, Nolite thesaurizare vobis thesau-
ros in terra. Quomodo verò profit thesau-
rus dispensatus iuxta præceptum Dei, se-
quentibus verbis docetur. *Conclude eleemosy-
nam in corde pauperis, & hac pro te exorabit ab
omni malo.* Ergo eleemosyna corâ Deo con-
sistit : & cum videt eum qui eam dedit, ali-
quo malo premi, statim accurrit, & genibus
Dei prouoluta rogat, vt ab eo malo illum
eruat. Orat, inquam, & exorat: rogat, & im-
petrat. Vbi & Dei nostri ingenium erga elee-
mosynam affectissimū, & eleemosynæ valo-
rem & vim contra omne malum effica-
cissimam intelligis. ¶ Nota verbum, in cor-
de pauperis. quo significatur, & eleemosy-
nam in occulto faciendam : & ita facien-
dam, vt cordi pauperis grata sit. tunc enim
concluditur in eius corde, cum eius necessi-
tati benignè succurrit. Nam quæ parciū,
& miserius datur, in corde minimè conclu-
ditur. ¶ Secundò nota verbum, exorabit.
quod aperte significat efficaciam impetran-
di. quàm igitur est eleemosyna potens !
¶ Terc-

Matth. 6.

Est profopae-
pacia de qua
suprà c. 17.

¶ Tertiò, non te prætereat verbum, exora-
bit ab omni malo. Nullū est ergo malum,
aut culpæ, aut pœnæ, contra quod eleemo-
syna non valeat. De hac re vide Tob. 4. *Tob. 4.*
*Eleemosyna viri, quasi sacculus cum ipso, & grati-
am hominis quasi pupillam conseruabit. & postea
resurget, & retribuet illis retributionem, unicuique
in caput illorum.* Hæc sunt à me explicata c. *Ecclesi. 17.*
*17. suprà. Super scutum potentis, & super lance-
am aduersus inimicum tuum pugnabit. Scutum
defendit, lancea offendit. Igitur eleemosy-
na est pro armis defensiuis, & offensiuis,
contra aduersarios nostros. s. quia facit, vt
Deus pugnet pro nobis : vt olim pro He-
bræis in mari rubro. At fauor diuinus &
defendere nos, & offendere hostem potest.
intelligit, hostem generaliter, seu visibilem,
seu inuisibilem. ¶ Ne verò credas eum qui
dat eleemosynam, à nullo hoste tentadum.
Nam & Iob prius, & Christus postea (qui *Iob 31.*
eleemosynas dabant) hostis insultibus mi-
nimè caruerunt. sed sensus est, eum fore vi-
storem, qui eleemosynis intendit. ¶ Et ego
credo, non hîc intelligi, eum qui vnam aut
alteram dat eleemosynam : sed qui intelli-
git super egenum & pauperem, & c. Huius-
cemodi Christus vocat misericordes, qui *Matth. 5.*
misericordiam consequentur.*

Ecclesi. 17.

Exod. 14.

Iob 31.

Iohan. 13.

Psal. 20.

Matth. 5.

SECUNDA PARS.

De fideiubendo.

VIR bonus fidem facit pro proximo suo : 2. & 2.
qui perdidit confusionem, derelinquet sibi.

Hh 2 Id est,

Id est, Non solum vir bonus mutuū dabit, & eleemosynam : sed etiam fideiuebit pro amico. est enim fideiussio licet periculosa, vtilis porro, & saepe proximis nostris necessaria. Sequens versus habet duos sensus. Prior est : Qui amittit verecundiam, non fideiuebit, sed sibi derelinquet, ac seruiabit, nolens fideiubere. Planè quippe, cum rogor vt fideiueam, si nolim, amitto verecundiam coram proximo, vt mihi bona mea feruem. Alter sensus, vt credo germanior, est: Vir bonus fideiubet, & exponit bona sua pro amico : amicus tamen si amisit verecundiam, non soluit pro fideiussore, sed sibi seruat. Contra quem subdit Author: *Gratiam fideiussoris ne obliuiscaris : dedit enim pro te animam suam.* Id est, Beneficium quod tibi fideiussor prestitit, habeto in memoria semper : siquidem si pro te suam substantiam exposuit, perinde est, ac si vitam exposisset. imò nonnunquam contingit, vt vitam exponat fideiussor. veluti qui pro captiuo, vt liber fiat, ipse fit obses.

4 *Repromissorem fugit peccator, & immundus. Bona repromissoris sibi adscribit peccator : & ingratus sensu derelinquit liberantem se.* In primo membro, immundus vocatur, qui carebat lege Dei. s. infidelis. vt Petrus (cum admoneretur, vt infideles ad fidem susciperet) dicebat, Nihil immundū comedi. Igitur sensus est: Peccator, & infidelis, cum repromissorem, seu fideiussorem venire vident, fugiunt

unt eius aspectum. vtpote quem indignè offenderunt. Addit Author : Bona fideiussoris sibi vendicat is qui peccator est, qui iniquus, & sceleratus est. Nam si soluere non vult, & facit vt fideiussor soluat, num non bona eius sibi vsurpat? Demum, Ingratus sensu, derelinquit fideiussorem, à quo fuerat liberatus. vt si cum esses in carcere, pro te fideiussi : tu verò iam liber, me derelinquis. *Vir repromittit de proximo suo : & cum perdidit reuerentiam, relinquetur ab eo.* Facilius ita : Vir bonus fideiubet pro suo proximo : à quo verecundiam amittente, derelinquetur. nec enim tantum nefas in fideiussorem admittere potest, nisi qui verecundiam amisit.

Repromissio nequissima multos perdidit diligentes, & commouit illos quasi fluctus maris. Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagari fecit in gentibus alienis. Pro diligentes, quidam codices habent, dirigentes. id est, qui rectè incedebant, & feliciter viuebant. nostra litera, pro diligentes, intelligit sollicitos, aut intelligit amantes. vt sit sensus : Si quia diligis nequissimum, fideiubes pro eo, hæc fideiussio te perdet, & velut fluctum maris prius ascendentem in cælum, descendere faciet in abyssum : & gyrans, ac circunuo luens te, migrare è terra tua faciet, & vt inter alienos exules, coget : ne in manus iudicis cadas. hæc omnia experientia teste illustrantur.

Peccator transgrediens mandatum Domini, in-

cidet in promissionem nequam : & qui conatur multa agere, incidet in iudicium. Id est, Si peccator es, id aget Dominus, vt in pœnam peccati tui, fideiubeas pro aliquo nequam. s. vt hac ratione bona tua amittas, & solum vertere cogaris. Sequentis membri, quod est velut regula generalis, sensus est : Qui in multa negotia, maximè emendi, vendendi, & reuendendi, se ingerit, (quod familiare Iudæis est) is necesse est incidat in lites, & iudicia : ac proinde vt fideiubeat, & vt pro eo fideiubeatur. Igitur rectè illud, Fili, ne in multis sint actus tui. Concludit hæc Author : hanc de fideiubendo subdens pulchram dictorum summam. *Recupera proximum secundum virtutem tuam, & attende tibi ne incidas.* Id est, Pro virili iuua proximum, dando, mutuando, fideiubendo : id tamen facito prudenter. s. cauendo, ne tu cadas. Est enim canon generalis : Nemo alijs fauere tenetur, cum damno suo. Igitur si mihi cadendum est, id est, si in insignem calamitatem casurus sum, ex bono opere proximo impenso, impendere non teneor.

TER TIA P A R S.

De non vagando.

7 **I**nitium vitæ hominis, aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Id est, Summa vitæ humanæ comprehenditur in aqua & pane, ad victum : & in veste, ad amictum : & domo, quâ turpia nostra tegantur,

gantur. Ita Paulus, Habentes victum, & quibus tegamur, his contenti sumus. Vt ergo quæris victum & vestem, ita & quære domum : quæ & venerem, & egestatem, & reliquas vitæ miserias tegat. ¶ Vinum non est vitæ humanæ necessarium. Ideo ante Noe nulla de vino mentio. Vestis post peccatum necessaria est. Ideo enim Deus verenda patrum perizomate texit. Domus item necessaria, siquidem est homo animal politicum. 1. Tim. 6.
Genes. 3.

Melior est victus pauperis sub tegmine asserum, quam epula splendida in peregrè sine domo. Tempore etiam nostro, sunt viri nobiles, quotidie, quærentes conuiuia magnatum, contra hos & similes tota hæc pars instruitur : & eis dicitur, melius esse pauperem victum in tugurio ex trabibus ligneis confecto, splendidis epulis extra domum, si ea cares. Siquidem epulari in domo tua, dominum te facit : in aliena, seruum. Si domi tuæ comedas, tibi obligaris : si in domo mea, mihi. Si domi meæ epuleris, palato meo seruius : si tuæ, tuo.

Super minimum & magnum placeat tibi, & improprium peregrinationis non audies. id est, Domi tuæ contentus esto, non solum magno, sed & minimo : ac ita non audies impropertantem tibi hospitem, quod non vocatus adueneris. Rectè ille, Seruiet æternum, paruo qui nescit vti. Rectius Paulus, Ego didici, in quibus sum, sufficiens esse. ¶ Tu verò scrupulose aduerte, nõ semper pauco vtendum :

dum : vtendum aliquando & magno, vbiſ. aut dies feſtus, aut hospes amicus, aut alia bona ratio id præcipiunt. *Vita nequam hoſpitandi de domo in domum : & vbi hoſpitabitur, non ſiducialiter aget, nec aperiet os.* Id eſt, Miſerum eſt nunc in vna domo, nunc in alia hoſpitari : nec enim in aliena domo liberè licet agere, imò nec os aperire. Ergo ſi non bene pro toto libertas venditur auro : nec vendi debet pro epulis, quãlibet ſplendidis. Profectò conuiuia aliena libertatem adimunt : neque id malum ſolum habent, habent & alia quæ ſequuntur. *Hoſpitabitur, & paſcet, & potabit ingratos, & ad hæc amara audiet, Tranſi hoſpes, & orna menſam : & quæ in manu habes, ciba cæteros.* Exi à facie honoris amicorum meorum, ne ceſſitudine domus meæ : hoſpitio mihi factus eſt frater. Certum eſt, eum qui in domo vult aliena eſſe conuiuia, adducere ſecum & cibos, & potum, quibus hoſpitis gratiam demereatur. Ideo, inquit, miſer ille qui vult in aliena domo eſſe conuiuia, in ea quidem hoſpitabitur : ſed ſuo cibo paſcet, ſuo vino potabit hoſpites : qui non ſolùm erunt ingrati, ſed hæc amara hoſpiti dicent, Hoſpes tranſi ad alios. Ibi orna menſam, & ciba eos cibo, & potu, quos adduxiſti. Exi domo mea, venerunt enim mihi amici, quorum honori tu cedere debes : venerunt mihi neceſſarij domeſtici, quos domus neceſſitudo mihi contunxit : venit mihi conſanguineus (hoſ Hebræi vocabant fratres) hunc hoſpi-

tio recipere debeo. Tu igitur exi. ¶ Tu doſte collige, qui ſint hoſpitio præferendi, ſ. amici, domeſtici, conſanguinei.

Gravia hæc homini habenti ſenſum, Correptio domus, & improprium ſæuatoris. Eſt velut dictorum ſumma. Graue, inquit, eſt viro ſenſum communem habenti, hoſpitis exprobrationem, tum etiam mutuantis improprium audire. Ille dicit, Cur nobis hoſpes veniſti : alij ſunt nobis hoſpitandi : tu ito. Hic dicit, Redde quod debes : alioquin in carcerem te cõijciam. Num non eſt hæc audire graue ? ¶ Nota, Iudæi quia erant negotiatores, orbem peragrabant : & quia non licebat eis apud Gentiles commanere, (vt Pe-
Actor. 10.

trus dixit) quærebant Iudæos, apud quos diuerſarentur, familiare igitur Iudæis erat hoſpites recipere. Nam & Raphael dixit, Manſi apud Gabelũ fratrem noſtrum. Au-
Tob. 4.

thor igitur ſuadet Iudæis, vt ſuo modico ſint contenti : ne maiora quæretes, peregrini fiant, & hoſpitum audiant impropria.

CAPVT XXX.

PRIMA PARS.

De Filiorum educatione.

VI diligit filium ſuum, aſſiduat illi ſlagella, vt lateatur in nouiſſimo ſuo, & nõ palpet proximorũ oſtia. Quia cuncta cogitatio hominis inten-
Genef. 6.

ta eſt ad malũ omni tempore :

Genes. 8. & sensus ac cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adoleſcētia sua, ab ea debet filius assidue castigari. Si enim in principio filius castigatur, in nouissimo, id est, senio lætatur. iuxta illud, Lægabimur pro diebus in quibus nos humiliasti: & annis, quibus vidimus mala. Castigatus itaq; ab adoleſcentia filius, vir frugi efficitur: ac ita non cogitur ostiatim mendicare. ¶ Collige primum lector, quàm noceat filijs indulgentia patrum. Cuius rei calamitas Heli, propter filios Ophni & Phinees, exemplo fuit. ¶ Secundò nota, non dicit, assiduat illi verba: sed flagella. Arbitror enim obiurgationem verbo tenus parum sæpe prodesse, multùm non rarò nocere. filij enim his verbosis castigationibus assueti, contemnere solēt, non corrigi: inuerecundiores, non emaculationes euadere. ¶ Tertio nota, legem Domini fuisse, ne quis esset inter Iudæos mendicus, at nihilominus mendicabāt multi: & mendicabāt more nostro: non canendo, vt Germani: sed ostia pulsando, vt nos.

2 *Qui docet filium suum, laudabitur in illo, & in medio domesticorum in illo gloriabitur. Qui docet filium suum, in zelum mittet inimicum, & in medio amicorum gloriabitur in illo.* Id est, Qui erudit, etiam verberibus, filium suum, ab alijs propter ipsum laudabitur, & ipse inter domesticos de filij probitate, assidua castigatione comparata, gloriabitur: & inimicos, si quos habet, ad filij tam bene instituti inuidiam prouocabit. ¶ Credibile igitur est, Christum

Christum inter angelos gloriari, cùm sua doctrina aliquem ex nobis verè sanctū offecit. nam Paulus vbique de Christianis à se eruditis gloriatur: dicēs, Gaudium meum, & corona mea vos estis. *Philip. 4. 1. Thess. 2.*

Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, 3 similem enim reliquit sibi post se. In vita sua vidit, & lætatus est in illo: in obitu suo non est contristatus, nec confusus est coram inimicis. reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis redentem gratiam. Pater bonus mortuus, in filio viuē: quia filius, patris mores refert & ingenium. vt si caro patris mortua sit, spiritus eius in filio viuere videatur. Iam vt vehementer angit patrem, filium relinquere peruersum: ita mors patrem non contristat, cùm pium relinquit filium: cuius causa non erit ei coram inimicis pudendum, ¶ Ergo si nulla ratio ad pietatem nos prouocare posset, hæc vna deberet: vt s. Christus olim mortuus, viuat in nobis: & qui nos viderit, Christum videre putet. Hoc vult Paulus, cùm ait, Glorificate & portate Deū in corpore vestro. ¶ Illud porrò, nec confusus est coram inimicis, (licet Græcis non sit) intelligi verò potest de vltimo Iudicij particularis examine: in quo, qui moritur, non afficietur verecundia coram demonibus, ex praua filiorum institutione.

Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera sua. 4 Rabanus exponit, Pater nihil verebitur se *Rabanus, yulne-*

2. Cor. 12. vulnerari propter filios. nam Paulus cupit se impendere, & superimpendi pro animabus filiorum. quem sensum sumpfit ex
Glosa interli.
Lyranus. Græcæ alium sensum proferunt. s. Pater nihil verberat filium vulnerare, cum necesse fuerit: & ita filium erudire, vt ad patris vocem filij viscera tremant. Tertius sensus, vt existimo, germanus est: Pater non sit trux, & seuus in filium: sed si contingat eum vulnerare, pro eius anima & vita, eius vulnera colligabit & curabit: & ad omnem vocem planctus filij, patris viscera turbabuntur. Ergo pater admoetur, vt vulneret: sed benignè, & clementer.

5. *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps.* 2. *Lacta filium, & pauentem facias: lude cum illo, & contristabit te.* 3. *Non corvideas illi: ne doceas, & in nouissimo obstupescent dentes tui.* Primi membri sensus est: Si iuenci petulantiam freno minimè domueris, durum eum inuenies: ac ita si filium suæ voluntati dimiseris, in omnia se vitia præcipitabit. Secundi membri sensus est: Si ad modum blanda nutricis, nihil filio negaueris, faciet ille, vt semper illi metuas. semper pauens. mala, quæ ob eius culpam, ille meretur. ergo ne cum illo ludas, ne te contristet. Tertij sensus est: Si riserit filius, tu risum prohibe tuum. Vt enim qui auidè rem acidam edunt, tunc quidem gaudèt, postea verò sentiunt dentiù stuporem: ita si filio corrides, tunc quidem ridebis, sed risum lues
 postea

postea dolore. 4. *Non des illi potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius.* 5. *Curua ceruicem eius in iuuetute, & tunde latera eius dum infans est: ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor anima.* Quarti membri sensus est: Ne permittas, vt filius tuus liberè quæ velit agat, dum iuuenis est: imò attentius expende, qui nam sint eius cogitatus. Si cogitarit sancta, iuua: si praua, cohibe. Si rectà in bonum ascendit, lauda: si in malum se flectit, in diuersum coge. Quintum membrum ita accipe: Qui otio indulget, ceruicem rectam habet. tu ergo filium labori & operi addicito, vt curuam in opus ceruicè habeat. Tum nates eius ab infantia etiam (id est, à secundo, & tertio anno) percutite: ne fortè ab eate durus tibi fiat, & dolorem animæ inferat. Addit sextum membrum. 6. *Doce filium tuum, & operare in illo: ne in turpitudinem illius offendas.* Vt qui in agro, & vinea sua diligentem operā collocat, euadit pauperiem: ita si in filio tuo operam nauaris strenuam, filium à turpitudine liberat, & te ne ab ea offendaris eripies. Lector intellige hæc esse præcepta moralia, quæ vt plurimum vera sunt. Sunt enim filij vt plurimum natura petulantiores, ac ita quæ disciplinam requirant asperiores. non negamus tamen filios quosdam nasci, qui tãtam exactionem minimè requirant.

SECUNDA PARS.

De corporis valetudine.

Melior

6

Melior est pauper sanus, & fortis viribus, quàm diues imbecillus, & flagellatus malitia. Comparat salutem corporis, quæ aded à multis vili æstimatur, diuitijs, quas tãto pere mundus miratur, & quærit. Dicit igitur, multò magis præstare salutem cum pauperie, quàm diuitias cum languore. maximè si languor & flagellum à Deo propter malitiam infligatur. Alioqui melior erat Iob, sine sua malitia flagellatus, quàm pauperes alij, quantumuis valentibus viribus essent. Sed Author ad regularia respexit. Nec enim diuites sine aliqua malitia esse solent. ¶ Lector hoc loco ne crede de paupere malo, aut diuite bono esse mentionem. Solum est sententia, qua iudicatur præstare homini salutem, etiam cum pauperie, quàm diuitias cum languore. quod thema multa quæ sequuntur elucidant. *Salus animæ in sanctitate iustitiæ, & melior est omni auro & argento: & corpus validum, quàm census immensus.* Id est, Vt salus animæ (quæ in sanctitate iustitiæ consistit) melior est omni auro: ita corpus validum, melius est opibus immensis. ¶ Nota, Hebræis esse sanctitatem corporis, id est, munditiam. de qua David dixit, vasa purorum sancta esse. Erat etiam sanctitas rerum, quæ Domino dicabantur. Nam & gentes, quas Dominus sibi vendicabat, ad vindictam de peruersis Iudæis sumendam, sanctæ aut sanctificatæ dicebantur. Non est sermo de hoc modo sanctitatum: sed de sanctitate, quæ est obseruatio Iustitiæ, seu mandatorum Dei.

quæ

quæ salus animæ est. quæ etiam omne aurum excedit. ¶ Nota secundò causam, cur præstet valetudo censui. certè quia corporis salus est superioris ordinis, quàm census. est enim census exterius bonù: salus, interior. quâuis salus ablata, censu refarciatur. Alias duas causas indicant sequentia. *Non est census super censum salutis corporis: & non est oblectamentum super cordis gaudium.* Id est, Salus corporis maiores opes sunt, quàm reliquæ opes. Quod inde mōstratur, siquidem prolixior infirmitas, omnes opes absumit, quas valens corpus quæsiuit. Tum, licet aurum, argentum, familia, & reliqua, gaudium homini afferant, non tamen tale afferunt, quale corporis valetudo. Hęc enim cor lætū facit: illa verò, si homo lagueat, lætū efficere nequeunt. Ergo pauper sua est salute diues: vt diues, sua est infirmitate miser. Rursum, pauper, sua salute, corde lætatur: diues suo languore prosternitur. Plus igitur salus etiã in paupere potest, quàm in diuite diuitiæ.

Melior est mors, quàm vita amara: & requies æterna, quàm languor perseverans. Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumposita sepulchro. Quid proderit libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabitur. sic qui effugatur à Domino, & portans mercedes iniquitatis. Videns oculis & ingemiscens: sicut spado cõplectens virginem, & suspirans. Perstat in explicanda miseria languoris, dicēs, melius esse mori, quàm diu in amaritudine viuere. ac ideo melius esse

sepe-

Iob 1. 2.

1. Reg. 27.

Isaia 13.

7

sepeliri, quàm in languore perseuerare: licet ingentes diuitias habeas. Si enim multa bona habeas in cellarijs absconsa, & tuus languor tibi os claudat, ne illis bonis fruaris: similia erunt bona illa tua epulis, quæ in sepulchris solebant apponi. siquidem defuncto illi nihil proderant, vt nec tibi, tua. Secundò similia sunt libationibus, & oblationibus, quæ idolis apponebantur, quæ illi nec manducabant, imò neque odorabatur. Similiter, diues, quæ Dominus propter eius delicta reiecit, ac effugauit, quicquid languorem in mercedem suæ iniquitatis accepit: bona multa coram se habet, sed nec illa, aut manducat, aut odoratur. ac ita sua bona videns, & quia eis non potest frui, similis fit spadoni, complectenti virginem: gementi tamen, quia frui ea non potest. ¶ In primo membro nota, non esse mentionem de vita amara pœnitentium. hæc enim licet sit exterius amara: habent tamen eius lachrymæ lætitiæ interiorem. Sermo est de vita amara languentis, cui pro sua iniquitate Deus suauitatem patientiæ non communicauit. ¶ Nota in secundo membro, fuisse morem Hebræis epulas sepulchris adhibere. Quod & Tobias senex iuniori præcepit, dicens: Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare, & bibere cum peccatoribus. Vnde colligitur, epulas illas adhiberi solitas, vt inde oraturi pro defunctis manducarent: sed ex eis, defuncti manducare non poterant.

¶ Ter-

¶ Tertij membri exemplum habes draconem Bel, cui nihil profuerunt cibaria à Babylonijs adhibita. ¶ Quod autem dicit, sic qui effugatur à Domino, allusit ad Cain, quem ob scelus parricidiale Deus effugauit. eodem dicente, Ecce eijcis me hodie à facie terræ. ¶ Demum illud, portans mercedes iniquitatis, intelliges lector ex illo Iacobi, Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat, &c.

TERTIA PARS.

De vitanda tristitia.

Tristitiam non des anima tua, & non affligas te metipsum in consilio tuo. Iucunditas cordis, hæc est vita hominū, & thesaurus sine defectione sanctitatis: & exultatio viri est longauitas. Id est, Pro virili fuge tristitiam, nec eam in tuam animam ingredi patiare: & si ingressa est, eam à te pelle. Tum nec consilia illa tractes, quæ te affligant. Itaque non sis tristis ac tetricus. Est enim vita breuis: cura igitur vt læta trāsīgatur. Nam iucunditas cordis, ea est hominis vita, & thesaurus: modò ne sanctitas deficiat. & demum, exultatio animi parit vitam ditatorem. vt contra spiritus tristis exiccat ossa, ac ideo vitam facit breuiorem. ¶ Nota: Fugienda est tristitia, quæ non parit lætitiā: vt potio, quæ non parit salutem. ea verò tristitia, recuranda est, quæ lætitiā generat, quæq; salutem stabilem, ac beatitudinem operatur. Siquidem beati qui lu-

gent,

gent, quia ipsi consolabuntur. ¶ Nota secundò, aliam esse tristitiam, quam Deus iubet, aliam quam mihi sine ratione suscipio, hæc pellenda: illa patienda. Nam Dauid tristabatur & tabescebat, videns præuaricantes: videns item pacem peccatorum, & Ieremias, videns calamitates populi: & Aaron, videns mortem filiorum: & Iacob, audiens deuorantem Iosephi. Interim ergo dolendum est: sed Ecclesiasticus illustratur ex Paulo dicente, E contrario magis donetis, & consolemini: ne forte abundantiore tristitia absorbeatur. Ergo, vbique abundantior tristitia, quæ absorbet, est euitanda. Ideo sequitur.

9 *Miserere anima tua placens Deo, & contine, & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tristitiam longè expelle à te. Multos enim occidit tristitia, & non est utilitas in illa.* Sensus pendet ex superioribus. Ne, inquit, excrucies tristitia cor tuum, nec consilijs excarnifices te: potiùs tui miserere, parcè que tibi, modò placeas Deo. Contine te, ne in tristitiã labaris: congrega te, adiunge te sanctitati. hac ratione longè à te tristitiam pelles. ¶ Nota: Si misericordia cogit te, vt mala pellas ab alijs, cur nõ coget, vt tristitiam, tantum malum, pellas à te? Si horres carnifex esse aliorum, cur non horres carnifex esse tui? est autem tristitia, animi carnificina. ¶ Nota secundò verbum, placens Deo. vix enim qui tristitiã obruitur placet Deo. id est, vix quærit quomodo placeat Deo. Dicente Aaron, Quo-

modo

modo potui placere Deo in cæremonijs, mente lugubri? obruta enim mens, & ex tristitia depressa, minimè sese in Deum attollit. ¶ Nota tertidò, cor malum, vt cinerem dispergi, & vt arenam dissipari. At cor sanctum congregatur, continetur, fitq; vnum, quia Deo vnitur, qui maximè vnus est. Ergo mihi adhærere Deo bonum est. quia qui adhæret Deo, vnus spiritus est. ¶ Nota quartò, Tristitiam multos occidisse, vitam seorum imminuendo: vt iucunditas multos viuificat, vitam eorum prorogando. ¶ Nota quintò, in tristitia nullũ esse commodum. quantumuis enim tristeris, nihil inde capies emolumenti. nisi tristitiam habens exteriùs, gaudium procures interiùs: vt iam dictum est de pœnitentia.

Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. Splendidum cor, bonum in epulis est: epula enim illius diligenter funt. Id est, Tria sunt, quæ hominis vitam minuunt. scilicet zelus, quo vir zelat vxorem, aut contrà: iracundia, qua cor incalescit, & à sua moderatione mutatur: & cogitatus seu sollicitudo, curæ, & incerta consilia. hæc igitur minuunt dies, ac ideo senium accelerant: fugiantur ergo. Imò contrà bono corde simus, quod nulla tristitia fuscũ reddat. bonas epulas, diligenter paratas, quæramus: vt ita læti lætiores reddamur, vitamq; efficiamus longiorem. ¶ Lector intellige, Ecclesiasticum fuisse ex Iudæis: quibus propter probos mores tēporalia bona promittebãtur. f.

Psal. 118.

Leuit. 10.
Genes. 37.

2. Cor. 2.

Leuit. 10.

Psal. 72.
1. Cor. 6.

10

vita longior : anni felices : epulæ largiores, videlicet, seculum hoc felix. Multo est altior vita Christiana, quæ cupit dissolui, & esse cum Christo : quæ abstinet ab omnibus, vt incorruptam coronam accipiat : quæ est in fame, siti, frigore, nuditate, & quotidiana sollicitudine ecclesiarum : expectans beatam spem, & aduentū gloriæ magni Dei, &c.

CAPVT XXXI.

PRIMA PARS.

De Sollicitudine opum vitanda.

*V*igilia honestatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet somnum. Cogitatus præsciētia auertit sensum, & infirmitas grauis sobriā facit animam. Litera hæc vt iacet multa

& pulchra documēta præbet. Primum est : Cura probitatis, maximè verò castitatis, consumit carnes, nec eas pinguescere sinit. Si enim vehemens probæ vxoris cura, quomodo placeat viro, exedit eius carnes, quomodo non magis exedet, quomodo placeas Deo ? Secundū est : Cogitatio probitatis auferet somnum. Nam intenta cogitatio cor mundum dormire vetat. & illa dixit : Ego dormio, & cor meum vigilat. & alius media nocte surgit ad confitendum Domino. Tertium est : Cogitatus Diuinæ præsciētia, qua nouit quosdam malos futuros, ac proinde damnandos, auertit sensum à rebus se-

cula.

cularibus. Quis enim sciens illum timorem Domini nō stupeat ? Quartum est : Infirmitas periculosa solet animam sobriam facere, quam vinū humanæ prosperitatis ebriam faciebat. Hactenus litera vt iacet. at si eam originalibus Græcis conferamus, longè alius prodibit sensus. Nam Græca, pro honestatis, habent *ἁλιότης*, id est, diuitiarū. vt suprā c. n. dictum est. Est ergo sensus : Vigilis cura acquirendarum diuitiarum consumit carnes : & super eis cogitare intentiūs auferet somnum. sicut etiam somnū auferet præsciētia alicuius futuri mali, nobis imminētis : sicut item somnum auferet grauis infirmitas. Igitur cura sollicita congregandæ pecuniæ, est velut grauis morbus, & velut cogitatio mali præiūsi : quæ somnum nobis excutit. ¶ O mortales, si pectus vestrum cura pecuniæ in tam breuem vitam procurandæ aded coquit, cur non ita coquit, cur non ita somnum profligat cura felicitatis in æternum comparandæ ? Num persuasum est vobis illam, non hanc dignam esse cura sollicita ? an fortè illā, quia videtis, amplectimini : hanc quia nō videtis, nec creditis ?

Laborauit diues in congregatione substantia, & in requie sua replebitur bonis suis. Laborauit pauper in diminutione victus, & in fine inops fit. Admonetur pauper, ne nimis ditari velit : quia diues facili labore bonis repletur. at pauper, qui (etiam sibi manens victum) ditescere vult, tandem inops euadit. Diues quidam interrogatus, quomodo diues euas-

Philip. 1.
1. Cor. 9.

2. Cor. 11.
Tit. 2.

Cant. 5.

Psal. 118.

2. Cor. 5.

Ecclesi 11.

2

rat? respondit egregiè: Cùm pauper eram, magno labore conquisiui diuitias: cùm diues fui, magna eas facilitate parauì. vna enim ad Indos profectioe parat sibi plus opum diues, quàm per totam vitam miser agricola.

3 *Qui aurum diligit, non iustificabitur: & qui insequitur consumptionem, replebitur ex ea.* Id est, Qui omnino diligit aurum, velut idolum, preferens ipsum omnibus alijs, is iustus esse nequit, dum ita diligit. Duos enim deos nemo potest habere: nemoq; potest Deo seruire & mammonæ. Et qui hæc corruptibilia, & consumptibilia sectatur, corruptione & putredine replebitur. Nam igni anima, caro vermibus erit in æternum obnoxia. Vt contrà anima, quæ iustitiã diligit, iusta fit, & saturatur ex ea: & quæ immortalitati haberet, vnus spiritus cum ea fit, ac ideo officitur immortalis omnino. Ait enim, *Qui credit in me, (vt debet) non morietur in æternum. Multi dati sunt in auri casus, & facta est in specie ipsius perditio illorum.* Faciliùs Græca: Multi dati sunt in casum, propter aurum. Sed nostrum textum ita intellige: Est aurum velut mons quidam difficilimus, multa habens præcipitia, in quæ solet proluere, qui aurum vult manibus arripere. è longè aspiciatur cacumen montis vbi aurum pulchra fulget specie: at dum curris, vt consequaris, cadit in præcipitia corpus, vbi peris. Ergo pulchram habet aurũ speciem: sed multa occultat præcipitia, in quæ cadis priùs quàm

Matth. 6.

Matth. 5.

1. Cor. 6.

Iohan. 11.

quàm auro fruaris. Pulchra erat specie pomum quod comedit Adam: sed in casum mortis antequàm comederet cecidit. *Lignum offensionis est aurum sacrificantium: va illis, qui sectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo.* Græca explicant verbũ, sacrificantium. Legunt enim, Sacrificantium ei. vt fit sensus: Aurum est lignum offensionis, his qui ei sacrificant, & velut Deum venerantur. Lignũ offensionis, refertur à Rabano ad arborem scientiæ boni & mali, quæ fuit offensio & casus parentibus primis. Potest referri ad lignum super quo erat æneus serpens, quod vt aspicientibus erat salutis occasio, ita & aurum occasio mortis. Credo tamen referri ad ligna ex quibus idola fiebãt. de quibus multa Sapientiæ 13. & Isaia 44. vt ergo illa ligna erant offensionis causa adorãtibus ea, ita & aurum. Quæris, quid sacrificet avarus auro? planè cogitationes suas: affectus suos: operas omnes suas. ideo auaritiã Paulus vocat simulachrorum seruitutem. Quod autem addit, omnis imprudens deperiet in illo. indicat, ideo homines aurũ deperire, quia imprudentes sunt, & incircumspecti. vt enim apud Isaiã, idolorum cultor erat imprudēs, qui medietatem ligni adorabat, cùm ex alia medietate ignem faceret, à quo incalesceret: ita imprudens est, qui aurum sibi tantopere subditum, & tantopere homine minus, vt suum Deum adorat. ea planè causa, omni pœna dignissimus.

Beatus diues, qui inuentus est sine macula: & 4

qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia, & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. In Concilio Gangrensi stultus quorundam error damnatus est, credentium nullum diuitem posse feruari, ac Concilium docet, posse: si leges Dei custodiat. Has qui custodit, beatum noster Author pronūtiat. vt beatus fuit Abraham, Isaac, Iacob, Iob, Zacharias: qui diuitias irreprehensibiles & inculpatas possidebant. Beatus ergo diues, qui in diuitijs culpa caret grauiore. Qui post aurum non abiit. Si aurum ad te iure venit, non tu post illud vadis: sed si aurum iniuste quæris, post aurum vadis. Si gratioso dono, si hæreditario iure, si iusta arte aurum comparo, aurum ad me venit. Si veniens amplector, non pecco, sed si iniustâ ratione aurû perquiro: planè fugiens aurum cõfector, ac ideo miser fio, qui felix quærendo esse volebam. Iam qui plenus diuitijs nõ eis cor apponit, sed auersos ab eis oculos in Deû conijcit, is nõ sperat in auro: sperat verò, qui Dei ferè oblitus, cor in auro ponit. At quia rarè diues macula caret: rariùs, qui sit auro veniẽte contẽtus: rarissimè, qui oculos à suis diuitijs auertat, ideo subdit, Quis est hic, & laudabimus eum? Non enim immeritò Dominus apud Matthæum, beatos pauperes pronūtiat, & apud Lucam, v̄x diuitibus insonat. nec immeritò Abraham causam, quare sit in inferno diues, eam protulit, Quia recepisti, inquit, bona in vita tua. Igitur, quis est hic inculpatus di-

ues,

ues, & laudabimus eum? Cur? quia mirabilia fecit. Quæris quæ? subduntur ab Authore. Qui probatus est in illo, & perfectus inuenitus est, & erit illi gloria aeterna. Qui potuit transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fecit. Video vtrunque membrû prædictum, à quibusdam interrogatiuè legi: ac idem omnino sensus est. Ergo miraculû primum est, quòd diues, auro probatus, perfectus inuenitus est. Probatus ac tentatus est Abraham, an potius filium, quàm Deum amaret: probatus & tentatus Iob calamitatibus, an ea-
Genes. 22.
Iob 1. 2.
rum causa Deo malediceret. ita diues, eò impletur diuitijs, vt probetur, an earum fiducia & amore capiatur. Mirabile est, iuuenem inter virgines pulchras versari, & earum decore non demulceri. Mirabile item, inter fulgentes pecunias morari, & earum fulgore non capi. Diuitiæ vocantur mendacium: vocantur fallacia diuitiarum: vocantur inanitates falsæ: vocantur fascinat-
Psal. 4.
Matth. 13.
Psal. 39.
Sap. 4.
tio nugacitatis. quàm igitur mirabile diu inter mendacia distineri, & ab eis non falli? picem tangere, & non inquinari? Alterum miraculum est, potuisse transgredi, & non fuisse trãsgressum. Id est, Potest pauper sæpe velle peccare: at non ita ei adest posse. Diues tamen, qui vt vult, potest: & cui semper ad manum est peccandi facultas, si nunquam crimen admittat, num non id mirabile est? ¶ Nota, diuitias esse tentationem, & probationem. vt est etiam mulier pulchra. Qui igitur cupit ditari, cupit se peri-

Concilium
Gangren.

Psal. 61.

Matth. 5.
Luc. 6.

Luc. 16.

culo obijcere. vtinam non pereat in illo.
 ¶ Nota secundò, diuitem esse perfectum, si inculpate viuat. quomodo enim imperfectus in tanta peccandi licentia non peccet?
 ¶ Nota tertio, diuitias esse potètiã, vires, & facultatem ad peccandum: sunt etiam ad benefaciendum. sed nostra miseria fit, vt eis potiùs ad malum abutamur.

5 Ideo stabilita sunt bona illius in Domino, & eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia Sanctorum. Id est, Si diues nõ transgrediatur, bona eius stabilita erunt. s. bona temporalia, & spiritualia. Vt enim Abraham tentatus in filio, illum non amisit, sed stabilitis accepit: ita diues probatus in diuitijs, & inculpatus in eis, eas non amittit, sed stabilis. Nam Eleemosyna exorat ab omni malo. ergo exorabit, vt bona tua spiritualia, & temporalia, non tibi labantur: sed stabiliantur. ¶ In secunda parte multa nos Author docet. Primum, proprium diuitis sancti munus est eleemosynas facere. vt id mirabile fit, quòd diues diuitias faciat à se continud fluere: Deus autè eas stabiles faciat, ac velut aquas Iordanis in suum alueum reducat. Secundò docemur, non in vnum aut alterum eleemosynã pij diuitis peruenire: sed in omnè ecclesiam: quæ laudat beneficia sibi præstita. Ergo si fieri potest ad omnes perueniat diuitis eleemosyna: vt Deus pluit super omnes. Tertio docet Autho, potissimè eleemosynam tribuendam esse sanctis. laudet, inquit, ecclesia Sanctorum. Sicur Deus

sua

sua beneficia pijs maximè confert. Quarto, docet officium eius qui beneficium recipit, s. laudare, & enarrare beneficium acceptum.

SECUNDA PARS.

Est institutio mensæ.

6 *S*upra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucem tuam prior. Vocatur mensa magna, opipara, & splendida. forsan vocatur etiam magna, quia sunt plures in ea. Est ergo primum præceptum, ne tu sis primus qui manum ori admoueas. expecta alios. Hoc enim est reuerentiæ, illud intemperantiæ. Intellige, nisi tu sis dignior in mensa. Secundum præceptum est: *Non dicas, si multa sunt, quæ super illam sunt? memento quoniam malus est oculus nequam. Nequius oculo quid creatum est? ideo ab omni facie lachrymabitur, cum viderit.* Locus est obscurissimus, ac ideo ad diuinandum aptissimus. Sed lux ei videtur inferri posse, si per oculum nequam intelligamus facile irritabilem, nimis tenerum, qui nullam, quanuis exiguam, iniuriam ferre possit, aut velit. vt est malus socius, qui ex quauis etiam leuissima occasione resilit, & irritatur. Iam præceptum est, cum sedes ad mensam, ne interrogas, an sint, multa cibaria in mensa ponenda? Memento, quòd oculus hospitis tui irritabilis, etiam in conuiuio, malus erit, & irritabitur contra te, vt illiberalem, qui paruo nescias vti.

Nec

Genes. 22.

Eccli 29.

Iosue 3.

Matth. 5.

Nec enim creatum est quicquam tenerius, aut irritabilius, aut impatientius oculo. & propterea lachrymabitur à facie sua, id est, ab aspectu suo: cum sciverit te interrogantē, an sint cibi multi, cum fortasse ille paucos habeat. Ne igitur interrogos, sint ne cibi multi, ne irrites oculum adeo ex se irritabilem: & lachrymari cogas, eum quem exhibere debueras.

8 *Ne extendas manum tuam prior, & invidia contaminatus erubescas.* Videri poterat hoc præceptum tertium, idem esse cum primo. sed primum illud ad gulam pertinet, hoc ad invidiam. & est sensus: Ad sunt plures in mensa. Tu alicui illorum dignitatem inuides. ea invidia mouet te, ut velut dignior manum mensæ prior apponas. Rident conuiuæ invidiam tuam: ac proinde tu erubescis. Expecta igitur, ut alius incipiat, ne sit tibi erubescendum.

9 *Ne comprimaris in conuiuio, vino.* Intellige quæ sunt proximi tui, ex te. *Vtere quasi homo frugi his quæ tibi apponuntur, ut non, cum manducas multum, odio habearis.* Illud, vino, Græca non habent, nec multa Latina. Sensus ergo est huius quarti præcepti: In conuiuio nõ te facias, non iniurgites, non cibi cibos comprimant, tu horres coniuuiam tuam, si nimis se infarciret. ex te igitur intellige, quàm alij te ita comedentem horrebunt. fortè enim non est ita multum in mensa, quod belluo edas: & si etiam multum esset, quis nõ odio habeat

habeat bestiam omnia deuorantem? Idem de vino dicendum.

Cessa prior causa discipline: & noli nimius esse, ne forte offendas. Est quintum præceptum, ut prius alijs ab edendo cesses: nec in edendo nimius sis, ne nimis edendo, Deum, te, & homines coniuuas offendas.

Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam: nec prior poscas bibere. Sextum præceptum est: Si inter multos sedes, ne ad bibendum prior manum extendas: nec si in mensa vinum desit, prior bibere poscas. Intellige, si est alius in mensa dignior te, cui sit deferendum. Aut si necessitas non cogit. nam si te nimis ex labore sitis premit, cum præfatione veniæ, licebit bibere prius. Habes multa de hac re *Prover. 24. uerbiorum 24.*

Quàm sufficiens est homini erudito vinum exiguum, & in dormiendo non laborabis ab illo. & non senties dolorem. Vigilia, & cholera, & tortura viro infrunito: somnus sanitatis in homine parco. Dormiet vsque in manè, & anima illius cum ipso delectabitur. Aptissimè textus noster exponeretur, si careret verbo, vinum, ut Græcus caret. esset enim exhortatio ad parfontoniã in edendo. Nam si te ingurgites, senties in dormiendo, laborem, & dolorem stomachi. Homini siquidem, qui satiari nescit, conuenit vigilia, bilis, inquietudo, & intestinorum tortura. cum contrã homo parcus, quietus vsque manè dormit, & lætus, suis compos surgit

furgit è lecto. Eadem ferè dicuntur de vino, in textu nostro. cuius sensus est: Homini bene instituto fatis est exiguum vini. Nam modicum bibendo, non sentiet laborem & dolorem, quem, qui multum bibit, dormiturus sentit. Contrà vir infrunitus, id est, stultus qui expleri nescit, noctu vigilare cogitur, bili & rabie agitur, torminibus ventris affligitur. cùm tamen vir moderatus salutari somno fruatur, manèq; lætus, agilisq; surgat ad opus. ¶ Pulchrè dicit, Anima illius cum ipso delectabitur. Vt enim citharædus lætatur egregiam pulsans citharam: dolet tamen, si eam ineptam inueniat: ita anima dum corpus habet temperatum, gaudet, & delectatur per ipsum operando. affligitur tamen, si vino, & crapula corpus reddatur ineptum.

13

Et si coactus fueris in edendo multum, surge è medio, & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Id est, si conuiuiarum violentià cogaris edere multum: quere vrbani occasionem, qua te mensæ subducas, & in occulto vome. ita quiescet stomachus, & corpus euadet languores. ¶ Pulchrum habent consilium diuites, vt si multum diuitiarum deuorauerunt, in pauperet euomant: ita & diuitis anima à scrupulis quiescet, & pœnas auaris irrogadas euadet. ¶ Idè cuius peccatori dices, vt si multa peccata vorauit, ea in exomologesi euomat. ita in hac vita se refrigerabit, & in futura languorem inferni minimè sentiet.

¶ Por-

¶ Porro quia præceptum hoc septimū videbatur sordidum, ac inciuile: & vrbanius videbatur nō vomere, sed in mensa persistere: ideo noster Author velut inuidiam submouet, dicens: Audi me fili, & ne spernas me: & in nouissimo inuenies verba mea. In omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. Ne spernas, inquit, præceptum de vomendo. nam nouissimè inuenies eius vtilitatem. In omni igitur opere esto velox, id est, facilis, diligens, strenuus: vt scias facile surgere, vomere, ac ita ab infirmitate liberari: quæ tibi, nisi vomas, occurret. ¶ Apertum verò est, posse hoc præceptum generaliter accipi. Nam Hispanum prouerbium est, Bonam diligentiam matrem esse bonæ fortunæ. Qui enim nouit hostes præuenire, tutus erit ab eis.

14

Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & testimonium veritatis illius fidelis. In nequissimo pane murmurabit ciuitas, & testimonium nequitie illius verum est. Octauum præceptum est: vt si aliquem conuiuio exceperis, splendide excipias, & laute: ita fiet, vt te labia laudent multorum. & hæc laus tuæ veritatis fidelis & firma est. Contrà verò, si conuiuas sordide excipias, & parcè, murmurabit contra te ciuitas. & vituperium hoc, verè vituperium est. ¶ Panis Hebræis significat totum conuiuium. vt illud docet, de fratribus Ioseph, qui audierant, quòd ibi comesturi essent panem. Vnde splendidus in panibus

pani-

panibus est, qui largè & splendidè conuiu-
um parat. Intellige, pro dignitate conuiu-
æ. Contrà verò nequissimus panis est parcissi-
mus, & sordidus. ¶ Nota diligētissimè ver-
bum, testimonium veritatis illius. Planè
omnia virtutum officia laude sunt digna:
sed officium charitatis est officium verita-
tis, & eius testimonium fidele est: non fal-
lax, non deceptorium. est enim charitas ve-
ra virtus, sine qua, nulla est integra virtus.
Ergo qui splendidè conuiuium pio parat
amico, charitatem ostendit. Est enim sermo
de conuiujs piorum, qualia amicis Tobia-
as apparabat. Hęc in conuiujs charitas ve-
ritas est, verè hominem pium esse demon-
strans. Intelligis nunc ex contrario sensu,
quàm vituperandum est, ex fordida parsi-
monia pios malignè ad conuiuium exci-
pere. Quàm magna ergo charitas est, quæ
etiam inter epulas radios suæ benignitatis
effundit.

TERTIA PARS.

De sobrietate in potu vini.

- 15 **D**iligentes in vino noli prouocare: multos enim
exterminauit vinum. Id est, Si quis egregiè
potat, eum ne prouoca, vt tecum bibat: nec
cum eo contende, quis plus bibere possit.
Multos enim vinum ebrios facit, & ex ter-
minis sobrietatis, in terminos ebrietatis in-
ducit. vnde morbi, infamia, & egestas oriri
solent. Dices, Est mihi caput forte, quod à
multo

multo vino minimè læditur. huic obiecti-
oni subdit Author responsum. *Ignis probat
ferrum durum: sic vinum corda superbiorum ar-
guet in ebrietate potatum.* Id est, Vt nullū tam
durum est ferrum, quod nō igne dometur:
ita nullum est cor adeò valēs & superbum,
quod vino immodico non suæ ebrietatis
signa demōstret. Videtur cor superbum vo-
cari, quod iactat se à vino tutum esse. Ex
Græcis alter prodit sensus. s. Ferrum fit du-
rius, si ignitum, sæpius mergatur in aqua:
ita cor superbum fit superbius, si sæpius ma-
deat in vino.

*A Equa vita hominibus, vinū in sobrietate: si bi-
bas illud moderatè, eris sobrius. Quæ vita est ei, qui
minuitur vino? Quid defraudat vitam? Mors.*
Locus est obscurus. credo tamē ita illustra-
ri: Si vino careas, vita viues tristi. Si immo-
dico vino vtaris, infimodicè læta vita erit.
Ergo vitam æqualem (id est, nec tristem, nec
nimium lætam) faciet vinum sobriè sum-
ptum. Qua enim vita viuet, qui minuitur
vino? id est, qui cogitur vino abstinere?
Profec̄dò mors dicenda potiùs erit, quàm
vita, ea quæ sine vino transigitur. vt enim
morte vita fraudatur, ita & vini abstinen-
tiã vita læta fraudatur, quod morti æquale
est. ¶ Si mors est, carere vino corporali: quæ
mors erit, carere spiritali? Est enim spiri-
tuale vinū, quod Sapiētia miscuit: quod emi
vult Dominus absq̄ue argēto: & quo velut
torrente voluptatis suos potat Dominus.

16

Prouer. 8.

1. Sara. 55.

Psal. 35.

kk

Vinum

- 17 *Vinum in iucunditatem creatum est, & non in ebrietatem, ab initio. Exultatio animæ & corporis vinum moderatè potatum. Sanctas est animæ & corporis sobrius potus.* Nota primò, vinum ab initio creatum, & non sub Noe solùm incepisse. Si quidem Adam omnium artium parens, hanc exprimendi vinum, sine dubio docuit. Sed tempore Adam nascebantur vires spontè: Noe primus vires in vineam coegit. ideo dicitur, cœpit plantare vineam. & quia artem addidit naturæ, & mustum coniecit in cados, inde egregium prodijt vinum, ac generosum. quod fortasse in tempore Adæ non erat. eius igitur vires primus Noe expertus est. Nota secūdò: Vt creauit Deus Rhabarbarum ad purgandam bilem, ignem ad calfaciendum: ita vinum ad exhilarandum corpus & animam. Ideo inquit, ad iucunditatem creatum est. ¶ Nota tertio, vinum esse sanitatem mentis & corporis. De corpore certum est: roborat enim stomachum. vnde ferè salus corporis prodit. Est porrò sanitas mentis, dum ab eate tram tristitiam profligat: & vt plurimum fit, vt mens sit sana, in corpore temperato: quale vinum efficere solet, si temperatè sumatur?

Psal. 103.

- 18 *Vinum multum potatum irritationem, & iram, & ruinas multas facit. Amaritudo animæ vinum multum potatum.* Id est, Immodicè vinum potatū facit, vt qui bibit in se concipiat iram: facit vt irretet alios, & moueat ad pugnas. vnde

vnde necesse est ruinas, & cædes prodire. Iā, Deus creauit vinum ad lætificandum cor: sed sumptum largius ipsum contristat, & reddit amarum. Vt id ipsum sit flagellum, & tormentum, quod sumebatur ad gaudium. ¶ Nota, Dei iustam esse ordinationem, vt bona quæ in bonum nostrum à Deo creata erant, si eis abutamur, nobis vertantur in mala: & quod ea sint nostri tortores, quæ nobis proposuimus velut idola. Talis est vxor, filij, diuitiæ, honores, & demum quicquæ sibi.

Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, & faciens vulnera. Sensus est: Animositas, quam parit ebrietas, est causa, vt miser ebrius offendat: est causa, vt ei virtus minuatur: ac ideo, vt in pugna vulneretur. Ergo vinū modicè sumptū animosum facit, prudentem facit, ne offendas facit, vires addit, ac ideo vulnera declinat. contrā per omnia efficit vinū immodicè sumptū.

In conuiuio vini non arguas proximum: & non despicias eū in iucunditate illius: verba impropereij non dicas illi: & non premas illum in repetendo. Omnia tempus habent, dixit Salomon. ac Eccles 3. ideo musica tempore luctus res intempesti- Ecclis 22. ua est. eadem ratione afferre tristitia tempore lætitiæ, stulta res est. Id docet Author, vt quia conuiuuiū vini res est læta & iucunda, stultum erit tunc proximum bibentem reprehendere, aut signa contemptus & despectus tunc illi monstrare. quo minùs licebit

eum improprio, seu iniuria lacessere: & multò minùs tunc ab eo debita repetere. Meritò enim dixit Dominus, Auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt: ita, auferetur à proximo conuiuium, tunc preme, repetendo quod tibi debet: impropria, si ita meretur: despice & argue, si ita eius culpa erit corrigenda.

CAPVT XXXII.

PRIMA PARS.

Docet, quid in mensa faciet rector,
senex, iuuenis.

Rectorem te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe, & se considera, & omni cura tua explicita recumbe: Vt lateris propter illos,

& ornamentum gratia accipias coronam, & dignationem consequaris corrogationis. Antiquis, maxime in populis illis Orientalibus, frequens erat conuiuiorum vsus: celebrabanturq; magna curâ, & apparatu. vt docent conuiuium Abrahæ in die ablactationis Isaac: conuiuia filiorum Iob: conuiuia Pharaonis, & Assueri: & alia multa, quæ in diebus natalitijs suis viri Principes celebrabant. Admittebantur ad hæc senes, & iuuenes. quos in mensa nunc noster Author instituit. Porro vt hæc conuiuia ordine fierent, deligebatur vnus, qui mensæ præponeretur.

In Ecclesiastici Cap. XXXII.

tur. Hunc olim existimo vocatum Magistrum pincernarum, in Genesi: Architriclinum, apud Ioannem: & Diaconum, in Actis Apostolorum, vbi electi sunt septem diacones, qui mensis ministrarent. id est, præessent. Vocatur hic Tullio, Magister conuiuij, Græcis *τραπέζοποιός*. de qua re multa Cælius, lib. 27. c. 25. Authori verò nostro, Rector, cui tria dat præcepta. Primum, ne se extollat: sed existimet se vnum esse ex conuiuis, & ex ministris. ita fiet, vt eos benignè, & amanter tractet. Ea benignitas & amor, & exhilarabit conuiuas, & ministros reddet promptiores. Secundum præceptum est: Vt curam habeat conuiuiarum: eamq; rem attentius consideret. ne videlicet aliquis ex conuiuis iure conqueri possit, sibi minus æquo fuisse ministratum. grauisimè enim accipit conuiua, si prætermittatur. Tertium præceptum est: Ne recumbat, donec omnem suam curam absoluat. id est, donec sit omnibus satisfactum, vasa collecta, & omnia suo loco reposita. Si ita fecerit, lætabitur Rector propter conuiuas, quibus satisfecit: à quibus coronam gratiæ, vt ornamentum accipiet, gratias illis agentibus, & officium laudantibus. & consequetur dignationem corrogationis. Corrogatio vocatur cæus conuiuarum, quorum quisque suum symbolum ad conuiuium adduxit. ab hoc cætu bonus rector dignationem, amorem, & honorem consequetur. Hæc de rectore: iam de senibus conuiuis.

2 *Loquere maior natu (deceat enim te) primum verbum diligenti scientiam, & non impediās musicam. Vbi audiū non est, non effundas sermonem, & importunè noli extolli in sapientia tua. Gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio musicorum in conuiuio vini. Sicut in fabricatione auri signum est smaragdi, sic numerus musicorum in iucundo & moderato vino. Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi gratia bona. Primum præceptum est: Vt senior prius alijs, loquatur primum verbum, conuiujs diligētibus scientiam. Secundum præceptum est: Ne tantum loquatur, vt impediāt musicam. Porro declarat primum præceptum, dicens: Vbi auditus non est, id est, si nō adsint auidi auditores verborum grauiorum & eruditorum, tu ne effundas sermonem: neque velis inter conuiuas (importuno tempore) sapiens videri. Declarat item secundum præceptum, ne si impediatur musica, quæ ita in conuiuio pulchra est, vt est in auro gemma carbunculi, & vt est sigillum smaragdinum in auro fabricato. Tertium præceptū est, vt cum musici canunt, Senex taceat. s. propter musicorum reuerentiā. propter quod silentium & musici, & conuiuæ gratiam tantibus habebunt. ¶ Nota primò, primam conuiuij partem dicandam esse grauioribus sermonibus, si adsint idonei eorum auditores, Et licet multis non placeant hæc in cōuiuio, placent tamen Platoni in Sermōnibus coniuualibus. Placuit hoc Plutarcho*

in Sympofiacis. Placuit Macrobio in cœnis. Placuit & nostro Authori. atque id docet primum eius præceptum. ¶ Nota secundò, Conuiujs adhibendos musicos contentus, vt non solūm gustus habeat quo fruatur, sed etiam auditus. Tum, vt ita attentus musicæ conuiuia, non se in verba effundat scurrilia. Tum, vt non solūm conuiuio corpus pascatur: sed multò fortius contentibus animus. ¶ Nota tertio verbum, Comparatio musicorum. quæ significat coagmentationem vocum & sonorum musicorum. Vt enim ex paruis & magnis lapidibus, & ex diuersis tefellis aptè concinnatis resultat pulchra coagmentatio: ita ex vocibus altis, & grossioribus prodit musicus concentus. Igitur tempore Authoris nostri iam erat musica ex triplis vocibus, Tenoribus, Altis, & Infimis. ¶ Nota quarto: Vt nulla est gemma carbunculo & smaragdo pretiosior, ac ideo nulla est in auro pulchrior: ita nihil est in conuiuio aptius, quàm musicæ harmonia. ¶ Nota quinto: Decet senes in conuiuio non interpellare cantum musicorum. Hactenus senum admonitio: nunc adolescentium.

Adolescens loquere in causa tua, vix, cum necesse fuerit. 2. Sibi interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum. 3. In multis esto quasi inscius, 4. & audi tacens simul & quærens. 5. In medio magnatorum loqui non presumas: 6. & vbi sunt senes, non multum loquaris. Ante tonitruum

praibit coruscatio: & ante verecundiam praibit gratia, & pro reuerentia accedet tibi gratia bona.

7. Et hora surgendi non tetricus: 8. praecurre antem prior in domum tuam, & illic atocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo superbo. 9. Et super his omnibus benedicto Dominum, qui fecit te, & inelriantem te ab omnibus bonis suis. Primum praecceptum est: Adolefcens couiua tunc loquere, cum causa & negotium proprium tuum, ac necessitatis te velut inuium, ad loquendum cogunt. Secundum praecceptum: Licet sponte in conuiuio taceas, at bis si interrogaris, respondeo. modò in summa, non prolixè respondeas. hunc sensum habet, Habeat caput responsum tuum, id est, habeat summam, id est, breuius colligatur. Tertium praecceptum: In multis quæ in conuiuio audis, esto quasi inscius, licet ea noris. libeat potius audire, quæ senes maturè docuerint, quam quæ iuuenis praecociter nosti, apud illos effundere. Quartum est: Audi seniores tacendo, poteris tamen, si quid discere cupis, humiliter interrogare. Quintum: Si viri Principes sint conuiuæ, tu loqui ne praesumas. nemo enim nisi qui æqualis illis est, loqui inter eos debet, nisi interrogatus. Sextum est: Inter senes ne multum loquaris. esset enim impudentiæ signum. verecundia verò iuuenem maximè decet. Et sicut ante tonitruum sentitur coruscatio, licet reuera prius sit tonitruum quàm coruscatio: ita licet re-

uera

uera verecundia sit ante gratiã, tamen aded verecundia placet, vt oculis nostris praecedere videatur gratia verecundiam: & praerere, non sequi. Igitur pro reuerentia, quam senibus habueris, accedet tibi bona gratia. gratiosus enim videberis & habebis. Septimum praecceptum: Finito conuiuio, cum hora abeundi est, tu ne tetricus, id est, ne postremus sis in surgendo. id enim verbu Græcum, *δυσάγης*, significat. Porro verbum tetricus, videtur sumptu à tetricus, vt fit sensus: In hora abeundi à conuiuio, tu ne sis tetricus aut tardus. Octauum est: Recedens è conuiuio, ito velox in domum tuam. illic auoca te à grauibz curis. illic recrea te lætiore ludo. illic age quæ animo concepisti. id est, age quæ velis, modò absint delicta contra Deum, & verba superba contra domesticos. ¶ Vbi nota, non conuenire statim à prandio curas, quæ bonam cibi coctionem impediunt: conuenire potius ludum, & honestam sine crimine recreationem. Vltimum praecceptum est: Vt peracto conuiuio benedicas Deum, qui non solum te creauit: sed aded delicatè nutrit: inebriando s. te, & cumulando omnibus bonis suis, ¶ Hoc verbum magnam aperit, & intelligendi, & loquedi materiam. Inebriat enim nos Deus bonis terræ, maris, aeris, cæli: inebriat praesidijs Angelorum, donis gratiæ in hac vita, donis æternitatis in futura: inebriat omnibus bonis, non modò quæ nobis necessaria sunt, sed quæ redundant: sed

K k 5 quod

quod maximum est, inebriat nos illo amore suo, quo quæ dat, amantissimè dat, &c.

SECUNDA PARS.

De amplectenda lege Dei.

- 4 **Q**VI timet Dominum, accipiet doctrinam eius. 2. & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem. 3. Qui querit legem, replebitur ab ea: & qui infidiosè agit, scandalizabitur ab ea. 4. Qui timent Dominum, inuenient iudicium iustum, & iustitias quasi lumen accendent. Quia multa precepta dederat Author, veritus ne fortè eorum multitudine, qui ea audiret, offenderetur, subdit, Qui timet Dominum, hanc eius doctrinam acceptabit. Ita Dominus, Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina mea, vtrum ex Deo sit. Et Paulus, Si quis videtur propheta esse & spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Planè, quia qui ex Deo est verba Dei audit, accipit, & opere cõplet. Secundum membrum ita intellige: Qui vigilat ad Dominum affectu & oratione, inueniet in corde suo beneficia Dei, quæ benedictiones Dei dicuntur. Audi vigilantem, Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritu meo in præcordijs meis de manè vigilabo ad te. & Dauidis oculi anticipabant vigilias: & dicebat, non ad insipientiã mihi. Tertium membrum explicatũ est à me supra c.2. ad finem. Nunc verò videtur & huc sensum habere: Qui querit legem, totus in ea gaudebit: aperietq; viscera sua, vt omnes

finis

sinus legem Dei, dulciorem super mel & fa- *Psal. 18.*
uum, excipiant. Cùm contrà, qui infidiosè, fictè, & simulatoriè pius est, offendatur à lege: lex illi displiceat, & eam nũquam fuisse desideret. Quid ni offendatur iniustus à iustitia? superbus ab humilitate? auarus à largitate? mundus ab Euangelio? &c. quæ Paulus prosequitur 1. Cor. 1. Quartum membrum. 1. Cor. 1. ita accipe: Qui timent Dominum, inuenient iudicia iusta, quæ impij sepulta tenebãt: & accendent iustitias, quæ prius in tenebris erant. Paulus inuenit, excommunicandum 1. Cor. 5. eum esse, qui habebat vxorem patris sui: inuenit, non esse litigandum Christiano con- 1. Cor. 6. ram prophanò iudice: non intraturos molles, nec auaros in cælum, & alia multa quæ *Ibidem.*
in Epist. ad Corinth. inuenies. Has iustitias & vitam euangelicam, verbo & opere Paulus, velut extinctum lumen accendit. quod facit quiuis, qui verbo & opere Euangelium exercet.

Peccator homo vitabit correptionem, & secundum voluntatem suam inueniet comparisonem: Vt vir iustus libenter audit legem quæ eum corripit, imò dicit, Corripiet me iustus in *Psal. 140.*
misericordia: ita iniustus vitat & odit corripientem: queritq; & inuenit alium, cuius exemplo & comparatione excusetur. vt si corripias libidinosum, statim obijciat, similiter peccasse Samsonem, Dauidem, Salomonem, &c.

Vir consilij non disperdet intelligentiam, alienus & superbus nõ pertimescet timorem: etiam post quã *fecit*

fecit

Iohann. 7.

1. Cor. 14.

Iohann. 8.

Isaia 26.

Psal. 76.

Psal. 2.

Suprà c. 2.

fecit cum eo sine consilio, & suis insectationibus arguetur. Locus est obscurus: illustrari tamen potest hoc modo: Vir consilij non disperdit deliberationem, & consulationem. Imò potiùs perstat in ea, quærens quid facturus est cum timore Domini. At verò alienas, id est, infidelis, & qui superbus est, nihil timet, aut verentur Deum, aut infernum: ideo sine ulla deliberatione crimina admittit. Quod si timor Dei & inferni eos à crimine faciendo auocare contendat, ipsi ruptis timoris vinculis crimen admittunt: & postquam cum timore sine consilio fecerunt, nihil iam timent, nihilq; timorem curant. licet interea arguantur intus in conscientia suis insectationibus. scilicet cogitationibus accusantibus & defendentibus, vt Paulus ait. Ergo illud verbum, etiam postquã fecit, ita suppleendum est: Superbus nihil timet, etiam postquam fecit crimen, cum timore, & sine consilio. Nam antequam crimen fieret, & eum siebat, timor ab eo auocabat: at postquam fecit superbus crimen, nihil timere vult: licet interim à sua conscientia arguatur. Porro insectationibus argui, est quod David dixit, Usque ad noctem increpauerunt me renes mei.

TERTIA PARS.

Filium admonet.

7 **F**ILI, sine consilio nihil facias, & post factum non poenitebis. 2. In via ruina non eas, & non offendes in lapides: 3. nec credas te via laborare.

4. nec

4. nec ponas animam tuam scandalum. 5. Et à filijs tuis caue, 6. & à domesticis tuis attende. 7. In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ. hoc est enim conseruatio mandatorum. Quia dixit virum impium sine consilio multa committere, arripit Author hanc occasionem, vt filium admoneat. Porro is sine consilio nihil facit, qui quæcunq; facit, in gloriam Dei facit, vt Paulus admonuit. Consilium verò ex lege Dei sumendum est. Ita enim Dominus admonuit, cum nos ad legem remittit, & testimonium. Et David, Consilium meum iustificationes tuæ. Qui enim ex hoc consilio facit, non pudefiet. Secundum præceptum admonet nos, ne id aggrediamur quod est periculis, & ruinis plenum. Alioqui amans periculum, peribit in illo. quorsum enim mercator aut telonearius eris, si in cælum contendis? Tertium præceptum docet sugere viam & vitam nimis laboriosam. qualis est, ad Indos propter aurum ire: aut etiam alia vita, que nihil temporis Deo dicandum indulget. Quartum præceptum (quod à tertio diuidit illud, nec) significat animam non offendendam criminibus. qui enim peccat, animam suam offendit, & contristat. Paulus dixit, Nolite contristare Spiritum sanctum Dei: in quo signati estis. hic dixit, animam tuam ne offendas. Et David, Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Quintum & sextum præceptum Dominus docuit, cum dixit, Inimici hominis, domestici eius. Quod verbum dixerat Micheas in hunc modum:

modum:

Rom. 2.

Psal. 15.

Isaie 8.
Isaie 118.

Eph. 5. 4.

Psal. 11.

Matth. 10.

Mich. 7.

modum : Filius contumeliã facit patri, &c. Familiarius hæc intellige, non esse fidendum filijs & domesticis, furantur enim hi bona dominorum suorum, quibus fidem minimè seruant. Septimum præceptum ita habeto : Mosès in rebus dubijs intrabat in tabernaculum Dei, Deum consulturus : Dauid intrabat in Sanctuarium Dei : tu ergo intra in animam tuam, si quod dubium opus aggredieris. ibi consule Dominum, & fideliter crede animæ tuæ tibi consulenti. Quia verò hoc erat obscurum, declarat Author dicens, Hoc esse conseruare mandata, id est, credere fideliter animæ, est seruare mandata. tunc s. credendum est animæ, cum illa iubet seruari mandata. Quod iterum explicat Author, dicens : *Qui credit Deo, attendit mandatis eius : & qui confidit in illo, non minorabitur.* Vt sit hic huius rei ordo : In rebus dubijs animam tuam intra. Ibi Deus oracula dabit. Dabit verò oracula mandatorum suorum. Igitur animæ mandata Dei consulenti fideliter crede : nam ita Deo credis. Illud verò, *Qui confidit in illo, non minorabitur.* eo modo intelligitur, quo illud, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. & illud, Omnia quæ faciet prosperabuntur. & illud, Timentes Dominum non minuentur omni bono.

Psal. 72.

Rom. 8.
Psal. 1.
Psal. 33.

CAPVT XXXIII.

PRIMA PARS.

Continuatio est prædictorum.

Imenti Dominum non occurrēt mala, sed in tentatione Deus illum conseruabit, & liberabit à malis. Sapiens non odit mandata & iustitias, & non illiditur quasi in procella nauis.

Homo sensatus credit legi Dei, & lex illi fidelis. Dixerat in calce præcedentis cap. confidentem in Deo non minorandum : declarat nunc, ei qui in Domino confidit, quique Dominum timet, non occurrera mala, quæ s. eum destruant. Mala planè ei occurrent, dicente Dauide, Irruerunt in me mala, quorum non est numerus. at ea mala pio vertuntur in bona : quia Dominus eum in tentatione conseruat. iuxta illud, Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum. Vnde id infertur, Sapiens, qui diligit mandata, (quibus iustus redditur homo) non illiditur ad scopulos peccati, vt solent naues actæ procellis illidi. Deus enim qui nauem animæ gubernat, nouit pios à tentatione eripere. Idem Sapiens qui sensatus dicitur, vtpote qui confidit legi Dei, sentiet eandem legem sibi patronam, s. quæ eum à malis auertat, & ad bona perducatur. ¶ Nota primò : Pium Deus in tentatione conseruat. supponit enim manum suam,

Rom. 6.

suam, ne cadens, collidatur. si pius cadit, non ex Deo est, sed ex sua voluntate. ¶ Nota secundò: Sapiens licet secundùm carnem repugnet legi Dei, at secundùm spiritum non eam odit. Imò si amat legislatorem, amat & legem. ¶ Tertio nota: Lex gratiæ maximè est patrona pijs, quia lex gratiæ est spiritus animam ad legem implendam impellens. hic est planè patronus.

2 *Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, & sic deprecatur exaudietur, & conseruabit disciplinam, & tunc respõdebit.* Quia multi nolunt in rebus dubijs animam suam consulere, consultius ducentes, alios interrogare: eos qui consuluntur admonet Author, dicens, Qui interrogationem manifestat, id est, qui rem interrogatam dubiam, vult suo responso manifestare, non id faciat precipitanter: sed paret priùs verbum, considerans, quid responsurus sit. Deprecetur Dominum, vt illuminet eius mentem, nam ita precatus audietur. Item conseruet disciplinam, id est, nihil deuiet à disciplina, seu doctrina Ecclesiæ. hoc facto, respondeat. Ergo qui munus habent ad interrogata respondendi, responsa sua consideratè pronuntient: mentem ad Deum attollant, nihilq; à recepta in Ecclesia doctrina discedant.

3 *Præcordius fatui quasi rota carri: & quasi axis versatilis cogitatus illius.* Opponit fatuum sensatò. Hic legi Dei fixus adheret, & à Deo suo non dimouetur, in eo fixit, & affectus, & cogitationes: ille verò est in continuo motu, vt cit

vt est rota currus: & est axis eius quando versantur. nam sunt alij axes immoti. Alibi dicitur, cor impij esse mare, nõ dum quiescit, sed cum feruet, & æstuat. de hac re supra dictum est. Vt enim vir bonus, adhærens Deo, id est, rei immobili, immobilis quodammodo fit: ita fatuus, hærens rebus temporalibus, quæ cum cælo mouentur, instabilis necessariò fit.

4 *Equus emissarius, sic & amicus subsannator, sub omni suprasedente hinnit.* Id est, Deo fidendum est, & eius legi: non verò amico subsannatori. Vt enim equus admiffarius (qui se equabus ineundis dicatus est) hinnit, nihil curans fessorem: ita subsannator subsannat quemuis etiam suum amicum, fidentem in eo. Pulchrè verò assimilatur equus admiffarius, hinniens, & gaudès ad omnem equæ conspectum, aduocatis, mercatoribus, vtinam non etiam doctoribus, gaudentibus ad omnem lucri odorem.

SECVNDA PARS.

De prædestinatione, & reprobatione.

5 *Quare dies diem superat, & iterum lux lucem, & annus annum à Sole? A Domini scientia separati sunt, factò Sole, & præceptum custodiente, per Dei sapientiam diuiduntur. Et immutauit tempora, & dies festos ipsorum, & in illis dies festos celebrauerunt ad horam. Et ex ipsis exaltauit & magnificauit Deus, & ex ipsis posuit in numerum dierum.* Id est, Quæri potest, cur dies vnus fit
Li facer,

facer, non alius? cur item lux neomeniæ sit sacra, non reliquæ luces? cur etiam annus septimus, & quinquagesimus, qui dicebantur Iubilæus, sacri sint, non ita reliqui anni? Addit author, à Sole: vt innuat se loqui de annis solaribus, non lunaribus. Huic quaestioni respōdet, id factum esse à Domini scientia. quæ, facto iam sole, & ipso custodiente præceptum Domini vt iugiter moueatur, nec vnquam peccante contra præceptum, vt ea causa alius dies esset facer, alius prophanus, ipsa voluntas Dei tamen diuisit dies festos, & sibi dicatos, ab alijs diebus non festis. Hæc igitur Dei Sapientia immutauit tempora veris, æstatis, autumnii. In his instituit dies festos Paschæ, Pentecostes, Tabernaculorum. & in his Hebræi celebrabāt festos ad horam, s. incipiendo ab hora vespertina. & ex ipsis festis quosdam exaltauit, s. diem Paschæ & Pentecosten, qui erant celeberrimi. alios dies, vt Sabbatorum, posuit & redegit in numerum maiorum festorum. Iam igitur quod fecit Dominus in diebus & annis, ab eodem Sole prodeuntibus, idem fecit in hominibus, ab eadem terra, & Adam procedentibus. id explicat Author sequentibus verbis.

6 Et omnes homines de solo, & ex terra, vnde creatus est Adam. In multitudine disciplina Dominus separauit eos, & immutauit vias eorum. Et ex ipsis benedixit, & exaltauit: & ex ipsis sanctificauit, & ad se applicauit: & ex ipsis maledixit, & humiliavit, & conuertit illos à separatione ipsorum. Id est,

vt dicitur.

Vt dies & annos Dominus diuisit, sacros quosdam faciens, quosdam non sacros relinques: ita per omnia, diuisit & homines, natos ex eodem solo, & terra, vnde Adam formatus est. Quoniam secundum multitudinem Sapientiæ, Dominus ex vna & eadem massa separauit prædestinatos, in quos ostenderet diuitias gloriæ: & alios reprobos, volens in eis ostendere iram, & potentiam suam. Secundò, postquam separauit in sua Sapientia prædestinatos à reprobis, immutauit vias illorum, dās electis spiritum, auxilium efficax, gratiā, & perseuerantiam: reprobos verò relinquens ac dimittens secundum desideria cordis eorum, vt abeant in aduentionibus suis. Tertio, ex ipsis etiam electis (vt ex ipsis diebus sacris) quosdā benedixit, & exaltauit: faciens illos maximos sanctos. vt Abrahā, Isaac, Dauid. quosdam verò solum sanctificauit, & ad se applicauit. sanctos s. fecit. non tamē hi, vt dij fortes terræ vehementer eleuati sunt: sed vt minores sancti, & vt sanctorū vulgus Deo hæserunt. Hæc de electis. Iam audi de reprobis. Primum, ex eadem massa Adæ, Deus quosdam maledixit. volens in eis ostendere iram, & notam facere potentiam suam, castigando. Secundò, eos humiliavit, permittēs, vt demonibus tentantibus subijcerētur: & peccatis cōmacularentur. Tertio, conuertit à separatione, id est, postquā eos ab electis separauit, conuertit illos. Quā rem si nō intelligis, locus ille te docebit, qui ait: Conuertit cor eorū,

Psal. 104.

Exod. 4. 10.
II. & 14.
Rom. 11.

vt odirent populum eius. & ille, Ego indu-
rabo cor Pharaonis. & ille, Dedit illis Deus
spiritum compūctiōnis: oculos, vt non vi-
deant: & aures, vt non audiāt &c. Id est, in
pœnam præcedentium criminum conuer-
titur cor eorum, obduratur, & excæcatur.
Non Deo in eis faciente peccatum: sed exe-
quente iustitiam. ¶ Notabis Theologe que-
dam. Primum illud, de solo, & terra. Non
igitur Deus ad prædestinandum præuidit
merita, aut demerita, vt multi Theologi
credunt: sed simpliciter sine vllis meritis
præuisis Deus separat qui iusti futuri sunt,
ab his qui peccabunt. ¶ Secundò illud, Se-
cundùm multitudinem disciplinæ. quod
Paulus dixit, secundùm altitudinem diui-
tiarum scientiæ & sapientiæ Dei. quàm in-
cōprehensibilia sunt iudicia eius! &c. ¶ Ter-
tiò voluit Author Sapientiam Dei vocare
disciplinam: quia referebatur ad electos,
velut ad discipulos bonos: & ad reprobos,
vt ad malos. Est porrò ex Aristotele mani-
festum, scientiam referri ad doctorem: ean-
dem verò relatâ ad discipulos vocari disci-
plinam. ¶ Quartò, actus primus in Deo, no-
stro modo loquendi, fuit separatio bonorū
à reprobis. Inde consecuta est immutatio
vię bonorum. Quod notabit Theologus ni-
mis. Deus enim immutat electum suum è
malo in bonum, è terreno in caelestem, è na-
turali in supernaturalè: ex Adam, in Chri-
stum, si ita loqui licet. ¶ Quintò in illo ver-
bo, ad se applicauit, notatur vltimus actus
præde-

Rom. 11.

I. Cor. 15.

Psal. 72.
prædestinationis in hac vita, s. vt applice-
tur homo Deo: vt illi hæreat, vt vnum cum
Deo fiat.

7
*Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare il-
lud & disponere. Omnes via eius secundum disposi-
tionem eius: sic homo in manu illius qui se fecit, &
reddet illi secundum iudicium suum. Prosequi-
tur materiam cceptam alia comparatione,
s. vt lutum figuli: ita homo. In manu figuli
est, lutum plasmare, & disponere: & omnes
viæ, seu formæ luti, sunt iuxta dispositio-
nem figuli. ita per omnia, In manu Dei est
homo. Deus enim facit in homine iuxta iu-
dicium, & multitudinem scientiæ suæ. Ea-
dem est massa luti, sine partium differentia:
eadem massa hominum, sine eorum diffe-
rentia. sed ex eadem massa luti facit figulus
vasa quædã in honorem, quædam in contu-
meliam: ita ex eadem massa hominum hos
facit Deus electos, illos dimittit reprobos.
vt causa diuersarum formarum in luto est
volūtas figuli: ita causa electionis & repro-
bationis est volūtas Dei, quæ hoc loco voca-
tur iudiciū. quia ex Thomistis actus præde-
stinationis ad iudicium Dei spectat, quo de-
cernit, hunc fore electū, illum reprobum.*

8
*Contra malum bonū est, & contra vitam mors:
sic & contra virum iustum peccator. Et sic intueri
in omnia opera Altissimi. duo cōtra duo: vnum con-
tra vnum. Et ego nouissimus euigilati, & quasi qui
colligit acinos post vindemiatores. In benedictione
Dei & ipse speraui: & quasi qui vindemiati, reple-*

ni torcular. Tertia comparatione declarat materiam prædestinationis. s. Vt Deus in naturalibus rebus ordinauit, vt quæque suum haberet contrarium, s. contra malum bonum, contra vitam mors: ita & ordinauit, vt contra electos essent reprobi. Id enim intueri licet in omnibus operibus Dei, vt duo sint contra duo, s. naturalia, & supernaturalia, contra alia naturalia, & supernaturalia. vnum s. contra vnum. ignis contra aquam, aer contra terram: ita in supernaturalibus, electus contra reprobum. ¶ Nota facilius Græcos habere, non duo contra duo: sed solum, duo & duo. sed bonum sensum habet textus noster, vt declarauimus. Quia verò materia hæc est altissima, ideo subdidit: Ego nouissimus euigilaui. vocat se nouissimū, quia fuit vltimus ex Scripturis canonicis. Dicit se euigilasse, quia per multos omnino dies à tempore trāsmigrationis è Babylone in Iudæam, vsque ad Ecclesiasticum, ferè defuit propheta, spiritu Dei plenus. Dicit porrò se collegisse acinos: quia, vt in prologo huius libri dicitur, hic Ecclesiasticus collegit hæc sua scripta exlectione legis, prophetarum, & aliorū librorum, qui à parentibus vt sacri relictī fuerant. Demum ait, se repleuisse torcular Ecclesiæ sua doctrina. (Ideo enim Ecclesiasticus vocatur.) quia sperauit non in sua eruditione: sed in Dei benedictione, & spiritu, quo inspiratus hæc scripsit. ac ideo eius scriptura inter canonicas, quibus Ecclesia repletur,

pletur, annumeratur. Innuit igitur Author, se fuisse qui colophonem & vltimam manum imposuerit toti Scripturæ canonicæ veteri: ac ideo torcular Ecclesiæ veteris per hanc scripturam fuisse repletum. Ideo subdit: *Respicite quoniam non mihi soli laboranti, sed & omnibus exquirentibus disciplinam* Planè, quia Scriptura canonica non efficitur in commodum scribentis, sed totius Ecclesiæ. Rectissime igitur infert: *Audite me magnates, & omnes populi, & rectores Ecclesiæ auribus percipite.* Si enim Deo reuelante hæc scribo, vt Deus audiendus est ab omnibus, ita hæc doctrina ab omnibus audienda est: tum à Principibus secularibus, tum ab Ecclesiasticis, tum demum ab omnibus populis. Habes lector, Authorem Deo reuelatore intellexisse hunc librum non à Iudæis solum, sed ab omnibus fidelibus, vt canonicum audiendum. Porrò videtur verbum hoc ad superiora esse referendum, sunt enim illa dignissima quæ ab omnibus audiatur. sequentia verò non sunt tanti.

TERTIA PARS.

Admonet de facultatibus & seruis.

Filio & mulieri, fratri & amico non des potestatem super te in vita tua: & non dederis alij possessionem tuam: ne forte poeniteat te, & deprecetur pro illis. Dum adhuc superes, & spiras, non immutabit te omnis caro. Melius est enim vt filij tui te rogent, quam te respicere in manus filiorum tuorum.

In omnibus operibus tuis præcellens esto: ne dederis maculam in gloria tua. In die consummationis dierum vita tua, & in tempore exitus tui distribue hereditatem tuam. Multis verbis mandat ne possessiones nostras, dum viuimus, alijs demus. Nam dando alijs tua, das illis potestatem & dominium super te. cuius rei postea te pœnitebit, & cogeris deprecari pro bonis, quæ dediti, vt tibi det, qui à te accepit. Illud verò, non immutabit te omnis caro, hunc habet sensum: Non tibi vllus persuadeat, aut moueat, vt tua des alijs. melius enim est vt tu des, quàm vt recipias: & vt te precentur, quàm vt tu depreceris. Et illud, *In omnibus operibus tuis præcellens esto.* significat, in omni vita tua esto dominus, vt tibi alij, non tu alijs subijciaris, propter facultates, quas alijs dediti. Tum illud, *ne dederis maculam, id est, Si fuisti diues per totam vitam, ne hâc gloriam obnubiles, dando alijs tua: & subijciens te, cui alij subdebantur.* Ergo serua tibi tua, in vita tua. Mor-te porrò instante, tunc testamento legitimè tua distribuito: ne pro bonis, lites hereditibus derelinquas. ¶ Nota, aliud esse, ex charitate & fiducia Dei cuncta relinquere, quod Euangelium consulit, & viri perfecti fecerunt: aliud, ex humana amicitia & fiducia, bona alicui dare: quod Ecclesiasticus prohibet, & quod qui fecerunt, pœnitentia ducti, doluerunt. ¶ Nota etiam, diuersum esse tempus Euangelij, & veteris legis. In hac felicitas erat, diuitem ac domi-

num

num esse: dabaturq; felicitas hæc operibus *Isaia 11* bonis. In illo verò felicitas est, temporalibus carere, diuini solis hærerè.

Cibaria, & virga, & onus asino: panis, & disciplina, & opus seruo. Pro cibarijs, Græcè est fœnum: quia in Palæstina erat multum fœnum. quia tamen non vbique fœnum est, ideo iure pro fœno cibaria ponuntur. Et nota, virgam esse asino, & asinarijs hominibus disciplinam. vt qui disciplina non coercentur, virgâ coercentur. *Operatur in disciplina, & querit requiescere: laxa manus illi, & querit libertatem.* Id est, Si de lassaueris in disciplina seruum, facies vt ei requies veniat optata: sed si ei manus ab opere relaxaueris, facies, vt immeritò quærat libertatem. vt enim multum operis nihil aliud quære-re finit, nisi requiem: ita multum otij nihil aliud, quàm libertatem meditatur. Nota sermonem esse de emptitijs seruis. *Iugum & lorum curuant collum durum, & seruum inclinant operationes assidue.* Id est, Vt collū viruli lasciuiantis & indomiti domatur iugo, & loro: ita serui peruicacia opere assiduo. *Seruo maleuolo tortura & compedes: mitte illum in operationem, ne vacet: multam enim malitiam docuit otiositas. In opera constitue eum: sic enim condecet illum. Quod si non obaudierit, curua illum compèdibus.* Facilius decurret veritas huius textus, si de seruis emptitijs eum intelligas. Accommodâdus porrò etiam est cuius inferiori: vt in religionibus, monacho:

in capitulis, capitulari: in collegijs, collegijs. imò & accommodari potest carni nostræ, quæ tam maleuolus seruus est. His igitur est adhibenda castigatio: sed non nimia, nec sine iudicio. quod sequentia declarant. *Et non amplifikes super omnem carnem: verum sine iudicio nihil facias graue.* id est, Non extendas castigationem super omnem carnem serui. satis fit posteriora ferire. Imò nullam grauem castigationem adhibebis, sine iudicio. Sunt enim serui, quibus satis est castigatio minor: sunt alij, quibus nec grauis est satis. Igitur castigaturus adhibe iudicium.

II

Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua: quasi fratrem sic eum tracta: quoniam in sanguine anima comparasti illum. Membrum prius dictum est supra c. 7. Membrum secundum est difficile: arbitror tamen ita germanè exponi: Tracta quem bonum seruum emisisti, vt fratrem. quia multis eum numis, velut sanguine tuo, eum comparasti. bonus enim seruus non nisi grandi pretio comparatur. grande verò pretium non nisi sanguineo sudore percipitur. ¶ Quam verò pulcher est textus, peccatori Christum pro misericordia roganti: Domine. ne, vt inimicum me, sed vt fratrem, tracta. comparasti enim me sanguine animæ tuæ. ¶ Quam item aptè dicitur domino crudeli, Tracta tuum seruum benignius. si non propter illum, certe propter te. Si illi non parcis, parce sanguini tuo, quo eum comparasti.

sila.

Si laferis eum iniuste, in fugam conuertetur: & si extollens discesserit: quem quæras, & in qua via quæras illum, nescis. Si extollens, id est, si tollens se è domo tua, discesserit. Illud, quem quæras, Græcis non est. Potest tamen hunc habere sensum: Nescis an quæras rem tibi vtilem, an inutilem. Cùm enim fugæ seruus assuescit, nescias an reducere illum conueniat, an vendere. Igitur caue ne iniuste legas seruum cordatum. alioqui & tu quærendo eum nimiam afficeris molestia: & ille vt prudens, ne inueniatur, curabit.

CAPVT XXXIII.

PRIMA PARS.

De Somniorum vanitate.

VANA spes, & mendacium viro insensato: & somnia extollunt imprudentes. 2. Quasi qui apprehendit umbram, & persequitur ventum: sic qui attendit ad visa mendacia. Hoc secundum hoc, visio somniorum: ante faciem hominis similitudo alterius hominis. Id est, Vir insensatus habet vanas spes & mendaces: & vir imprudens, in altum extollitur somnijs suis. Insensatus vana spe pascitur: imprudens à somnijs erigitur. Vanas spes Antiochi Epiphanis, Bacchidis, Nicanoris, Alcimi, & aliorum, qui Iudæis hostes fuerunt, leges in lib. Machabæorum. Sunt verò libri gentilium pleni vanitate somniorum. Se-
2. Mach. 8. 9.
 Vide Celium lib. 27. antiq. leges in lib. Machabæorum. Sunt verò libri Ies. c. 9. 10.

cup-

cundum membrum in superficie facile est: id tamen fortasse in recessu designat. s. somnia esse visa mendacia, non vera: esse vmbra rerum, non res: esse vêtum quandam per caput transeuntem. Sunt igitur somnia visa quidem, non in veritate: sed quæ vide-
mur videre. apparet enim nobis, quod quæ somniamus videmus: non videmus tamen. Rursum illa idola, quæ somniantes videmus, vmbra ferè sunt à veris rebus in memoria nostra relicta. Vt enim vmbra rerum, res repræsentant, suntq; velut res diminuta: ita sunt etiam somniorum idola. Demum flatus è stomacho caput perflans & permeans magnam in somnis facit varietatem. Cur igitur mendacio, vmbra, & flatu credas? Tertium membrum appositisimè declarat, quid sint somnia. Sunt enim hoc, secundum hoc, id est, quæ vides in somnijs, sunt secundum ea quæ vidisti vigilans. Plane si attentius somnium iustras, inuenies ipsum aut in toto, aut in partibus esse, secundum ea quæ in vigilia conspexisti. rectè igitur dictum est, visio somniorum est, hoc, secundum hoc. Secundo item exemplo declarat, quid sit somnium. est enim similitudo vnus hominis, ante facie alterius. Quid fuit somnium Pharaonis? fuit similitudo spicarum ante imaginatricem potentiam eius. Ita fuit similitudo virgarum sine corticibus, somnium iacob. &c. Ergo, vt qui similitudinem rei rem esse crederet falleretur, ita fallitur qui somnijs credit: nõ enim illa

Genes. 41.

Genes. 30.

illa res, sed rerum sunt similitudines. Id verò est, quod sequentia verba nos docent. *Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid verum dicitur?* Id est, Vt à re immunda non speras munditiam: ita à re mendace, seu à mendacio, quid verum speres? Cum ergo somnium non ipsa res sit, sed eius simulachrum: (licet pro re mendaciter se repræsentet) cur ab eo verum sperabis? ¶ Arguis, ab immundo Sacramentorum ministro munditiam recipientium expectari. Fateor ego quidem: sed causa est, quia per immundum ministrum Christus mundissimus, Agnus Dei, Sacramenta confert suscipientibus: quibus nihil officit immunditia ministri, cum proficiat Christi munditia. ¶ Arguis item, à dæmone mendace verum aliquando dici. Fateor & id etiam: sed vt omnibus diaboli dictis deroganda est fides, nulliq; eorum credendum, nisi aliunde verum esse probetur: ita & omni somnio deroganda est fides, nisi aliunde eius veritas procedat. s. si intelligamus à Deo esse, vel ab Angelo. Conclusio est. *Diuinatio erroris, & auguria mendacia, & somnia malefacientium, vanitas est.* Id est, omnis erronea diuinatio, quæ in igne, aqua, aere, terra, & cadaueribus fit, mera vanitas est. Omnia auguria mēdacia, quæ ex garritu auium capiuntur, mera vanitas sunt. Vt fusè inuenies apud Cælium lib. 2. cap. 12. ex Lactantio, & Apuleio. Omnia somnia hominum iniquorum mera vanitas sunt. Nam piorum hominum aliquod somni-

Iohan. 1.

Cælius.

Aclant us.

Aclant us.

Math. 1.
Math. 2.

somnium contingit esse verum: vt Ioseph, vt Magorū. *Et sicut parturientis, cor tuū phantasias patitur.* Id est, vt dolore cogēte cor parturientis mille patitur deliria: ita somno premente cor tuum mille patitur imaginationes seu phantasias. vt ergo mēdacia sunt, quæ se videre, præ dolore parturiens credit: ita mendacia sunt, quæ præ somno, te videre putas.

2. *Nisi ab Altissimo fuerit emissa visitatio, ne deris in illis cor tuum: multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* Id est, Nisi noueris somnium à Deo uisitante uenisse, illi minimè credas. Si enim credideris, errabis: & si in eo sperabis, à spe tua cades. ¶ Dices, quomodo sciam à Deo somniū immitteri? Ne, precor, quærendo labores. Nam quod somnium à Deo est, secum trahit vim & efficaciam, quæ facit, vt credas, somnium esse Dei: vel certè interpretem offert, qui somnium asserat esse Dei. Ergo qui dat somnium, dat vt ei credas, & vt illud intelligas. Lege somnia vtriusque Iosephi, Pharaonis, Nabuehodonosoris.

3. *Sine mendacio consummabitur verbum legis, & Sapientia in ore fidelis complanabitur.* Dixerat non esse credendum somnijs, nec Diuinationibus, nec augurijs: cui ergo credere iubes? Respondet, legi Dei, cuius verbum consummabitur, & perficietur absque mendacio. fiet enim verbum Dei, dubio procul. Post legem credemus Sapientia, quæ in ore viri

virī fidelis plana erit, & aperta. hoc enim significat verbum, complanabitur. ¶ Priorem partem huius sententiæ habemus à Domino, per Isaiam dicentem, Ad legem potius, & testimonium. Tum à Christo dicente, *Iohā. 5. Scrutamini scripturas.* Tum à Sacerdotibus, qui rogati, vbi Christus nasceretur, ad Scripturam confugerunt. ¶ Posteriorem partem iussit Dominus, cum dixit, Quodcunque dixerit vobis Scribæ in cathedra Moyfi sedentes, facite. & Paulus, cum iubet *2. Thes. 2. acquiescere præceptis seniorum.* ¶ Sed caue, ne ab infideli, quanuis videatur sapiens, sententiam requiras. ideo enim meritò dixit, in ore viri fidelis.

4. *Qui non est tentatus, quid scit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum. Qui non est expertus, pauca recognoscit: qui autem in multis fatuus est, multiplicat malitiam. Qui tentatus non est, qualia scit? qui implanatus est, abundabit nequitia.* Quia dixerat, à viro fideli Sapientiam hauriendam, explicat quis erit hic sapiens, & fidelis, in rebus dubijs consulendus. Est verò vir tentatus, expertus in multis, quiq; multa didicit. Nam qui tentatus non est, nihil scit. qui non est experus multa, sed pauca, pauca etiam nouit. & qui non didicit, vix scire potest. Habes quem consulas, & cui credas: nunc accipe cui non credas, scilicet qui in multis fatuus est. nam hic consultus, malitiam, quæ abundat, consulat. Tum etiam ne credas

das homini implanato, id est, decepto. hic enim quo errore, & nequitia deceptus est, consultus decipiet. ¶ Tentatus hoc loco vocatur, qui multis tribulationibus iactus est. vt tentatus est Abraham, Iob, Tobias, Christus. Habemus porrò ex hoc loco, non solum tentationem meritum nobis in terra, & præmium in cælo parare: sed etiam lucem intellectui adhibere, quã sapiens euadat. Nam & Christus didicit, ex his quæ passus est, obedientiam, & consummatus factus est. ¶ Tu nunc lector attende prudentiam Authoris. Eum vocat sapientem, dignum cui credamus, qui per tentationes è cælo eruditus est: per experientiam, ex se eruditionem comparauit: deum per doctrinam, discendo ex alijs. ¶ Fatuum verò & implanatum eum intellige, non qui iterum, aut tertio lapsus est: sed qui in errore quiescit, qui in cathedra pestilentie sedet. vt illusus Salomon olim: hæretici nunc.

Heb. 5.

Psal. 5.

5

Multa vidi errando, & plurimas verborum consuetudines. Aliquoties vsque ad mortem periclitatus sum horum causa, & liberatus sum gratiâ Dei. Dixerat, eum qui non est expertus, pauca cognoscere, suo id exemplo confirmat, dicens: Dum per multa loca errabundus vagor, & plurimas loquendi consuetudines, plurimasque linguas audio, multa etiam discō, multaque expertus sum. Et licet dum plurima loca discendi causa adeo, pericula mortis incurro, liberor tamen gratiâ Dei.

¶ No-

¶ Nota, Antiquis fuisse solenne, causa discendi multa loca adire: vt adiuuit Pythagoras, Plato, Hieronymus, & hic noster Author. quã causa, infra idem iubet, vt si sapiens esse quis volet, in terram alienigenarum transeat. & præceptor meus dicebat, iudicium peregrinatione parari. Est verò Sapientia res digna, propter quam peregrineris, etiam cum periculo mortis. ab eo enim periculo, Deus cuius causa Sapientia quæritur, liberabit.

Spiritus timentium Deum quæritur, & in conspectu illius benedicetur. Spes enim ipsorum in saluantem illos, & oculi Dei in diligentes se. Asserebat Author nunc, liberatum se à morte sepius: subdit, non solum se, sed omnem spiritum timentis Deum, quærendum à Deo, vt liberetur. & ille spiritus conspiciens Deum, & à Deo conspectus, erit omni benefici o asficiendus. Nam vt spes timentium Deum, est in eum coniecta: ita & oculi eius sunt in eos coniecti. illi conijciunt spem in eum, vt saluentur ab eo: ille oculos suos in eos conijcit, vt eos saluet. ¶ Nota phrasem Hebræam, spiritus quæritur, scilicet ad salutem. vt illud, Erraui sicut ouis quæ perijt, quære seruum tuum Domine. & illud, Quæretur peccatum illius, (scilicet vt remittatur) & non uenietur. ¶ Nota secundò, oculos timentium Deum, in eius conspectu benedicendos. iuxta illud, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino. & illud, Sicut oculi seruo-

Prolegus Bibliorum.

Ecali 39.

6

Psal. 118.

Psal. 9.

Psal. 120.

Psal. 122.

M m rum

rum in manibus dominorum suorum, Sic ut oculi ancillæ in manibus domine fugita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum. Ergo commodissimè viri pij curant oculos suos continenter in Deum conijcere. iuxta illud, Providebam Dominum in conspectu meo semper. ¶ Nota tertio, si tu figis in Deum oculos, figit & ille in te. ò beatissimum gratiæ redditorem. Ergo si in vllam calamitatem incideris, intellige te coram oculis Dei incidere: ac ideo si tibi expedierit, ab ea diuelleris.

7 *Qui timet Dominum, nihil trepidabit, & non paucbit: quoniam ipse est spes eius. 2. Timens Dominum beata est anima eius. 3. Ad quem respicit? & quis est fortitudo eius? Oculi Domini super timentes eum. Protector potentia, firmamentum virtutis: Tegimen ardoris, & vmbraculum meridani: Deprecatio offensionis, & adiutorium casus: Exaltans animam, & illuminans oculos: Dans sanitatem, & vitam & benedictionem.* Primū verbum simile illi est, Qui cōfidunt in Domino, sicut mons Sion: non cōmouebitur in æternum. & illi, Non timebo mala, quoniam tu mecum es. & illi, Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat aduersum me præliū, in hoc ego sperabo. Quæ intelliguntur, dum Deus spes iusti est. si enim ab eo oculos diuellas, incipies cum Petro in mari submergi. Item intellige de eo qui perfectè Deum timet, cuius perfecta charitas foras mittit timorè, quòd si Christum

vides

Math. 26.

vides timentem & pauentem, promptitudinem spiritus, non verò infirmitatem carnis aduertas. Quòd si iustus nihil timet innumera quæ sunt in hoc seculo mala, quia sentit, quòd Deum secum habet, num non beata est eius anima? Tertium membrum ita intellige: Deum immortalem, quem respicit vir iustus? & quis est eius fortitudo? Planè respicit eum à quo respicitur. si oculos in Deum coniecit, Deus in eum oculos coniecit. At Deus est protector potentissimus, firmamentum fortissimum. Est tegimen tegens nos ab ardore, & vmbraculum tegens nos à calore meridiano. Idem est Deprecatio offensionis. id est, depulsor, & custos ne impingamus, & cadamus: quòd si cadere contingat, est adiutorium casus. id est, erigens nos, & manum dans, vt surgamus. Idem est exaltans animam, cū eam interiorius visitat, & attollit. anima enim dum à Deo visitatur, super se, & super naturam extollitur. Tum Deus est illuminans oculos, cū dat claritatem & lumen ineffabile intellectui. De qua re dicit Isaias, Implebit splendoribus animam tuam. & item, Orientur in tenebris lux tua: & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. & illud, Lux orta est iusto. Demum Deus dat corpori sanitatem, vitam, & benedictionem, id est, bona temporalia. tum etiam dat animæ sanitatē, id est, perfectionem. vitam, id est, gratiam. benedictionem, id est, affluentiam beneficiorum spiritualiū. ¶ Porro sub illis diuinis epithetis,

M m 2 iis,

Psal. 15.

Psal. 124.

Psal. 22.

Psal. 26.

Math. 14.

Ysaia 58.

Psal. 96.

tis, quæ Deo Ecclesiasticus tribuit, latente eximiam, & excellentissimam Christi laudes. Cùm audis, Deum esse protectorem, seu clypeum, intelligis Christum pro nobis vulnerandum. Nam clypeus excipit vulnera, quæ erat excepturus in pugna, is qui clypeo protegitur. Qua ratione etiam dicitur murus & antemurale. ¶ 2. Cùm audis, Deum esse firmamentum, (cui s. domus innititur) intelligis Christum esse vehementer humiliandum: vt esset Ecclesiæ fundamentum, cui illa niteretur, ne flumina, & venti in eam irruentes, possent in ruinam impellere. ¶ 3. Dum audis, Deum esse tegimen ardoris, intelligis Christum fuisse pastorem: qui, vt Sol non noceret ouibus, Solis ardori se obiecit, melius quam Iacob, qui ita suum munus pastorale commédât. ¶ 4. Cùm audis, Deum esse vmbraçulum à calore meridiano, intelligis Christum hora sexta crucifixum, id est, meridie: & tunc ardorem vrentis Solis, id est, iustitiæ Diuinæ, in se excepisse. iuxta illud, Super me transferunt iræ tuæ. id est, rigorem iustitiæ Dei (qui nos erat adusturus) Christum in se excepit, ac ideo nobis Solem in vmbraç redegit. ¶ 5. Cùm audis, Deum esse deprecationem offensio- nis, intellige Christum & in cruce, & in cælo deprecari Patrem, ne in nos pro nostris offensis sæuiat. Tum etiam deprecari nos, ne eum offendamus. ¶ 6. Cùm audis, Deum esse adiutorium casus, id intellige, si nos cadendo decidimus in mortem & infernum,

Christi

Christus inde nos erepturus, in mortem, & infernum descēdit, vt manum nobis lapsis porrigeret. ¶ 7. Quod dicit, exaltans animam, sic intellige, Christus nos secum in cælum exaltabit: vt sicut descendit in inferos partes terræ, ad nos erigēdos: ita ascendit in summas partes cæli, ad nos sibi iungēdos. ¶ 8. Cùm dicit, illuminās animam, docet fore, vt in cælo, in eius lumine videamus lumen. id est, in lumine, gloriæ, gloriosissimi futuri. ¶ 9. Cùm ait, dans sanitatem, & vitam, & benedictionem, notat qualis erit æternitas gloriæ, quam electis Christus est daturus. s. salus, vita, & omnia bona. Ibi enim inebriabuntur ab vberitate domus Dei, & torrente voluptatis potabuntur. quia apud te (inquit) est fons vitæ.

SECUNDA PARS.

De oblationibus iniquorum.

Immolantis ex iniquo oblatio est maculata, & non sunt beneplacita subsannationes iniustorum. Dominus solus sustentibus se in via veritatis & iustitiæ. Immolat ex iniquo, qui ex malè par- tis immolat. Dicitur verò oblatio maculata, quia est peccatum, offerre Deo iniqua, est verò allusio ad præceptum Dei iubentis, vt ei offerretur hostia sine macula. at oblatio iniqua maculam peccati habet. Porro oblationes impiorum vocantur subsannationes, quia eas, & ridet, & subsannat Dominus. tum quia perinde est cas Deo offerre, ac eū subsannare, existimando Deum esse similem

M m 3 ini-

Matth. 7.

Ioh. an. 10.
Genes. 31

Psal. 87.

Ephes. 4.

Psal. 39.

Eodem.

Psal. 49.

iniquis, qui iniquis oblationibus gaudeat. Deus igitur adorandus est solus, non simul cum idolo Dagon, id est, non simul cum iniquitatis idolo. & adorandus est in via veritatis & iustitiæ, non in via furti, & rapinæ. Porrò pij dicuntur sustinere Dominum, ut & Paulus ait, Glorificate & portate Deum in corpore vestro. & David, Viriliter age, & sustine Dominum. ut sit mirabile, gigantem à nano deferri, atqui, Simeonem is gubernabat, quem deferebat. Ad idem pertinent, quæ sequuntur. *Donis iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum: nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.* Id est, Generaliter nullū donum iniqui, dum ab iniquitate recedere non vult, Deo placet: nec ei vllum pro peccato sacrificium valet, testis fuit iniquus Cain, cuius dona minimè placuerunt, testes & iniqui Iudæi, quorum omnia & dona & festa Deus abominabatur.

9 *Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris sui.* Id est, Ut patri non placeret, imò summè displiceret, si quis ei filium ipsius in sacrificium mactaret: ita displicet Deo, si ei offeras, quæ pauperibus abstulisti. Vide, quàm displicuerit regi Edom suus filius, què Rex Moab coram eo sacrificauit. Nam auferre pauperi substantiam, est ei auferre vitam, ergo qui substantiam pauperis offert, vitam occisi pauperis offert. *Panis egentium vita pau-*

perum

perum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Homo sanguinis, id est, sanguinis effusor. declarat igitur quod nunc dixerat. ex eo enim offerens substantiam pauperis, mactat eum: quia panis, seu substantia pauperum, est eorum vita. ergo qui panem auferit à paupere, vitam auferit ab eo. est ergo homicida. Ergo qui furto rapit pauperis substantiam, homicida videtur: & item qui seuerius exigit debitum à paupere, qui quod soluat non habet: & demum, qui in magna indigentia panem pauperi non largitur. Idem dicit sequens verbum. *Qui auferit in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.* Si pauper sudore suo comparauit panem, tu cui ille sudauit, si panem illi negas, eum occidis. fenum hunc esse, declarant sequentia. *Qui effundit sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* Fratres sunt, id est, similes sunt in culpa. Tu verò ne intelligas vtrunque esse homicidam, & eos esse pares in crimine. maius enim scelus est hominis vitam, quàm hominis facultates auferre. sed quia vita pauperis suus victus esse videtur: ideo similis est qui victum auferit, ei qui vitam auferit. ¶ Liber meus habet pro effundit, offendit. sed aut vitium est typographi, aut certè eodem sensu accipi debet offendit, & effundit.

Vnus edificans, & vnus destruens: quid prodest illi nisi labor? Vnus orans, & vnus maledicens: cuius vocem exaudiet Deus? Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lau-

M m 4 tio

1. Reg. 5.

1. Cor. 6.

Psal. 26. 30.

Luc. 2.

Genes. 4.
Isai. 1.

4. Reg. 5.

10

tio illius? Sic homo qui ieiunat in peccatis suis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando se? orationem illius quis exaudiet? Videtur mihi totus hic locus homines admonere, ne post actam pœnitentiam, rursus in voluntabrum luti deuoluantur. Nam pœnitentia de crimine ædificat in cælum: sed relabi in crimen destruit quod ædificatum est. Oratio sanè pœnitentia pro pœnitente, sed redire ad vomitum maledicit redeunti. planè exaudiet Deus non pœnitentiam priorè orantem: sed reciduum maledicentem. Solebant in lege veteri, qui cadauer mortuum tangebant, immundi vocari, ac ideo se lauabant, vt mundi redderentur. id habes *Leuit. 11. 21.* & maximè Nume. 19. Dicit nunc Author, qui baptizatur, seu lauat propter tactum mortui, & iterum tangit mortuum, quid lauasse profuit? Ita ieiunasse pro peccatis admissis, & iterum ea admittere, quid profuit ieiunasse? ¶ Nota primò, baptizari à mortuo, non esse quòd mortuus viuam baptizet: id enim absurdum esset. sed, vt diximus, baptizari à mortuo, est lauari propter immunditiam contractâ ex contactu mortui. nam præpositio, à, significat frequentius, post. vt à cœna, id est, post cœnam. ita à mortuo, id est, post tactum mortuum. Non igitur rectè inferas hinc, baptismum, quem mortuus in crimine lethali ministrat, esse nullum. non enim à mortuo hoc loco, capitur actiue, vt dictum est. ¶ Secundò nota, opera facta in gratia mortificari per subsequens

2. Pet. 2.

Leuit. 11. 21.
Num. 19.

sequens crimen lethale: nihilq; prodesse vt cælum assequaris, si in crimine vis perseuerare. ¶ Tertio nota, opera sancta ædificare ædificium, in cælum vsque pertingens. at crimen lethale imperum in hoc ædificium facit, & ipsum adigit in ruinam, & fit ruina eius domus magna. ¶ Quarto nota, bona opera benedicere ei qui ea facit. id est, meretur benedictionem Domini. Crimen verò lethale, maledicit, id est, meretur maledictionem illam horrendam, quæ erit in Iudicio, Ite maledicti. ¶ Quintò attentissimè expende, quomodo fiat anima immunda. s. per contactum mortui, id est, criminis lethalis. quod non modò mortuum est: sed mors. nec modò exterius animam, fordijat: sed eam totam intimè reddit immundam.

Matth. 7.

Matth. 25.

CAPVT XXXV.

PRIMA PARS.

Suadet seruare legem Dei, & recedere à peccato.

QVI conseruat legē, multiplicat orationem. 2. Sacrificium salutare est attendere mandatis, & discedere ab omni iniquitate. 3. Et propitiationem litare sacrificijs super iniustitias: & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniustitia. 4. Retribuet gratiam qui offert simillaginem: & qui facit misericordiam, offert sacrificium.

Mm 5

s. Be.

5. Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate: & deprecatio pro peccatis recedere ab iniustitia. Id est, Conseruare legem, valet perinde, ac si multoties orasses. 2. Et attendere mandatis Dei, simul ac discedendo ab omni iniquitate, valet pro sacrificio salutari. 3. Et recedere ab iniustitia, perinde est ac si propitiacionem à Deo per sacrificia peteres, contra tuas iniustitias. 4. Planè retribuit Deo gratiam, qui ei pro eius beneficijs offert similitudinem: ita planè, qui facit misericordiam proximo, perinde est, ac si Deo sacrificium obtulisset. 5. membrum facile est. ¶ Implexa se hoc loco prodit difficultas. Cùm teste Dauide & Petro, duplex sit iustitiæ pars, altera declinare à malo, altera facere bonum: cur Author noster totam iustitiam videatur tribuere parti priori, s. recessit ab omni iniquitate? Responso est. In rigore, qui declinat à malo, necessariò facit bonum. Si enim bonum ad quod lex obligat non facis, malum facis: ac ita à malo non declinas. Igitur in rigore textus noster est verus. Arbitror tamen aliud fuisse Authoris propositum, s. quia videbat multos orationibus, & sacrificijs, & oblationibus intentos, interioris verò munditiæ penitus oblitos, hos admonet dicens: Serua legem, & crede te orasse: discede à culpa, & magnum Deo sacrificium obtulisti: recede ab iniustitia, & ita litasti sacrificium propitiatorium contra iniustitias. Non quòd discedere ab iniustitia liberet hominem ab oratione, & sacrificio:

¶ Sal. 36.
1. Pet. 3.

cio: sed quòd prima oratio, primumq; sacrificium esse debet ab iniquitate discedere, & Diuina mandata seruare, sine quibus nec orationes nec sacrificia valent. Idem admonuit Dominus apud Isaiam c. i. cùm ^{Isaia 1.} sta Iudæorum iniquorù dixit sibi non placere. Idem Christus, cùm ait, Hæc oportuit ^{Matth. 23.} facere, & illa non omittere. ¶ Vocatur sacrificium salutare, quod pro salute deuotum sacrificatur. vt illud, Victimæ pro salute deuoui. ¶ De oblatione similæ lege ^{Prouer. 7. Leuit. 1.} Leuitici cap. 1.

SECUNDA PARS.

De Oblationibus.

Non apparebis ante cõspectum Domini vacuus. ^{2.} Hæc enim omnia propter mandatum Dei sunt. 2. Oblatio iusti impinguat altare, & odor suauitatis est in conspectu Altissimi. 3. Sacrificium iusti acceptum est, & memoriam eius non obliuiscetur Dominus. 4. Bono animo gloriam redde Deo: & non minuas primitias manuum tuarum. 5. In omni dato bilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas. 6. Da Altissimo secundum datum eius, & in bono oculo adinventionem facito manuum tuarum: quoniam Dominus retribuens est, & septies tantum reddet tibi. Quia superius videri poterat Author docuisse, ad salutem sat esse à peccato recedere: id nunc cauet, declarans, necessarium esse, Deo quæ præcepit offerre. Præcipiebat porrò, vt ^{Deut. 16.} Deut. 16. tribus vicibus per annum omnis masculus

in templum veniret, & coram Domino appareret: sed non appareret vacuus, id est, sine dono quod offerret. Id est, quod membro primo dicit Author. s. tribus vicibus, quibus coram Domino venies, non venies vacuus: sed cum oblationibus. has enim vi- ces & dona Dominus mandauit. Secundum & tertium membrum ita intellige: pro impinguat (quod in psalmo dicitur, Holocaustum tuum pingue fiat) Hebræis est, in cineres redigatur. vt Elias Hebræus admonuit. Porro id sacrificium quod Deo placebat, solebat ipsè, flammâ de cælo demissa comburere, & in cineres redigere: eo argumento docens, sacrificium in cælum conscendisse, ac ita Deo placuisse. Hoc igitur dicit Author: Oblatio iusti cineribus conspergit altare. imò & ipsam altare in cineres redigit: vt redactum est, cùm Elia propheta orante, & sacrificium & altare absumptum est igne. Hac igitur phrasi docet, Sacrificiũ iusti Deo placere. Idem docet altera phrasi, s. quòd oblatio iusti est odor suauitatis. sumptum id est ex sacrificio Noe, quod suauissimè Deus odoratus est. id est, ei vehemèntissimè placuit. Ac ideo, & placuit, & eius non obliuiscetur Dominus. Id ipsum est quod ait, Oblatio iusti impinguat altare. vt enim res macilenta displicet: ita crassa placet. Ita enim dicitur, Sicut adipe & pinguedine repletur anima mea: & labijs exultationis laudabit os meũ. Ergo altare impinguitur sacrificio iusti, ac ideo placet. Iam verò in Pascha, &

Pente-

Pentecoste Iudæi iubebantur afferre primitias, & eas sacerdotibus offerre: & in eo loco ^{Deut. 16.} gaudere, epulari, &c. Id dicit Author quarto membro, cùm ait, bono animo, id est, læto & gaudente primitias integras Deo offer. Rursum iubebat Dominus, vt in festo Tabernaculorum Iudæi lætarentur: & vt credo eo die offerebant illi decimas suas. quod Author in quinto membro iubet. Est enim sanctificare Domino, in eius cultũ offerre. Quia verò non solùm cogebantur Iudæi decimas dare de agris, vineis, & pecoribus: sed etiam de omni officio, & lucro quod sua industriâ comparabant: ideo in sexto membro dicit, da Deo, vt ille dat tibi. s. multum da, si multum ille dat. & bona intentione, deuotâque voluntate facito, id est, offer ex omni adinventione, seu industria manuum tuarum. vt inde s. possint profelyti, & aduenç alimoniam habere. Solebant enim Iudæi ^{Tob. 1.} rerum suarum tertio quoq; anno decimationem facere in alimoniam pauperum, maxime profelytorum. vt est apud Tobiam. ^{Tob. 4.} At Christianis nulla cura est de profelytorum suorum remedio: cùm multi tanten inter eos pauperes sint. Arbitror ego, harum decimarum collectas solitas fieri in festo tabernaculorum. ¶ In membro 1. noua, quædam esse mala, nõ ex se: sed quia prohibita. vt apparere vacuum coram Domino, erat malum, non ex se: sed quia mandatum erat, non apparere vacuum. Christiani verò iubemur non apparere vacui, cùm Eucharisti-
stiam,

Genes. 4.
Psal. 49.

stiam, & alia Sacramenta suscipimus. maxime tempore mortis. ¶ In 2. nota, munera Deo ex offerente placere: vt Abelis munera placuere. Igitur immola Deo sacrificium laudis, quod s. ex corde laudante procedat. ¶ In 3. nota, Licet iustus peccet, eius tamen sacrificium Deum rogat pro eo, vt eius misereatur. Hoc enim est, quod Deus huiusmodi sacrificij non obliuiscatur. Dicitur enim est de hac re supra c. 17. 29. ¶ In vltimo nota verbum, Dominus retribuens est, id est, retributor est. natura sua, ingenioq; suo pronus est ad retribuendum: vt pote qui diues est, cuiq; quod retribuit non deest. Nec tamen vacat emphasi, quod non dixit Deum retribuatorem, sed retribuentem. qui si nunquam retribuere cesset, nisi nos retributionem impediamus. ¶ Vltimò nota illud, septies tantum. at in Euangelio centupli promittitur, & vita eterna. Dat enim Dominus danti, gaudium & exultatione interiori, quæ ceteris plus valet quam donum oblatum.

Eccli. 17. ¶
29.

Matth. 19.

TERTIA PARS.

Quas oblationes abijciat, quas suscipiat Deus.

3 **N**oli offerre munera praua, non enim suscipiet illa. 2. Et noli inspicere sacrificium nitium, quoniam Deus iudex est, & non est apud illum gloria personæ. 3. Non accipiet Dominus personam in pauperem, & deprecationem lesi exaudiet. 4. Non despiciet preces pupilli: nec viduam, si effundat

quelam

quelam gemitus. Nonne lachryma viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur in illis.

Munera praua dicuntur, quæ sunt lege prohibita. s. cæca, fracta, mutila, scabiola: vt *Leuit. 22. Deut. 15. Malach. 10.* habetur in *Leuit. & Deuter. & Malachia.* Sacrificia iniusta vocantur, quæ ex rapina, vel ex alia causa iniqua fiebāt: vt supra dictum est. Et eleganter dicit, noli inspicere seu attendere sacrificium, quod offerre cupis, si ex raptu fit, Deus enim est Iudex. puniet ergo, non acceptabit iniquum. Porro non esse apud Deum gloriam personæ, significat, neminem apud Deum gloriosum esse & sublimem, nisi eius id probitas mereatur. apud homines gloriosi sunt ex genere, ex opibus, ex militia: sed hæc ex se apud Deum gloriosum non faciunt. Tertium membrum id indicat, si quis, quantum rex sit, læserit pauperem, nihil Deus regis coronæ deferet. castigabit enim eum: exaudiens interim orationem læsi. Iam quia Deo derelictus est pauper, & ipse dicitur pater viduarum, & pupillorum: ideo Deus attentus est eorum clamori, ac ideo exclamatio eorum auditur contra deducentem, seu educentem lachrymas eorum. Porro dicuntur hæc ascendere in cælum, quia Deus earum rationem habet, vt vindicet.

Psal. 19.

Psal. 67.

Qui adorat Deum in oblatione, suscipietur, & deprecatio illius vsque ad nubes propinquabit.

4

Oratio

Oratio humiliantis se nubes penetrabit: & donec propinquet, non consolabitur: & non discedet, donec Altissimus aspiciat. Et Dominus non elongabit, sed inducabit iustos, & faciet iudiciū. Dixit quid Deus non suscipiat, nec audiat: nunc subdit quid suscipiat, & exaudiat. Porro ita loquitur ac si Deus haberet thronum gloriæ suæ super nubes. ita, vt nubes sint sub pedibus eius, & eum à nobis abscondant. Tum, quia status piorum est duplex, alter eorum qui sunt in oblectatione & gaudio, alter eorum qui sunt in miseria & humilitate. de prioribus dicit, iustus adorans Deum in gaudio, suscipitur, & recipitur à Deo ille quidem, & eius oratio ascendit, & accedit proximè ad nubes. Atqui adorans Deum, & orans in humilitate & tribulatione, illius oratio non solum accedit propè nubes: sed irrumptit per eas. & non consolatur aut quiescit, donec throno Dei se representet: nec inde discedet, donec ab Altissimo audiatur. Et Altissimus eam orationem audiens non elongabit, aut differet, morasve necet: sed iustè iudicabit iusti petitionè, facietq; iudicium.

¶ *Author hoc loco iuxta morem & Theologiam Hebræam locutus est. At Hebræis dicitur Deus esse in nubibus cæli. iuxta illud, Nubes & caligo in circuitu eius. & illud, Qui ponit nubes ascensum suum. & illud, Et posuit tenebras latibulum suum: in circuitu eius tabernaculū eius, tenebrosa aqua in nubibus aeris. Et reuera cum ubique sit Dominus, eo tamen loco maximè dicitur esse,*

Psal. 96.

Psal. 103.

Psal. 17.

esse, vbi gloriam & potentiam suam maximè manifestat. Ergo licet super cælis cælicolis ostendat summè gloriam suam: in nubibus tamen eam etiā maximè nobis ostendit, ideo ibi dicitur esse. Porro oratio hominis læti, & abundantis, dicitur ad nubes accedere: non per eas ingredi, nostro modo loquendi. velut expectans aliquè Angelum, qui eam Domino representet: & velut, quæ moram pati possit, quantum non admodum referat statim expediri. Veritas tamen est, quod ea oratio non dicitur statim Deo offerri, quia non statim audiatur: sed quia non statim suum fortitur effectū. Sed oratio eius qui ex tribulatione suam corā Deo effundit animam, ea statim præteruolat nubes, statim coram Deo admittitur: quia vt Deus est illius amator afflicti, & vt multum refert ei statim opem ferre, ita sine mora eam exaudit. Deus verò non differet auxilium: sed sine mora, si ita afflictio conueniat, quod ei conuenit, largietur.

Psal. 61.

1. Reg. 11.

Et Fortissimus non habebit in illis patientiam, quousq; contribulet dorsum ipsorum: & gentibus reddet vindictam. 2. Donec tollat plenitudinem superborum, & scepra iniquorum contribulet. 3. Donec reddat hominibus secundum actus suos: & secundum opera Ada, & secundum præsumptionem illius. 4. Donec iudicet iudici in plebis suæ, & oblectabit iustos misericordia sua. Dicitur Deus Fortissimus, qui vt fauere potest pijs: ita impios punire. Dicitur non habiturus pa-

cientiam, seu longanimitatem: quia non tardabit, quin faciat vindictam. Dicitur contribulare dorsum iniquorum, id est, tribulum afflictionum super eos in terram pronos deducere. Porro plenitudo superborum, significat eorum abundantiam, qua erant plenissimi. Et quia tempore Authoris nostri Iudæi patiebantur multas calamitates à Lago Rege Aegypti, ideo de hac Iudæorum ab Aegyptijs pressura loquitur, velut de re, quæ præsentanea afflictione illos affligebat: & prophetat futurum, ut Deus de impijs Aegyptijs citò vindictam accipiat, & eos ad terram deiciat, tribulumq; eorum dorsis imponat: eorum multitudinem & opes imminuat, reddatq; eis, ut ipsi Iudæis reddiderunt. Illud verò, secundùm opera Adg, intelligitur, secundùm opera illius Ptolemæi, quasi diceret, secundùm opera hominis illius, qui nos ita persequitur: & secundùm præsumptionem, & cogitationem, quâ subdolè Ierosolymâ peruenit, & Iudæos in seruitutè adegit. Eodem tendit quod sequitur, Donec iudicet iudiciù plebis suæ, id est, donec iudicet causam plebis suæ, & in ea iudiciù vindictæ ferat, contra infideles: & oblectet suos, in misericordia, quam eis largietur. ¶ Porro non esse hoc loco sermonem de ultimo Iudicio, id satis arguit, quòd vsq; ad illud nimiam patientiam habet Deus, nimisq; longanimis est. At verò Deum non tulisse diu iniquitatem gentium contra Iudæos, satis ostendit historia Machabæorum,

Iosephus lib.
12. ant. c. 1.

qui

qui suis armis, virtute desuper accepta, finitimas gentes domuerunt. Ergo per Machabæos hæc Authoris prophetia adimpleta fuit.

Speciosa misericordia Dei, in tempore tribulationis, quasi nubes pluuia tempore siccitatis. Hæc est humanitatis nostræ conditio, ut cum venit, quod summopere cupit, speciosissimum esse dicat: quòdq; est maximè vtile, id dicatur maximè pulchrum. Ergo cum venit nimis optata pluuia, speciosa prædicatur: & similiter, cum tempore tribulationis affulget misericordia Dei. Et reuera, nihil est speciosius misericordia Dei. Pulchra est iustitia, pulchra potentia, pulchra cuncta Diuina: sed miseris nobis nihil est Diuina misericordia pulchrius. Pulcher in cruce Christus: quia misericors in cruce Christus.

CAPVT XXXVI.

PRIMA PARS.

Authoris Oratio in Iudæorum calamitate.

Miserere nostri Deus omnium, 2. & respice nos, 3. & ostende nobis lucem miserationum tuarum: 4. & immitte timorem tuum super gentes, quia non exquiserunt te: 5. ut cognoscant quia non est Deus nisi tu, ut narrent magnalia tua. Cœperat in fine cap. præcedentis Author

Nn 2 noster

noſter calamitatem quæ eo tempore Iudz-
os premebat recenſere: nunc ardenti orati-
one Deum deprecatur, vt eos ab ea tribula-
tione eripiat. Vocatur porro Deus, Deus
omnium. non vt Dagon Philiftæorū, ſicut
Melchon Ammonitarum, Bel Babylonio-
rum, Diana Ephæſorum: ſed Deus caliter-
ræq; cuius imperium ſuper omnes eſt. ac
ideo rogatur, vt qui ſuper omnes eſt, vt om-
nium Iudex, inimicos ſuos puniat atque
caſtiget. Secundum membrum ita intelligit:
Deus à peccantibus auertit faciem. vt Moſe
reſte ipſe dicit, Abſcōdant faciem meam ab
eis, & conſiderabo nouiſſima eorum. Et Da-
uid, Auertisti faciem tuam à me. Rogat igitur
Author, vt ſicut à peccātibus Deus auer-
terat faciem: ita reſipiſcentes reſpiciat. iux-
ta illud, Deus miſereatur noſtri. illuminet
vultum ſuum &c. Tertium membrum no-
tat, tribulationem eſſe noctem, tenebras, &
obſcurum. iuxta illud, Obtenebratus eſt Sol
in ortu ſuo. & item, Ecce tribulatio & tene-
bræ, diſſolutio & anguſtia, & caligo. Contra
verò fauor, & auxilium Dei vocatur lux.
Quartum alludit ad illud Moyſi, Irruat ſu-
per eos ſordido & pauor: in magnitudine
brachij tui, ſiant immobiles quaſi lapis. &
illud, Hodie incipiam mittere terrorem at-
que formidinem tuam in populos qui ha-
bitāt &c. In quinto notabis Sanctorum de-
ſideria. Cupiunt illi vindictam Dei, iram &
furorem in infideles effundi: ſed eorum ſi-
nis eſt, vt infideles Deum agnoſcant, vtq;

Deut. 32.

Pſal. 29.

Pſal. 66.

Iſaie 13.

Iſaie 8.

Exod. 15.

Deut. 2.

Deus

Deus ab omnibus glorificetur, vt eſt ipſe
Dominus omnium.

*Alleua manum tuam ſuper gentes alienas. vt vi-
deant potentiam tuam. Sicut enim in conſpectu eo-
rum ſanctificatus es in nobis, ſic in conſpectu noſtro
magnificaberis in eis. vt cognosceant te, ſicut & nos
cognouimus, quoniam non eſt Deus præter te. Pri-
ma ſententia Hebræa theologia eſt. ſ. Cùm
Deus nihil punit, cùm ſint multa punienda
tamen, dicitur habere manum ſuam in ſinu
ſuo, aut in medio ſinus ſui. Rogatur ergo, vt
è ſinu leuet manum, quæ carnificinam in
impijs faciat. Secundi membri ſenſus eſt:
Sicut hætenus ſanctum te Domine demon-
ſtraſti, puniendo ſcelera noſtra, id intelli-
gentibus hoſtibus noſtris: ita nunc magnū
te oſtende, caſtigando ſcelera gentium, id
intelligentibus illis. Vbi nota, Deum ſe mi-
ſericordem demonſtrare, cùm patitur lon-
ganimitèr ſcelera noſtra: tunc tamen ſe ſan-
ctum oſtendere, cùm ea delet & caſtigat.
Contrarium enim ſuum contrarium natu-
raliter expellit. Nota ſecundò, per flagella,
& pœnas Deum à nobis agnoſci. Iuxta il-
lud, Imple facies eorum ignominia: & que-
rent nomen tuum Domine. At miſerum eſt
puniri à Deo, & nec ita eum agnoſcere. Iux-
ta illud, Diſſipati ſunt nec compuncti. Id
verò nec impiſſimus Antiochus fecit, qui
licet inutiliter, Deum tamen flagellantem
agnouit.*

Pſal. 73.

Pſal. 82.

Pſal. 35.

2. Mach. 9.

In noua ſigna, & immuta mirabilia. 2. Glorifica 3

Nn 3

manum,

manum, & brachium dextrum. 3. Excita furor-
rem, & effunde iram. 4. Extolle aduersarium, &
afflige inimicum. 5. Festina tempus, & memento
fuis, vt enarrent mirabilia tua. Id est, Vt olim in
AEgypto fecisti signa, & mirabilia, quibus
declarasti te, destruens hostes tuos: ita &
nunc fac, noua signa ede. Muta mirabilia
illa in alia mirabiliora. 2. membrum allu-
dit ad illud, Notam fecisti in populis vir-
tutem tuam. Est enim virtus ac potentia
Dei, eius manus & brachium. 3. membrum
alludit ad illud, Excitatus est tãquam dor-
miens Dominus: tanquam potens crapula-
tus à vino. quãdo enim longo tempore dis-
simulat miseras suorum, dormire dicitur:
at quando eas punire incipit, dicitur exci-
tari. 4. membri sensus est: Tolle è medio
Ptolemæum istum aduersarium tuum, af-
flege hũc inimicum nostrum. 5. membrum
ita intellige: Rumpe moras temporis: fe-
stina, ne tardes. Memento nos esse prope si-
nem, parumq; abesse quin absumamur. vt
alludat Author ad illud, Citò anticipent
nos misericordix tuæ: quia pauperes facti
sumus nimis. ita nunc citò veni, quia aquæ
tribulationum iam iam nos suffocant. Græ-
ci, pro fine, habent iuramenti. id est, me-
mento iuramenti, quo iurasti te fore nobis
auxiliarem.

4. In ira flamma deuoretur qui saluatur: & qui
pessimant plebem tuam, inueniant perditionem. 2.
Contere caput principum inimicorum, dicentium,

Non

Non est alius præter nos. 3. Congrega omnes tribus
Iacob: & cognoscant quia non est Deus nisi tu, vt
enarrent magnalia tua: & hereditabis eos, sicut
ab initio. Membrum 1. alludit ad Isaiam di-
centem, Qui fugerit à facie formidinis, ca-
det in foueam: & qui se explicarit de fouea,
tenebitur laqueo. quæ similiter dicuntur à
Ieremia. ita nunc, qui saluatur ab alijs peri-
culis, deuoretur à furentissima flamma. Ac
si diceret: Qui euadendo gladium belli, se
in arcem receperit, ibi ab vlttricibus flam-
mis deuoretur. In 2. membro pessimare, est
pessimè tractare, & vt plebs pessum eat, con-
tendere. In 3. membro intellige, sicut Iudæi
olim dicebant, & nunc nos dicimus Chri-
stiani, Non est alia natio tam grandis, vt
nos, qui Deum verum colimus: ita olim in-
fideles, tam Principes, quàm inferiores di-
cebant, Non est natio, vt nostra, quæ Deo-
rum nostrorum præsidio fulcitur. Non est
alius præter nos. Hæc erat existimatio illo-
rum. at rogat Author Deum, vt congreget
miseros Iudæos eo tempore dispersos, iun-
gatq; eos in terra sua: vt ita Deus tanti faci-
noris author cognoscatur, & eius mirabi-
lia narrentur. Hæc Ecclesiastici deprecatio
impleta est sub Machabæis: imò etiam sub
Philadelpho AEgypti Rege, cuius permisso
centum viginti millia Iudæorum ad auitas
sedes redierunt. Illud verò, hereditabis eos,
ita intellige: erunt illi Iudæi ita collecti hæ-
reditas tua, vt fuit, quando eos ex AEgypto
in eam terram conduxisti.

Nn 4

Misco

5

Miserere plebi tuæ, super quam inuocatum est nomen tuum: 2. & Israel, quem coaquasti primogenito tuo. 3. Miserere ciuitati sanctificationis tuæ Ierusalem, ciuitati requiei tuæ. 4. Reple Sion innarrabilibus verbis tuis, & gloriâ tuâ populû tuum.

Rogat pro plebe Iudæa, quæ Israel dicebatur: pro Ierosolyma, & pro arce Sionis. Rogat pro plebe, quia super ea inuocatum est nomen Dei. vel vt litera Græca dicit, vocata est in nomine Dei. vel vt veritas est, vocata est nomine Dei. non solum quia vocabatur populus Dei: sed quia vocabantur filij Dei, imò quia vocabantur nomine Dei. Ita enim Deus inquit: Scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israel. Hoc altissimum Incarnationis mysterium designat. simplicius est, nomen Dei veri inuocatum in auxilium Iudæorum. & fortasse alludit ad illud, Hoc nomen mihi est æternum. Nam nomen tetragrammatum soli genti Iudææ indicatum est, vt ipse Dominus dixit. Secundo rogat pro Israele: quem, inquit, coaquasti, & assimilasti primogenito tuo. id est, habuisti eum loco primogeniti. Deo dicente, Primogenitus meus Israel. scilicet quia Israel primogenituram rapuit fratri Esau, ac ideo coæquatus est Esau. Porro dignissimus vocatur Israel, cum primogenitus dicitur. siquidem primogenitus dicitur prior in donis, maior in imperio. At verò sicut iunior Israel præcessit fratrem Esau seniore: ita & Christianus populus iunior, Iudaici senioris benedictionem obti-

auit.

nuit. Tertio rogat pro Ierosolyma, quia erat ciuitas sanctificationis, & requiei Domini. vocabatur ciuitas sanctificationis, quia inter omnes mundi ciuitates sola erat à Deo electa, vt ad Deum adorandû omnes Iudæi in eam cõuenirent. Iuxta illud, Non poteris immolare phasem in qualibet vrbum tuarum: sed in loco quem elegerit Dominus, vt habitet nomen eius ibi. Vocabatur item ciuitas requiei. quasi fugiens Deus ab alijs vrbibus, ibi haberet requiem. Iuxta illud, Hæc requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam elegi eam. & dicebatur ibi habitare, quia in eius templo erat sedes Dei, inter duo cherubim. Quarto rogat pro Sione, vt ibi Dominus sua oracula det, vt olim solebat in tabernaculo suo. Quam verò verba Diuina sint inenarrabilia, quære à Zacharia, qui ea mutus loqui non potuit, non solum quia erat ipse mutus: sed quia exultatio illa, & iubilus, qui Deo loquente cõcipitur, explicari non potest. Quære etiam à Paulo, qui audiuit arcana verba, &c. Vltimum verbum, reple populum tuum gloriâ, apertum est.

Da testimonium, quia ab initio creatura tua sunt, 2. & suscita preces, quas locuti sunt in nomine tuo propheta priores. 3. Da mercedem sustententibus te, vt propheta tui fideles inueniantur: & exaudi orationes seruorum tuorum. Delegit sibi Deus genus Iudæorum, ex quo carnem acciperet: ac ideo in ea gente sanctitatem &

Isaie 45.

Exod. 3.

Exod. 6.

Genes. 49.

Deut. 16.

Psal. 137.

Luc. 11.

2. Cor. 12.

cultum suum esse decreuit. Delegit verd eos ab initio : quia deduxit corū genus ab optimis viris qui in orbe fuerunt. s. Iacob, Isaac, Abraham, Heber, Sem, Noe, Enoch, Enos; qui primus religiosus ac religionem artem instituit. Nam ideo dicitur, Enos cepit inuocare nomen Domini. Habuit igitur Deus rationem ab initio gētis Iudææ, quam specialiter sibi in orbe delegerat. Rogat ergo nunc Author, vt Deus aliquo signo edito id omnibus testetur, atque demonstret: vt demonstrauit, cū Iudæos abduxit ex Ægypto. In 2. membro rogatur Deus, vt suscipiat, id est, ad effectum perducatur preces quas Isaïas, Ieremias, & alij prophetae fundebant pro gente Iudæa. Has preces (siue, vt Græci habet, prædictiones & prophetias) facile inuenies in ipsis Prophetis. lege Isaïæ c. 25. 26. & Ieremiæ c. 14. in fine. & aliis sæpe. In 3. membro rogat Author Deum, vt pij eum sustinentes, eius sustententiæ mercedem, s. liberationem à malis, percipiant: vt prophetae, qui Iudæos liberandos prædixerunt, fideles inueniantur & veraces. ¶ Nota, viros pios Deum sustinere. iuxta illud, Viriliter age, sustine Dominū. & illud, Portate Deum in corpore vestro. quod supra dixi c. 34. ¶ Nota secundò, liberatione à malis esse sustententiæ mercedem. non ex condigno: sed ex congruo. quia merces condigna virtutibus piorum non est aliquod bonum temporale: sed æternum. est tamen congruum, vt Deus liberet temporaliter pi-

os,

os, qui eum sustinent. ¶ Nota demū, etiam prophetiam oratione iuari. Prophetaauerant prophetae futuram liberationem Iudæorum, non solum per Christum, sed etiam per Machabæos: at rogat Author, ne eorum peccata prophetias impedirent.

*Secundum benedictionem Aaron da populo tuo, 7
2. & dirige nos in viam iustitia. 3. vt sciam omnes
qui habitant terram, quia tu es Deus conspexitor
seculorum.* Mandabat olim Deus, vt Sacerdotes Aaronici ita populo benedicerent: *Benedicatur tibi Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, &c.* Rogat nūc Author, vt Deus eam populo impleat benedictionem. Secundò rogat quod maximū est, s. ne declinare eos faciat ad dexteram, aut sinistram: sed rectè per viam iustitiæ ad se perducatur. Tertio inquit: Fove pios, dele impios, vt omnes intelligant te esse Deum, qui omnia conspicias, id est, quem non lateat piorum pietas, iniquorum impietas. hoc enim deos gentium latebat: habent enim oculos, non vident tamen.

SECUNDA PARS.

De Vxore deligenda.

OMnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior. Fauces contingunt cibum fera, & cor insensatum verba mendacia. Cor prauum dat iuramentum: & homo peritus resistet illi. Omnem masculum excipiet mulier: & est filia melior filia. 8

Dictu.

Genes. 4.

Isaïa 25.
Ierem. 14.

Psal. 26.
1. Cor. 9.
Eccli 34.

Num. 6.

Psal. 113.

bet verò linguā. mitigationis, si nouit iram viri & familię mitigare. Demum habet linguam misericordię, si misericordis animi instrumentum est, s. erga proximos. ¶ Nota illud, est & mitigationis. valet ac si diceret, & est mitig. ¶ Nota secundò, virum sortitum talem fœminam esse feliciorē alijs: vt qui in pace sine peccato vitam transigit.

¶ *Qui possidet mulierem bonam, inchoat possessionem: adiutorium secundum illum est: columna, vt requies.* Id est, Qui incipit possidere mulierem bonam, idoneam s. matrimonio, is incipit esse diues. quod textu sequenti planius fiet: sed & experientia textum aperit. Secunda pars apertè alludit ad verbum Domini, Faciamus, inquit, ei adiutorium simile sibi. Hebræis est, adiutorium quasi coram ipso. vt mulier sit adiutorium viro, non à longè petendum: sed quod ad manum sit, coramq; obuerfetur. Textus autem Latinus intimiorem sensum innuit. s. mulier est adiutorium viri, quasi esset alter vir. Si enim amicus, est alter ego: multò fortius vxor, quæ de viri latere sumpta est, erit alter vir: vt ita res viri curet, vt ipse vir. & planè ita est. nam quæ foris vir comparat, intus fœmina, vt vir, conseruat. Tertia pars id indicat: Vxor non est solùm columna cui vir nititur: sed est, vt domus in qua quiescit. est ergo vxor viro in firmitate columna: at in capacitate, domus, ac requies. est igitur, vt domus intra columnam ædificata. Hoc verò innuit, amicos alios columnas esse ali-

quam.

quando: at non ita, vt vxor: quæ perpetua viro requies est. s. dum viuuit.

¶ *Vbi non est sepes, diripietur possessio: & vbi non est mulier, ingemiscit egens.* Est igitur vxor sepes & vallum facultatum viri. est clavis, qua viri thesaurus occluditur, Vxore enim absente, nullæ viro sat sunt opes, aded diripiuntur à seruis. quæ nos, qui vxore caremus, quotidie experimur, & ingemiscimus. Ergo qui vult esse diues, vxorem sibi parat.

¶ *Cui credit, qui non habet nidum? Et destitens vbicunq; obscurauerit, quasi succinctus latro exiliens de ciuitate in ciuitatem.* Id est, Vxor est nidus, vbi vir quiescit. qua qui caret, cui se credit? cui fides? Si enim seruis se committat, latronibus se committet. Iam vir carens vxore, qui in ea dormit domo, in qua nox eum occupat, velut latro est. vt enim hic exilit de ciuitate in ciuitatem: ita ille de fœmina in fœminam, quas adulterio polluit, aut fornicatione. ¶ Iterum memento, Authorem fuisse ex gente Iudæa, cui cælibatus non erat in vsu.

Nobis tamen qui amorem diuitiarum refecauimus, & amori fœminarum resistimus, vxore non egemus.

CAPVT XXXVII.

PRIMA PARS.

De Amicis fictis.

MNIS amicus dicet, Et ego amicitiam copulaui: sed est amicus solo nomine amicus. Id est, Cuius amico facile est dicere, Ego tibi amicus sum. cum tamen multi sint solo nomine, non re ipsa amici. Christo gratia, qui non solo nomine: sed re ipsa amicus est, & amicum se profiteatur. Nonne tristitia inest vsque ad mortem? Sodalitas autem & amicus ad inimicitiam conuertuntur. Græcis sensus est: Tristitia durat vsque ad mortem, quando amicus ad inimicitiam conuertitur. lethalis tristitia est, amicus si inimicus fiat. At textus noster vt difficilis, ita expositus pulcher est. Ita eū accipe: Tristitia est nobis inimica: sumusq; nos ei aduersi. Si ergo res tam nobis aduersa, nobiscum permanet vsque ad mortem, cur amicitia res nobis aded̄ chara, non ita perdurabit? cur ad inimicitiam conuertetur? Iacob, filio Iosepho amisso, tristitiam vsque ad mortem vult retinere: rem aded̄ noxiā, adeoque contra naturam. Cur igitur Saul amicitiam Dauidis non retinebit? rem sibi aded̄ vtilem? Quia verò videbat Author terram plenam esse inimicis ex amicis, aded̄ clamat:

O pra-

O praesumptio nequissima, vnde creata es cooperire terram malitia & dolositate illius? Quasi diceret, o mortalium nequissima cogitatio, vnde tandem prodijisti? quomodo valuisti operire terram malitia, & dolo inimicitiae ex amicitia? Expertus Author hæc gemens dicebat. Nam Prolemæus Lagus, prius amicus, truculentissimū se Iudæis inimicū exhibuit. Expertus idē dicebat Dauid, Tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus. Expertus idē Christus, dixit, Iuda osculo filium hominis tradis? Miratur Author vnde creata sit inimicitia: cum Deus aded̄ amicus noster sit: & cum natura nostra aded̄ socialis sit & amica. at ortum habuit inimicitia ex Lucifero, qui gratis, ex Dei amico, inimicus factus est. Subdit Author admirabundus: Sodalitas amico coniuuandabitur in oblectationibus, & in tempore tribulationis aduersarius erit. O praesumptio nequissima, cur si frueris amico in sua prosperitate, eum lædis in aduersitate? Cum tribulor, non sum dignus noua tribulatione. Cur ergo eris mihi inimicus? & super dolorem vulnerum meorum addes? intolerabile est, quod cum tuo fauore egeo, fauorem tuum non inueniam: odium inueniam. Sodalitas amico condolet causa ventris, & contra hostem accipiet scutum. Videtur reprehensio amicorum. Si sodalis conductus causa ventris, id est, propter cibum, condolet suo conductori, & contra eius hostem accipit scutum: cur non ami-

Psal. 54.

Matth. 26.

Genes. 30.

O o

cus

Matth. 11.
Iohan. 15.

Genes. 37.

1. Reg. 19.

cus causa amicitiae idem etiam designabit!
Et manifestum est, quod contra hostes nostros, solemus conducere auxiliares, qui propter cibum quem illis damus, fauorem suum nobis praebent.

3 Non obliuiscaris amici tui in animo tuo, & non immemor sis illius in operibus tuis. Id est, & animo & opere nunquam obliuiscaris amici: imò & animo dilige, & ei opere faue. nunquam ergo aut te inimicum amico exhibeas, aut obliuiosum. Planè Pontifex in rationali scripta habebat nomina filiorum Israel, significans Christum in suo nos pectore sculptos habere. & ipse ait: Non obliuiscar tui, ecce in manibus meis scripsi te. ¶ Lector nota: Si hæc præcepta sunt in lege timoris, quantò vehementius in lege amoris, quam nostram esse profiteamur.

Exod. 28.

Isaie 40.

TER T I A P A R S.

De consilio sumendo.

4 **N**Oli consiliari cum socero tuo, & à zelantibus te absconde consilium. 3. Omnis consiliarius prodit consilium, sed est consiliarius in semetipso. 4. A consiliario serua animam tuam, prius scito quæ sit illius necessitas: & ipse enim in animo suo cogitabit. Ne fortè mittat sudem in terram, & dicat tibi, Bona est via tua, & stet è contrario videre quid tibi eueniat. Videtur Author, cum primam partem & secundam scriberet, præ oculis habuisse Iacob, qui in negotio professionis suæ, & vxorum, consilium cum Laban socero

Genes. 31.

sero suo non accepit. imò ab eo, & à filiis eius, qui Iacob zelabant, & inuidebant, suum consilium abscondit. vnde sensus huius loci sumendus est. vt sit hic: Si focerum habes tibi suspectum, & inuidum, tum si habes cognatos tibi inuidentes, & quosuis alios tibi suspectos, ab his ne consilium ceperis. 3. nam cuiusuis est suum dare consiliū: est tamen consiliarius, qui propter semetipsum dat consilium, in suam s. vtilitatem. 4. quæ causa serua te, serua vitam tuam, cauens à cōsiliario. Si quæras, qua ratione seruabis te à cōsiliario, hanc accipe: Antè, quàm eum consulas, perspicice, quæ sit eius necessitas, cuiusq; rei habeat indigentiam. Hanc enim ille quem consulis habebit præ oculis, vt tibi consilium dans, sibi consulat. Caue ergo tibi ab eo, ne fortè consiliū tibi dando, sudem, cui impingas, figat in terra: dicens, Bona via hæc est, (cùm tamen sudes in ea sit in quam offendas) & interim resistat, videns, an cadas in sude quam fixit. ¶ Pro, ne fortè sudem mittat, Græcis est, ne fortè mittat super te sortem. id est, ne committat te sorti cadendi, & impingendi. ¶ Illud verò, Omnis consiliarius prodit consilium, admiratione dignū est, quàm proni sumus ad danda consilia, etiam non consulti. Cùm valemus, bona consilia egris damus. ¶ Porò graue consilium est, quod nobis Author dat, s. vt amicum cōsulturi super re nostra, prius expédamus, an ex eo negotio aliquid vtilitatis possit ad eum reflire. Credédum

Jerem. 17. enim est fore, vt consilium inclinet in eam.
 ô hominum cor prauum!

5 *Cum viro irreligioso tracta de sanctitate: 2. cū iniusto de iustitia: 3. cum muliere, de his que amulatur: 4. cum timido de bello: 5. cum negotiatore de traiectione, 6. cum emptore de venditione: 7. cum viro liuido, de gratijs agendis: 8. cum impio de pietate: 9. cum inhonesto de honestate: 10. cum operario agrario de omni opere: 11. cum operario annuali de consummatione anni: 12. cum seruo pigro de multa operatione.* Vt sit sensus integer totius clausulæ, supple hoc verbum, & nocebit tibi: vel, malum habebis consilium, aut simile. Nam propterea Author statim subdit: *Non attendas his in omni consilio.* 1. Irreligiosus dicitur, qui nihil Deū timet, quisq; dicit in corde suo, Non est Deus. 2. Inultus est erga proximos. 3. In hac parte admonemur, ne consilium sumamus à muliere, super his sceminis, quas ipsa æmulatur, & zelat. 4. In 5. parte admonemur, ne consulamus negotiatorem, an merces nostras traiciamus ultra mare? Ille enim in rem suam, non in nostram, consulat. In 6. admonemur, ne pretiū rei quam vendimus, emptoris (quanuis boni) arbitrio relinquamus. minoris enim ille emere vult. In 7. docemur, ne inuidum consulamus, quomodo gratias agemus benefactori. nam suadebit præ inuidia, ne gratias illi agamus. 8. Impius vocatur in Deum, patriam, & superiores. 9. Inhonestus, est turpis, infamis, inciuilis,

pro-

probrosus. 10. Operarius agrarius est, qui *Agrarius.* tuum agrum colit. à quo non requires, an agrum fodere debeat: sed vt fodiat iubebis. 11. Operarius annualis est, quem in operas *Operarius* tuas ad annum conduxisti. hunc non roga- *annus.* bis, iam ne consummauerit annum (nam dicit esse consummatum. tu hoc in libro rationum scriptum habere debes. 12. ita nec à pigro seruo requires, an velit in opere sudare: tu ad sudandum eum coges.

6 *Sed cum viro sancto assiduus esto, quemcunque cognoueris obseruantem timorem Dei, cuius anima est secundum animam tuam: qui cum tribaueris in tenebris condolebit tibi. 2. Et cor boni consilij statue tecum: non est enim tibi aliud plurius illo. Anima viri sancti enuniat aliquando vera, quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandū. 3. Et in his omnibus deprecare Altissimum, vt dirigat in veritate viam tuam. 4. Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.* Dixerat à quibus non esset capiendum consiliū: nunc dicit, quomodo & à quibus sit capiendum. Et primò quidem capies à viro sancto, Deum timente, & amico tuo, id est, qui si te in tenebris tribulationum viderit, condolebit tibi. Secundo tu ipse cura, vt cor boni consilij habeas, nec enim si ipsum habueris, maius aliud inuenies. Dices, quomodo cor bene consulens habeam? Certè, si animam sanctam habueris. Hæc enim solè annunciare vera, plusquam septem circumspectores, qui ex

*Irreligiosus.**Psal. 13.**Impius.**Inhonestus.*

alto solent oculis terram lustrare. Tertio, siue à viro sancto, siue à te consilium requiras, ante omnia deprecare Altissimum, vt dirigat, non iuxta voluntatem tuam, sed iuxta veritatem suam, negotium tuum. Quarto omnino cura, antequam negotio manum adhibeas, vt aliquod prouerbiū verax, aliquam sententiam probatam, aliquod consilium experimento comprobatum præ oculis habeas, quod in eo negotio sequare. Eū tibi ratio capiendi consilium. scilicet ab amico, à te, à Deo, à verbo aliquo veraci. ¶ In prima parte nota verbum, assiduus esto. nec enim in re graui semel consultandum est: sed assidue cum viro probò de ea re est differendum. ¶ In secunda parte nota: Animam sanctam Deus illustrat, ne, vt plurimum erret. Si enim (quod à Philosophis dicitur) animalia bruta diriguntur ab intelligentia non errante, vt araneæ, hirundines, &c. quantum potius animam sanctam ab ea dirigentur? At si dirigatur à Deo, num non magis verum videbit, quam septem speculatores? Iam solet dici, cor esse fidele, quod videlicet homini solet quod expediat consulere. ¶ In tertio nota: Licet anima sancta solet vera dicere, & cor solet fideliter consilium præbere: at nihilominus vult Deus vltra sanctitatem, adhiberi lectionem, experiētiam, & obseruationem, vt bene consulas. nam ideo iuuenes, quamuis boni, minus idonei sunt dandis consilijs. ¶ In tertia parte nimis notato, quam Deus orandus sit, vt dirigat in

veris

veritate viam nostram. Videaris igitur tibi audire Christum: Si fieri potest, transeat à me calix iste: sed non quod ego volo. Ergo velut obstringitur Deus ad præstandū quod petimus, si non voluntatem, sed veritatem petamus. ¶ Quartam partem Christus suo exemplo illustrat. Siquidem à dæmone tentatus, nihil omnino aggreditur, nisi præmissis verbo veraci, & consilio firmo. dicebat enim, Non in solo pane viuit homo. & item, Non tentabis Dominū Deum tuum. & demum, Dominum Deum tuum adorabis. Ita & tu nihil aggredere, nisi ex similibus sententiarum præcepto. In quam rem nimis conducunt hi libri Sapientiales: prouerbia item Philosophorum, & maiorum.

Verbum nequam immutabit cor: ex quo partes quatuor oriuntur: Bonum, Malum: Vita, & Mors: & dominatrix illorum est assidua lingua. Vir peritus multos erudit, & anima sua suavis est. Qui sophisticè loquitur, odibilis est: in omni re defraudabitur. non enim data est illi à Domino gratia: omni enim Sapientia defraudatus est. Id est, Sicut verbum verax, & consilium stabile, animam felicem reddit: ita verbum nequam ab anima admissum, eam immutat: & ex bona malam, ex viua mortuam reddit. Quatuor sunt cordis seu voluntatis effectus: scilicet actio bona, actio mala, vita animæ, mors animæ. Sed hæc quatuor ex verbo dependent. lingua enim est horum quatuor dominatrix assidua. siquidem, si bonum verbū sequare,

Oo 4

actio

actio erit bona, & erit animæ vita: si contra malum, actio erit mala, & mors animæ sequetur. Hinc fit, vt vir peritus bene conficiens, & multis, & sibi sit vtilis. multis, dum eos erudit: sibi, dum suâ sapientia sibi consulit, ac suo cōsilio vitâ suauî fruatur. Contra verò sophista, qui nihil sciens, vana ostentatione, se vt sapientem vendit, dum malè consulit, odibilis fit ijs quibus consilium malum dedit: tum in negotio, super quo consilium dar, defraudabitur bono successu. vtpote qui gratiâ Dei careat, quæ est origo boni consilij: careat etiam Sapientia, quæ est altera boni cōsiliij radix. ¶ Nota 1. verbum nequam immutat cor. nam ipsum mutat auertendo à Deo, & conuertendo in creaturas, velut gyRANDO, nam in circuitu impij ambulant, ¶ Nota 2. ex corde oriri bonam malamq; actionē, tanquam effectus ex causa. quod Philosophi dicunt oriri effectiue, efficiuntur enim ex corde bonæ & malæ cogitationes (vt Christus dixit) & operationes, vt nos videmus. At vita & mors animæ procedunt ex corde meritorie. vt enim qui bene agit meretur vitâ, ita mortē qui malè. Nam rectè illud, Omni custodia custodi cor tuum: quia ex ipso vita procedit, ¶ Nota 3. ex lingua, seu ex verbo hæc quatuor dependere. Ideo enim spiritus Domini super Christum, vt orbi prædicaret, videlicet, quia ex verbo prædicationis bonum pendebat, & vita. Ideo Paulus mittitur ad Euangelizandum. Inde enim

omnia

omnia bona ortum habebant. aded orationi ratio, ori cor est coniunctum. ¶ Nota 4. virum peritum, qui s. in multis probatus est, nõ debere sibi soli seruare peritiam: sed alios erudire. & nota, ex peritia suauem vitam pendere. Pax enim multa diligentibus *Psalm. 118.* nomen tuum, & non est illis scandalum. ¶ Nota 5. eum sophisticè loqui, qui cum careat gratia Dei, & Sapientia, consulit alijs tamen. videlicet ostentans se scire quod nescit. Vnde meritò infertur, quod is in omni re defraudabitur. id est, in omni negotio bono successu carebit. Cæcus enim cæcum *Luc. 6.* ducens cum eo in foueam decidet. ¶ Nota 6. radices bene consulendi esse gratiam Dei, & sapiētiam multo labore quæsitam. quod vehementer annotent prædicatores.

TER T I A P A R S.

De Sapiente.

EST sapiens, anima sua sapiens: & fructus sensus illius laudabilis. 2. Vir sapiens plebem suam erudit, & fructus sensus illius fideles sunt. 3. Vir sapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabunt. 4. Vita viri in numero dierum; dies autem Israel innumerabiles sunt. Sapiens in populo hereditabit honorem, & nomen illius erit viuens in æternum. Bona occasione ex dictis accepta, tradit quatuor conditiones viri sapientis. Prima: Sapiens ante omnia sibi sapit, sibi cōsulit: tam in spiritualibus, quàm in temporalibus, ac proinde eius opera sunt lau-

O o 5 dabi

Psalm. 11.

Matth. 15.

Prover. 4.

Isaia 61.

1. Cor. 1.

dabilia. Secunda conditio: Postquam sapiens animam suam ornauit virtutibus & sapiētia, tum procedit, vt plebem verbo erudiatur, & exemplo: & fructus qui in plebe ita erudita nascuntur, fideles sunt, nullo errore, aut malitia maculati. Tertia: Plebs ita erudita benedictionibus suum eruditorem implet, & laudibus. Quarta: Licet vita viri sapientis taxata sit à Deo, & natura: at Israelitica plebs durabit in æternum, ac ideo sapiens in ea plebe hæreditarium & æternum honorem habebit, quia eius fama in plebe durabit æternum. ¶ Nota, Israeliticam plebem duraturam in æternum, tum secundum carnem, tum maximè secundum spiritum. Secundum carnem, quia durabit vsque ad tempora Iudicij, quādo gentibus ingressis, Israel conuertetur. durabit etiam in inferno. At maximè durat in nobis, qui sumus Israel in spiritu: qui durabimus vsque ad Iudicium in terra, & post Iudicium in celo. ¶ Nota secundò, famam sapiētis sancti duraturam in æternum, videlicet, quia in celo illa suæ sapientiæ gloria durabit. Nam doctores qui plebem in iustitia erudiunt, suam in celo habebunt laureā, vt nos ipsi docuere.

QVARTA PARS.

Redit ad præcedentia.

9 **F**lli, in vita tua tenta animam tuam: & si fuerit nequā, non des illi potestatem: non enim omnia omnibus expediunt, & non omni anima omne genus placet. Id est, Habeto exploratos omnes si-

nus

nus anime tuæ: vt scias in quam rem sit illa propensa. Si in aliquod malum campropensam inueneris, ne eius mali, animæ tuæ facias potestatem: Si in aliquod bonum, ne auoces eam ab eo bono in aliud: non enim omnia bona nobis expediunt, neque placeant: & cogere animum, vt bonum contra eius inclinationem sequatur inuitus, est nullum successum in rebus habere. ¶ Habes lector pulcherrimam regulam in omni consilio sequendam. Si propendet animus in errores, ne eos illi demus: si in matrimonium, ne illi des cælibatum. ¶ Nota, illud enim non referri ad membrum secundum: sed ad primum. s. tenta animā tuam. ¶ Consentit Authori Paulus. imò & Christus, no- 1. Cor. 7.
tens, vt omnes sint cælibes: sed ij quibus datum est. Non omnes, inquit, capiunt ver- Matth. 19.
bum istud.

Noli auidus esse in omni epulatione, & non te es- 10
fundas in omnem escam. In multis enim escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsq; ad choleram. Propter crapulam multi obierunt: qui autem abstinens est, adiuet vitam. Cohibet propensionem animi in escas, de qua re tractat, quia caput sequens instituitur de medicina languorum, qui maximè ob gulam defauiunt. Ergo noli esse auidus erga omnes epulas, &c. de quibus piget dicere, quia abundè dicta sunt supra c. 31. ¶ Illud nota: Etiam si Eccl. 31.
natura taxarit homini vitā, potest ille eam prorogare tamen, si abstineat à copia cibi.

CAPVT XXXVIII.

PRIMA PARS.

De honorandis Medicis.

HONORA Medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus. 2. A Deo est enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. 3. Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatorum collaudabitur. Quia non pauci abominantur Medicos, eum errorem contendit Author relegare, docēs Medicum esse honore afficiendum, primā causa, propter necessitatem. quia s. necessarius est languoribus nostris curandis. Vbi rectē admonemur, ne Medicum in quouis leui morbo aduocemus: sed cū languor Medicum facit esse necessarium. vt quando acuti sunt morbi. in alijs enim morbis frequenter vulgares hi medici curare vix sciunt. Altera causa honoris medicorum est, quia eos creauit, & instituit Altissimus. Eius enim prouidentia disposuit, vt quidam nascerentur habiles gubernanda Reip. alij habiles bello: alij similiter Medicinæ, vt alij etiam mechanicis artibus. videlicet, vt corpus Reipub. esset simile corpori nostro, in quo aliā membra creata sunt ad vidēdum, alia ad audiendum &c. Tertia causa, quia à Deo est omnis medela: ac ideo, vt à Dei misericordia hominibus indulta, ab hominibus est honoranda. Est porro à Deo omnis mede-

medela, tum quia ab ea sunt vires herbarum, & aliorum medicaminum: tum quia à Deo estabilitas, ingenium, & instinctus Medici ad curandum: tum demum, quia ab ipso etiam est omnis medicatio, & sanatio. ¶ Dices, num non & dentones aliqui sanant? Ita planē: sed eam salutem Dominus dat, licet per iniqua instrumenta. Sicut excitauit Samuellem, Pythonissæ incantatione. Ex causis dictis infert Author, Medicum debere à Regibus accipere donationem. id est, debent Reges, vbi necesse est, stipendia publica & honores medicis designare. s. vt salutis nostrę ministris. Infert secūdō, dignissimum esse, vt professio sua Medicum attollat, magnumq; & honoratum in populo reddat. hoc enim est exaltare caput. sicut de Christo dicitur, Quia de torrente in via bibit, ideo exaltauit caput. Infert tertio, non solum in populo honorandum Medicum, sed etiam inter magnates debere laudari.

Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indultata est aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus scientiam: Altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigabit dolorem: & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis: & vnctiones conficiet sanitatis: & non consummabitur opera eius. Pax enim Dei super faciem terrę. Locutus est Author de Medico: nunc de medicamentis, dicens: Altissimus crea-

creauit & produxit è terra lapides, herbas, plantas, animantia, quæ essent hominum medicamenta. Si igitur Deus in hunc finem hæc creauit, vir prudens non abhorrebit ab eis. Cur enim prudens credat, se à solo Deo sanandum: cùm Deus non se solo, sed ligno adhibito, aquas Mara amaras, vertent in dulces? Ergo virtus medicamentorum creata est, vt homines eam agnosceret, & hanc agnitionem, seu scientiam medicamentorum dedit Deus homini, vt homines vires medicaminum agnoscentes Deum honorarent, tot mirabilium authorem. Igitur per hæc medicamenta Medicus curans mitigat dolores. hæc pharmacopola, seu vnguentarius commiscens, facit pigmetâ suauissimè olentia: & facit vnctiones saluantes. & sunt tot eius mitiones & operationes, vt vix numerari possint. Pax enim Dei, quâ vult hominibus mederi, est super terram, id est, in lapidibus, & herbis terræ. ¶ Nota primò, medicamina creata de terra: quia licet ex volatilibus aeris, & piscibus aquæ sint medicamina quædam: potissimè tamen medicaméta sunt creata de terra. vt lapides, metalla, herbæ, plantæ, animalia. ¶ Nota secundò rationem non leuem, vt infirmi medicamenta non abhorreant, esse, quia Deus ea creauit ad remedia languorum. ¶ Nota tertio, ad hunc textum non referre, lignum ne quod Moses adhibuit aquis Mara, vim habuerit naturalem, an supernaturalem ad eas conducendas.

Exod. 15.

Exod. 15.

condandas. Sat est, quòd vt Deus per lignum sanauit aquas illas: ita & prudens speret, quòd Deus per medicamenta, eius languorem sanabit. Me quidem multæ rationes cogunt, vt credam ligno datam vim supernaturalem (id est, motum Dei, quomodo Thomista loquuntur) quâ, solo iniectu, aquæ sunt redditæ dulces. ¶ Nota quartò, Deum dedisse vires medicamentis, vt ad agnitionem hominum venirent. Nam & Adam, & Salomon eas agnouerunt. Sed partim hominum defidiâ, partim Principum culpâ, (qui non iubent has vires, quas dispersim multi cognoscunt, in vnum cogi volumen, vt ab hominibus simul agnoscerentur) partim peccatis nostris eam ignorationem promerentibus, multorum medicaminum virtutes ignorantur. ¶ Nota quintò, quorsum Deus dedit medicamentorum notitiam. scilicet vt homines videntes mirabiles herbarum & lapidum effectus, Deum mirabilium Authorem amarent, & laudarent. Ergo herbarum vires enarrât, quemadmodum & cæli gloriam Dei. ¶ Nota sextò, verbum curans referri debere ad Medicum curantem: quia statim sequitur pharmacopola miscens. Unde inferas, non solùm medicaméta simplicia esse proficua salutis: sed etiam & compositiones atq; mitiones pharmacopolarum laudari. Laude enim digna sunt Theriaca, Mythridatum, & similia. ¶ Nota septimò: Licet sanis odoraméta non adeò laudètur: infirmis tamen sunt ferè necessaria. ideo in-

quit,

Thomista.

Genes. 3. Reg. 4.

Isal. 18.

quit, vnguentarius faciet pigmenta suavitatis. ¶ Nota octauò, artem Medicinæ minimè contineri antiquis dosibus & compositionibus. infinita est, & infinitas compositiones facere potest. non enim consummabuntur (ait) opera eius. nam vt & innumeri sunt languores singulares: ita innumeras singulares requirit medelas. ¶ Nota nonò, Pace Dei plenam esse terram. Sciens enim Dominus tot hominum futuros lāguores, non vt inimicus eos exasperauit: sed vt pacem cum homine volens, terram remedijs seminauit. Igitur ò homo, quælibet herba, quælibet medicina ad pacem te cum Deo vocat.

SECVNDA PARS.

Infirmum instituit.

3 **F**ili, in tua infirmitate ne despicias teipsum: 2. sed ora Dominum, & ipse curabit te. 3. Auerte à delicto, 4. dirige manus, 5. & ab omni delicto munda cor tuum. 6. Da suauitatem & memoriam simlaginis, & impingua oblationem. 7. & da locum medico, etenim illum Dominus creauit: & non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. Est enim tempus cum in manus illorum incurras: ipsi verò Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & sanitatem, propter conuersationem illorum. Qui delinquit in conspectu eius, qui fecit eum, incidet in manus medici. Primum infirmi præceptū est, ne despiciat se: ne se languori relinquat: sed curam sui habeat. Est enim

enim

enim peccatū mortale, si est spes salutis per medicinam, eam nō curare. Secundum præceptum est, vt infirmus primū omnium in Deum conijciat oculos: ipse enim est à quo salus & curatio speranda est. licet enim per Medicū salus veniat, à Deo tamen præcipuè venit. Tertium præceptum est: Infirmus seipsum scrutetur: & si in aliquo delicto iacet, statim se auertat ab eo. Certum enim est, frequēter morbos, propter crimina mitti. Ideo enim, ait Paulus, inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. & Dominus, iam ampliùs noli peccare, ne de- *1. Cor. IV. Iohan. 5.* terius tibi aliquid contingat. Quartum præceptum est, vt infirmus dirigat manus. id est, vt proximis tribuat. Cū enim homo sibi soli dat, manus curuat in se: at quando proximis dat, dirigit in eos. Audi Isaiam huius loci interpretem: Frange esuriēti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuā: cū videris nudum, operi eum. Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citiùs orietur. Hoc ergo modo dirige manus, si tibi vis citò sanitatē oriri. Quintum præceptum est, vt infirmus mundet cor suum ab omni delicto. id est, vt confessione, ac pœnitētia cordis purget fordes. Vnde contra Lutheranos habes, non sat esse ad salutem cessasse à delicto, quod tertio loco præcipiebatur: sed requiri munditiam cordis, quod quinto loco præcipitur. Non verò munditia cordis est sola resipiscencia: sed est vltra eam dolor ac tristitia admissi

delicti. Sextum est, vt infirmus det suauitatem, & memoriam similaginis. Declaratur locus hic ex Leuitico, vbi Dominus iubebat similam sibi offerri, oleo conspersam, ac thus. tunc sacerdos ex simila pugillum capiebat, ac totum thus, adolebatq; Domino, idq; vocabatur memoriale Domini, suauissimè olens. Hoc dicit Author, infirmus offerat similam, quæ memoria Domini est, olens cum suauitate. Addit Author, Impingua oblatione. Explicatur locus ex Prouer. vbi meretrix dicit, Victimam pro salute voui. Igitur solebant infirmi pro salute victimam vouere. Iubet porro Author, vt victima hæc pinguis sit. Dictum enim est, Maledictus dolosus, qui votum faciens immolat debile Domino. Septimum præceptum est, vt adhibeatur Medicus, qui non discedat ab ægro. Tu ne intelligas, Medicum semper incubiturum lectulo infirmi: sed quod non sit satis semel inuississe languentem. necesse enim est pluries eum videre, quando scilicet eius opera sunt languenti necessaria. Quod & Cornelius Celsus admonuit. Est enim tempus languoris cum in manus Medicorum incurrendum est. Quia verò Medicus potissimum debet fidere Deo: non ita arti suæ, ideo subdit. Ipsi Medici Deum precabuntur, vt dirigat requiem à dolore, quam ipsi sua arte procurant, dirigatque sanitatem, quam cupit ægrotus. vt videlicet liceat Medico conuersationem habere cum ægroto, quem ad salutem reuocauit. Potest etiam

intelle

intelligi propter conuersationem, hoc modo: Rogabunt Medici pro salute infirmi. nam si Medicus infelix sit, ac neminem sanet, quomodo poterit cum hominibus conuersari? ergo vt conuersationem cum eis habeat, roget pro eorum salute. Vltimum verbum docet, peccata esse causas morborum, ac ideo esse causas, vt Medicorum ope egeamus. Nota hæc omnia præcepta obligare ad mortale, si infirmitas periculū mortis habet. Si in quarto præcepto dubites, memento, infirmum obligari quæ habet successoribus iuste relinquere. hoc verò vt minimum est dirigere manus. Si etiam in sexto dubites, fatendum est, quod cessarit iam oblatio similæ & victimarum: sed eius loco successit oblatio corporis Christi, quam infirmus sumere tenetur in periculo mortis, si non paulò antè suscepit.

TER T I A P A R S.

Instituit nos erga mortuos.

Flli, in mortuum produc lachrymas, & quasi dirapassus incipe plorare. 2. & secundum iudicium contege corpus illius. 3. & non despicias sepulturam illius. 4. Propter delaturam autem amare fer luctum illius vno die, & consolare propter tristitiam. Et fac luctum secundum meritum eius vno die, vel duobus, propter detractionem. Morem fuisse ludæis nimis plangere mortuos suos, indicat planctus Abrahæ super Sara. Iacuit *Genes. 23.*

enim diu dolens funus suum. Indicat &

P p 2 nomen

Leuit. 2.

Prouer. 7.

Malach. 1.

Cornelius.

Genes. 35. nomen sepulturæ Deborah. vocata enim est, Quercus fletus. Maximè indicat fletus Ioseph, fratrum eius, & seniorum Aegypti mortuo Iacob. impleuerunt enim septem dies celebrantes exequias planctu magno, atque vehementi. Ergo quia hic erat Iudeis vsus, præcipit Author primò, vt super mortuo, amico s. familiari, aut Principe, producantur lachrymæ, & planctus fiat, ac si calamitatem grandem passi essemus. Secundo præcipit, vt contegatur mortuus sudario suo, syndone, fascijsq; sepulchralibus, cum aromatibus, vt mos erat Iudæis sepelire. Tertiò præcipit, ne despiciatur sepultura: sed si conuenit, monumentum extruatur, & panis ac vinum super sepulchro ponatur, vt Tobias suo filio iussit. Quarto præcipit, vt transacto officio sepeliendi, ploremus vnico die. idq; propter delaturam, id est, detractionem. Id est, ploremus, ne quis nobis detrahat, vt inhumanis, si non ploremus. die peracto, iubet vt consolemur. Adittamen, Si defunctus meretur, vt duobus diebus plangamus, duret planctus diebus duobus: ne quis s. detrahat nobis, si non plangamus. Meretur porrò defunctus plandum maiorem, si Princeps est, si pater, aut auus: si officijs & meritis maximè nos deuinxit. Hactenus planctus Hebræus: qui cum synagoga defuncta defunctus est. Nobis Christianis Paulus præcipit, vt non contristemur, sicut gentes quæ spem non habent. Doleamus quidem, & ploremus: nam super La-

zaro

zaro fleuit Christus: at ploremus nõ inconsolabiliter, vt dolebat Iacob: sed consolationem accipiamus, vt qui credimus mortuum cælo fruiturū. ¶ Dices, num non supra Author dixit, Luctus mortui septem dies. quomodo nunc duos dies planctui tribuit? Certè planctus magnus & amarus duret duos vel vnicum diem: sed moderatior duret dies septem. *Genes. 37. Suprà 22.*

A tristitia enim festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit cervice. Id est, Non est indulgendum tristitiæ: quia tristitia accelerat mortem: attenuat vires: & inducit senium, quo ceruix curuatur, & homo. accelerat mortem, quia vita est in calido & humido: at tristitia frigida est & sicca, terrena s. & melancholica: ledit ergo tristitia vitam: ac proinde neruos in quibus sunt vires hominis, terrenos facit, & hebetes, ac ferè melancholia tectos, & ideo debiles. nerui debiliores curuantur, ac ideo fit senex incuruus. *In abductione permanet tristitia: & substantia inopis secundum cor eius.* Id est, Si te abducas ab hominū familiaritate, permanebit in te tristitia: quæ si permanserit, actū est de substantiâ & facultatibus tuis. substantiâ enim hominis est secundum cor eius. Si enim homo attentione, & diligentia suam substantiam tractet, eam conseruabit: at si tristitia pressus eam negligat, planè ei peribit. *Ne deris in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te: & memento nouissimorum, & noli obliuisci. neq; enim*

*Iohan. 11. Iohan. 19.**Tob. 4.**1. Thess. 4.**Iohan. 11.*

est conuersio, & huic nihil proderis, & te ipsum per-
simabis. Id est, Ne te tristitiæ tradas. Memento,
 & noli obliuisci mortem, & sepulturam
 (quæ vocantur nouissima) breui affutura,
 & post ea, non est conuersio seu reuersio ad
 fruendum hac vita: fruire ergo eâ dum li-
 cet. nam per tristitiam tuam, & mortuo ni-
 hil affers commodi: tibi verò multum af-
 fers incòmodi. *Memor esto iudicij mei: sic enim*
erit & tuum. Id est, Tu, qui nimium te tristi-
 tiæ dedis, fac te audire mortuum quem des-
 fles, dicentem, Heus tu memor esto, me iu-
 dicio Dei mortuum. quid scis an idem iudi-
 cium te vocet è vita? *Mihi heri, & tibi hodie.*
 Id est, vt còtingit mihi mors heri, ita contin-
 gat tibi hodie. hodie inquã, quia nulli mors
 certas dedit inducias vsque manè. Quibus
 verbis duo insinuat defunctus. Alterum, vt
 superstes auertat oculos è morte mortui, &
 conuertat in mortem suam, tam citò fortè
 futurã. Alterum, vt si aded impatienter fert
 mortem defuncti, consoletur: nam fiet, vt
 breui moriatur, ac ita mortuus mortuū in-
 uisat. Concludit Author hanc partè, dicens:
In requie mortui requiescere fac memoriã eius, &
consolare illum in exitu spiritus sui. Id est, Ne ni-
 miùm duret in te ob defunctū tristitia: imò
 sicut cessauit ille viuere, cesset eius etiã in te
 memoria. requieuit ille in pace: requiescat
 etiã apud te eius in pace memoria. Con-
 solare, inquit, illum. id est, si ille uiueret, &
 te aded tristem videret, doleret planè: nec
 consolationè acciperet, nisi consolationem

acciperes. Crede igitur defunctū ob tristitiã
 tuam tristari. còsolare ergo illum, còsolati-
 onem ipse recipiēs, siquidè eius exiuit è cor-
 pore spiritus. Græcis est alius sensus. s. iam
 quòd defuncti spiritus exiuit, tu ipse te còso-
 lare. ¶ Nota, consolationè & lætitiã recipe-
 re mortuos de lætitiã, & còsolatione viuorū.

QVARTA PARS.

De Sapientia.

Sapientiam scribæ in tempore vacuitatis: & qui 6
minoratur actu, sapientiam percipiet: quia sapi-
entia replebitur. Ab hoc loco ad calcem huius
 cap. & cap. sequenti tradit Author de Sapien-
 tia Theologiæ: tradens prius, quàm differat
 hæc Sapientia à Sapientia agriculturæ, & ar-
 tium mechanicarū. Dicit igitur, Sapientiã
 scribæ, seu doctoris Theologi (qui illo tem-
 pore vocabatur scriba) discere debemus in
 tempore otij. Ita vt qui minuit negotia, &
 occupationes temporales, is percipiet Sapien-
 tiam. nec percipiet solūm, sed etiã reple-
 bitur eã. ¶ Nota primò, verbum scribæ, nō
 esse Imperatiui modi, vt ex Græcis patet: sed
 est genitiuus à nomine Scriba. Scriba verò
 erat doctor Theologus, iuxta illud, Super *Matth. 23.*
 cathedrã Moysi sederunt scribæ. ¶ Nota se-
 cundò, Græcis esse, Sapiētia scribæ in tēpore
 vacuitatis. vt fit ita supplendum, Sapientia
 scribæ discitur, seu cōparatur, tempore va-
 cuitatis. Ita igitur in nostro textu, cum di-
 cit, Sapiētiam scribæ, supple, discere, vel cōpa-
 ra, tēpore vacuitatis. ¶ Tertio nota, Illud, *Matth. 23.*
 1. *Esd. 7.*
 3. *Esd. 8.*

quia Sapientiâ replebitur, Græcis legi interroganter, & adiungi sequentibus, in hunc modum: Quid, aut, quomodo Sapiencia replebitur, qui tenet aratrum? cùm s. occupatione tam terrena sit occupatus. Sed ad sensum parum refert, siue ad supera iungatur, vt Latini codices habent: siue ad inferiora, vt Græci. Veritas enim quam Author intendit est, Sapienciam Theologicâ haberi in otio literario: non verò in mechanico officio, licet hi in artibus suis sapientes sint.

7 *Qui tenet aratrum, & qui gloriatur in iaculo, stimulo boues agitat, & conuersatur in operibus eorum, & enarratio eius in filiis taurorum. cor suum dabit ad versandos sulcos, & vigilia eius in sagina vaccarum.* Id est, Agricola duplici occupatione distinctetur, s. aratri, quo terram vertit: & iaculi, quo regit boues. Est enim hoc loco iaculum, hasta illa prælonga, habens in extremitate ferrum aculeatum, quo punguntur boues. hoc, inquit, stimulo boues agitat: aratro verò conuersatur arando, vertendo, & comminuendo terram. Cùm igitur agricola cor suum det ad versandos sulcos, & noctu surgat, ad saginandum pecus, quomodo is Sapienciam Theologicam comparabit?

8 *Sic omnis faber, & architectus, qui noctem tantamquam diem transigit: qui sculpsit signaculo sculpsilia, & assiduitas eius variat picturam. Cor suum dabit in similitudinem pictura, & vigilia sua perficit opus.* Faber vocatur, qui vtitur malleo in opere suo. Architectus, licet sit, qui ædificat, est is

est is maximè tamen, qui magister est operis: quiq; monogrammata, seu quas vocant plantas excogitat, ad quarum normâ opus postea fiat. Ergo isti non occupantur solum interdiu, sed etiam noctes in suo opere vigiles ducunt. maximè ferrarij, & argentarij, qui ferreo stilo in ferro, argento, aut ligno figuras sculpunt, alias atque alias variando figuras. Hi omnes dant cor suum, vt similitudines in materia dura faciât: quod pictores faciunt in tabula. atque vigilantes opus suum absoluunt, quomodo igitur tam occupati Sapienciâ Theologicam adipiscuntur?

Sic faber ferrarius sedens iuxta incidem, & considerans opus ferri: Vapor ignis vret carnes eius, & in calore fornacis concertatur: Vox mallei inouat aurem eius, & contra similitudinem vasis oculus eius: Cor suum dabit in consummatione operum, & vigilia sua ornabit in perfectionem. Dixerat de fabro sculvente: nunc de fabro ferrario, qui non sculpsit figuras in ferro: sed qui vasa facit aut ferrea, aut ænea, aut cuprea. Is si magister est operis, sedet iuxta incidem, forcipibus tenens vas faciendum, suis ministris interim malleo vas ferientibus. Is secundò considerat opus ferri: suum enim est considerare, vt vas bene percutiatur. Is tertio vritur igne fornacis, quo ramen vltus concertat contra duritiem ferri, ipsum emolliendo, & inde vas efformando. Quarto vox mallei inouat aurem eius:

quia non ipse, vt plurimum, malleo percutit: sed nouas subinde ministrorum mallei voces audit. Et planè mirum est, quàm suo ordine illi mallei percutiât, & voces edant. Quintò habet ille oculos suos in exemplar vasis, ad cuius normam vas ferri efficere curat. Cùm igitur cor iste suū det in hanc occupationem, & vigilix suæ intendat in operis absolutionem, quomodo Sapientiam, quæ in otio acquiritur, obtinebit?

10

Sic figulus sedens ad opus suum, conuertens pedibus suis rotam: qui in sollicitudine positus est semper propter opus suum: & innumera est operatio eius: In brachio suo formabit lutum, & ante pedes suos curuabit virtutem suam: Cor suum dabit vt consummet limitationē, & vigilia sua mundabit fornacem. Illud, in sollicitudine est semper, credo significare, quàm figulus sit sollicitus noua vasa cudere: nouas formas excogitare: nouis picturis insignire. qua causa innumera est eius operatio. Ergo is cùm iam ad opus sedet, brachio format vasa luti: & ante pedes suos se curuat, vt vasa illa fingat. Cùm igitur totus sit, vt consummet limitationem ex plumbo, aut vitro, (quo intus & extra solent vasa liniri) & tota eius vigilia intendat fornaci mundando, in quo vasa excoquat, quomodo Theologiae sapientiam discet? Dans enim curam suam vasis, non dat Sapientix. Dans negotio luteo, non dat otio literario.

11

Omnes hi in manibus suis sperauerunt, & vniquisque

quisque in arte sua sapiens est. sine his omnibus non edificabitur ciuitas. Et non habitabunt, 2. nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient: 4. super sellam iudicis non sedebunt, 5. & testamentum iudicij non intelligent, 6. neque palam facient disciplinam, & iudicium, 7. & in parabolis non inuenientur. Id est, Horum omnium vita & fiducia, post Deum, pendet ex manibus suis. s. ex labore manuum suarum: & quisque eorum est in sua arte sapiens: (si s. in ea excellat, vt suprâ c. i. diximus.) & sunt isti ciuitati necessarij. s. sine quibus ciuitas non constat. At licet sint in sua arte periti, licet fiduciam ipsi in suo opere habeant: non tamen hi habitabunt, id est, non censentur ciuium nomine. & equidem agricolæ non habitant in ciuitate. & figuli solent in suburbanis, non in ciuitate habitare. vtcunque tamen mechanici non sunt ciues. 2. *Nec inambulabunt.* vbi nota, de Deo Paulum dicere, eum 1. Cor. 6. olim in castris Hebræorum habitasse, & in L. ciuit. 26. ambulasse, & nunc in ecclesia nostra. Habitabat s. velut ciuis: Inambulabat velut Censor & Magistratus: considerans, ne quid in ciuitate peccaretur. Inquit nunc Author, agricolas & mechanicos non inambulare, id est, non esse Censores, qui vrbem inambulent, & considerent, ne quid in ea mali contingat. Et reuera mechanici suo opere pressi minimè in vrbe deambulant, id enim otiosorum est. 3. nec hi agricolæ, aut mechanici in ecclesiam transilient. Id est, iuxta

Eccles. 2

Gra-

Græcam literam, non habebunt in ecclesia dignitatem. Sed nota, cum Christo Domino nostro datus est liber Isaia, surrexit legere, ac ideo transiit ecclesiam oculis, ac eam iustravit, ut ipsam doceret. Similiter cum Paulus in Antiochia iubetur loqui, & manu silentium indicens, coepit docere, etiam transiit ecclesiam. videlicet surgens è loco vbi sedebat, & veniens in locum vbi doceret. At mechanici illi, non transiunt, quia non docebunt. 4. nec super sellam iudicis sedebunt. Cum enim careant noticia legis, iudices esse non possunt. 5. nec testamentum iudicij intelligent. id est, legem Moysi, quæ erat testamentum vetus plenum iudicij, & legibus Dei. Eam illi non intelligent, occupati s. in suarum artium opere. 6. neque palam facient disciplinam, id est, non habebunt discipulos quos Theologiam doceat. 7. demum in parabolis non inuenientur. Vbi scito, Hebræis fuisse usum multum, quarrendi parabolis, & ænigmata verborum. Nam venit Regina Saba tentatura Salomonem in his parabolis: in quibus ille vehementer excellebat. Imò ad tempora Christi duravit hic parabolarum vsus: in quibus se docti exercebāt. ut infra docebimus cap. sequenti. at mechanici in hoc parabolarum, aut construendarum, aut extricandarum vsu non inuenientur.

12 Sed creaturam aut confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis: accommodantes animas suas, & conquirentes in lege Altissimi. Licet mihi

Luc. 4.

Act. 17.

3. Reg. 10.

Ecclesi 39.

mihiper te, Lector, per creaturam aut, seu seculi, hominem intelligere. sicut & D. Gregorius locum illum intellexit, Prædicare Evangelium omni creaturæ. s. homini. Est igitur homo creatura seculi, propter quem seculum institutum est, & cui ferè omnia seruiunt. Mechanicorum ergo & agricolarum est, hominem confirmare, id est, homini seruire. totum enim eorum opus in commodum hominis cedit. & deprecatio, vota, ac desideria eorum eò tendunt, ut opera sua feliciter succedant. licet ex alia parte accommodent animas suas ad obediendum legi Diuinæ, & conquirent eam, vt sciant quomodo cæli æternitatem assequantur: Licet enim legem non requirant, vt penetrant: exquirunt tamen, ut quod ex ea necessarium est exequantur. Scio Græcam literam alium sensum innuere: sed hic accommodus esse videtur.

D. Gregorius.
Mar. vi.

CAPVT XXXIX.

PRIMA PARS.

Quomodo Sapientia acquiratur.

Sapientiam omnium antiquorum exquiret Sapiens, 2. & in prophetis vacabit. 3. Narrationem virorum nominatorum conseruabit, 4. & in versutias parabolarum simul introibit. 5. Occulta prouerbiorum exquiret, & in absconditis parabolarum conuersabitur. 6. In medio

magnatorum ministrabit, 7. & in conspectu præsidentis apparebit. 8. In terram alienigenarum gentium pertransiet: bona enim & mala in omnibus tentabit. 9. Cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum qui fecit illum, & in conspectu Altissimi deprecabitur. Aperiet os suum in oratione, & pro delictis suis deprecabitur. Si enim Dominus magnus voluerit, spiritu intelligentia replebit illum. Id est, Is qui volet Sapiens esse, hæc 9. præcepta seruabit. Primum enim exquiret ac scrutabitur sapientiam omnium antiquorum, vt non solum literas sacras euoluet: sed & prophana scriptura scrutetur, nec contentus Peripatetica philosophia, etiam Platonicam videat, & Stoicam. Cum enim humana ratio lumen quoddam sit, ex Diuinitatis luce procedens, non solum hæc quærenda, & veneranda est in schola Peripatetica: sed vbi libet eam reperiamus, veneremus. Quod Paulus docuit, sententias ex Poetis adducens. Secundò, vacabit Prophetis, id est, aliorum sapientiam quæret, at Prophetis omnino se dabit, his penitus vacabit. Hi enim non humana voluntate, sed Spiritu sancto inspirante locuti sunt. Ergo in his non est quod falsitatem timeas: sed est quod veritatem pronus adores. Tertio, conseruabit commentarios, seu enarrationes, quas viri illustres (quos nobis fama sacrauit) super literis sacris maximè reliquerunt. Testis enim fama est, dignos esse illos, quos audias, & venereris. Quarto, quoddam tempus dicabit

ad

ad simul penetrandas versutias parabolarum. Erat (vt cap. præcedenti diximus) vsus Hebræorum tempore, multas parabolas & ænigmata confingere, quorum nodos qui acutiùs explicabat, sapiens habebatur. Id manifestat Regina Saba, quæ adductis ænigmatibus tentauit Salomonem, vt in 3. lib. 3. Reg. 10. Regum dicitur. & item dicitur eodè libro, Salomon locutus est tria millia parabolarum. Vocantur porrò versutiæ, acumina, & subtilitates parabolarum. Quintò, occulta prouerbiorum exquiret. Sunt autem prouerbia, dicta acuta, & grauià, quæ adagia nominantur, à grauius & sapientibus (etiam à senibus) prolata, quibus mores hominũ instituantur. Addit etiam, abscondita parabolarum rimabitur: nec id solum, sed iuxta illa conuerfabitur, viuet, ac vitam instituet. iuxta mores siquidem, paratur intelligentia: & vt viuus, ita intelligis. Sextò, ministrabit Principibus, in medio magnatorum. videntibus s. magnatis. vt ministerium tale sit, & tantopere dignum, quod non Principi modò, sed ipsis probetur magnatis, qui non probare, sed inuidere solent. & sine dubio Principibus ministrando inter magnates, magnum paratur iudiciũ. Septimò, in conspectu Præsidentis apparebit, vt s. agat alicuius causam, aut suam. Nam agere causam, etiam hebetis acuit ingeniũ. Octauò, peregrinetur, etiam inter exterarum nationes. Hanc rem copiosè explicatam inuenies apud D. Hieronymũ in prologo Bibliothecarum

Hieronymus

rum

Act. 17.

2. Pet. 1.

rum, vbi docet, Pythagoram, Platonem, Apollonium, causa Sapientię in cognitatis gentes adisse: quarum bona videntes & mala, his repudiatis, ex illis meliora deligerent, vix enim fieri potest, quin aliquod bonum, quod eligas, quæuis natio habeat. Nonò, & maximè, qui verè Sapiens esse cupit, cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum. id est, ea cura è lecto eum excitabit, & primo diluculo, ante vniuersa alia opera, ad Dominum mètem attollet, & in conspectu Altissimi effundet animã suam. Nec cõtentus mente Dominũ deprecatum esse, aperiet os suum in oratione, primũ pro venia delictorũ orans. Hęc enim impedimento Sapientię sunt. Siquidem in maleuolam animam non introibit Sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Igitur orabit, qui vult Sapiens esse, Dominum: qui si voluerit, spiritu intelligentiæ suum oratorem implebit. ¶ Notandum primò, non esse hoc loco mentionem de Sapientia, vt est vnum ex septem donis ab Isaia enumeratis. hoc enim donum (vt Scholastici doctores tradunt) Deus cuius iusto, sine tot hęc traditis præceptis, largitur. Est igitur sermo de Sapientia, quæ consummatum Theologum, Philosophumq; moralem, ac gubernandæ Reipublicę idoneũ reddit. ¶ Nota secundò contra Lutheranos, non solam Diuinã Scripturam suscipiendã: sed etiam illustrium Commentatorum commetaria conferuanda. Sensus enim Scripturę ex Sancto-

Cap. 1.

Isaia 11.
Scholastici.

torũ intelligentia est accipiendus. ¶ Nota tertio, exoleuisse iam ænigmatum vsũ illum antiquum. licet diebus meis quidam eum excitare cõtenderint. Qua ratione non erit necessarium iam quartum præceptum. licet profuisset Philistæis, vt Samsonis *Judic. 14.* nigma soluere potuissent. ¶ Nota quartò: Licet non omnino sit necesse Sapienti nosse prouerbia, ac sine dubio vehementissimè ea nosse profuerit. Per ea enim non ineptè vita nostra humanitas gubernatur. ¶ Nota quintò: Causas 6. 7. 8. præcepti habes *Ecclesi. 34.* supra c. 34. Et sine dubio, vt Christum omnia sciens speculando, didicit obedientiam experiendo: ita licet viri docti multa in schola comparauerint, audiendo, & docendo: multa eis tamen desunt, quæ experiendo cognoscãt. ¶ Nota sextò, cur multi ex Scholasticis Theologis ad Sapientiam non perueniunt. videlicet, quia potius legendo, quàm orando discunt. Ergo si vis intelligere, ora. ¶ Nota septimò illud verbum, si Dominus magnus voluerit. Vbi scito, omnè donum ad salutem necessarium, per orationem à Deo certò impetrari: quod verò ipsi oranti necessarium non est, neque etiam necessariò oratione impetrari. Impetratur verò, si Dominus magnus voluerit. Qui vult, si ita commodum oranti, aut certè Reipublicæ, fuerit. ¶ Nota octauò, Spiritum intelligentiæ facere hominem sapientem: quales fecit piscatores, quibus aperuit Dominus sensum, vt intelligerent Scripturas. *Luc. 11.*

Q9

¶ No-

¶ Nota nonò : Licet Deus multis det spiritum intelligentiæ : non multos tamen eo spiritu replet, sed ad mensuram. Christo datus est spiritus non ad mensurâ : eo enim plenus fuit. alijs datur, prout spiritus, qui dat, vult.

2. *Et ipse tanquam imbres mittet eloquia Sapientia sua, 2. & in oratione confitebitur Domino. 3. Et ipse diriget consilium eius, & disciplinam, 4. & in absconditis suis consiliabitur. 5. Ipse palam faciet disciplinam doctrina sua, 6. & in lege testamenti Domini gloriabitur.* Explicat effectus, quos vir spiritu intelligentiæ plenus, ex eo spiritu producit. Primus: Emittet eloquia sua, vt imbres. ita Moses, Cõcrescat, vt pluvia doctrina mea, fluat vt ros eloquiũ meum, quasi imber super herbã, & quasi stillæ super gramina. Et forsan ratione eloquiorum Christi, dictum est, Descendet sicut pluvia in vellus. Porrò eloquia Sapientis dicuntur imber, & quia à nube Sapientiæ proferuntur, nõ à re terrena, sed cælesti: & quia eum fructum refert ex audientibus, quem refert pluuia è terra. Et notatur, Sapientiam non esse rem mutam, aut quæ parcè & malignè loquatur : sed esse velut nimbosam nubem, quæ ex se imbres largè producit. Cùm enim omne donum gratis datum, datur in vtilitatem, hoc donum Sapientiæ datur in vtilitatem Reipub. ac ideo super eam eloquia sua pluet. Secundus fructus est: In oratione confitebitur Domino. Is enim spiritus

Iohan. 3.
1. Cor. 12.

Deut. 32.

Psal. 78.

ritus intelligentiæ facit, vt animus ipso plenus, & oret, & in oratione Deum amet, laudet, & summis encomijs euehat. Est ille spiritus ignis : facit ergo, vt mens in quo est, ardeat. est charitas, facit ergo, vt amet. est spiritus intelligentiæ, ergo facit vt mens, quis sit Deus, intelligat, ac ideo veneretur, & laudet. Tertius effectus est: Vir afflatus hoc spiritu diriget cõsilium & disciplinam Dei. Dictum est de Christo, Voluntas Dei in manu eius dirigetur. tum quia volũtas Dei per Christum prospera facta est, fidelibus ei obedientibus: tum quia Christus, & verbis, & opere viam Dei rectam esse monstrauit. Iuxta quod iubemur & nos vias Dei dirigere. Ita ergo vir pius dirigit cõsilium & disciplinam Dei, recta esse ostendens. est autem religio nostra cõsilium & disciplina, quã assequamur felicitatem. Quartus est, In absconditis Dei consiliabitur. Iuxta illud, Incerta & occulta Sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et illud, Scio huiusmodi hominem in Christo raptum vsque in tertium cælum, & audisse arcana verba. In his ergo occultis & absconditis Dei cogita, & meditatatur vir sanctus. Imò ego noui virũ, de quo fama dixit, omne cõsilium quod alijs dabit, à Deo per reuelationem accepisse. Nonne hic consiliabitur, in rebus absconditis Dei? Quintus effectus, palam facere disciplinam doctrine suæ. id est, vt arbitror, ipse ostendet se facere ea quæ docet. Palam faciet doctrinam, quã iubet facere: & disciplinam,

Deut. 4.
1. Iohan. 4.

Isaia 53.

Matth. 23.

Psal. 50.
2. Cor. 12.

nam, quâ ostendit id quod iubet, iam se fecisse, & quod didicit in se prius, quam alios doceret. vt verum sit, Cœpit facere & docere. & quod erat lucerna prius in se ardens, quam alijs lucens. imò certè simul & ardens & lucens. Sextus demum est, gloriari in lege testamenti Domini. Id est, latari, quod legē Dei habeat in medijs visceribus. Iuxta illud, Lex Dei eius in corde ipsius. & illud, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. & illud, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorū scribam eas. Qui hâc promissionem impletam in se agnoscit, nōne ille iure lætetur?

3 Collaudabunt multi sapientiam eius, & vsque in seculum non delebitur. Non recedet memoria eius, & nomen eius requirerit à generatione in generationem. Sapientiam eius enarrabunt gentes, & laudem eius enuntiat in ecclesia. Si permanserit nomen eius, derelinquet plus quam mille: & si requirerit, proderit illi. Dictum est de hac re suprâ c. 37. Sensus verdè est: Virum sapientem plenum spiritu intelligentiæ (qui emittit eloquia sua vt imbres, & qui palàm facit doctrinam suam) collaudabunt multi, & laus, & memoria, & nomē eius durabit per multa secula. Iuxta declarationem c. 37. quam citauit. Illud verdè, enūtiabit ecclesia, implebatur tunc, sed maximè nunc, cum Ecclesia sancta laudes profert, & festa celebrat doctorum suorum. Porrò vltima periodus Græcis ita legitur: Si permanserit, nomen dere-

derelinquet plusquam mille. Id est, Si diu vixerit, famam & nomen relinquet plusquam mille alij: si non vixerit, proderit illi miseram hanc vitam, in felicem commurasse. In nostro textu idem sensus est, hoc modo: Si permanserit diu nomen & fama eius, ipso viuente, relinquet maiorem laudem quam mille alij, qui non ita docent: at si non diu vixerit, proderit illi, quia mori & esse cum Christo multò magis melius. Alij, & non malè intelligūt, relinquet plusquam mille, s. discipulos, & suæ doctrinæ sectatores.

SECUNDA PARS.

Consolatur pios in tribulatione.

4 Adhuc consiliabor, vt enarrem: vt furore enim repletus sum. In voce dicit, Obaudite me diuini fructus, & quasi rosa plantata iuxta riuos aquarum fructificate. Quasi Libanus odorem suauitatis habete. Florete flores, quasi lilium: & date odorem, & frondete in gratiam, & collaudate canticum, & benedicite Dominum in operibus suis. Date nomini eius magnificentiam, & confitemini illi in voce laborum vestrorum, & in canticulo labiorum, & citharis: & sic dicetis in confessione. Consiliabor, id est, cōsilia tractabo intus in corde, vt ea viris pijs foris enarrem. vt furore, inquit, repletus sum. id est, totus intus ardeo, & æstuo. vt Paulus, cum dicebat, Os 2. Cor. 6. nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in

Affor. 1.
Ioban. 5.

Psal. 36.
Psal. 39.
Ierem. 31.

Eccles. 37.

Philip. 1.
Ambrosijus ita

nobis : angustiamini autem in visceribus vestris. & Anna, dicens: Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Et Ieremias, Factus sum sicut vir ebrius, &c. Ego tamen hinc intelligo nostrum Authorem ira & zelo commotum contra impios, qui eo tempore miserè luctuosos torquebant. Quos consolari cupiens ait, furore plenus sum contra impios : & is furor non consistens in corde, sed prodians ad vocem, dicit : Audite me vos pij Iudæi, qui estis fructus Diuini. Vt tu lector attentissimè percipias, mundum totum esse velut campum, plantatum cælis, elementis, plantis, & animalibus : vt hæc omnia proferant viros pios, velut fructus Deo dignos. vocatur verò Diuini, quia Deus est eorum cultor : & quia Deus est in eis : & quia Deus erit eorum, & ipsi Dei. Vos igitur o pij audite, & in medijs tribulationibus ne deficiatis : imò felicius bona opera edite, vt rosa facit iuxta vocus aquarum plantata. Quasi thus (qui vocatur Libanus) odorem in hoc tribulationis igne proferte : florete vt lilium, emittite gratiosas frondes : vt quod magis premit vos impietas, hoc magis vireat pietas vestra. Collaudate Deum etiam in prefura : magnificum eum in ea predicate : actam in labijs, tum in citharis hymnum sequentem dicite.

5 Opera Domini vniuersa bona valde. In verbo eius stetit aqua sicut congeries : & in sermone oris illius, sicut exceptoria aquarum. Quoniam in præcepto

cepto ipsius placor fit, & non est minoratio in salu-
te ipsius. Accusant multi etiam ex pijs Deum, cum varijs calamitatibus exagitantur : dicuntq; Bonus Israel Deus. mei autem penè ^{Psal. 72.} moti sunt pedes. & item, Dixerunt, Quomodo scit Deus, & si est scientia in excello? At verò qui verè pij esse volent, ita canere decentur : Omnia opera Dei valde bona sunt. Quia omnia quæ fecisti, in vero iudicio fecisti. Item, Iustus Dominus, & iustitias dilexit, & equitatem vidit vultus eius. & demum ^{Eodem.} satis est, vt opus Dei bonum sit, quod sit opus eius. Cum in principio mundi aquæ totam terram operirent, Deus verbo suo iussit, vt aquæ starent, ne fluerent : & ipsæ stant velut in aceruo, & velut in exceptorijs vasis. iuxta illud, Congregans sicut in vtre aquas ^{Psal. 31. & 77.} maris. Neque verò stant illæ aquæ inuitæ, & repugnantes : quia in præcepto Domini placor fit, & beneplacitum. ac ideo aquis beneplacet, sic ad Domini præceptum stare. Neque rursus, quia stant, minuitur eis salus : imò æquè saluæ ac integræ manent, ac si iuxta specialem naturam fluerent. Idem intellige de aquis maris rubri, & Iordanis, ^{Exod. 14.} cum ad ingressum Iudæorum restiterunt, ^{Iosue 3.} velut vtribus comprehensæ. ¶ Dices, quorsum hæc de aquis, ad Iudæorum consolationem? Certè quia sicut naturæ aquarum conueniebat fluere : sed detinebantur, & ita detentæ detinenti minimè resistebant : ita vitæ piorum conueniebat, in mundo feliciter viuere, at si Diuino imperio felicitas

hæc continetur ne fluat, pij felicitatis impedimentum boni consulant. non id eis in minorem, sed in maiorem salutem proueniet. Ergo, vt aquarum consistentia fuit opus valde bonum: ita felicitatis ne in pios decurrat impedimentum, opus erit valde bonum. ¶ Nota pulchram profopopœiam: placor fit aquis, id est, beneplacitum, cum detinentur à proprio fluxu, ex præcepto Diuino: sicut stellæ lætantur, & vocatę dicunt, Ecce adsumus. Hæc prima piorum consolatio.

6 *Opera omnis carnis coram illo, & non est quicquam absconditum ab oculis eius. A seculo vsque in seculum respicit, & nihil est mirabile in conspectu eius.* Hæc est secunda consolatio piorum, quod nulla eorum tribulatio, Dei paterna viscera lateat. eo quod Deus corā se omnia secula habeat: & nihil sit illi mirabile, quia nihil est illi nouum. Siquidem coram se omnia habeat ab æterno. Est hæc sententia velut responsio ad illud afflictorum, qui dixerunt, Quomodo scit Deus, & si est scientia in excelsis? respondetur: Omnia videt Deus. nam oculo suæ infinitatis omnia secula comprehendit. Vt enim corporalis oculus ambit grandem maris distantiam, quam præsentem habet sibi: ita oculus infinitus Dei futura ambit & præterita, quæ cōspicit, ac si essent præsentia. Hæc est Thomistica Theologia, quæ ita diu Caietanum torfit.

Genes. 1.

Baruch 3.

Psal. 72.

Thomas Caietanus.

Non est dicere, Quid est hoc, aut quid est istud? 7
omnia enim in tempore suo quarentur. Benedictio illius quasi fluius inundabit. Et quomodo cataclysmus aridam inebriauit, sic ira ipsius gentes, quæ non exquisierunt eum, hæreditabit. Quomodo conuertit aquas in siccitatem, & siccata est terra, & via illius vijs illorum directæ sunt: sic peccatoribus offensiones in ira eius. Hęc est tertia consolatio, quod tempore suo pœna impiorum, & præmium bonorum apparebit. Ait igitur: Nemo iure dicere debet, Quid est hoc, quod ita pij premuntur? quid est istud, quod ita impij triumphant? nemo ita dicat. omnia enim, siue pœna impij, siue præmium pij, suo tempore quarentur. Cùm enim pius premitur, præmiũ illi queritur. Cùm verd contrā impius triumphat, pœna ipsi paratur: vt Amalno illi contigit, cui triumphanti crux parabatur. Ergo benedictio Domini fluit in orbem, velut fluius perennis: sed suo tempore cataclysmus terram velut ebriã dormire fecit: (toto s. tēpore diluuij) & ita suo tempore ira Dei hæreditabit impios. qui nunc quidem triumphant & viuunt: sed eos defunctos accipit ira Dei in æternam hæreditatem. Sic tempore cōgruo diuisum est mare rubrum in duodecim vias, s. aquis exsiccatis, & terra sicca apparente: & viæ illæ duodecim fuerunt apertæ directæ atque iucundæ Iudæis. tempore etiam congruo eadem illæ viæ fuerūt Aegyptijs offensiones: siquidem cùm irruunt in Iudæos eos persequen-

Esther 7.

Mod. 14. **Q**uentes, dum reuerti volunt, in irruentium aquarum globos offendunt, & eis obuoluti, ab eisdem capiuntur & absorbentur. ¶ Nota primò: Illa prima sententia, Non est dicere, quid est hoc, &c. infra in fine cap. latius exponetur. ¶ Nota secundò: Benedictio Domini, quã mundum conseruat, est velut perennis fluuius, à throno Dei vsque in centrum terre decurrens: & omnia complectens, ac ideo tenens, ne in suum nihil conuertantur. Iuxta illud, Auertente te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. ¶ Digna verò res est que tertio notetur, Iram Dei (si ita loqui phas est) esse heredem impiorum, que mortem eorum expectet, vt ipsos in hæreditatem suscipiat. Liceat ita loqui, ira Dei ex impietate impiorum velut prouocatur & suscitatur, vt impios in hæreditatem consequatur. Certè vt misericordia Dei pios in hæreditatem recipit: ita ira Dei, impios. Vt sicut illa in vasa misericordiarum ostendit diuitias glorię: ita hæc in vasa irarum potentiam suam ostendat. ¶ Demum quartò materiam offert considerandi, quomodo eadem ipsarum viarum, quarum pijs sunt directarum, & per quas à miseria seruantur: eadem ipsę impijs sunt offensiones, in quibus, vorticibus aquarum conuoluti, ab æterna morte vorentur.

8 *Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala. Inuium necessaria rei vite hominum, aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similitudinem,*
& mel,

& mel, & botrus vua, & oleum, & vestimentum. Hac omnia Sanctis in bona, sic & impijs & peccatoribus in mala conuertuntur. Est quarta piorum consolatio, quod Deus pijs creauit bona in bonum: nequissimis verò creauit bona quidem, sed quæ eis essent, eorum culpa, mala. Exemplo confirmat. Nam initio mundi, vitæ hominũ erant necessaria illa decem, quæ Author enumerat. quæ quidem bona, Sanctis in bonum & optimum cedunt: malis autem in malum & pessimum. Ita Paulus, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. s. in æternam illam felicitatem. Et Dauid, Omnia quæ facient pijs prosperabuntur. Impij verò non sic. &c. Nota primò illud, bona bonis creata. id est, quæ bonis creata sunt, bona erunt, & in bonum cedunt. Illud verò, nequissimis bona, & mala. id est, malis bona prius occurrunt: sed tandem mala. ¶ Nota secundò, Authorem nihil dixisse de carnibus, nihil de vino, nihil de piscibus, nihil de domibus: quia loquebatur de mundo oriente, in quo homines nec carnis vescerentur: nec vino utebantur, sed tantum botris vuarum: nec piscibus, sed fructibus arborum: nec domibus egebant. licet impij filij Cain vrbem extruxerint: sed magis in pompam, aut tyrannidem, quam necessitatem: & vt in vrbe tuti essent ab his, quibus iniurias inferebant, magis, quam vt ab iniurijs celi liberarentur. ¶ Nota tertio, salis vsu fuisse ab initio, tum vt panis condiretur: tum vt herbæ, quæ tunc forsan coqueban-

Genes. 4.

tur, sale redderent gustum meliorem. Tum lacte illi primi homines utebantur, & pane simillagineo, aded terra tunc copiosè, non malignè sua dona proferebat. Iam verò fuit Tubalcain malleator in cuncta opera græis & ferri. ¶ Nota quartò, Adam docuisse homines olei vsum, & vestitiũ: non tamen vini. aded eius vires verebatur. ¶ Nota demum, ad ferèdum de rebus iudicium, non esse earum præsentem vsum attendendum: sed finem. nam mali bonarum rerum vsum habent: sed tamè mel in fel erit conuertendũ.

9

Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, 2. & in furore suo confirmauerunt tormenta sua: 3. & in tempore consummationis effundent virtutem: 4. & furorem eius qui fecit illos confundent. ¶ Ignis, grãdo, fames, & mors, omnia hac ad vindictam creata sunt. ¶ Bestiarum dentes, & scorpionij, & serpentes, & romphæa, vindicant in exterminium impios. Est quinta consolatio, quod contra impios, non verò contra pios tria genera flagellorũ crearet Deus. Primò enim creati sunt Angeli, quos ob suam malitiam Deus deputauit ad vindictam, in hoc seculo, & futuro exercendam. Iuxta illud, Misit in eos iram indignationis suæ: indignationem, & iram, & tribulationem: immisiones per angelos malos. Nam per hunc spiritũ malum, qui Satan vocatur, & Iob percussus est, (licet nõ ad iram ille) & Dauid incitatus, vt populum numeraret. Ergo tum in hoc aere, tum in aquis, tum in terrarum cauernis, tum demum

Psal. 77.

1. Para. 27.

demum in inferno demones consistunt, qui impiorum hominum scelera, vt Dei ministri castigent. 2. At illi furore, quem contra homines gerunt, incensi, tormenta quibus illos torquent, augent, & firmant. Iuxta illud, Quem tu percussisti, percusserunt: & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Neque enim feriunt vt matres benignę: sed vt hostes inimicissimi. 3. De his spiritibus Author prophetat, fore vt in tempore, quo mundus consummandus est, suam illi effundant virtutem. Nam eorum operã erit tunc tribulatio, qualis non fuit ab initio mundi, neque fiet. & nisi breuiati fuissent illi dies, nõ esset salua omnis caro. Tunc enim Satan, qui in carcere nunc est, soluetur: modico tamen tempore: & exhibit, & seducet gētes, &c. 4. Demum de eisdem spiritibus ita dicit, furorem Dei in eius inimicis confundent. id est, miscebunt, & immittent Dei furorem inter damnatos miseros, qui in inferno, dæmonum ministerio torquebuntur. Hos spiritus, vocat Christus apud Lucam exactores, apud Mattheum ministros carceris. Sed propriè eos vocat tortores, cum ait, Iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus. ¶ Secundum genus flagellorum, quod Deus contra impios creauit, est, ignis, grando, fames, & mors. Alludit Author ad vltimas plagas, quibus fuit Aegyptus percussa. Plaga enim sexta fuit ex igneo cinere, de camino ardenti in aerem proiecto. Septima fuit ex grandine. Octaua ex lo-

Psal. 62.

Matth. 2. 4.

Apos. 2. 04.

Luc. 12.

Matth. 5.

Matth. 18.

Exod. 9.

ex lo-

ex locustis, quæ omni virore Aegypti exefo
famem in terram induxerunt. Nona fuit
mors primogenitorū. Iam in Psal. dicitur,
Ignis, & sulphur, spiritus procellarū (in qui-
bus solet descendere grādo) pars calicis eo-
rum. Hæc enim etiam miseros torquebunt
damnatos. ¶ Tertium genus est, bestiarum
dentes, & scorpion, & serpentes, & gladius. Al-
lusio est ad ea, quibus impij in deserto Iudei
cōsumpti sunt. Perierūt enim gladio, & den-
tibus bestiarū, ac veneno serpentum. Iuxta
illud, Dentes bestiarum immittam in eos,
cum furore trahentiū super terram, atq; ser-
pentiū. Foris vastabit eos gladius. ¶ Dices,
num nō & hæc flagella pij patiūtur? Patitur
sanè Paulus viperæ morsum in manu: sed
quicquid Paulo contingit, cedit in bonum,
s. in gloriā Dei, & in merita Pauli. vt suprā.

IO

In mandatis eius epulabuntur, & super terram
in necessitate præparabuntur, & in temporibus suis
non præterient verbum. Id est, Hæc flagella præ-
dicta ita lætantur, ac si epularentur, cum ex
mandato Domini, eius in sceleratos vltio-
nem exequentur. vt suprā ex Baruch docu-
imus. 2. Eadem flagella sunt accincta, &
præparata ad necessitatem: vt in ea, flagel-
lent scelestos. Ita pestis accincta fuit tempo-
re Dauid, cum populū numerauit: & mors
accincta contra Philistæos, cum arcam Do-
mini apud se retinebant: & contra Bethla-
mitas, cum eam vident. 3. Eadem flagella
tempore vltionis exequentæ neque lacum
vnguè à mandato Dei discedēt: sed punctum
ipsam

Psal. 10.

Deut. 32.

Act. 17.

Baruch 3. sup.
num 5.

1. Para. 21.

1. Reg. 5.

1. Reg. 6.

ipsum exequetur. Proh dolor, quàm ipsunt
in inferno perficient!

Propterea ab initio confirmatus sum, & consili-
atus sum, & cogitavi, & scripta dimisi. Omnia ope-
ra Domini bona, & omne opus hora sua submini-
stravit. Non est dicere, Hoc illo nequius est: omnia
enim in tempore suo cōprobabuntur. Id est, Cū
has piorum consolationes, & in impios vltio-
nes agnosco, confirmor, consilium quod
dem accipio: & cogito, vt hæc scribam, &
quæ cogito, scribo in lectorum vtilitatem.
Scribo igitur thema suprā dictum, s. Omnia
opera Domini bona sunt, & Deus submini-
strat opus suū, hora sua, id est, tempore con-
gruo. Nec debet plus dicere, Hoc tēpus tri-
bulationis nequius est, quàm tempora pri-
ora. omnia siquidem in tempore suo osten-
dentur probatissima. ¶ Ergo si nunc Mauri
triumphant, Christiani non item, tempore
suo ostendetur ita fuisse necesse: aut certè ita
commodissimum fuisse. ¶ Et quod maxi-
mum est, si reprobi damnabuntur, suo tem-
pore ostendet Deus id iustissimè factum.
Igitur si mortales de Deo, in aliquo opere
conqueruntur, expectent, veniet hora, qua
id opus iustum apparebit. Redeat igitur, ait
Author, in suum principium oratio.

Nunc (supple, viri pij) in omni corde & ore
collaudate & benedicite nomen Domini. Si talis
est piorum & impiorum cōditio, primum
corde, mox ore, simul viri pij Deum lauda-
te, quòd vos in fortem piorū cooptauerit.

CA.

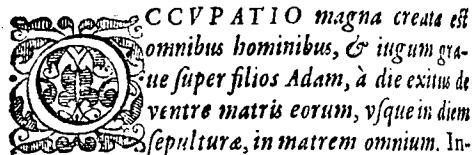
II

12

CAPVT XL.

PRIMA PARS.

Videtur prædictorum continuatio.

OCCUPATIO magna creata est omnibus hominibus, & iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ, in matrem omnium. Incipit dicere, quàm miserè premâtur homines: sed quòd hæc miseria septuplum premat impios. vt possit esse bona pars huius capitis sexta piorum consolatio. ¶ Occupatio vocatur inquietudo, atque negotiũ, quo miseri nos premimur, quærentes honores, diuitias, & delicias: quas si negligereamus, felices viuere possemus. Terra vocatur mater omnium: vt quæ in vtero suo recipiat defunctos, quos vniuersi abijciunt, nec domi seruare patiuntur. Est verò occupatio hæc in se magna: est generalis omnibus: est diuturna, s. per totam vitam durâs.

2. *Cogitationes eorum, & timores cordis, adinuentio expectationis, & dies finitionis: à præsidente super sedem gloriosam, vsque ad humiliatum in terra & cinere: ab eo qui vitur hyacinto & portat coronam, vsque ad eum qui operitur lino crudo. Docet, quæ sit occupatio & iugum hominum. Sunt enim varix cogitationes & curæ. Sunt innumeri timores imminetium malorum. Sunt tot inuentiones expectationum, id est, rerum*

rerum quas expectamus. expectat enim ille Prælationem, hic beneficium, alius opes, alius matrimonium. tota ferè vita nobis expectando dilabitur. Est incertitudo diei mortis. Hæc premunt homines generaliter, incipiendo à summo Sacerdote, qui super sede decora sedet, vsq; ad vilissimum & pauperrimum, qui non habet vbi sedeat, nisi in terra & cinere: & à Rege, qui in digitis hyacinthos, in capite coronam gerit, vsque ad eum qui tam pauper est, vt non habeat, nisi linum crudum, quo se operiat. ¶ Per eum qui præsidet super sede gloriosa, intelligo summũ Pontificem, qui præsedebat populo, sedens super pulcher rima sede. Nam de Heli dicitur, quòd sedebat super sella ante postes domus Domini. & manifestũ est, quòd si Samuel, & alij Pontifices iudicabant causas, (vt à quorum ore requirebatur scientia) in sede gloriosa iudicabãt. ¶ Porrò eo tempore habitus miserrimorum, & calamitatis afflictorum erat, sedere in puluere & cinere. Ita enim Iob corruit in terram, & eius amici sedent in terra cum eo. Vnde & pœnitentes morem acceperũt in cinere sedendi. Ago, inquit Iob, pœnitentiam in fauilla & cinere. ¶ Per eum qui vitur hyacinto, intelligo Regem. nam Spõsa dixit de Salomone, Manus eius tornatiles, plene hyacinthis. videlicet hyacinthus sua virtute præseruat à venenis, & gestantem suo purpureo colore delectat. ¶ Denum nemini dubium esse potest, quin lino crudo vestiri sit extremæ

1. Reg. 7.

2. Reg. 7.
Malach. 2.

Iob 1.

Iob 2.

Iob 17.

Cant. 5.

paupertatis, non potentis vel linum curare. ¶ Tu lector notabis Authoris prudentiam. nam primo loco miseras hominum spirituales posuit, scilicet curas, timores, expectationes. hæc enim sunt quæ torquent homines. nam si hæc absint, nullum est malum quod premat. Quia per curas mala sentimus. iuxta illud, Vltrices posuere cubilia curæ.

3

Furor, zelus, tumultus, fluctuatio, timor mortis, iracundia perseverans, & contentio, & in tempore refectionis in cubili somnus noctis immutat scientiam eius. 2. Modicum tanquam nihil in requie, & ab eo in somno, quasi in die respectus. 3. Conturbatus est in visu cordis sui, tanquam qui evaserit in die belli. 4. In tempore salutis suæ exurrexit, & admirans ad nullum timorem. 5. Cum omni carne, ab homine vsq; ad pecus, & super peccatores septuplum. Id est, Occupatio & iugum super mortales est furor, quo irati accendimur: Zelus, quo coniunx coniugem, & invidus alium zelatur: Tumultus, quo contra alios tumultuamur: Fluctuatio, quæ perplexi nescimus quid in graui negotio faciamus: Timor mortis, quæ nobis alij minantur: Iracundia, quæ non transit, sed perseverando torquet: Contentio cum alijs in verbis. Et quod miserrimum est, tempore quo natura est in cubili reficienda, adsunt somnia, quæ quemuis immutant & turbant, quæuis scientem hominem, & doctum: sicut turbarunt pincernam & pistorem Pharaonis, imò & ipsum Pharaonem:

nem:

nem: maximè verò Nabuchodonosorem. *Dan. 4.*
2. Modicum habet vita nostra in requie, imò quasi nihil habet quietis: & huius nihili bona pars est somnus: sed ab hoc etiam somnia magnam partem auferunt. Nam in multis somnia sunt, vt in die respectus. Dicitur dies respectus, seu respectiois, (vt Græca docent) tempus excubiæ, in quo qui excubant attentissimè respiciunt. Igitur excubiæ somnum habent ferè vigilem, attentum, parum quietum, non parum timidum. talis somnus contingit multis hominibus: ijs maximè, qui grauiore aliqua cura affliguntur. 3. *Conturbatus est, in visu* Id est, Contingit frequenter, horrendo nos somnio turbari, dum dormimus: & somnij ipsius horrore excitari, & cum videamus nos ab eo somno liberos, putare, à periculoso nos euasisse bello. 4. *In tempore salutis.* id est, Si salutem habemus, post horrendum somnium, exurgimus: & admiramur, quòd nullum iam timorem habemus: cum tamen in somno, tantum timorem somnium incusserit. Cum enim videamus causam abesse timendi, timorem etiam è nobis excutimus. 5. *Cum omni carne.* supple, est timor somniorum, etiam vsq; ad pecora. sæpe enim hæc visa sunt inter dormiendum ea agere, quæ nisi somniarent minimè facerent. Lege Aristotelem & Plinium, & Cælium. En mala, quibus homines premuntur, & animatia: per som. c. 1. sed his in septuplum impij premuntur. Tum quia rigidius Deus impios tractat, quæ pios. *Plin. lib. 1. c. 6. vlt.*

Rr 2

Tum

Tum quia pij patientiùs ferunt mala, quam impij. Tum quia pij ad Deum in tribulatione, velut in asyllum, accurrunt: at non ita impij. Tum quia consolatur Deus pios: at non impios.

4 Ad hæc mors, sanguis, contentio, & rompha, oppressiones, fames, & contritio, & flagella. Super iniquos creata sunt hæc omnia, & propter illos factus est cataclysmus. Proposuerat mala nostra interiora, quæ quisque à se & in se patitur: nunc proponit mala exteriora, quæ patimur ab alijs. s. homicidia, vulnera, contentiones verborum, enses vibratos, oppressiones potentium, fames ex annonæ defectu, contritiones ex hostibus, flagella Diuina. Quæ omnia super iniquos creata sunt. Si enim iniqui non fuissent, neque ista fuissent. at quia iniqui sunt, hæc flagella dum iniquos percutiunt, iustos attingunt. Nam diluuium Noe ideo omnem deleuit carnem, quia omnis caro corruerat viam suam. Dum verò aquæ diluuij nocentes inuoluunt, pueros etiam inuoluunt innocentes. quia s. immixti nocentibus erant. Ideo enim Saul Cinaxos ab Amalechitis discedere iussit, ne his immixti horum poenam sentirent. ¶ Nota illud, Super iniquos creata sunt. Mala enim quæ iustos premunt, non sunt super illos: sed sub illis, aut iuxta illos. nec enim sunt impedimento, quo minus illi, & mente, & cogitatione cælum conscendant. At mala iniustorum super illos sunt, siquidem infernum eos deprimunt. ¶ Est igitur con-

latio

latio piorum hætenus in hoc capite dicta, quod Deus mala poenæ fecit contra malos, in vltionem. si bonos attingunt, id est in meritum eorum. Vide caput Sapientia: 1. Sap. 1.

Omnia quæ de terra sunt, in terram conuertentur: & omnes aquæ in mare conuertentur. Omne munus, & iniquitas delebitur, & fides in seculum stabit. Videtur sexta piorum consolatio talis: Ut omnia redeunt in suum principiū, (nam quæ ex terra sunt, redeunt in terram: & aquæ redeunt in mare, quod est aquarum principium) ita munera data ad corrumpendam iustitiam, & omnis iniustitia, ex malo exorta, in nihil & malum conuertuntur. At fides, si viua est, in æternum perseverat. Perseuerabunt igitur æternum pij, delebuntur contra impij. ¶ Nota, terrena in terram conuerti. iuxta illud, Puluis es, & in puluerem reuerteris. tu intellige ordinariè, & vt plurimū. nam quæ ignis absumpsit, in igne vertuntur, aut aerem. ¶ Nota secundò, omnes aquas in mare redire, vt dixit Ecclesiastes. redeunt enim ad locum vnde exierunt. Intellige de fluminibus perennibus. Ait enim, omnia flumina intrant mare. ¶ Nota tertio, munera dantium, & iniquitas accipiētium, ex malo, quod (vt Augustinus ait) nihil est, nascuntur: ideo in nihil conuertuntur. id est, in mortem secundam. vt habetur in Apocal. ¶ Nota quarto, quæ fides stabit in seculum. illa s. quæ est contra munera & iniquitatem. his enim ea fides opponitur, quæ æternum duratura est.

Rr 3

Substan-

Genes. 6.

1. Reg. 15.

Genes. 3.

Eccles. 1.

Augustinus.

Apoc. 2. 21.

6 *Substantia iniustorum sicut fluius siccabuntur, & sicut tonitruum magnum in pluuia personabit. In aperiendo manus suas latabitur: sic prauaricatores in consummatione tabescent.* Explicat adhuc felicitatem iniustorum euanidam fore. est enim substantia impiorum, velut fluius ex aquis pluuijs collectus, qui citò siccat. est secundò, velut tonitruum magnum, magnum edēs fragorem & sonitum. at non latatur, nisi dum aperit manus. id est, non durat, nisi dum radios, velut manus extendit. loquitur enim de tonitruo fulguri misto, quod non durat, nisi ferè dum suam explicat lucem. ita prauaricatores, licet videantur sonare & fulgere, breui tamen in sua consummatione tabescent.

7 *Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immunda super cacumen petra sonant.* 2. *Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fennum euellitur.* Dixit de substantia & opibus impiorum: nunc de eorum generatione, quæ breui excindenda est. Ideo inquit, nepotes impiorum, non multos habebunt filios. nam peccatum parentum in tertia generatione, & quarta Deus puniebat. Addit, *Radices immunda super cacum.* id est, Cùm radices in terra fixæ sunt, ventis etiam flantibus, minimè sonant. mouentur enim quæ sonum edunt. At cùm radices sunt super cacumine petra, ibi malè fixæ, flantibus ventis & sonant, dum percutiunt petram: & euelluntur, dum eradicantur à vento,

Tales

Tales sunt iniqui, minimè in tempore firmi: sed efficaciam aduersitatum, velut malè in petra fixi, euelluntur. Lege hæc fusius Sap. 3. Sap. 4. & 4. & infrà. 2. Subdit Author, vt viriditas quæ super aquam nascitur, (situs s. ille qui super putribus, seu stagnantibus aquis nasci solet.) & item, qui ad oram fluminis non raptim fluentis consistit, is ante omne fœnum euelli & rapi solet à vi pluuiarum: ita viror & vita impiorum euellitur. ¶ Nota primò, Deum in lege veteri habuisse rationem delendi sobolem impiorum: vt deleuit familiam Saul: & familiam Hielis, 2. Reg. 21. qui ædificabat Iericho. &c. Ideo confidenter dixit Author, nepotes impiorum non multos edent ramos. ¶ Nota secundò, acutè vocari virorem putrium aquarum, gloriam & factum impiorum. gloria illa est, sed putris & euanida. ¶ Nota tertio, vitam impiorum, etiam ante terminos quos ei natura taxauit, excindi. non enim dimidiabunt dies suos: sed sunt vt fœnum, quod antequam euellatur exaruit. Est autem omnis carnis caro fœnum. 3. Reg. 16. Psal. 54. Psal. 128. Iſaia 40.

8 *Gratia sicut paradisi in benedictionibus, & misericordia in seculū manet. Vita sibi sufficientis operarij condulcabitur, & in ea inuenies thesaurum.* Toti impietati & iniquitati hæc tria opponit, Gratiam, misericordiam, vitam operarij sibi sufficientis. Quasi diceret, Abominamini iniquitatem: amplectimini gratiam, quæ est vt paradisi: misericordiam,

R r 4 am,

am, quæ manet in seculum: vitam operarij, quæ dulcis est, quæ thesaurus est. ¶ Nota primò, Gratiam Dei, & vitam per eam gratiam, esse sicut paradifus. Erat paradifus plena omnibus plantis: est gratia plena omnibus virtutibus. Erat paradifus locus voluptatis hominis: est gratia locus voluptatis Dei. In paradifso loquebatur Deus homini: in gratia loquitur multò felicius. In Canticis, emissionis gratiæ vocantur paradifus. ¶ Nota secundò, gratiam esse paradifsum in benedictionibus. id est, quæ possidet benedictiones cæli desuper, & benedictiones abyssi deorsum. eam verò maximè, quâ Deus dicet, Venite benedicti patris mei. ¶ Notabis tertio, misericordiam manere in seculo, nõ solum quia manet in æternitatem: sed etiam quia vitam hanc & conseruat, & prorogat. Siquidem impietas dimidiat dies, vt nunc Author dixit. at misericordia multiplicat. Ea enim (teste Tobia) à morte liberat. ¶ Nota quartò, quod erat auribus omnium proclamandum, & in omnibus angulis locorum scribendum. Quid queritis homines mercaturam? cur officia in domibus regum? querite vitam operarij, qui sibi non diuitias, sed quod sufficit querat. hæc vita dulcissima est. hæc thesaurus est. est vita naturalis. est vita quam instituit in paradifso Deus. est vita nulli noxia. est vita à mundi malis aliena. est vita comparando cælo maximè commoda.

Genes. 2.

Cant. 4.

Genes. 4. 9
Matth. 25.

Tob. 4.

Genes. 2.

S E C U N D A P A R T I S.

Docet, quæ sunt magis eligenda.

Filij, ædificatio ciuitatis confirmat nomen: & super hanc mulier immaculata computabitur. Id est, O filij audite. ædificasse ciuitatè famam parit, & nomen. At melius est immaculatâ vxorem habere, quàm ciuitatem ædificasse. Famâ habet Cain, quia ædificauit primam ciuitatem: habet Nemrod, quia ædificat Babylonem: & Assur, quia ædificauit Ninuen. Sed quid prodest nobilem cõstruere ciuitatem, si est tibi meretrix vxor? hoc enim te continuo dolore conficiet.

Genes. 2.

Genes. 10.

2. Vinum & musica lætificat cor, & super vtraque dilectio sapientia. Quodd vinum lætificet, plus nimis docet experientia, & dictum super est. Quodd musica lætificet, dictum est super. Quodd dilectio sapientia lætificet plus, quàm vinũ & musica, ratio docet. est enim gaudium sapientia spiritualius, & diuinius. & dictum est de hac re supra. & qui expertus est dilectionem sapientia, scit nihil esse dulcius aut lætius quàm Dei Verbum amare.

Eccli 91.

Eccli 32.

Eccli 4.

3. Tibia & psalterium suauem faciunt melodiam, & super vtraque lingua suavis. Suavis lingua fuit Christo: nam mirabantur omnes in verbis gratia eius. suavis fuit Paulo: vocabatur enim dux verbi. demum suavis est lingua prædicatoris, quæ medetur contritis corde. Est etiam suavis, quæ conciliat animos dissidentes. de qua dicitur, Beati

Luc. 4.

Act. 14.

Isa. 61.

Matth. 5.

pacifici. ¶ Nota, quàm antiquus sit tibiarum vsus. & forsan tibijs caneatur ad psalterium.

12 *4. Gratiam & speciem desiderabit oculus tuus, & super hac viridis sationes.* Id est, Gaudet oculus videns grata & decora ædificia: aut videns venustatem & pulchritudinem feminarum. at verò tu fili, desidera campos tuos tritico seminatos, atque virentes. Rectè enim Quintilianus, Stultum est plus ætimare rubentes violas, quàm fructibus oneratas oliuas. Ex illis paleas: ex his collige grana.

Quintilianus.

13 *Amicus & sodalis in tempore conuenientes: & super virosquamulier cum viro.* Id est, Gratissimum est, cùm amicus amico post longa tempora occurrit. Sed gratior est mulieris cum viro indissolubilis vnio. propter hanc enim relinquet homo patrem & matrem: nedum amicum.

Genes. 2.

14 *Fratres in adiutorium in tempore tribulationis, & super eos misericordia liberabit.* Id est, Gratissimum, & tutissimum, & valentissimum est adiutorium, quod in tempore tribulationis fratri frater impendit: sed superat auxilium eleemosynæ præstitæ. hoc enim auxilium ex Deo est, illud ex hominibus. de auxilio eleemosynæ supra dictum est.

Ecclesi 17.

et 29.

15 *Aurum & argentum est constitutio pedum: & super vtrunque consilium beneplacitum.* Constituant pedes aurum & argentum, id est, erigunt, statuunt, & stabiliant. Quod Hispani dicunt,

dicunt, Ponen a hombre en pie. sed consilium est beneplacitum, plusquam aurum. Quod manifestum fecit consilium Chusai, 2. Reg. 17. id enim plus præstitit Dauidi quàm aurum. Imò & manifestum facit consilium, quod dedit Iethro Moyfi genero suo. Tu intellige hæc de consilio in re graui.

Facultates & virtutes exaltant cor, & super hac timor Domini. Non est in timore Domini minoratio, & non est in eo inquirere adiutorium. Timor Domini sicut paradysus benedictionis, & super omnem gloriam operuerunt illum. Id est, Opes & potentia erigunt hominibus animos: sed melior est timor Domini viribus, & opibus. Quia timor Domini dat lætitiã cordi: dat longitudinem dierum: dat in tempore mortis benedictionẽ, vt supra dictum Ecclesi 1. et 2. est. Addit Author, in timore Domini nõ est minoratio, aut defectus. Nam diuites egerrunt & esurierunt: timentes autem Dominum, seu exquirentes, nõ minuentur omni bono. & item, Nihil deest timentibus eum. Eodem. Nam qui timent Deum, habent eum. Quid autem deest Deum habentibus: cùm sit ipse Coloss. 3. omnia in omnibus? Quare meritò subditur, non est in eo inquirere adiutorium, s. præter ipsum timorem: quem qui habet, non necesse habet aliud adiutorium desiderare. Habet enim Deum, ac ita, etiam si insurgat prælium, & castra, non timebit cor Psal. 26. eius. Dictum est supra: Qui timet Dominum, Ecclesi 34. nihil trepidabit, & nõ pauebit: quoniã ipse spes

Eodem. spes eius est. Vbi etiam dicitur, Timeas Dominum beata est anima. Si igitur timere Deum animam facit beatam, planè paradusus benedictionis est. Ratio verò id probat. Timor Dei omne peccatum. saltem mortale. At verò vt infernus est, vbi crimen mortale est: ita paradusus est, vbi nihil conscientia mordet. Est & alia item ratio. Timor Domini omne Dei mādatum exequitur. Ergo omnem virtutem exercet. num non igitur paradusus est, anima omni virtute plantata? Subditur, & super omnem gloriam. Vbi ego existimo, nostrum Authorem ob oculos habuisse benedictiones, quibus Deus timeas se coronat: ac ideo dixisse, Benedictiones Dei operuerunt & ornauerunt timorem Dei, super omnem gloriam, & ornatum. Nam viros omnes illos pios, quos Deus in terra & cælo coronauit, ideo coronauit, quia eum illi timebant.

TERTIA PARS.

De fugienda inopia.

17 **F**ili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas. melius est enim mori, quàm indigere. 2. Vir respiciens mensam alienam, non est vita eius in cogitatione victus. alit enim animam suam cibis alienis. Vir autem disciplinatus & eruditus custodiet se. 4. In ore imprudentis condulcabitur inopia: & in ventre eius ignis ardebit. Dixerat suprâ noster Author, vitam operarij sibi sufficientis dulcem esse: redit ad idem, dicens: Fili, da operam

ram ne indigeas, sed contrâ sit tibi vita sufficientis. quod & Paulus docet, Est quæstus, *1. Tim. 6.* ait, magnus, pietas cum sufficientia. & item, Operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis, & nullius aliquid desideretis. & item, Neque gratis panem manducauius: sed in labore, & fatigatione, nocte & die operantes, ne quem vestrû grauaremus. Causam reddit Author, Quia melius est mori, quàm indigere. Tu ne rigorem spectes: sed intellige melius esse mori, quàm perpetuò vitam indigam habere. Nam vix vllus est, qui non aliquando indigeat. & Hispani dicunt, Nec Regem esse, sine vicino. Quod sequitur, *Vir respiciens, &c.* hunc habet sensum: Vir qui expectat cibum ex mensa aliena, licet videatur felix, vt qui in vita sua de victu non cogitat: (pascendus s. ex alieno) at vir prudens custodiet se, & cauebit à tali genere vitæ. 3. Nam licet multi imprudentes & impudentes habeant inopiam vt dulcem, tamen miserum est, ignem famis in ventre sentire, & alienum cibum expectare. ¶ Notabis lector primùm, quod frequenter dixi, Authorem hunc fuisse Iudæum, & hæc scripsisse Iudæis, quibus Deus in præmium suorum meritorum bona terræ promittebat, dicens, Si audieritis me, bona terræ comedetis. Erat igitur signum iniquitatis, pauperem esse, & indigere. Ideo iubet ne indigeamus. ¶ Notabis item, vitâ Christianam spiritû paupertatis amplecti, Christo dicente, Beati pauperes spiritu. & item, *Matth. 5.* Fili-

Luc. 9.

Filius hominis non habet vbi reclinet caput suum. Instituit igitur monachos Christus pauper: sed ita instituit, vt præ dulcedine contemplationis, cælestibus fruenter, diuitijs terrenis ferè non indigeant. ¶ Notabis tertio: Si olim tam erat miserum corporaliter indigere, ô quàm miserrimum est, spiritualiter indigum esse! O igitur, adiua nos Deus salutaris noster, quia pauperes facti sumus nimis.

Psal. 38.

C A P V T X L I .
P R I M A P A R S .
De Morte.

MORS, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in bellis suis: viro quieto, & cuius via directa sunt in omnibus, & adbuca. ¶ *lenti sumere cibum!* Tria de morte proponit. Primum, quàm sit tristis memoria mortis homini habenti opes: sine litibus & rixis: homini quieto, id est, quem nullæ curæ è sua pace deturbant. Cuius via directæ, & prosperæ sunt in omnibus. vtpote qui filias suas bene collocauit: filios ditauit: seruos honestauit, &c. ¶ Nota primò, hoc loco rectè pingi hominem humanitus felicem. s. qui substantiam habeat: qui litibus careat: qui lætus sit sine cura: qui quæ vult, habet. &c. ¶ Nota secūdò: Si huic ita depicto viro, tã est tristis memoria mor-

tis

tis in hoc mundo: viro sancto, meliores, id est, spirituales opes habenti, pace post multas pugnas comparata, vitâ sine animarum cura quadamtenus otiosa, cui omnia prosperè cadunt, quàm erit tristis, quàm horrenda, quàm intolerabilis mortis secundæ memoria? O quale est memorari, fieri posse, vt anima talis æternùm sit sine Deo!

O mors, bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus, defecto ætate, & cui de omnibus cura est, & incredibili, & qui perdit sapientiam. Secundum quod de morte dicit, est, Sententiam mortis bonam esse homini carenti facultatibus, & viribus: iam grandæuo, cui incumbit tota rerum suarũ cura: *incredibili*, id est, non credenti fore suis malis vllum remediũ: & qui sapientiam amisit, quæ solet hisce malis esse medela. ¶ Tu lector attolle in excelsum oculos, & dic, O quàm bona est mors viro in spiritualibus diuiti, siue iuuenis sit, siue senex: siue curam habeat, siue cura careat: siue credat malis suis exitum fore, siue non credat. O quàm felix fuisset Salomon, si cùm Cantica scribebat, vita defunctus fuisset! Quàm felix Iudas, si antequam pecuniam accepisset, vitam amisisset. Ergo mors bona bonis: malis verò mala. vt enim mors peccatorũ pessima: ita pretiosa in cõspectu Domini mors Sanctorum eius.

Noli metuere iudiciũ mortis. 2. Memento quæ ante te fuerunt, & quæ superuentura sunt tibi:

3. hoc

Psal. 33.
Psal. 115.

3. hoc iudicium à Domino omni carni. 4. & qui superuenient tibi, in beneplacito Altissimi: siue decem, siue centum, siue mille anni. Non est enim inferno accusatio vita. Hoc est tertium de morte, Mortem non esse timendam. Prima quidem ratione: quia omnes qui ante te fuerunt, mortui sunt, & omnes qui superuenient tibi morientur. At stultum est, te solum nolle penam soluere, quod omnes soluere nostri: & velle te liberum esse, vbi scis omnes esse subiectos. Secunda ratione: quia hæc est sententia Dei, cuius statutum est semel omnes homines mori. At stultum est, Domini decreto resistere velle. Tertia ratione: quia annos, quos victurus es, siue sint illi decem, siue centum, siue mille, ex beneplacito Domini habes. Nonne stultum est, Deum velle cogere, vt plures annos det, quam ille decreuit? ex re ille sua, quod bene illi placet, facit. iuxta illud, An non licet mihi quod volo facere? Quarta ratione: quia in inferno (quod tunc pij ibant, & impij, licet ad differentem locum) non accusabis Deum, quod non tibi vitam dedit longiorem: sed accusabis te, quod non vitam vixeris meliorem. Igitur non vitæ breuitas, sed malitia timenda est. ¶ Christiane, altior tibi Theologia est. non enim tuum est, mortem timere: sed optare. Cupere dissolui, & esse cum Christo. Mori, tibi multo melius. Tuum est, vitam habere in patientia, mortem in desiderio. Tua conuersatio non in terris est: sed

Heb. 9.

Math. 20.

Philip. 1.

Philip. 3.

in cælis. Tuum est dicere, Trahe me post te, euremus in odorem vnguentorum tuorum. Quod enim Dei amor ardentius viscera tua exurit, hoc impatientius desiderium mortis.

S E C V N D A P A R S.

Est inuectiua contra impios.

4
Filij abominationum sunt filij peccatorum, & qui conuersantur secus domos impiorum. 2. Filiorum peccatorum periet hæreditas. 3. & cum semine illorum assiduitas improperij. De patre impio queruntur filij, quoniam propter illum sunt in opprobrio. 4. Va vobis viri impij, qui dereliquistis legem Domini Altissimi. Et si nati fueritis, in maledictione nascemini: & si mortui fueritis, in maledictione erit pars vestra. 9. Omnia quæ de terra sunt, in terram conuertentur: sic impij à maledicto in perditionem. 6. Luctus hominum in corpore ipsorum, nomen autem impiorum delebitur. Multis rationibus persequitur peccatores. Prima est: quia eorum filij sunt filij abominationum. id est, abominabiles. s. sequentes patrum exemplum. nec solum tales fiunt filij: sed etiã familiares qui secus domos peccatorum conuersantur. domini enim domus ad normam, domestici eius componuntur. Secunda ratio: quia hæreditatem à patribus iure & iniuriã quæsitam, filij perdent. perdent filitibus, ludis, luxuriã. Tertia ratio: quia cum semine peccatorum assidue erit improperium. Vniuersi enim improperant filijs,

Sf

suo-

tiam suam. Veruntamen reuertimini in his quæ procedunt de ore meo. Dicturus Auctor rem nouam, & nimis vtilem, prologum hunc præmittit, dicens: O filij, dum in pace viuistis, hanc quam vobis trado disciplinam seruate. Cur enim thesaurum hunc Sapientiæ vobis inuideam? Cùm sciam quàm inutilis sit sapientia, quæ non docetur: vt est thesaurus, qui non expenditur. Planè si stultus essem, melius esset abscondere meam stultitiam, quàm cùm sapiens sim abscondere vobis sapientiam istam. Quod explicatum est suprâ. Igitur vos omnes voco, qui post bona temporalia cæci ruitis, reuertimini, vt audiatis quæ procedunt nunc ex ore meo. Græci habent, reueremini in his quæ procedunt de ore meo. id est, doceo, vt erubescatis de his quæ dicam. cui sensui congruunt sequentia verba: eodem tamen sensu cum textu nostro.

7 *Non enim est bonum omnem irreuerentiam obseruare: & non omnia omnibus placent in fide.* Thema est dicendorum. & est sensus: Attendite verba mea. Non est bonum omnem inuerecundiam & impudentiam habere. Non est bonum omnino carere verecundia. nec enim res impudenter factæ omnibus placent, ac si fideliter fierent. Pudeat igitur facere coram omnibus, quod non omnibus placebit, imò multis displicebit, vt pote quod non factum est fideliter & rectè.

8 *Erubescite à patre & matre de fornicatione.*

Id

Id est, Filia erubescat fornicationem, si quidem grauissimè eam honesti ferent parentes. & mulier quæ virgo non inuenitur à marito, qui eam vt virginem accepit, nam lapidibus obruitur. & si Sacerdotis filia est, exuritur. 2. *A presidente & potente de mediatio.* Suprà volui præfidentè vocari Sacerdotem. Igitur coram Sacerdote & alijs Principibus erubescendum est, ne mentiamur: maximè iurando. Nam iurare olim coram sacerdotibus præcipiebatur. Cùm igitur iurans Deum afferat in testem, qui veritas est, pudeat coram summa veritate mentiri. 3. *A principe & à Iudice de delicto.* Nam comprehensum in flagranti delicto, sine alijs testibus, Princeps, & Iudex, qui locum principis habet, castigat. vt castigauit Moses, quos reperit vitulum adorantes. 4. *A Synagoga & plebe de iniquitate.* Nam si peccas in vnum, vnum timebis vltorem: at si in populum, totum in vltionem populum excitasti. & vnus placari potest: at quomodo placabis tam multos? Huius rei Roboam fit exemplo, qui in decem tribus peccauit. at non impunè. 5. *A socio & amico de iniustitia.* Si enim inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique. Et si is qui oderat me, magna super me locutus fuisset: abscondissem me forsitan ab eo. Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus &c. huius criminis maximè Iudas insimulatur, qui tam amicum Christum, tali iniuria persecutus est. 6. *De*

cius est. s. dominæ. Itaque Author deterret à concupiscentia vxoris alienæ: & à sollicitanda eius serua, vt heram sollicitet: & à circūeundo loco vbi vxor aliena lectū habet. Erat enim tunc grauissimum & horrendissimum, lectum alienum violare, vt habetur in Prouerb. & adultera morte plecti iuebatur, in Leuitic. & Deuter. 14. *Cate ab amicis de sermonibus impropertij: & cum dederis, ne impropertes.* Inurbanum, & inciuile est, amicis beneficia collata impropere. Ergo caute à sermonibus, quibus beneficium impropertes. Deus enim dat, sed non impropertat.

Prouerb. 7.
Leuit. 20.
Deut. 22.

Iacob. 1.

CAPVT XLII.

15. *NON duplices sermonem auditus, de reuelatione sermonis absconditi.* Hęc sententia ad cap. præcedens pertinet. est enim decimūquintum, à quo cauendum & erubescendum est. & est sensus: Sermonem quem audisti secreto, & abscondite, tu ne reueles. & quod tibi primò dictum est, tu ne duplices, id est, ne secundo dicas. Litera verò textus ita ordinanda est: Non duplices aut iteres sermonem, quem vt occultum audis. loquimur, inquit, de reuelatione sermonis occulti.

9 *Et eris verè sine confusione, & inuenies gratiam in conspectu omnium hominum.* Claudit Author caput præcedens, dicens: Si hæc quæ hactenus admonui seruaueris, eris sine ignominia: & eris omnibus graciosus. vt enim

enim pudendum est in aliquod dictorū incidere, ita liberat ab ignominia illa omnia cauisse.

PRIMA PARS.

De his, propter quæ non est erubescendum.

NE pro his omnibus confundaris: & **I**ne accipias personam, vt delinquas. Id est, Nunc diximus propter quæ res sit erubescendum: iam dicamus, propter quæ non sit erubescendum. Igitur filij, pro his omnibus quæ sequuntur, ne pudore afficiamini: nec ob verecundiam alicuius personæ in his omnino delinquatis. nullius hominis respectus vos adigat ad delinquendum in his quæ nunc referam.

De lege Altissimi, & testamento. Id est, Nullus te pudor astringat ad violandam legem & testamentum Dei. vel melius: Si legem & testamentum Dei seruastis, nulla propterea afficiaris verecundiâ. Iubet lex Dei pati iniurias: offerre alteram maxillâ percutienti vnâ: ministrare seruis nostris. Si hæc facimus, iniustum est, vt propterea afficiamur verecundiâ. licet nobis id alij impropertet. *2. De iudicio, iustificare impium.* id est, Nulla te impij verecundia cogat, vt cum in iudicio iustifices: Id enim cauebatur magnopere in lege veteri. vt in Leuitico, & Deuter. *3. De Leuit. 19. verbo sociorum & viatorum.* Solent socij verba *Deut. 1.*

Sf 5 quæ-

quædam dicere, qua nos pudore suffundit: solent idem & viatores, qui vt prouocent ad risum, probra iaciunt in eum, cui occurrunt. Monemur ergo, ne rubore perfundamur ex verbis sociorum. nec enim hostes sunt, qui iniuriæ causâ illa dicant: sed sunt socij, qui risus, aut amoris causa nos prouocant ad ruborem. Similiter ex verbis viatorum. nec enim illi ob contumeliam, sed ad alleuiandum viæ laborem scurrilia illa profundunt. 4. *Et de datione hereditatû amicorum.* Id est, Si amicus fidei tuæ hereditatem commendauit, quam s. alicui alij dares, nulla inopiæ verecundia cogat te, quin fidem serues, & hereditatem tribuas. Nam eam tibi vsurpare piaculum erit. 5. *Et de æqualitate stateræ & ponderum.* Id est, Si alij veniunt iniqua statera, & minore pondere, te non pudeat, quod iustâ statera & pōdere vtaris. nam æquam stateram & pondera præcipit Dominus, in Leuit. & Deuter. & inquam damnat apud Oseam, 6. *De acquisitione multorum & paucorum.* Familiaris erat mercatura, & negotiatio Iudæis. admonet igitur, vt non pudeat eos acquirere: siue multa, siue pauca acquirant. Est enim eorum prouerbium, Melius esse lucrari multa quinque, quàm pauca decem. 7. *De correptione emptionis & negotiatorum.* Alij textus habet, de corruptione emptionis: alij verò, de indifferente venditione. Liber meus habet, vt posui. & credo sensum esse: Solent mercatores & alij

nego-

negotiatores cautissimè res suas agere. mille enim vtuntur cautelis, ne vlli dent locû errori. cuius rei notâtur Genuenses mercatores. Inquit nunc Author: Si cautè, & exactè emas, & cum negotiatoribus tractes, & cã de causa, vt nimis cautus corripieris, minimè te eius correptionis pudeat. Melius enim est te de cauendo corripì, quàm de perdèdo dolere. Vel forsan est alius sensus: Si tibi dānosus est, aut emptor, aut negotiator, corripe vtrūque, ab vtroq; si potes deficiēs. huic sensui conuenit, si legas, de corruptione. 8. *Et de multa disciplina filiorum.* Ne, inquit, pudeat te, quod rigore tuos filios tractes, quodq; nimis eos doceas. Qui enim parit virgè, odit filiū. de qua re multa suprâ. & in Prouerb. imò & apud Paulū. 9. *Et seruo pessimo latus sanguinare.* Id est, Ne pudeat latus serui mali, eum castigando, sanguine perfundere. Iuxta suprâ dicta Authoris dicentis, Seruo maleuolo tortura & compedes. 10. *Super mulierem nequam bonum est signum.* Si mulierē habes petulantem, eam diligentissimè claude. etiam adhibito sigillo. quo diligens significatur custodia. vt Iudæi lapidem sepulchri sigillo munerunt: & Rex Babylonis Beli idoli templum. 11. *Vbi manus multa sunt. claude: & quodcumque trades, numera & appende: datum verò, & acceptum omne describe.* Si familia est tibi grandis, claude cellaria tua. Dicitur enim Hispanis, In arca aperta iustus peccat. Iam si quid seruandum tradis, id numeratum, & appen-

Vide Metaphys.

phys. 2.

Ecclesi 30.

Prouerb. 19.

Heb. 12.

Ecclesi 33.

Matth. 27.

Dan. 14.

Leuit. 19.

Deut. 25.

Osee 12.

appensum trade : ne custodi liceat inde aliquid suffurari. Demum librum habeto rationum, vbi quæ das, & accipis, scribas. est enim labilis memoria nostra. Quod si tante exactionis aliquis te pudefaciet, tu ne pudore afficiaris. Hæc enim prestare hominis est iudicio & ratione pollentis. 12. *De castiplina insensati & fatui.* Id est, Si quid te fatuus docuerit, ne pudeat ab eo discere. Est enim quandoque holitor opportuna locutus, & latet nonnunquam margaritum sub concha. Exemplo sit tibi Silenus Alcibiadis, & D. Augustinus & à puero doceri paratus. Ergo non aded quis, quàm quid dicat, est attendendum. 13. *Et de senioribus, qui iudicantur ab adolescentibus.* Id est, Si etiam seniores aliquid docent, tu ab illis discere : quamuis illi iudicentur, aut etiam rideantur ab adolescentibus. Est enim in canis prudentia. Alius sensus esse potest : Si seniores pertrahantur ad iudicium ab adolescentibus, te nihil pudeat, contra senem, iustum ferre iudicium. *Et eris eruditus in omnibus, & probabit in conspectu omnium virorum.* Id est, Si quæ dixi præstiteris, & in te eris eruditus, & ab omnibus probaberis.

S E C U N D A P A R S.

De filia custodienda.

3 **F**ilia patris abscondita est vigilia, & sollicitudo eius aufert somnum. Ne forte in adolescentia sua adultera efficiatur, & cum viro comorata odibilis fiat : ne quando polluatur in virginitate sua, &

in paternis suis grauida inueniatur: ne forte cum viro comorata transgrediatur, aut certe sterilis efficiatur. Pulchrè ait, filiam esse quandam vigiliam latentem, & absconditam in corde paterno : aded vt hæc sollicitudo ei auferat somnum. videlicet timendo ne filia flore ætatis abutatur, vt litera Græca dicit. aut certè timendo ne cum coniugato commisceatur, & adultera efficiatur. quod licet nonnunquam secretò fiat, vix tamen celari potest, quin postea coniugata, fornicatione comperta, viro fiat odibilis. reliqua sunt clara, excepto verbo, quod Lyranus exponit, aut certè ex nimio concubitu sterilis fiat. Nam libido in tenera ætate nimiam appetentiam mouet : hæc nimium cõcubitus : hinc prodit sterilitas. Potest item exponi, aut certè, in pœnam libidinis admittæ in domo paterna, Deus faciat sterilem in domo mariti.

Super filiam luxuriosam confirma custodiam : nequando faciat te in opprobrium venire inimicis, à detractiõne in ciuitate, & obiectiõne plebis, & confundat te in multitudine populi. Luxuriosam, id est, quæ dictis & factis se libidinosam ostendit. hanc custodi, ne inimici tui probro tibi dent, quòd filiam habes fornicariam. Hanc custodi, propter detractiõnem & obiectiõnem plebis. id est, ne tibi in ciuitate & plebe detrahatur, & vitium filix patri obijciatur. Hanc demum custodi, ne quando confundat, & pudore te afficiat in multitudine populi, qui fornicariam filiam lapidibus obruet.

Deut. 22. ruet. Nam lapidabat populus eam, quam vir virginem non inueniebat.

5 *Omni homini noli intendere in specie: 2. & in medio mulierum noli commorari: De vestimentis enim procedit tinea, & de muliere iniquitas viri.*

3. *Melior est iniquitas viri, quam mulier benefactrix, & mulier confundens in opprobriū.* Ex Isaia docemur, quod Iudæi pueris alienis adhaerebant. Id prohibet Author, iubens ne intendamus in speciem quāvis elegantem hominis. 2. Iubet non cōuersari cum mulieribus.

Hieronymus. Scitum illud D. Hieronymo adscriptū, Femina ignis: vir stupa: & diabolus sufflat.

3. Reg. II. Quis credidisset Salomonem ita casurum? at cecidit, quia cum mulieribus conuersabatur. si cecidit viuens cum proprijs, quomodo tu securus eris cum alienis? Iam ut naturale est oriri ex veste tineam: ita ex femina viri concupiscentiam, tibi nihil tale volenti, nascitur tinea vestis: ita nihil tale volenti, imò repugnanti, nascitur ex femina desiderium. 3. Igitur melius est versari cum homine iniquo, quàm cum femina blāda. Illius enim iniquitas te eijcit, & auocat à se: at huius blandimēta te attrahunt, & prouocant ad se. Iniquum virū omnes odiant: blādam feminā vix est qui non amet.

TER T I A P A R S.

De laudibus Dei.

1 **M**emor ero igitur operum Domini: & quæ vidi annuntiabo in sermonibus Domini opera eius.

Hactenus

Hactenus Author formauit mores nostros: nunc iam fini libri propinquus, quod in eo reliquum est, expendit in laudibus Dei, sanctorum patrum, & in historia rerum suarum. Sensus verborum quæ dixit est: Iam memor esse volo operum Domini: & quæ per reuelationem vidi, annuntiabo. s. opera Domini: non sermonibus proprijs meis, sed sermonibus eius. ¶ Nota primò, quæ vidi, annuntiabo. Hic Author erat propheta, atque ideo quæ scribebat videbat in prophetico lumine. De quo vide S. Tho. Ideo inquit, quæ vidi. vt & Isaia ait, Visio Isaia propheta, quam vidit, &c. & aliàs sæpe. ¶ Nota secundò, in sermonibus eius. Ergo sermones Authoris sunt ei inspirati à Deo: vt non solum Deus illi reuelaret, quæ videbat: sed inspiraret, quæ scriberet. iuxta illud, Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.

2 *Sol illuminans per omnia respexit, & gloria Domini plenum est opus eius.* Hæc est prima & maxima Dei laus, quod Sol non immotus, sed gyrans cælum, & illuminans, respicit, & implet omnia: at maior est gloria Dei. Nam omne opus Dei plenum est gloria & maiestate Diuina, Deo penitus immoto manente. Sol solum respicit (vt solet oculus noster) res à se longè distitas: at verò Deus non à longè respicit, sed intimè est in omnibus nobis, ita vt quæuis res sit plena Deo. & intimior est Deus cuius rei, quàm res ipsa sibi. ¶ Nota primò, Solem antiquis cecidi-

Creditum animal, imò Deum, qui omnia respiciat. ideo vocatum oculū mundi. hoc tamen loco id non asseritur, sed metaphorice, vt cæli enarrant gloriam Dei, ita Sol respicit. quia facit nos respicere. ¶ Nota secundò, Deum esse vbique per intimam presentiam, cui enim illi non adesset, esse non posset. Nam in Deo viuimus, mouemur, & sumus. Et item, In ipso & per ipsum sunt omnia. ¶ Nota tertio, non minorè esse Deum in verme, quàm in cælo: sed quoduis opus Dei plenum est gloria Dei. licet in cælo hæc gloria videatur, in verme non ita videatur.

Psal. 18.

Act. 17.

Rom. 11.

3 *Nōne Dominus fecit Sanctos enarrare omnia mirabilia sua, quæ confirmauit Dominus omnipotens stabiliri in gloria sua? Liceat huius loci hunc sensum asserre: Est hæc egregia Dei laus, quòd in sua beatitudine fecit sanctos angelos: vt hi enarrantur mirabilia Dei, dicentes incessabili voce, Sanctus, Sanctus, &c. Si quæras quæ sint mirabilia, quæ Sancti in cælo semper enarrant? Sunt illa certè, quæ Dominus omnipotens confirmauit, ac stabilia fecit in gloria sua. Planè multa sunt in hoc mundo mirabilia Dei: sed hæc non confirmauit Deus, vt stabilia essent. at gloria beatorum, visio Diuinæ essentia, eius amor, ciuitas cælestis, cæli conuexum, stellarum ordines, hæc sunt mirabilia, vt stabilia, ita dignissima, quæ à sanctis Angelis continentur enarrantur. ¶ Habet hîc Theologus causam, quare Deus Sanctos crearet? s. vt hîc enarrant mirabilia Dei. Paulus aliam cau-*

Isaia 6.

sam dedit, s. vt in eos ostenderet diuitias gloriae suæ. ¶ Habet secundò, Sanctos in gloria enarrare omnia mirabilia Dei: vt pote qui cognoscunt in Deo omnes creaturas, quas Deus creauit. Tritum enim est in Schola, Beatos nosse quæ Deus continet eminenter omnia: licet non quæ formaliter continet.

Abyssum, & cor hominum inuestigauit: & in astutia eorum excogitauit. 2. Cognouit enim Dominus omnem scientiam, 3. & inspexit in sinum eui. 4. Annuntians quæ praterierunt & superuentura sunt, 5. reuelans vestigia occultorum. 6. Non praterit illum omnis cogitatus, non abscondit se ab eo vllus sermo. Tertia Dei nostri laus est, quòd omnia omnino sciat: etiam abyssum, (id est, quæ in intimis maris sunt) etiam cor hominum: (quod Ieremias dixit esse prauum & imperscrutabile) at Deus omnes hominum astutias habet præuisas & excogitatas. 2. & cognouit Dominus omnem scientiam, & artem, & quicquid sciri potest. 3. Et inspexit in sinum eui. sinum, habet liber meus, & item Isidori Clarij: reliqui libri habent, signum: Græci habent, signa. Credo ego omnia reuocari ad vnum sensum. Vbi nota, obiectum intellectus Diuini æternitatem suam esse. æternitas verò est vnum punctum indiuisibile, in se tamen comprehendens omne æuum, & omnia tempora. est enim velut sinus vbi tempora & æuum omne concluditur. Eadem æternitas est signum ac punctum indi-

4

Ierem. 17.

Isidorus.

uisibile, vnde incipit, & finitur omne eum.
 Eadem igitur est obiectū, in quod Deus inspicit: eadem est sinus xui: eadem signa, & signum xui. Est ergo illustrissima Dei quarta laus, quod in aternitatem respiciat: in qua præsentissimè omnia videntur. Vnde quinta laus Dei procedit, s. quod annuntiat certò ea, quæ præterierunt, & quæ futura sunt. Annuntiauit enim Moysi quæ præterierant in mundi creatione. Annuntiauit & Salomoni, cū dixit de Sapientia, Ab initio & ante secula creata sum. & item, Dominus possedit me initio viarum suarum, & cū dixit, Sapientia tua quæ affuit tecum, cū orbem terrarum faceres. Annuntiauit & Ecclesiastico, cū de Sapientia dixit, quæ in cap. 24. explicata sunt. Prophetis verò annuntiauit ventura, quod solius est Diuinitatis. iuxta illud, Annūtiat quæ ventura sunt, & sciens quia dii estis. vide etiā Isaię 45. Nam quæ annuntiarunt Idola, apertissimè fuerunt mendacia. 5. Ex eadem quarta Dei laude manat & sexta, s. quod reuelat vestigia occultorum, id est, species & simulaçra occultorū. vt reuelauit Pharaoni spicas: Iosepho, manipulos: pincernæ, botros: pistori, canistrum: Nabuchodonosori, arborem: Balsamari, digitos, qui scribebant. hæc enim omnia erant vestigia & indiçia futurorum, quæ tam erant occulta. Ex eadem quarta venit Dei septima laus, quod non eum lateat omnis cogitatus. Quod in Christo indiciū fuit Diuinitatis. Ipse enim

Genes. 1.

Prouer. 8.

Sap. 9.

Eccli. 24.

Isaię 41.

Isaię 45.

Genes. 41.

Genes. 37.

Genes. 40.

Dan. 4.

Dan. 5.

Iohas. 2.

scie-

sciebat, quid intus esset in homine. & item, Videns Iesus cogitationes eorū dixit, *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Ex eadē quarta venit octaua laus Dei, quod non abscondatur ab eo omnis sermo. Quod etiā dicitur de Spiritu sancto, cū ait, Spiritus Domini repleuit orbem terrarū: & is Spiritus qui cōtinet omnia, scientiā habet vocis. &c.

Magnalia Sapientie sua decorauit, qui est ante seculum, & vsque in seculum: neque adiectum est; neque minuitur, & non eget alicuius consilio. Videtur mihi perstare in laudibus Dei ex Sapientia. vt sit hic sensus: Qui est ante & post secula, decorauit magnitudinē & infinitatem sapientiæ suæ. Quæris quomodo decorarit? sed edo opera tam perfecta, vt nihil eis liceat addere, nihil demere. Dei enim perfecta sunt opera: vt pote qui nullius eget cōsilio ad sua opera peragenda. Vidit ergo Deus cūcta quæ fecerat, & erāt valde bona. Quod si est, qui ea audeat reprehendere, ita est insipiens, qui dixit in corde suo, Non est Deus. *Psal. 53.*

Quam desiderabilia omnia opera eius, & tanquam scintilla, quæ est considerare! Omnia hæc viuunt & manent in seculum, & in omni necessitate omnia obaudiūt ei. Est laus nona Dei ab operibus suis. De quibus primū dicit: O quam pulchra, admiranda, & amanda sunt opera Dei! Certè vt dicat Rex ille, Delectasti me in factura tua. Certè quia ab illo sunt, amanda sunt: & quia ipse illa fecit, amādus item est. Dicit secundò: Hæc opera Dei sunt,

Luc. 5. 11.

Sap. 1.

Deut. 2.

Genes. 1.

Psal. 53.

Psal. 91.

Deut. 4.
Ysa. 40. vt scintilla profiliens ex illo Deo, qui ignis consumens est. *Isaias* dixit omnia esse respectu Dei, vt stilla situle. Author dicit, hæc elementa, hos quos videmus immensos cælos, scintillam esse Diuinitatis. Dicit tertio, Hec omnia Dei opera esse considerare, id est, esse digna omni consideratione. ad eò, vt si vel culicem attentè consideres, obstupesces, admirans infinitatem Sapientiæ in tam exiguo animalculo. Dicit quarto, omnia Dei opera viuere, id est, durare: vel in se, vt cæli: vel in sua specie, vt inferiora. Quod planè infinitam Dei arguit prouidentiam: vt nec vnquam muscæ, pulices, & culices desint. *Psal. 148.* Statuit enim ea Deus in seculum, & in seculum seculi. Dicit quinto, omnia Deo prestò esse in quavis necessitate. Testes sunt stella, quæ vocatæ dicunt, Ecce adsumus. Testes aq̄e diluuij, Deo seruientes ad delendū orbem. Testes muscæ, ciniphes, & locustæ vastantes Aegyptum. Testes denique pestis, fames, gladius, quæ cūm vocantur, epulantur in mandatis Dei. vt suprà diximus.

Eccli 39.

7

Omnia duplicia, vnum contra vnum, & non fecit quicquam deesse. Perstat in laudibus Dei ex operibus suis. quia fecit omnia habere aduersarium suum: nec fecit quicquam in hoc orbe inferiori, cui desit suum contrarium. vt suprà dictum est. Tu adde: Fecit Deus corporalia ex materia & forma, quarum illa huic machinatur maleficiū: vt Aristoteles dixit. fecit hominē, ex spiritu & carne: animalia, ex qualitatibus aduersis: annum,

*Eccli 33.**Aristoteles.*

ex temp-

ex temporibus contrarijs. *Vniuscuiusque confirmabit bona.* Id est, Licet omnia habeant suum contrarium, at vnum contrarium ex altero firmatur. perit calor sine frigore: pulchrescit album ex nigro: subsistit materia ex forma. Senectus iuuat consilio: iuuentus, viribus. Nobiles iuuant vulgus armis: vulgus illos, cibo, &c. His dictis, exclamat Author, *Et quis satiabitur videns gloriam eius?* Sensus est: Quis vnquam tædio afficietur opera Dei considerans? Ego illud addo, Authorem hic exclamasse dicendo: Si Deus talis, tantusq̄ est, quis in cælo satiabitur videns Dei infinitatem? Dices, *Dauid* dixit, Satiabor cūm apparuerit gloria tua. Ita planè. nam qui edunt eum, adhuc esurient: & qui bibunt, adhuc sitient. quia ita illa visio replebit sinus animæ, vt satiet: ita placebit, ac si vacui sinus essent.

*Psal. 16.**Eccli 24.*

CAPVT XLIII.

Laudat Deum ex operibus suis:

Firmamentum.

Altitudinis firmamentum pulchritudo eius est, species cæli in visione gloria.

Tres phrasæ Hebræas hic lector agnosce. Prima est, firmamentum altitudinis, id est, altissimum. vt apud Paulum, Filius dilectionis, id est, dilectissimus. & Christus Iudam vocat filium perditionis, id est, perditissimum.

*Coloss. 1.**Iohan. 17.*

T t 3 mum:

1. Reg. 20. mum: & Saul Dauidem filium mortis, id est, dignissimū qui moriatur. Secunda phras̄is est, pulchritudo eius, s. Dei, pro re pulcherrima. Nam montes Dei dicuntur celsissimi: homo Dei, id est, diuinissimus: filij Dei, id est, sublimissimi, aut sanctissimi. ita pulchritudo Dei, id est, pulchritudo maxima. Tertia phras̄is est, in visione gloriæ, id est, visio gloriæ, vt, Factus est in pace locus eius, id est, pax est locus eius. Iam lector habes sensum textus nostri: s. Firmamentū altissimū est pulchritudo maxima: & species eius est visio gloriæ, id est, perinde ac si gloriam videres. ¶ Nota lector, non esse hic sermonem de firmamento quod diuidit aquas ab aquis, quem aerem hunc pleriq; arbitratur: sed de firmamēto vbi sunt stellæ disseminatæ, quod s. quarto die stellis decoratum est.

Sol.

2. *Sol in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile opus excelsi. In meridiano exuret terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere?* Licet Sol vbiq; sit admirabilis, est tamen potissimè in tribus posituris. s. in ortu, cum primū aspicitur. tunc maximè mirandus est, tunc enim tanquam sponfus procedens de thalamo suo, exultat vt gigas ad currēdam viam suam. Secūdō in exitu, siue in occasu, quando annūtiat aut serenum, aut ventos, aut pluias. hæc enim ex Solis occasu cognoscuntur. quod summæ est admirationis. Rectè igitur vocatur vas admirandum: ex phras̄e Hebræa, quæ vas sumit pro instru-

mentis.

mento. quo s. Deus cunctis rebus dat vitam, & hilaritatem: & est nihilominus vas concludēs intra se vires rerum inferiorū. quod si penetras, statim fateberis eum esse mirabilem. Rectè etiam apposuit, opus excelsi. id est, opus dignū Deo. quod s. vices Dei gerat in machina cælesti, atque in orbe corporeo. Tertio, mirandus est Sol tēpore meridiano, cum s. terrā exurit ardore. s. tempore æstiuo. Sed eo ardore fructus terræ coquit: terram opibus ditat, & eas homini subministrat. *Fornacem custodiens in operibus ardoris: tripliciter Sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radijs suis obæcat oculos.* Sensus videtur esse: Est artifex (vt qui vitrū facit) qui custodit fornacem, fomēta lignorum continēter subdens, vt semper ardeat, nec vnquā deficiat, at non ita Sol: is enim fornacem suam, id est, ignē suum perpetuō, sine alienis fomētis custodit, ad opera ardoris. nam in speculis cauis, in sphærulis vitri, & alijs rebus, sine vllō igne, Sol ardere facit rem ibi subiectā. O rem mirabilē! Ignis Solis iugiter perseverat, sine vllō fomēto. Iā Sol tripliciter operatur. Siquidē exurit mōtes: igneos torrētes euomit: ac longissimè refulget. Cuius rei testes sunt AEtna mons, à Solis exustus ardore: igneos amnes, velut radios exufflās, atq; eiecta flāma refulgens. nec AEtna solus: sed & alij montes, quos Plinius multos refert. *Plin. lib. 2. Demū Sol radijs suis obæcat oculos. tāta est illi clarissimæ lucis abundantia, vt nequeāt mortales eā oculi nō conuiuētes sustinere.*

3 *Magnus Dominus qui fecit illam, & in sermonebus eius festinauit iter.* Ac si diceret: Res longè pulcherrima est Sol: sed longè pulchrior & maior est Deus. siquidem ad eius sermonem atque præceptum Sol suum festinat, & accelerat iter: vt quando retrocessit decem lineis tẽpore Ezechix Regis. Imò quotidiè accelerat, & currit viam suam, ex Domini sui mandato: vt in Psal. dicitur. Græci non habent, festinauit, sed, cessauit iter: vt indicent historiam Gabaonitarum, cõtra quos Iosue pugnans, Solè ab itinere cessare fecit.

Luna.

4 *Et Luna in omnibus in tempore suo, ostensio temporis, & signum aui.* A Luna signum diei festi: luminare quod minuitur in consummatione. Mensis secundum nomen eius est, crescẽs mirabiliter in consummatione. Multa de Luna dicit. Primum: Sicut Sol ex Dei sermone suum festinat iter, ita & Luna in omnibus facit: in omni cursu suo Dei sequendo præceptum: tempore tamen suo. nam Sol annum exigit in cursu: Luna mensẽ. Secũdò dicit: Luna est ostensio temporis: quod priùs Moses ex Dei verbo dixerat. Fiant, inquit, luminaria in firmamento celi, & diuidant diem ac noctem: & sint in signa & tempora, & dies & annos, quod Deus dixit, sint in tempora, Author dicit, sit ostensio temporis. est autem Luna ostensio temporũ, id est, mẽsum. quos Iudei per lunationes computabant. Tertio dicit, Lunam esse in signum xui. Id dixerat Deus, sint

Genes. 1.

sint luminaria in signa, s. serenitatis, ventorum, pluuiarum, caumatum, &c. Quarto, Luna est signum diei festi, s. Neomeniæ, & potissimè Paschæ, quod primo mensẽ, 14. Luna Iudæi celebrabant. Erat autem eis huius festi religio summa. ac ideo ab hoc officio Lunam laudat Author. Quintò, grande miraculũ est, quòd Luna minuatur in consummatione, id est, cùm absoluit cursum suum. siquidem reliqua omnia sydera nunquam minuuntur: imò semper in eodem statu consistunt. Sextò inquit, Mensis sumit nomẽ à Luna. quod intellige apud Hebræos, quibus לַחֲוֵי יָרֵאֵחַ Iareah est mensis, est itidem Luna. vult ergo tantam rem esse Lunam, vt ab ea mensis sumat nomen & computum. erant enim Hebræis menses lunares, vt sunt nobis solares. Septimò, Luna crescit mirabiliter donec perfectum lumen acquirat. Vide hæc apud Plinium. ¶ Nota lector verbum illud, & Luna in omnibus, in tempore suo, quod verbum summam habet philosophiam, & summas Lunæ laudes. Sensus enim est, quòd omnia hæc inferiora ferè subsunt Lunæ, & gubernantur à Luna. vide æstus maris, plantationes, sectiones, & insitiones arborum: collectiones fructuum: infirmitates lunaticorum: phlebotomias infirmorum: & demum nihil ferè est in hoc orbe nostro, quod quadamtenus non pendeat à Luna.

Exod. 12.

Plin. lib. 2. c. 9

Stellæ.

Vas castrorum in excelsis, 2. in firmamento ca-

li resplendens. 3. Species cæli gloria stellarum, 4. mundum illuminans in excelsis Dominus. 5. In verbis Sancti stabunt ad iudicium, 6. & non deficient in vigilijs suis. Stellæ vocantur vas castrorum, id est, arma bellica. Nam Hebræis **כלי** cheli, significat vas, & arma. Est verò S. Scripturis familiare, stellas vocre militiam cæli: vt Deut. 17. Solem & Lunam, & omnem militiam cæli. Idem habetur 4. Reg. & apud Isaiam. Ergo quam Scriptura vocat militiam cæli, Author vocat vasa castrensis, id est, arma bellica. Et equidem simagnis Aristotelis sectatoribus placuit singulas stellas singulos Angelos habere motores: & sanctæ literæ vocant Angelos milites, (ideo enim Deus vocatur Deus Sabaoth, siue exercituum) arma horum militū erunt stellæ. Sed hæc Peripatetica sunt, non ad eam nostram. Secundò ait, stellæ in firmamento cæli resplendent: habetur id in Genesi, vbi dicitur posuisse Deum die quarto stellas in firmamento cæli. Hoc cælum doctis vocatur octauum. Tertidò inquit, Specie, seu pulchritudinem cæli, esse gloriam stellarum. Addit quartò, non solum stellarum gloriam esse cæli decorem, sed esse etiam, quòd mundum illuminent. maximè id verum est nocte, quæ à stellis lumen acquirit. Porro illud verbum, in excelsis Dominus, est velut apostrophe: qua significatur cautè, cur stellæ exornent cælum, s. quia est in eis Dominus: & dignum est, sedem Dei his luminibus exornari. Quintò dicit, Stellæ stabunt

Deut. 17.

4. Reg. 17. 21.

Isaia 24. 34.

Isaia 6.

Genesi 1.

bunt in verbis Sancti. id est, Si Deus sanctus dixerit, vt stellæ stent, stabunt promptæ, expectantes Dei iudicium, & decretum: tenebuntq; iter suū, licet cursu rapidissimo currant. Sextò dicit, non deficient, seu non de-lassabuntur in vigilijs suis. De hac re habes apud Baruch dicentem, Stellæ autem dede-
runt lumen in custodijs suis, & lætata sunt. Id est, quæuis stella habet locum, seu stationem suā, veluti miles in castris. In ea nunquam de-lassatur aut deficit: sed perpetuò eadem perseverat.

Baruch 3.

Arcus cæli, iris.

Vide arcum, & benedic eum qui fecit illum: valde speciosus est in splendore suo. Gyrauit cælum in circuitu gloriae suæ: manus Excelsi aperuerunt illū. Vide, inquit, arcū, & ne in eius decore consistas, inde ascende, vt Deum benedicas, qui fecit illum. Quo verbo allusit ad illud dictum Domini, Arcum meum ponam in nubibus cæli, &c. ad quod etiam allusit quod sequitur, manus Excelsi aperuerunt illum. Neque enim leuiculum est dicere, num ante diluuium arcus cæli fuerit? an verò Deus arcum post diluuium fecerit ad pacem cum hominibus ineundam. Tu vide Abulensem in c. 9. Genesi. Quod autem ait, gyrauit cælum, verificatur, quia mediam cæli partem, cum Sol in occasu est, arcus cæli gyrat.

Genesi 9.

Abulenensis.

Nix, fulgura, pluuia, nubes, grando & alia meteora.

7

Imperio suo accelerauit niuem, 2. & accelerat coruscationes emittere iudicij sui. 3. Propterea aperti sunt thesauri, 4. & euolauerunt nebulæ sicut aues. 5. In magnitudine sua posuit nubes, & contracti sunt lapides grandinis. Imperio suo, s. Dei. nam non refertur ad arcum. Ergo Deo imperante festina cadit nix, iuxta illud, Qui dat niuem sicut lanam. Habet verò emphasin verbum, accelerauit. id est, statim ac Deus niui præcipit, vt veniat, celerimè illa venit. Secùdò, accelerat coruscationes. Dictu enim mirum est, quàm celeriter coruscatio fulgeat. Porrò vocantur coruscationes iudicij, quia dies Iudicij frequentissimis & vehementissimis coruscationibus horribilis erit. Iuxta illud, Alluxerunt coruscationes tuæ orbi terræ &c. Aut etiam, quia iudicium & vindictam faciebat olim Deus contra Iudæorum hostes, coruscationibus eos deterrens. Iuxta illud, Fulgura multiplicauit, &c. Tertio inquit, propterea aperti sunt thesauri. Genes. 7. habetur, quodd vt diluuiū veniret, aperti sunt fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli. Iam in Psal. dicitur, Aperti sunt fontes aquarum. vt si grandis pluuia veniret. & in alio Psal. dicitur, Ponens in thesauris abyssos. & in alio Psal. Qui producit ventos de thesauris suis. Ex his locis colligitur, Deum habere thesauros & reconditoria in mari, seu abyssò magna, vnde cum vult producat pluias: habet etiam thesauros & repositoria in aere, vnde

ven-

ventos, coruscationes, niues producat & grandines. Dicente Domino ad Iob, Nunquid ingressus es thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexisti? Ergo quia post coruscationem grandis solet descendere pluuia, meritò dicit, propterea, id est, propter coruscationem aperti sunt thesauri & in mari, & in aere, vt inde pluuia ruat. Quarto inquit, euolauerunt nebulæ, sicut aues. dictu enim mirum, quomodo coruscationibus euanescentibus, & pluuia cessante, nubes euolent, vt aues, cælo effecto sereno, ac si tempestas non præcessisset. iuxta illud, Post tempestatem tranquillum facis. *Tob. 3.* At, nonne mirabile est, misceri fulguribus aquas: & tam densarum nubium horrorem ita auolare? Quintò subdit, In magnitudine sua posuit nubes, & contracti sunt lapides grandinis. Id est, in magnitudine potentia suæ aggregat nubes, quæ cum sint ex se leues, & molles, at inde Dei potentia decidere facit coactos in lapidem grandines, Dauid dixit de grandinibus, Emittit cry-

Psal. 147.

fallum suam sicut buccellas. Author buccellas vocat lapides quos è sublimi Deus eiacular.

Terræ motus, venti, tonitruum, turbo, nix, pruina, gelu, &c.

In conspectu eius commouebuntur montes, 2. & in voluntate eius aspirabit Notus. 3. Vox tonitruum eius verberauit terram, 4. tempestas Aquilonis, & congregatio spiritus. 5. Et sicut auis deponens ad seden-

Psal. 147.

Psal. 96.

Psal. 17.

Genes. 7.

Psal. 17.

Psal. 32.

Psal. 134.

147. 38.

*sedendum aspergit niuem, & sicut locusta demer-
gens descensus eius. Pulchritudinem candoris eius
admirabitur oculus, & super imbrem eius expan-
scit cor. 6. Gelu sicut sal effundet super terram: &
dum gelauerit fiet tanquam cacumina tribuli.
7. Frigidus ventus, Aquilo flauit, & gelauit crys-
tallus ab aqua. Super omnem congregationem aqua-
rum requiescet, & sicut lorica induet se aquis. Et
deuorabit montes, & exuret desertū, & extinguet
viride sicut igne. Medicina omnium in festinatione
nebula: & ros obuians ab ardore venienti humi-
lem efficiet eum.* Id est, Deo aspiciēte, non ter-
ra modò tremet: sed & montes, qui graui
mole consistunt. Alludit Author ad illud,
*Qui respicit terram, & facit eam tremere. Et
illud, Aspexit, & dissoluit gentes, contriti
sunt montes seculi. & infra, Viderunt te, &
doluerunt montes.* Est igitur terra ad mo-
dum pauidi serui, qui tremet, si irator eum
aspexerit herus. 2. Auster ventus, qui nim-
bifer est, à Dei voluntate venit. non nega-
tur, quin ab exhalationibus & vaporibus
fiat: at præcipuè eum Deo debemus. 3. To-
nitruī fragor à Deo est. fragor, inquam, qui
velut verberat terram, & dolere facit. aded,
vt ex eius horrore grauidæ abortire soleāt.
quod vt significetur, Græcis pro verberauit,
dicit, vt turrire fecit. 4. Tempestas, quæ ex
vento Aquilone fit, & turbo ex congregati-
one ventorum sibi occurrentium, supple,
etiam à Deo est. Est verò manifestum, sumi
spiritum hoc loco pro vento. 5. Deus porro
asper-

Prouer. 8.

Psal. 103.

Abac. 3.

Eodem.

Aristot. in
Meteoris.

aspergit niuem super terram, velut si galli-
nam super oua collocaret. vt enim auis suo
calore oua fœcundat: ita nix suo in terram
casu, eam fouet, & fœcūdā reddit. Is enim
annus felix est, qui niuosus est. s. niue terrā
fœcundante. & descensus eius est sicut locu-
sta descendens. nam flocci niuis cadentes
assimilantur locustis è sublimi in terram
venientibus. Addit Author duo esse in niue
miranda. s. candor, & copia. Candorem ni-
uis quis non miretur? Ei enim Christi trās-
figurati vestimenta comparata sunt. Copiā
verò, imbremq; aded frequentem quis non
expauescat, id est, attonitus contempletur.
6. Idem Deus gelu, id est, pruinam (vt habet
litera Græca) effundit super terram ad mo-
dum salis: videtur enim terra pruinā res-
persa, sale esse respersa. Quòd si contingat
pruinam gelari, tunc pali & herbæ acqui-
runt apices acutos, & acumina, vt habent
tribuli. 7. Iam si ventus frigidissimus, qua-
lis est Aquilo, flauerit, tunc gelatur aqua,
duratq; & transparens in crysalli modum
efficitur. Ergo tunc gelu quiescit super om-
nem congregationem aquarum. nam ge-
lantur lacus: gelantur flumina, aded, vt su-
per ipsi carri transeant onusti: gelatur deniq;
mare. nam ideo mare glaciale nuncu-
patur. Itē gelu induit aquas loricā, est enim
gelu velut lorica aquarum inferiorum. Vt
enim lorica impenetrabilis est sagittis: ita
quam gelu gelauit aquam, duram, ac impē-
ntrabilem reddit. Rursum gelu deuorat

Matth. 17.

montes, exurit deserta, & extinguit omnem rem viridem, ac si ignem passa essent. Ita enim gelu depascitur arbores, gramina & omnia viridia, ac si ignis esset. Sed quia textus meus habet, sicut ignem, ita intellige: Gelu extinguit omnem rem viridem, ut extingueret ignem, si ei admoueretur. Subdit denique Author, duplicem esse medicinam rebus tactis à gelu. Prior, si statim post gelu nebula veniat. posterior, si cadat ros, qui humiliet vim gelu, & refrigeret ardorem venientem à gelu. Ardor enim glaciei exurens herbas, humiliatur, & humectatur ab humore nebulæ atque roris. & ideo hæc sunt rebus gelatis medicina.

Mare.

- 9 *In sermone eius siluit ventus, & cogitatione sua placauit abyssum, & plantauit illū Dominus Iesus. Videri non male potest, sensum esse, quod Dominus præcepto suo ventum silere facit atque cessare, ac ita quod abyssum tempestate iactatum placet. Sed altior mihi se offert sensus. Nam dicturus Author de mari, tradit prius, quid in eo Deus fecerit in origine mundi. cum enim mare tegetet terras, adduxit Deus ventum, qui aquas maris corruaret. spiritu igitur, qui ferebatur super aquas, flante, aquæ aggregatæ sunt in locum vñū. Aquis verò iam aggregatis, siluit ventus, qui eas aggerit. & cum interim aque tumultuarentur, & in suum locum redire desiderarent, placauit eas Dominus. & hoc vult Author cum ait, cogitatione & sapientia*

Psal. 103.

Genes. 1.

tia sua placauit abyssum. quo placato, plantauit illum Dominus. Quæris, quomodo plantauit abyssum in insulis. quia in loco ubi erat prius mare, terræ apparuerunt: quæ insulæ vocantur. quia ergo terras habitabiles fecit Dominus in loco maris, ideo insulas in abyssu plâtaffe afferitur. Porro terras gentium vocari insulas, habemus in Genesi, cum dicitur, Ab his diuisæ sunt insulæ *Genes. 10.* gentium in regionibus suis. & reuera qui attentius considerarit, credet terras insulas esse. Porro illud, Dominus Iesus plantauit in insulis abyssum, videbitur incommode dictum. At si lector attendas verbum Iudæ, in epistola sua, intelliges prudentissimè dici. Is habet, Scientes semel omnia, quod Iesus *Iudas in* populum de terra Aegypti saluans, &c. *Canon.* Ergo Christus Dominus saluauit Iudæos de Aegypto. Idem ergo plâtauit in insulis abyssum. Licet enim tunc carnem necdum haberet, Iesus tamen ex carne suscipienda dicebatur. Quod credes, si recolas verbum illud Christi, In capite libri scriptum est de *Psal. 39.* me. Si in principio Genesis scriptum est de Christo, (s. in capite libri, ut in Psalmo dicitur) ergo qui congregauit aquas, & discoperuit terras, erat Dominus Iesus. De quo Abacuc dicit, Exultabo in Deo Iesu meo. *Abac. 3.*

Qui nauigant mare, narrant pericula eius: & audientes auribus nostris admirabimur. Illic præclara opera, & mirabilia: varia bestiarum generum, & omnium pecorum, & creatura belluarum.

Cœpit tractare de mari: nunc prosequitur, quod sit nauigabile: quod sit periculosum: quod intenti ora teneamus in narrantes pericula maris: quod in eo sint præclara opera, s. varia bestiarum genera, tot s. quot sunt bestia & pecora in terra. Solet dici, in mari esse 153. piscium species, quot s. Petrus piscarus est ex Christi mandato. Quod demum sint belluæ illæ immensæ. s. ceti, qui non belluæ videntur: sed montes. de quibus Iob.

Iohan. vii.

Iob 40.

II

Propter ipsum confirmatus est itineris finis, & in sermone eius composita sunt omnia. Locus est obscurus: existimo tamen eius sensum esse: Iter creaturarum omnium confirmatur & prosperè succedit propter Deū. Quia enim Deus finis est omnium, ideo quæ in finem suum prosperè veniunt, Dei causa veniunt, est enim ipse alpha & ω, principiū & finis. Ergo confirmari finem itineris, est rem firmiter ad finem venire. Si ergo veniunt arbores ad fructuum maturitatem: si segetes maturescunt: si animalia perficiuntur, propter Deum perficiuntur. vt s. ipsi grata sint, eius obediendo volūtati. Dicitur enim est, Omnia propter seipsum operatus est Dominus. Addit Author, non solum Deum esse finem finium omnium creaturarum, sed esse medium earum: quia in sermone & dicto eius omnia sunt composita, constituta, & stabilita. Ergo nō solum Deus est principiū & finis rerum: sed est medium, per quod vita rerū consistit. Igitur ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Quia ratione subdit

Prover. 16.

Rom. 12.

Au-

Author. *Multa dicemus, & deficiemus in verbis: consummatio autem sermonum. Ipse est in omnibus.*

Id est, Licet de Deo multa dici possint, deficient verba tamen, vt dicamus pro Dei dignitate. Sit hæc summa dictorum: Deus est in omnibus. Græcis est maxima Dei laus. Habet enim in hunc modum: Consummatio verborum, IPSE EST OMNE, siue, Ipse est vniuersum. Quod verbū habes frequenter dictum à Mercurio Trismegisto, vt *Trismegistus* videre est in Dialogo 9. & 10. sed maximè quinto Pimandri. vbi ait: Vt veritatem liquidam fateamur, Deum esse cuncta fatebimur. Neque verò ab hac Theologia multum Paulus abhorret, cum ait, Tunc Filius 1. Cor. 1. subiectus erit ei: vt sit Deus omnia in omnibus. Et Ioannes dicens, Quod factum est, in *Iohan. 1.* ipso vita erat. Id est, omnes res factæ, in ipso sunt vita. Alludit etiam huc Salomon, cum Spiritum sanctum vocauit mundum subtilem. *Sap. 7.* Qui locus explicat omnia. Sanè, mundus hic corporalis est, omnia corporalia corporaliter complectēs. At Deus est mundus melior, omnia corporalia incorporaliter, & immutabiliter continens. vt meliùs simus omnes in Deo, quàm in nobis. Ideo Deus est omnia eminēter. Ideo est principiū, medium, & finis: ideo via, veritas, vi- *Iohan. 14.* ta. Cum ergo noster Author ait, Summam omnium esse, quod Deus sit in omnibus, intellige, vt principium, medium, & finis rerum. causa efficiens, conseruans, & finalis vniuersorum.

12. *Gloriantes ad quid valebimus? ipse enim omnipotens super omnia opera sua.* Id est, Nos gloriam Deo damus. At quod pertingeret gloria, quam illi damus: cum sit ille omnipotens? Vincit enim omnem gloriam, quam illi dare possumus. Est enim super omnia opera sua, superans ea, interuallo infinito: quomodo igitur laus, quæ ex operibus suis illi datur, non erit eo, infinito spatio minor? Eodem spectant sequentia verba. *Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipseus.* Cum ait Deum terribilem, alludere videtur ad illud Iudæorum, Non loquatur nobis Dominus: ne fortè moriamur. Cum ait, magnus vehementer, innuit, Nos adèd exiguis quid ad tãtam posse magnitudinem? Cum demum ait, mirabilis potentia eius, indicat nos admirari posse potentiam Dei, nõ penetrare. nam ex ignorantia admiratio venit. *Glorificantes Dominum, quantumcunque potueritis, superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius.* Sensus est: Glorificantes Dominum glorificate quantum poteritis, adhuc enim infinita distantia suas ipse laudes superabit. Idem significat sequens verbum. *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis: maior enim est omni laude, & rursus sequens. Exaltantes illum replemini virtute: ne laboretis. non enim comprehendetis.* Id est, Si magno es ingenio, & acumine, indue virum: exere lacertos, vt Deum pro dignitate collaudes, atqui, ne in cassum

con-

coneris. vincit enim te infinitis partibus. Causam, quare nemo illum dignè laudare possit, Author subdit. *Quis vidit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum sicut est ab initio.* Si Deum nemo vidit vnquam: quomodo eum, quem nõ vidit, enarrabit? Ideo enim Christus, vnigenitus Dei filius enarrat de Patre suo, quia eum vidit. & Ioannes non de Dei essentia, sed de Christo dicit, Quod vidimus, quod audiuimus, & manus nostræ contrectauerunt, hoc annuntiamus vobis. Dominus verò, Quod vidimus testamur. At quis, inquit, magnificabit Deum, enarrando eum, vt est à sua æternitate? *Multa abscondita sunt maiora his: pauca enim vidimus operum eius.* Est hæc altera causa: quia paucissima magnalia Dei vidimus, reliqua cæli nobis abscondunt. Quomodo ergo ex tam paucis de tam multis pronũtiabimus? videmus hæc vilia, nihil videmus de Diuina maiestate, de Angelicis choris, de gloria illa ciuitate. Iam neque vidimus quæ sunt in visceribus terræ, in abyssis maris, in exteris regionibus &c. *Omnia autem Dominus fecit, & piè agentibus dedit Sapientiam.* Id est, Tam corporalia, quæ videmus, quàm cælestia, quæ non videmus, Deus fecit. Non, vt Manichæi dicunt, hæc Deus, illa dæmon fecit: sed vnus est Deus omniũ Author. Cum ergo omnia fecerit, & paucissima videamus, minimum est quod de eo dicere valeamus. Nihilominus, si quis est, qui quicquam

Exod. 20.

Aristot. proæ-
mio Metaph.

de Deo dicere possit, pius est. nam pijs donum Deus dat Sapientia, per quam de eo, vt possunt eloquantur. Tu caue, ne Philosophiam damnes humanam. Nam & hæc à Domino Deo est: à quo est lumen rationis, per quod illa paratur. Sed æstima, & in magno pretio habes sacram Scripturam, & diuinam Theologiam, quæ nobis per pios homines communicata est.

CAPVT XLIIII.

PRIMA PARS.

Laudat in genere maiores.

Audemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Id est, Postquam laudauimus Deum, laudemus etiam maiores nostros, tam eos qui nos genuerunt, quam eos qui nos viam Dei docuerunt. Illi enim genuerunt carne: hi suo modo spiritu. laudemus, inquam, quia inde Dei laus procedit, procedit & nostra. *In generatione sua.* id est, quemque seculo suo.

Multam gloriam fecit Dominus magnificentia sua à seculo. Id est, Dixi parentes nostros gloriosos: certè quia Deus per magnificentiam suam à multis seculis multam gloriam in eis fecit, & demonstrauit. Illam particulam, in eis, habent Græci. quâ hæc sententia clarescit. ¶ Nota causam, & principium vnde venit, quod Deus sanctos suos illustret.

Ea

Ea enim est, sua magnificentia, largitas, & beneplacitum.

Dominantes in potestatibus suis, 2. homines magni virtute, 3. & prudentia sua pradii, 4. nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarum, 5. & imperantes in presenti populo, & virtute prudentia populis sanctissima verba. 6. In peritia sua requirentes modos musicos, & narrantes carmina in Scriptura. 7. homines diuites, 8. in virtute pulchritudinis studium habentes: 9. pacificantes in domibus suis. Quia dixerat, Deum dedisse multam gloriam parentibus Iudæorum, explicat quomodo dederit. Primum, quia fecit eos dominos in potestatibus, id est, in regnis suis (vt Græci habent.) Fecit s. Deus, vt essent Reges, à tempore videlicet Saulis. At *1. Reg. 9. 10.* inter bona temporalia nullum gloriosius regia dignitate. Secundò fecit, vt essent magni in virtute. siue, vt Græci habent, essent nominati & celebres in potentia. vt fuit celeberrimus Iosue, Dauid, Salomon, & c. *def. Iosue.* gnarunt siquidem bellica virtute clarissimi. *2. Regum.* ma gesta. Tertiò fecit, vt essent prudentissimi. vt fuere Moses, Iosue, & reliqui Iudices, vsque ad Samuelem. Quartò fecit, vt essent in prophetis. Græcè est, in prophetijs: & tunc clarescit sensus. Maiores nostri in suis prophetijs nuntiabant suam dignitatem propheticam. vt Isaias qui dixit, Ecce ego, *Isaia 6.* mitte me. & item, Dominus ab utero vocauit me, & c. Et Ieremias dicit Dominus, Ad *Isaia 49.* omnia quæ mittam te, ibis. & alij Prophetæ *Ierem. 1.*

sim nuntiant suam dignitatē propheticam, cum dicunt, Visio quam vidi &c. Et factum est verbum Domini in manu Aggæi, vel ad Zachariam &c. Sed si legas, in prophetis, vt liber noster, & alij habent, sensus est: Maiores nostri erant nuntiantes inter prophetas, dignitatem propheticam suam. Quæ maxima laus est: quam vt intelligas id nota. Licet olim Deus multis dederit spiritum prædicædi futura, atque ideo, vt essent suo modo prophetæ, vt dedit Sibyllis, & Balaam: atqui dignitatem propheticam, & canonicam, solis dedit Iudæis. Qui agnoscetes se Spiritu sancto inspiratos loqui, asserabant se esse prophetas: ac ideo suam dignitatem propheticam pronuntiabant. & propterea horum prophetias Ecclesia, vt canonicas suscepit, & suscepit. Iam est sensus apertus: Parentes nostri erant inter prophetas, qui prædicebant futura, dignissimi, nuntiantes suam propheticā dignitatem, id est, dicentes se esse verē Ecclesiæ prophetas. Quinto fecit Dominus, vt maiores Iudeorum essent imperantes suo populo, quem præsentem habebant, & populi alij, (propter suam prudentiam) loquentes sanctissima verba, vt Ioseph, qui non solum populo Iudæo, qui erat in Aegypto, sed ipsis etiam Aegyptijs tradidit, & præcepit sanctissima verba. Iuxta illud, Misit Rex, & soluit eum, &c. Vt erudiret Principes eius sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret. Iam intelligis illud, & in virtute prudentiæ imperan-

tes

tes populis sanctissima verba. Nam Ioseph docuit Aegyptios religionem parentū suorum. Neque solus Ioseph id fecit, fecit Dauid, Ezechias, & alij: quos non solum populo Iudæo, sed etiam alijs quos subijciebant populis, Diuina præcepta tradidisse, credendum est. ¶ Consultè Author dixit, suo populo imperantes, simpliciter: alijs populis in virtute prudentiæ, quia Princeps suo populo per imperium, alijs per prudentiam præcipit. Sexto fecit Deus Iudæos gloriosos, quia in peritia sua requirebant modos musicos, quibus carmina pangebant, quæ nobis scripta tradiderunt, vt Dauid, Asaph, Idithum, filij Corah, Heman, &c. ¶ Nota, quod licet Iubal fuerit pater canentium cithara & organo, forsan tamen Iudæi musicam diluuiio abolitam restituerunt: varia instrumenta musica inuenientes, ad quæ suos in Dei laudem psalmos concinerent. Septimo fuere gloriosi Iudæorum maiores in diuitijs, vt Abraham, Isaac, Iacob, quos terra non capiebat, adeo erant illi ditissimi. ¶ Erat porro tunc gloriosum, habere diuitias. nam eas Dominus dabat in præmium virtutis. Iuxta illud, Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis. & item, Labores manuum tuarum quia manducabis: beatus es, &c. Octauo, erant illi gloriosi, quia studium habebant in virtute pulchritudinis. id est, in pulcherrima virtute. Est enim phrasis Hebræa, altitudinis firmamentum dicere, pro altissimo firmamento. ita vir-

VV 5 tus

Aggei 1.

Zach. 1.

Num. 23.

2. Pet. 1.

Genes. 4.

Genes. 13.

Isaie 1.

Psal. 127.

Eccl. 43.

Psal. 104.

tus pulchritudinis, id est, virtus pulcherri-
ma. ad quam comparandam, eius pulchri-
tudine allesti illi maiores, totum studium
adhibebant. Græcis alius sensus est, s. habu-
isse Iudæos studium in bellica virtute, vt
Machab. 1. 2. Machab. 1. 2. Nonò, maiores illi erant
pacificantes, id est, pacificè viuentes in do-
mibus suis, id est, in prosperitate & felicitate
vitam suam traducentes. Nec enim semper
bella gerebant: sed bello pulchram pacem
comparabant. *Omnes isti in generationibus
gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus
suis habentur in laudibus.* Conclusio dictorum
est, s. quòd omnes prædicti per omnes gen-
tis suæ generationes gloriam & celebra-
tem adepti sunt, & in omnibus diebus gen-
tis Iudææ habentur in laudibus. nam can-
untur, & scribuntur carmina, & historiz
de laudibus eorum.

4 *Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narra-
di laudes eorum. Et sunt quorum non est memoria:
perierunt quasi qui non fuerint, & nati sunt quasi
nou nati, & filij ipsorum cum ipsis.* Id est, Ex illis
viris gloriosis nati sunt filij, digni, quorum
laudes & nomina narrentur. Nati sunt alij
filij indigni memoriâ: qui perierunt, ac si
non fuissent, non ipsi solùm, sed & eorum
filij. Nam ex Sanctis illis, & potèntibus, filij
non solùm boni, & memoria digni, sed &
mali, quos perpetua sepeliuit obliuio, nati
sunt. Nec enim boni sunt omnes, quos fert
fructus arbor bona.

Sed

Sed illi viri misericordiz sunt, quorum pietates 5
non defuerunt: 2. & cum semine eorum permanes
bona hereditas, 3. & nepotum ipsorum semen in tes-
tamento stetit. 4. & filiorum ipsorum semen pro-
pter illos in aeternum manet. 5. Semen eorum &
gloria non derelinquetur. 6. Corpora ipsorum in
pace sepulta sunt, & nomen eorum uiuet in genera-
tione & generationem. 7. Sapientiam ipsorum nar-
rent populi, & laudem eorum nuntiet Ecclesia.
Id est, Licet ex illustribus viris nati sint ali-
qui filij obscuri, illi tamen viri illustres &
gloriosi (de quibus facturi sumus mentio-
nem in sequentibus) viri planè misericor-
des fuere: ac ideo sua benignitas & in pau-
peres pietates, nunquam tunc defuerunt, nec
capiant vnquam obliuionem. ¶ Vbi lector
attende, quid faciat coram Deo hominem
gloriosum, s. esse virum misericordiz. nam
eius beneficètia non veniet in obliuionem.
Huius rei, & reliquarum quæ hic dicuntur,
Tobias illustre exemplum est. Secundò, in-
quit, cum filijs horum illustrium virorum
permanet bona, (id est) magna hereditas: vt
cum Tobia iuniore, cù Isaac ex Abraham, ^{Tob. vii.}
cum Iacob ex Isaac, cum Ioseph ex Iacob. ^{Genes. 25.}
¶ Vt enim tunc pijs dabantur in præmium
opes: ita dabatur, vt filij, eorù hereditatem
obtinerent. Dicente Deo Abraham, Non erit ^{Genes. 15.}
hic (Damascus Eliezer) hæres tuus: sed qui
egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hæ-
redem. Tertio dicit, Non solùm parètis ad
filium veniet hereditas: sed etiâ semen ipso-
rum,

rum, qui sunt nepotes, stabunt in testamento Dei. erunt enim pij legis diuinæ obseruatores. Dat etiam hoc Deus sanctitati patris, vt eius sint sancti nepotes. Est enim Deus misericors etiam in tertiam & quartam generationem. Quarto dicit: Non solum nepotes erunt pij, sed eorum generatio in æternum manebit. nam Abraham generatio durat, durat & Davidis in Christo, & in Virgine, & alijs. Quinto asserit, Non solum generationem mansuram, sed & eorum gloriam & celebritatem. nam etiam apud nos celebritas Patriarcharum durat. Sexto inquit: Corpora eorum in pace sepulta sunt, id est, in pace Dei. Iuxta illud, In pace in idipsum dormiam. Vnde & nos precamur defunctis nostris, vt requiescant in pace. Nam Spiritus sanctus, cum quo pacem habuerunt, viuificabit mortalia corpora eorum. At verò licet corpora in pace quiescant, nomen eorum tamen, & fama viuit in æternum. vt experimento videmus. Tu intellige Iudæos, vt æstimabant temporalia bona: ita æstimasse nimium famam & nomen. Septimo velut concludit dicens, Ideo igitur Sapientiam horum Sanctorum & populi laudent, & Ecclesia. Quæ causa ipse Author eorum laudes incipit enarrare.

Enoch.

6 Enoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, vt det gentibus penitentiam. Primum omnium Author collocauit Enoch, vt pote de quo S. Scriptura ad eum magnificum exhibet elo-

bet elogium, s. quod ambulauit cum Deo, *Genes. 5.* (id Author explicauit dicens, placuit Deo) & quod non apparuit, quia tulit illum Deus. id explicat Author dicens, eum fuisse translatum in paradysum. Græca litera non habet, in paradysum: sed ita, Enoch beneplacuit Deo, & translatus est: exemplum penitentiarum generationibus. At verò existimo eundem esse sensum. ¶ Hanc rem ad eum difficilem hinc incipiamus. Quidam Hebræi asseruerunt Enoch iam defunctum fuisse translatum, vt tradit Abulensis. *Abulensis.* in c. 5. Genes. Sed omnes doctores catholici, imò tota Ecclesia credit & viuum fuisse translatum, & viuum nunc etiam consistere. Ita Augustinus super Genes. ad literam c. 6. & *Augustinus.* Hieron. super Amos c. 5. Licet ibi asserat, *Hieronymus.* eum non in paradysum, sed in cælum translatum. Summa. Enoch trāsatus est viuus: *Genes. 5.* vt tradit Moses, Genes. c. 5. tradit Salomon, Sapientie 4. tradit Paulus, ad Hebr. ii. ¶ As- *Sap. 4.* serit nunc translatio nostra, quod viuus E- *Hebr. 11.* noch trāsatus est in paradysum. Cum enim cælum tunc nulli Sancto pateret, donec Christo ascendenti aperiretur: non apparet, quod transferri poterat, nisi in paradysum: quæ tunc diluuiò deleta non erat. An verò nunc paradysus consistat, an sit diluuiò destructa, Augustino Eugubino discutendum relin- *Eugubinus sicut* quo. Illud tamen mirandum est, Enoch in *per Genes.* paradysum introisse, non obstante Cherubini gladio flammeo, qui homines à paradyso *Genes. 3.* arcebat. Sed Deo sanctissimum virum trans-

transferenti, nihil ob stare poterat. Erat ve-
rò Enoch suo tempore mortalium sanctif-
simus. ¶ Iam verò creduntur Enoch & Eli-
as in paradiso ex arbore vitæ comedere, ac
ita durare vsque ad tempora Iudicio pro-
xima, quibus illi venient ad prædicandam
gentibus poenitentiam. s. Enoch Gentibus:
Elias Iudæis. Ergo prædicabit Enoch Gen-
tibus poenitentiam, vt hoc loco docemur:
prædicabit Elias Iudæis, vt docet Malachi-
as. Ex hac prædicatione fiet, vt Iudæi con-
uertantur: vt Paulus prophetauit.

Noc.

7 *Noc inuentus est perfectus, iustus, & in tempore
iracundiæ factus est reconciliatio. Ideo dimissum
est reliquum terræ, cum factum est diluuium. Te-
stamenta seculi posita sunt apud illum, ne deliri
possit diluuium omnis caro. Illud verbum, Inuen-
tus est perfectus, & iustus, alludit ad illud
verbum Dei, Ingredere tu & omnis domus
tua in arcam: te enim vidi iustum coram
me in generatione hac. & ad illud, Noe in-
uenit gratiam coram Deo, Noe vir iustus,
atque perfectus fuit. Secundò, illud, factus
est recon. siue vt Græci dicunt, pretium re-
demptionis, alludit ad verbum Moyli, In-
uenit Noe gratiam coram Deo. Ideò relin-
quitur à Deo, vt remedium, pretium, & in-
stauratio generis humani. id est, per quem
Deus generi humano reconciliaretur. Ter-
tiò subdit, ideo terræ dimissum est reliquum
seu reliquæ. Id est, propter Noe reliquæ
dimiss-*

Apoc. II.

Malach. 4.

Rom. II.

Genes. 7.

Genes. 6.

Genes. 6.

dimissæ sunt orbi. Quartò subiicit, testa-
menta seculi, & c. Id est, fœdus Deus posuit
cum Noe æternum, ne terra in posterum
diluuium periret. Ita enim Deus arcu suo po-
sito, statuit cum Noe fœdus de terra nõ per-
denda. Tu intellige terram non perituram
diluuium aquar: sed conflagratione ignis, vt
nos D. Petrus docuit.

Genes. 9.

1. Pet. 7. 6.

Abraham.

*Abraham magnus pater multitudinis gentium, 8
2. & non est inuentus similis illi in gloria. 3. qui con-
seruauit legem excelsi, 4. & fuit in testamento
cum illo. 5. In carne eius stare fecit testamentum,
6. & in tentatione inuentus est fidelis. 7. Ideo iure-
iurando dedit illi gloriam in gente sua, crescere il-
lum quasi terra cumulum: & vt stellas exaltare se-
men eius, & hereditare illos à mari vsq. ad mare, &
à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Verbum
illud, Magnus pater, allusio est ad verbum
Domini dicentis, Nec vltra vocabitur no-
men tuum Abram: sed appellaberis Abra-
ham: quia patrem multarum gentium con-
stitui te. Neque solùm Abraham est pater
Iudæorum: sed omnium credentium, vt
Paulus docuit. 2. Non est inuentus similis illi in
gloria. s. fidei. Credidit enim (cùm iam gran-
dæus esset, & emortua esset vulua Saræ) fore
suū semen, velut stellæ cæli, vt Paulus pro-
sequitur. Tum secundò, non fuit similis, cū
quo Dominus ita frequenter, & ita familiari-
ter loqueretur, & cui tâta promitteret. Ter-
tiò*

8

Genes. 17.

Rom. 4.

Genes. 17.

Rom. 4.

tertiò

- Lur. 16.** tid tu vide, Limbus vocabatur, Sinus Abrahæ, tantus erat Abraham. 3. *Qui conseruauit legem.* credo id dictum, quia egressus est de Hur Chaldæorum, ne se legibus illorum cõtaminaret: sed se Deo integrum seruaret.
- Genes. 12.** 4. *Fuit in testamento cum illo.* allusio est ad fœdus & testamentum quod pepigit Deus cum Abraham, quando sacrificauit ei vaccam triennem, capram trimam, & arietem annorum trium. 5. *In carne eius stare fecit testamentum.* s. circuncisionis. quod uocatur pactum inter Deum, & Iudæos. vt hi velut serui stigmatè signati Deo seruirent: Deus vero seruos suos protegeret. 6. *In tentatione,* quâ tentauit Deus Abraham, iubens ei, vt filium immolaret, Abraham obediendo, fidelis inuentus est. 7. propter quam obedientiam iurauit Dominus Abrahæ, futurum, vt esset gloriosus & summus Iudæorum pater. Iurauit item futurum semeneius, vt puluerem terræ, seu cumulum pulueris. Iurauit item futurum semen Abrahæ ad eò excelsum, vt sunt stellæ. Nec enim Iudæi pij, vt terreni homines erant, sed vt diuini, & cælestes. Iurauit demum futurum semen eius dominum à mari magno occidentali, ad mare mortuum, & à flumine Aegypti, vsque ad fluuium Euphraten, qui erat terminus ferè orbis, qui tunc agnoscebatur. Hæc promissio facta est Abrahæ Genes. 12. 13. 15. 26. & impleta est in Dauid, qui imperauit vniuersæ terræ hoc loco promissæ, vt
- Genes. 12. 13.**
15. 26.

Isaac, vt 2. Reg. 8. habetur: impleta etiam in Sa-
lomone, vt 3. Reg. 4. afferitur. 2. Reg. 8.
3. Reg. 4.

Isaac.

Et in Isaac eodem modo fecit propter Abraham patrem eius. Benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus, & testamentum suum confirmauit super caput Iacob. Id est, Idem iuramentum quod iurauit Dominus Abrahæ, fecit etiam filio eius Isaac propter Abraham. Quod iuramentum seu promissionem habes Genes. 26. Secundo, Dominus dedit Isaac benedictionem omnium gentium: quia voluit Deus ex Isaac, non ex Ismahele, Christum nasci, qui est benedictio omnium gentium. Quod ibi dicitur his verbis, Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Semen hoc est Christus, vt probat Paulus dicens, Omnibus nobis benedixit Deus benedictione spirituali, in cælestibus, in Christo. Tertio, testamentum suum Dominus confirmauit super Iacob, Esau eius fratre repulso, quando Iacob benedictionem fratris suffuratus est: & Dominus eam patris benedictionem in Iacob confirmauit, cum super lapide ille dormiret, & scalam videret, Dominusq; ei diceret, Dilataberis ad Orientem, & Occidentem, &c.

Iacob.

Agnouit eum in benedictionibus suis, & dedit illi hereditatem. & diuisit illi partem in tribus duodecim. Et conseruauit illi homines misericorditer, inuenientes gratiam in oculo omnis carnis. Id est,

Malach. 1. Deus odiuit Esau : agnouit, dilexit, & benedixit Iacob. Nam benedixit ei, cum ei pariter benedixit : & cum in somnis scalam vidit : sed maximè, quando cum Angelo locutus est. Secundò, repulso Esau in Idumæam, Dominus dedit terram promissionis Iacob, in hæreditatem. Tertio, hanc partem & hæreditatem Iacob Dominus diuisit in tribus duodecim, dando cuique tribui partem in ea, quod factum est Iosue sortiente & diuidente terram duodecim tribubus. Iuxta illud, Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. In ultimo verbo Græci, pro viros misericordix, habent, virum misericordix. & est sensus, quòd ipsi Iacob Deus conseruarit filium Ioseph, venditum prius in AEGypro, virum planè misericordix, qui misericordiam tempore famis omnibus ostendit : ac ideo gratiã inuenit in oculis omnium, qui veniebant ad eum, vt triticum emerent.

Exod. 4. 5. 6. Textus noster intelligitur de Mose & Aarone, quos progenitos ex Iacob Deus in tot aduersis seruauit, dans eis gratiam coram omnibus tum Iudæis, tum AEGyptijs, coram quibus Moses fuit magnus in omni terra AEGypri. Fortè intelligitur de duodecim Patriarchis, quos Deus patri eorum seruauit, & coram AEGyptijs gratiosos fecit.

Exod. 11.

ram AEGyptijs gratiosos fecit.

CAPVT XLV.

Laudantur Moses, & Aaron.

Dilectus Deo & hominibus Moses: cuius memoria in benedictione est. 2. Similem illum fecit in gloria Sanctorum, 3. & magnificauit eum in timore inimicorum, 4. & in verbis suis monstra placauit. 5. Glorificauit eum in conspectu regum, 6. & insit illi coram populo suo, 7. & ostendit illi gloriam suam. Laus prima Moyfi est, quòd fuerit dilectus Deo & hominibus : *Exod. 11.* atque adeò fuerit benedictæ memoriæ. Id est, cum de eo loquebatur homines, & eius recordabantur, ei benedicebant. Ita nos dicimus, Pius Papa felicitæ, sanctæ, aut beatæ memoriæ. Erat verò frequens Iudæis, cum de insigni aliquo defuncto loquebantur, eum benedicere. ¶ Tu nota rem grandem, s. aliquem magno populo præfectum, dilectum simul esse Deo, & hominibus. nec enim plebi placent, quæ Deo placent. At ingens alicuius sanctitas, admirationem sibi plebis rapit, & amorè. Secunda laus Moyfi, quòd Deus similem illum fecerit in gloria Sanctorum. quia s. se Deus Moyfi ostendit in ru- *Exod. 3.* bo, & familiariter cū illo tractabat: sicut cū *Exod. 11.* Abrahã, Isaac, & Iacob familiariter tractauerat. Similè ergo fecit Deus Mosen magnis illis sanctis, suã illi gloriã ostendens. Tertia laus, quòd Deus eum magnificarit, facies eum terribilem, nimisq; timendum AEGyptijs.

f. propter plagas quas eis incussit. Quarta laus, quòd Deus ad verba Moyfi placabat monstra. id est, cessare faciebat plagas, quas venire præceperat. placabat enim ranas, muscas, locustas: abigens eas è terra Aegypti. Iubente enim & orante Mose, plaga illa cessabat. Quinta, quòd Deus glorificavit Mosen in conspectu Regum. quia enim duce Mose exercitus Pharaonis fuit in mari rubro submersus, ex ea fama coram omnibus propinquis Regibus magnus habitus est Moses. Sexta laus, quòd Deus iusserit Moyfi coram populo. id est, audiente populo, tradebat Deus Moyfi legem & præcepta. Licet populus præ timore Dei vocem horruerit, & de longè auditurus steterit. Septima, quòd Deus ostēderit Mofi gloriam suam. s. quando Mose rogante Deum, vt faciem & gloriam suam illi ostenderet, Deus respōdit, Ego ostendam tibi omne bonum. & transeunte Domino, posteriora eius Moses vidit. Historia habetur Exod. 33. An verò tunc Moses visione beata Deum viderit, vt vident eum in gloria Sancti, res est non modò doctoribus, sed & summis Ecclesie Pōrificibus controuerfa, quibus illam relinquo.

- 2 *8. In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, 9. & elegit eum ex omni carne. 10. Audiuit enim eum. & vocem ipsius, 11. & induxit illum in nubem. 12. Et dedit illi coram præcepta, & legem vite & disciplina, docere iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel.* Octaua laus Moyfi est, quòd

Deus

Deus eum fecerit sanctum in fide & lenitate. id est, dedit Deus Moyfi fidem & lenitatem eximiam, ac ideo eximiè sanctum eum fecit. De fide Moyfi habet Paulus ad Hebr. *Heb. 11.* os, imò habet Deus ipse dicens, Moses in omni domo mea fidelissimus est. quod retulit Paulus ad Heb. De lenitate verò habetur in lib. Numer. hæc verba, Erat Moses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Porrò fides, erga Deum est: mansuetudo, erga homines. vide quàm sanctissimus erat, qui erga Deū fidelissimus, erga homines mansuetissimus erat. Quod exemplum debuissent sibi proponere Principes terræ. Nona laus, quòd elegerit eum Deus ex omni carne. Certè, sicut eligitur *1. Reg. 10.* Saul, quia suo tempore non erat melior eo in Israel: & eligitur Petrus in Pontificem, *Iohan. vi.* quia non erat in terra ad pontificatum dignior eo: ita eligitur Moses in ducem populi, quia in omni carne, nullus tunc erat melior eo. Decima laus, quòd Moses audierit Deum, & vocem ipsius. Historia habetur Exod. 19. & 20. cum Moses vocatur à Deo, & *Exod. 19. 20.* specialiter, cum resonantibus buccinæ clangoribus, & vehementer perstreptibus, ac eà causa toto populo perterrefacto, & longius fugiente, solus Moses eam vocem Domini audit, licet timidus, vt Paulus habet. *Heb. 12.* Ideo specialiter hoc loco dicitur, audiuit eum, & vocē eius. tam erat illa terrificæ vox. Undecima laus, quòd inductus fuerit Moses in nubem: (vt eodē loco Exodi habetur) *Exod. 19.*

dicitur enim, totus mons Sinai fumabat, eò quòd descendisset Dominus super mōtem, in quem locum vocauit Dominus Mosen. Erat porrò insignissima Mosis prerogatiua, in eundem verticem fumantis & terribilis montis, in quo Dominus erat, ipsum etiam induci. Duodecima laus, quòd dederit ei coram, in sua præsentia, facie ad faciem (vt solet amicus cum amico loqui) præcepta & legè vitæ, quâ doceret Iacob, id est, Iudæos. Ita habes Exodi 20. vbi inductus in nubem igneam Moses audit ac recipit legem, quam Israellem doceret. ¶ Nota, vocari veterem legem, legem vitæ: quia teste Paulo, qui eam fecisset homo, viueret in ea. Secundò vocatur lex disciplinæ, quia per eam erudiebantur Iudæi, vt discipuli à suo præceptore. Tertio vocatur testamētum seu fœdus, quo se Deus dedit Iudæis in Deum, Iudæi verò Deo, vt serui peculiare. Quarto vocatur Iudicia, quia per eam lites iudicabantur. Hoc nomine sæpe lex vocata est.

Aaron.

- 3 *Excelsum fecit Aaron fratrem suum, & similem sibi de tribu Leui. 2. statuit ei testamentum æternum, & dedit illi Sacerdotium gentis. 3. & beatificauit illum in gloria. 4. circumcinxit eum zona iustitia: & induit eum stolam gloria, & coronauit eum in vasis virtutis. Circumpedes, & femoralia, & humerale posuit ei: & cinxit eum timinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo, auditum facere sonitum in templo, in memoriam filijs*

ijs gentis sua. Incipit laudes Aaronis exponere. & prima est, quòd Deus fecit Aaronè excelsum, fratri Moyse similem, & de eadem tribu de qua Moses genitus erat. Si quæris quomodo fecit excelsum? certè quia fecit eum adiutorem fratris. Ipse Aaron, inquit, *Exod. 4.* loquetur pro te ad populū, & erit os tuum. maximè quia etiam Aaron operabatur miracula coram Pharaone, vt habes *Exod. 7. 8. Exod. 7. 8. & Exod. 11.* dicitur, Moses & Aaron fecerunt *Exod. 11.* omnia signa & ostenta quæ scripta sunt, coram Pharaone. vtrunq; enim accepit Deus vt instrumenta ad miracula edenda. Secunda laus, quòd Deus pepigerit fœdus cū Aaron, dando ei Sacerdotium legale in æternum. vide *Exod. 28. & Num. 3.* vbi Deus con- *Num. 3.* tulit Sacerdotiū Aaroni, & filijs eius. fœdus verò & pactum cum eo leges apud Malachiā *Malach. 2.* fulissimè. vbi dicitur, Pactum meū fuit cū eo (s. Leui) vitæ & pacis & c. ¶ Quod ait æternum, intellige, quandiu lex vetus durasset. Iam sicut Christus est rex loco Dauidis in æternū: ita est Sacerdos in æternū loco & vice Aaronis. Tertia laus, quòd Deus beatificauit Aaronè in gloria. vt enim hanc gloriā fratri Moyse dedit, quòd Deū viderit, & cū eo tractarit, hanc etiam gloriā dedit Aaroni. Nam dicit Deus Moyse, vt ascēdat in verticē montis gloriosi, simul cum Aaron. Ascendes, inquit, tu & Aarō tecū. Quarta laus, quòd Deus Aaronè vestierit ornamentis pontificalibus. In quibus enarrādis Author obscuritatē peperit, quia prius tria tradidit ornāmē-

ta, vt f. quæ erant alijs omnibus pulchriora :
 tum de omnibus tradit, sigillatim ea descri-
 bens. Ergo inquit primum, *Circuncinxit eum*
zona iustitiæ. Erat hæc zona baltheus super
 omnes vestes, cingens oras superhumeralis.
 Erat porrò contextus ex filis quinque co-
 lorum. s. aureis, hyacinthinis, purpureis,
 coccineis, byssinis. Latitudo eius erat qua-
 tuor digitorum. vt tradunt Iosephus lib. 3.
 Antiq. & Abulens. super c. 28. Exodi. Ex qui-
 bus reliqua, quæ dicenda sunt, desumpsi.
 Hæc dicitur zona iustitiæ, quia cùm esset vl-
 timum ornamentum, perfectionem & ius-
 titiam Aaronis significabat. Secundò *induit*
eum stolam gloria. Id est, induit ei secundum or-
 namentum, quod erat Rationale. Hebraicè
 כתר, choffen, Græcè *κορυμβιον*. quod erat qua-
 dratum, palmum habens longitudinis, &
 palmum latitudinis: quatuor ordines lapi-
 dum pretiosorum continēs, in quorum sin-
 gulis, singula nomina filiorum Israel cæla-
 ta erant. Hæc dicitur stola gloriæ, quia erat
 pulchrum præ omnibus ornamentum. Ter-
 tiò *coronauit eum vasis virtutis.* id est, corona-
 uit eum mitra, & lamina semicirculari, vbi
 erat incisum nomē Dei ineffabile. & quia il-
 lud nomē miracula faciebat, vt ex Reuchli-
 no, & Galatino colligimus, ideo nomē vir-
 tutis seu potētiae vocabatur: & proinde mi-
 tra, & lamina, quæ mitræ erat affixa, vasa
 virtutis dicuntur. atq; ad eò Aarō his corona-
 tus, coronatus dicitur vasis virtutis. Et hac-
 tenus de pretiosissimis & facerrimis tribus

Iosephus,
 Abulensis.

Reuchlinus,
 Galatinus.

orna-

ornamētis. Quartò posuit Dominus Aaro-
 ni circunpedes, Græcè *ποδῆρη*. Hæc erat tun-
 nica manicata in modum Albæ, quâ nostri
 vestiuntur Sacerdotes. Erat tota coloris hya-
 cinthini, demissa vsque ad pedes, ideo voca-
 ta circunpedes. Ora, siue limbus eius erat
 plenus septuaginta duobus malogranatis,
 & septuaginta duobus malogranatis. ita vt
 inter vnum & alterum tintinnabulū, vnum
 esset malogranatū. Ideo Author dixit, cin-
 xit eum tintinnabulis aureis plurimis in
 gyro. subdens causam, cur tintinnabulis
 esset tunica distincta, s. vt daret sonitum in
 incessu suo: & auditum faceret sonitum, id
 est, faceret sonum qui audiretur, cùm intra-
 bat templum semel in anno, vt faceret me-
 moriam gentis suæ, id est, vt offerret san-
 guinē pro gente sua. quam rem habet Pau-
 lus ad Heb. Hunc verò ritum habes fusè Heb. 9.
 mandatum in Leuitico. Quintò posuit Do-
 minus Aaroni femoralia, Græcis *περισκέλη*,
 quæ texta ex lino, Sacerdotum verenda te-
 gebant. Erat verò hoc ornamentum com-
 mune Summo Sacerdoti & alijs Sacerdoti-
 bus, vt in Exodo est videre. Sextò posuit Exod. 29.
 ei Humerale, siue superhumerale, Hebræis
 חֶמְדָּה ephod, Græcis *ἑπιμύδα*. existimo figu-
 ram eius fuisse ad modum eius habitus, quo
 vestiuntur ij, quos S. Inquisitio damnat,
 quem Sambenito vocant. Pars posterior
 iungebatur anteriori ad humeros per du-
 os lapides onychinos, in quorum altero
 cælabantur sex nomina filiorum Israel:

in altero reliqua nomina. Latera huius ornamenti sub brachio iungebantur condylis aureis. vt apud Abulensem Exod. 28. habetur. in medio partis anterioris huius ornamenti erat stola gloriæ, seu Rationale, de quo secundo loco dictum mihi est: de quo, quia pauca Author dixerat, nunc fufius ipsum explicat. Erat enim id ornamentum in quo Deus consulebatur, & in quo responsa reddebat.

6 *Stolam sanctam, auro, hyacintho & purpura, opus textile, viri sapientis, iudicio & veritate præditi: torto cocco opus artificis, gemmis pretiosis figuratis in ligatura auri, & opere lapidarij sculpti, in memoriam secundum numerum tribuum Israel.*
 Hæc Latina hunc facilem sensum habent. Intellige stolam sanctam, seu Rationale, fuisse opus textile ex auro, hyacintho, & purpura, & torto cocco, (filis scoccineis tortis) opus planè viri sapientis, (s. Beseleelis, de quo in Exod.) & artificis præditi iudicio & veritate: à Deo ad id faciendū infusus. Erat etiam ornatum hoc gemmis pretiosis figuratis (erant enim forsàn quadratæ) auro ipsi Rationali ligatis: & opere lapidarij sculptis, ita vt in singulis, vnum nomen filiorum Israel sculptum esset: vt eorum in rationali esset perpetua memoria. Veruntamen Græca litera docet nos altio rem sensum, quæ ita habet, Rationale iudicij, signis veritatis. Quibus verbis notatur summum Rationalis officium, s. habere signa veritatis.

Abulen. Hæc
28.

Exod. 3.

tis. Nam consulto Domino à Pontifice, in Rationali quidam splendores emicabant, per quos Dei respõsum intelligebatur. Hos splendores vocat Author signa veritatis. vocauerunt 72. Interpretes, Manifestationem & veritatem. vocantur Hebræis Vrim, & Thumim, id est, luces, & perfectiones. De quibus hætenus, quid plenè sint, ignoratur. *Ioseph. lib. 3. c. 8*
 Vide Iosephū lib. 3. Antiq. Abuleni. in Com- *Abulen. Exo.*
 ment. ad c. 28. Exod. Eugubinum eodem lo- *28.*
 co, vbi citat & sequitur Rabi Salomonem, *Eugubi. Exod.*
 relinquēs interim quæ D. Hieronymus senti- *28.*
 at. vide etiam Galatinum. *Galatinus,*

7 *Corona aurea super mitram eius, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris, opus virtutis. Desideria oculorum ornata.* Redit Author ad tertium ornamentum supra positū. vbi nota, Summum Sacerdotem habuisse super caput pileum lineum, super quo habebat mitram, id est, pileum hyacinthinum, parte inferiore semicirculari, parte superiore cacuminatum. Huic mitræ erat affixa corona, seu lamina aurea, ab aure ad aurem. in ea lamina erat sculptum nomē Dei quatuor literarum, s. יהוה I E H O V A. quod nomē erat signum sanctissimum: & gloria honoratissima: & virtus operatoria miraculorum, ideo Author dicit eam coronam fuisse expressā signo, seu nomine sanctissimo, quod ineffabile dicebatur. & quia id nomen operabatur miracula, ideo erat gloria & honor Dei maxima. Quod subdit, Desideria oculo-
 rum.

rum or. intellige, tam coronam auream illis literis incisam, quam mitram, cui erat affixa corona, fuisse desideria oculorum, id est res, quas nimis oculi videre desiderarēt: aded erant illa ornatissima.

8 *Sic pulchra ante ipsum non fuerunt talia vsque ad originem. 2. Non est indutus illa alienigena aliquis: sed tantum filij ipsius soli. & nepotes eius per omne tempus.* Ergo ab origine mundi vsque ad Aaron, non fuere ornamenta tam pulchra, vt illa Aaronis, videlicet, quæ per artem infusam à Deo Beseleeli, facta sunt, at quæ Diuina sunt, omnem artem superant, nec post Aaronem quispiam illis est indutus præter genus Aaronis. Tu vide quid de

Exod. 31.

Iosephus lib.

15. antiq. c. vi.

Exod. 29.

stola referat Iosephus: & hæctenus de ornamentis Aaronis.

9 *Sacrificia ipsius consummata sunt igne quotidie.* Vide Exod. 29. vbi Dominus iubet quotidie sibi duos agnos offerri, in holocaustum, vt igni absumerentur, alterum manè, vesperi alterum.

10 *Compleuit Moses manus eius, & vnxit illum oleo sancto. Factum est illi in testamentum æternum, & semini eius sicut dies calij, fungi sacerdotio, & habere laudem, & glorificate populum suum in nomine suo.* Mosen implere manus Aaronis, est eum sacrare. Rationem exhibent Iudæi, cur sacrare fit implere manus: quia, vt illi dicunt, quo die sacrabatur Sacerdos, populus implebat muneribus manum eius. Porro consecrationem, quâ Moses oleo sancto sacra-

sacrauit Aaronem, habes Exodi vlt. Literam sequentem ita ordinabis: Fungi sacerdotio, habere laudem, & glorificare populum suum in nomine suo, factum est Aaroni & semini eius, in testamentum æternum, sicut dies cæli. ¶ Iam quòd Deus dedit Aaroni & semini eius vt fungeretur Sacerdotio in æternum, quantum dies cæli durarent, explicatum est hoc eodem cap. supra num. 3. Illud verò, habere laudem, intellige, habere hymnos, & psalmos, quibus Deum in templo laudaret. Demum illud, glorificare populum, est suis intercessionibus gloriam populo & felicitatè impetrare. ¶ Vnde colligat Theologus, ritum laudandi Deum solenniter, s. publicis laudibus, ad summum pertinere Pontificem: ad quem etiam spectat, aded sanctum esse, vt suo interuentu Deus populum glorificet.

Ipsam elegit ab omni viuente, offerre sacrificium Deo, incensum, & bonum odorem, in memoriam placare pro populo suo. 2. & dedit illi in præceptis sùp potestatem in testamentis iudiciorum, 3. docere iacob testimonia, & in lege sua lucè dare Israel. Tres potestates datas Aaroni cõmemorat. Prima erat, offerre sacrificia, siue holocausta, quæ extra tabernaculũ offerri solebant. Maximè verò summi Sacerdotis potestas erat, vt vitulum pro peccato, & arietem in holocaustum, tum duos hircos, & alterum arietem Deo offerret, quando erat intraturus in Sancta sanctorum. Et tunc etiam af-

sume

Exod. vlt.

II

sumebat thuribulum, implens ipsum prunis, ex altari susceptis, & hausto thymiamate, incensum intra velū Deo offerebat. Hæc faciebat in memoriam vniuersæ plebis, vt Deus ei placereur. Quæ omnia habes fusi in Leuit. Secunda potestas erat in præceptis Dei, vt s. per illa Diuina præcepta, & testamenta populum summus Pontifex iudicaret: vt reuera omnes summi Pontifices vsque ad Samuelem populum iudicauerunt, tempore verò Samuelis, vt existimo, translatum est iudicium seculare ad Reges. Nam Dauid & Salomon hæc secularia iudicabāt: vt de Dauid habemus 2. lib. Regum, de Salomone verò lib. 3. Reg. Semper verò mansit in summo Pontifice potestas iudicandi causas nimis dubias & difficiles: vt mandatur in Deute. 12. & 17. Tertia potestas erat, docere populum testimonia & legem Dei, ac ita lucem dare Israeli. Ita planè. Si lex Dei est lux, qui legem docet, lucem dat. Ergo Pontifex summus habet authoritatem definiendi, & interpretandi ea, quæ alij prædicatores erunt populum docturi. Vnde Christus faciens Apostolos pontifices dixit, Docete omnes gentes, docētes eos seruare quæcunque mandauimus vobis.

12. *Quia contra illum steterūt alieni, & propter inuidiam circūdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Nathan & Abiron, & congregatio Core in iracundia. Vidit Dominus Deus, & nō placuit illi, & consumpti sunt in impetu iracundia. Fecit illis monstra, & consumpsit illos in flammis.*

Histo-

Historiam hanc habes in Numeris, vbi habetur, quosdam ex tribu Ruben steterisse contra Aaronem, qui erat ex tribu Leui, & plustquam ducētos quinquaginta proceres Synagogæ rebellasse contra eum: fauentes Dathan & Abiron, qui officium Sacerdotij ex inuidia sibi vsurpare volebant, fauentes etiam Core, qui erat ex tribu Leui. Sed terra sub iniquorū pedibus dehiscente, omnes illi sunt deuorati. ¶ Tu lector nota, Cū terra se aperuit impios deuoratura, dæmonum visa apparuerunt, quæ hinc monstra vocantur. Ergo terra aperta est, dæmones visi, & flamma promicuit, quæ rebelles absumpsit.

Et addidit Aaron gloriam, 2. & dedit illi hereditatem, 3. & primitias frugum terra diuisit illi. 4. Panem ipsius in primis parauit in suauitatem: nam & sacrificia Domini edent, quæ dedit illi, & semini eius. 5. Caterum inter gentes non hereditabit, & pars non est illi in gente. Ipse est enim pars eius, & hereditas. Illud primum, quod Deus addidit Aaroni gloriam, explicatur ex historia Numerorum, quæ habet, mandasse Deum, vt quæuis tribus proferret virgam suam, proferret & Aaron. Cuius virgam florere & frondescere, & fructum ferre Dominus fecit, in signum, quod Deus Aaronem acceptaret in Sacerdotem. quæ fuit illi gloria magna. Illud secundum, dedit illi hereditatē, explicatur ex verbis Domini, quæ sunt, Omnis oblatio, & sacrificium, & quicquid

Leuit. 16.

2. Reg. 12.

3. Reg. 3.

Deut. 17.

Psal. 18.

Matth. 23.

Num. 16.

19

Num. 17.

Num. 18.

quid pro peccato, & delicto redditur mihi, & cedit in Sancta sanctorum, tuum erit & filiorum tuorum. has igitur oblationes dedit Deus Aaroni in hæreditatem. Tertium, s. primitias frugū Aaroni datas, habet idem locus dicens, Vniuersa frugum initia, quæ gignit humus, & Domino deportantur, cedent in vsus tuos. Qua ratione verificatur quartum, quod s. Deus parauerit Aaroni & filiis eius panem seu alimenta in primis, & in satietate. in primis quidē, quia primam rationem Deus habuit de cibo suorum ministrorum, tum de alijs. Nam inquit, sacrificia quæ Domino sacrificabātur, illi edent, vt fusè habetur loco prædicto. Quintum legitur Græcis aliter, s. in terra gentis non hæreditabit. sed idem sensus est, s. quod tribus Leui non accepit hæreditatem inter Chananæos, quorum terram Iudæi sibi comparauerunt. Sanè quia Deus dixit, In terra eorum (s. inter Chananæos) nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos (quod est verbum Authoris.) Ego, ait Dominus, pars & hæreditas tua in medio filiorum Israel. Dupliciter verò Deus erat hæreditas Sacerdotum, & quia dabat illis, quæ populus ei offerebat: & quia volebat esse vnicus amor eorum.

Phinees.

- 14 Phinees filius Eleazari, tertius in gloria est, imitando eum in timore Domini; stare in reuerentia gentis: in bonitate, & alacritate anima sua placuit Deo Israel. Ideo statuit illi testamentum pacis,

principem Sanctorum, & gentis sue, vt sit illi & semini eius Sacerdotij dignitas in æternum Phinees est tertius, quia primus est Moses, secundus Aaron, tertius quē in hoc cap. Author laudat & glorificat, est Phinees. Porrò Phinees glorificatur, quia imitatus est Moysen in zelo & timore Dei. Vt enim Moses cum Leuitis occidit idololatrias, qui post adoratum vitulum comederant, biberant, & libidinosè ludebant: ita Phinees occidit principem Iudæum, cum Madianite coeuntem, in cultum Idoli Baal-peor. id est, Priapi. Historia habetur Numer. 25. Rursum Phinees est in gloria, quia stetit in reuerentia gentis. Id est, cū populū seu gens Iudæa cateruatim rueret ad concumbendum cum Moabitibus, videns porrò quod Phinees occidisset Principem Iudæum in ipso concubitu, reuerentiam habuit. Stetit ergo Phinees, & gens reuerentiam habuit, crubuit, & se à malo continuit. Ideo inquit, placuit Deo in eo zelo, bonitate, & alacritate. Ponitur tamen placuit, pro placuit Deum, expiando scelus, morte sceleratorum. Quā ratione Dominus statuit cum Phinees fœdus pacificum: vt s. esset Sacerdos, & princeps Sanctorum, s. Sacerdotum, & rerum sacerdotialium: & vt esset princeps gentis Iudææ, vt erit Samuel, & Heli. Neque solum cum sacerdotem, qui post Aaronem esset superstes, sed eius etiam semini promittitur Sacerdotiū hoc, in æternum. ¶ Surgit quædam cōtra hoc, quia Heli fuit Sacerdos summus,

mus, non ex filijs Phinees, sed Ithamar. Responsum egregium habes apud Iansenium, sine sciri causam, cur se Heli in sacerdotium ingesserit. At sine dubio in posteris Phinees etiam tempore Heli mansit ius pontificium. Nam & tempore Dauid, Sadoc ex Phinees fit summus sacerdos. qui etiam tempore Salomonis in Sacerdotio durat. Imò & Machabæi Sacerdotio funguntur, qui erant ex Phinees. Ex his explicatur quod sequitur.

3. Reg. 1.

3. Reg. 4.

1. Mach. 2.

15

Et testamentum Dauid regi filio Iesse de tribu Iuda: hereditas ipsi & semini. 2. Ut daret sapientiam in cor nostrum, iudicare gentem suam in iustitia. 3. Ne abolerentur bona ipsorum: & gloriam eorum in gentem eternam fecit. Id est, Prouidit Deus Sacerdotium in æternum Phinees & semini eius: prouidit item regnum & hæreditatem Dauidi & semini eius, in æternum, etiam testamento firmatum. 2. Ut hac duplici prouidentia daret ipse Deus sapientiam veram, quæ ex sua lege est, in corde nostro: ac etiam gens Israelitica iuste ex eadem lege iudicaret. 3. Porro si gens Iudeæ sapientiam Dei seruasset & iustitiam, non abolerentur eorum bona, regnum, ac potentia: imò Deo operante gloria eorum esset æterna. Deus enim, quâ tum ex se est, gloriam eorum fecit æternam, nisi illi sapientiam desererent & iustitiam. ¶ Quomodo Sacerdotium Phinees, & regnum Dauid sit æternum, dictum est hoc

cap. annot. 3.

CA.

CAPVT XLVI.

Laudat Iosue, Caleb, Iudices, Samuel.

IORTIS in bello Iesus filius Naue,
2. successor Moysi. 3. in prophetis.
4. Qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, 5. expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israel.

Quem nos vocamus Iosue, olim vocabatur Osea. Vocatus est postea à Mose Iehosua. *Num. 13.* Erat enim Hebræis familiare, aliquam litteram ex nomine Dei tetragrammato, nominibus suis interferere. Litteram ergo primam nominis Dei, s. iod, addidit Moses nomini *Eodem.* Iosue. Septuaginta Interpretes verterunt nomen Iehosua in Iesus. Quo nomine vocamus nos redemptorẽ nostrum. Et quem Hebræi vocant filium Nun, illi verterunt, filium Naue. Fuit hic Iesus seu Iehosua, seu Iosue, fortissimus imperator: vt cui auxilium Diuinum supernaturales vires suppedicabat. 2. Fuit porro magna eius laus, quod succederet Moysi, in gubernatione innumerabilis populi, eiusque duri, & pernicacis. Fuit tertio grandis eius laus, quod esset propheta censendus inter prophetas. Nam propheta dicebatur olim Videns. Vidit verò Iosue Deum lumine prophetico, vt habes Iosue 1. 4. 6. *I. Reg. 9. Iosue 1. 4. 6.* Quarta eius laus fuit: Erat ille magnus secundum nomen suum. Nam Hebræis Iehosua deriuatur à verbo iasaa, quod

Y y 2

quod significat saluare, aut mederi. Fuit igitur Iehosua seruator, qui re præstitit quod suum nomen designauit. Præstitit enim salutem & victorias nobilissimas Iudæis suis. Quinta laus: Præstitit hanc salutem expugnare, pro expugnans insurgentes hostes, vt Israel consequeretur hæreditatem seu terram, quam illi Deus promiserat. ¶ Notandum, quosdam velle aliud esse nomen huius Iosue, aliud Christi & Domini nostri. At ego sine dubio credo amborum vnum esse nomen. Quia nomen Iosue deduxit Ecclesiasticus à verbo **YWH** iassah, id est, saluauit. dicit enim, fuit magnus secundum nomen eius in salutem, &c. Ab eodem etiam verbo deduxit Angelus nomen Christi, dicēs, Vocabitur Iesus: ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Ideo 70. Interpretes Iosue vocarunt Iesum, vt & nos Christum Dominum vocamus.

Luc. 1.

2

Quam gloriam adeptus est extollendo manus suas, & iactando contra ciuitates rompheas? Quis ante illum sic restitit? nam hostes ipse Dominus percussit. Aut non in iracundia eius impeditus est Sol: & vnus dies factus est quasi duo? Inuocauit Altissimi potentem in oppugnando inimicos vndique, & audiuit illum magnus & sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis. Quinta Iosue laus est, quod adeptus sit gloriam, extollendo manus. Id habetur in eius historia his verbis, Iosue non contraxit manum, quam in sublime porreixerat, tenens clypeum, donec

Iosue 8.

nec interficerentur omnes habitatores Hai. Verè gloria magna, tempore tantq manum sublimem cum clypeo tenuisse. Illud verò, iactando contra ciuit. Græcis est, extendendo rompheam contra ciuitatem. vt fit sensus, gloriosum fuisse Iosue in percutiendis hostibus, vt nunquam gladium in cassum extenderit. Textus noster videtur indicare, vsum Iosue armis missilibus, quæ contra ciuitates iactabat. hæc enim arma rompheæ etiam dicuntur. Sexta laus, quod ipse Iosue fuerit primus dux ex Hebræis, qui bella gesserit, non tam suâ potetia, aut industria, quàm Dei præsentis fauore: quia ipse præsens Dominus hostes percutiebat. Id quod explicatur ex historia, quæ habetur Iosue 10. dicente, Iosue cupiēs delere quinque Reges aduersarios, iussit Soli, vt contra Gabon non moueretur, & ita factum est. Stetit enim Sol spatio vnus diei, factaq; est vna dies, duæ. docet tamen textus noster, hoc fecisse Iosue ex iracundia contra Reges illos, vt omnino eos vno die deleret. Docet item, Iosue in medio pugne Deum inuocasse, vt hostium vim perderet. quam orationem Deus audiuit, & misso grandine maximo, multò plures grandis contriuit, quàm gladius interfecit. Huc spectat quod sequitur. *Impetum fecit* (supple Dominus) *contra gentem hostilem, & in descensu* (supple Bethoron, vt in eadem historia habetur) *perdidit* (supple Deus). *contrarios, vt cognoscant gentes potentiam eius, quia contra Deum pugnare non est*

Iosue 10.

Eodem.

est facile. Et secutus est à tergo potentes. Reges illi quinque impugnantes Israelem, cui videbant Deum fauere, arma visi sunt contra Deum arripuisse. At videntes stragē, quam patiebantur, cognouerunt potentiam Dei: & quān non sit facile arma contra Deum induere. Quod demum dicit, secutus est à tergo po. intellige ex eadem historia, s. remansisse quinque Reges illos à tergo Iosue: qui eorum exercitu deuicto, ad quinque Reges redijt, fecitq; vt omnes Israelitę eorum colla calcarent. Ergo, secutus est, valet ac si diceret, insecutus est rediens ad potentes, quos à tergo dimiserat. Gręci habent pro potentes, potentis. vt sit sensus: Iosue secutus est à tergo Dei, non discedens ab eo.

Iosue, & Caleb.

3 *Et in diebus Moysi misericordiam fecit ipse, & Caleb filius Iephone, stare contra hostem, & prohibere gentem à peccatis, & perfringere murmur malitia. Historia hæc habetur in Numeris, vbi dicitur, Cūm Iudæi audissent exploratores, narrantes vim & potentiam hostium, voluerunt eligere sibi ducem, quo ductore in Aegyptum reuerterētur, Deum relinquentes & Mosen. Contra Iudæos restiterunt Iosue & Caleb, exponentes quān esset facile hostes superare. Quā ratione coegerunt Iudæos, vt starent contra hostem, & gentem Iudæam prohibuerunt à defectione: & fregerunt murmur ac seditionem, quam defectores in exercitū illo parabant. Lege Num. 13. 14.*

Num. 14.

Num. 13.
& 14.

Et ipsi

Et ipsi duo constituti, à periculo liberati sunt à numero sexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem, in terrā, qua manat lac & mel. id est, Soli hi duo, Iosue, & Caleb, à Deo constituti, à mortis periculo liberati sunt, quā incurrerunt sexcenta millia peditū, in deserto per quadraginta annos vagantes. illos duos liberauit à morte Dominus, vt eos induceret in illam hereditatem, & terram, quæ lacte & melle fluebat. Ita enim in eadem historia dicit Dominus, Seruum meum Caleb qui secutus est me, inducam in terram hanc &c.

Et dedit Dominus ipsi Caleb fortitudinem, & vsque in senectutem permansit illi virtus, vt ascenderet in excelsum terra locum. Et semen ipsius obtinuit hereditatem: vt viderent omnes filij Israel, quia bonum est obsequi sancto Deo. Explicatur hic locus ex Iosue 14. vbi Caleb, cūm esset annorum 85, aded fortis & validus erat, ac cūm esset annorum 40. & in tam senili ætate petijt excelsum terræ locum, id est, montana Hebron, vt ea expugnaret, quod & fecit. quā causa Hebron fuit sua, & suæ posteritatis. Cognouerunt igitur Iudæi ex viridi Caleb senecta, & ex montanorū per eum expugnatione, quān sit bonū obsequi Domino Deo.

Iosue 14.

S E C V N D A P A R S.

Iudices.

ET Iudices singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor: qui non auersi sunt à Domino.

Iy 4

vt sit

Ecclesi 44.

vt sit memoria illorū in benedictione, & ossa eorum pullulent de loco suo, & nomen eorum permaneat in aeternum, permanente ad filios illorum Sanctorum virorū gloria. Capite 44. supra dixit Author: sed illi, viri misericordiae sunt, quorum pietates non defuere: ad quorum filios peruenit haereditas bona: quorum nepotes fuere boni viri &c. Horum virorum exemplum adduxit Enoch, Noe, Abraham, Mosen, Aaron, Iosue, Caleb, nunc adducit Iudices, illos praesertim qui idololatriā, & auaritiā non fuere corrupti. de quibus historia texitur in lib. Iudicum. hi ergo sunt viri misericordiae: aded, vt sit memoria illorum benedicta (vt explicauī supra c. 45.) & aded, vt ossa eorum videantur reuiuiscere, & magis viuere defuncta quā cum viuerent: aded eorum laus & fama & nomen permanet in aeternum, permanente sua gloria etiam ad filios eorum. ¶ Illud, ossa eorum pullulent, videtur innuere futuram resurrectionem. sed germanus sensus est quem dixi.

Ecclesi 45.

TERTIA PARS.

Samuel.

7

Dilectus à Domino Deo suo Samuel, propheta Domini, renouauit imperium, & vnxit principes in gente sua. Samuel fuit dilectus à Domino, quia ei adhuc puero se demonstrauit. & de eo dicitur, quod placeret Deo & hominibus. Dicitur porro propheta Domini, ita enim

1. Reg. 3.

1. Reg. 2.

enim eum vocabāt, Videntem, aut propheta-
tam Domini. qui enim propheta dicitur, 1. Reg. 9.
vocabatur olim Videns. iam Samuel renou- 1. Reg. 10.
auit imperium, quia policiam Iudaeorum,
cū esset Iudiciaria, fecit ille vt esset regia.
in quem finem prius vnxit Saulem in Re- 1. Reg. 16.
geni, mox Dauidem. ex quorum tempore
imperium Iudaicum ex Sacerdotibus trāf-
latum est in Reges.

In Lege Domini congregationem iudicauit. Et 8
vidit Dominus Iacob. & in fide sua probatus est pro-
pheta. & cognitus est in verbis suis fidelis: quia vi-
dit Deum lucis, & inuocauit Dominum omnipot-
entem, in impregnando hostes circumstantes vndiq;
in oblatione viri inuolati: & intonuit de caelo Do-
minus, & in sonitu magno, auditam fecit vocem su-
am, & cōtriiuit principes Tyrriorum, & omnes duces
Philisthīm. Samuel iudicauit congregationē
Iudaeorū per legem Domini annis multis:
circumiens singulis annis, Bethel, Galgala, 1. Reg. 7.
Masphat, vniuersamq; prouinciam. Quod
verò ait, vidit Dominus Iacob, sensus est:
Tempore Samuelis visitauit Dominus, &
oculis misericordibus vidit Iacob, id est,
Iudaeos. fuerunt enim eius tempore felices.
Quod addit, in fide sua probatus est pro-
pheta. alludit ad illa verba, quae habentur
1. Reg. 3. Cognouit vniuersus Israel à Dan, 1. Reg. 3.
vsque Bersabée, (id est, ab initio prouinciā
Iudaeae ad finem) quod fidelis Samuel pro-
pheta esset Domini. Quod autem subdit, co-
gnitus est in verbis suis fidelis, habetur eo-

1.Reg.3. dem loco his verbis, Euenit sermo Samuelis vnuerſo Iſraeli. id eſt, quicquid ille dicebat euenturum, eueniebat. Cur ita? Certè quia videbat Deum lucis, qui cùm fit veritas, mentiri non poteſt. Alluſio eſt ad eundem locum, vbi habetur, Addidit Dominus vt appareret ei in Silo. Ergo vt Moſes tractabat cum Deo familiariter, ita videtur Samuel tractaſſe. Demum quòd dicit, Inuocauit Dominum omnip. explicatur ex hiſtoria 1.Reg. vbi ita narratur, Cùm conueniſſent in pugnam contra Iudæos Satrapæ Philiſtinorum, & (vt hic habemus) etiam principes Tyriorum, qui Iudæos circumſtabant, (adeò erant illi multi) Samuel Deum inuocauit, & ei agnum immolauit. vnde factum eſt, vt Deus ea oblatione placatus, (vt quam offerebat vir inuiolatus Samuel) fragore magno hoſtes exterruerit: ac ita vincerent Iudæi. ¶ Quidam non legunt, viri inuiolati: ſed, agni immaculati. Sed ſenſus eſt vtrobique vnus. Non enim Deus ex agno immaculato, ſed ex offerente viro inuiolato & incorrupto placatus eſt. Quàm verò fuerit Samuel inuiolatus, legitur 1.Reg.12. Quod etiam ſtatim ſubditur.

9 *Et ante tempus finis vita ſua & ſeculi teſtimonium præbuit in conſpectu Domini, & Chriſti. Pecunias & vſq; ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accuſauit illum homo.* Res hæc legitur 1.Reg. vbi habetur, Samuel ante finem vitæ & ſeculi ſui, coram Domino, & Saule (qui Chriſtus vocabatur, vt pote vn-

ctus à

ctus à Samuele) expoſtulauit cum populo, dicens, Loquimini de me, vtrum bouem cuiuſquam tulerim aut aſinum: ſi quempiam calumniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem, ſi de manu cuiuſquam munus accepi. Neque fuit qui eum accuſaret, imò reſponderunt, Non es calumniatus nos, nec oppreſſiſti, neque tuliſti de manu alicuius quippiam. ¶ Calceamenta hoc loco ponuntur pro re minima, quæ Iudici poteſt offerri, ſicut vſus eſt eo nomine Baptiſta, cùm dixit, Cuius non ſum dignus calceamenta portare, Matth.3.

Post hoc dormiuit, & notum fecit regi, & oſtendit illi finem vita ſua: & exaltauit vocem eius de terra, in prophetia, delere impietatem gentis. Samuel excitatus à Pythoniſſa, oſtendit Sauli & exercitu. vt die ſequenti periret ipſe cum filiis & exercitu. & hoc dixit Samuel vocem ſuam exaltans è terra, & prophetans, delendam impietatem Saulis & populi. vt habetur lib.1.Reg. ¶ Caue lector ne credas phantaſma viſum Sauli, & non ipſum Samuellem. Deus enim qui veritatem per Samuellem prædixit, eum à mortuis excitauit, ¶ Intellige etiam non ſolùm eo tempore Saulem fuiſſe iniquum: ſed etiam gentem Iudæam. ideo enim eius impietas deletur. 1.Reg.28.

CAPVT XLVII.

Laudatur Nathan, Dauid, Salomon.

Nathan.

DOST hac surrexit Nathan propheta in diebus Dauid. De hoc Nathan habes lib. 2. Reg. 7. & 12. & lib. 3. Reg. 1. quod autem fuerit propheta, habes copiosum testimonium 2. Reg. 7. vbi Dauidi multa illi ventura prænuntiat.

Dauid.

2 Et quasi adeps separatus à carne, sic Dauid à filijs Israel. 2. Cum leonibus lusit quasi cum agnis: & in vrsis similiter fecit, sicut in agnis ouium in iuuentute sua. Laus prima Dauidis est, eum separatum à filijs Israel, vt separatur adeps à carne. Nam Leuit. 3. iubet Dominus adipem sacrificiorum sibi soli dicari, totumq; Deo in altaris igne cremari. Separabant ergo Leuitæ adipem à carne, quem Deo in holocaustum offerebant. Ita Dominus ex omni gente Iudæa sibi Dauidem separauit, qui nulli, nisi Deo soli seruiret: in cuius pectore continenter amoris ignis arderet: & de quo Deus diceret, Inueni virum iuxta cor meum. & demum, qui præ alijs ferè, Christum maximè designaret. Secunda eius laus est, quod luserit, dum iuuenis esset, cum leonibus & vrsis. Lege 1. Reg. 17. vbi Dauid arripit mentum leonum & vrsorum, (num non agnoscis velut lusum?) & eos suffocat, & interficit.

2. Reg. 7. 12.
3. Reg. 1.

Leuit. 3.

Actor. 13.

1. Reg. 17.

ficat. Tanta erat viro in his interficiendis alacritas & facilitas.

3 Nusquid non occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente? In tollendo manū in saxo fundæ deiecit exultationem Goliath: vbi inuocauit Dominum omnipotentem: & dedit, in dextera eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis suæ. Tertia laus Dauidis est, quod occiderit gigantem. Nota verò est hæc historia, quæ refert quomodo gigas ille exprobrauerit phalangibus Israel. quod opprobrium abstulit Dauid. ¶ Nota verbum, exultatione Goliath. Ergo cum accedebat Goliath ad Dauid, exultabundus veniebat. ¶ Nota in super, inuocauit Dominum. Ergo, quæ Dauid dixit antequam committeret singulare certamen, orans dixit & Deum inuocans. ¶ Nota demum, hanc victoriam tribuendam miraculo Dei. nam dicit Author, Deus dedit in dextera eius, &c. ¶ Cornu populi vocatur phrasi Hebræa, *Cornu* vires & potentia populi, vt, Erexit cornu salutis nobis. *Luc. 1.*

4 Sic in decem millibus glorificauit eum, & laudauit eum in benedictionibus Domini, in offerendo illi coronam gloriæ. Ita intellige: Deus fecit, vt glorificaret populus Dauidem, in decem millibus, & laudaret eum in canticis benedictionis. Nam gigante occiso per Dauidem, feminae ducebant choros & cantabant, dicentes, Percussit Saul mille, & Dauid decem millia. Vnde Sauli oritur inuidia. Illud *1. Reg. 18.*

Illud verò, in offerendo illi coronam, credo intelligi de pretiosissima corona, quam ablatam ab idolo Melchon obtulerunt Dauidi: vt habetur 1. Paralip. 20. De qua etiam videtur intelligi Psal. 20. cum ait, Posuisti Domine super caput eius coronam de lapide pretioso. Fuit enim tam excellens illa corona, vt meritò fiat mentio de ea. Igitur Deus glorificauit Dauidem, faciens de eo cantari, quòd occiderit decem millia: & faciens quòd ei dicta corona offerretur. quæ est quarta & quinta laus.

5 *Contriuuit enim inimicos vndique, & extirpauit Philisthim contrarios vsque in hodiernum diem: contriuuit cornu ipsorum vsque in æternum.* Fatendum est, post Dauidem insurrexisse Philistæos contra Israel, & præualuisse: vt habetur 2. Paralip. sed intellige locum hunc, quòd Dauid vires Philistæorum ita fregerit, vt nunquam illi dominium habuerint super Iudæos. Nam Iudæi olim seruebant Philistæis tempore Heli Sacerdotis: at post Dauidem nunquam seruierunt. & hæc est laus sexta Dauidis.

6 *In omni opere dedit confessionem Sancto, & Excelso in verbo gloria. De omni corde suo laudauit Dominum: & dilexit Deum, qui fecit illum, & dedit illi contra inimicos potentiam.* Septima laus est, quòd post partam quamuis de hoste victoriam, non eam sibi Dauid tribuebat, sed Deo: statim condens psalmum, in quo confiteretur Domino, eumque verbis gloriosis lauda-

laudaret. Octaua item laus, quòd non laudaret solum, sed ex omni corde laudaret & dilexerit: quia videbat Deum suum esse & factorem, & fautorem.

Et stare fecit cantores contra altare, & in sonorum dulces fecit modos. Et dedit in celebrationibus decus, & ornauit tempora vsque in consumptionem vitæ: vt laudarent nomen sanctum Domini, & amplificarent manè Dei Sanctitatem. Nona Dauidis laus est, quòd instituerit cantores, & quòd ad eorum sonum, dulces musicorum instrumentorum excogitarit melodias. vide quæ dixi supra c. 44. Hanc porò Dauidis laudem habes fusè 1. Paralip. vbi dicitur, vniuersi cantores, sub manu patris sui (id est, magistri cantorum) ad cantandum in templo in cymbalis, psalterijs, & citharis, &c. Vnde inquit Author processit magnum decus & ornatus in celebrationibus festiuitatum. & item ornata sunt tempora festa, scilicet Sabbatha, Calendæ, & alix solennitates. Demum, vt habetur 1. Paral. instituit Dauid, vt Leuitæ laudarent nomen Domini, & starent manè ad confitendum & canendum Domino. videlicet amplissimis laudibus, eius sanctitatem celebrantes.

8 *Christus purgauit peccata ipsius, & exaltauit in æternum cornu eius: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloriæ in Israel.* Paulus inquit, Iesus Christus heri & hodie ipse & in secula. Nam licet carne assumpta non fuerit temporibus antiquis, fuit tamen ab æterno secun-

1. Paral. 20.
Psal. 20.

a. Paral. 28.

1. Reg. 4. 6.

Supra 44.
1. Paral. 25.

1. Paral. 25.

Heb. 13.

Iudas. secundum Diuinitatem, & propositum carnis assumenda. ideo Iudas dicit Christum eduxisse populum ab Aegypto: & Author, purgasse peccata Dauidis. quæ est eius decima laus. vide supra c. 43. num. 9. Neq̄ enim eum Deus ob peccata repulit sicut Saulem repulerat. Purgauit porro, cum per Nathan ei dicitur, Transtulit peccatum tuum: & cum ab Angelo pestem accepit. Sed vndecima & maxima laus est, quod ei Dominus promisit, venturum ex eius femine Christum, qui regnaret in domo Dauid in æternum, & cuius sedes & thronus perpetuo duraret: vt Isaias promisit, & Angelus promissum iam impleri pronuntiauit. Nam Christus Dominus ex femine Dauid est: qui regnat, regnabitq̄ in throno Dauid patris sui. De quo hæc tenus.

Salomon.

Ios. 9 Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter illum deiecit omnem potentiam inimicorum. Id est, Post Dauid surrexit filius eius vir sapiens & prudens, propter quem Deus vires inimicorum continuit: volens, vt Salomon regnaret in pace. Gerebat enim Salomon figuram Christi regnum in cælis habituri, perpetuam pace firmatum.

Ios. 10 Salomon imperauit in diebus pacis. 2. cui subiecit Deus omnes. vt conderet domum in nomine suo, & pararet sanctitatem in sempiternum: quemadmodum eruditus est in iuuentute sua. Prima Salomonis laus est, quod regnarit in pace.

Tanta

Tanta erat viri potentia & autoritas: & tanta erat Dei erga eum & charitas & prouidentia. Secunda laus, quod Deus continuerit omnes Salomonis aduersarios, quo tempus illi esset feriatum, ad ædificandum templum nomini Dei. s. ad ædificandam Sanctitatem, hoc est, Sancta, & Sancta sanctorum. quæ erant duæ Templi partes. Addit Author, Quemadmodum erud. in iuuent. Id est, sicut Deus erudiuit eum, adhuc iuuenem. Nam iuuenis Salomon petijt sapientiam: quam impetrauit, & per quam domum Deo ædificauit. Lege 3. lib. Reg. & 2. lib. Paralip. & Sapientia c. 9.

Et impletus est quasi flumen Sapientia. 4. & terram retextit anima sua. 5. & replesti in comparationibus ænigmata. 6. ad insulas longè diuulgatum est nomen inuim. 7. & dilectus es in pace tua. 8. In cantilenis, & prouerbis, & comparationibus, & interpretationibus mirata sunt terræ, & in nomine Domini Dei, cui est cognomen, Deus Israel. Laus Salomonis tertia est, quod impletus est Sapientia, vt aquis multis solent flumina in hieme repleri. Ita enim dicit lib. Regum, Dedit Deus Sapientiam Salomoni multam nimis. & infra, Præcedebat Sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus, & c. Tantum est à Deo edoceri. Laus quarta, quod retextit terram, id est, quod aperuit omnia terræ mysteria. Nam disputauit à Cedro Libani ad hyssopum, quæ

Zz

egre-

egreditur è pariete. Gracè legitur, terram operuit anima tua. Ita planè, quia eius ingenium, vt maius quàm terra, eam texit, vt eam retegeret, & eius absconsa reuelaret. Laus quinta, quòd replevit ænigmata, per comparationes. Nam locutus est tria millia parabolarū. ergo impleuit seu repleuit magnum numerum ænigmatum, & comparationum obscurarum. Si libet hæc altius intelligere, memento eorum quæ dixi suprâ c. 39. Erat enim vsus tunc Sapientibus ænigmata cōminisci, & alijs explicāda proponere. Quod fecit Samson: fecit & Iotham corā viris Sichem, & Thecuitis corā Dauid. Huiusmodi enigmata adduxit regina Saba multa Salomoni. Dicit nunc Author, huiusmodi multa ænigmata excogitasse Salomonem. quæ tamen non extant. Laus sexta, quòd ob sapientiam Salomonis ad distantissimas regiones eius fama peruenit. Ita enim eius historia dicit, Veniebant ad eum de cunctis populis ad audiendam Sapientiam Salomonis, & ab vniuersis Regibus terræ. Vnde manat laus eius septima, scilicet quòd in sua pace ab omnibus diligebatur, cuius Sapientiam admirabatur. Manat etiam laus octaua, quòd omnis terra admirabatur carmina, prouerbia, comparationes, & ænigmatum interpretationes, quæ edebantur à Salomone. Liber Regum dicit, eum edidisse quinque millia carmina, seu odas. quorum pars creditur esse Canticum Canticorum. Dicit etiam, eum edidisse tria

millia

millia parabolas seu prouerbia, aut etiam comparationes. Nam prouerbia etiam intuluntur parabolæ. reliqua non extāt. Hæc miratæ sunt terræ, & admiratæ sunt nomen Dei Israel, quem audiebant tātæ Sapientiarum authorem. vt Regina Saba admirata est. 3. Reg. 10.

Collegisti quasi aurichalcum, aurū: & vt plumbum complesti argentum. Laus nona, quòd fuerit Salomon ditissimus. quod erat argumentum inter Iudæos, quantum Deus eum diligeret. Habet porrò historia, quòd Salomon dederit argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides. 2. Paral. 9.

Et inclinasti femora tua mulieribus: potestatem habuisti in corpore tuo 2. Dedisti maculam in gloria tua, & prophanasti semen tuum. 3. Inducere iracundiam ad liberos tuos, & in cateris stultitiam tuam: vt faceres imperium bipartitum, & ex Ephraim imperare imperium durum. Explicat Salomonis vitia. Primum fuit eius libido. nam adamauit mulieres multas, vt lib. Regum dicit. quia verò coibat cum 700. Reginis, & 300. concubinis, ideo dicitur habuisse robur & potestatem in corpore. scilicet amissō robore animi. lege locū citatam. Secundum & maximum vitium fuit idololatriæ, quo maculauit omnem gloriam suam. & quia tūc idololatræ consecrabat filios suos, & filios demonijs, hoc ipsum fecit Salomon. offerebat enim dijs alienis filios suos, & ideo dicit, prophanasti semen tuū. scilicet ipsam Moloch idolo consecrādo. hæc fuit grandis Salomo-

Z z 2

nis

Ecclesi 39.

Iudic. 14. 9.

2. Reg. 14.

3. Reg. 10.

3. Reg. 4.

3. Reg. 4.

3. Reg. 10.

12

2. Paral. 9.

13

3. Reg. 12.

Eodem.

Psal 109.

3. Reg. 10.

nis infamia, & scelus. Quâ causa (inquit) induxisti iracundiam Dei cōtra liberos tuos. abstulit enim Deus ab eis decem tribus, vna sola eis remanente. Secundò induxisti in totum populum stultitiam tuam: stultitia enim fuit, quòd populum onere & iugo durissimo grauares. hanc stultitiam in eum tuo malo induxisti. hac enim causa imperiū Iudeorum partitum est in duas partes, pars minima cecidit semini tuo. & ex Ephraim fecisti culpâ tuâ, vt imperaret Ieroboam, imperio idololatræ: ac ideo durissimo.

14

Deus autem non derelinquet misericordiam suam, & non corrumpet nec delebit opera sua: neque perdet à stirpe nepotes electi sui, & semen eius qui diligit Dominum non corrumpet. Dedit autem reliquum Iacob, & Dauid de ipsa stirpe. Lector præ oculis habe Christū redemptorem, natum è stirpe Dauid, omnibus sanctis antiquis optatum. Ergo inquit Author, Deus non relinquet misericordiã, quin ex regia stirpe Dauid Christus veniat. Neq; delebit opera sua, quin ex eadem stirpe semper principes veniant, ex quibus Christus oriatur. Non perdet nepotes è stirpe Dauid electi sui: non corrumpet semen Dauidis, qui sicut viuus dilexit Dominum, ita nunc, & nunc magis defunctus eum diligit. Dedit igitur reliquias regni Dauidici ipsi Iacob: & ipsi Dauidi dedit reliquias ex sua posteritate, ex qua Christus Dominus nasceretur. ¶ Intelligis lector, Iacob, & Dauid esse datui casus. quibus Deus conseruauit reliquias seu posteritatem,

tatem, donec Christus veniret. per quem in æternum durat regnum & potestas ipsi Iacob, & Dauidi. Sequitur.

Et finem habuit Salomon cum patribus suis. id est, mortuus est, vt patres sui. Et dereliquit post se, de semine suo gentis stultitiam, & imminutum prudentia, Roboam, qui auertit gentem consilio suo: & Ieroboam, filium Nabat, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccandi Ephraim: & plurima redundauerunt peccata ipsorum. valde enim auerterant illos à terra sua. Id est, Sapiencia illa Salomonis è semine suo reliquit stultitiam in gente Iudæa. s. Roboam. qui relicto se-^{3. Reg. 12.} num consilio, & iuuenum approbato, causa fuit, vt decem tribus auerterent se, & deficerent à regno Dauidico. Reliquit Salomon etiam Ieroboam, qui conflatis idolis, quæ adorare iussit Israelitas, fuit eis causa idola colendi: aperuitq; viam Ephraitis, vt essent idololatræ. ac ita redundarunt multa peccata: quæ ita redundarunt, vt longissimè eos in terram alienam abduxerint. s. in Niniuen & Mediam, vt habes ^{4. Reg. 18.} & ^{4. Reg. 17. 18.} in historia Tobie.

Et quesiuit omnes nequitias, vsque dum perueniret ad illos defensio: & ab omnibus peccatis liberauit eos. Quæsiuit Ieroboam, & Ephraim omnes iniquitates, & abominaciones idolorum. reliqua sunt difficilima. Quidam ea intelligunt, vsque dum perueniret Christus: qui Israelitas ab omnibus peccatis li-^{Rabanus.} berauit. Ita Rabanus. Alij, vt Lyra, vsque ^{Lyranus.}

dum veniret Cyrus: per quem restituuntur Iudæi in terram suam. Alij, donec veniret Lōgimanus. Arbitror sensum esse: Ephraim inuolurus est omnibus iniquitatibus idolorum, donec veniret Elias, (de quo Author statim dicit) qui Dei causam defendit facto miraculo ignis, holocaustum absumentis: ac ita liberauit populum à peccatis idolorum. nam videns miraculum illud dixit, Dominus ipse est Deus, &c. Historiam habes 3. Regum. Porrò vocatur miraculū illud defensio, s. quā Deus, eius lex, atque religio ab Elia defensa sunt, & vera ac sancta demonstrata.

3. Reg. 18.

CAPVT XLVIII.

Laudantur quatuor viri Iudæi.

Elias.

Erasit surrexit Elias ppheta, quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat. 2. Qui induxit in illos famem, 3. & imitantes illum inuidia sua, pauci facti sunt. non enim poterant sustinere precepta Domini. 4. Verbo Domini exaltauit celum, & deiecit à se ignem terræ. Sic amplificatus est Elias in mirabilibus suis. In prima laude Eliæ credo contineri eius historiam, quæ narrat per orationem eius cecidisse ignem in holocaustum, & vorasse bouem, ligna, lapides & altare. Ergo fuit Elias, vt ignis, & eius oratio velut fax, quæ incendit holocaustum

3. Reg. 18.

caustum illud. Res planè omnium seculorum memoria digna. Secunda laus continet aliud Eliæ miraculum, induxit enim super Israel famem. Nam dixit, Viuit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba. Non igitur pluit per annos tres & dimidium. ac ita fames Israelem opprefsit: vt legis 3. Reg. Tertio proponit facinus grande Eliæ. Nam cum Sacerdotes Baal dicerent se esse prophetas, vt erat Elias: & se sacrificaturos, vt Elias: & se audiendos à Baal, vt Elias à Deo: & fieret contra, nam illi non sunt auditi: Elias verò auditus est, Elias iussit eos occidi. ideo pauci facti sunt. Non enim potuerunt Iudæi sustinere præceptum Domini iubentis ignem de cælo rueri, ac holocaustum tam euidenti miraculo deuorare, quin prophetas Baalis occiderent. Quartam laudem Eliæ adducit, quòd exaltarit cælum. Ita habet liber meus. alij libri habent, quòd continuerit cælos. s. ne tribus annis & dimidio pluerent. vt in secunda laude dictum est. sed idem est sensus libri mei. vbi scito, dictum esse in Psalm. Inclinauit cælos, & descendit: & caligo sub pedibus eius. Dicturus psalmus, quòd Deus grandem pluuiam aquæ, & grandinis in hostes immiserit, dixit, Inclinauit cælos. s. ad pluendum. ergo dicturus Author quòd Elias prohibuit, ne pluuia veniret, contraria phrasi vsus est. s. exaltauit cælum. Nam etiam Hispani,

3. Reg. 17.

3. Reg. 18.

Eodem.

Psalm. 17.

cùm vehemens pluuia venit, dicimus, cælum venire deorsum. Huic quartæ laudi annectit Author quintam, stantæ potentia fuit Elias, vt cælis iuberet, aliquando, ne darent aquam: aliquando, vt darent ignem. Iussit enim Elias bis, vt ignis de cælo descenderet, & quinquagenarios milites consumeret. & ita factum est. Tu lector intellige, ignem è cælo venisse in montem, vbi sedebat Elias, quem ignem ipse è loco vbi erat, rotauit in terram, vbi milites erant. ideo textus ait, à se deiecit ignem terræ, siue in terram. est enim terræ dandi casus. Sic, ait, amplificatus & exaltatus est Elias miracula faciens.

2. *Et plus. Quis poterit similiter sic gloriari tibi?*
 1. *Qui sustulisti mortuum ab inferis, de sorte mortuis, in verbo Domini Dei?* 2. *Qui deiecisti reges ad perniciem, & confregisti faciliè potentiam ipsorum, & gloriosos de lecto suo.* 3. *Qui audis in Sina iudicium, & in Horeb iudicia defensionis.* 4. *Qui vngis reges ad penitentiam,* 5. *& prophetas facis successores post te.* 6. *Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum* 7. *Qui inscriptus es in iudicijs temporum lenire iracundiam Domini: conciliare cor patris ad filium, & restituere tribus Iacob.* Id est, Et amplius. Quis poterit gloriari similiter, vt tu? De nullo enim homine narrantur hæc septem mirabilia, quæ narrantur de te: videlicet vsque ad tempus Authoris. Nam primò excitasti mortuū, cum in verbo Domini, ab inferis,

& a

& à mortis imperio, & regno, reuocando. quasi diceret: Intraisti in fortem & dominium mortis, tua oratione, & inde mortuum extraxisti. s. filium viduæ Sareptanæ: vt 3. Reg. 17. Regum recenset. Secundò, deiecisti Reges. id est, denuntiasti futuram perniciem Regi Achab, & Regi Ioram eius filio, & Reginae Jezebel. Hanc enim prænuuntiauit comedendam à canibus: Ioram verò percutendum à Iehu: demum sanguinem Achab à canibus lambendum. ac ita denuntiasti, facile confringendam horum regum potentiam. Similiter denuntiasti mortem Regibus gloriosis in lecto suo decumbentibus: vt Ochoziæ, consulenti Beelzebub. Sumitur autem plurale pro singulari, vt est frequentissimum. Tertiò, audis in Sina iudicium. *Sina.* Intellige Sina esse montem grandem, cuius iugum orientale vocatur Oreb, vt Zieglerus notauit. Ad hunc montem venit profugus Elias: in cuius spelunca stans, vocatur à Domino, interrogaturq; quid ibi ageret? Tunc Elias, Ego ex tuis seruis mansi solus, alijs omnibus occisis. Fugi verò, quia quæror ad necem. Cui Dominus, se ex hac nota defendens, respondit: Non es tu solus. Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Ideo dicit Author Eliam in Horeb audisse iudicia defensionis. lege 3. Reg. Quartò inquit, Vngis Reges ad penit. Nam vnxit Hazael regem super Syriam: & Iehu filium Nansi, super Israellem: idq; ad penitentiam, quia penitebat

tebat Deum regis Syriae: ideo eum interficere iubet per Hazael. vt habetur 4. Reg. & pœnitebat regis Israel: ideo iubetur occidi. vt habetur eod. 4. Reg. c. 9. Porrò dicitur Deum pœnitere, cum opus delet quod fecit. vt illud, Pœnitentem me fecisse hominem. ¶ Dices, Elias non vnxit hos reges, siquidem nihil de ea vnctione habet Scriptura. Ego credo Eliam hos vnxisse, licet eis nihil de regno explanauerit aperte. vide hæc copiose apud Abulens. q. 21. super c. 19. lib. 3. Reg. Quintò, prophetas facis successores. nam fecit Eliseum suum successorem, mittens super eum pallium. Sextò, receptus, vel assumptus es in turbine. ita enim dicit lib. 4. Reg. Ascendit Elias per turbinem in cælum, ferètibus eum equis igneis. Vbi verò nunc sit Elias, vide quæ dixi suprâ c. 44. cum agerem de Enoch. dicebam enim illos in loco viuere amœnissimo &c. Septimò, qui inscriptus es. id est, De quo scriptum est in prophetijs temporum futurorum, quòd venies ad leniendam iracundiam Dei, tua oratione: & quòd conuerteres cor patrum ad filios, tua prædicatione: & quòd restitues Deo tribus Israel, eas ad suum Messiam conuertendo, tua diligentia. Hæc intelliges lector, si legis prius vltima verba Malachiae: & præ oculis habueris sermonem Domini dicitis. Ergo ante diem Iudicij veniet Elias in propria persona: (in cuius spiritu venerat Iohannes, vt Dominus dixit.) Is sua

orati-

oratione leniet iram Dei: & sua prædicatione pietatem antiquorum patriarcharum inferet pectoribus filiorum, & sua diligentia Iudæos nunc à Christo alienos ei restituet, iuxta prophetiam Pauli, Cum intrauerit multitudo gentium, omnis Israel saluus fiet. Hæc habentur in prophetijs Malachiae. quæ iudicia & decreta Dei de temporibus censentur. Et equidem mirandum est, quosdam huic rei fidem denegare, cum Dominus dicat Eliam venturum: idem dixerit & Malachias: & vniuersa Ecclesiae traditio sentiat, credens Eliam & Enoch fore testes illos, quos occidit Antichristus: de quibus in Apoc. Ad hanc rem spectat, quod subdit Author. *Beati sunt, qui te viderunt, & in amicitia tua decorati sunt. Nam nos vita viuimus tantum, post mortem autem non erit tale nomen nostrum, Video locum esse difficilimum: sed cuius hic sit, vt existimo, sensus: Beati sunt illi Iudæi, qui te venientem ante diem Iudicij, viderint, & tua amicitia decorati fuerint. quia scilicet credent in Christum: & ab ipso gloriosi in cælum transferentur. At nos, scilicet Iudæi qui vsque ad Christi in cælum ascensionem futuri sumus, post mortem nostram non assequemur tale nomen, vt statim à morte gloriosi dicamur & simus. Nulli enim cæli ianua patebit, donec eam Christum aperiat. ¶ More prophetico, viderunt, ponitur pro, videbunt. Nam lumen prophetiae futura aded certò*

ocu-

4. Reg. 8.

4. Reg. 9.

Genes. 6.

Abulens.

3. Reg. 19.

4. Reg. 2.

Ecclesi. 44.

Malach. ult.

Matth. 7.

Matth. 11. 17.

Rom. 11.

Apo. 11.

Isaia 63.

oculis prophetæ proponit, ac si essent præterita, vt illud, Torcular calcavi solus. ¶ Ex hac nostra explicacione clarescit illud Psal. Me expectant iusti, vt retribuas mihi. s. vt Christo in cælum intrante, cæli ianua iustis pateat vniuersis.

Elifæus.

- 3 *Elias qui in turbine tectus est, & in Elifæo completus est spiritus eius. 2. In diebus suis non perimuit principem, & potentiam nemo vicit illum. Nec superauit illum verbum aliquod, 3. & mortuum prophetauit corpus eius. 4. In vita sua fecit monstra, 5. & in morte mirabilia operatus est.* Ita ordina literam: Elias ille tantus, vt in turbine tectus fuerit, at in Elifæo completus fuit spiritus eius. De turbine igneo, qui Eliam textit, & ab Elifæo diuisit: dixi annot. superiore, & habetur 4. lib. Reg. Quod verò spiritus Eliæ completus fuerit in Elifæo, habet idem locus, dicens, Requieuit spiritus Eliæ super Elifæum. non imminutus, sed plenus. vt enim Elias habuit duplicem spiritum, s. prophetiæ, & miraculorum: ita habuit plenè Elifæus. Secunda laus Elifæi est, quòd non extimuerit princ. s. Ioram regem Israel, cui dixit, Quid mihi & tibi est? vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ. & infra, Nisi vultum Iosaphat erubescerem, non attendissem te, nec respexissem. Quod addit, nemo per potentiam vicit eum, innuit historiam narrantem, quòd haberet Elifæus auxiliares angelorum copias & exercitus, quos

4. Reg. 2.

Eodem.

4. Reg. 3.

4. Reg. 6.

quos seruus Elifæi vidit. Quod subdit, Nec superauit eum verbum. id est, nulla res eum superauit. ex phrasi Hebræa. & innuit historiam, quòd Rex Syriæ per insidias volu- 4. Reg. 6. erit occidere Elifæum, nec potuit: voluit etiam rex Israel, nec item potuit. vt trunque Eodem. lege 4. Reg. Tertia laus, quòd mortuus prophetarit. id est, miraculum edidit. vbi vides, prophetare, fumi pro, facere opus prophetæ. Ergo quidam latrunculi occiderunt virum, quem iniecerunt in sepulchrum Elifæi: reuixitq; defunctus. Habes historiam 4. Reg. 13. 4. lib. Reg. c. 13. Quarta laus, quòd in vita sua fecerit monstra, id est, mirabilia & portenta. Nam sedecim mirabilia eum fecisse sacra nobis tradit historia. Illud maximè, quòd exercitum hostilem percussum cæcitate, in Samariam adduxerit. & illud, quòd eius interuentu, fugato exercitu Syrorum, 4. Reg. 6. modius simile valeret staterem vnū. Quinta laus, quòd cum moreretur fecit miraculum. s. quòd iusserit Regem Israel percutere solum sagittâ. prænuntians fore, vt quoties terram percuteret, toties cõfringeret hostium potentiam. vt habes 4. Reg. 4. Reg. 13.

In omnibus istis non pœnituit populus, & non recesserunt à peccatis suis: vsque dum eiecti sunt à terra sua, & dispersi sunt in omnem terram: & relicta est gens perpauca: & princeps in domo Dauid. Quidam ipsorum fecerunt quod placeret Deo: alij autem multa commiserunt peccata. Miratur Anthor, quòd populus sub tantis prophetis.

4

aperiunt. Deiecit (s. Deus) castra Assyriorum, & contriuit illos Angelus Domini. Nam fecit Ezechias quod placuit Deo: & fortiter iuit in via Dauid patris sui, quam mandauit illi Isaias. Hæc non egent expositione. lector videat locos citatos, vbi sunt aperta vniuersa.

Isaias.

- 7 *Isaias propheta magnus, & fidelis in conspectu Dei, In diebus ipsius redijt Sol, & addidit Regi vitam. Spiritu magno vidit vltima, & consolatus est lugentes in Sion, vsque in sempiternum. Ostendit futura & abscondita, antequam euenirent.* Laus prima Isaiæ, quod fuerit propheta magnus. s. summus inter prophetas maiores & minores. Secunda laus, quod fuerit fidelis. s. qui certissimus in prophetijs suis fuit. Tertia laus, quod eius operâ redierit retro Solis umbra decem gradibus, vel lineis, vt habes in Isaiâ, & in lib. 4. Reg. Quod miraculum adeo fuit illo tempore celebre, vt Rex Babylonis miserit legatos, qui eam rem diligentius ab Ezechia perquirerent. Quarta laus, quod addidit Regi vitam. Nam imposuit massam de ficis vulneri Regis, quâ diuinitus Rex conualuit: & addidit illi Deus quindecim annos vitæ: vt ibidem habetur. Quinta laus, quod spiritum magnum habuerit, quo s. maximus propheta censetur. quò vidit vltima. s. aduentum Messie, eius passionem, resurrectionem, ascensionem, diem Iudicij, Ecclesiæ ordinem, æternam & felicitatē, & supplicium: vt legenti eum ma-

Isaiæ 38.
4. Reg. 20.

Eodem.

Isaiæ 7. 8. 9.
Isaiæ 53. 63.
62.

Isaiæ 14. 30.

manifestum est. Sexta laus, quod lugentes in Sion consolatus sit consolatione æterna. quæ verba alludunt ad caput Isaiæ 61. vbi Christus dicit, Spiritus Domini super me, *Isaiæ 60.* vt consolarer omnes lugentes: vt ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere. Ergo prædixit Isaias venturum Messiam, qui lugentibus æternam daret consolationem. nec enim vlla æterna consolatio est, nisi quam dat ille. Septima laus, ostendit futura. Planè multas vrbium vastationes ostendit. illud in primis, s. nomen Cyri, regnum eius, & benignitatem in Iudeos. quam prædictionem ille compleuit, multâ benignitate vtens erga eos. vide *Isa. 45.*

C A P V T XLIX.

PRIMA PARS.

Laudat Iosiam.

Memoria Iosie in compositione odoris facta opus pigmentary. Exod. 30. Exod. 30. præcipitur, vt thymiamata adolendum Domino super altare incensi, ex septem rebus odoratissimis componeretur, quæ opere vnguentarij miscerentur. Erat ergo thymiamata res suauissimi odoris. talis erat memoria Iosie. quod autem sermo sit de illo thymiamate, lege textum Græcum, & ita esse cognosces: & literam ita ordina: Memoria Iosie est, vt compositio facta odorata. s. quæ est opus pigmentarij.

2 *In omni ore quasi mel indulcabitur eius memoria, & ut musica in conuiuio vini. id est, Aded suaue est loqui de Iosia, vt est mel suaue: & aded dulce est de eo audire, vt audire musicam in conuiuio vini. de qua suauitate supra c.32. Cur verò tam suaue sit memorari de Iosia, subdit.*

Eccli 32.

3 *Ipsè est directus diuinitus in pœnitentia genti, & tulit abominaciones iniquitatis. Et gubernauit ad Dominum cor ipsius: & in diebus peccatorum corroborauit pietatem. Prima Iosifæ laus est, quòd Deus eũ direxerit, vt gens Iudæa pœnitentiam ageret de cultu idolorum. Quæ equidem summa laus est. Quod enim tot ante eum Reges firmarunt, adorantes idola, ipse aboleuit, illa omnia delens. Et quod tot Sacerdotes & doctores infirmare nequuerunt, ipse vnus destruxit. tanta est potentia Regis. Secunda laus, quòd tulerit & deleuerit idolorum abominationem. s. altaria idolorum: eorum simulachra: eorum aruspices: effœminatorum ædiculas, &c. Lege 4. Reg. 23. Tertia laus est, quòd gubernarit & direxerit cor suum ad Dominũ. Nam Salomon dirigebatur à Domino: sed ipse senoluit ad eum dirigere. vt supra dictum est. Quarta laus est, quòd in diebus impiorum, cum tota terra impijs feruebat, ipse non solum plantauit pietatem in Deum: sed corroborauit etiam. aded vt totum regnum Iudæ, & magna Israelis pars fœdus cum Domino inirent, idololatriã deletã.*

4. Reg. 23.

3. Reg. 11.

Eccli 47.

4. Reg. 23.

Præter Dauid, & Ezechiam, & Iosiam, omnes peccatum commiserunt. Nam reliquerunt legem Altissimi reges Iudæ, & contempserunt timorem Dei. Dederunt enim regnum suum alijs, & gloriam suam alienigenæ genti. Incenderunt electam Sanctitatis ciuitatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremia. In prima sententia est dubium, quomodo Dauid, Ezechias, & Iosias peccato caruerunt? cùm Dauid incidere in adulterium Bethsabæe, homicidium Vriæ, numerationem populi? Ezechias turpiter sit lapsus, cùm ad eum venerunt Babylonix legati. Iosias item, cum temere regi Aegypti. Alterum dubium, quomodo alij Reges, his tribus exceptis, fuerint peccatores, cùm Asa, & Iosaphat fuisse dicantur recti, & fecisse quod rectum erat coram Domino? Tertium dubium, quomodo Reges Iudæ dederint regnum suum alijs, & incenderint electam Deo Ierosolymam? Quartũ, quid sit, desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremiæ prophætæ. ¶ Primo dubio responderetur, non esse hic sermonem de peccatis communibus: sed de idololatria, quam tres illi Reges aded religiose cauerunt, & eliminauerunt. ¶ Secundo responderetur ex dictis. Planè Asa vir fuit pius: sed excelsa, in quibus adorabantur idola, nõ abstulit, cùm posset tamen. abstulit porro effœminatos, & idola, & matrem suã amouit, ne esset Sacerdotissa Priapi. vide 3. Reg. 3. Reg. 15. Iosaphat etiam fuit vir piissimus: excelsa

2. Reg. 11.

2. Reg. 24.

4. Reg. 20.

4. Reg. 23.

3. Reg. 15.

3. Reg. 15.

3. Reg. 15.

2. Paral. 20. men non abstulit, vt habetur 2. Paral. Verum tamen est, publica excessa illum abstulisse: vt habetur 2. Paral. videtur tamen non abstulisse excessa priuata. aliter tamen nodum huc explicat Lyranus, tu apud eum vide. ¶ Tertio dubio respondetur: Deus speciali fauore seruabat templum illud, ac ciuitatem, quæ ob templum, ciuitas Sanctitatis dicebatur. Seruabat porro, dum Iudei eius legem seruabant. Cum igitur Reges Iudæ legem Dei non seruarent, erant causa, vt regnum Iudæ daretur hostibus: & vt templum violaretur à gentibus, & vt ciuitas incenderetur: ac ita, vt via per quas veniebant Ierosolymam, desertæ fierent, nemine iam ad eam veniente. ¶ Quarto dubio respon-

Vide Osee 12.

Aggai 2.

Iere. 7. 8. & c.

Ieremias.

5 Nam malè tractauerunt illum, qui à ventre matris consecratus est propheta, cuertere & erueri, & perdere, & iterum adificare, & renouare. Pessimè tractarunt Iudæi Ieremiam, id habes in ipso. Quod autem à ventre matris Deus eum sacrarit ad prophetandum, vt erueret, destrueret, & adificaret, habes Ierem. 1. vbi ei Dominus ait, Priusquam te formarem in vtero, noui te: & antequam exires de

Iere. 18. 26. 37

Ierem. 1.

de vulua, sanctificauit te. & infrà, Constitui te, vt euellas, & destruas, & disperdas, & dissipes, & edifices, & plantes. id est, vt prænunties Ierosolymam euellendam, & iterum post 70. annos reedificandam.

Ezechiel.

Ezechiel, qui vidit conspectum gloria, quam ostendit illi in curru Cherubim. Nam commemoratus est inimicorum in imbre, benefacere illis, qui ostenderunt rectas vias. id est, Ieremiæ succedit Ezechiel, qui vidit visionem gloriosissimam, quam Deus ostendit illi in curru Cherubim. Ezech. 1. g. 8. a. 10. a. 11. d. ¶ Vbi attentissime obserua animalia illa, quæ vidit Ezechiel, oculis plena, fuisse Cherubim. Facies igitur hominis, aquilæ, leonis, & bouis, erant facies Cherubimorum. ex his enim currus constabat, super quo Deus se ostendit Ezechieli. Quod addit Author, Ezechielem commemorasse inimicos in imbre, explicatur ex eodem dicente, Populum suo tempore peccasse: & falsos prophetas ei bona, & felicia prænuntiasse. Ergo populus edificabar parietem peccatorum, & falsi prophetæ parietem linibant: cum tamen boni prophetæ infelicia prædicent. propter quod Deus per Prophetam prædicit, venturos hostes ad modum imbris, & grandinis, qui parietem & linitionem solo coæquent: vt veri inueniantur prophetæ, qui Iudæis ostendebant vias rectas. quâ ratione suis prophetis Deus bene faciebat, ostendens s. illos fuisse veraces.

Ezech. 1. 8.

10. 11.

Ezech. 13.

Duodecim Prophetæ.

7 *Et duodecim prophetarum ossa pullulent de loco suo: nam corroborauerant Iacob, & redemerunt se in fide virtutis sue.* Quid sit ossa pullulare, dixi suprâ c. 46. num. 6. Est enim, quod eorum memoria viuat. Porro prophetæ corroborarunt Iacob, quia suis meritis, & intercessione auxilium Dei populo impetrabant: simul etiam aduentu Messie promittebant. Demum redemerunt, & liberarunt se, tum à mendacio: quia non nisi quæ Deus reuelabat, prædicebant. tum ab idolorum cultura, in quam alij incidebant. Fidem virtutis suæ intellige, fidem eorum potentissimam. Fides enim infirma non aded præferuat & redimit homines à casu: à quo valens & grandis liberat.

Zorobabel, Iesus.

8 *Quomodo amplificemus Zorobabel? Nam & ipse quasi signum in dextera manu Israel. Et Iesum filium Iosedec? qui in diebus suis adificauit domum, & exaltauerunt templum sanctum, Domino paratum in gloriam sempiternam.* Laus prior Zorobabelis est, quod fuerit signum in dextera Dei erga Israel. pro signo, ex litera Græca, intellige signaculum, seu annulum signatorium, quo solebant principes literarum munire, vt ipsum principem repræsentarent, ybi duo mysteria subsunt. Alterum, quod Deus tam pretiosum habebat Zorobabelem, quàm solent Principes suum annulum signatorium habere. & quod repræ-

sentat.

sentabat Zorobabel personam Dei: vt annulus Regem repræsentat. Vnde alterum luctet mysterium, quod Zorobabel erat princeps Israeli. nam vices Dei in populo gerebat. Solet dici, hunc locum ab Authore desumptum ex Aggæo, & Zacharia. At credo *Aggæi 2.* loca Zachariæ & Aggæi in sensu literæ de *Zach. 3. 4.* Christo dici: non aded de Zorobabele. Altera Zorobabelis laus est, quod cum Iesu filio Sacerdotis Iosedec ædificarit, & exaltarit templum sanctum. Hanc historiam habes apud Esdram, Aggæum, Zachariam. Quod *Aggæi 2.* autem ait, Domino paratum in gl. semp. habet priorem sensum, templum illud fuisse Christo paratum, vt in ipsum introiret, & suo introitu gloriam æternam illi donaret. gloria enim illius templi semper erit, quod in medio eius suscepimus misericordiam Dei. Ided enim ait Aggæus, magna erit *Psal. 47.* gloria domus istius nouissimæ plus quàm primæ. Alter sensus est: Illud templum ita ædificari, fuit gloria æterna Dei, qui repugnantibus vndique hostibus templum ab-soluit.

Nehemias.

Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euersos, & stare fecit portas & seras, qui erexit domos nostras. Hanc historiam habes Nehem. 3. Sensus est: Et memoria Nehem. 3. in multa tempora durabit: vt qui tanto suo sumptu muros Ierosolymæ ædificarit, &c.

Enoch.

10 *Nemo natus est in terra. qualis Enoch: Nam & ipse receptus est à terra.* Intellige, si placet, neminem natum, vt Enoch s. ante diluuium. cuius signum fuit, quia ante diluuium neminem secum rapuit Deus in paradysum, nisi Enoch. at postea etiam Elias est à terra in paradysum receptus, vt simul esset cum Enoch. vide quæ diximus suprâ de Enoch. c. 44.

Ecclesi 44.

Ioseph.

II *Et Ioseph, qui natus est homo, princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, stabilimentum populi: & ossa ipsius visitata sunt, & post mortem prophetauerunt.* Video doctis placere, vt iungatur homo, & princeps. & sit sensus: Ioseph natus est, vt esset princeps fratrum. Forasan verò est alius sensus: s. Ioseph è natiuitate fuit homo. id est, ferè vt natus est, cœpit esse vir. Nam cum 16. annorũ esset, iam somnia prophetica habebat: vt in Genesi habetur, iam etiam puer abhorruit dominæ amplexus. Secũda laus, quòd fuerit princeps fratrum. Nam fratres eius, proni eum adorauerunt, dicentes: Serui tui sumus. Tertia laus, quòd fuerit firmamētum gentis. Nam paut omnem gentem patris sui in Agypto: nõ solũm, patre viuo, sed etiam defuncto. Ipso fratribus dicente, Ego pascam vos & paruulos vestros. Quarta laus, quòd fuerit fratrum rector. Nam eos constituit in optimo Agypti loco, & curam eorũ semper habuit. ita in Genesi. Quinta laus, quòd fue-

Genesi 37.

Genesi vlt.

Eodem,

Genesi 48.

fue-

fuerit stabilimentum populi. nam pane, quem in cellarijs referuauit, Agyptum à misera fame per septem annos liberauit. *h. Genesi 44.* historia nota est. Sexta laus, quòd ossa eius visitata sunt. Nam cum Iudæi egrederentur de Agypto, ossa Iosephi transtulerunt in Iudeam, vt ipse mandauerat olim. Fuit autem *Genesi vlt.* visitatio Diuina, auferre ossa ex gente impia, & trāsferre in terram sanctam, cum Abraham, Isaac, Iacob, &c. Septima laus, quòd eius ossa prophetarunt. Scio quibusdam placere, ideo ossa prophetasse, quia indicarunt Iosephum fuisse verum prophetam, cum dixit, Post mortem meam Deus visitabit vos. & infrâ, asportate ossa mea vobiscum de loco isto. Ego tamen credo, ideo ossa prophetasse, quia aliquod miraculum Deus in eis operatus est, aliquè mortuum viuificando, aut languidum sanando: vt suprâ de ossibus Elisæi dictum est. *Ecclesi 48.*

Seth, Sem, Adam.

Seth, & Sem apud homines gloriosi ad epti sunt: & super omnem animam in origine Adam. Adam genuit impium Cain, ac ideo inglorium. genuit item pium Abel, cui occiso successit Seth in pietate: ab eorũ pij omnes duxerunt originem. ideo Eua dixit, Posuit mihi Deus semen pro Abel. s. pium pro pio. & ideo etiam Enos, filius Seth, cœpit inuocare nomen Domini: vt bonus filius boni parentis. gloriam hanc igitur habet Seth, quòd sit piorum pater, ante diluuium. Similiter, Noe genuit tres filios: sed pater piorum, &

12

Genesi 4.

Eodem,

Abulensis. Hebrææ gentis fuit Sem. quem fuisse Melchisedech, quidam dicunt in c.6. Genes. Eandem igitur gloriam inter Hebræos adepti sunt Seth, & Sem. s. quod ab eis pietas emanarit, à Seth, ante diluuiū: à Sem, post ipsum. At super omnem animam habuit gloriam Adam in origine mundi. fuit enim constitutus super omnia opera Dei: fuit sapien- tior omnibus: fuit pater tandem omnium: cuius laudes audiuimus supra c.17.

Eclis 17.

CAPVT L.

Laudatur Simon Summus Sacerdos.

IMON Onia filius, Sacerdos magnus, qui in vita suffulsi domum, & in diebus suis corroborauit templum.

Caue credas hūc Simonem, de quo hoc cap. mentio habetur, esse illum de quo traditur 2. Machab.3. Hic enim fuit patris proditor: & Oniæ non filius, sed acerrimus hostis, vt 2. Mach. habetur. ¶ Iam Onias pater Simonis (de quo tractamus) non est Onias ille Simonis inimicus, de quo nunc dicebam. Nam Onias Simonis hostis, occisus est tempore Antiochi Epiphani: & ei successit in pontificatu non Simon filius, sed Menelaus dicti Oniæ frater. ita 2. Machab. At nostro Oniæ, successit Simon filius, vt hic habemus. Rursum, Onias de quo in Machabæis agitur, est posterior Authore nostro: at Onias pater

Simo-

Simonis, de quo Author agit, est eo prior. vide hæc in tabulis Lucidi. ¶ Tu nunc attende. Onias priscus pater Simonis prisci, de quo nunc tradit Author, Sacerdos est vi- uente Alexandro Magno, & Ptolemæo Lagi, qui cladem intulit Iudæis. functus est Sacer- dotio annis 27. Ei successit filius Simon fan- ctus, de quo nunc agimus, qui vixit in Pon- tificatu annis 23. Huic successit Eleazarus annis 20. qui Ptolemæo Philadelpho Biblia transferenda curauit: ita Iosephus lib. 12. *Ioseph. lib. 12. ant. sequit. c. 2.* Eleazaro successit Manasses, non eius filius, sed patruus. frater s. Oniæ prisci. fungitur Manasses Sacerdotio annis 27. Ei succedit Onias Pontifex, qui erat Simonis sancti fi- lius. Fuit hic Onias temporibus Ptolemæi Euergetis, & Philopatoris. nam, vt Lucidus *Lucidus.* ait, vixit pontifex annis 39. Successit huic Oniæ pusillanimo, & auaro (vt Iosephus ait) Simon filius. Cui defuncto tertius Oni- as successit vir sanctissimus, de quo in Machab. agitur. Cui successit Onias quartus, vt *Mach. 1. cap. ait Iosephus.* ¶ Ergo rem ita accipe: Onias 12. & lib. 2. priscus Pontifex est sub Alexandro, & Ptole- *c. 3. & 15. Iosephus lib. 13. ant. cap. 6.* mæo Lagi filio, eius successore. Simon iustus Oniæ filius, sub eodem Ptolemæo est, & sub eius successore Philadelpho. sub quo felici- ore sunt fortuna vsi Iudæi: ac ideo potuit Si- mon (de quo hic agimus) ea opera exhibuisse, quæ hoc loco dicuntur. Eius Simonis tempo- re, fuit Iesus Author noster. filius Sirach. qui, vt oculatus testis, de eo scribit. Ptolemæo Philadelpho (qui regnauit 39. annis, vt ait Iosephus.

*2. Mach. 3. 4.**2. Mach. 4.**2. Mach. 4.*

Lib. 12. ant. 6.2. Iosephus) successit Ptolemæus Euerges. cuius regni anno 38. venit nepos Auctoris nostri in Aegyptum, & librum aui sui (quem nos Ecclesiasticum dicimus) ex Hebræo in Græcum idioma traduxit. Quo tempore Pontifex erat, vt videtur, Onias secundus: non sanctus, sed auarus. postea vixit sanctus Onias, de quo 2. Machab. Iam ad literam. Simon priscus suffulsi domum, & corroborauit templum. Scribit Iosephus, Ptolemæum Lagi (quo tempore erat Pontifex priscus Onias) dolo Ierosolymam ingressum, Iudæos in Aegyptum captiuos abduxisse. Credibile igitur est, fabricam etiam templi quassasse, quam à Simone Oniæ filio reparatam, Ecclesiasticus docet.

Lib. 12. ant. 6.2.

2 *Templi etiam altitudo ab ipso fundata est, duplex ædificatio & excelsi parietes templi.* Prior pars literæ docet, templum ante Simonem fuisse humile, & ab ipso fuisse altius ædificatum: altera pars docet, super ipso templo fuisse ædificium aliud extructum. Vt hoc ædificium (quod domus thesaurorum vocabatur) & templum, esset duplex ædificatio, vt olim Salomon ædificauerat. ad quam rem necessarij erant excelsi parietes templi, quos Simon ædificauit.

3 *In diebus ipsius remanuerunt putei aquarum, & quasi mare adimpleti sunt supra modum.* Docet hæc litera, nimis à Græca diuersa, puteos Ierosolymæ imminutos aquis, videlicet, quia eorum aquæductus, operâ Ptolemæi, erant confracti, ac ita aquis defecti. Indu-

striâ

striâ verò huius Simonis remanuerunt aquæ, (siquiductibus restitutis) ac ideo putei aquas resumpserunt supra modum. de his puteis & aqueductibus ab Ezechia factis, vide supra. Græca sic habent: In diebus ipsius diminuti sunt putei aquarum. æs, tanquam maris supra modum. id est, In diebus ipsius deerant aquæ puteorum: sed ipse eas restituit. vbi insumpsit æs vt mare. tantæ fuerunt expensæ, in illorum puteorum reparatione. *Qui curauit gentem suam, & liberauit eam à perditione.* Ptolemæus Lagi filius contriuit gentem Iudæam: sed postea fuit in eos benignior. Credo ego id factum autoritate & diligentia huius Pontificis Simonis. quod Auctor voluit docere, cum docet Simonem liberasse gentem Iudæam à perditione, quâ eam Ptolemæus perdiderat.

4 *Qui præualuit amplificare civitatem. Qui adeptus est gloriam in conuersatione gentis: & ingressum domus, & atrij, amplificauit.* Muri Ierosolymæ per Nehemiam ædificati sunt: at postea crescente Iudæorum numero, ciuitas angusta tot ciuibus erat. Igitur Simon, fortasse ex munificentia Ptolemæi (quem sibi conciliauit) fecit vt Ierosolyma ambitu maiori gauderet. Id primò docet Auctor noster. docet item, Simonem fuisse benignum, & familiarem suæ genti. quâ causa erat inter Iudæos gloriosus. Tertio docet, eum ampliore & ornatiore fecisse ingressum tum templi, tum atrij. Quale verò fuerit Atrium templi, lege in Biblijs Philippi Regis. Credo

do merr.

do mentionē hic esse de atrio Sacerdotum, quod primum Templo adiacebat & ipsum circumdabat.

3 *Quasi stella matutina* (id est, Luciferus) in medio nebula. (id est, inter nebulas emicans) *Et quasi luna plena in diebus suis lucet. Et quasi Sol resfulgens, sic ille effulsit in templo Dei. Quasi arcus resfulgens inter nebulas gloriae.* (id est, quas lux fecit fulgidas, & gloriosas) *& quasi flos rosarum in diebus vernis.* (cūm s. rosæ pulcherrimæ prodeunt.) *Et quasi lilia que sunt in transitu aquæ. Et quasi thus* (s. planta, quæ thus profert incisa) *redolens in diebus æstatis. Quasi ignis resfulgens,* (s. cūm noctu flamma in altum se profert) *& quasi thus ardens in igne. Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso. Quasi oliua pullulans, & cypressus in altum se extollens.* Per calamitatem, quam Iudæis Ptolemæus Lagi inflixit, videbantur Iudæi in nocte, & densis tenebris versari. At Simon hic tanta sanctitate, prudentia, & doctrina refulsit, vt similis esset Lucifero, Lunæ, Soli, in cælis: & similis esset arcui in aere: & in terra, rosis, lilijs, & arbori thuris, quæ thus reddit in diebus æstatis, circa ortum Canis, vt Plinius docet. Item similis ignis flammæ, se in altum efferenti, quæ aded pulchra est: & thuri in igne, aded sacro, adedq; odorato. Item similis aureo vasi, non vacuato, sed solido, & omni pretioso lapide exornato. Demum similis fuit oliuæ, quæ charitatem erga proximos in oleo figurat: & cupressu, quæ con-

Plin. lib. 12.
cap. 14.

templationem & charitatē erga Deum erectam, sua proceritate & rectitudine in cælu, ostendit. ¶ Habet Pontifex speculum, in quo videat, qualem se prestare debeat. s. tam benignum, & purum quàm sunt Lucifer, Luna, Sol, tam in se pura, tam erga nos benigna. Iam vt arcus admonet Deum ferderis sui, ne terram diluuiō perdat: ita Pontifex aded sanctus sit, vt Deum admoneat, ne peccatores pœnis inferni condēnet. Tertio, vt rosæ, lilia, & arbor Sabzæ, tam sunt odorata: ita Pōtifex, Christi sit bonus odor. 2. Cor. 2. Quarto, vt ignis ardet, & purificat: ita zelus Pontificis ardeat, & sordes depellat. Quinto, vt thus olet in igne: ita ille in persecutiōne. Sexto, sit vas aureum charitate, solidum humilitate, ornatum omnibus gemmis. s. omnibus virtutibus. Septimo, sit oliua in misericordia, cupressus in mētis erectione.

In accipiēdo ipsum stolam gloriae, & vestiri eum consummatione virtutis. In ascensu altaris sancti, gloriam dedit sancti tatis amictum. id est, Cūm Simon accipiebat stolā gloriosam, (de qua supra c. 45.) & cūm vestiebatur mitrā, in qua erat lamina, cui cōsummatissima virtus (s. nomen Dei) erat insculptum, & reliquis vestibus sacerdotalibus, ac ita in altare sanctū ascendebat, totum illum amictum sanctissimum, reddebat gloriosum. Aded enim ille maiestate pollebat, vt ornamenta sanctissima, suo decore redderet gloriosiora. Sicut Paulus ait, se illuminasse Euangelium. sua enim & vita & eruditione illud reddebat illustre. Ephes. 3. 6. 2. Cor. 4. 6.

7

In accipiendo autem partes de manu Sacerdotum, & ipse stans iuxta aram: circa illum corona fratrum, & quasi plantatio cedri in monte Libano, sic circa illum steterunt quasi rami palmae, & omnes filij Aaron in gloria sua. id est, Cùm acciperet partes, seu membra animalium, (vt ea Domino sacrificaret) & ipse staret iuxta aram, circa illum erat corona fratrum, (minorum s. Sacerdotum) qui Simonem circundabant, veluti cedri minores circundant cedrum maiorem, in monte Libano: & veluti rami palme, qui circundant ramos, è medio palme sursum ascendentem. Erant, inquit, tunc filij Aaron, s. Sacerdotes & Leuitæ, ornatu gloriofis ornamentis. ¶ Partes de quibus hoc loco fit mentio, existimo esse adipem animalis, qui erat super vitalia: & reticulum iecoris, duos renuculos, cum aruinulis suis. hæc enim adolebat Domino Summus Sacerdos, vt habes Leuit. 8. Aliqui intelligunt per partes, armum, & pectusculum animalis. sed hæc Sacerdos non accipiebat de manu sacerdotum, sed de manu eorum qui immolabant, vt Leuit. 7. habetur. Fortasse etiam partes & membra sunt, quæ detracta pelle, super strue ignis Domino adolebantur, vt habes Leuit. 1.

Leuit. 8.

Leuit. 7.

Leuit. 1.

8

Oblatio autem Domini in manibus ipsorum, coram omni Synagoga Israel. Et consummatione fungens in ara, amplificare oblationem excelsi regis, porrexit manum suam in libatione, libauit de sanguine vuae. Effudit in fundamento altaris odorem

Diuisi

Diuinum excelsi principi. Lege Leuit. 9. vnde ^{Leuit. 9.} intelligitur, quod cùm summus Pontifex offerebat Domino holocaustum, tollebant Sacerdotes vniuersam oblationem. s. vitulum, arietem, pro Pontifice: hircum verò, vitulum, agnum, bouem, & ouem pro populo, adstante omni Synagoga & cœtu Israelis. Tunc Pontifex ad aram immolabat vitulum, & hircum, & offerebat inde holocaustum, quod (vt credo) hoc loco vocatur cōsummatio: porrigebatq; manum ad crateram vini, vnde libabat. Tum demum ad basim altaris sanguinè vituli, & hirci fundebat, in odorem suauissimum Domino. Hæc, inquit Author, præstitit Simon. Nam Sacerdotes tenebāt manibus vitulos, & hircos (qui erant oblatio Domini) astāte omni plebe. Tunc Simon holocaustū & consumptionem faciēs, vt amplissimam redderet eam oblationē, quam Deo Regi excelsi offerebat, porrexit manū ad crateram, & libauit è sanguine vuae, s. ex vino. Iuxta illud, ^{Deut. 32.} Et sanguinem vuae biberet meracissimum. Demum Simon (iuxta quosdam) vinum effudit in basim altaris, in odorem Deo suauem, vt in lib. Num. habetur. Sed quia non ^{Num. 15.} memini alicubi vinū effundi in altaris basim, sed sanguinem: ideo credo sanguinem effusum à Simone. quā re completū est eius sacrificium. ¶ Rursus volunt aliqui, fungis consumptionem, esse, absoluere oblationem. s. fit sanè. Sed melior videtur dictus sensus de holocausto. Nec enim finiebat Sacer-

Bbb dos

dos munus suum, cum libabat e vino. mus:
ta enim restabant, quæ Author subdit.

9 Tunc exclamauerunt filij Aaron, in tubis ductilibus sonuerunt: & auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram Domino. id est, cum effudie Simon super altaris basim, cœperunt canere cantores, qui erant Leuitæ: cœperunt etiam ductiles tubæ (quales nostræ sunt) sonare: & longius hic sonus auditus est, adeo, ut eius harmoniæ perstaret inter Iudæos memoria, cum hæc Author scriberet. Erat porro mos Iudæis in huiusmodi celebritate templum, centum viginti tubis cecinerunt, & innumeris alijs musicis instrumentis. Tempore etiam Ezechie canebant organis: & tempore Iosifæ cantores stant in ordine suo.

2. Paral. 5.

2. Paral. 20.

2. Paral. 35.

10 Tunc omnis populus simul properauerunt, & ceciderunt in faciem super terram, adorare Dominum Deum suum, & dare preces omnipotenti Deo excelso. Ex Daniele habemus, quod cum in sacrificio musica instrumenta sonabant, populus se prosternebat adoraturus, & oraturus. Ita nunc musicis instrumentis concrepantibus, cuncti se deiciebant in terram, adorantes Deum, & pro se deprecantes.

Dan. 3.

11 Et amplificauerunt psallentes in vocibus suis, & in magna domo auctus est sonus, suauitatis plenus. id est, Cantores, & qui psallebant, perdurarunt in suo concentu: & quia domus erat ampla, & fornicata, augebatur dulcis sonus
in ea.

in ea. augēt enim fornicatæ testudines sonū.

Et rogauit populus Dominum excelsum in prece, vsque dum perfectus est honor Domini, & munus suum (supple Sacerdotes) perfecerunt. id est, Non defuit populus ab oratione sua, quousque omnia Sacerdotes absoluerent.

Tunc descendens, manus suas extulit in omnem congregationem filiorum Israel, dare gloriam Deo à labijs suis, & in nomine ipsius gloriarī: & iterauit orationem suam, volens ostendere virtutem Dei. Ascenderat Simon ad altare: peracta igitur immolatione, descendit. Quæ sequitur, iudicio meo, explicatur ex more Iudæorum, quem Salomon seruasse habes lib. 3. Reg. vbi stans ille ante altare, expandit manus in cælum, & benedixit populo. Benedictio verò erat, Deum exaltare, & fidelem in promissis ostendere. Tum flexit vtrunque genu, & felicia populo à Deo impetrare contendit: simul Diuinam laudans potentiam, quæ posset cuncta, quæ vellet. Ad eum modum Simon fecit. Nam conuersus ad congregationem, quæ in atrijs stabat intenta, extulit in cælum manus, labijs suis dans gloriam Deo, & in nomine eius exultans, quod tanta beneficia ab eo accepisset. Tunc conuersus ad altare iterum, orationem coram Domino fudit pro felicitate Israelis, ostendens à Deo felicitatem dependere. ¶ Scio quosdā dicere, Simonē benedixisse populo, in modum crucis manus tendēdo. s. sursum, deorsum, & ad latera duo. Quod posset firmari ex

Genes. 49. benedictione, quâ Iacob Iosepho benedixit, s. benedictionibus celi desuper, & abyssi iacentis deorsum, & benedictionibus vberû.

14 *Et plus orauit Deum omnium, qui magna fecit in omni terra: Qui auxit dies nostros à ventre matris nostræ. Et fecit nobiscum secundum suam misericordiam.* id est, Non perfunctoriè Simon orauit, sed plus, id est, diu perstitit orans Deum. Orationis porrò summa erat, recensere magnalia, quæ per omnem terram Deus facit: speciatim quomodo Iudæos in eum statum ex ventre Saræ prouexerit, & quot eos beneficijs affecerit: vt inde gradum faceret ad eadem beneficia populo petenda.

15 *Det nobis iucunditatem cordis, & fieri pacem in diebus nostris in Israel per dies sempiternos: credere Israel nobiscum esse Dei misericordiam, vt liberet nos in diebus suis.* Vt Simon precatus est felicitia populo: ita precatur Author, primùm, vt Deus det iucunditatè cordis. quâ re comprehendit felicitatem priuatam. cùm enim corde lætus sum, felix sum. Nam & Paulus ait, Gaudete in Domino semper: iterum dico gaudete. Secundò, vt det pacem in diebus nostris, & semper. quæ est felicitas publica. Nam pax est status omnium bonorum. Tertio speciatim petit, vt Israel credat, sibi Dei misericordiam adesse. si enim id vt debet, credat, habebit liberationem ab hostibus, per omnes dies, quibus vixerit Deus. Quod Deus præstitit, non extinguens gentem Iudæam vsque ad Christum: per quem meli-

Philip. 4.

Iohan. 8. meliùs liberati, verè liberi sunt per omnem æternitatè. de spiritualibus Iudæis loquor. non enim qui in manifesto, Iudæus: nec quæ in carne, circuncisio. *Rom. 2.*

Duas gentes odit anima mea: tertia autem non est gens quam oderim. Qui sedent in monte Seir: & Philisthym: & stultus pulvis qui habitat in Sichimis. Dixit laudes Maiorum suorum: nunc subdit, quas nationes odio prosequatur. & ita intellige: Duas gentes odit anima mea, s. Idumæos, qui habitant in Seir: Philistæos, qui oras incolunt Palæstinæ ad mare. Tertia autem natio, quam oderim, non est gens: id est, non est digna gentis nomine. hi sunt Sichimitæ. ¶ Scito has tres nationes fuisse limitaneas Iudæis. Nam Idumæi, sunt eis vicini à Meridie: Philistæi, ab Occidente: Sichimitæ & Samaritani, à Septentrione. Ab his vicinis innumeris cladibus & interuentionibus sunt affecti Iudæi, vt lib. Reg. ostendunt. Meritò igitur eos oderât Iudæi. ¶ Speciatim verò Sicheim erat structa iuxta montem Garizim: in quo Sichimitæ ædificauerunt templum Ierosolymitano emulom, contra legem Dei, mandatis in solo templo Ierosolymitano sibi velle sacrificari. Stulti igitur erant Sichimitæ, aliud templum ædificantes. speciatim, quia scelerati quique ex Iudæis transfugæ fiebant ad Sichimitas. Erant igitur Sichimitæ, velut hæretici nostri, qui exeunt ex nobis, cùm non sint ex nobis. Erant Philistæi sicut Saraceni nunc hostes Ecclesiæ intestini. Erant Idumæi sicut sunt nunc

Iosephus lib.

11. ant. c. vlt.

Exod. 21.

1. Iohan. 2.

Iudæi. Lege Rabanum. Quòd si interitis oculos conijcias, videbitur tibi Idumæus, maior natu quàm Iacob, mundum significare. Philisthijm planè significant dæmones: Sichimitæ carnem nostram repræsentant. Hi sunt veri hostes Ecclesiæ.

Conclusio Authoris.

17 *Doctrinam Sapientia & disciplina scripsit in codice isto Iesus, filius Sirach, Ierosolymita, qui renouauit Sapientiam de corde suo. Beatus qui in istis versatur bonus: qui ponit illa in corde suo, sapiens erit semper. Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit: quia lux Dei vestigium eius est.* Paulus subsignat Epistolas suas nomine suo, vt eis pondus & auctoritatem conciliet: ita & subsignat librum suum Author, dicens: Eruditionem hanc, tam pro magistris, quàm pro discipulis, ego Iesus scripsi, qui ex corde meo renouaui Salomonis Sapientiam iam exolescentem. Beatus qui hunc librum facit sibi familiarem. Nam & sapiens erit semper: & opere præstans, erit prosper & felix. Habet enim liber quomodo in quouis negotio, quouis aget. Sciat ergo qui hæc egerit, quòd vestigium suum, & gressus sui sunt lux Dei. Nam Iesus non hæc ex suo capite, sed ex luce Dei scripsit. Ergo qui hæc fecerit, lucem Dei operatur. Non ambulat in tenebris, sed habet

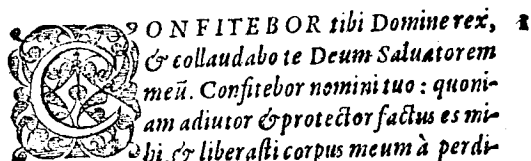
lumen vitæ.

CA.

CAPVT LI.

Authoris vita in laudem Dei.

Oratio Iesu, filij Sirach.

CONFITEBOR tibi Domine rex, & collaudabo te Deum Saluatorem meum. Confitebor nomini tuo: quoniam adiutor & protector factus es mihi, & liberaſti corpus meum à perditione, à laqueo lingua iniqua, & à labijs operantium mendacium, & in conspectu astantium factus es mihi adiutor. Cecinit Author laudes maiorum suorum: nunc canit suas, ex quibus Dei laudes effulgent. Quas canere Ecclesia potest, cum se ab aliqua graui calamitate ereptam videt. Canere etiam quiuis poterit, cum à peccatis, & inferno se liberum sentit. vt verò Authorem intelligas, lege Iosephum, ex quo habemus, quòd Prolemæus Lagi filius (qui falsò Soter, id est, Seruator dictus est) Ierosolymam nihil tale opinatè dolo cepit: Iudæos inde captiuos abduxit: & qui remanserant, grauior afflixit. Huius Soteris tempore fuit Simon, & Author noster, vt in Prolegomenis huius libri dixi, & supra c. 50. Ergo probabilissimum est, Authorem nostrum (vt ipse ait) virum Ierosolymitam: & (vt videtur) virum principem: certè magni ex Sapientia nominis, huic cladi Ierosolymitanæ interfuisse. Cum igitur

Bbb 4 in

2. T. beff. 716.

Lib. 12. c. 1.

Ecclesi 50.

Ecclesi 50. fine.

in miseranda clade illa multi Iudei occiderentur, maximè viri nobiles, & sapientes, (qualis Author erat) credèdum est, & ipsum ad necem cum alijs quæsitum, & ex gladijs, ignibus, & tormentis (quibus Ierololyma conflagrabat) ereptum ope Diuina. Hanc suam ereptionem bonus vir canit. Et hoc argumentò lector non capitofus euincerur, vt credat Authorem fuisse tempore huius Soteris. nullus enim alius rex per ea tempora cladem intulit Iudæis. Et per hæc quæ diximus multa lux illata est bonæ parti huius capitæ. *Liberasti corpus meum à perditione. s. quam Ptolemæus Ierololymitanis inferebat. A laqueo lingue iniquæ. credèdum est aliquem delatorem detulisse Ptolemæo, vbi Author lateret, vt inde abduceretur ad pœnam: & cõtra eum mendacia fuisse conficta. idèd ait, à labijs operantium mendacium. Et in conspectu astantium factus es mihi adiutor. Credo Authorem coram Ptolemæo, & ducibus eius adductum, mendacia contra se audiuisse: sed eum in tam ancipiti causa orantem, Deus adiuuit, ne occideretur.*

2. *Et liberasti me secundum multitudinem misericordie nominis tui, à rugientibus præparatis ad esca.* 2. *de manibus quærentium animam meam, 3. & de portis tribulationum quæ circumdederunt me: 4. à pressura flammæ quæ circumdedit me, & in medio ignis non sum estuauis. 5. de altitudine ventris inferi, 6. & à lingua coinquinata, 7. & à verbo mendacij, 8. à rege iniquo, 9. & à lingua iniusta.* Attende lector Autho-

Authorem dicere, secūdum multitudinem misericordie nominis tui. Nomen Dei esse Filium Dei, nemo nescit. Dicente Christo, Pater clarifica nomen tuum. id est, filium *Iohas. 12.* tuum. Ergo Author vendicat suam liberationem Filio Dei, secundum cuius misericordiam liberatum se dicit. Credes hunc esse sensum loci huius, cum infra audieris quàm apertam mentionem Author fecerit de Filio Dei. Ergo liberatus est à rugientibus. s. ab optantibus eius necem, vt eius facultates deuorarent. 2. de manibus quærentium animam meam, id est, de manu hostiũ, eius occisionem molientibus. 3. de portis trib. Portas vocant Iudæi Iudicia. nam in portis solebant iudices iudicia ferre. Ergo Author ereptus est à Iudicibus, eius necem ordientibus. 4. à pressura flammæ. Quid obstat intelligere, Iudicis sententiã Authorem in rogam flammantem fuisse proiectum, vt olim fuere iuuenes Hebræi in ignem Babylonico coniecti: & inde, vt hi, fuisse à Deo liberatum? 5. de altitudine ventris inferi. id est, de media morte sum ereptus. si enim in medium ignem missus est, planè ereptus de ventre mortis, dicitur. vbi alludit ad Ionam de ventre ceti liberatum. 6. à lingua coinquinata. credo linguas has fuisse testes iuratos in mortem Authoris. & credo eum allusisse ad Susannam, è falsis linguis vindicatum. 7. à verbo mendacij. forsan falsos accusatores intelligit. 8. à rege iniquo. Qui historias nouit Hebræas, necessariò dicet,

cet, hunc iniquum regem fuisse Soterem. Si-
quidem ante Euergetem (sub quo nepos
Authoris in Aegyptum venit) nullus rex
Ierosolymæ nocuit, nisi hic Soter. Viuebant
enim Iudæi sub patrocinio Perfarum, qui
vsque ad Alexandrum (cui successit Soter)
erant orbis monarchæ. Liberatus est igitur
Author ab hoc Sotere, in eius mortem, vt
videtur, incenso. 9. à lingua iniusta astan-
tium Regi, & eum ad Authoris mortem in-
flammantium.

3 *Laudabit vsque ad mortem anima mea Domi-
num, & vita mea appropinquans erat in inferno
deorsum. Circundederunt me vndique, & non erat
qui adiuuaret. Respicens eram in adiutorium ho-
minum, & non erat. Memoratus sum misericordia
tua Domine, & cooperationis tua, que à seculo
sunt. quoniam eruis sustinentes te Domine, & libe-
ras eos de manibus gentium.* Id est, Pro hoc be-
neficio, vsque ad mortem lingua mea tua
laude calefcet. quia iam iam appropinqua-
bam inferno, seu limbo, quod tunc pij de-
scendebant: & cum carerem humano prz-
sidio, memor fui tuæ misericordiæ, & quo-
modo cooperaris patientibus. s. quia illis
patientibus, tu liberationem eorum opera-
ris. Quid ex ea memoria misericordiæ se-
quutum est, audi. *Exaltasti super terram habi-
tationem meam.* Id est, Non passus es, vt in se-
pùlchro corpus, & in limbo animus habi-
taret: non depressisti sub terra habitatio-
nem meam: sed voluisti, vt super terra &

tor-

tormentis & morte exaltatus habitarem,
etiam vt exaltati habitare solent.

Pro morte defluente deprecatus sum. Inuocaui 4.
*Dominum Patrem Domini mei, vt non derelinquat
me in die tribulationis mee, & in tempore superbo-
rum sine adiutorio. Laudabo nomen tuum assidue,
& collaudabo illud in confessione, & exaudita est
oratio mea.* Id est, Deprecatus sum, ne rapcerer
vorticibus mortis in me defluentis, pro qua
re inuocaui Dominum Patrem Domini mei.
Vides ne illustre testimonium Patris & Fi-
lij. Quale est illud, Dixit Dominus Domi- *psal. 109.*
no meo? &, Dominus dixit ad me, Filius *psal. 2.*
meus es tu. &, Deus iudicium tuum Regi *1 sal. 70.*
da, & iustitiam tuam Filio Regis. Vides ne
quam rectè est à me explicatum caput 1. &
24. de Sapientia, quæ Filius Dei est. Ergo
quem Author cap. 1 & 24. vocauit Sapienti-
am, nunc vocat Filium Dei, & Dominum su-
um. Hunc expectant Iudæi Messiam ventu-
rum: nos Christiani Christum vocamus, &
adoramus. Inuocaui, inquit, Patrem Domi-
ni mei, eum assidue laudo, & laudabo, ex-
audita enim fuit oratio mea. Tantum est
Deum orare, quatenus Pater est: tantum va-
let apud Patrem memoria Filij. Plus valet
mentio Patris, quam omnipotentis, omni-
scientis, & c. Amat enim Pater Filium. Ideo
Ecclesia à Filio instituta, Patrem per Filium
deprecatur. Si quæris huius orationis effe-
ctum: audi. *Liberasti me de perditione, & eruisti
me de tempore iniquo.* Tempus tribulationis,
quam

Genes. 47.
Matth. 6.

quam Ptolemæus exercebat, vocatur tempus iniquum. vt illud, Tempus vitæ mex. 130. annorum : parui & mali. & illud, Sufficit diei malitia sua, id est, tribulatio sua. & Redimentes tempus, quoniã dies mali sunt. *Propterea confitebor, & laudem dicam tibi, & benedicam nomini Domini.* Conclusio est orationis Authoris. Sed nota, non solum laudat Deum, sed etiam laudes dicit Nomini Domini, qui est Filius Dei : vt supra annot. 2. dixi.

SECUNDA PARS.

Docet Author se accepisse Sapientiam à Deo.

5 **C**um adhuc iunior sum, priusquam oberrarem, quæsiui Sapientiam palam in oratione mea. Ante tempus, postulabam pro illa : & vsque in nouissimis inquiram eam. Et florebit tanquam præcox vua. Priusquam oberrarem, id est, priusquam errores adolescentiæ admitterem, quæ grandis est Authoris laus. Nam nihil habuit adhuc puer antiquius, quàm quærere Sapientiam, Salomonis exemplo. Vtinam hæc esset filiorum Christianorum institutio : vt primum omnium Sapientiam quærerent. Et hoc ipsum est, ante tempus quærere. Videtur enim nobis, tunc tempus maturum esse quærendæ Sapientiæ, cum nos maturuimus. ante hoc igitur tempus quæsiuit ille Sapientiam. Illud verò, quæsiui palam, explicatur ex litera Græca quæ habet, quæ-

quæsiui ante templum, id est, in porticu Salomonis : vbi multitudo erat foris orans : non enim in sancta intrabant, nisi sacerdotes. Demum illud, florebit, Tempus pro tempore sumitur. id est, floruit Sapientia mihi, nec floruit modò : sed facta est præcox vua mihi. veniens scilicet ante commune tempus. Ergo Sapientia nouit ante tempus inuocata venire. Ergo Sapientia non modò est panis vitæ & intellectus : neque solum est aqua salutaris : neque solum est vinum, quod nobis illa miscet : est etiam mustum feruens in vua. Nam Spiritus sanctus mustum dicitur solet. dicitur ergo etiam Sapientia mustum, & præcox vua. Iure igitur subdit. *Latatum est cor meum in ea.* scilicet quia vinum lætificat cor hominis. verè enim dixit Salomon, *Lætatus sum in omnibus : quoniam antecederat me Sapientia ista.* Quia verò, qui multum bibunt vini, solent dubijs gressibus ambulare, quod ista Sapientia minimè facit, ideo subditur : *Ambulauit pes meus iter rectum.* id est, non variari pedes, vt ebrii : sed contra Sapientia gressus meos fecit rectos. Idem loquendi modus fuit Dauidi dicenti, *Calix meus inebrians, quàm præclarus est.* non est, inquit, turbidus, nec, vt aliud vinum, turbat : sed præclarus est, claritatem animo tribuens.

A iuuentute mea inuestigabam eam. Inclinaui modicè aurem meam, & excepi illam. Multam inueni in me ipso Sapientiam, & multum profeci in ea. Dami mihi Sapientiam, dabo gloriam. Iterum dicit

Lnc. 1.
Hebr. 9.

Ecclesi 15.

Eodem.

Prover. 9.

Actor. 2.

Sap. 7.

Psal. 22.

Sap. 8.

dicit se à puero Sapiētiā inuestigasse, ad similitudinē Salomonis : qui cūm puer esset ingeniosus, & bonus, circumibat, Sapiētiā quārens. Deus autem minime surdus, annuit votis. Inclinaui (inquit) modicē aurem, Deo Sapiētiā infundenti, & excepi Sapiētiā illustrissimū donum. ¶ Ergo cūm Sapiētiā infunditur, oculi intellectus lumine diuino illustrantur, & auris voces Diuinas audit. Excepi, inquit, quam Deus non parca manu Sapiētiā infudit. Inueni enim in me multā Sapiētiā. quam non in sudario abscondi, sed versans eam, multum etiā in ea profeci. Sicut Christus Dominus, qui proficiebat ætate, & Sapiētiā coram Deo, & hominibus. Quia verō Sapiētiā donum Dei est, (licet etiā proficere in ea sit labor humanus) totā gloriā tamen Deo noster Author adscribit, ideo dicit, Danti mihi Sapiētiā, dabo gloriā. ¶ Nota verbum illud, modicē. Nam in Sapiētiā infusione non est necesse intellectum nostrū nimis laborare. modicum attendit, & infusam Sapiētiā excipit.

7

Consiliatus sum enim vt facerem illam : Zelatus sum bonum, & non confundar. Colluctatus est anima mea in illa. & in faciendo eā confirmatus sum. Id est, Postquam Sapiētiā excepi, & admirās eius pulchritudinē attonitus constiti, consiliū id excepi, vt facerem quod illa iuberet : exarsi igitur in amorem boni ac honesti. scio propterea quōd verecūdiā nūquam afficiar. sequendo s. quod illa facere iubet.

Luc. 19.

Luc. 2.

iubet. Iuxta illud, Da mihi Sapiētiā vt sciam, quid acceptum sit coram te. Adnisus ergo sum, contēdi, velut luctans pro virili : & dum facio, dum laboro, & nitor, confirmor. ¶ Habes primū, etiā excepta Sapiētiā, arbitrij libertatem. Siquidem non coactus Author sequitur bonum : sed consilio habito. ¶ Habes secūddō : Si vnquam sequens bonum, malis displiceat : hoc ipso tamen, quōd bonum sequitur, verecūdari non debet. Ait enim, Zelatus sum bonum, & non confundar. nec coram hominibus in vita : nec coram Deo tempore mortis. ¶ Habes tertidō, necessarium esse etiā illi, qui Sapiētiā donū suscepit, laborare, neruos intendere, vt quę sapiētiā iubet difficilia exequatur. præcipit enim aduersa carni, mundo, dæmoni. Colluctari ergo secum debet, qui Sapiētiā accepit. ¶ Habes quartō, eā colluctationē non debilitari animum : sed firmari. Nā Iacob claudus, fortissimus effectus est ex lucta : & Paulus in infirmitate perficitur. Verumtē illud est, In deficiendo spiritū meum ex me, & tū cognouisti semitas meas.

Manus meas extendi in altum, & in Sapiētiā eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Repetit nunc multis verbis modum quo Sapiētiā assequutus sit. Inquit, extendi orando manus meas ad Dominum : & ille lucem Sapiētiā mihi infudit, quo anima mea luxit, & ideo ignorātiās meas in eo lumine aspexi. ¶ Aduerte, Paulus ait, Omne quod manifestatur, lumē est. Ergo Sapiētiā

Isaie 58.

Psal. 18. 50.

Ierem. 31.

tiæ infusio lumine fit, quo impletur anima splendoribus, vt Isaías dixit: & ignorantia nostræ manifestantur. Sunt hæ nobis occultæ, donec lumē hoc eas nobis, vt decet, oculis obijciat. Iuxta illud, Postquam ostēdisti mihi, percussi femur meū: cōfusus sum, &c.

9 *Animam meam direxi ad illam, & in agnitione inueni eam.* Secundò idem repetit. Si vis nosse, quomodo inueni Sapiētiā? direxi, inquit, animam meā ad eam oratione, affectu, & animi ardore. Consultè verò dicit, & in agnitione inueni eam. nam charitas inuenitur amando: patiētia, sufferendo: humilitas, se deijciendo. Sapiētia igitur, cognoscendo. id est, in agnitione. Aperiendo oculos, & videndo thesauros Sapiētiæ, illam inueni. Habitus enim Sapiētiæ in suo actu reperitur. Si enim multa cognosco, inuenio me Sapiētiā habere.

10 *Possedi cum ipsa cor ab initio: propter hoc non derelinquar.* Docet beneficium, quod simul cum Sapiētia accepit. nam, inquit, possedi cor cum illa. O singularem gratiam! Dominus dixit, in patientia vestra possidebitis animas vestras. Nam impatiens, caret se. Hic dicit, in Sapiētia possedi cor. quia corde caret, qui Sapiētia caret. Nam auarus non habet se: habetur enim à numis. quia nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis. libidinosus à ventre. & qui facit peccatum, amisit se: est enim seruus peccati. At Sapiētia dat cor. contrā dicitur de Ephraim, quòd sit columba seducta, non

habens

Luc. 21.

Psal. 75.

2. Pet. 2.

Osée 7.

habens cor. & de populo dicit Ieremias, Audi popule stulte, qui non habes cor. vide Ierem. 5. quale sit corpus, quod corde caret.

Venter meus conturbatus est, quarendo illam: 11
propterea bonam possidebo possessionem. Forsan humiliabat in ieiunio animam suam, ideo ex ieiunio turbabatur venter eius. Forsan prosternebat se totū in oratiōe. iuxta illud, Humiliata est in puluere anima nostra: conglutinatorum est in terra venter noster. Igitur vt dæmonium eijcitur in ieiunio, & oratione: ita Sapiētia acquiritur ieiunio & oratione. Sed quā ingens lucrum! possidebo bonam possessionem. quia infinitus est thesaurus omnibus hominibus. & omne aurū in comparatione illius arena est exigua. videlicet, quo æternitas comparatur: & quo homines efficiuntur participes amicitie Dei. ¶ Habes modum quo Author comparauit Sapiētiā, & quo tibi eam comparare licebit. scilicet ieiunio, & oratione.

Dedit enim mihi Dominus linguam mercedem meam: & in ipsa laudabo eum. 12
 mihi Dominus bonā possessionem. primò sapiētiā. secundò cor, cum ipsa. tertio linguam, quā & alios docere, & Deum laudare possim. Planè dat Dominus linguam, qui aperit os mutōrum, & linguas infantium disertas facit. & rursus, Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt possim sustentare eum, qui lassus est, verbo. & Spiritus sanctus linguas igneas Apostolis distribuit, quibus loquerentur magnalia Dei, &

Ccc

vt Au-

vt Author dicit, in ipsa lingua Deum laudent. ¶ Tu attende : Datur lingua in mercedem. quia enim Authoris lingua laborauit orando, datur ei in stipendium, vt lateatur laudando. Ergo, vt merces Diuitis illius erat, vt lingua quæ delicijs affluebat in hoc seculo, amburatar in inferno : ita merces linguæ laborantis in oratione est, vt delectetur in Dei sui laudatione.

TERTIA PARS.

Inuitat tandem ad Sapientiam.

- 13 **A**ppropiate ad me indocti, & congregate vos ad domum disciplina. Quid adhuc retardatis? & quid dicatis in his? anime vestre sitiunt vehementer. Aperui os meum, & locutus sum. Imitatur Salomonem dicentem : Si quis est paruulus, veniat ad me. Et insipientibus locuta est, Venite, comedite, &c. Et item, Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient? &c. Ita nunc Author indoctos ad Sapientiam inuitat. Quia verè indoctus est, quem tu non erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Iam quia Author videbat se Dei lumine collustratum, nihil verebatur dicere, Appropiate ad me. Quasi diceret, Accedite ad me, & illuminamini, &c. Et ego certò credo, Authorem in aliqua domo docuisse. Sicut & Apostolus in suo conducto docebat omnes ad se venientes. Ad hanc igitur domum Author discipulos inuitat : quam domum disciplinæ vocat. Quid cessatis? quid in his verbis excusatio-

Luc. 16.

Prouer. 9.

Prouer. 1.

Psal. 93.

Psal. 33.

Actor. ult.

fationis habetis? Si animæ vestræ sunt velut terra arida, & inaquosa: ego os meum aperui, vt velut imbres mitterem eloquia mea, cur non venitis ad bibendum? Simile dixit Dominus: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Simile & Isaias, Omnes sitiētes venite ad aquas : & qui non habetis argentum, properate, emite & comedite : venite, emite absque argento. Quæ verba Author imitatur, dicens :

Comparete vobis sine argento, & collum vestrum subiicite iugo, & suscipiat anima vestra disciplinam. in proximo est enim inuenire eam. Quatuor nobis proponit rationes, propter quas accedere ad Sapientiam cōueniat. Prima est, quia sine argento nobis comunicatur. cum plane, & si nō nisi grandi pretio daretur, grande pro ea pretium dandum esset à nobis. Quam enim commutationem dabit quis pro anima sua? Si enim dederit homo vniuersam substantiam pro dilectione, quasi nihil despiciet eam. At mira Dei prouidentia est, vt quæ tam necessaria nobis sunt, & tam sunt in se pretiosa, nullo pretio dato, ea comparare possimus. Secunda ratio est : Quia cum anima nostra nata sit, vt sub iugo sit: (Siquidem peccatorum vox est, Projiciamus à nobis iugum ipsorum. Nam mali homines à seculo ruperunt vincula, confregerunt iugum.) Domini igitur vox est, Tollite iugum meum super vos. In eundem finem sonat Authoris vox, collum vestrum subiicite iugo. Rectè planè Hebræi, hominem iniquum vocant virum belial, id est, sine iugo. Quam verò

Iohan. 7.

Isaia 55.

41

Matth. 16.

Cant. 8.

Psal. 2.

Matth. 11.

1. Reg. 23.

nobile est Sapientię iugum, is nouit, qui iugum habet. Tertia, suscipiat anima uestra disciplinā. Anima nostra nata est, vt tabula rasa, sine vlla pictura: nata picturā tamen. vt enim corpus ad laborem natum est: ita anima ad eruditionem. Ergo suscipiat anima colores suos: ornetur ornamentis suis: depluatur terra pluuiā suā: ornetur cælum stellis suis. Quarta ratio, in proximo Sapientia est. Ne dicas, Quis ascendet in cælum, vt eam inde afferamus? aut quis descendet in infernū, vt inde eam attollamus? Propē est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Ieiunio & oratione comparatur. imò oratione solet nonnunquam comparari. Imò & Sapientia aliquando præoccupat, qui se concupiscit. Nam desiderium sui ipsa facit: & ipsa se quærentibus ostendit: vt Christus Magdalenæ. & quò magis se quærenti præbet, hoc magis in eo quærendi studium accendit. vt sit ipsa initium, medium, & finis.

Videte oculis vestris quia modicum laboraui, & inueni mihi multam requiem. Prior sensus est: Videte obscuro, si pro sapientia obtinenda aliquantū laborarim, multam in ea tamen requiem inueni. Quis enim posset tam multa de quauis materia, vt scripsi, scribere, nisi qui requiē multā animo haberet? Alter sensus germanus, vt credo, est: Oculis, vestris me cōspicite, laboraui equidem sub iniquo Rege: sed me iam videtis in multa requie felicem. id verò factum est ob Sapientiam. eam & vos cōparate. Videtur Author, post

affli-

afflictionem, multam felicitatem habuisse: vt olim Iob, vt postea Dauid, & alij multi.

Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidete in ea. Id est, Reuera qui Sapientiam possidet, multum numerum argenti, copiosumq; numerum possidet auri. Tritum illud, Melior est Sapientia, quàm opes. Dicente Salomone, Melior est Sapientia cunctis pretiosissimis: & omne desiderabile ei non potest comparari. Si Sapientia humana acquirit vim magnā argenti & auri, vt qui eam habet, ditissimus efficiatur: num non plus Diuina Sapientia valebit? Planè multum aurum multū dat possidenti gaudium: at quantò maius gaudium Sapientia se possidenti largitur? Roga Sapientem, vt Sapientiam pro auro & argento commutet, videbis quàm pro nihilo & aurum æstimet & argentum. Demum, certò crede futurum, vt si possidenti Sapientiam expedierit omne aurum habere, Sapientia ei omne aurum dabit. vt Sapienti olim dedit Salomoni: cui, quia Rex erat, aurum habere conueniebat.

Latetur anima vestra in misericordia eius, & non confundemini in laude ipsius. Scio Græcis relatiua, eius, & ipsius, esse masculina, & ita ad Deum, non ad Sapientiam referri. sed cùm Græci codices tam sint sæpe varij, magis placet ad Sapientiam referre. vt sit sensus: Cùm Sapientia se vobis misericordem, & benignam ostenderit, lætetur anima vestra: aperiat vniuersos sinus suos, vt beni-

Ccc 3

gnita-

Aristoteles.

Iob 5.

Rom. 10.

Sap. 6.

Iohan. 20.

Apo. 1.

15

Cant. 8.

2. Paral. 9.

17

Pfal. 83. gnitatem Sapientia: suscipiat. Cor meum, inquit, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Dulciora sunt iudicia Sapientia: super mel & fauum. est enim Sapientia Verbum Dei, Filius Dei. O quantum ille animam letam reddere potest! O quam recte, Spiritus meus super mel dulcis: & haereditas mea super mel & fauum. Vide supra c. 14. in fine. Iam verò dictum est, Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum. Nam vbi anima exultatione Sapientia: adimpletur, laudes Dei cruciat & ebullit. Hoc dicit Author, Lateat anima vestra in misericordia Sapientia: tunc eam laudabitis. nec vos pudebit vquam ipsam laudasse. Pudebit laudasse diuitias, honores, demum laudasse terrena. at pulchram, diuitem, & honestissimam Sapientiam, amasse, & laudasse nunquam in secula pudebit.

18 *Operamini opus vestrum ante tempus, & dabit vobis mercedem vestram in tempore suo.* Duo praecipit. Alterum, vt operemur opus nostrum. alterum, vt id operemur ante tempus. Dominus dixit, Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Ergo temporalia bona vix nostra sunt: venit enim fames, mors, aut alius casus, & aufert ea a nobis. At spiritualia, nostra sunt: que nemo a nobis auferre potest. Haec nostra iubet Author, vt operemur. Ita Dominus, Operamini non cibum, qui perit: sed qui permanet in vitam aeternam. Et plane su-

mus ra-

mus rationales, ergo opus nostrum opus rationis, non carnis erit. Operemur ergo opus rationis, id est enim opus nostrum. Alterum est, vt operemur opus nostrum ante tempus. Glosa interlin. intelligit ante tempus Iudicij: Lyranus, ante tempus mortis. *Glos. interlin. Lyranus.* Sensus esse potest: Operamini in iuuenta, vt ego feci, qui ante tempus postulauit eam, cum nondum tempus videbatur petendi. Secundo, sensus est: Ne expectetis tempus quaerendi Sapientiam, praenite omne tempus. fallimini si creditis senectam expectandam, ad eam quaerendam: arripite igitur quauis eam comparandi occasionem. Ne contingat vobis, quod contigit Sponsae, que cum aperuit pessulum ostij sui, Sponsam, qui diu ad ianuam pulsauerat, iam abiisse dolet. *Cant. 9.* Valet igitur illud, operamini ante tempus, id est, operamini etiam ante tempus. Dabit, inquit, mercedem in tempore suo. Dabit s. Sapientia mercedem, non quous tempore: sed tempore suo, cum oportuerit. ¶ Nota primò ex priori clausula, Sapientiam habere misericordiam, in qua latetur anima. Secundo, habere laudes, de quibus nemo verecundetur. Tertio, Sapientiam habere mercedem quam operantibus det, s. aeternam felicitatem. Quarto nota, Dabit vobis mercedem, contra Lutheranos negantes iustitiam, & mercedis opus. Sed quinto nota, Licet agnoscamus opus meriti, & iustitiam mercedis, vtrumque tamen dat Sapientia iuxta illud, Gratiam & glo-

Pfal. 83.

riam

Luc. 6.

Iohan. 6.

riam dabit Dominus. Consulcò igitur Au-
thor non dixit, reddet mercedem: sed da-
bit. Sextò nota, Licet merces detur, taxata
tamen datur. ideo dixit, dabit mercedem
vestram. quam s. cuique sua opera taxaue-
runt. Reddet enim coronam iustitiæ iustus
iudex, qui cuique, iuxta quantitatē & qua-
litate operis, mercedem reddet laboris.
Demum septimò nota, Non esse nunc tem-
pus mercedis, lætitiæ, & diuitiarum. Mili-
tiæ nunc tempus est, & laboris. Ergo si nunc
hæc Deus daret, non suo tempore daret. Si
hæc tibi voles, suo tempore expecta. Nihi-
lominus tamen & hoc credamus, si ita ex-
pedierit, hæc nobis nunc etiam affutura. si
tempus oportunum Sapientiæ visum fue-
rit dandi nunc, nunc etiam dabit. Dabit
enim tempore suo. Nam & Iob, & Tobias
opes habuerunt & honores in hoc seculo:
Nam planè decuit, ea etiam præmia propo-
ni his, qui sicut illi pugnarint, si his sicut
illis ita conuenerit. Id enim à Iu-
dice qui vera Sapientia est
sperabimus.

2. Tim. 4.

Iob 7.

Iob ult.
Tob. ult.

L A V S D E O.

